SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
A-SARJA N:o 64

JOUKO HALILA

SAAMISOIKEUKSIEN KUITTAUKSESTA

AKATEEMINEN KIRJAKAUPPA
JAKAJA

SUOMALAISEN
LAKIMIESYHDISTYKSEN
JULKAISUJA
A-SARJA
N:o 64

SUOMALAISEN LAKIMIES-
YHDISTYKSEN JULKAISUJA
A-SARJA
N:o 64

JOUKO HALILA

SAAMISOIKEUKSIEN KUITTAUKSESTA

ÜBER DIE AUFRECHNUNG DER FORDERUNGSRECHTE

ZUSAMMENFASSUNG

JAKAJA AKATEEMINEN KIRJAKAUPPA

SAAMISOIKEUKSIEN KUITTAUKSESTA

KIRJOITTANUT

JOUKO HALILA

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

Teoksen julkaisemista varten on myönnetty avustusta Suomalaisen kirjallisuuden edistämisvaroista.

Vammala 1961. Vammalan Kirjapaino Oy.
ISBN 978-951-855-826-5 (PDF)

ALKULAUSE.

Tässä teoksessa pyritään antamaan kokonaisesitys Suomen voimassa olevasta kuittaussäännöstöstä. Tutkimuksessa on pidetty silmällä sekä materiaalista että prosessioikeutta.

Saattaessani teokseni julkisuuteen on mieluisa velvollisuuteni kiittää kaikkia niitä henkilöitä, joita olen tutkimustyöni kestäessä joutunut vaivaamaan. Heistä haluan erityisesti mainita professori *Simo Zittingin*, joka on lukenut pääosan teoksen käsikirjoituksesta ja tehnyt sen johdosta eräitä arvokkaita huomautuksia.

Teostani varten olen saanut apurahan *valtion humanistiselta toimikunnalta* ja *Suomen Kulttuurirahastolta*. *Suomalainen Lakimiesyhdistys* on hyväksynyt teoksen julkaisusarjaansa, mikä toimenpide on merkittävästi auttanut tutkimukseni ilmestymistä. Näistä kaikista lausun myös kiitokseni.

Helsingissä syyskuun 15 päivänä 1960

Jouko Halila

SISÄLLYSLUETTELO

Alkulause VII
Sisällysluettelo IX
Kirjallisuusluettelo XV
Lyhennyksiä XXXII

Ensimmäinen osa

ESIKYSYMYKSIÄ

1 §. JOHDANTO

I. Terminologiaa 1
II. Kuittauksen perustyypit 3
III. Kuittaussäännöstön merkitys 6
IV. Tutkimuksen jaotus 8

2 §. HISTORIALLINEN KATSAUS

I. Yleisiä suuntaviivoja 9
II. Roomalainen oikeus 10
III. Germaaninen ja pohjoismainen oikeus 16
IV. Suomen oikeuden viimeaikaiset vaiheet 18
V. Vertailevia huomautuksia 19

3 §. KUITTAUSSÄÄNNÖSTÖN TARKOITUS JA ERÄITÄ SIIHEN LIITTYVIÄ KYSYMYKSIÄ

I. Kuittausteoriat ja niiden arviointi 22
II. Kuittausopin sijoitus materiaalisen oikeuden systeemiin 26
III. Kuittauksen kielteisiä puolia 30

Toinen osa

KUITTAUKSEN MATERIAALISOIKEUDELLINEN SÄÄNTELY

4 §. KUITTAUKSEN MATERIAALISET EDELLYTYKSET

1. Alustava katsaus ... 33
2. Erityisesti saamisten vastakkaisuudesta ... 37
   A. Pääsaamisen velkojalta oleva vastasaaminen ... 37
      I. Yleisiä huomautuksia ... 37
      II. Pääsaatavan luovutuksen vaikutuksesta yleensä. VKL 28 § ... 40
      III. VKL 18 § ... 53
      IV. Pääsaamisen velkojan hyvityksensaantimahdollisuus ... 62
      V. Velkakirjan panttaus ... 64
      VI. Saamisoikeuden ulosmittaus ... 66
      VII. Subrogaatio ... 68
      VIII. Eräitä muita erikoistilanteita ... 70
   B. Pääsaamisen velalliselle kuuluva vastasaaminen ... 72
      I. Yleisiä huomautuksia ... 72
      II. Takausmiehen kuittausoikeus ... 73
      III. Panttiesineen omistajan kuittausoikeus ... 76
      IV. Kuittausväliintulo eli -interventio ... 79
   C. Eräitä erikoistapauksia ... 81
      I. Kauppayhtiö ... 81
      II. Jakamaton kuolinpesä ... 84
      III. Komissiosuhde ... 84
3. Saamisten samanlaatuisuudesta ... 86
   I. Yleisiä huomautuksia ... 86
   II. Maksupaikan erilaisuus ... 88
   III. Rahalajin erilaisuus ... 91
   IV. Täydentäviä huomautuksia ... 93
4. Vastasaamisen perimiskelpoisuudesta ... 94
   I. Erääntyneisyys ... 94
   II. Vajanaisvelvoite ... 97
   III. Ehdollinen saaminen ... 103
5. Täydentäviä huomautuksia ... 104

5 §. KUITTAUKSEN MATERIAALISET RAJOITUKSET

I. Sopimusperusteinen kuittauskielto ... 106
II. Oikeudenvastaiseen menettelyyn perustuva pääsaaminen ... 109
III. Ulosmittauskieltojen soveltaminen kuittaukseen ... 114
IV. Sosiaalisiin näkökohtiin perustuvat kuittauksen rajoitukset ... 118

V. Tiettyjä sopimustyyppejä ... 123
VI. Julkisoikeudelliset saamiset ... 127
VII. Sivullisia henkilöitä suojaavat kuittauskiellot ... 132
VIII. Täydentäviä huomautuksia ... 134
IX. Yhteenvetoa ... 136

9 §. KUITTAUKSEN PROSESSUAALINEN TOTEUTTASEEN LIITTYVIÄ KYSYMYKSIÄ

I. Kuittausilmoitus ... 137
II. Eräitä toimivaltakysymyksiä ... 145
III. Useita pää- tai vastasaamisia ... 146
IV. Kuittausvaikutuksen voimaantulohetki ... 154
V. Mahdollisuus turvautua edunpalautusvaateeseen ... 163

7 §. SOPIMUSPERUSTEINEN KUITTAUS ... 166

Kolmas osa

KUITTAUS OIKEUDENKÄYNNISSÄ

8 §. KUITTAUKSEN PROSESSUAALISET EDELLYTYKSET

1. Yleisiä näkökohtia ... 170
I. Prosessuaalisen kuittauksen ilmenemismuodot ... 170
II. Defensiivinen ja offensiivinen kuittaus oikeudenkäynnissä ... 174
2. Tuleeko kuittausvaatimuksen olla selvä? ... 176
I. Alustavia huomautuksia ... 176
II. Likvidisyyden käsitteen määrittelyä ... 177
III. Kysymyksen ratkaisuun vaikuttavia näkökohtia ... 181
IV. Esille tulevien tilanteiden analyysiä ... 184
V. Erityisesti n.s likvidabiliteettisäännöstä ... 185
VI. Likvidisyyskysymyksen ratkaisu de lege lata ... 188
VII. Tuomioistuinkäytäntömme kanta ... 194
VIII. Vastahaastekanne ja likvidisyyskysymys ... 196
IX. Eräitä erikoistapauksia ... 199
X. Erityisesti tapauksesta, jossa kannesaatava on epäselvä mutta vastasaatava selvä ... 201
3. Prosessuaalisten toimivaltanormien vaikutus kuittausvaatimuksen tutkimismahdollisuuksiin ... 205
I. Yleisiä näkökohtia ... 205
II. Asteelliset toimivaltanormit ... 207

III. Asialliset toimivaltanormit 213
IV. Välityssopimuksen ja välimiesmenettelyn osalta esille tulevia ongelmia 220
V. Prosessilajin erilaisuus 225
VI. Alueelliset toimivaltanormit 229

9 §. KUITTAUKSEN PROSESSUAALINEN TOTEUTTAMINEN

I. Alustavia huomautuksia 234
II. Prosessuaalista luonnetta puoltavia näkökohtia 237
III. Eräitä tilanteita, joissa po. kysymys huipentuu 242
IV. Voimassa olevan oikeuden säännöksistä ja tuomioistuinten ratkaisuista saatava johto 248
V. Eräitä toimivaltakysymyksiä 251
VI. Kuittausvaatimuksen pätevyyden arviointi 257

10 §. KUITTAUSVAATIMUKSEN JOHDOSTA ANNETUN RATKAISUN OIKEUSVOIMA

I. Kysymyksen asettelua. Erityisesti kuittausvaatimuksen hyväksyvästä ratratkaisusta 259
II. Alustavia huomautuksia muista tilanteista 262
III. Eri ratkaisumahdollisuuksista. Erityisesti laajasta oikeusvoimavaikutuksesta 265
IV. Laajan oikeusvoimavaikutuksen arvostelua 268
V. Suppean oikeusvoimavaikutuksen puolesta puhuvia näkökohtia 272
VI. Oikeusvoiman rajoittamisesta pro summa concurrente 276
VII. Mille kannalle on asetuttava 279

11 §. ERÄITÄ ERIKOISTILANTEITA PROSESSUAALISEN KUITTAUKSEN ALALTA

1. Jutun vireilläoloon liittyviä ongelmia 284
I. Estääkö vastasaamista koskevan jutun vireilläolo kuittausvaatimuksen tutkimisen? 284
II. Syntyykö kuittausvaatimuksen johdosta lis pendens? 287
2. Kuittausvaatimus ja sivuväliintulo 292
I. Käykö kuittaustilanne väliintulointressistä? 292
II. Sivuväliintulija ja kuittausvaatimus 296
3. Kuittausvaatimus ja asianosaisseuraanto 297
4. Eräissä takaisinsaantitapauksissa esille tulevia tilanteita 298
5. Agere cum compensatione 302
6. Kuittaus ulosmittausmenettelyn yhteydessä 305

Neljäs osa

KUITTAUS KONKURSSISSA

12 §. KONKURSSISSA TAPAHTUVAN KUITTAUKSEN MATERIAALISET EDELLYTYKSET

1. Yleisiä näkökohtia ... 312
2. Konkurssissa tapahtuvan kuittauksen materiaaliset väljennykset ... 319
I. Erääntymisedellytys ... 319
II. Samanlaatuisuusedellytys ... 323
III. Eräiden yleisten kuittausoikeudellisten väljennysten asema konkurssissa ... 325
IV. Ehdollisten saamisten asema ... 327
3. Konkurssissa tapahtuvan kuittauksen materiaaliset tiukennukset ... 332
I. Vastakkaisuuden ajankohta ... 332
II. Eräitä erikoistapauksia. Erityisesti lykkääväehtoisista saamisista ... 337
III. Yleisiä näkökohtia kuittaustilanteen vilpillisestä järjestelystä ... 345
IV. KS 33,2 § ... 348
V. Ennen konkurssia toteutetun kuittauksen peräyttäminen ... 356
VI. Kuittauskieltojen asema konkurssissa ... 362
4. Eräitä täydentäviä huomautuksia konkurssioikeudellisten kuittausedellytysten johdosta ... 368
I. Rajoitusten soveltamisala ... 368
II. Kuolinpesän ja kauppayhtiön konkurssi ... 370
5. Konkurssipesän saamisten ja -velkojen (ns. massasaamisten ja -velkojen) asema kuittauksessa ... 372
6. Eräitä muita erikoiskysymyksiä ... 375
I. Useita pää- tai vastasaamisia ... 375
II. Edunpalautusvaade ... 378

13 §. KONKURSSISSA TOTEUTETUN KUITTAUKSEN PROSESSUAALINEN KÄSITTELY

I. Kuittausilmoituksen teko konkurssin oikeudenkäyntivaiheissa ... 380
II. Kuittauksen toteuttaminen erillisissä oikeudenkäynneissä, joissa konkurssipesä on mukana ... 386
III. Tuomioistuimen harkintavallan laajuus ja kuittausvaatimuksen riitauttaminen ... 392
IV. Kuittaus konkurssin täytäntöönpanovaiheissa ... 396
V. Eräitä toimivaltakysymyksiä ... 401
VI. Eräitä erikoiskysymyksiä ... 403
VII. Kuittausta haluavan velkojan asema konkurssipesässä ... 405
VIII. Kuittaajan oikeusturva konkurssipesän toimenpiteitä vastaan ... 409

14 §. KUITTAUS AKORDIMENETTELYN JA SELVITYSTILAN YHTEYDESSÄ

1. Kuittaus akordimenettelyssä 412
I. Pakkoakordi 412
II. Vapaaehtoinen akordi 420
2. Kuittaus selvitystilan (likvidaation) yhteydessä 422
Zusammenfassung 425
Asiahakemisto 441

KIRJALLISUUSLUETTELO

Abrahamsson, P.: Swerikes Rijkes Lands-Lag — — — nu å nyo andra gången med Anmärckningar uplagd. Stockholm 1726.

Afzelius, Ivar: Grunddragen af rättegångsförfarandet i tvistemål. Ny uppl. Stockholm 1886. (Grunddragen)

— » — Om Cession af Fordringar enligt svensk Rätt. Uppsala 1877.

Agge, Ivar: Bidrag till läran om civildomens rättskraft. Lund 1932.

Alanen, Aatos: Yleinen oikeustiede. Turku 1948.

Alexanderson, Nils: Utsökning. Lärobok i rättskunskap för blivande lansfiskaler. IV: 3. 2. uppl. Lund 1927.

Almén, Tore: Om köp och byte av lös egendom I—II. 3. delvis omarbetade uppl. av *Rudolf Eklund.* Stockholm 1934. (Almén I—II)

— » — och *Eklund, Rudolf:* Lagen om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område av den 11 juni 1915. 5. uppl. Stockholm 1949.

Alten, E.: Tvangsloven med kommentar. 2. utg. Oslo 1943. (Tvangsloven)

— » — Tvistemålsloven med kommentar. 2. utg. Oslo 1940. (Alten)

von Amira, Karl: Nordgermanisches Obligationenrecht II. Leipzig 1895.

Arnholm, Carl Jacob: Alminnelig avtalerett. Oslo 1949.

— » — Passivitetsvirkninger. Et bidrag til laeren om de rettsstiftende kjendsgjerninger. Oslo 1932.

— » — Streiftog i obligasjonsretten. Oslo 1939. (Streiftog)

Aubry, C. — Rau, C.: Cours de droit civil français d'après la méthode de Zachariae. 6. éd. par Etienne Bartin. Paris 1951.

Augdahl, Per: Den norske obligasjosnrettens almindelige del. 2. utg. Oslo 1958. (Augdahl)

— » — Norsk civilprosess. 2. utg. Trondheim 1951. (Civilprosess)

Bartsch, Robert — Pollak, Rudolf: Konkurs-, Ausgleichs-, Anfechtungsordnung, Einführungsverordnung und Geschäftsaufsichtsgesetz I—II. 3. Aufl. Wien 1937. (Bartsch—Pollak I—II)

Baudry-Lacantinerie, G.: Précis de droit civil II. 10. éd. Paris 1909.

Baumbach, Adolf: Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und anderen Nebengesetzen. 20. Aufl. neubearbeitet von Wolfgang Lauterbach. Nördlingen 1951. (Baumbach—Lauterbach)

Baumgärtel, Gottfried: Treu und Glauben, Gute Sitten und Schikanenverbot im Erkenntnisverfahren ZZP 69 s. 89 ss.

— » — Wesen und Begriff der Prozesshandlung einer Partei im Zivilprozess. Berlin und Frankfurt a.M. 1957. (Baumgärtel)

Bech, Stian: Konkurslovgivningen med kommentar og domsudrag samt skrivelser og cirkulaerer. 2. udvidede udg. Oslo 1928.

Berglund, Harald: Om skiljeavtal och skiljedom. Uppsala 1920.
Bettermann, Karl August: Rechtshängigkeit und Rechtsschutzform. Berlin 1949.
Beudant, Ch.: Cours de droit civil français. 2. éd. par Robert Beudant et Paul Lerebours Pigeonnière. IX: 1. Les contrats et les obligations. Avec la collaboration de Gaston Lagarde et Roger Perrot. Paris 1953.
Bley, Erich: Vergleichsordnung. Kommentar. 2. neubearbeitete Auflage von Ernst Ludwig Roth, Karl Küne und Joachim Bley. Berlin 1955.
Blomeyer, Arwed: Allgemeines Schuldrecht. Berlin 1953.
Blumenstein, Ernst: System des Steuerrechts. Bern 1945.
von Bonsdorff, P. E.: Om rättsfaktum och rättsverkan vid tvungen kvittning. JFT 1956 s. 219 ss.
Borgen, Axel: Gensidighed som Betingelse for Modregning. JurT 1926 s. 141 ss.
— » — Modregning i Konkurs- og Akkordtilfaelde. JurT 1925 s. 129 ss.
— » — Modregningens Fuldbyrdelse i Proces. JurT 1928 s. 215 ss. 197 ss.
— » — Om Modregningsret i Forhold til Debitors frivillige Dispositioner og til hans Kreditorers Enheltsforfølgning. JurT 1926 s. 4 ss.
Borum, O. A.: Arvefaldet. København 1949.
Braekhus, Sjur: Noen utvalgte konkursrettslige emner. Oslo 1956. (Konkursrettslige emner)
Bramsjö, Sven: Om avtals återgång. Lund 1950.
Broomé, Gustaf: Studier i konkursrätt särskildt med afseende på svensk rätt. Lund 1888.
Bruun, H. H.: Om Begraensninger i Modregningsretten. UfR 1919 B s. 233 ss.
Bühler, Ottmar: Steuerrecht. Grundriss in zwei Bänden I. Allgemeines Steuerrecht. Wiesbaden 1953.
Bühler, Walter: Verrechnung und Schiedsvertrag. SchJZ 37 s. 209 ss.
Böhle—Stamschräder: Konkursordnung. 2. neubearbeitete Aufl. Nördlingen 1951.
Bötticher, Eduard: Kritische Beiträge zur Lehre von der materiellen Rechtskraft im Zivilprozess. Berlin 1930.
Caselius, Ilmari: Osakepääoman koskemattomuus. DL 1950 s. 4 ss.
— » — Osakeyhtiön purkamisesta. DL 1944 s. 99 ss.
— » — Panttioikeuden käsitteestä Suomen oikeuden mukaan. I. Helsinki 1925.
— » — Sopimukseen perustuvat irroittamisoikeudet. Helsinki 1934.
Caselius, Ilmari ja *Heikonen, A. R.:* Osakeyhtiö. I. 2. lis. pain. Porvoo 1955.
Cederberg, Lauri: Kauppaoikeuden suhde muuhun siviilioikeuteen. LM 1925 s. 4 ss.
— » — Säästöpankkivastakirjan oikeudellisesta luonteesta. Säästöpankki 1932 s. 274 ss.
Charpentier, Axel: Till frågan om konkursgäldenärs behörighet att göra anmärkning mot förmånsrättsanspråk. JM 1904 s. 188 ss.
Cheshire, G. C.—Fifoot, C. H. S.: The law of contracts. 4. ed. London 1956.
Chitty: On contracts. I. 21. ed. London 1955.
Chydenius, Jakob Wilhelm: Lagen om aktiebolag. Oulunkylä 1936.
— » — Lärobok i finsk arfs- och testamentsrätt. 3. omarbetade uppl. Helsingfors 1920.
— » — Lärobok i finsk kontraktsrätt. I, 3. uppl. Helsingfors 1923. II, 2. uppl. Helsingfors 1925. (Kontraktsrätt I—II)

Clausen, Sven: Om negotiable Papirer. Kjøbenhavn 1931.
Danielsson, Erik: Aktiekapitalet. Kristianstad 1952.
Delbrück, Helmuth: Anfechtung und Aufrechnung als Prozesshandlungen mit Zivilrechtswirkung. Leipzig 1915.
Dernburg, Heinrich: Die Compensation nach römischem Rechte mit Rücksicht auf die neuren Gesetzgebungen. Heidelberg 1868.
— » — Das bürgerliche Recht des Deutschen Reichs und Preussens II. 1. Die Schuldverhältnisse nach dem Rechte des Deutschen Reichs und Preussens. 4. Aufl. bearbeitet von Arthur Engelmann. Erste Abteilung: Allgemeine Lehren. Halle a.d.S. 1909. (Dernburg—Engelmann)
Dillén, Nils: Bidrag till läran om skiljeavtalet. Stockholm 1933.
Eberstein, Gösta: Den svenska växelrätten. Stockholm 1934.
Eckhoff, Torstein: Rettskraft. Oslo 1945.
Ehdotus laiksi saamisen vanhentumisesta perusteluineen. Komiteanmietintö 1957: 15. Helsinki 1957. (Vanhentumislakiehdotus)
Ehdotus prekluusiolaiksi perusteluineen. Komiteanmietintö 1957: 3. Helsinki 1957. (Prekluusiolakiehdotus)
Ehrenszweig, Armin: System des österreichischen allgemeinen Privatrechts. II: 1. Das Recht der Schuldverhältnisse. 2. Aufl. Wien 1928.
Eisele, Fridolin: Die Compensation nach römischem und gemeinem Recht. Berlin 1876.
Ekdahl, Curt: Om fordran i konkurs. Stockholm 1935.
Ekeberg, Birger: Handelsrätt (moniste). Stockholm 1935.
Ekeberg, Birger — Guldberg, Harry — Bergendal, Ragnar: Den nya lagen om boutredning och arvskifte. Stockholm 1937.
Ekelöf, Per Olof: Kompendium över civilprocessen. I. 2. omarbetade uppl. (moniste). Uppsala 1951. (Kompendium I)
— » — Om interventionsgrunden. Uppsala 1937.
— » — Processuella grundbegrepp och allmänna processprinciper. Stockholm 1956. (Grundbegrepp)
— » — Rättegång. I—II. Stockholm 1957—58.
Eklund, Rudolf — Hemberg, William: Lagen om försäkringsavtal av den 8 april 1927 jämte därav föranledda författningar. 3. uppl. Stockholm 1957.
Ekström, F. W.: Löftesmans regress till gäldenären och medlöftesmännen. I—II. Helsingfors 1907.
— » — Om borgen. 3. uppl. utgiven ... av Robert Ingman. 2. tryckningen med tillägg av Erik af Hällström. Helsingfors 1937.
— » — Privaträttens allmänna läror. Helsingfors 1921—1925. (Ekström)
Ellilä, Tauno: Entisaikojen ankarasta pakkotäytäntöönpanosta nykyajan humaaniin ulosottoon. LM 1948 s. 186 ss.
— » — Esimenettelystä riitajutuissa. Näkökohtia de lege ferenda. LM 1953 s. 71 ss.
— » — Kanteenmuuttamisen sallittavuudesta. DL 1939 s. 380 ss.
— » — Kiinteistöforumkysymyksiä. LM 1958 s. 267 ss.
— » — Norjan ulosotto-oikeuden vertailevaa tarkastelua. LM 1945 s. 46 ss.
— » — Oikeudenkäynti ja täytäntöönpano. Helsinki 1954.
— » — Oikeuspaikkaväitteen prosessuaalinen käsittely. LM 1958 s. 142 ss.

Ellilä, Tauno: Rikosoikeudenhoidon uudistamiskohteista. LM 1959 s. 321 ss.
— » — Sivullisen oikeussuojan takeista ulosotossa erityisesti silmälläpitäen ulosmittausmenettelyä. Vammala 1947. (Oikeussuojan takeista)
— » — Todistelusta rikosasioissa. Eripainos Suomen Poliisilehdestä N:o 8—9 1949. Turku 1949.
Engströmer, Thore: Om konkursgäldenärs vid konkursens inträde anhängiga rättegångar med hänsyn till nya rättegångsbalken. Uppsala universitätets årskrift 1943: 6.
Enneccerus—Kipp—Wolff: Lehrbuch des bürgerlichen Rechts. Allgemeiner Teil des bürgerlichen Rechts. Ein Lehrbuch von Ludwig Enneccerus. 14. neubearbeitete Aufl. von *Hans Carl Nipperdey.* I—II Halbband. Tübingen 1952—1955. (Enneccerus—Nipperdey I—II)
— » — Recht der Schuldverhältnisse. Ein Lehrbuch von Ludwig Enneccerus. 15. Bearbeitung von *Heinrich Lehmann.* Tübingen 1958. (Enneccerus—Lehmann)
Entwurf einer Zivilprozessordnung. Veröffentlicht durch das Reichsjustizministerium. Berlin 1931.
Erich, R.: Om domens rättskraft. JFT 1907 s. 16 ss.
— » — Suomen valtio-oikeus I—II. Helsinki 1924—25.
Eschelsson, Elsa: Om skuldebref enligt svensk rätt. Efterlämnad manuskript, utgifvet av Lars Rabenius. Uppsala 1912.
Esser, Josef: Lehrbuch des Schuldrechts. Karlsruhe 1949. (Lehrbuch)
— » — Schuldrecht. Allgemeiner und besonderer Teil. 2. Aufl. Karlsruhe 1960. (Esser)
von Eyben, W. E.: Panterettigheder. København 1959.
Falconbridge, John Delate: Essays on the Conflict of Laws. 2. ed. Toronto 1954.
Forsman, Ernesti: Suomen Suuriruhtinaanmaan ulosottolaki ja muut siihen kuuluvat asetukset. Muistutuksilla ja selvityksillä varustettuina toimittanut... Helsinki 1896.
Frédéricq, Louis: Traité de droit commercial belge. VII: 1—2. Gaud 1949.
Frey, Alexander: Skiljemannainstitutet enligt finsk civilprocessrätt. Uppsala 1911.
Förslag till konkurslag och till lag om ackordförhållande utan konkurs äfvensom till andra därmed sammanhängande författningar afgifna af därtill utsedda kommitterade. Stockholm 1911. (Förslag till konkurslag 1911)
Gadd, Erik: Kihlakunnanoikeuden pöytäkirjat. 2., nykyaikaistettu ja täydennetty pain. Porvoo 1957.
Gautschi, Hans: Verrechnungseinrede und Widerklage im schweizerischen Prozessrecht. Bern 1946.
Geib, Otto: Arvostelu teoksesta Adolf Stölzel: Schulung für die zivilistische Praxis II. ZZP 24 s. 462 ss.
— » — Die Compensation mit rechtshängigen Forderungen. ArchZivPrax 85 s. 161 ss.
Genkin, D. M., Bratus, S. N., Lunz, L. A., Nowizki, I. M.: Sowjetisches Zivilrecht. I. Herausgeber der Übersetzung Deutsches Institut für Rechtswissenschaft. Berlin 1953. (Genkin I)
Gerson: Ist ein vertraglicher Verzicht auf Aufrechnung gültig? DJZ 1911 s. 271 s.
von Gierke, Otto: Deutsches Privatrecht III. Schuldrecht. Altenberg 1917. (von Gierke III)

Godenhielm, Berndt: Piirteitä myyjän pysäyttämisoikeudesta. Juhlajulkaisu T. M. Kivimäki. Vammala 1956. S. 85 ss.

Goldschmidt, James: Der Prozess als Rechtslage. Eine Kritik des prozessualen Denkens. Berlin 1925.

Granfelt, George: Om kontokuranten. Helsingfors 1899.

Granfelt, O. Hj.: Alustus (Eräs keskustelukysymys). JFT 1926 s. 183 ss.

— » — Konkursförvaltaren i vanliga konkurser enligt gällande finsk och svensk rätt. Helsingfors 1906. (Konkursförvaltaren)

— » — Kort framställning av Finlands civilprocessrätt. Helsingfors 1927. (Civilprocessrätt)

— » — Suomen konkurssioikeus pääpiirteittäin. Suom. U. J. Castrén. 3. pain. Helsinki 1950. (Konkurssioikeus)

— » — Svarandens rätt till dom i första instans. JFT 1933 s. 257 ss.

— » — Välimiesmenettely. Suom. Onni Heinonkoski. 4. pain. Tampere 1951.

Granfelt, O. Hj. ja *Castrén, U. J.:* Yleisen alioikeuden, maanjako-oikeuden ja välimiestuomioistuimen ratkaisuja pöytäkirjoja ja prosessitoimia. 2. pain., uusintapain. Helsinki 1944. (Granfelt—Castrén)

Grotenfelt, Julius: Kommentar till konkursstadgan. Helsingfors 1918.

Grönvall, F. — Heikonen, A. R.: Vekseli- ja shekkilait selityksineen. 2. lis. pain. Helsinki 1951.

Gschnitzer, Franz: Kommentar zur Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch. VI. Von Aufhebung der Rechte und Verbindlichkeiten. 2. Aufl. Wien 1951.

Guhl, Theodor: Das schweizerische Obligationenrecht. 4. Aufl. Zürich 1948.

Guldener, Max: Das schweizerische Zivilprozessrecht. 2. Aufl. Zürich 1958.

Gärde, N., Engströmer, Thore, Strandberg, Tore, Söderlund, Erik: Nya rättegångsbalken jämte lagen om dess införande. Med kommentar. Stockholm 1949. (Gärde)

Hagerup, Francis: Den norske civilproces. I. 3. udg., omarbeidet paa grundlag af civilprocesreformen under medvirkning af P. I. Paulsen. Kristiania 1918. (Hagerup I)

— » — Den norske panteret. 3 udg. Kristiania 1917.

— » — Konkurs- og ackordforhandling. 4 udg. ved P. L. Paulsen. Oslo 1932. (Hagerup—Paulsen)

Haikonen, Leo: Alustus. Suomen yhdeksänsien lakimiespäivien pöytäkirja s. 173 ss. Vammala 1958.

Hakkila, Esko: Suomen tasavallan perustuslait sekä eräitä niihin liittyviä lakeja, asetuksia ja säännöstöjä selityksillä. Porvoo 1939.

Hakulinen, Y. J.: Kuittaus siirronsaajaa vastaan. DL 1936 s. 351 ss.

— » — Obligationenrecht. Die Zivilgesetze der Gegenwart. Band X. Das Zivilrecht der nördischen Ländern. Teil I. Lieferung 2a. Berlin 1936.

— » — Perusteettoman edun palautus. Helsinki 1931.

— » — Velkakirjalaki. Porvoo 1947.

— » — Velvoiteoikeus. I. Yleiset opit. Helsinki 1958.

Hakulinen, Y. J. ja *Rapola, Marjos:* Osuuskuntalaki selityksineen. Helsinki 1954.

Halila, Jouko: Eräitä kansainvälisen prosessioikeuden keskeisiä kysymyksiä. LM 1958 s. 479.

— » — Oikeustapauksen selostus. DL 1958 II s. 117 ss.

Halila, Jouko: Todistustaakan jaosta silmällä pitäen erityisesti varallisuusoikeudellisia oikeussuhteita. Porvoo 1955.

— » — Tunnustamisesta. Vammala 1950.

Hannikainen, Antti: Arvostelu teoksesta Eino E. Nikupaavola: Yhteiskiinnityksestä I. LM 1954 s. 65 ss.

— » — Pidätysoikeuden rakenteesta silmälläpitäen Suomen voimassa olevaa oikeutta. Vammala 1948.

Hasselrot, Berndt: Handelsbalken jämte dithörande författningar med förklarande anmärkningar och belysande prejudikat till praktiske juristers och affärmäns tjänst. II. 2. uppl. Stockholm 1911.

— » — Juridiska skrifter. VII. Malmö 1923.

Hassler, Åke: Civilprocessrätt. I. Lund 1956.

— » — Den nya rättegångsbalken. I. Lund 1947. (Rättegångsbalken I)

— » — Extraordinär process och specialprocess. Efter föreläsningar. 4 uppl. (moniste). Stockholm 1957.

— » — Konkursrätt. Efter föreläsningar. 3. uppl. (moniste). Stockholm 1942.

— » — Om ställföreträdarskap i rättegång enligt svensk rätt. Lund 1920.

— » — Utsökningsrätt. Lund 1952.

Hedemann, Justus Wilhelm: Schuldrecht des Bürgerlichen Gesetzbuches. 3., umgearbeitete Aufl. Berlin 1949.

Heikonen, A. R.: Avoin yhtiö. Porvoo 1948.

— » — Jakamattoman kuolinpesän velkojen maksusta. DL 1930 s. 133 ss.

— » — Perinnönyhteydestä Suomen oikeudessa silmälläpitäen erikoisesti perillisten omistusoikeussuhteita. I. Helsinki 1936.

— » — Vaadittaessa maksettava velkakirja lainhaun perusteena. DL 1931 s. 24 ss.

Heinsheimer: Klage und Widerklage. ZZP 38 s. 1 ss.

Hellwig, Konrad: Anspruch und Klagrecht. Beiträge zum bürgerlichen und zum Prozessrecht. Photomechanischer Druck. Leipzig 1924.

— » — Lehrbuch des deutschen Zivilprozessrechts. II. Leipzig 1907. (Lehrbuch II)

— » — Prozesshandlung und Rechtsgeschäft. Festgabe der Berliner juristichen Fakultät für Otto von Gierke. II. Breslau 1910. S. 41 ss. (Prozesshandlung)

— » — System des Deutschen Zivilprozessrechts. I. Leipzig 1912. (System I)

— » — Wesen und subjektive Begrenzung der Rechtskraft. Leipzig 1901. (Rechtskraft)

Hellwig, Konrad — Oertmann, Paul: System des deutschen Zivilprozessrechts. II. Leipzig 1919. (Hellwig—Oertmann)

Helper, A.: Vekselloven og Checkloven af 1932. København 1932.

Hemming-Sjöberg, A.: Äldre och nyare rättspraxis i fråga om krav på grund av löpande skuldebrev. SvJT 1929 s. 97 ss.

Henn, Günter: Die Verrechnung von Fremdwährungsforderungen nach schweizerischem Obligationenrecht. ZSchR 1958 s. 139 ss.

Herling, Karl: Konkursrechtliche Schranken der Aufrechenbarkeit. Leipzig 1932.

Herlitz, Nils: Föreläsningar i förvaltningsrätt. III. Förvaltningsrättsliga plikter. Stockholm 1949.

— » — Förvaltningsförfarandet. SOU 1946: 69. Stockholm 1946.

Hernberg, Alarik: Gäldförhållandet. Allmänna läror. Helsingfors 1934.

Hessler, Henrik: Obehöriga förfoganden med värdepapper. Stockholm 1958. (Obehöriga förfoganden)

— » — Om staten som rättssubjekt. Förvaltningsrättslig tidskrift 1952 s. 363 ss.

Hjejle, Bernt: Frivillig Voldgift. København 1937.

Holmboe, Stub C.: Foreldelse av fordringer. Oslo 1946.

— » — Lov om veksler av 27. mai 1932. Oslo 1932.

Honkasalo, Brynolf: Vahvistuskanneoikeudesta ja sen edellytyksistä Suomen oikeuden mukaan. I. Aineelliset edellytykset. Helsinki 1928.

Hotz, Hans: Widerklage und Verrechnung. SchJZ 33 s. 209 ss.

Hueck, Alfred—Nipperdey, H. C.: Lehrbuch des Arbeitsrechts. I. 6. Aufl. Berlin 1955.

Hult, Phillips: Föreläsningar över försäkringsavtalslagen. Stockholm 1936.

— » — Om kommissionärsavtalet. I. Stockholm 1936.

Hurwitz, Stephan: Tvistemål. 2. udg. ved Bernhard Gomard. København 1959.

Husberg, K. S.: Om domens materiela rättskraft enligt svensk ordinär civil process. Wexiö 1882.

Hällfors, Edvard: Lega av jord på landet enligt gällande finsk rätt. Helsingfors 1917.

Ignatius, Kaarlo: Vakuutussopimuslaki. Helsinki 1933.

Illum, Knud: Arvostelu teoksesta Erwin Munch-Petersen, Konkurssurrogater. UfR 1932 B s. 56 ss.

— » — Forelaesninger over almindelige Formueret. 2. Udg. Aarhus 1939. (Formueret)

— » — Modregning i Konkurs. København 1934. (Illum).

Ingstad, M.: Den romerske obligationsrets almindelige del delvis under sammenligning med norsk ret. Utgivet efter forfatterens død af Edward Hambro. Kristiania 1920.

Iul, Stig: Grundrids af den romerske Formueret. 2. Oplag. Kjøbenhavn 1944.

Jacobi, Ernst: Die Wertpapiere im Bürgerlichen Recht des Deutschen Reichs. Jena 1901. (Wertpapiere)

— » — Wechsel- und Scheckrecht unter Berücksichtigung des ausländischen Rechtes. Berlin 1955. (Wechsel- und Scheckrecht)

Jaeger, Ernst: Konkursordnung mit Einführungsgesetzen. Kommentar begründet von ... I. 8. Aufl. bearbeitet von Friedrich Lent. Berlin 1956. (Jaeger I)

— » — Konkursrecht. Berlin 1924.

Jellinek, Walter: Verwaltungsrecht. 3. Aufl. Offenburg 1948.

Jäggi, Peter: Die Wertpapiere. — Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, herausgegeben von A. Egger, Arnold Escher, Robert Haab, H. Oser. V: 7. Zürich 1959. (Jäggi)

Jörs, Paul — Kunkel, Wolfgang — Wenger, Leopold: Römisches Recht. 3. Aufl. Würzburg 1949.

Kaestel, R.: Bankjura. Kjøbenhavn 1945.

Kallenberg, E.: Arvostelu teoksesta R. A. Wrede: Das Zivilprozessrecht Schwedens und Finnlands. JFT 1925 s. 100 ss.

— » — De ordinära devolutiva rättsmedlen i den svenska civilprocessen. 2. uppl. Lund 1922. (Rättsmedlen)

Kallenberg, E.: Några anmärkningar om förlikningen enligt svensk civilprocessrätt (kap. 20 RB). Skrifter tillägnade Johan C. W. Thyrén. Lund 1926. S. 81 ss.
— » — Om kvittning i rättegång. SvJT 1916 s. 129 ss., s. 269 ss.
— » — Svensk civilprocessrätt. I. 1 ja 2 2. pain., I: 3—5; II: 1—7 . Lund 1922—39. (Kallenberg I—II)
Karlgren, Hjalmar: Kvittning och condictio indebiti. SvJT 1940 s. 331 ss.
— » — Skadeståndsrätt. 2. uppl. Stockholm 1958.
Kasanen, T. I.: Eräitä näkökohtia osakeyhtiön konkurssissa. Suomen Lakimiesliiton yhdeksänsien lakimiespäivien pöytäkirja s. 157 ss. Vammala 1958.
Kaser, Max: Das römische Privatrecht. I. München 1955.
Kegel, Gerhard: Probleme der Aufrechnung: Gegenseitigkeit und Liquidität rechtsvergleichend dargestellt. Berlin und Leipzig 1938.
Keller, Friedrich Ludwig: Der römische Civilprozess und die Actionen in summarischer Darstellung zum Gebrauch bei Vorlesungen. 6. Ausg., bearbeitet von Adolf Wach. Leipzig 1883.
Kivimäki, T. M.: Arvostelu teoksesta Y. J. *Hakulinen:* Velvoiteoikeus I. LM 1959 s. 748 ss.
— » — Siviilioikeuden yleiset opit pääpiirteittäin. 3. pain. Porvoo 1946.
Kivimäki, T. M. — Ylöstalo, Matti: Suomen siviilioikeuden oppikirja. Yleinen osa. Porvoo 1959. (Kivimäki—Ylöstalo)
Klein, Franz: Vorlesungen über die Praxis des Civilprocesses. Wien 1900.
Klein, Franz — Engel, Friedrich: Der Zivilprozess Oesterreichs. Das Zivilprozessrecht der Kulturstaaten III. Mannheim—Berlin—Leipzig 1927. (Klein—Engel)
Kleinfeller, Georg: Lehrbuch des deutschen Zivilprozessrechts für das akademische Studium. 3. Aufl. Berlin 1925.
Kohler, Josef: Die Aufrechnung nach dem Bürgerlichen Gesetzbuche. ZZP 24 s. 1 ss.
— » — Kompensation und Prozess. ZZP 20 s. 1 ss.
— » — Prozesshandlungen mit Civilrechtswirkung. ZZP 29 s. 1 ss.
— » — Ueber die Grundlagen des Civilprozesses. ArchZivPrax 97 s. 1 ss.
de Kotzebue, Rurik: Compensation et procédure. Lausanne 1945.
Kreller, Hans: Römisches Recht. II. Grundlehre des gemeinen Rechts. Romanistische Einführung in das geltende Privatrecht. Wien 1950.
Kress, Hugo: Lehrbuch des Allgemeinen Schuldrechts. München 1929.
Kruse, Vinding: Ejendomsretten. III: 2. København 1930. IV. København 1933.
— » — En nordisk lovbok. København 1948.
Kussi, Viktor: Die privatrechtlichen Wirkungen des Prozessbeginns. Leipzig 1925.
K(uuskoski), R(eino): Oikeustapauksen selostus. Maalaiskunta 1956 s. 429 s.
Lainvalmistelukunnan julkaisuja: Ehdotus ulosottolaiksi ja muita siihen kuuluvia asetusehdotuksia ynnä niiden perustelmat. Helsinki 1891.
— » — Ehdotus laiksi työsopimuksesta perustelmineen. Helsinki 1908.
— » — Ehdotus hallituksen esitykseksi eduskunnalle akordilaiksi. 1932: 5. Helsinki 1932.
Lang, Georg: Das Aufrechnungsrecht nach bürgerlichem Recht, seine Erweiterungen und seine Beschränkungen im Konkurs des Schuldners. München 1906.

Larenz, Karl: Lehrbuch des Schuldrechts. I. Algemeiner Teil. II. Besonderer Teil. 2. Aufl. Nördlingen 1958—59. (Larenz I—II)

Larsson, Sven: Förlikning i tvistemål. Uppsala 1958.

Lassen, Jul.: Haandbok i Obligationsretten. Almindelig Del. 3. Udg. Kjøbenhavn 1917—20. (Lassen)

Lawski, Sten: Konkurs- och ackordslagarna. 13. uppl. Stockholm 1947.

Lehtinen, J. N.: Työsopimuslaki. Porvoo 1937.

Lejman, Fritjof: Bidrag till läran om återvinning i konkurs. Uppsala 1939.

Leonhard, Franz: Allgemeines Schuldrecht des BGB. I. Altenberg 1929. (Leonhard)

Levin: Arvostelu teoksesta Paul Oertmann: Die Aufrechnung im Deutschen Zivilprozessrecht. Gruchot 61 s. 831 ss.

Liman, Hans — Schwarz, Otfried: Das Steuerbetreibungsrecht. Berlin 1952.

Lindboe, Asbjørn: Privat rettergang (Voldgiftsprocessen). Oslo 1944.

Lindebraekke, Sjur: Oversikt over negotiable dokumenter. 2. utg. Bergen 1953.

Lippmann: Rückwirkung und Rechtsgeschäft der Aufrechnung. IheringsJ 43 (2. Folge 7) s. 435 ss.

Locher, Eugen: Das Recht der Wertpapiere. Tübingen 1947.

Lundstedt, A. V.: Arvostelu teoksesta Nils Rabenius: Om kvittnings verkställande enligt svensk rätt. SvJT 1917 s. 208 ss.

— » — Om biintervention. Lund 1911.

Lyon-Caen, Ch. — Renault, L.: Traité de droit commercial. III. 5. éd. Paris 1923. VII. 4. éd. Paris 1914. VII. 4. éd. Paris 1916.

Marks von Würtemberg, E. — Sterzel, F.: Lagen om skuldebrev jämte dirhörande författningar. 3. uppl., ombesörjd av E. Sterzel. Stockholm 1953.

Martin, Hugo: Om ackord i konkurs enligt svensk rätt. Uppsala 1880.

Mazeaud, Henri, Léon et Jean: Leçons de droit civil. II. Paris 1956.

Melichar, Erwin: Die Geltendmachung von Gegenforderungen im österreichischen Zivilprozess und Exekutionsrecht. JurBl 1946 s. 49 ss.

Mentzel, Franz: Kommentar zur Konkursordnung. 6. neubearbeitete Aufl. von Georg Kuhn. Berlin—Frankfurt a.M. 1956. (Mentzel—Kuhn)

Merikoski, V.: Hallinto-oikeuden oikeussuojajärjestelmä. I. Vammala 1959.

— » — Kuittauksesta viranomaisaloitteisen itseoikaisun yhteydessä. LM 1959 s. 1 ss.

— » — Valtionapujärjestelmä hallintovalvonnan kannalta. Vammala 1938.

Mesterton, Ernst G.: Onko välttämätöntä edelleen pitää voimassa konkurssivelkojan valaa? LM 1948 s. 761 s.

Millar, Robert Wyness: Civil procedure of the trial court in historical perspective. New York 1952.

Morgenstierne, Bredo: Om Kompensation efter norsk Ret. NRT 1879 s. 509 ss.

Munch-Petersen, Erwin: Konkurssurrogater. København 1932.

Munch-Petersen, H.: Den danske Retspleje. II. 2. Udg. København 1924. IV. 2. Udg. København 1925.

— » — Reformkrav indenfor Nutidens Konkursret. Festskrift till O. Hj. Granfelt. Helsingfors 1934. S. 8 ss.

— » — Tvangsfuldbyrdelse og foreløbige Retsmidler. København 1937.

Muukkonen, P. J.: Esisopimus. Vammala 1960.

— » — Muotosäännökset. Vammala 1958.

Mühl: Die Wirkung der Aufrechnung mit öffentlichrechtlichen Gegenforderungen im Zivilprozess. NJW 1955 s. 1461 ss.

Nehrman, David: Inledning til then svenska Iurisprudentiam Civilem. Lund 1729.

Neumann, Georg: Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen von 1. August 1895. 3. Aufl. I—II. Wien 1914—15. (Neumann I—II)

Neumann, Georg — Lichtblau, Ludwig: Kommentar zur Exekutionsordnung. I—II. 3. Aufl. Wien 1928. (Neumann—Lichtblau I—II)

Neuner, Robert: Privatrecht und Prozessrecht. Mannheim—Berlin—Leipzig 1925.

Nial, Håkan: Om handelsbolag och enkla bolag. Stockholm 1955.

Niese, Werner: Doppelfunktionelle Prozesshandlungen. Göttingen 1950.

Nikisch, Arthur: Die Aufrechnung im Prozess. Festschrift für Heinrich Lehmann. II. Berlin 1956. S. 765 ss. (Aufrechnung)

— » — Zivilprozessrecht. 2. Aufl. Tübingen 1952. (Nikisch)

Nikupaavola, Eino E.: Yhteiskiinnityksestä. I. Vammala 1953.

Nordling, E. V.: Några pukter inom läran om kvittning kritiskt belysta hufvudsakligen med afseende på svensk rätt. TfR 1888 s. 369 ss.

Novak, Franz: Treu und Glauben im Zivilprozess. ÖJZ 1949 s. 338 ss.

— » — Zur prozessualen Aufrechnungseinrede des österreichischen Rechts. JurBl 1951 s. 504 ss.

Nussbaum, Arthur: Die Prozesshandlungen, ihre Voraussetzungen und Erfordernisse. München 1908.

— » — Money in the Law National and International. Brooklyn 1950.

Nya lagberedningens förslag till utsökningslag och i sammanhang dermed erforderliga författningar. Stockholm 1876.

Nyman, K. Fr.: Civilrättsliga studier rörande sparräkningsavtalet. I. Lovisa 1955. (Sparräkningsavtalet I)

— » — Sparbankslagen med förklaringar och till densamma hörande författingar. Vammala 1947. (Sparbankslagen)

Oertmann, Paul: Die Aufrechnung im Deutschen Zivilprozessrecht. Berlin 1916. (Aufrechnung)

— » — Die rechtliche Natur der Aufrechnung. ArchZivPrax 113 s. 376 ss.

— » — Recht der Schuldverhältnisse. Erste Abteilung. Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch und seinen Nebengesetzen. 2. Buch. 5. Aufl. Berlin 1928. (Oertmann)

Oetker, Friedrich: Konkursrechtliche Grundbegriffe. I. Die Gläubiger. Stuttgart 1891.

Oftinger, Karl: Das Sachenrecht. Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, herausgegeben von A. Egger, Arnold Escher, Robert Haab, H. Oser. IV: 2. 2. Aufl. Zürich 1952. (Oftinger IV: 2)

Olivecrona, Karl: Civilprocessens allmänna del. Efter föreläsningar. 2. uppl. Lund 1946. (Föreläsningar)

— » — Domen i tvistemål. Lund 1943.

— » — Kvittningen och rättskraften. Festskrift tillägnad Erik Marks von Würtemberg. Stockholm 1931. S. 462 ss. (Festskrift)

— » — Om civildomens rättskraft enligt processlagberedningens förslag. SvJT 1940 s. 180 ss.

— » — Utsökning. 2. uppl. Lund 1955.

Olsson, Curt: Lagen om andelslag. Helsingfors 1956.

Oser, Hugo: Das Obligationenrecht. Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, herausgegeben von A. Egger, Arnold Escher, Robert Haab, H. Oser. V:1, Art. 1—183., kommentiert von Hugo Oser unter Mitwirkung von Wilhelm Schönenberger. 2. Aufl. Zürich 1929. (Oser—Schönenberger V: 1)

de Page, Henri: Traité élémentaire de droit civil belge. III. 2. éd. Bruxelles 1950.

Pagenstecher, Max: Der Konkurs. 2. Aufl. Nördlingen 1950.

— » — Ueber die Eventualaufrechnung im Prozess. Eine Kritik der reichsgerichtlichen Judikatur. RheinischeZ 11 s. 73 ss.

Palandt, Otto: Bürgerliches Gesetzbuch mit Nebengesetzen in Verbindung mit Danckelmann, Gramm, Hoche, Lauterbach und Rechenmacher herausgegeben von... 12. Aufl. Nördlingen 1954.

Palme, W. A.: Till frågan om talan om vinnande av konstitutiv dom enligt gällande rätt i Finland. Festskrift för O. Hj. Granfelt. Helsingfors 1934. S. 363 ss.

Palmgren, Bo: Ett spörsmål om rösträtt vid borgenärsstämma. JFT 1947 s. 20 ss.

— » — Konkursförutsättningarna. Helsingfors 1936.

— » — Konkursgäldenärens hörande under sanningsförsäkran. JFT 1954 s. 49 ss.

Palmgren, Gunnar: Borgenärs rätt mot löftesmannen vid gäldenärens konkurs. JFT 1944 s. 25 ss.

— » — Kauppaoikeutta liikemiehelle. 3. uusittu pain., toimittanut Curt Olsson. Helsinki 1954. (Palmgren—Olsson)

— » — Översikt av den nya skuldebrevslagstiftningen. Särtryck ur Affrärsekonomisk Revy 1947—48. Helsingfors 1948. (Översikt)

Persson, Ulf: Skada och värde. Lund 1953.

Peters, Karl: Strafprozess. Karlsruhe 1952.

Petäys, Onni: Ehdotus velkakirjalaiksi ym. Komiteanmietintö 1936: 1. Helsinki 1936 (VKL-ehdotus)

Pfizer: Eventuelles Vorbringen. ZZP 21 s. 367 ss.

Planck, Julius Wilhelm: Die Mehrheit der Rechtsstreitigkeiten im Prozessrecht. Göttingen 1844.

Planiol, Marcel — Ripert, Georges: Traité pratique de droit civil francais. 7. 2 éd. Avec le concours de Paul Esmein, Jean Radouant, Gabriel Gabolde. Paris 1954. (Planiol—Ripert 7)

Platou, Oscar: Forelaesninger over norsk selskapsret I—II. 2. utg. ved *Adolf Lindvik* Oslo 1927—33.

Pollak, Rudolf: Form und Rechtskraft des Civilurtheiles. Grünhut 22 s. 489 ss.

— » — System des Österreichischen Zivilprozessrechtes mit Einschluss des Exekutionsrechtes. I—II. 2. Aufl. Wien 1932. (Pollak I—II)

Potter, Harold — Adams, Taverne — Dickson, Augustus W.: The principles of the law of bankruptcy and deeds of arrangement. 2 ed. London 1939.

Processkommissionens betänkande angående rättegångsväsendets ombildning. III. SOU 1926: 32. Stockholm 1926. (Processkommissionen III)

Processlagberedningens förslag till rättegångsbalk. SOU 1938: 44. Stockholm 1938. (PLB II)

Processnämnden: Underrättsförfarandet enligt nya rättegångsbalken. Med exempel å underrätsakter jämte formular utgiven av... Stockholm 1947.

Raape, Leo: Internationales Privatrecht. 4. Aufl. Berlin 1955.

Rabel, Ernst: Die eigene Handlung des Schuldners und des Verkäufers. RheinischeZ 1 s. 187 ss.

Rabenius, Nils: Bildar dom angående kvittningsinvändning res iudicata? SvJT 1918 s. 113 ss., 177 ss.

— » — Om kvittnings verkställande enligt svensk rätt. Uppsala 1917. (Rabenius)

— » — Till läran om de materiella förutsättningarna för kvittning enligt svensk rätt. TfR 1918 s. 318 ss., 1919 s. 1 ss.

Rapola, Marjos — Halme, Helge: Osuustoimintalaki selityksineen. Helsinki 1939.

Rautiala, Martti: Avioliitto-oikeus. 2. pain. Helsinki 1959.

— » — Holhousoikeus. Helsinki 1952.

Reinikainen, Veikko: Jutun palauttamisesta. Vammala 1956.

— » — Prosessinedellytyksen puuttumisen oikeusseuraamuksista. Vammala 1958.

— » — Sivuväliintulointressistä siviiliprosessissa. LM 1951 s. 437 ss.

Rekola, Aarne: Arvostelu teoksesta Y. J. Hakulinen: Velkakirjalaki. LM 1949 s. 224 ss.

— » — Eräistä velallisen ulosottomenettelyssä esittämistä väitteistä. LM 1944 s. 447 ss.

— » — Saamisoikeuden vanhentuminen Suomen lain mukaan. I—II. Vammala 1938. (Rekola I—II)

— » — Tulo- ja omaisuusverolaki. Porvoo 1947.

Riezler, Erwin: Internationales Zivilprozessrecht und prozessuales Fremdenrecht. Tübingen 1949.

Ringwoods Principles of bankruptcy. 18. ed. by *Herbert Jacobs.* London 1947. (Ringwood—Jacobs)

Rintelen, Anton: Handbuch des österreichischen Konkurs- und Ausgleichsrechtes. Altenberg 1915.

Ripert, Georges: Traite élémentaire de droit commercial. 3. éd. Paris 1954.

Rodhe, Knut: Obligationsrätt. Lund 1956. (Rodhe)

— » — Svenks rättspraxis. Obligationsrätt. 1941—1944 SvJT 1946 s. 26 ss. 1945—1949 SvJT 1951 s. 581 ss.

Rosenberg, Leo: Lehrbuch des deutschen Zivilprozessrechts. 7. Aufl. Nördlingen 1956. (Rosenberg)

— » — Stellvertretung im Prozess. Berlin 1908.

Ross, Alf: Om ret og retfaerdighed. København 1953.

Rytkölä, Olavi: Valtion vakinaisten virkamiesten palkkaus- ja eläkeoikeus. Vammala 1948.

— » — Virkamiespalkan maksamisessa sattuneen virheen oikaisemisesta. LM 1945 s. 227 ss.

Salervo, Olavi: Maksamismääräysmenettelystä. LM 1954 s. 644 ss.

Salmiala, Bruno A.: Lainkäytön hitaus. DL 1958 s. 231 ss.

Sauer, Wilhelm: Allgemeine Prozessrechtslehre. Detmold 1951.

Savatier, René: Cours de droit civil. II. 2. éd. Paris 1949.

von Savigny, Friedrich Carl: System des heutigen römischen Rechts. VI. Berlin 1847.

Schmidt, Folke: Kollektiv arbetsrätt. 3. uppl., under medverkan i vissa delar av Axel Adlercreutz. Stockholm 1958.

Schmidt, Richard: Lehrbuch des deutschen Zivilprozessrechts. 2. Aufl. Leipzig 1910.

Schollmeyer, F.: Noch einmal die Rechtshängigkeit der zum Zweck der Aufrechung geltend gemachten Gegenforderung. Gruchot 31 s. 222 ss.

Schrewelius, Fredrik: Lärobok i Sveriges allmänna nu gällande Civil-Rätt. II. Förmögenhetsrätten Lund 1847.

Schumann, Herbert: Können privatrechtliche und öffentlichrechtliche Forderungen gegeneinander aufgerechnet werden? Diss. Heidelberg 1916.

Schwind, Fritz: Römisches Recht. Geschichte, Rechtsgang, System des Privatrechts. Wien 1950.

Schönke, Adolf: Zivilprozessrecht. 7. Aufl. Karlsruhe 1951.

— » — Zwangvollstreckungsrecht. 6. Aufl. neu bearbeitet und erweitert um das Konkurs- und Vergleichsrecht von Fritz Baur. Weinheim 1956. (Schönke —Baur)

Seckel, Emil: Die Gestaltungsrechte des bürgerlichen Rechts. Festgabe der Juristischen Geselschaft zu Berlin zum 50-jährigen Dienstjubiläum ihres Vorsitzenden, des wirklichen Geheimen Rats Dr. Richard Koch. Berlin 1903. S. 205 ss.

Serlachius, Julian: Om återvinning till konkursbo. Helsingfors 1881.

— » — Sakrätten enligt gällande finsk rätt. 3. uppl. Helsingfors 1916.

— » — Suomen yleisen obligatsionioikeuden oppikirja. Suomentanut Rafael Erich. Uudemman lainsäädännön aiheuttamilla lisäyksillä täydentänyt Lauri Cederberg. Helsinki 1927. (Serlachius—Cederberg)

Seuffert, Lothar: Deutsches Konkursprozessrecht. Leipzig 1899.

— » — Zur Revision der Zivilprozessordnung bei Einführung des Bürgerlichen Gesetzbuches. ZZP 16 s. 463 ss.

Siber, Heinrich: Compensation und Aufrechnung. Ein Beitrag zur Lehre des Deutschen Bürgerlichen Gesetzbuches. Leipzig 1899. (Siber)

— » — Rechtszwang im Schuldverhältnis nach deutschen Reichsrecht. Tübingen 1908.

Siegert, Karl: Allgemein anerkannte und regionale Grundsätze im Zivilprozessrecht. ArchZivPrax 155 s. 28 ss.

Sindballe, Kristian: Bidrag til Laeren om judicielle Afgørelsers Retskraft. Kjøbenhavn 1918. (Retskraft)

— » — Dansk Forsikringsret. II. Kjøbenhavn 1941.

— » — Dansk Selskabsret. I. 2. Udg. Kjøbenhavn 1936.

Sipilä, Arvo: Suomen työoikeus. I. Imatra 1947.

Sjögren, Wilhelm: Förarbetena till Sveriges Rikes lag 1686—1736. V. Uppsala 1903.

Sjöström, Bertil: Ennakkokysymysten käsittelystä alioikeudessa. LM 1925 s. 156 ss.

— » — Muodollisesta prosessinjohdosta alioikeudessa tavallisissa riita- ja rikosasioissa Suomen oikeuden mukaan. Suomentanut ja muuttuneen lainsäädännön aiheuttamin huomautuksin ja lisäyksin varustanut Paavo Alkio. Turku 1948. (Sjöström—Alkio)

— » — Om tredskodom enligt finsk och svensk civilprocessrätt. Helsingfors 1916. (Tredskodom)

— » — Sananen työntekijän etuoikeudesta työnantajan konkurssissa. Festskrift för Berndt Julius Grotenfelt. Helsingfors 1929. S. 322 ss.

Skeie, Jon: Den norske civilproces. I—III. 2. utg. Oslo 1939—40.
Soergel, Th. — Siebert, W.: Bürgerliches Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen. I. 9. Aufl. Stuttgart 1959. (Soergel—Siebert I)
Sohm, Rudolf: Institutionen. Geschichte und System des römischen Privatrechts. 17. aufl. bearbeitet von *Ludwig Mitteis,* herausgegeben von *Leopold Wenger.* Berlin 1949. (Sohm—Mitteis—Wenger)
Sperl, Hans: Lehrbuch der bürgerlichen Rechtspflege. I. Wien 1930. (Sperl I)
Staubs Kommentar zum Handelsgesetzbuch. 14. Aufl. Bearbeitet von Albert Pinner, Felix Bondi, Wilhelm Gadow, Eduard Heinicher. I. Berlin 1932. (Staub)
J. v. Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch und dem Einführungsgesetze. II. Band. Recht der Schuldverhältnisse. I. Teil. Erläutert von Ludwig Kuhlenbeck und Karl Kober. 7./8. neubearbeitete Aufl. München—Berlin 1912. (Staudinger)
Stein—Jonas: Kommentar zur Zivilprozessordnung. I—II. 18. Aufl. von *Adolf Schönke.* Tübingen 1953. (Stein—Jonas—Schönke I—II)
Stjernstedt, Georg: Brister att avhjälpa i nya giftermålsbalken. SvJT 1937 s. 457 ss.
Sträuli, Hans — Hauser, Willy: Gesetze über die zürcherische Rechtspflege. II. 2. Aufl. Zürich 1939. (Sträuli—Hauser)
Stölzel, Adolf: Schulung für die zivilistische Praxis. II. 4. Aufl. Berlin 1906. (Schulung II)
— » — Zur Aufrechnungslehre. IheringsJ 60 s. 467 ss.
— » — Zur Verständigung über die Eventualaufrechnung. ZZP 24 s. 50 ss.
Svennegård, Carl: Staten och de sociala synpunkterna. SvJT 1948 s. 22 ss.
Tarjanne, Tapio: Asianosaisseuraanto Suomen siviiliprosessissa. Helsinki 1929.
— » — Vero-oikeus. Turku 1939.
Taxell, L. E.: Panträtt i skuldebrev. Åbo 1949.
Telaranta, K. A.: Sopimuksista kolmannen hyväksi. LM 1954 s. 183 ss.
Thorén, Einar: Konkurs och ackord. Stockholm 1928.
Tirkkonen, Tauno: Arvostelu teoksesta Albrecht Zeuner: Die objektiven Grenzen der Rechtskraft im Rahmen rechtlicher Sinnzusammenhänge. LM 1959 s. 904 s.
— » — Asialegitimaatio- (asiavaltuus-)käsitteestä. LM 1945 s. 176 ss.
— » — Das Zivilprozessrecht Finnlands. Helsinki 1958. (Zivilprozessrecht)
— » — »Der Ewigkeitswerte bar». Juhlajulkaisu Toivo Mikael Kivimäki. Vammala 1956. S. 412 ss.
— » — Kanteenmuutoskielto siviiliprosessissa. LM 1960 s. 630 ss.
— » — Konkurssissa riitautetun saatavan vahvistamista koskevista oikeudenkäynneistä. LM 1954 s. 295 ss.
— » — Kuittausvaatimuksen johdosta annetun päätöksen oikeusvoimasta. LM 1944 s. 31 ss.
— » — Oikeusvoimasta. Sen luonne ja subjektiivinen ulottuvaisuus Suomen siviiliprosessioikeudessa. Helsinki 1933.
— » — Rikosasiassa annetun tuomion sitovasta vaikutuksesta siviiliprosessimenettelyssä. LM 1934 s. 113 ss.
— » — Suomen prosessioikeus pääpiirteittäin. Porvoo 1955. (Prosessioikeus pääpiirteittäin)

Tirkkonen, Tauno: Suomen rikosprosessioikeus. I. Vammala 1948. II. Helsinki 1953. (Rikosprosessioikeus I—II)

— » — Uusi todistuslainsäädäntö. Laki oikeudenkäymiskaaren 17 luvun muuttamisesta, annettu 29 päivänä heinäkuuta 1948. Selittänyt... Vammala 1949. (Todistuslainsäädäntö)

— » — Välimiesmenettely. Prosessioikeudellinen tutkimus. Vammala 1943.

Troller, Alois: Von den Grundlagen des zivilprozessualen Formalismus. Basel 1945.

Trygger, Ernst: Kommentar till utsökningslagen. 2. uppl. Uppsala—Stockholm 1916.

— » — Lagsökning för gäld. Uppsala 1893.

— » — Skiljeaftal och skiljemannaförfarande anligt svensk rätt. TfR 1895 s. 1 ss., 241 ss.

von Tuhr, Andreas: Allgemeiner Teil des schweizerischen Obligationenrechts. 2. ergänzte Aufl., herausgegeben von *Alfred Siegwart.* I—II. Zürich 1942. (von Tuhr—Siegwart I—II)

Undén, Östen: Om panträtt i rättigheter. 2 uppl. Lund 1923.

— » — Svensk sakrätt. II. Fast egendom. 2. Lund 1941. (Unden II: 2)

Ussing, Henry: Aftaler paa Formuerettens Omraade. 2. Udg. København 1945. (Aftaler)

— » — Arvostelu teoksesta Knud Illum: Modregning i Konkurs. UfR 1934 B s. 251 ss.

— » — Dansk Obligationenret. Almindelig Del. 3. Udg. København 1946. (Ussing)

— » — Dansk Obligationenret. Special Del. I. Køb. Nyt Optryk. København 1946. (Køb)

— » — Enkelte Kontrakter. København 1940.

— » — Kaution. København 1928.

Ussing, Henry — Dydbal, C. C.: Gaeldsbrevslovene. København 1938.

Wach, Adolf: Handbuch des Deutschen Civilprozessrechts. I. Leipzig 1885.

Walsmann, Hans: Der Irrtum im Prozessrecht. ArchZivPrax 102 s. 1 ss.

— » — Die streitgenössische Nebenintervention. Leipzig 1905. (Nebenintervention)

Weigelin, Ernst: Das Recht zur Aufrechnung als Pfandrecht an der eigenen Schuld. Hannover 1904. (Weigelin)

— » — Wie ist bei bestrittenen Klagforderung und spruchreifer Gegenforderung zu verfahren? ZZP 62 s. 242 ss.

Welamson, Lars: Om anslutningsvad och reformatio in pejus. Stockholm 1953.

— » — Om massafordran i konkurs. SvJT 1952 s. 401 ss.

— » — Svensk rättspraxis. Civil- och straffprocessrätt 1953—1957. SvJT 1959 s. 225 ss.

Wenger, Leopold: Institutionen des römischen Zivilprozessrechts. München 1925.

Westerberg, Ole: Om rättskraft i förvaltningsrätten. Stockholm 1951.

Westring, Hjalmar: Den nya giftermålsbalken. Stockholm 1933.

— » — Konkurslagen jämte dithörande författningar med förklaringar. 9. uppl. Stockholm 1910.

Whittier, Clark Butler: Common law and equity pleading. American law and procedure XI s. 151 ss.

Wieczorek, Bernhard: Zivilprozessordnung und Nebengesetze. I: 1 ja 2. Berlin 1957.

Vihma, Väinö: Eräitä ajankohtaisia kauppaoikeudellisia kysymyksiä. LM 1952 s. 617 ss.

— » — Palovakuutussopimus. Turku 1948.

— » — Velvoiteoikeuden yleisen osan luennot siviilioikeuden peruskurssista. 8. pain. Helsinki 1956.

Villars-Dahl, L.: Gjeldbrevsloven og deponeringsloven. Oslo 1953.

Willgren, Karl: Finlands finansrätt. 2. uppl. Helsingfors 1932.

— » — Förvaltningsrättens allmänna läror. Helsingfors 1925.

Windscheid, Bernhard: Lehrbuch des Pandektenrechts. II. 9. Aufl., unter vergleichender Darstellung des Deutschen bürgerlichen Rechts bearbeitet von *Theodor Kipp.* Frankfurt a.M. 1906. (Windscheid—Kipp II)

Wolff, Ernst: Bürgerliches Recht und Prozessrecht in Wechselwirkung. Tübingen 1952.

Wolff, Karl: Grundriss des österreichischen Zivilprozessrechts. 2. Augl. Wien 1947.

Wolff, Martin: Sachenrecht. (Enneccerus—Kipp—Wolff: Lehrbuch des Bürgerlichen Rechts III). 10. Aufl. von Martin Wolff und Ludwig Raiser. Tübingen 1957.

Wrede, R. A.: Anteckningar enligt prof. R. A. Wredes föreläsningar öfver konkursrätt. Med tillstånd af föreläsaren utgifna af K. E. Saxén. Helsingfors 1910. (Konkursrätt)

— » — Anteckningar enligt prof. R. A. Wredes föreläsningar öfver obligationsrättens allmänna del. Med tillstånd af föreläsaren utgifna af Lars Wasastjerna. 4. uppl. Helsingfors 1942. (Obligationsrätt)

— » — Das Zivilprozessrecht Schwedens und Finnlands. Mannheim—Berlin—Leipzig 1924. (Zivilprozessrecht)

— » — Esineoikeuden pääpiirteet Suomen oikeuden mukaan. 2. pain. Toim. Ilmari Caselius. I—II. Helsinki 1946—47. (Wrede—Caselius)

— » — Finlands gällande civilprocessrätt. I. 4. uppl., utgiven av *Bo Palmgren.* Vammala 1953. (Wrede—Palmgren I). II. 4. uppl. redigerad av *O. Hj. Granfelt.* Tammerfors 1943. III. 2. uppl. Tammerfors 1936. (Wrede II—III)

— » — Laki varallisuusoikeudellisista oikeustoimista. Selityksillä varustanut... Suom. Onni Heinonkoski. Helsinki 1932. (Oikeustoimilaki)

— » — Om kvittning enligt finsk rätt. Helsingfors 1883. (Kvittning)

— » — Till frågan om utsökningsförfarandets juridiska natur. Festskrift för Berndt Julius Grotenfelt. Helsingfors 1929. S. 165 ss.

— » — Ulosottotoimi. Luentoihin perustuvia muistiinpanoja. Julkaissut Hjalmar Nyqvist. Suomentanut Esko Hakkila. Porvoo 1927.

Wrede, R. A. — Sjöström, Bertil — Tirkkonen, Tauno: Suomen prosessioikeus pääpiirteittäin. 3. pain. Porvoo 1946. (Wrede—Sjöström—Tirkkonen)

Wünschmann: Zur Auslegung des § 406 BGB. JW 1913 s. 1135 ss.

Ylöstalo, Matti: Takauksesta. Porvoo 1957.

— » — Takausmiehen kuittausoikeudesta. DL 1957 s. 71 ss.

— » — Tutkimuksia vekselioikeuden alalta. Vammala 1956.

Zeuner, Albrecht: Die objektiven Grenzen der Rechtskraft im Rahmen rechtlicher Sinnzusammenhänge. Tübingen 1959.

Zitting, Simo: Arvopaperin luovutuksensaajan oikeussuojasta. Porvoo 1957.

— » — Saantosuoja irtaimisto-oikeudessa. Vammala 1956. (Saantosuoja)

Zöller, Richard: Zivilprozessordnung und Gerichtsverfassungsgesetz. Kommentar, herausgegeben von ... 8. Aufl. München 1957.

LYHENNYKSIÄ

ABGB	= Das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch 11. 6. 1811 (Itävallan)
ArchZivPrax	= Archiv für die zivilistische Praxis
BGB	= Bürgerliches Gesetzbuch für das Deutsche Reich 18. 8. 1896
Diss.	= Dissertaatio, väitöskirja
DJZ	= Deutsche Juristen-Zeitung
DKL	= Lov om Konkurs 25. 3. 1872 (Tanskan)
DKO	= Konkursordnung für das deutsche Reich 10. 2. 1877
DL	= Defensor Legis
DL II	= Defensor Legis, oikeustapausosasto
Gruchot	= Beiträge zur Erläuterung des deutschen Rechts. Begründet von J. A. Gruchot
Grünhut	= Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart. Herausgegeben von G. S. Grünhut
HGB	= Handelsgesetzbuch 21. 5. 1897 (Saksan)
IheringsJ	= Iherings Jahrbücher für die Dogmatik des bürgerlichen Rechts
JFT	= Tidskrift, utgiven av Juridiska Föreningen i Finland
JM	= Juridiska meddelanden. Notiser från rätts- och affärslivet
JurBl	= Juristische Blätter
JurT	= Juridisk Tidsskrift
LM	= Lakimies
NJA	= Nytt juridiskt Arkiv. Grundat av G. B. A. Holm
NJW	= Neue Juristische Wochenschrift
NKL	= Konkurslov 6. 6. 1863 (Norjan)
NRB	= Nya rättegångsbalken 18. 7. 1942 (Ruotsin)
NRT	= Norsk Rettstidende
OR	= Obligationenrecht 20. 3. 1911 (Sveitsin)
RheinischeZ	= Rheinische Zeitschrift für Zivil- und Prozessrecht
SchJZ	= Schweizerische Juristen-Zeitung
SchKG	= Bundesgesetz über Schuldbetreibung und Konkurs 11. 4. 1889 (Sveitsin)
SOU	= Statens offentliga utredningar (Ruotsin)
SvJT	= Svensk Juristtidning
SvKL	= Konkurslag 13. 5. 1921 (Ruotsin)
TfR	= Tidskrift for Retsvidenskap
UfR	= Ugeskrift for Retsvaesen
ZGB	= Schweizerisches Zivilgesetzbuch 10. 12. 1907
ZPO	= Zivilprozessordnung für das deutsche Reich 30. 1. 1877
ZSchR	= Zeitschrift für scweizerisches Recht — Revue de droit suisse — Rivista di diritto svizzero
ZZP	= Zeitschrift für Zivilprozess
ÖJZ	= Österreichische Juristen-Zeitung
ÖKO	= Konkursordnung 10. 12. 1914 (Itävallan)
ÖZPO	= Gesetz vom 1. 8. 1895 über das gerichtliche Verfahren in Bürgerlichen Rechtsstreitigkeiten (Zivilprozessordnung, Itävallan)

Ensimmäinen osa

ESIKYSYMYKSIÄ

1 §. JOHDANTO

I. Säännönmukainen tilanne, jossa saamisoikeuksien kuittaus tulee ajankohtaiseksi, on seuraava: A:lla on saatavaa B:ltä ja B:llä on saatavaa A:lta. Syistä, joista myöhemmin tulee puhe, on havaittu yleensä tarkoituksenmukaiseksi, ettei noiden vastakkaisten saamisten maksua tarvitse suorittaa siltä osalta, miltä saamiset peittävät toisensa.[1] Maksu tapahtuu siis vain sen osapuolen taholta, jonka velka on suurempi kuin hänen saatavansa, ja tämä henkilö joutuu suorittamaan saatavien erotuksen. Jos taas saatavat ovat yhtä suuret, niin ei mitään maksua tapahdu. Täten toteutettua saamisoikeuksien lakkaamista ilman maksua on Suomen oikeuselämässä sanottu saamisoikeuksien kuittaukseksi.

Suomen kielen omaksuman ilmauksen kuittaus ja vastaavan verbin kuitata pohjana ovat ilmeisesti olleet ruotsin kielen samaa merkitsevät termit kvittning ja kvitta. Nämä kaikki perustuvat taas samaan juureen kuin sana kvitto — kuitti.[2] Kun viimeksi mainittu ilmaus tarkoittaa suorituksen vastaanottamisesta annettua kirjallista todistetta, tulee kuittaus-termin etymologia ymmärrettäväksi. Merkitseehän kuittaus-

---

[1] Kuittaussäännöstön tarkoituksesta ja tähän liittyvistä ns. kuittausteorioista ks. esitystä 3:nnessa §:ssä.

[2] Sana kvittning ja sitä vastaava verbi kvitta ovat esiintyneet Ruotsi-Suomen lainsäädännössä jo 1600-luvulta alkaen eli siitä pitäen, kuin oikeudenkäynnissä tapahtuvaa kuittausta on ryhdytty lailla sääntelemään. V. 1669 annetussa täytäntöönpanosäännössä (exekutionsstadga) esiintyy näet jo termi qvitta (säännön 10:nnessä kohdassa). Aikaisemmista kuittausnormeista ja niissä käytetyistä sanonnoista ks. *Wrede,* Kvittning s. 49 ss.

*Abrahamsson*in v. 1726 julkaistussa teoksessa esiintyy termi qwitta jo monissa kohdissa (s. 207 s. ja 212). Lisäksi hän käytti sanaa compensation. Niin ikään *Nehrman* käytti jo termiä quitta. Sen ohella hänellä esiintyvät latinan kielen

kin sitä, ettei velan maksua sen jälkeen enää tarvitse suorittaa. Sanonta kuittaus ilmaiseekin kuvaavasti sen, että po. toimituksen tapahduttua ei saamisten kuittaukseen käytetyltä osalta enää ole mitään tehtävissä. Ollaan toisin sanoen »kuitit».[3] Mutta kun kyseessä on kaksi erillistä juridista ilmiötä, kuitti ja kuittaus, on sekaannuksen vaara näiden kesken olemassa, etenkin kun nämä ilmiöt esiintyvät samalla oikeusalalla.[4] Tästä syystä onkin suomen kielen puheena olevia kuittausopillisia sanoja pidettävä epäonnistuneina. Käytännössä vakiintuneen kuittaustermin korvaamiseen jollakin täsmällisemmällä ilmauksella ei kuitenkaan liene aihetta.

Monissa sivistyskielissä — nimenomaan romaanisissa — on käytössä latinan kielen compensatio-sanasta johdettuja ilmauksia.[5] Useissa germaanisissa kielissä on kuitenkin pyritty omaksumaan omakielinen ilmaus po. ilmiölle. Niinpä saksan kielessä sana Aufrechnung on tullut vallitsevaksi.[6] Tanskassa käytetään sanaa modregning, ja myös Norjassa näyttää termi motregning saaneen melkoista jalansijaa.[7] Viimeksi mai-

---

perua olevat sanonnat compensatio ja liquidera. Ks. Inledning Til then Svenska Jurisprudentiam Civilem (1729) s. 367 s.

*Hellqvist*in teoksen Svensk etymologisk ordbok mukaan sana kvitto on johdettavissa samasta kannasta kuin esim. latinan kielen sana quies (genetiivi quietis), joka merkitsee mm. lepoa ja rauhallisuutta, ja englannin kielen sana quit, joka merkitsee mm. kuittia.

[3] Vrt. *Arnholm,* Streiftog s. 15.

[4] Niinpä sanonnalla kuittausmerkintä on tarkoitettu VKL 21,2 §:ssä säänneltyä koron tai lyhennysmaksun suorittamisesta tehtävää merkintää velkakirjaan eikä suinkaan vastakkaisten saamisoikeuksien kuittauksesta tehtävää merkintää. Ks. *Hakulinen,* Velkakirjalaki s. 194 s.

[5] Latinan kielen sana compensatio johtuu sanasta compensare, mikä merkitsee yhdessä punnitsemista.

Romaanisissa maissa on jouduttu toteamaan, että myöskin compensatio-sanan eri johdannaisia rasittaa niiden monimerkityksisyys. Ks. *de Kotzebue* s. 264 ss. ja *de Page* III s. 596 s. Tässä huomautuksessa on perää, sillä kompensaatio-termiä käytetään suomenkin kielessä useilla eri tieteen aloilla melko vaihtelevin merkityksin.

[6] Sveitsissä käytetään saksankielisissä julkaisuissa tavallisesti sanaa Verrechnung. Ks. esim. *Guhl* s. 214 ss. ja *Gautschi* (jo teoksen nimessä). Aikaisemmissa saksankielisissä esityksissä oli sana Kompensation (tai Compensation) yleinen. Näin oli laita erityisesti pandektioikeutta käsittelevässä kirjallisuudessa. Sveitsin oikeustieteellisessä kirjallisuudessa käytetään kyllä edelleenkin melko usein sanaa Kompensation.

[7] Kummankin maan lainsäädännössä on käytetty tekstissä mainittuja ilmauksia. — Norjan kielessä on käytetty myöskin sanoja avregning, kompensasjon ja likvidasjon. Ks. *Arnholm,* Streiftog s. 15.

nittuja varsin sattuvia sanontoja luotaessa on pidetty silmällä sitä laskutoimitusta, jota kuittauksen käyttö edellyttää. Englannin kielessä on taas käytetty omakielisiä ilmauksia set off ja counterclaim. Nämä prosessuaalis-teknilliset termit tuovat jo julki sen seikan, että englanninkielisen oikeusmaailman kuittaussäännöstö on kulkenut alun pitäen omia ja omalaatuisia latujaan.[8]

Äskeisestä lyhyestä terminologisesta selostuksesta ilmenevä monivivahteisuus ennakoi sitä vaihtelevuutta, mikä kuittaussäännöstön järjestelyille eri maissa on ollut ominaista ja mikä myöhemmässä esityksessä eri kohdissa tullaan havaitsemaan.

Tässä yhteydessä on tarpeen huomauttaa, ettei eräillä vahingonkorvausopin ilmiöillä, nimittäin vahingon kärsijän omalla tuottamuksella eli tuottamuksen tasoituksella *(compensatio culpae)* ja eduntasoituksella *(compensatio lucri cum damno)*, latinankielisistä nimityksistään huolimatta ole kuittauksen kanssa mitään tekemistä. Vahingon aiheuttajalla, jolta korvausta vaaditaan, ei näet ole puheena olevissa tapauksissa vahinkoa kärsineeltä henkilöltä mitään saatavaa. Kun on kysymyksessä tuottamuksen tasoitus, on vahinkoa kärsinyt taho ollut itsekin aiheuttamassa vahinkoa, mikä seikka vaikuttaa hänen oikeuteensa saada korvausta.[9] Ja eduntasoituksessa sovelletaan vain periaatetta, ettei korvausta myönnetä muusta kuin todellisesta vahingosta.[10]

II. Alussa mainitsemassani kuittaustilanteessa voivat molemmat asianomaiset pitää kuittauksen toteuttamista etujensa mukaisena. Jos näin on laita, he saattavat saada kuittauksen aikaan solmimalla siitä sopimuksen, ns. kuittaussopimuksen.[11] Kun velvoiteoikeuden alalla yleensä vallitsee sopimusvapaus, on osapuolten vallassa myöskin kuittauksesta sopiessaan määritellä tämän sopimuksen sisältö.[12] Näin ollen jäävät s o p i m u s p e r u s t e i s e n kuittauksen yhteydessä esille tulevat erikoiskysymykset tavallisesti melko vähälukuisiksi. Ratkaistaviksi

8 Vrt. tämän johdosta s. 20.

9 Ks. tuottamuksen tasoituksen johdosta *Hakulinen,* Velvoiteoikeus I s. 312 ss.; *Kivimäki—Ylöstalo* s. 371 ss. — Jo *Ekström* (s. 926) lausui, ettei nimitys compensatio culpae tekstissä mainitusta syystä ollut asianmukainen.

10 Ks. eduntasoituksesta *Hakulinen,* Velvoiteoikeus I s. 320 ss.; *Kivimäki—Ylöstalo* s. 320 s.

11 Po. sopimuksen sallittavuutta ei juuri liene asetettu kyseenalaiseksi, vaikkei siitä ole eri maiden lainsäädäntöihin yleensä säännöksiä otettu. Näin on ollut laita myöskin Suomessa. Ks. siitä lähemmin 7:ttä §:ää.

12 Ks. esim. *Ussing* s. 389; *Oertmann* s. 405; *Enneccerus—Lehmann* s. 276.

voi tietenkin tulla yleisen sopimusoikeuden alaan kuuluvia ongelmia, kuten tulkinnallisia kysymyksiä ja pätemättömyystilanteiden arviointeja, mutta näiden ei ole yleensä kuittausopin kannalta katsottu vaativan erityistä käsittelyä.[13]

Asianomaisten tahojen sopiessa kuittauksesta kumpikin osapuoli vapaaehtoisesti alistuu kuittaukseen. Tästä johtuen sopimusperusteista kuittausta on vanhastaan sanottu myöskin v a p a a e h t o i s e k s i kuittaukseksi *(compensatio voluntaria)*.[14]

Oikeuselämässä ei ole voitu tyytyä kuittauksen järjestämiseen pelkästään vapaaehtoisuuden tietä sopimusperusteisen kuittauksen muodossa. Toisen osapuolen suhtautuessa kielteisesti kuittaukseen ei näet ole suositeltavaa jättää kuittausta haluavaa puolta vaille oikeusturvaa. Niinpä onkin eri oikeusjärjestyksissä yleisesti otettu käytäntöön myöskin sellainen kuittausmuoto, jossa kuittaukseen pyrkivä osapuoli saa tahtonsa toteutetuksi toisen osapuolen sitä vastustettuakin. Kun tällöin saamisoikeuksien kuittaus perustetaan välittömästi asianomaisen maan oikeusjärjestykseen, on puheena olevasta kuittauksesta käytetty nimeä l a k i p e r u s t e i n e n (legaalinen) kuittaus. Myöskin on tätä kuittausmuotoa yleisesti sanottu p a k o l l i s e k s i kuittaukseksi *(compensatio necessaria)*.[15] Sitä pakollista kuittausta haluavan osapuolen saatavaa, jonka hän haluaa kuittaukseen käytettäväksi, sanotaan oikeus-

---

[13] Vrt. *Serlachius—Cederberg* s. 206.

[14] Suomessa — samoin kuin yleensä Pohjoismaissa — on tavallisesti käytetty sanontaa vapaaehtoinen kuittaus. Siten *Wrede,* mt. s. 4, sama, Obligationsrätt s. 195; *Serlachius—Cederberg* s. 206; *Hakulinen,* Obligationenrecht, s. 44.

Saksankielisessä oikeusmaailmassa näyttää viime aikoina yleisimmin käytetyn sanontaa sopimusperusteinen kuittaus (vertragsmässige l. vertragliche Aufrechnung). Ks. esim. *Arwed Blomeyer,* Schuldrecht s. 269.

Ranskankielisissä esityksissä on käytetty sekä termiä compensation conventionelle että termiä compensation facultative. Ks. esim. *Planiol—Ripert* 7 s. 686 ss.; *de Page* III s. 625 s.; *de Kotzebue* s. 70. Ilmauksilla on kyllä ollut myös eroa, kuten mm. de Kotzebuen esityksestä voidaan havaita.

[15] Pohjoismaissa on yleisimmin puhuttu pakollisesta kuittauksesta. Ks. Suomen osalta edellisessä alav:ssa mainittua kirjallisuutta. Keski-Euroopassa on taas käytetty lakiperusteisen kuittauksen nimitystä. Niinpä Saksassa on ollut tavallinen termi gesetzliche Aufrechnung. Myös on käytetty sanontaa »echte Aufrechnung». Ks. *von Gierke* III s. 164.

Mainittakoon vielä, että puheena olevasta kuittaustapauksesta on yleisesti käytetty myöskin yksipuolisen kuittauksen nimitystä. Ks. esim. *Leonhard* s. 611 ss.; *de Kotzebue* s. 92 ja 408.

Pakollisen kuittauksen perusteluista ks. 3:tta §:ää.

tieteessä tavallisesti vastasaatavaksi. Se saatava, jota »vastaan» kuittaus täten toteutetaan, on taas pääsaatava. Kuittausta haluava puoli on siis vastasaatavan velkojana ja pääsaatavan velallisena.

Pakollisen kuittauksen yhteydessä vaatii jo kuittausta vastustavan puolen oikeusaseman suojaaminen, että oikeusjärjestys suhteellisen tarkasti määrittelee kuittauksen edellytykset. Onhan oikeusturvaa suotava myös hänelle eikä vain kuittausta haluavalle puolelle. Pakollisen kuittauksen edellytysten selvittäminen onkin muodostunut erääksi kuittausopin keskeisimmistä tehtävistä. Ja muutenkin aiheutuu pakollisesta kuittauksesta runsaasti ongelmia niin hyvin lainsäätäjille ja -käyttäjille kuin oikeustieteellekin. Niinpä kuittausinstituuttia käsittelevissä esityksissä mielenkiinto onkin selvästi keskittynyt pakolliseen kuittaukseen.[16] Täten tulee tapahtumaan myös seuraavassa esityksessä.

Kun pakollisen kuittauksen mahdollistava tilanne on käsillä, kuittausta haluavan puolen täytyy ottaa aloite kuittauksen toteuttamiseksi. Tämä tapahtuu antamalla kuittausta tarkoittava tahdonilmaisu. Erityisesti on tarpeen tuoda kuittaustahto julki silloin, kun toinen osapuoli on ryhtynyt perimään saamistaan. Tällöin onkin mahdollista reagoida esittämällä kuittausvaatimus. Mutta onko kuittausta haluavan tahon pakko jäädä passiivisena odottamaan vastapuolen perimistoimenpiteitä? Tähän kysymykseen on nykyisin yleensä vastattu kieltävästi. Ei ole katsottu asianmukaiseksi — kun kerran pakollinen kuittaus on hyväksytty — jättää kuittauksen aikaansaamista sen varaan, ryhtyykö sitä vastustava taho vaatimaan oman saatavansa maksua. Jos tällä tavoin meneteltäisiin, niin olisi väärinkäytöstenkin vaara lähellä.[17]

Tapausta, jossa kuittaustahto tuodaan julki vasta kun toinen osapuoli on ryhtynyt perimistoimenpiteisiin, voidaan nimittää d e f e n s i i v i s e k s i kuittaukseksi. Jos taas kuittaus on tehty tehoisaksi

---

16 Tekstissä mainittu seikka on havaittavissa yleensä kaikista esityksistä, joissa kuittaussäännöstöä on käsitelty, niin hyvin velvoiteoikeuden yleisesityksistä kuin kuittausta käsittelevistä erikoistutkimuksista.

17 Aina ei ole katsottu offensiivista kuittausta mahdolliseksi muuta kuin varsin rajoitetuissa puitteissa. Niinpä meillä *Wrede* oli sitä mieltä, että sopimusperusteisen kuittauksen ohella oli ainoastaan oikeudenkäynnissä tai täytäntöönpanossa tapahtuva pakollinen kuittaus mahdollinen. Ks. *Wrede,* Kvittning s. 87 ss. ja Obligationsrätt s. 195. Tämä mielipidehän merkitsi sitä, että offensiivinen kuittaus olisi tullut kysymykseen, paitsi pantaessa täytäntöön suoritustuomiota, vain siinä muodossa, että vastakkaisista saamisista suuremman velkoja peri ylijäämää tuomioistuimessa. Vrt. tämän johdosta § 11: 5.

puheena olevia toimenpiteitä odottamatta, on kyseessä offensiivinen kuittaus.[18] Näistä edellinen on käytännössä yleisempi. Tavallisesti näet herätään huomaamaan kuittauksen mahdollisuus ja siitä tuleva hyöty vasta silloin, kun toinen osallinen on vaatinut omasta puolestaan suoritusta. On kuitenkin sellaisia tapauksia, joiden osalta on vaikea arvostella, kuuluvatko ne defensiivisen vai offensiivisen kuittauksen piiriin.

Siitä seikasta, että oikeusjärjestys — nimenomaan Pohjoismaissa — nykyisin on katsonut mahdolliseksi sekä defensiivisen että offensiivisen kuittauksen, ei tarvitse seurata, että näiden kuittausmuotojen sovellutusalan täytyisi samastua. Nämä tilanteet tuntunevat päinvastoin jo ensi näkemältä siinä määrin toisistaan poikkeavilta, että niiden käytön edellytysten ei ole pakko muodostua yhtäläisiksi. Tässä suhteessa viittaan myöhempään esitykseen eri kuittaustilanteista.[19]

Kuittaustahto tuodaan julki erityisen usein silloin, kun vastapuoli ryhtyy oikeudenkäynnin tietä vaatimaan saatavaansa. Tällöin joudutaan välttämättä tekemisiin prosessuaalisten normien kanssa. Pakollisella kuittauksella onkin erittäin läheisiä liittymäkohtia prosessioikeuteen. Ja eri maiden oikeudenkäyntijärjestyksien normeja luotaessa on jouduttu kohdistamaan huomiota myöskin oikeudenkäynnissä toteutettavan kuittauksen l. prosessuaalisen kuittauksen järjestelyyn.[20]

III. Saamisoikeuksien kuittaus esiintyy nykyisessä oikeuselämässä varsin monissa muodoissa. Niinpä sopimusperusteisin kuittauksin järjestellään saamisoikeuksia erittäin yleisesti. Onhan tämä kuittauksen

---

[18] Tekstissä mainittuja sanontoja defensiivinen ja offensiivinen kuittaus on meillä käyttänyt — joskin lainausmerkeissä — *Ylöstalo*. Ks. DL 1957 s. 80. Samoin *Ussing* s. 396. Nämä termit kuvaavat kuitenkin siksi hyvin kysymyksessä olevaa käsitteellistä eroa, että niitä voitaneen käyttää ilman lainausmerkkejäkin, kuten *Arnholm* (Streiftog s. 103 ss.) on menetellyt.

[19] Ks. siitä esim. s. 75 ja 79.

[20] Vrt. tämän johdosta seuraavassa luvussa olevaa esitystä kuittaussäännöstön historiallisesta kehityksestä.

Mainittakoon, että Englannissa ja USA:ssa pidetään kuittaussäännöstöä yhä luonteeltaan prosessuaalisena. Niinpä pakollinen kuittaus tulee noissa maissa kysymykseen yleensä vain oikeudenkäynnin puitteissa. Ks. tämän johdosta *Kegel* s. 11 ss. Po. maissa omaksutun kuittaussäännöstön luonnehtimisen johdosta on kansainvälisen yksityisoikeuden piirissä syntynyt vaikeita ongelmia. Ks. siitä esim. *Raape*, Internationales Privatrecht s. 478 ss. ja *Falconbridge*, Essays on the Conflict og Laws s. 371 ss. Ja ns. kvalifikaatiokysymyksen osalta on kuittausinstituutti ollut — vanhentumisen ohella — eräs käytetyimmistä esimerkeistä. Ks. *Riezler*, Internationales Zivilprozessrecht und prozessuales Fremdenrecht s. 109 s.

muoto muodostunut tärkeäksi liike-elämän apukeinoksi esim. erilaisina *clearing*-menettelyinä. Pankkilaitosten toiminnassa näyttelee esim. shekki-clearing huomattavaa osaa.[21] Ja kansainvälisessä kaupassa maksutoiminta on jo 1930-luvulta lähtien perustunut pääasiassa ulkomaiden kanssa solmittuihin clearing-maksusopimuksiin.[22] Konttokuranttisuhteissa taas sopimusperusteinen kuittaus on ollut vanhastaan keskeisenä järjestelynä.[23] Pakollinen kuittaus taas on kaikkinaisessa tuomioistuintoiminnassa varsin tavallinen ilmiö, jonka osalta tulee ratkaistavaksi lukuisia ongelmia. Ja oikeuskehityksen mukana nousee esille sellaisia kuittaustilanteita, joiden kanssa aikaisemmin ei ole paljoa jouduttu tekemisiin. Esim. julkisoikeudellisten saatavien kuittaukseen on jouduttu viime aikoina kiinnittämään huomiota uusilta näkökulmilta ja myöskin melkoista intensiivisemmin kuin aikaisemmin. Onkin todettava, ettei kuittausinstituutti melkoisesta iästään huolimatta pode mitään vanhuudenheikkoutta. Päinvastoin on kuittaukseen liittyvien probleemien selvittely ollut eri maissa jatkuvasti silmiinpistävän vireätä.

Oikeuskäytännössä voidaan kuittaussäännöstön soveltamisen osalta havaita tiettyä kausiluonteisuutta. Yhteiskunnassa esiintyvien taloudellisten lamakausien aikana näet työntyvät kuittaukseen liittyvät ongelmat erityisen voimakkaasti esille. Tähän on olemassa ymmärrettävät syyt. Lamakausina on näet liike-elämässä runsaasti maksuvaikeuksia. Tästä johtuen velalliset, joilta saamisia on peritty, juuri po. aikoina mielellään turvautuvat defensiiviseen kuittaukseen välttyäkseen velkansa suorittamisesta. Näin menetellään silloinkin, kun kuittauksen toteutuminen näyttää melko vähän todennäköiseltä. Toisaalta taas velkojat saamisiaan periessään pula-aikoina yleensä tavallista jyrkemmin ryhtyvät vastustamaan kuittausta, koska sen johdosta käteisvarojen saanti heikentyy. Ja kun lamakausina konkurssien lukumäärä yleisesti on suuri, tulevat konkurssissa tapahtuvan kuittauksen vaikeat ongelmat samalla erikoisen ajankohtaisiksi. Katsaus viimeksi kuluneeseen sadan vuoden taloushistoriaan osoittaa, että talouspulat

---

21 Kun muutkin pankkilaitokset kuin ns. maksavapankki lunastavat shekkejä, tulee pankeille puolin ja toisin saamisvaatimuksia. Nämä selvitellään clearingin avulla. Ks. shekkiclearingin johdosta erikoisesti *Helper,* Vekselloven og checkloven s. 395 ss.

22 Ks. esim. *Ussing,* Køb s. 87 ss.; *Guhl* s. 216.

23 Ks. esim. *Chydenius,* Kontraktsrätt I s. 205 ss.; *Ussing,* Enkelte Kontrakter s. 55 s. ja 58 ss.

ovat olleet melko säännöllisesti toistuvia ilmiöitä. Sellaisia ajankohtia, joina kuittaukseen on jouduttu kiinnittämään tavallista enemmän huomiota, on vastaavasti ollut verrattain usein.

IV. Seuraavassa esityksessä kosketellaan aluksi lyhyesti kuittaussäännöstön historiallista kehitystä ja tarkoitusta. Sen jälkeen perehdytään teoksen II:ssa osassa kuittauksen yleisiin materiaalisiin edellytyksiin sekä näistä tietyissä tilanteissa tehtäviin väljennyksiin ja rajoituksiin ynnä eräisiin muihin kuittaussäännöstön materiaalisen puolen ongelmiin. Oikeudenkäynnissä tapahtuvan kuittauksen kannalta on tarpeen selvitellä niitä kysymyksiä, joita prosessioikeuden tarpeiden huomioon ottamisesta aiheutuu. Näitä kysymyksiä kosketellaan seuraavassa eli III:ssa osassa. Konkurssissa toimitettava kuittaus on monessa suhteessa erikoisasemassa ja vaatii sen takia oman osastonsa. Niinpä tutkimukseni viimeisessä, IV:ssä, osassa käsitellään tätä kuittauksen muotoa sekä materiaaliselta että prosessuaaliselta puolelta.

2 §. HISTORIALLINEN KATSAUS

I. Oikeustieteessä on esitetty vastakkaisia mielipiteitä siitä, kumpaa kuittaustyyppiä, vapaaehtoista vai pakollista, on pidettävä kuittauksen alkuperäisenä muotona.[1] Jälkimmäisen vaihtoehdon puolesta voitaneen huomauttaa, että vasta maksuvelvollisuuden tultua ajankohtaiseksi toisen osapuolen esitettyä vaatimuksensa kuittauksen tarve astuu voimakkaana esille. Tätä ennen oleva epämääräisempi hyötymisen mahdollisuus ei ehkä olisi riittänyt luomaan pohjaa kuittauksen toteuttamiselle. Ei voida myöskään kieltää sitä, että tutustuminen eri maiden oikeuslähteiden kehitykseen tietyllä tavalla tukee pakollisen kuittauksen ajallista ensisijaisuutta. Kun kuittaus on otettu lainsäädännön kohteeksi, näyttää se näet yleensä tapahtuneen pakollisen kuittauksen tärkeimmän tyypin, prosessuaalisen kuittauksen, kohdalla.

Tuntuu kuitenkin siltä, että äsken mainituille näkökohdille ei olisi annettava ratkaisevaa merkitystä. Yleisenä piirteenä voidaan näet todeta, että pakollinen kuittaus on tullut käytäntöön eri maiden oikeusjärjestyksissä vasta melko myöhäisessä vaiheessa. Näin on ollut laita niin hyvin Rooman kuin nyky-Euroopan maiden oikeuselämässä.[2] Vasta rahatalouden tultua käytäntöön on näet olemassa riittävää pohjaa kuittauksen yleistymiselle. Mutta lisäksi on syytä kiinnittää huomiota eräisiin prosessuaalisiin näkökohtiin. Alkukantaisessa oikeudenkäynnissä on — eritoten sen kankean muodollisuuden ja alkeellisen todistusmenettelyn vuoksi — työlästä käsitellä vastaajan taholta esitettyjä vastavaatimuksia, koskapa tällaisten vaatimusten käsitteleminen on omansa tekemään prosessin entistä mutkallisemmaksi. Ja niin onkin ymmärrettä-

---

[1] *Wrede* on ollut sopimusperusteisen kuittauksen varhemmuuden kannalla. Ks. Kvittning s. 4. Samoin myös *Illum* s. 12; *von Gierke* III s. 163; *de Kotzebue* s. 70. Vrt. myös *von Amira* I s. 481 ss. ja II s. 574 ss.

Vastakkaista mieltä mm. *Dernburg—Engelmann* II: 1 s. 347.

[2] Po. havainto on yleisesti tehty kuittausta käsittelevissä erikoistutkimuksissa. Ks. esim. *Wrede,* mt. s. 2; *Arnholm* s. 9; *Illum* s. 11 s.; *Kegel* s. 158 s.

vää, että kuittausvaatimuksia tavataan yleensä vasta suhteellisen korkealle tasolle kehittyneissä oikeudenkäyntijärjestyksissä.[3] Sitä vastoin lienee luultavaa, että sopimusperusteista kuittausta on tapahtunut oikeudenkäynnin ulkopuolella jo oikeuselämän aikaisemmissa kehitysvaiheissa.[4] Kun näet prosessuaalinen formalismi ei ole ollut esteenä, lienevät kuittaussäännöstön pohjana olevat hyötynäkökohdat päässeet oikeuksiinsa.[5] Ja onhan vielä nykyäänkin lainsäätäjän mielenkiinto — kuten jo edellä on todettu— kohdistunut pääasiassa pakollisen kuittauksen sääntelyyn. Kun pakollinen kuittaus lisäksi yleensä edellyttää melko monitahoisten intressien punnitsemista, on ymmärrettävää, ettei sitä alkuperäisissä oikeusjärjestyksissä tavata. Vapaaehtoinen kuittaus onkin nähtävästi ollut kuittausinstituutin alkuperäinen ilmenemismuoto. Mutta kuittaussäännöstön historia on pääasiassa pakollisen ja nimenomaan oikeudenkäynnissä toteutuvan kuittauksen historiaa.

II. Kuittauksen kehitystä r o o m a l a i s e s s a o i k e u d e s s a on uutterasti yritetty saada selville. Tieteisopissa ei ole siitä huolimatta päästy yksimielisyyteen tuon kehityksen kulusta.[6] Nähtävästi pakollinen kuittaus on ollut Roomassa keisariajalle saakka melko rajoitetusti käytännössä, sillä siitä on peräti vähän mainintoja Rooman varhaisemmissa oikeuslähteissä.[7] Kuittausvaatimuksen käsitteleminen ei olisikaan kunnolla sopeutunut kankeisiin actio- ja formulasysteemeihin. Arvattavasti on kuitenkin samasta oikeusperusteesta *(ex eadem causa)*

---

[3] Mainittakoon, että vastaava ilmiö on havaittavissa myöskin vastahaastekanteen osalta. Niinpä Roomassa näitä kanteita otettiin käytäntöön vasta myöhemmän keisariajan prosessissa. Eikä vastahaastekanne siellä alkuaan merkinnyt juttujen yhdistämistä, vaan perästäpäin vireille pantua kannetta, jonka avulla voitiin saada aikaisemmin julistetun tuomion täytäntöönpano lykkäytymään. Ja keskieurooppalaiseen samoin kuin pohjoismaiseen oikeudenkäyntiin po. instituutti kotiutui vasta kanonisen oikeuden välityksellä roomalaisesta oikeudesta. Ks. edellisen johdosta *Keller* s. 450; *Planck,* Die Mehrheit der Rechtsstreitigkeiten im Prozessrecht s. 80 s., 351 s.; *Wenger* s. 260 s.

[4] Tämän seikan on germaanisen oikeuden kohdalta todennut *von Amira* (II s. 574 ss.).

[5] Prosessissa esiintyvästä formalismista yleensä ja sen vaiheista ks. *Troller,* passim, erikoisesti s. 31 ss.

[6] Ks. siitä esim. *Siber* s. 1 ss.; *Kaser* I s. 539 ss. — Kuittausinstituutin vaiheita roomalaisessa oikeudessa on käsitelty lukuisissa ulkomaisissa erikoistutkimuksissa. Ks. niistä esim. *Kaser* I s. 539 alav. 1.

[7] Ks. *Illum* s. 12 alav. 1.

johtuvia vastakkaisia saamisia kuitattu ainakin joissakin tapauksissa keskenään. Mutta jos saamiset johtuivat eri perusteista *(ex causa dispari)*, ei kuittaukseen suhtauduttu myönteisesti.[8]

Keskeisen lähteen varhaisemman keisarikauden kuittausinstituutin osalta muodostavat toisen vuosisadan keskivaiheilla eläneen *Gaius*-nimisen oikeusoppineen kirjoitukset.[9] Näistä käy ilmi, että oikeus saada pakollinen oikeus aikaan oli mainittuun aikaan olemassa — jos velkasuhteeseen soveltui *iudicium stricti iuris* — ainakin kahdessa tapauksessa. Kun pankkiiri *(argentarius)* vaati suoritusta asiakkaaltaan, oli viimeksi mainitulla puheena ollut oikeus.[10] Tämä toteutui omalaatuisella ja roomalaiselle oikeudelle tyypillisellä tavalla. Jos näet kuittausvaatimus tuotiin julki, oli pankkiirin vähennettävä vaatimuksensa koskemaan vain saamisten erotusta. Tästä järjestelystä käytettiin nimitystä *actio cum compensatione*. Mutta jos hän ei menetellyt kerrotuin tavoin, jäi häneltä oikeudenkäynnin edellytyksenä oleva *formula* saamatta. Argentariuksen tuli puheena olevassa tilanteessa siis joko mukautua kuittaukseen jo omassa vaatimuksessaan tai sitten kokonaan luopua mahdollisuudestaan saada asiansa tuomioistuimessa tutkituksi.[11] Tämä ankara järjestely tuli kuitenkin kysymykseen vain, jos molemmat saatavat liittyivät pankkiirin liiketoimiin. Kuitenkaan ei vaadittu sitä, että saamiset olisivat johtuneet samasta oikeusperusteesta. Mutta toiselta puolen tuli saamisten olla samanlajisia ja -laatuisia *(eiusdem generis et naturae)*.[12]

---

8 Tekstissä mainitulla erolla on kuittausopissa ollut jatkuvasti merkitystä. Vrt. esim. § 4: 2 A III.

9 *Gaius* on käsitellyt kuittausta Institutiones-nimisen teoksen IV:ssä osassa. Ks. siitä etenkin *Eisele* s. 1 ss. ja lisäksi *Wrede*, Kvittning s. 12 ss.; *Illum*, s. 12 s.; *Keller* II s. 381 s.

10 Argentariuksen po. vaatimusta vastaan esitetystä kuittausvaatimuksesta ks. *Wrede*, mt. s. 13 ss.; *Illum* s. 13 s.; *Sohm—Mitteis—Wenger* s. 491; *Kaser* I s. 540. — Argentariuksen ja hänen asiakkaansa välistä suhdetta on pidetty konttokuranttisuhteen edelläkävijänä. Ks. esim. *Kreller* II s. 135.

On oltu eri mieltä siitä, oliko tekstissä mainittu kuittausvaatimus Rooman oikeuden mukaan mahdollinen myös silloin, kun asiakas oli kääntynyt vaatimuksineen argentariuksen puoleen. Ks. tästä *Illum* s. 13 ja siellä alav:ssa 6 mainittua kirjallisuutta.

11 Ks. *Illum* s. 13; *Kaser* I s. 540.

12 *Gaius* mainitsee esimerkkinä mm., että samanlaatuiseen viiniin kohdistuvia vaatimuksia voitiin kuitata keskenään. Ks. *Illumin* siteeraamaa Gaiuksen lausumaa *(Illum* s. 14 alav. 7).

Toinen tapaus tuli kysymykseen konkurssissa *(bonorum emptio).*[13] Tässä tilanteessa ei kuitenkaan noudatettu äsken kerrottua menetelmää, joka pakotti jo kanteessa vähentämään vaatimuksen saatavien erotuksen määräiseksi. Konkurssissa näet erotus vähennettiin vasta varsinaisessa tuomioistuinmenettelyssä *(in iudicio).* Tällainen järjestely sai nimen *actio cum deductione,* ja sen on katsottu olleen sekä asianomaisen konkurssivelkojan että pesän rahaksi muuttajan *(bonorum emptor)* käytettävissä.[14] Konkurssissa tapahtuvassa kuittauksessa oli maksuttu myös eräitä muita väljennyksiä.[15] Tämä piirre on siitä lähtien ollut konkurssioikeudelliselle kuittaukselle melko yleisesti ominainen.[16]

Mikäli velkasuhteessa oli taas voimassa ns. *iudicium bonae fidei,* oli kuittaus eräissä suhteissa joustavampaa.[17] Niinpä se saattoi tulla kysymykseen vielä myöhemminkin kuin menettelyssä in iure. Myöskään ei kantajan uhkana ollut edellä mainittu actio cum compensatione. Mutta vielä Gaiuksen aikoihin tämä joustavampi kuittaus lienee tullut bonae fidae iudiciumin osalta kysymykseen vain silloin, kun saatavat johtuivat *ex eadem causa.*[18]

Tärkeän käännekohdan roomalaisen oikeuden kuittaussäännöstön kehityksessä lienee muodostanut kohta Gaiuksen ajan jälkeen annettu ns. keisari *Marcus Aureliuksen reskripti.*[19] Kun oli kyseessä iudicium stricti iuris, saattoi vastaaja po. hallitsijan käskykirjeen mukaan tehdä kaikissa kuittaustilanteissa erään varsin tehokkaan väitteen. Tämä väite, mistä käytettiin nimitystä *exceptio doli,* sai näet aikaan sen, että kantajan oli pakko vähentää vaatimustaan vastasaatavan määrällä. Ellei

---

[13] Ks. po. kuittaustapauksesta *Wrede,* Kvittning s. 15 ss.; *Illum* s. 14 ss.; *Sohm—Mitteis—Wenger* s. 491 s.; *Kaser* I s. 540; *de Kotzebue* s. 24 ss.

[14] Näin *Wrede,* mt. s. 16. Ks. myös *Gautschi* s. 5 s. Vrt. kuitenkin *Kaser* I s. 540.

[15] Niinpä Roomassa oli luovuttu konkurssissa kuitattavien saamisten osalta erääntyneisyydestä ja samanlaatuisuudesta. Tämä käy ilmi eräistä *Gaiuksen* lausumista. Ks. niistä *Wrede,* mt. s. 16 ja *Illum* s. 15.

[16] Vrt. myöhempänä s. 319 ss. — Roomalaisen oikeuden konkurssissa tapahtuvaa kuittausta koskevia normeja on pidetty useiden tällä hetkellä voimassa olevien konkurssijärjestysten vastaavien säännösten pohjana. Ks. *Kreller* II s. 382.

[17] Ks. tekstissä mainittujen velkasuhteitten johdosta esim. *Sohm—Mitteis—Wenger* s. 688 s.

[18] Ks. *Illum* s. 14; *Iuul* s. 130. Vrt. myös *Sohm—Mitteis—Wenger* s. 490.

[19] Po. reskriptistä on Corpus iuriksessa seuraava maininta (Institutiones 4, 6, 30): *Sed et in strictis iudicis ex rescripto divi Marci opposita doli mali exceptione compensatio inducebatur.* Pääasiassa tähän lausumaan perustuvat tiedot kyseisestä käskykirjeestä. Ks. siitä lähemmin *Wrede,* Kvittning s. 20 ss.; *Sohm—Mitteis—Wenger* s. 489; *Kaser* I s. 540 s.; *Siber* s. 6 ss.

hän tällä tavoin menetellyt, hänen kanteensa tuli tuolta ylimenevältä osalta hylätyksi: *si totum petas, plus petendo causa cadis.*[20] Tämän säännöksen mukaan ei siis sovellettu yhtä ankaraa sääntöä, kuin argentariuksen saatavien osalta Gaiuksen esityksen mukaan oli laita. Saatavaansa perivän velkojan ei näet po. exceptio dolin johdosta tarvinnut valita kanteensa kertakaikkisen peruuttamisen ja kuittausvaatimukseen mukautumisen välillä. Ja kyseinen reskripti lienee saanut aikaan, että edellä kosketeltu argentariuksen saatavien erikoisasema kuittauksessa hävisi.[21] Erikoisesti on syytä mainita, että mainittu exceptio doli ei edellyttänyt vastakkaisten saatavien olevan samanperusteisia. Suunnilleen samoihin aikoihin lienee asiayhteyden vaatimus syrjäytynyt myöskin sellaisissa tapauksissa, joissa kyseessä oli bonae fidei iudicium.[22] Konkurssioikeudellisen kuittauksen erikoisasemasta ei kyseinen reskripti myöskään lausunut mitään. Tästä johtuen on esitetty vastakkaisia mielipiteitä siitä, miten konkurssioikeudellinen kuittaus tuon käskykirjeen jälkeen olisi määräytynyt. Toisaalta on näet arveltu Gaiuksen mainitsemien erikoisnormien edelleenkin pysyneen voimassa. Mutta toisaalta on taas oltu sitä mieltä, että yleisten kuittausedellytysten väljennyttyä kuittaus konkurssissa olisi mukautunut yleisen kuittauksen uomiin.[23] Kun pidetään mielessä konkurssioikeuden omalaatuiset ominaisuudet, niin vaikuttaa ensiksi mainittu kanta perustellummalta.

Puheena olevan väitteen nimitys tuntuu ilmaisevan, että katsottiin kantajan menetelleen jollakin tavoin moitittavasti — *dolo* — mikäli hän oli jättänyt vastapuolensa saatavan huomioon ottamatta. Olisi siis noudatettu oikeusohjetta *dolo facit qui petit quod redditurus est.*[24] On kuitenkin kyseenalaista, oliko näin todella laita. Exceptio dolin käyttämiseen turvautuminen kuittauksen yhteydessä tuntuu näet pikemminkin eräänlaiselta pakkotilassa keksityltä keinolta, jonka avulla pyrittiin saamaan kuittaus mahdutetuksi ajankohdan kankeaan prosessiin. Kuit-

[20] Tekstissä siteerattu lausunto on *Paulukselta* (Digesta 2, 5, 3). Ks. sen johdosta *Wrede,* mt. s. 22 s.

[21] On näet otaksuttu, että po reskriptin mukanaan tuoma laajennettu kuittausoikeus on syrjäyttänyt argentariuksen vaatimusten osalta aikaisemmin noudatetut normit. Ks. *Wrede,* mt. s. 27 s.

[22] Kysymys on kuitenkin ollut kiistanalainen. Ks. *Guhl* s. 130.

[23] Ks. tekstissä mainittujen mielipiteitten johdosta *Illum* s. 15 s. ja siellä viitattua kirjallisuutta.

[24] Tekstissä oleva lause on *Paulukselta* ja se on otettu myös Corpus iurikseen (Digesta 50, 17, 173).

tauksen toteutumisen tarve oli ilmeisestikin tullut siinä määrin huutavaksi, että jokin keino oli keksittävä. Kuittausta vastaavaan tulokseen päästiin sillä, että velkoja pakotettiin luopumaan vaatimasta ylimenevää osaa. Ns. *plus petitio* tuli täten estetyksi.[25] Ja exceptio doli oli roomalaisen oikeuden mukaan käytännössä useissa muissakin tapauksissa, joissa oli tarpeen lievittää stricti iuris iudiciumin jyrkkiä seurauksia.[26]

Siinä tavassa, jolla kuittausta haluavan velallisen asema saatiin turvatuksi, tullee erityisesti ilmi edellä kosketeltu vastenmielisyys ottaa samassa oikeudenkäyntimenettelyssä tutkittavaksi vastaajan tekemiä vastavaatimuksia. Tässä mielessä ansainnee tulla mainituksi, että niin ikään vastakanne *(actio contraria)* oli tuon ajan roomalaisessa oikeudenkäynnissä vielä melko kehittymätön.[27] Tämänkään kanteen avulla ei siis ollut mahdollista saada kuittausvaatimusta esille.

Marcus Aureliuksen reskriptin sääntelemä exceptio doli on antanut roomalaisen oikeuden tutkijain kesken aihetta monille erimielisyyksille. On epäilty jopa sitä, onko niitä Corpus iuriksessa olevia mainintoja, joiden varassa tietomme po. reskriptistä olennaisesti ovat, edes pidettävä luotettavina.[28] Niin ikään on oltu eri mieltä siitä, merkitsikö kyseinen käskykirje mitään todellista uudistusta vai vain vakiintuneen käytännön vahvistamista.[29] Täytyneekin todeta, että käsitykset roomalaisen oikeuden kuittaussäännöstön kehityksestä tullevat lähteiden niukkuuden ja tulkinnanvaraisuuden vuoksi aina perustumaan melkoiselta osalta olettamuksiin.[30]

Roomalainen oikeus lienee kuittauksen osalta pysynyt suurin piirtein juuri kosketellulla kannalla milteipä Justinianuksen aikaan saakka.[31] Vasta Itä-Rooman keisari *Zenon*in vuonna 485 tai 486 antama *constitutio* näet sai aikaan sen merkittävän muutoksen, ettei kantajan enää tarvinnut kuittaustilanteessa edellä kerrotuin tavoin peruuttaa vaati-

---

[25] Ks. *Illum* s. 13; *Kreller* II s. 382 s.; *Gautschi* s. 6 ss.

[26] Ks. *Ingstad* s. 200; *Sohm—Mitteis—Wenger* s. 221 s. ja 705 s.; *Kaser* I s. 422 ja 434.

[27] Ks. edellä s. 10 alav. 3.

[28] Ks. *Kaser* I s. 540 s.

[29] Jälkimmäisellä kannalla erikoisesti *Jörs—Kunkel—Wenger* s. 203. Ks. lisäksi *Kreller* II s. 382 alav. 8 ja *Kaser* I s. 541.

[30] Näin *Kaser* I s. 541. Vrt. myös *Iuul* s. 130 s.

[31] Roomalaisen oikeuden kuittaussäännöstön vaiheita *Marcus Aureliuksen* reskriptin ja justiniaalisen oikeuden välisenä kolme ja puoli vuosisataa kestäneenä aikana on vilkkaasti tutkittu etenkin viime vuosisadan lopulla pandektistien kesken. Ks. siitä *Illum* s. 17 s. sekä *Windscheid—Kipp* II s. 460 s. ja siellä alav:ssa mainittua kirjallisuutta.

muksiaan vastasaatavan määrän osalta.[32] Tästä lähtien kuittausvaatimus sai tuomioistuimen taholta osakseen samanlaisen käsittelyn kuin kannekin. Prosessuaalinen kuittausvaatimus nykyaikaisessa mielessä oli siten syntynyt. Lopullisesti lienee kuitenkin vasta Justinianuksen lainsäädäntö saattanut kuittauksen yleiseksi järjestelyksi oikeudenkäynnissä. Tähän tulokseen lienee eritoten johtanut se, että tällöin ero menettelyjen in iure ja in iudicio välillä hävisi.[33]

Keisari *Justinianuksen* toimesta tuli kuitenkin vielä suunnilleen Corpus iuriksen laatimisen aikoihin annetuksi eräs tärkeä säännös. V. 530 tai 531 näet määrättiin tuomareitten velvollisuudeksi perehtyä heti kuittaukseen käytettävän saatavan selvyyteen. Jos tämä saatava ei ollut selvä tai nopeasti toteen näytettävissä, ei kuittausvaatimukseen saanut huomiota kiinnittää.[34] Tämä säädös osoittaa, että ns. likvidisyyskysymys askarrutti jo näihin aikoihin lainsäätäjän mieltä.[35]

Roomalaisista oikeuslähteistä löydetyistä lausumista ovat useat myöhempinä aikoina kuittauksesta esitetyt mielipiteet saaneet virikettä. Näin on ollut laita erikoisesti silloin, kun on määritelty kuittauksen materiaalisia edellytyksiä ja kuittausvaikutusten syntymistä. Jälkimmäisen kysymyksen osalta on usein katsottu roomalaisen oikeuden olleen sillä kannalla, että vastakkaiset saatavat jo omalla voimallaan — *ipso iure* — kumoaisivat toisensa. Tähän ei siis tarvittaisi mitään toimenpidettä, ei riitapuolten eikä liioin tuomioistuimenkaan taholta. Saamisoikeuksien molemminpuolinen lakkaaminen tapahtuisi automaattisesti sinä hetkenä, mistä alkaen kuittauksen edellytykset ovat olleet olemassa.[36]

Kosketeltuun roomalaisen oikeuden tulkintaan lienee — eräiden Corpus iuriksen oikeusohjeiden ohella — vaikuttanut edellä mainittu exceptio doli. Tämä väitehän kieltämättä merkitsisi sitä, että kantajan

---

32 Ks. *Wrede,* Kvittning s. 29 s.; *Illum* s. 18; *Schwind* s. 295. — Wreden mukaan po. säädös olisi annettu joko v. 486 tai 487.

33 Ks. *Jörs—Kunkel—Wenger* s. 204. — Tekstissä mainituista roomalaisen alioikeusmenettelyn vaiheista ks. esim. *Sohm—Mitteis—Wenger* s. 643 ss.

34 Po. säännös sisältyi myös Corpus iurikseen (Codex 4, 31, 14). Ks. sen johdosta lähemmin *Ingstad* s. 201; *Kreller* II s. 383.

35 Tuntuu kyllä siltä, että likvidisyyskysymyksen on täytynyt jo aikaisemminkin näytellä tiettyä osaa roomalaisen oikeuden kuittaussäännöstössä. Muutenhan exceptio dolin käyttö olisi helposti johtanut väärinkäytöksiin. Vrt. *Kaser* I s. 541; *de Kotzebue* s. 61 s. ja tässä teoksessa § 8: 2 VI.

36 Ks. edellisen johdosta esim. *Illum* s. 22; *de Kotzebue* s. 78 ss. — Esitettyjen eri mielipiteiden johdosta ks. *Windscheid—Kipp* II s. 467 ss. alav. 10 ja siellä mainittua kirjallisuutta.

ei tullut vaatia enempää kuin vastakkaisten saatavien erotus. Tämän kiellon valossa tuntuneekin ensi näkemältä siltä, että Rooman oikeusjärjestyksen mukaan vastakkaisten saatavien olisi täytynyt jo ennen prosessia kumota toisensa.

On kuitenkin erittäin epäiltävää, onko roomalainen oikeus todella ollut mainitulla kannalla. Exceptio dolin käytäntöön ottaminenhan lienee johtunut, kuten jo edellä on kosketeltu, roomalaisen siviiliprosessin formalismista. Tuskinpa on aiheellista nähdä siinä mitään teoreettisia ipso iure-rakennelmia. Erityisesti kuluvalla vuosisadalla useat tutkijat ovatkin perustellusti olleet sitä mieltä, että roomalaisen oikeuden ei voida katsoa olleen ipso iure-teorian kannalla.[37] Joka tapauksessa käsityksellä ipso iure tapahtuvasta kuittaamisesta on ollut aina 1100-luvulta alkaen, jolloin glossaattori *Martinus* sen esitti roomalaisia oikeuslähteitä tulkitessaan, huomattava asema oikeustieteessä aina viime aikoihin saakka.[38] Ja myös Pohjoismaiden oikeuselämässä on voitu havaita selviä merkkejä ipso iure tapahtuvasta kuittauksesta.[39]

III. Kuittauksesta g e r m a a n i s e s s a oikeudessa ei ole paljon sanottavana. Germaaninen oikeudenkäynti oli näet alkuperäisellä tasolla, eikä kuittausvaatimuksen käsittely siihen soveltunut niistä syistä, joita jo edellä on kosketeltu. Vasta roomalaisen oikeuden omaksumisen yhteydessä kuittaus lienee saanut jalansijaa germaanisen oikeuden piirissä.[40]

---

[37] Näin esim. *Ingstad* s. 200; *Arnholm* s. 110; *Augdahl* s. 82 s.; *Kreller* II s. 383; *de Kotzebue* s. 81. — Myös *Wreden* mielestä perustui ns. ipso iure-teoria roomalaisten oikeuslähteiden väärinkäsitykseen. Ks. *Wrede,* Kvittning s. 62 s. ja Obligationsrätt s. 197. Samoin jo *Eisele* s. 186 ss.

Argumenttina roomalaisen oikeuden ipso iure-kantaa vastaan mainittakoon, että Roomassa vaadittiin likvidisyyttä ainoastaan vastasaamiselta eikä lainkaan pääsaamiselta. Jos olisi oltu ipso iure tapahtuvan kuittauksen kannalla, niin olisi tullut vaatia likvidisyyttä sekä pää- että vastasaatavalta, kuten romaanisissa maissa kyseisen teorian mukaisesti onkin menetelty. Ks. sen johdosta *Kegel* s. 164.

[38] *Esser* (Lehrbuch s. 126) on arvioinut, että useimmissa maissa ollaan edelleenkin ipso iure tapahtuvan kuittauksen kannalla. Po. arviointi saattaa olla oikea, sillä onhan koko romaaninen oikeusmaailma jatkuvasti pysytellyt ipso iure-teorian linjoilla. Tästä ilmenee, miten kauaskantavia seurauksia oikeustieteilijäin erehdyksellä voi olla.

[39] Ks. esim. *Schrewelius,* Lärobok i Sveriges allmänna nu gällande Civil-Rätt II s. 461. Vrt. myös *Hakulinen,* Perusteettoman edun palautus s. 159.

[40] Ks. edellisen johdosta *Wrede,* Kvittning s. 44 s.; *von Amira* II s. 574 ss.

Myöskin Ruotsi-Suomen oikeuselämään pakollinen kuittaus on ilmaantunut verrattain myöhään. Tämän on arveltu tapahtuneen 1600-luvun alkupuolella tuomioistuinkäytännön tietä, nähtävästi Saksasta saatujen vaikutteiden ansiosta.[41] Vasta edellisellä vuosisadallahan oli Saksassakin omaksuttu roomalainen yksityisoikeus ja siten syntyneen ns. Gemeines Rechtin mukana kuittaussäännöstö. Tosin jo varhaisemmissa laeissa — mm. maanlaeissa ja kaupunkilaissa — oli ollut eräitä hajanaisia säännöksiä siitä, että tietyissä molemminpuolisesti velvoittavissa sopimussuhteissa oli joitakin po. sopimuksesta johtuvia vastakkaisia saatavia keskenään kuitattava. Nämä säännökset koskivat eritoten vuokrasuhteita. Näiden säännösten ei kuitenkaan voida katsoa ilmentäneen mitään yleistä sääntöä, ei edes sitä, että samasta sopimussuhteesta johtuvia vastakkaisia saamisia olisi yleisesti ollut mahdollista saada pakkoteitse kuitatuksi.[42] Po. lainkohdat osoittavat kuitenkin, että kuittaus astuu oikeuselämän areenalle erityisesti silloin, kun vastakkaiset saamiset ovat johtuneet samasta perusteesta.

Ensimmäisenä todella tärkeänä säännöksenä Ruotsi-Suomen oikeudessa pakollisen kuittauksen alalta on mainittava v. 1669 annetun täytäntöönpanosäännön (exekutionsstadgan) 10. kohta, jossa säädettiin: »Såsom skuld må mot skuld qvittas, så må och domar thermed fullgöras, then ther klar och ständig är; ty intet orichtigt må emot thet richtige uppgå.» Tämä säännös koski ainoastaan täytäntöönpanijan luona tapahtuvaa kuittausta. Kuten *Wrede* on arvellut, ei liene kuitenkaan mitään syytä epäillä sitä, että kuittausta on jo sitä ennen esiintynyt tuomioistuinmenettelyssä.[43] Eihän ole luultavaa, että saamisoikeuksien kuittaus olisi otettu ensiksi käytäntöön täytäntöönpanoviranomaisten luona.

1734 v:n laki on kosketellut kuittausta ihmeteltävän vähän. Ainoana säännöksenä kuittauksen alalta siinä näet on UK 4: 7, joka käsittelee

---

[41] Ks. *Wrede,* mt. s. 55. — *Ussing* (s. 390) on arvellut, että pakollinen kuittaus on noin v. 1600 tullut tunnetuksi Pohjoismaissa.

[42] Ks. po. lainkohtien johdosta *Wrede,* mt. s. 49 ss.

[43] Ks. *Wrede,* mt. s. 55. — Mainittakoon, että sekä *Abrahamsson* (s. 207 s.) että *Nehrman* (Inledning til then Svenska Jurisprudentiam Civilem, 1729, s. 367 s.) koskettelivat ennen 1734 v:n lakia julkaistuissa teoksissaan kuittausta maansa voimassa olevan oikeuden mukaisena instituuttina. Erityisesti Abrahamssonin esityksessä on merkille pantavan monipuolisesti käsitelty kuittausta. Niinpä hän on maininnut erikseen väitteen *(exceptio)* ja vastahaastekanteen *(reconventio)* muodossa esitetyt kuittausvaatimukset. Niin ikään hän on käsitellyt kuittausta siirronsaajaa vastaan ja tällöin ottanut huomioon haltija- ja määrännäisvelkakirjojen erikoisen aseman.

kuittausta kuninkaan käskynhaltijan luona käytävässä asiakirjaprosessissa ja vastaa edellä siteerattua v:n 1669 täytäntöönpanosäännön kohtaa.[44] 1734 v:n lain siviilioikeudellisissa kaarissa ja oikeudenkäymiskaaressa ei siis lainkaan kajota kuittaukseen, vaikka kuittaus näihin aikoihin varmaankin jo oli vuosisadan ajan ollut tuomioistuinkäytännössä tunnettu. Tämän käsityksen tueksi ansainnee tulla mainituksi eräs asetus v:lta 1746. Siinä oli näet säädetty, että tietynlaisilla velkakirjoilla oli oleva vekselioikeus ja ettei kuittaus niitä vastaan ollut sallittua.[45] Kuittaus on kaiketi ollut näihin aikoihin jo melko yleisessä käytössä, koska oli tullut ajankohtaiseksi säätää sille rajoituksia.

IV. Suomen oikeuden kannalta on todettava, että kuittauksen edellytykset on siinä vielä nykyäänkin puutteellisesti säännelty. Yleisluonteisia materiaalisia normeja ei näet ole. Ja myöskin OK:ssa on kuittauksen kohdalla oleva puutteellisuus yhä vieläkin suurin piirtein korjaamatta. Tosin on täydellisyyden vuoksi syytä mainita, että samalla kun muutoksenhakumenettely korkeimmassa oikeudessa OK 30 luvun muuttaneella 7. 1. 1955 annetulla lailla järjestettiin uudelleen, otettiin mainittuun lukuun uusi säännös, nimittäin OK 30: 20,2, ylimmässä asteessa esitetystä kuittausvaatimuksesta.[46] Tällä suhteellisen harvoin kyseeseen tulevalla säännöksellä po. puutetta ei paljonkaan autettu. Nyt onkin oikeudenkäyntijärjestyksemme myös kuittausvaatimuksen osalta pahasti jäljessä useimpien muiden sivistysmaiden vastaavista laeista. Uudemmissa prosessilaeissa näet on yleisesti — ja myös varsin perustellusti — nimenomaisin säännöksin järjestetty joitakin kuittausopin keskeisiä kysymyksiä.[47] Kuten jäljempänä tullaan havaitsemaan, noissa kysymyksissä onkin eräitä sellaisia, joita ei ole asianmukaista jättää pelkästään käytännön ja oikeustieteen ratkaistaviksi.[48]

Eräässä erikoisprosessissa, nimittäin ulosotonhaltijan luona käytävässä lainhakumenettelyssä, tilanne on meillä sentään jonkin verran parempi. UL 2 lukuun näet on — 1734 v:n lain UK:n perinteitä nou-

---

[44] UK 4: 7:n johdosta ks. *Wrede*, mt. s. 55.

[45] Tekstissä mainitun asetuksen (17. 1. 1746) johdosta ks. *Wrede*, mt. s. 56. Mainittakoon, että jo *Abrahamsson* (s. 212) näyttää edellyttäneen, ettei kuittaus kaikissa tapauksissa ollut sallittua.

[46] Ks. po. lainkohdan johdosta s. 208 s.

[47] Näin on laita esim. Ruotsin uudessa oikeudenkäymiskaaressa (NRB:ssä).

[48] Tällaisena kohtana voitaneen pitää esim. kysymystä kuittausvaatimuksen johdosta annetun ratkaisun oikeusvoimasta. Vrt. sen johdosta s. 259 ss.

dattaen — otettu kuittauksesta kaksi säännöstä, UL 2: 18 ja 19. Näihin kohtiin on päädytty turvautumaan, kun on ratkaistu myös yleisessä tuomioistuinprosessissa esille tulevia ongelmia.[49]

Tätä aikaisemmin oli kuitenkin jo v. 1868 annettuun konkurssisääntöön otettu kaksi kuittausta koskevaa pykälää (KS 33 ja 34 §). Ja samalla kertaa annettuun ns. vanhentumisasetukseen oli niin ikään sisällytetty kaksi säännöstä kuittauksesta (VanhA 5 ja 13 §). Näihin säännöksiin tullaan myöhemmässä esityksessä vielä palaamaan.[50] Lisäksi on eräissä erikoislaeissa kohtia, jotka käsittelevät kuittausta.[51]

V. Kuten edellä esitetystä on ilmennyt, muodostui ja kehittyi roomalaisen oikeuden prosessuaalinen kuittaus pääasiassa väitteen avulla tapahtuvaksi.[52] Toinen kuittauksen toteuttamiseksi käytettävä keino, vastahaastekanne, ei liene näytellyt myöhempään keisariaikaan mennessä mainittavaa osaa.[53] Niissä oikeusjärjestyksissä, joihin roomalainen oikeus on ulottanut vaikutuksensa, lienee kehityksen kulku ylimalkaan ollut vastaavan kaltainen. Oikeushistoria tuntee kuitenkin myös päinvastaisia esimerkkejä. Niinpä Tanskan ja Norjan oikeuden mukaan oli aina kuluvan vuosisadan alkupuolelle saakka mahdollista toteuttaa kuittaus oikeudenkäynnissä pelkästään vastahaastekanteeseen turvautumalla. Roomalainen oikeus ei ollut siis tässä kohdassa vaikuttanut mainittujen maiden oikeuteen.[54] Ja näiden maiden oikeushistoria

---

49 Ks. esim. s. 186 ss.

50 KS 33 ja 34 §:n johdosta ks. s. 315 ss. sekä VanhA 5 ja 13 §:ien johdosta s. 98 ss.

51 Näistä mainittakoon TSL 25 §, HVL 25 §, PankkiL 28,1 § sekä VKL 18 ja 28 §.

52 Klassillisen roomalaisen oikeuden kannalta on kuitenkin syytä tähdentää, ettei se liene tuntenut mitään välittömästi kuittausta koskevaa exceptiota — *exceptio compensationis* — sanan teknillisessä mielessä. Ks. tämän johdosta *Wrede,* Kvittning s. 73 ss.

53 Ks. s. 10 alav. 3.

54 Ks. Tanskan oikeuden osalta *Munch-Petersen* II s. 162 ja Norjan oikeuden osalta *Morgenstierne,* NRT 1879 s. 598 ss. Näistä jälkimmäinen on lausunut tekstissä mainitun kehityksen osoittavan, että Norjan oikeus olisi kuittauksen osalta muodostunut vapaana roomalaisen oikeuden vaikutuksesta. Viimeksi mainittu ei kuitenkaan pidä paikkaansa, kuten Morgenstiernen omastakin esityksestä käy selville. Vrt. *Arnholm,* Streiftog s. 12 s.

Mainittakoon, että eräissä Sveitsin kantoneissa voimassa olevan prosessijärjestyksen mukaan voidaan kuittausvaatimus esittää oikeudenkäynnissä vain vastahaastekanteeseen turvautumalla. Ks. *de Kotzebue* s. 398. — *Guldener* (s. 221) on

opettaa, että on voitu tulla ainakin välttävästi toimeen, vaikkeikaan ole ollut mahdollista saada kuittausta oikeudenkäynnissä aikaan vapaamuotoisin kuittausvaatimuksin ilman haastetta.

Kehityksen kulku on kuitenkin eri maissa yleensä johtanut yksinkertaisten kuittauskeinojen omaksumiseen. Samalla on ominaista eräänlainen valinnanvaraisuus. Tyypillisen esimerkin tästä tarjoaa kuittausinstituutin kehitys Englannissa ja USA:ssa. Näissä maissahan vastaajalla on ollut 1600-luvulta alkaen käytettävänä erityinen »set-off»-niminen väitteen tapainen keino kuittauksen toteuttamiseksi. Alkuaan se tuli kyseeseen ainoastaan silloin, kun saatavilla oli keskenään asiallista yhteyttä. Ennen pitkää tästä vaatimuksesta kuitenkin luovuttiin. Ja 1800-luvulla otettiin ensin eräissä USA:n osavaltioissa ja kohta sen jälkeen myös Englannissa käytäntöön rinnakkaisena kuittausmuotona »counterclaim»-niminen keino. Tämä muistuttaa ilmeisesti vastahaastekannetta, mutta on kuitenkin melkoisesti joustavampi kuin mainituissa maissa käytettävä varsinainen vastahaastekanne, ns. »cross-action».[55]

Juuri mainittu pyrkimys luoda yksinkertaisia keinoja kuittauksen toteuttamiseksi on ilmennyt viimeaikaisessa oikeuselämässä toisellakin tavoin. Vertaileva oikeushistoriallinen tutkimus näet osoittaa, että oikeudenkäynnissä tapahtuva kuittaus on melko myöhäiseen kehitysvaiheeseen saakka ollut pakollisen kuittauksen perustyyppi. Samalla on oltu jopa sitä mieltä, ettei pakollinen kuittaus muussa muodossa voisi tulla kysymykseenkään. Tällä kannalla oli mm. Saksan ns. pandektioikeus.[56] Ja meillä *Wrede* oli samoilla linjoilla.[57] Keski-Euroopassa ja Pohjoismaissa on kuitenkin erityisesti kuluvan vuosisadan alussa ratkaisevasti siirrytty puoltamaan mielipidettä, jonka mukaan pakollinen

---

kuitenkin ollut sitä mieltä, että tällainen järjestely ei sopeutuisi Sveitsin liittovaltion yhteisen siviililain (lähinnä OR:n) periaatteisiin ja olisi näin ollen »bundesrechtswidrig» ja sellaisena pätemätön.

[55] Ks. edellisen johdosta *Chitty* I s. 372 ss., *Kegel* s. 11 ss. ja siellä viitattua kirjallisuutta sekä *Millar* s. 123 ss.

[56] Ks. sen johdosta *Windscheid—Kipp* II s. 470 ja *Kegel* s. 4. — Tekstissä mainitusta säännöstä tehtiin kuitenkin poikkeus konkurssissa tapahtuvan kuittauksen osalta.

[57] Ks. *Wrede,* Kvittning s. 87 ss. ja Obligationsrätt s. 196. — Wreden arvovallan seurauksena on Suomen oikeustieteessä tosin vielä kuluvalla vuosisadallakin esitetty mielipiteitä, joiden mukaan pakollinen kuittaus yleensä voisi tapahtua vain oikeudenkäynnissä. Ks. siitä lähemmin s. 137 alav. 3.

kuittaus on oikeudenkäynnin ulkopuolella saatavissa aikaan sitä haluavan puolen yksipuolisin tahdonilmaisuin. Saksassa ja Sveitsissä tämä muutos tapahtui siviilioikeuden kodifikaatioihin otetuin nimenomaisin säännöksin (BGB 388 § ja OR 124 art.). Pohjoismaissa taas päädyttiin sekä oikeustieteessä että -käytännössä vastaavaan tulokseen. Vasta tämän kehitysvaiheen ansiosta nykyaikainen kuittaussäännöstö pääsi syntymään.[58]

[58] Ks. tämän johdosta lähemmin esitystä 6:nnessa §:ssä.

3 §. KUITTAUSSÄÄNNÖSTÖN TARKOITUS JA ERÄITÄ SIIHEN LIITTYVIÄ KYSYMYKSIÄ

I. Tutkimuksessani on tarpeen aluksi kosketella kuittausinstituutin tarkoitusta. Täytynee näet olla olemassa huomattavan voimakkaita perusteita sille, että kuittaus on tehty mahdolliseksi toteuttaa jopa vastoin toisen osapuolen tahtoa. Eihän esim. sijaissuoritus *(datio in solutum)* tule kysymykseen, ellei asianomainen velkoja siihen suostu.[1]

Yleisenä arviointina tullee lähinnä mieleen, että kuittauksen järjestelyllä pyritään käytännöllisiin päämääriin. Onhan kuittauksen olennaisimpana vaikutuksena vastakkaisten saamisoikeuksien molemminpuolinen lakkaaminen siltä osin kuin saatavat peittävät toisensa eli *pro summa concurrente*.[2] — Käytännössä lienee muuten jokseenkin harvinaista, että kyseiset saatavat olisivat yhtä suuret, jolloin siis tapahtuu kummankin täydellinen häviäminen. — Äsken mainittu vaikutus saavutetaan kuittauksessa joustavasti aikaa säästäen ja vähällä vaivalla. Maksuvälineitähän ei tarvitse ollenkaan käyttää kummaltakaan puolelta. Täten vältytään esim. rahojen lähettämisestä ja kuljettamisesta koituvista haitoista ja vaaroista. Eikä mitään perimistoimenpiteitäkään enää kaivata, ei oikeudenkäyntejä, ei pakkotäytäntötoimia aikaa ja vaivaa vaativine eri vaiheineen, eikä muitakaan. Oikeudenkäyntien luku saattaa kuittauksen ansiosta vähentyä myös niissä tapauksissa, joissa kuittaus tapahtuu prosessissa.[3] Kosketeltuja kuittauksen mukanaan tuomia teknillisiä etuja — eräänlaista mukavuutta — onkin monesti

---

[1] Näin meillä *Wrede*, Obligationsrätt s. 186; *Hakulinen*, Obligationenrecht s. 19. Ks. myös *Rodhe* s. 78; *Ussing* s. 441 s.; *Augdahl* s. 151.

[2] Tämä ilmenee jo kuittauksen määritelmistä ja siitä, että kuittausta tavallisesti käsitellään siinä osassa velvoiteoikeuden yleisiä oppeja, jossa on kysymys velkasuhteen lakkaamisesta.

[3] *Hedemann* (s. 122) on kuvannut kuittausta, että se on »eine . . . im nächsten Sinne praktische Einrichtung». — Ks. tekstissä esitetyn johdosta myöskin 10:nnessä §:ssä esitystä kuittausvaatimuksen johdosta annetun ratkaisun oikeusvoimasta.

pidetty koko kuittaussäännöstön tarkoituksena. Tätä mielipidesuuntaa on tavallisesti sanottu *mukavuusteoriaksi.*[4]

Mukavuusteoria, jota varhaisempina aikoina pidettiin miltei asian luonteesta johtuvana, on saanut osakseen melkoista kritiikkiä.[5] On näet arveltu olevan yksipuolista ja pintapuolistakin pitää silmällä vain teknillisiä näkökohtia. Olisi löydettävä niitten tilalle syvällisempiä päämääriä. Näitä etsittäessä on kiinnitetty erityistä huomiota siihen, että kuittauksen toteutuminen erittäin tehokkaalla tavalla varmentaa velan maksun. Tällä tavoin häviää kuittauksen käsittämältä osalta kerta kaikkiaan vaara siitä, että jompikumpi tai molemmat po. saamisoikeuksista eivät pääsisi päämääräänsä.[6] Toisen osapuolen mahdollisesta maksukyvyttömyydestä ei siis enää tule kummallekaan puolelle mitään riskiä. Silmiinpistävimmin tuo riski tulee esille silloin, kun velallinen maksettuaan ensin oman velkansa ei saakaan perityksi omaa vastasaatavaansa. Onhan hänen kannaltaan peräti kohtuutonta, että hänen sopijapuolensa pääsee tuhlaamaan hänen suorittamansa rahat eikä kykene maksamaan velkaansa hänelle — noitten varojen suorittajalle.

Nykyaikaisessa liike-elämässä maksujen suorittaminen on tullut entistä verrattomasti yksinkertaisemmaksi. Viitattakoon vain pitkälle kehittyneeseen pankkitekniikkaan, erityisesti pankki- ja postisiirtotoimintaan. Toisaalta taas aikamme elinkeinoelämä varsin suuressa määrässä perustuu luottojen käyttöön. Saatavien maksun varmentamisella on sen takia entistä laajempi kantavuus. Tämän valossa onkin ymmärrettävää, että eritoten uudempana aikana on monen tutkijan mielestä mukavuusnäkökohta saanut jäädä syrjään ja sen sijalle on astunut edellä kosketellun vaaran häviäminen. Mukavuusteorian rinnalle on syntynyt ns. *varmuusteoria,* joka pitää po. riskin eliminoimista kuittaussäännöstön olennaisena tarkoituksena.[7]

Selostettujen kahden teorian lisäksi on tieteisopissa kehitetty myös eräitä muita. Useimmilla niistä ei kuitenkaan ole ollut siinä määrin

---

[4] Mukavuusteoriasta ks. esim. *Kallenberg,* SvJT 1916 s. 133; *Rabenius* s. 127; *Arnholm,* Streiftog s. 17. Vrt. myös *Illum* s. 37 ss.

[5] Ks. jo *Nordling,* TfR 1888 s. 367.

[6] Mainittakoon *Nehrman*in lausuneen kuittauksesta, että se perustuu »på then naturliga Lagen, som wil, at en hwar bör betala thet han skyldig är». Ks. *Nehrman,* Inledning til then swenska iurisprudentiam civilem (1729) s. 367. *Rabeniuksen* mielestä (s. 127 s.) N. olisi tarkoittanut tällä juuri tekstissä mainittua varmuuspyrkimystä.

[7] Ks. edellisen johdosta esim. *Illum* s. 40 ss.; *Arnholm,* mt. s. 18.

merkitystä eikä yleensä liioin reaalista pohjaakaan, että niihin kannattaisi huomiota kiinnittää.[8] Keskitän siis seuraavan kritiikin mukavuus- ja varmuusteorioihin.

Tuskin voidaan kieltää sitä, että kuittauksen sääntelyllä nykyäänkin saavutetaan sellaisia käytännöllisiä etuja, joista edellä on ollut puhe. Tätä joustavuuspyrkimystä on oikeudenkäynnissä vielä sopivasti tehostettu sillä, ettei vastaajan tarvitse ottaa omasta puolestaan vastahaastetta. Tämä kuluvalla vuosisadalla universaaliseksi tullut järjestely liittyy täten kuittauksen ns. mukavuuteen.[9] Erityisesti prosessuaalisen kuittauksen kannalta onkin käytännöllisille näkökohdille annettava merkitystä.

Mutta toisaalta asian laita on myös se, ettei tiettyjä kuittausoikeudellisia järjestelyjä voida selittää pelkästään mukavuusteorian avulla. Näin on laita nimenomaan pakollisen kuittauksen osalta. Ensinnäkin on perää siinä *Ussing*in huomautuksessa, ettei mukavuusteoriaan nojautumalla voida tyydyttävästi perustella edes pakollisen kuittauksen sallittavuutta.[10] Onhan pakollisen kuittauksen aikaansaamiseksi toisen vastapuolen vastustelusta johtuen usein välttämätöntä ryhtyä sellaisiin toimenpiteisiin, mitkä eivät ole niinkään »mukavia».[11] Näihin toimiin on kuitenkin aiheellista turvautua juuri sen takia, että oman saatavan suorittamatta jäämisestä vältyttäisiin. Tosin tämä varmentamispyrkimys näyttelee tiettyä osaa myöskin vapaaehtoisen kuittauksen motiivina. Mutta erityisesti pakollisen kuittauksen mahdollistamisessa on päädyttävä näkemään varmuusnäkökohdan vaikutusta.

Jos sitten mennään perehtymään niihin eri tapauksiin, joissa pakollista kuittausta eri maissa esiintyy, niin havaitaan niiden tietyissä kohdissa perustuvan myöskin varmuusnäkökohdan huomioon ottamiseen.[12] Tässä yhteydessä ei ole kylläkään vielä paikallaan mennä tarkemmin perehtymään eri kuittaustilanteisiin. Voimassa olevan lain muuta-

---

[8] Mainittakoon, että eräissä teorioissa on lähdetty jopa eetillisistä ja sosiaalisista näkökohdista. Ks. esim. *Schumann* s. 37 s. *Gschnitzer* VI s. 491. — Ks. po. teoriain johdosta lähemmin *de Kotzebue* s. 189 ss.

[9] Ks. § 8: 1.

[10] Ks. *Ussing* s. 391. Vrt. myös *Arnholm*, Streiftog s. 13 ja 17.

[11] Tällaisena tulee kysymykseen esim. todistelu oikeudenkäynnissä.

[12] Niinpä monissa maissa ja niin ikään meillä VanhA 5 §:ssä omaksuttua normia, jonka mukaan vanhentunut saatava voidaan käyttää kuittaukseen, on selitetty myöskin tekstissä mainitun varmuusnäkökohdan avulla. Ks. esim. *Nordling*, TfR 1888 s. 376 s.; *Illum* s. 60. Mukavuuteen po. järjestelyä ei voidakaan perustaa. Vrt. myös *Rabenius* TfR 1918 s. 330 ja tuonnempana s. 101 s.

miin säännöksiin voitaneen kuitenkin jo nyt viitata sen seikan valaisemiseksi, etteivät puheena olevat näkökohdat kaikissa tapauksissa riitä kuittauksen perusteluiksi. VKL 18,1 §:n mukaan on kuittaus juoksevan velkakirjan siirronsaajaa vastaan tietyin edellytyksin sallittu luovuttajalta olevalla vastasaamisella. Eräänä tällaisena edellytyksenä on po. säännöksessä nimenomaan mainittu, että vastasaatavan periminen kuittauksen epäämisen johdosta vaarantuisi. Tässähän on ilmeisesti varmuusnäkökohdan vaikutusta. Mutta kyseessä on myös sen luottamuksen tunteen suojaaminen, minkä kuittaustilanteen olemassaolo on mukanaan tuonut. Onhan kuittauksen tyypillinen edellytys — saamisoikeuksien vastakkaisuus — jo lakannut olemasta.[13] Ja vielä selvemmin ilmenee tämä suojelemispyrkimys VKL 28 §:n säännöksistä, joiden mukaan tavallisen velkakirjan siirronsaajaa vastaan on olemassa huomattavan laaja kuittausoikeus.[14] Näitä säännöksiä ei voitane selittää mukavuus- eikä varmuusteorioiden nojalla, vaan on otettava lisäksi varteen äsken mainittu luottamuksen turvaaminen.[15]

Erityisen silmiinpistävänä tulee juuri mainitun luottamusnäkökohdan varteen ottaminen ilmi myöskin siinä erikoisasemassa, joka kuittauksella konkurssissa monien maiden, mm. Suomen, oikeusjärjestyksen mukaan on. Konkurssissa näet on KS 33 §:n nojalla säädetty kuittaus tapahtuvaksi täyteen määrään eikä siinä siis tyydytä saatavan suuruuden mukaiseen osinkoon konkurssipesän varoista. Tämähän merkitsee huomattavaa etua konkurssivelallisen muihin saamamiehiin verrattuna. Siinäkin ilmenee pyrkimys olla loukkaamatta sitä varmuuden tunnetta täyden suorituksen saamisesta, minkä kuittausedellytysten olemassaolo jo ennen kuittauksen toteutumista on mukanaan tuonut. Myöhemmin palaamme tarkemmin tähän tärkeään konkurssioikeudelliseen järjestelyyn.[16]

Asian laita tuntunee esitetyn valossa siltä, ettei voida yksipuolisesti määritellä kuittausinstituutin tarkoitusta kummankaan edellä mainitun teorian mukaan. Sekä teknilliselle käytännöllisyydelle että saatavan suorituksen varmentamiselle on suotava oma oikeutuksensa, sillä kum-

---

[13] Ks. po. lainkohdan johdosta lähemmin § 4: 2 A III.

[14] Ks. po. lainkohdan johdosta lähemmin § 4: 2 A II.

[15] Näin erityisesti *Ussing* s. 393. — Mainittakoon, että Tanskan velkakirjalain ja Suomen VKL:n säännökset ovat po. kohdissa samansisältöiset. Vrt. myös *Hakulinen,* Velkakirjalaki s. 184 ss. ja s. 212 ss.; *Rodhe* s. 137 ss.; *Augdahl* s. 99 s.

[16] Ks. erikoisesti 12:tta §:ää.

mankin kannalta on kuittauksesta merkittävää hyötyä.[17] Mutta lisäksi on olemassa tärkeitä — joskin poikkeuksellisia — tilanteita, joissa kaivataan kuittauksen sallittavuuden perustaksi muutakin kuin juuri mainitut kaksi näkökohtaa. Tällaisena näkökohtana on mainittava ennen kaikkea tarve suojata tietyissä tapauksissa kuittausmahdollisuuden mukanaan tuomaa luottamuksen tunnetta.

Ansainnee vielä mainita, ettei myönteinen suhtautuminen saamisoikeuksien kuittaukseen ole merkitystä vailla myöskään yhteiskunnan kannalta. Ne edut, joita juuri esitetyn mukaisesti kuittaussäännöstöstä on velkojille ja velallisille, vaikuttavat näet hyödyllisesti koko maan kansantaloudelliseen tilaan. Ja erilaisten perimistoimenpiteiden luvun aleneminen lisää oikeusrauhaa yhteiskunnassa sekä toisaalta myöskin vähentää niitä vaivoja ynnä kustannuksia, joita oikeusjärjestyksen ylläpitämisestä yhteiskunnalle koituu.[18]

II. Äsken kosketeltuihin kuittausteorioihin verrattavaa kaksinaisuutta esiintyy kuittaussäännöstön alalla laajemmaltikin, kuten seuraavasta esityksestä selvinnee.

Kuittaus koskee siinä osapuolina olevien henkilöiden oikeudelliseen asemaan kahdessa mielessä, nimittäin toiselta puolen heidän asemaansa velallisena ja toiselta puolen heidän asemaansa velkojana. Näin on laita, oli sitten kyseessä vapaaehtoinen tai pakollinen kuittaus. Erityisesti pakollisen kuittauksen osalta on monesti haluttu luonnehtia sitä haluavan tahon kuittaukseen tähtäävää toimintaa joko velallisen tai velkojan ominaisuudessa suoritetuksi toimeksi.[19] Tällä tavoin menetellessä on tavallisesti tehty eräitä rinnastuksia. Mikäli näet on nähty kuittauksessa ennen kaikkea velallisena suoritettu toimi, on usein samalla pidetty kuittausta saatavan m a k s u n veroisena toimena, joko suorastaan maksuna tai esim. sijaissuorituksena.[20] Jos taas on haluttu

---

[17] Tähän tapaan esim. *Rabenius* s. 127; *Ussing* s. 390 ss. ja UfR 1934 B s. 251; *Larenz* I s. 242; *von Tuhr—Siegwart* II s. 633 s. Myöskin romaanisessa oikeusmaailmassa on viime aikoina esitetty samantapaisia ajatuksia. Ks. *Planiol—Ripert* 7 s. 685 s.; *Beudant* IX: 1 s. 111 s. ja *de Page* III s. 590.

[18] Yhteiskunnan intressiä kuittausjärjestelyjen toteutumisen puolesta on tähdentänyt *Ussing* (s. 392). Ks. myös *de Kotzebue* s. 140 s.

[19] Ks. tämän johdosta esim. *Oertmann* s. 409 s.

[20] Erityisesti Ranskassa on vanhastaan pidetty kuittausta ennen kaikkea maksun korvikkeena: Qui compense, paie. Ks. esim. *Baudry—Lacantinerie* II s. 235. Saksalaisessa oikeustieteessä on taas joskus puhuttu joko ideaalisesta tai imaginäärisestä maksusta. Ks. *Stölzel,* Schulung II s. 2 ja 5.

luonnehtia kuittaus lähinnä velkojana suoritetuksi järjestelyksi, on kuittaus kuvattu perimistoimenpiteeksi.[21]

Matemaattisesti arvioiden kuittaus vaikuttaa siinä mukana olevan henkilön intresseihin yhtä paljon hänen velallis- kuin velkojan ominaisuudessaankin. Hänen varojensa ja velkojensa saldohan pysyy muuttumattomana, oli tämä saldo sitten ollut kumman puolen hyväksi tahansa. Kunkin tilanteen omien ominaisuuksien mukaisesti saattaa pääpaino kuitenkin olla joko velkojan tai velallisen intressien taholla. Tässä suhteessa vaikuttavat tietenkin kuittauksessa mukana olevien saatavien erikoispiirteet. Ja nykyisinhän saatavat voivat erityisesti vakuuksiensa ja maksuehtojensa puolesta olla melko vaihtelevia. Merkitystä vailla ei myöskään ole erilainen etuoikeusasema konkurssissa. Niinpä jos kuittauksen ansiosta saadaan »perityksi» heikoin vakuuksin varustettu ja huonossa etuoikeusasemassa oleva saatava, on pääpaino tämän saamisen velkojan taholla ymmärrettävästi ollut kuittauksen perimispuolella. Jos taas vakuudet ovat luotettavat ja etuoikeusasemakin hyvä, on tilanne toinen.

Kuittauksen aikaansaamiseksi tarpeellisiin toimenpiteisiin ryhtyvä taho puolestaan pitänee yleensä silmällä niin hyvin oman velkansa suoritetuksi tulemista kuin oman saamisensa perimistäkin. Pääpaino tosin lienee tavallisesti asianhaarojen perusteella jommallakummalla puolella, mutta yleistä sääntöä ei voitane antaa. Yksipuolisuuden vaara olisi tällöin ilmeinen, puhumattakaan siitä, olisiko yleensä edes mahdollista löytää varmaa ratkaisua. Lienee vain päädyttävä toteamaan, että kuittaus korvaa niin hyvin velan maksun kuin vastasaatavan perimisenkin.[22]

---

[21] Saksankielisessä kirjallisuudessa onkin puhuttu yksityisestä pakkotäytännöstä (»private Zwangvollstreckung» tai »Selbstexekution»). Ks. esitettyjen mielipiteiden johdosta *Oertmann,* ArchZivPrax 113 s. 370 ss. sekä de *Kotzebue* s. 205 ss. ja siellä mainittua kirjallisuutta. — Meillä *Nikupaavola* (I s. 417 ss.) on pitänyt pakollista kuittausta luonteeltaan pelkkänä täytäntöönpanotoimenpiteenä. Tämä kanta on ollut seurausta siitä, että Nikupaavolan mukaan saamisoikeuden olennaisena sisältönä olisi ns. ottamisoikeus. Ks. sen johdosta *Hannikainen,* LM 1954, s. 79.

[22] Tämä kanta on viime aikoina saanut melko laajaa kannatusta. Niinpä kuittaus *Rodhen* mukaan (s. 52) on sekä suorituksen korvike (»uppfyllelsesurrogat») että vastasaatavan perimiskeino (»en form av indrivning av motfordran»). Ja *Ussing* (s. 425) on pitänyt puheena olevaa kiistaa hedelmättömänä, koska kuittaus on tyypillisesti kumpikin kyseisistä toimista. Ks. myös *Augdahl* s. 82.

Myöskin Saksan oikeustieteessä on kuluvalla vuosisadalla useilla tahoilla tähdennetty sitä, että kuittaus on sekä »Tilgungsakt der Passivforderung» että »Voll-

Vastaavaa yksipuolisuutta on myöskin niissä materiaalisissa luonnehtimissa, mitkä ovat rinnastaneet kuittauksen johonkin muuhun ilmiöön. Sitä paitsi noissa rinnastuksissa on keinotekoisuudenkin tuntua. Tosin voinee näyttää siltä, että sellainen sijaissuoritus, jossa suoritukseen tulee käytettäväksi velallisen saatava, olisi ainakin hyvin lähellä kuittausta. Mutta kuittaus eroaa myöskin sijaissuorituksesta — samoin kuin muistakin kysymykseen tulevista vertailukohdista — eräässä oleellisessa kohdassa. Kuittaus edellyttää näet kahta vastakkaista saatavaa. Ainoastaan jos velallisen saaminen on ollut kolmannelta mieheltä, on kyseessä sijaissuoritus.[23] Ja tämä on se kohta, mikä suo kuittaukselle sen omalaatuisuuden.[24] Niinpä juuri sen valossa tulee ymmärrettäväksi se seikka, että kuittaus voidaan — toisin kuin sijaissuoritus — toteuttaa vastoin toisen osapuolen tahtoakin. Vastakkaisuuteen perustuu näet kuittauksen merkitys kummankin osapuolen toimintaa helpottavana tekijänä samoin kuin myös kuittauksen asema varmana perimiskeinona. Ja vastakkaisuus saa aikaan niin ikään sen, että kuittauksessa tulevat voimakkaasti esille asianomaisten henkilöiden intressit sekä velkojana että velallisena.[25] Ja näistä intresseistä taas on ollut seurauksena, että kuittauksesta on muodostunut monitahoinen säännöstö, jonka ongelmien lukumäärä on huomattavan suuri.

Kuittaus tuo mukanaan varman hyvityksen kummallekin osapuolelle. Ja lisäksi on, kuten jo on todettu, menty esim. saatavan tultua siirretyksi tietyissä rajoissa suojaamaan sitä luottamusta, minkä kuittausedellytysten käsillä olo on mukanaan tuonut. Näihin näkökohtiin

---

streckungsakt der Aktivforderung». Ks. esim. *Leonhard* s. 612 s. ja *Larenz* I s. 269 s.

Niin ikään Ranskassa on käsitys kuittauksesta pelkkänä maksun korvikkeena saanut väistyä tekstissä mainitun mielipiteen tieltä. Ks. *Planiol—Ripert* 7 s. 685 ss. Samaan tapaan Belgiassa *de Page* II s. 590 s.

[23] Ks. esim. *Rodhe* s. 79.

[24] Ks. esim. *von Tuhr—Siegwart* II s. 634. Po. rinnastusta sijaissuoritukseen on Pohjoismaissa erityisesti tähdentänyt *Arnholm* (Streiftog s. 124), joka kuitenkin on samalla huomauttanut olevan harhaanjohtavaa selittää kuittauksen toteutumista sijaissuoritussäännöstön avulla. Ks. myös *Rodhe* s. 45 ja *de Kotzebue* s. 192 ja 323.

Tiettyä rinnastusta voitaneen myös tehdä saatavan vanhentumisen kanssa. Saatavan vanhentuminen merkitsee näet asianomaiselle saatavalle eräänlaista rasitetta: velallinen voi tehdä tehokkaan väitteen vanhentumisen perusteella. Vastaavasti voi velallinen, jolla on kuittausmahdollisuus, tehdä velkojan saamisen perimisen tyhjäksi. Vrt. s. 165 alav. 110.

[25] Ks. *Ussing* s. 391 s. ja 425.

perustuen on useilla tahoilla katsottu kuittaustilanteen tuovan mukanaan eräänlaisen vakuuden siitä, ettei kumpikaan osapuoli jää hyvitystä vaille. Tällainen vakuus tavallaan syntyykin niissä puitteissa, joissa pakollinen kuittaus kunkin maan oikeusjärjestyksen mukaan on sallittua.[26] Mutta hyväksyttävänä ei voitane pitää sitä, että ilman muuta lähdettäisiin kuittaustilanteesta todellisena vakuusoikeutena, jolle olisi sen mukaisesti mahdollisimman tehokasta suojaa suotava.[27] Näin meneteltäessä päädytään helposti tekemään deduktioita käyttäen liian pitkälle vieviä johtopäätöksiä. Ja hyljättävää on mennä luonnehtimaan kosketellun vakuusominaisuuden perusteella kuittausmahdollisuus panttioikeudeksi, jonka kohteena olisi asianomaisen velkojan oma velka velalliselleen ja jonka realisointi tapahtuisi kuittauksessa. Tällä tavoin on oikeustieteessä eräillä tahoilla menetelty, eivätkä tulokset vaikuta houkuttelevilta.[28]

---

[26] Niinpä *Ussing* on lausunut (s. 393): »Man kan taenke sig Modregningsudsigten berygget saa fuldstaendigt, at Modregningsretten bliver til en Sikkerhedsret, der staar fuldt paa Højde med de bedste Panterettigheder. Men selv en svagere Sikring kan have Vaerdi ...» Viimeksi mainitulla Ussing on tarkoittanut niitä velkakirjalainsäädännön säännöksiä, jotka tekevät mahdolliseksi kuittauksen luovutuksensaajaa vastaan.

[27] Nimenomaan Saksassa, Itävallassa ja Sveitsissä on vakuusoikeuskonstruktio saanut kannattajia. Ks. sen johdosta *de Kotzebue* s. 224. Myös de Kotzebue itse on luettava po. mielipiteen kannattajiin kuuluvaksi. Vrt. myös *Illum* s. 66 s. ja *Kress* s. 557.

[28] Mainittakoon, että panttioikeuskonstruktiolla näyttää viime vuosisadan loppupuolella olleen Ruotsissa tiettyä kannatusta. Ks. *Broomé*, Studier i konkursrätt (1888) s. 60 alav. 2. *Nordling* (TfR 1888 s. 385 ss.) piti taas kuittausmahdollisuutta retentio-oikeutena. Meillä *Wrede* (Kvittning s. 98 ss.) näki myös tiettyä rinnakkaisuutta po. oikeuksien ja kuittausmahdollisuuden välillä.

Saksassa eritoten *Weigelin* on voimakkaasti kannattanut panttioikeuskonstruktiota (jo hänen tutkimuksensa nimi!). Ks. myös *Jaeger* I § 53: 29.

Erityisesti kuittauksen asema konkurssissa näyttää olleen mielessä, kun on päädytty pantti- tai muiden vakuusoikeuksien linjoille. Vrt. tämän johdosta s. 315 s.

Mitä erityisesti tulee kuittausmahdollisuuden rinnastamiseen pidätysoikeuden kanssa, niin on huomattava, että pidätysoikeus ainoastaan välillisesti saattaa johtaa suorituksen saamiseen. Tässä mielessä pidätysoikeus on etäämpänä kuittauksesta kuin esim. panttioikeus. Ks. kuittausmahdollisuuden ja pidätysoikeuden vertailun johdosta esim. *von Tuhr—Siegwart* II s. 654 sekä pidätysoikeudesta *Hannikainen*, Pidätysoikeuden rakenteesta, passim ja *Hakulinen*, Velvoiteoikeus I s. 200 ss.

Muista rinnastuksista, joita oikeustieteessä on kuittauksen osalta tehty, ks. *de Kotzebue* s. 189 ss. ja *Gschnitzer* VI s. 491 s.

Vaikkei voidakaan hyväksyä kuittauksen kertakaikkista rinnastamista eräisiin muihin velkasuhteissa esiintyviin ilmiöihin, ei ole kuitenkaan suhtauduttava kielteisesti siihen, että tarpeen vaatiessa haetaan analogiatulkintaa hyväksi käyttäen tukea joistakin muista instituuteista.[29] Tällaiseen menettelyyn on erityisesti Suomen oikeudessa asianmukaista ryhtyä, koskapa lainsäädäntö kuittauksen alalla on meillä — kuten jo edellä on todettu — huomattavan puutteellista. Edellä mainitusta kuittauksen omalaatuisuudesta johtuen on puheena olevan analogiatulkinnan oltava varsin varovaista.

Kosketellusta tulkinnalle koituvasta avusta huolimatta on kuitenkin todettava, että se hyöty, mikä oikeustieteelle ja -käytännölle on ollut kuittauksen rinnastamisesta eräisiin muihin ilmiöihin ja yleensäkin kuittauksen materiaalisesta luonnehtimisesta, ei ole vastannut tuohon työhön tuhlattua energiaa. Ja juuri näiden ongelmien kohdalla käytyjen sitkeiden riitojen perusteella on voitu aiheellisesti moittia kuittausta käsittelevää oikeustieteen osaa elävälle elämälle vieraaksi.[30]

III. Useimmissa tapauksissa pätevien saatavien kuittauksen toteuttaminen on kummankin osapuolen etujen mukaista niistä syistä, joista juuri on ollut puhetta.[31] Mutta velkojalle, joka on vaatinut saatavaansa maksettavaksi, voi kuitenkin olla jostakin syystä erinomaisen tärkeätä saada todellinen suoritus saatavastaan. Tämän pyrkimyksen toteutumisenhan kuittaus tekee tyhjäksi siltä osalta, kuin kuittaus on tapahtunut. Ja tästä hänelle koituva haitta saattaa olla siksi huomattava, ettei omasta velasta vapautuminen sen enempää kuin muukaan kuittauksesta ehkä tuleva hyöty kykene sitä korvaamaan.[32] Tätä haittaa on pidetty eräillä tahoilla jopa niin voimakkaana, että olisi de lege ferenda suositeltavaa kerta kaikkiaan evätä kuittauksen toteutuminen niissä tapauksissa, joissa velkoja on perustellusti ilmoittanut tarvitsevansa käteisvaroja.[33] Ja jo vanhastaan on voitu todeta, että kuittausvaati-

---

[29] Analogiatulkinnasta ks. *Alanen,* Yleinen oikeustiede s. 98 ss.

[30] Ks. *Arnholm* s. 13 ja *de Kotzebue* s. 5. — *de Kotzebue* on tässä mielessä siteerannut ranskalaisen oikeushistorian tutkijan *Appletonin* seuraavaa lausetta: »L'étude des theories sur la compensation est faite pour persuader que le droit n'a, sur ce point, rien à envier à la philosophie».

[31] On otettava huomioon tietysti myöskin vapaaehtoisen kuittauksen tapaukset. Jos taas toinen osapuoli pitää vastapuolen kuittaukseen käytettäväksi esittämää saamista pätemättömänä, ei kuittaus hänen mielestään ole tietenkään eduksi.

[32] Käteismaksuintressin huomioon ottamista on erityisesti puoltanut *Arnholm* (Streiftog s. 23). Ks. myös *Illum* s. 43 ss.

[33] Näin *Borgen,* JurT 1926 s. 142. Vrt. myös *Arnholm,* Streiftog s. 69.

musten esittäminen tekee oikeudenkäynnissä vastaajana olevalle velalliselle mahdolliseksi harjoittaa jopa shikaania. Hän voi näet tekemällä perusteettomia kuittausvaatimuksia vitkastuttaa prosessia, mistä on tietysti kantajana olevalle velkojalle monenlaista ikävyyttä.[34] Ja konkurssimenettely tarjoaa otollisen kentän väärinkäytöksille myöskin kuittaussäännöstön yhteydessä. Näihin kuittausinstituutin ikäviin lieveilmiöihin tullaan myöhempänä tarkemmin palaamaan.[35]

Viime aikoihin saakka näyttää tilanne olleen pääpiirteittäin sellainen, että perehdyttäessä kuittaukseen materiaalisen oikeuden kannalta on tavallisesti pidetty kuittausta haluavaa osapuolta oikeussuojaa tarvitsevana tahona. Kuittaukseen kielteisesti suhtautuvan osapuolen tarpeisiin ei sitä vastoin ole mainittavasti huomiota kiinnitetty. Saatettiinpa hänessä nähdä pelkästään rettelöimishaluinen henkilö.[36] Sitä vastoin prosessualistit ovat varsin yleisesti arvioineet asian toisin. Heidän mielestään voi näet mala fidestä olla juuri kuittausvaatimuksen esittäneen vastaajan puolella, jonka toimenpiteet eivät aina koidu hyväksi prosessuaalisille päämäärille.[37] Syynä tähän eroon on melkoiselta osalta ollut se, että materiaalista oikeutta tutkittaessa operoidaan tosiasioitten puolesta selvillä tapauksilla. Prosessioikeudessa on taas pidettävä silmällä nimenomaan selvittelyä kaipaavia tapauksia. Näiden kohdaltahan tulee suoritettavaksi oikeudenkäyntejä pitkittävää toimintaa, erityisesti todistelua. Ja oikeudenkäynnissähän on pyrittävä välttämään tarpeetonta viivytystä.

Äsken mainittu oikeusaloille ominainen ero tavassa suhtautua kuittausvaatimukseen näyttää kuitenkin vähentyneen. On näet myöskin materiaalisen oikeuden osalta ryhdytty kiinnittämään entistä enemmän huomiota kuittauksesta oleviin haittoihin ja vaaroihin.[38] Tosin ovat kuittauksen puolesta puhuvat näkökohdat siksi voimakkaita, että ne

---

34 Tämä seikka havaittiin jo Roomassa. Ks. edellä s. 15. — Ks. lisäksi myöhempänä olevaa esityksestä vastasaatavan likvidisyydestä (s. 176 ss.) sekä *Novak*, ÖJZ 1949 s. 346.

35 Väärinkäytöksistä konkurssin yhteydessä ks. s. 345 ss.

36 Ks. edellisen johdosta *Arnholm*, Streiftog s. 21.

37 Ks. tästä kolmatta osaa.

38 Näin on ollut laita eritoten Tanskan ja Norjan oikeustieteessä. Ks. erikoisesti *Borgen*in kirjallisuusluettelossa mainittuja artikkeleita sekä *Arnholm*, Streiftog s. 20 ss., 69 s. ja 120 s. Ks. lisäksi *Illum* s. 43 ss. ja 132 sekä *Augdahl* s. 81 s.

*Ussing*in kritiikki on edellisiin verrattuna ollut varovaista. Ks. myös *Lassen* s. 732 ss. ja 768 ss.

Ruotsissa *Rodhe* (s. 53) on todennut tekstissä mainitun kehityssuunnan. Sveitsin oikeuden osalta ks. *von Tuhr—Siegwart* II s. 634.

edelleenkin pystyvät painamaan vaa'an kuittausinstituutin voimassa pitämisen puolelle.[39] Ja käteismaksutarpeen varteen ottamisen tärkeyttä on ilmeisesti liioiteltu.[40] Sitä paitsi voi myöskin kuittauksen vastustaminen perustua shikaanimaiseen kiusanteon haluun. Kuittaussäännöstöä järjestettäessä ja sovellettaessa muodostuukin erääksi keskeiseksi kysymykseksi se, millä tavoin väärinkäytösten vaara saadaan puolin ja toisin tarkoituksenmukaisesti poistetuksi ja kuittausmahdollisuudet joustavasti mukautetuiksi eri intressitahojen tarpeiden mukaisiksi. On saatava aikaan järkevä tasapaino. Tätä tasapainoa on pyritty saavuttamaan sillä, että on ryhdytty intensiivisemmin kuin mitä aikaisemmin on ollut laita kehittämään ns. kuittauskieltoja tiettyjen saamisten hyväksi.[41]

Kun kuittaus tulee esille oikeudenkäynnin yhteydessä, joudutaan tekemisiin prosessioikeuden omien tarkoitusperien kanssa. Tutkimukseni erääksi päätehtäväksi tuleekin yrittää perehtyä siihen, miten kuittaus saadaan järkevästi sopeutetuksi prosessioikeuden normien asettamiin uomiin.

---

[39] Näin erityisesti *Ussing* s. 392 s.

[40] Tässä suhteessa viitattakoon siihen kritiikkiin, minkä *Karlgren* on kohdistanut *Arnholm*in yli maalin ampuvaa esitystä kohtaan. Ks. SvJT 1940 s. 334.

[41] Ks. tämän johdosta 5:ttä §:ää.

Toinen osa

KUITTAUKSEN MATERIAALIS-OIKEUDELLINEN SÄÄNTELY

4 §. KUITTAUKSEN MATERIAALISET EDELLYTYKSET

1. Alustava katsaus

Oikeuselämässä on jouduttu — kuten jo edellä on todettu — asettamaan tiettyjä edellytyksiä vastoin toisen osapuolen tahtoa toteutuvalle kuittaukselle. Seuraavassa esityksessä perehdytään niihin asianhaaroihin, joiden tulee olla kuittauksen aikaansaamiseksi olemassa katsomatta siihen, toteutetaanko pakollinen kuittaus oikeudenkäynnissä vai sen ulkopuolella, eli kuittauksen materiaalisiin edellytyksiin.[1]

Kuittauksen materiaalisina edellytyksinä olevat asianhaarat liittyvät pääasiassa kuittaukseen käytettävien saamisten ominaisuuksiin, ja ensi kädessä on ratkaisevana kysymys siitä, millainen vastasaatava voidaan pakottaa kuittauksessa ottamaan vastaan pääsaatavan suorituksen vastikkeena. Kuittausta vastaan oleva osapuolihan haluaisi saada luontoissuorituksen, minkä sijasta hänen on tyytyminen oman velkansa eli vastasaamisen lakkaamiseen pro summa concurrente. Tosin myöskin pääsaatavan kelpoisuus vastasaatavan suorituksen vastikkeeksi tuntuisi olevan vastaavaan tapaan esillä kuittauksen yhteydessä. Mutta kun pääsaamisen velallinen eli vastasaatavan velkoja nimenomaan haluaa saada kuittauksen aikaan ja lopettaa siten oman velkansa, ei hänen oikeuksiensa suojaaminen ole pakollisen kuittauksen yhteydessä varsinaisesti ajankohtainen.

Suomen säädännäinen oikeus ei sisällä yleisluonteisia säännöksiä kuittauksen materiaalisista edellytyksistä. Tiettyä tukea on kylläkin

---

1 Oikeudenkäynnin yhteydessä tapahtuvan kuittauksen osalta tulee esille tiettyjä lisäedellytyksiä. Näitä kosketellaan tuonnempana III:ssa osassa.

saatavissa eräistä erikoissäännöksistä, mutta pääasiassa on johtoa haettava oikeustieteestä ja -käytännöstä.[2]

Luonteenomaisena edellytyksenä — eräänlaisena perusedellytyksenä — on tavallisesti pidetty saamisoikeuksien v a s t a k k a i s u u t t a. Tämä seikkahan yleensä tullee ensiksi mieleen ajateltaessa kuittausta oikeudellisena ilmiönä.[3] Vastakkaisuussääntö voidaan lyhyesti ilmaista seuraavalla tavalla: Kun A:lla on saatavaa B:ltä, niin voidaan kuittaukseen käyttää vain B:n saatava A:lta. B ei voi siis kuittaukseen käyttää sellaista saatavaansa, joka on joltakin muulta henkilöltä kuin A:lta, eikä liioin kenenkään muun henkilön A:lta olevaa saamista. Vastakkaisuusedellytys jakautuu tämän mukaisesti kahteen alakysymykseen, joita tullaan myöhempänä käsittelemään erikseen.[4]

On syytä mainita, ettei vastakkaisuusedellytyksen piiriin kuulu sen enempää. Erityisesti on todettava, ettei kysymys kompetenssista esiintyä ja toimia kuittausta koskevissa eri disponoinneissa sisälly vastakkaisuusedellytyksen puitteisiin.[5]

Jotta vastakkaisten saamisten keskinäinen vertailu olisi mahdollista hyväksyttävästi suorittaa, tulee niiden olla tietyllä tavalla yhteismitallisia. Muutenhan ei edes olisi tarpeellisen objektiivisesti mahdollista arvostella, onko ja minkä verran toinen saatavista suurempi. Mutta kuittausta vastustavan tahon suoja on toistakin tietä otettava saatavien sisällön kannalta varteen. Tämän tahon saamisen — pääsaamisen — suoritukseen ei voida näet käyttää muita saatavia kuin sellaisia, joiden sisältönä oleva suoritus kelpaa pääsaamisen suoritukseksi. Muutoin ei pakko näet ole perusteltavissa. Ja juuri tätä näkökohtaa on pidettävä ratkaisevana. Säännönmukaisesti viimeksi mainittu näkökohta toteutuu ilman muuta, koska vastakkaiset saamiset ovat samanlaatuisia, yleisimmin rahasaamisia. Ja tavallisesti onkin asetettu pakollisen kuittauksen toiseksi edellytykseksi saatavien s a m a n l a a t u i s u u s

---

[2] Samoin on laita myöskin muissa Pohjoismaissa. Manner-Euroopan maiden siviilioikeuden kodifikaatioissa on sitä vastoin annettu yleisluonteisia säännöksiä myöskin kuittauksen edellytyksistä. Ks. BGB 387—396 §, OR 120—123 art., ABGB 1438—1443 §, Code civil 1289—1292 art., Codice civile 1241—1243 art.

[3] Tanskan ja Norjan kielissä on vastakkaisuus tuotu julki jo kuittauksen termissäkin (»modregning», »motregning»). Vrt. edellä s. 2. — Vanhastaan onkin asetettu säännöksi, että saamisten tulee olla *inter easdem personas*.

[4] Mainittakoon eräillä tahoilla ollun sitä mieltä, ettei vastakkaisuus voisi kuulua kuittauksen käsitteeseen, joskin sitä säännönmukaisesti vaaditaan. Näin erikoisesti *Ussing* (s. 400). Ks. tämän johdosta lähemmin s. 104 s.

[5] Tätä on tähdentänyt *Leonhard* (s. 614). Ks. myös *Ussing* s. 400.

(komputabiliteetti).[6] Viime aikoina on erityisesti Pohjoismaissa kuitenkin aiheellisesti huomautettu, ettei ole perusteltua ja täsmällistä asettaa samanlaatuisuutta kerta kaikkiaan kuittauksen edellytykseksi. Ytimenä lieneekin se, että vastasaatavan käsittämä suoritus on laadultaan sellainen, mikä on pakko hyväksyä pääsaatavan suoritukseksi.[7]

Edellä mainitut kaksi edellytystä eivät kuitenkaan riitä. Vastasaamisen tulee lisäksi olla eräiltä muiltakin ominaisuuksiltaan sellainen, että pääsaamisen velkojan on hyväksyttävä sen käyttö kuittauksen käsittämässä suoritusmenettelyssä. Eräänlaisena summittaisena määrittelynä voitaneen lähteä siitä, että vastasaatavaan perustuvan suorituskanteen ajaminen tuomioistuimessa johtaisi kanteen hyväksyvään tuomioon. Vastasaatavalla täytynee näet ylimalkaan olla ne materiaaliset ominaisuudet, joita maksuvelvollisuuden määräävä tuomio edellyttää.[8] Eihän voida pakottaa alistumaan kuittaukseen, ellei olisi pakko alistua samaa saatavaa koskeviin oikeudellisiin perimistoimenpiteisiin. Kyseistä vastasaamisen ominaisuutta on sivilistien kesken yleisesti nimitetty »oikeusvoimaisuudeksi».[9] Tätä termiä ei kuitenkaan voida pitää suositeltavana, koska se tuo — ainakin juristien kesken — ensi kädessä mieleen prosessuaalisen käsitteen oikeusvoima. Parempina ilmauksina voitaneen suositella p e r i m i s k e l p o i s u u t t a ja oikeudellista täysvoimaisuutta.[10]

---

[6] Tähän tapaan meillä *Wrede,* Kvittning s. 141; *Serlachius—Cederberg* s. 208; *Hakulinen,* Obligationenrecht s. 44.

Saksan BGB:ssä on asetettu kuittauksen edellytykseksi nimenomaan, että po. saamiset »ihrem Gegenstande nach gleichartig sind» (BGB 387 §). Samoin Sveitsin OR 120 art. Ks. myös Code civil $1291_{,1}$ art.

[7] Näin *Ussing* s. 394; *Arnholm,* Streiftog s. 36 s.; *Rodhe* s. 60.

[8] Täten jo *Wrede* lausuessaan, että kuittaukseen käytettävän saamisen tulee olla »såbeskaffad, att den kan med framgång utsökas vid domstol...» (Kvittning s. 148) s.). Ks. myös *Serlachius—Cederberg* s. 209; *Oertmann,* s. 412; *von Tuhr—Siegwart* II s. 639.

Kysymys oikeussuojan saamisen edellytyksistä on ollut riitainen. Ks. siitä esim. *Tirkkonen,* Suomen prosessioikeus pääpiirteittäin s. 112 s.

[9] Näin eritoten useat pohjoismaiset siviilioikeuden tutkijat. Ks. esim. *Lassen* s. 745; *Ussing* s. 397; *Arnholm,* Streiftog s. 31; *Augdahl* s. 95. Viimeksi mainittu tutkija on käyttänyt kuitenkin lainausmerkkejä.

[10] *Enneccerus—Lehmann*in tunnetussa oppikirjassa on käytetty nimitystä »vollwirksam» (s. 283). *Oertmann*illa taas esiintyy termi »vollgültig» (s. 412). Saksankielisessä kirjallisuudessa tavataan niin ikään kuittauksen edellytyksenä »Durchsetzbarkeit». Ks. *Larenz* I s. 271. Ranskassa käytetään sanontaa »exigibilité».

*Rodhe*lla ei esiinny mitään yleisnimitystä, vaan hän on käsitellyt erillisinä ilmiöinä kyseisen edellytyksen piiriin kuuluvia normeja.

Jotta saamisen suoritusvelvollisuus saataisiin oikeuslaitoksen avulla toteutetuksi, niin tulee saamisen ensinnäkin olla maksettavaksi erääntynyt.[11] Tämä vastasaamiselta vaadittava edellytys käy muuten meillä epäsuorasti ilmi KS 34 §:stä.[12] Ja jos vastasaamiseen on liitettynä lykkäävä ehto, tulee ehdon olla toteutunut.[13] Kuittaustilanne on kuitenkin siinä määrin omalaatuinen, että vastasaamiselta vaadittavia materiaalisia ominaisuuksia ei sovi ilman muuta määritellä edellä mainittujen suorituskanteen menestymisen edellytysten mukaisesti. Tässä suhteessa viitattakoon jo nyt VanhA 5 ja 13 §:n säännöksiin vanhentuneen ja vuosihaasteessa valvomatta jätetyn saamisen käyttämisestä kuittaukseen.

Yllä käsitellyt edellytysryhmät ovat ne, joita on sanottu kuittauksen klassillisiksi edellytyksiksi.[14] Ne esiintyvätkin — tosin tietyin vivahduseroin — kuittausta koskevissa esityksissä keskeisinä materiaalisina edellytyksinä. Seuraavassa perehdytään niihin kuhunkin täydellisemmin yllä mainitussa järjestyksessä. Erityisesti myöskin kyseisistä edellytyksistä tehtäviin poikkeuksiin on tarpeen kiinnittää huomiota.

Jo tässä yhteydessä tulkoon lausutuksi, ettei puheena olevien edellytysten ole tarvinnut olla alunperin olemassa. Riittää näet yleensä, että edellytykset ovat käsillä, kun kuittausta ryhdytään toteuttamaan. Saamisethan ovat esim. tavallisesti siirrettäviä, ja vastakkaisuus saattaa siitä johtuen syntyä vasta melko pitkän ajan kuluttua saamisten syntymisestä. Ei voitaisi perustella sitä, että asetettaisiin lisäedellytykseksi esim. vastakkaisuuden alkuperäisyys, eikä tätä ole haluttukaan asettaa kuittauksen rajoitukseksi.[15] Eikä liioin esim. samanlaatuisuus- eikä erääntymisedellytyksien ole tarvinnut olla käsillä jo saamisten joutuessa vastakkain.[16] Eräissä erikoistilanteissa edellytysten olemassaolohetki on kuitenkin järjestetty jossakin suhteessa normaalista poikkeavalla tavalla, kuten jäljempänä tullaan havaitsemaan.[17]

---

11 Ks. esim. *Tirkkonen,* Suomen prosessioikeus pääpiirteittäin s. 113.

12 Ks. kyseisen lainkohdan johdosta s. 319 ss.

13 Ehdollisuuden vaikutuksesta kuittauksen edellytyksiin ks. s. 103.

14 Termiä »klassillinen» ovat käyttäneet mm. *Arnholm* (Streiftog s. 121) ja *Karlgren* (SvJT 1940 s. 331).

15 Ks. tämän johdosta esim. *Ussing* s. 400; *Arnholm,* mt. s. 29 s.

16 Ks. esim. *Wrede,* Kvittning s. 155. — Ks. myös KKO 1924 t. I 92 (selostettu myöhempänä alav. 174) ja NJA 1926 s. 472. Jälkimmäisessä tapauksessa oli päässaatavana rahasaaminen ja vastasaatavana rahasaamiseksi muuttunut vindikaatiovaade.

17 Erityisesti konkurssimenettelyssä tapahtuvassa kuittauksessa on jouduttu sääntelemään po. kysymys omalaatuisin tavoin. Ks. sen johdosta § 12: 3.

2. *Erityisesti saamisten vastakkaisuudesta*

A. Pääsaamisen velkojalta oleva vastasaaminen

I. Vastakkaisuusedellytyksen toisena puolena on edellä esitetyn mukaisesti, että ainoastaan pääsaamisen velkojalta oleva vastasaaminen voidaan kuittaukseen käyttää. Tämä vastasaamisen velallistahon määrittelevä sääntö vaatii eräiden tapausten osalta tarkempaa selvittelyä.

Tilanne voi olla ensinnäkin sellainen, että vastasaamisella on useita velallisia, joista vain yksi on pääsaatavan velkoja. Jos näiden myötävelallisten vastuu on yhteisvastuullinen eli solidaarinen, on vastasaaminen koko määrältään kuittauskelpoinen. Vastasaamisen velkojallahan on tällöin valta periä koko vastasaatavan määrä keneltä tahansa velallisistaan, ja hänen on mahdollista tehdä se myöskin kuittaukseen turvautumalla. Mutta jos velallisen vastuu on jaettu, on tämä jako otettava kuitattavan vastasaamisen määrää arvioitaessa huomioon.[18]

Pääsaatava saattaa myöskin kuulua usealle henkilölle yhteisesti. Jos niin ikään vastasaatava kohdistuu samoihin henkilöihin yhteisesti, käy kuittaus tietenkin päinsä saamisten täyteen määrään saakka.[19] Mutta jos vastasaatavan velallisena on ainoastaan osa pääsaamisen velkojista, niin muuttuu tilanne komplisoiduksi. Mikäli pääsaaminen kuuluu velkojilleen jaottomasti, niin lienee kyllä selvää, ettei kuittaus voi tulla kysymykseen. Saamisoikeuksien vastakkaisuutta ei näet ole olemasssa kuittauksen edellyttämässä merkityksessä.[20] Mutta myöskin niitten tapausten osalta, joissa pääsaaminen kuuluu jaollisesti useille eri velkojille, on meillä haluttu asettaa esteitä kuittaukselle.[21]

---

18 Ks. edellisen johdosta *Ussing* s. 400; *Arnholm,* Streiftog s. 59; *Rodhe* s. 56.

Ks. myös KKO 1936 II 234, jossa pääsaatavan velkoja oli eräs vastasaamisen yhteisvastuullisista velallisista. Kuittaus tuli hyväksytyksi.

19 Vastakkaisuus on kyseisessä tilanteessa olemassa täydellisenä.

20 Vrt. myöhempänä olevaa esitystä eräistä kauppayhtiön ja jakamattoman kuolinpesän yhteydessä esille tulevista kuittauskysymyksistä (s. 81 ss.).

21 *Serlachiuksen* mukaan voidaan silloin, kun velallisella on vastasaatava yhdeltä tai useammalta yhdysoikeutetulta velkojalta, viimeksi mainittujen yhteinen saatava kuitata vain siinä harvinaisessa tapauksessa, että tämä velkoja on yksin oikeutettu käyttämään yhteistä saatavaa. Lisäedellytyksenä olisi vielä se, ettei kukaan muu yhtä oikeutettu velkoja ole kyseistä saamista vielä hakenut. Ks. *Serlachius—Cederberg* s. 208.

Serlachiuksen kantaan perustunee KKO:n ratkaisu 1944 II 152 (oikeastaan 151). KKO katsoi, ettei kahdelle henkilölle yhteisesti kuulunutta saamista voinut käyttää tämän saatavan velallisen toiselta ensiksi mainituista henkilöistä olevan saa-

Tuntuu kuitenkin siltä, ettei tälle rajoitukselle ole perusteita, mikäli halutaan kuittaukseen käytettäväksi ainoastaan vastasaatavan velalliselle kuuluva osuus pääsaamisesta. Tämä osuushan on mahdollista luovuttaa pelkästään asianomaisen subjektin toimin. Vastaavasti se voitaneen erillisenä ottaa myös pakollisen kuittauksen kohteeksi.[22] Po. ratkaisua puoltaa myöskin kuittausta haluavan puolen suoja.

Velkojana voi olla monipuolista ja laajaa toimintaa harjoittava henkilö, erityisesti juridinen henkilö, jonka organisaatio vastaavasti on jaettu erillisiin ja ehkäpä hyvinkin itsenäisiin haarakkeisiin. Onko nyt vaadittava, että vastasaatava kohdistuu juuri siihen haarakkeeseen, jolle kuittausta haluava puoli on velassa?

Juuri mainittu kysymys on saanut erityistä merkitystä sen johdosta, että siihen on juridisista henkilöistä tärkeimmän, valtion, osalta eräillä tahoilla vastattu myöntävästi. Tässä suhteessa on monesti menty varsin pitkälle. Niinpä on selitetty, että vastasaamisen tulisi kohdistua samaan tilinpitäjään, joka esiintyy pääsaatavan perijänä. Kosketeltu mielipide pohjautuu roomalaiseen oikeuteen, ja se on omaksuttu nimenomaan niissä maissa, joiden velvoiteoikeuteen roomalaisen oikeuden vaikutus on huomattavan voimakkaasti ulottunut.[23]

Roomalaisen oikeuden omaksuma kanta on luultavasti perustunut pääasiassa teknillisiin vaikeuksiin. Roomalaisethan eivät olleet matemaattisesti lahjakasta kansaa. Niinpä heidän numerosysteeminsä ja kirjanpitomenetelmänsä olivat jokseenkin hankalia käyttää. Nykyään tilanne on ratkaisevasti erilainen. Tilinpitojärjestelmät ovat pitkälle kehittyneitä. Jo *Wrede* totesi aikanaan, että kyseessä oleva kuittauksen rajoitus oli asetettu hänen ajastaan poikkeavia oloja silmällä pitäen ja ettei sitä — etenkään kun mikään nimenomainen säännös ei antanut

---

misen kanssa kuittaukseen. Tapauksessa oli peritty kahdelle henkilölle yhteisesti kuuluneen osakehuoneiston vuokramaksusaatavaa vuokramieheltä, jolla puolestaan oli työpalkkasaaminen toiselta omistajalta.

22 Näin *Arnholm,* Streiftog s. 41 s. ja *Ussing* s. 400.

23 Tekstissä mainittu sääntö ilmenee eräästä Corpus iuriksessa olevasta lausumasta (Codex 4, 31, 1). Po. sääntö sisältyy myös eräiden maiden voimassa olevaan lainsäädäntöön. Ks. Saksan BGB 395 § ja Itävallan ABGB 1441 §. Näistä edellinen ulottuu myöskin itsehallintoyhdyskuntiin. Jälkimmäinen taas koskee ainoastaan valtiota, ja sitä on katsottu olevan syytä tulkita suppeasti. Ks. *Gschnitzer* VI s. 522. Huomattakoon kuitenkin, että tärkeimpien julkisoikeudellisten saatavain, verojen, osalta Saksassa on luovuttu BGB:n omaksumasta kannasta. Ks. tämän johdosta myöhempänä alav. 26. Tanskassa on myös oltu roomalaisen oikeuden perinteellisellä kannalla. Ks. *Ussing* s. 413; *Illum* s. 140. Tätä on perusteltu julkisen tahon intresseillä.

sille tukea — ollut syytä meillä soveltaa.[24] Tilanne ei ole Wreden ajoista suinkaan muuttunut po. rajoitukselle myönteiseen suuntaan, vaan pikemminkin päinvastoin. Ja nimenomaan Pohjoismaissa on viime aikoina kuittausta silmällä pitäen tähdennetty sitä, että valtio on yksi ja ainoa juridinen henkilö.[25] Mitään lisärajoituksia ei sen takia olisi kuittaukselle vastakkaisuusedellytyksen osalta esillä olevassa suhteessa asetettava. Ja ilmeisesti onkin pidettävä oikeutemme mukaisena kantaa, jonka mukaan valtioon kohdistuva vastasaaminen on kuittauskelpoinen katsomatta siihen, mihin valtion kassaan tai tilinpitäjään tuo vastasaaminen kohdistuu.[26]

Tuskin tarvinnee erikseen perustella sitä, että myöskin muita juridisia henkilöitä on tilinpidollisista järjestelyistä riippumatta pidettävä kuittauksen edellytyksiä arvosteltaessa yhtenä oikeussubjektina. Kun kerran valtioon — suurimpaan ja monitahoisimpaan oikeushenkilöön — ei sovelleta mitään erittelyjä tilinpitosuhteitten perusteella, niin kuinka sitten muihin oikeushenkilöihin.[27]

On kuitenkin syytä tutkia erikseen kysymystä siitä, vaikuttaako vastasaatavan kohdistuminen johonkin tiettyyn velkojan varallisuuteen jollakin tavoin kuittaukseen rajoittavasti. Tällainen tilannehan on käsillä silloin, kun velkoja vastaa jostakin vastasaatavasta ainoastaan jollakin osalla omaisuuttaan, esim. sellaisella varallisuusetuudellaan, mikä on vastasaamisen panttina. Onkin esitetty useilla tahoilla erityisesti Pohjoismaissa sellainen mielipide, että pakollinen

---

24 Ks. *Wrede,* Kvittning s. 159.

25 Täten on menetelty nimenomaan Ruotsissa. Ks. etenkin *Hessler,* Förvaltningsrättslig tidskrift 1952 s. 310 s. Ks. lisäksi *Herlitz,* Föreläsningar i förvaltningsrätt II s. 17 sekä III s. 492 ss. ja 547 ss.; *Ljungman,* Om skattefordran och skatterestitution s. 39 ja *Rodhe* s. 56 s.

26 *Merikosken* mielestä tilinpidolliset näkökohdat eivät ole niin merkittäviä, että niiden takia olisi puollettava kyseistä tiukennusta vastakkaisuuden alalla. Ks. LM 1959 s. 10 s.

Saksassakin on BGB:n omaksumasta roomalaisoikeuden perinteestä osaksi luovuttu. V. 1919 annetun Reichsabgabenordnungin 103 §:n mukaan näet on mahdollista kuitata valtion vero- ja maksusaamisia vastaan millä tahansa vastasaatavalla, joka vain on joko riidaton tai tuomiolla vahvistettu. Samalla kannalla on v. 1931 annetun uuden Abgabenordnungin 124 §., jonka johdosta ks. *Bühler,* Steuerrecht I (1951) s. 191 s. ja *Liman—Schwarz,* Das Steuerbeitreibungsrecht (1952) s. 109 ss. Tämän kuittauksen on katsottu noudattavan BGB:n sääntelemän kuittauksen normeja.

27 Niissäkin maissa, joissa on asetettu saman tilinpitäjän vaatimus tiettyjen julkisyhteisöjen osalta, on tähdennetty tällaisen järjestelyn poikkeuksellisuutta. Ks. esim. Saksan kohdalta *Leonhard,* s. 614 ja Itävallan kohdalta *Gschnitzer* VI s. 522.

kuittaus olisi tällöin mahdollinen pelkästään, jos pääsaatava kuuluu tuohon varallisuuspiiriin.[28] Tämä mielipide lieneekin hyväksyttävä. Mikäli näet kuittaus voitaisiin toteuttaa ilman puheena ollutta rajoitusta, merkitsisi se sitä, että vastasaamisen perimiseen voitaisiin käyttää sellaista velkojan varallisuutta, mikä ei ole tuosta saamisesta vastuussa.[29]

Mutta jos tilanne on päinvastainen eli siis jos pääsaatava kohdistuu vain tiettyyn velallisen varallisuuspiiriin, saa viimeksi mainittu käyttää kuittaukseen minkä vastasaamisensa hyvänsä. Vastasaamisen perimimisellä kuittauksen tietä ei näet tällöin saavuteta sellaista etua, mitä ei muutoinkin voitaisi saavuttaa. Onhan vastasaamisen maksuun käytettävissä sen velallisen eli pääsaamisen velkojan kaikki varallisuus.

Juuri kosketeltua ongelmaa sivuaa läheisesti kysymys siitä, mikä kuittauksen sallittavuuteen ehkä vaikuttaa jokin saamisen hyväksi voimassa oleva ulosmittauskielto. Tähän kysymykseen palataan myöhempänä kosketeltaessa ns. kuittauskieltoja.[30]

II. Jo johdannossa tuli viitatuksi kahteen VKL:n säännökseen, nimittäin puheena olevan lain 18 ja 28 §:ään, joiden mukaan kuittaus tulee tietyin edellytyksin kysymykseen v e l k a k i r j a n l u o v u t t a j a l t a o l e v a a s a a t a v a a hyväksi käyttäen. Tällainen järjestely merkitsee huomattavaa poikkeusta vastakkaisuussäännöstä kuittauksen edellytyksenä. Tuleehan mainittujen lainkohtien mukaan kuittaus tapahtumaan muulta henkilöltä kuin pääsaamisen velkojalta olevalla vastasaamisella. Mutta kuittaus tulee kuitenkin kyseeseen vain, jos saamiset ovat aikaisemmin olleet vastakkain. Ja juuri tämä näkökohta on perustana sille, että on menty kosketelluin tavoin luopumaan vastakkaisuusedellytyksestä. Kerran olleen vastakkaisuustilanteen mukanaan tuomalle kuittausmahdollisuudelle on siis menty antamaan oikeusturvaa.[31]

---

[28] Näin *Arnholm* (Streiftog s. 35), joka on pitänyt po. ratkaisua itsestään selvänä. Samoin *Rodhe* s. 56. Vrt. myös *Rabenius,* TfR 1918 s. 321 s., *Ussing* s. 401 ja *von Tuhr—Siegwart* II s. 637.

[29] Vrt. esitystä kauppayhtiöstä (s. 81 ss.).

[30] Ks. 5:ttä §:ää.

[31] Kuten edellä (s. 24 s.) on lausuttu, on tekstissä mainituista säännöksistä tehty johtopäätöksiä mm. kuittaussäännöstön tarkoitusta määriteltäessä.

Vertailtaessa velkakirjan luovutuksensaajaa vastaan tapahtuvan kuittauksen pohjoismaisessa oikeustieteessä osakseen saamaa perustelua po. kuittauksen tueksi keski-eurooppalaisessa kirjallisuudessa esitettyihin näkökohtiin voidaan havaita eräs vivahdusero. Pohjoismaissa näet on pidetty silmällä erityisesti velallisen luottamuksen turvaamista. Keski-Euroopassa taas on kiinnitetty huomiota jo vallin-

Kyseinen kuittausmahdollisuus velkakirjan luovuttajalta olevalla vastasaamisella täydentää omalla tavallaan pakollisen kuittauksen toteutumisen edellytyksiä. Kun näet velkakirjan luovuttaminen ei poista pohjaa kuittaukselta, ei kuittausta vastustava osapuoli pääse saatavan luovuttamisella estämään kuittauksen aikaansaamista. Shikaanimaiset järjestelyt eivät siis menesty. Mutta kuittausmahdollisuuden suojaamisessa pääsaamisen luovutuksia vastaan ei kuitenkaan voida siirtotilanteessa mennä loppuun saakka. Päinvastoin on eri maissa nykyisin yleensä lähdetty siitä, että kuittauksen odotettavuuden on täytynyt päästä kehittymään tietylle voimakkuusasteelle, jotta tuota suojaa olisi syytä antaa. Pakollisessa kuittauksessahan tulee ottaa huomioon myös sitä vastustavan puolen edut. Eikä voi tulla kysymykseen, että velallisen kuittausmahdollisuudet saamisen luovutuksen ansiosta paranisivat. Perustuuhan hänen kuittausmahdollisuutensa luovutustilanteessa jo olleen kuittausoikeuden säilymiseen.[32]

Juoksevat velkakirjat on useissa keskeisissä suhteissa säännelty tavallisista velkakirjoista poikkeavin tavoin. Tähän on ollut pääasiallisena syynä ensiksi mainittujen velkakirjojen vaihdantapaperin ominaisuus. Tämä piirre on saanut aikaan myös sen, ettei sovi juoksevien velkakirjojen osalta hyväksyä laajaa kuittausmahdollisuutta sellaisella vastasaamisella, joka on velkakirjan luovuttajalta. Kuittausmahdollisuus merkitsee näet velkakirjalle ikävää rasitetta. Jos se olisi otettava varteen ehkäpä hyvinkin yllättävästi esille tulevana haittana, juoksevan velkakirjan vaihdantakelpoisuus vähenisi melkoisesti. Niinpä onkin jo vanhastaan annettu juoksevan velkakirjan luovutuksensaajalle huomattavan tehokasta suojaa myöskin siinä muodossa, ettei velallinen yleensä voi menestyksellä esittää kuittausvaatimuksia siirtäjältä olevan vastasaamisen perusteella.[33]

---

neen kuittaustilanteen seuraamuksiin. Kuitenkin on esim. saksalaisessa oikeustieteessä alettu antaa arvoa myöskin velallisen luottamuksen suojaamiselle. Ks. siitä *Kegel* s. 138 ss.

Ranskassa ja Italiassa taas sikäläisten katsomusten mukaisesti on katsottu — mikäli kuittauksen muut edellytykset ovat jo olleet käsillä — kuittauksen jo tapahtuneen ja luovutetun pääsaamisen lakanneen pro summa concurrente. Kyseessä on näin ollen velallisen luopuminen kuittauksen hänelle tuottaneesta edusta. Ks. Code civil 1295, art. ja Codice civile 1248 art. sekä esim. *Planiol—Ripert* 7 s. 512 ss.

32 Ks. edellisen johdosta *Wrede,* Kvittning s. 131 ss.; *Rodhe* s. 137 s.; *Arnholm,* Streiftog s. 47 s.; *Ussing* s. 401 s.; *Leonhard,* s. 666 ss.; *Oser—Schönenberger* V: 1 s. 766 s.

33 Kuten edellä on todettu, oli *Abrahamsson*ille tunnettua juoksevain velka-

Mainitunlaista järjestelyä vastaan ei juoksevan velkakirjan velallisellakaan voi olla erityistä huomauttamista. Onhan velallinen itse ollut osaltaan ratkaisevasti vaikuttamassa siihen, että asianomainen velkakirja on saanut juoksevan velkakirjan luonteen. Eihän tavallista velkakirjaa voida edes muuntaa juoksevaksi muutoin kuin velallisen suostumuksin.[33a]

Perimissiirron osalta on sääntönä, että velallinen ei voi esittää muita väitteitä kuin niitä, mitkä hän olisi voinut tehdä luovuttajaa vastaan. Tämä normi on VekseliL 18,2 §:ssä ja ShekkiL 23,2 §:ssä nimenomaan omaksuttu eikä ole mitään syytä pitää noita lainkohtia poikkeuksellisina. Rajoittaahan perimissiirron vaikutuksia aivan olennaisella tavalla tuon siirron tarkoitus. Niinpä onkin kuittauksen kannalta vastakkaisuus siirtäjän ja velallisen välillä — silloin kun on kyseessä siirto perittäväksi — edelleenkin tallella, eikä sitä henkilöä, jolle saaminen on perittäväksi siirretty, pidetä kuittauksen edellytyksiä arvioitaessa luovutuksensaajana.[34]

Edellä mainituille yleisille näkökohdille pohjautuvat myös ne Suomen voimassa olevan velkakirjalain säännökset, edellä mainitut 18 ja 28 §, joiden mukaan kuittaus luovuttajalta olevalla vastasaamisella määräytyy. Puheena oleva laki on yhteispohjoismaisen lainsäädäntötyön tulosta, ja niinpä sen kuittausta sääntelevät normit ovatkin suurin piirtein samansisältöiset kuin muiden pohjoismaiden velkakirjalakien vastaavat kohdat.[35] Seuraavassa otan ensiksi esille VKL 28 §:n, joka sääntelee kuittauksen tavallisen eli nimennäisvelkakirjan luovutuksensaajaa vastaan luovuttajalta olevalla vastasaamisella.

VKL 28 § sisältää seuraavaa: Luovuttajalta olevan saamisensa saa velallinen käyttää kuittaukseen, ei kuitenkaan, jos hän on sen hankkinut vasta sen jälkeen, kun hän jo oli saanut tiedon luovutuksesta tai hä-

---

kirjain erikoinen asema siirronsaajaa vastaan esitetyn kuittausvaatimuksen yhteydessä. Ks. s. 17 alav. 43.

Po. kuittaustilanteen osalta yleensä ks. *Zitting,* Arvopaperin luovutuksensaajan oikeussuojasta s. 127 ss. ja siellä mainittua kirjallisuutta sekä lisäksi *Lindebraekke* s. 40.; *Jacobi,* Wertpapiere s. 133 ss. sekä *Locher* s. 6 ss. ja 44 ss.

33a Po. muuntamisesta ks. esim. *Hakulinen,* Velkakirjalaki s. 208 ja Velvoiteoikeus I s. 132.

34 Ks. *Hakulinen,* Velkakirjalaki s. 145 ja 209 sekä *Rodhe* s. 27. Vrt. myös *Hemming-Sjöberg,* SvJT 1929 s. 100 s. — Ns. peitellyn perimissiirron osalta ks. kuitenkin *Ylöstalo,* Tutkimuksia vekselioikeuden alalta s. 171 s.

35 Suomea edusti po. yhteistyössä oikeusneuvos *Petäys.* Ks. siitä lähemmin *Petäys,* VKL-ehdotus s. 1 s.

nellä oli riittävästi aihetta edellyttää sen tapahtuneen. Jos vastasaaminen erääntyi vasta sanotun ajankohdan jälkeen ja myöhemmin kuin velkakirja, ei kuittausoikeutta ole.[36]

Kysymyksessä oleva lainkohta asettaa säännöksi, että kuittausoikeus on olemassa luovutuksensaajaa vastaan yhtä laajana kuin luovuttajaakin vastaan. On siis sovellettu edellisestä eli 27 §:stä ilmenevää normia, jonka mukaan tavallisen velkakirjan luovutus eli siirto ei tuota uudelle velkojalle suhteessa velalliseen sen parempaa asemaa kuin luovuttajalla oli. VKL 27 §:stä käy kuitenkin ilmi, että toisin voidaan erikseen säätää. Siten on menetelty myöskin VKL 28 §:ssä, joka on asettanut useitakin rajoituksia kuittauksen toteutumiselle. Nämä rajoitukset taas pitävät — kuten myöhemmästä esityksestä tullee selviämään — silmällä edellä jo mainittua kuittauksen odotettavuutta.

Lainsäätäjä ei ole kuittauksen osalta kylläkään lähtenyt siitä, että velkakirja siirtyisi luovutushetkenä olevine rasituksineen luovutuksensaajalle. Voihan vielä luovutushetken jälkeenkin hankittu vastasaatava perustaa kuittausmahdollisuuden. Tilanne saattaa siis kuittausvaatimusten kannalta muodostua luovutuksensaajalle perästäpäin huonommaksi, kuin millainen se luovutushetkellä oli. Mutta jos velallinen on saanut vastasaamisen vasta silloin, kun hän on jo saanut t i e d o n pääsaamisen luovutuksesta, ei kuittausoikeutta ole — eikä voikaan olla. Tämä on ikäänkuin se äärimmäisraja, mitä pitemmälle kuittauksen osalta ei ole mahdollista mennä. Mikäli sallittaisiin pakollinen kuittaus po. ajankohdan jälkeen hankitulla vastasaatavalla, ei vastakkaisuutta olisi yhtenäkään hetkenä ollut edes velallisen tietoisuudessa saatikka todellisuudessa.[37] Ja helppo lienee arvata, miten sietämättömiin tuloksiin luovutuksensaajan kannalta päädyttäisiin, jos velallinen vielä luovutuksesta tietoisenakin voisi saada aikaan kuittaustilanteita.

Kysymyksessä oleva kuittausoikeus tavallisen velkakirjan siirronsaajaa vastaan ei rajoitu vain viimeiseltä luovuttajalta oleviin vastasaamisiin. Myöskin a i k a i s e m m i l t a l u o v u t t a j i l t a — sekä alkuperäiseltä velkojalta että tätä myöhemmiltä — olevat vastasaamiset näet kelpaavat kuittaukseen käytettäviksi. Tällä kannalla meillä oltiin

---

36 Kyseinen säännös on samansisältöinen Suomessa, Ruotsissa, Tanskassa ja Norjassa. Viimeksi mainitussa maassa lainkohta on kuitenkin 26 §. — Säännös vastaa BGB:n 406 §:ää poiketen tästä kuitenkin eräässä kohdassa. Ks. tästä erosta myöhempänä alav. 41. Ks. myös OR 169_2 art.

37 Ks. tietoisuuden merkitystä yleensä *Wrede*, Kvittning s. 137 s.; *Arnholm*, Streiftog s. 48 s.; *Ussing* s. 404; *Leonhard* s. 667 s.

jo ennen VKL:n säästämistäkin, eikä ole mitään syytä katsoa VKL 28 §:n saaneen kosketellussa suhteessa aikaan muutosta. Eihän lainkohta ole rajoittanut kyseessä olevien luovuttajien piiriä.[38]

Luovutuksensaajan on oman etunsa vuoksi ilmoitettava siirrosta mahdollisimman pian velalliselle myös uusien kuittaustilanteiden syntymisen estämiseksi. Toisaalta tiedon siirrosta ei ole tarvinnut tulla sen enempää luovutuksen saajan kuin luovuttajankaan taholta. Miltä taholta tahansa saatu tieto luovutuksesta riittää. Kyseessä ei näet ole sellainen siirtoilmoitus eli denuntiaatio, mikä VKL 31 §:n 1 ja 2 momenttien mukaan saa ratkaisevan merkityksen arvosteltaessa velkakirjan luovutuksen sitovuutta luovuttajan velkojia kohtaan ja velkakirjan kaksoisluovutusta.[39] Ja lisäksi on velallisen »mala fideksen» syntymiselle lainkohdassa asetettu suhteellisen alhainen kynnys. Jos hänellä nimittäin on ollut riittävä aihe edellyttää luovutus tapahtuneeksi, ei vastasaamisen hankkiminen enää pysty luomaan kuittaustilannetta. Kuten *Hakulinen* on todennut, ei vaadita paljonkaan velallisen vilpillisen mielen syntymiselle.[40] Luovutuksensaajan suojaamisen kannalta tällainen aikaisemmasta oikeudesta poikkeava määrittely onkin ollut paikallaan. Aikaisemminhan meillä katsottiin, että vasta velallisen saama positiivinen tieto luovutuksesta kykeni estämään kuittaustilanteen muodostumisen.[41]

Tilanne muuttuu komplisoidummaksi, jos saamisoikeuksien vastakkaisuus on ollut aikanaan käsillä kuittausta haluavan velallisen kuitenkaan olematta siitä silloin selvillä. Näinhän saattaa käydä, kun velkakirjan luovutuksensaaja on siirtänyt saamisensa edelleen ja velallinen

---

38 Näin VKL 28 §:n kannalta *Hakulinen,* Velkakirjalaki s. 212; tämä tulkinta on omaksuttu myös muissa pohjoismaissa. Ks. *Marks von Würtemberg—Sterzel* s. 130 s.; *Rodhe* s. 137; *Ussing—Dydbal* s. 74; *Augdahl* s. 100.

Suomen oikeuden osalta ennen VKL:ia ks. *Hakulinen,* DL 1936 s. 351 ss. Ennen yhteispohjoismaisen velkakirjalainsäädännön aikaansaamista Skandinavian maissa esitetyistä mielipiteistä ks. *Ussing* s. 404.

BGB:tä on tulkittu tekstissä mainituin tavoin. Ks. *Oertmann,* s. 456. Sveitsissä ei ratkaisua ole pidetty selvänä. Ks. *Oser—Schönenberger* V: 1 s. 734. Itävallan ABGB 1442 § rajoittaa kuittausmahdollisuudet nimenomaan ensi velkojalta oleviin vastasaamisiin.

39 Jo VKL:ia laadittaessa on lausuttu, ettei tiedoksisaannin tavalla ole merkitystä. Ks. *Petäys,* VKL-ehdotus s. 77. Ks. myös *Arnholm,* Streiftog s. 49 ja BGB:n kannalta *Oertmann* s. 455.

40 Ks. *Hakulinen,* Velkakirjalaki s. 212; *Rodhe* s. 147; *Augdahl* s. 99.

41 Ks. *Hakulinen,* DL 1936 s. 353 s. sekä KKO 1932 II 222, 1934 II 441 ja 1938 II 227. Po. kanta on ilmaistuna BGB 406 §:ssä ja OR 169_2 art:ssa.

on saanut tietää velkakirjan luovutuksesta puheena olevalle luovutuksensaajalle vasta velkakirjan tultua uudelleen siirretyksi. Tilanne on tällöin äsken kosketeltuun verrattuna päinvastainen: kuittauksen pohjana oleva vastakkaisuus on tiettynä ajanjaksona ollut olemassa todellisuudessa mutta ei lainkaan velallisen tietoisuudessa.

Pohjoismaissa on vastattu tähän kysymykseen eri tavoin. Erityisesti ennen nykyisen velkakirjalainsäädännön aikaansaamista oli useakin tutkija sitä mieltä, ettei oikeutta kuittaukseen voinut syntyä, jos velallinen on saanut tietää po. luovutuksesta vasta siirronsaajan luovutettua saamisen edelleen.[42] Tätä kantaa vastaan on uuden velkakirjalainsäädännön aikana huomautettu, ettei positiivisesta oikeudesta ole saatavissa tukea kuittauksen estymiselle. Kun uusi ja perustellusti valmisteltu laki on asettanut säännöksi kuittauksen käytettävyyden luovutuksesta huolimatta, ei olisi syytä asettaa sellaisia rajoituksia, joita laki ei tunne.[43] *Ussing* on lisäksi huomauttanut, että kielteinen ratkaisu toisi mukanaan epävarmuutta oikeussuhteisiin. Velallisen tietoisuudesta ei näet yleensä voitaisi olla selvillä.[44] Viimeksi mainitun näkökohdan johdosta on kylläkin sanottava, että tiettyä epävarmuutta aiheutuu joka tapauksessa senkin seikan arvioimisesta, onko velallisella ollut riittävää aihetta edellyttää luovutus tapahtuneeksi. Ja siirronsaajaa vastaan toteutuvan kuittausoikeuden perusteet puhuvat kieltämättä sen puolesta, ettei kuittausoikeutta kyseisessä tapauksessa myönnettäisi. Oudoltahan tuntunee mainittujen perusteiden valossa suoda velalliselle sellaista edullista asemaa, josta hän aikanaan perustavaa laatua olevien olosuhteiden vallitessa ei ole mitään tiennyt.[45] Ja koska melko alhainen tietoisuuden aste saman lainkohdan mukaan saa eräässä toisessa tilanteessa aikaan, että kuittausoikeutta ei synny, niin tuntuisi olevan syytä edellyttää, ettei kuittausoikeutta myöskään syntyisi liian myöhään hankitun tiedon perusteella. Onhan yleinen tendenssi muutenkin ollut viime aikoina kuittaukselle tietyissä suhteissa vastainen.[46]

---

42 *Wrede,* Kvittning s. 138. Samoin *Trygger,* Kommentar till utsökningslagen s. 549, erityisesti alav. 2.

43 Näin *Marks von Würtemberg—Sterzel* s. 131.

44 Ks. *Ussing* s. 404.

45 *Arnholm* (Streiftog s. 51) on selittänyt, ettei oikeudesta tietoisena oleminen yleensäkään voi olla oikeuden olemassaolon edellytyksenä. Tämä pitääkin paikkansa. On kuitenkin otettava toiselta puolen huomioon, että nyt esillä olevassa tapauksessa kuittausoikeus perustuu nimenomaan tietoisuuden pohjalta lähtevän luottamuksen tunteen turvaamiseen, kuten edellä on todettu.

46 Vrt. esim. esitystä 5:nnessä §:ssä.

Siitä huolimatta tuntuisi olevan ainakin de lege lata perusteltua olla asettamatta velallisen kyseistä tietoisuutta hänen kuittausoikeutensa edellytykseksi. Lain sanamuodon lisäksi on näet otettava huomioon, että velallinen joutuisi melko vaikeaan asemaan joutuessaan selvittämään omaa tietoisuuttaan muiden henkilöiden kesken suoritetuista järjestelyistä. Näin ollen vaikuttaa epäiltävältä, kannattaako edes de lege ferenda suositella säädettäväksi puheena olevaa tietoisuutta kuittauksen edellytykseksi.[47]

Se seikka, että vastakkaiset saamisoikeudet pohjautuvat samaan oikeusperusteseen eli ovat ns. *debita connexa,* tuo nämä ikäänkuin lähemmäksi toisiaan. Näin on laita etenkin silloin, kun nämä saatavat ovat molemminpuolisesti velvoittavaan (synallagmaattiseen) sopimukseen perustuvia. Tässä suhteessa viitattakoon esim. toisen sopijapuolen täytännönpuuttumisväitteeseen ja pysäyttämisoikeuteen.[48] Näiden ilmiöiden pohjanahan on estää se kohtuuttomuus, mikä tapahtuisi, jos toinen osapuoli suorittaisi oman suorituksensa asianmukaisesti mutta jäisi vaille vastapuolen suoritusta. Tämä pyrkimys on — kuten on edellä havaittu — erityisesti myöskin kuittausinstituutille ominainen. Niinpä tuntuisi olevan syytä suhtautua kuittauksen toteutumiseen erityisen myönteisesti sellaisissa tapauksissa, joissa kuittaukseen käytettävät saavat ovat samasta synallagmaattisesta sopimuksesta johtuvia vastakkaisia velvoitteita. Ja mahdollisesti muissakin debita connexa-tilanteissa olisi sama pyrkimys paikallaan.

VKL 28 §:n osalta onkin useilla tahoilla oltu sitä mieltä, että lainkohdassa oleva maininta vastasaatavan hankkimisesta ennen pääsaatavan luovutuksen tiedoksi saantia ei samanperusteisten saamisten ollessa kyseessä rajoittaisi kuittauksen käyttöä. Näin on menetelty siitä huolimatta, ettei puheena oleva lainkohta — toisin kuin VKL:n toinen tärkeä kuittaussäännös, sen 18 § — sisällä mitään erityistä mainintaa samanperusteisista saamisista. On kuitenkin huomattava, että nyt esillä olevassa tapauksessa velallinen, joka haluaa kuittauksen toteuttaa, on

---

47 Yhteispohjoismaisen velkakirjalainsäädännön aikana eräät tutkijat ovat katsoneet kuittausoikeuden olevan kyseisessä tilanteessa. Ks. *Marks von Würtemberg—Sterzel* s. 130 s.; *Ussing—Dydbal* s. 74; *Ussing* s. 400. Samoin jo aikaisemmin *Eschelsson,* Skuldebref s. 173 alav. 3 ja *Rabenius,* TfR 1918 s. 357 s.

Augdahl (s. 100) on pitänyt kuittauksen mahdollisuutta kysymyksen alaisena. *Rodhe* (s. 137 s.) on todennut kysymyksen riitaiseksi eikä ole itse ottanut siihen kantaa.

48 Ks. po. ilmiöiden suhteesta kuittaukseen esim. *Illum* s. 211 ss. Pysäyttämisoikeudesta yleensä ks. *Godenhielm,* Juhlajulkaisu T. M. Kivimäki s. 85 ss.

jo saamisoikeudet synnyttäneen causan sattumisesta lähtien saattanut jossakin määrin luottaa kuittauksen tulevan hänen avukseen tuosta causasta johtuvia saamisia perittäessä. Kun tuo causa on sattunut — esim. vuokrasopimus solmittu — on kummallakin osapuolella myös tavallisesti ainakin osapuilleen tiedossa, mitä saamisia hänelle tuossa suhteessa tulee tai saattaa tulla. Ja vaikkeivät nämä saamiset ole vielä varsinaisesti ennättäneet muodostuakaan, on edellä mainittu luottamuksen tunne ollut olemassa. Niinpä onkin hyvällä syyllä katsottava, että vastasaatava on konneksiteettitapauksissa kuittauskelpoinen, vaikka se on syntynyt vasta sen jälkeen, kun pääsaatavan siirto on tullut velallisen tietoon.[49]

Kirjallisuudessa on esitetty myös sellainen mielipide, että tavallisen velkakirjan luovuttajan tietoisuus vastasaamisen olemassaolosta näyttelisi kuittauksen edellytyksenä tiettyä osaa. On näet haluttu rajoittaa velallisen kuittausoikeus sellaisiin vastasaamisiin, joista luovuttaja oli viimeistään siirtohetkellä ollut selvillä.[50] Tätä kantaa ei voitane hyväksyä. Ensinnäkään ei VKL 28 §:n sanamuoto tuota mielipidettä lainkaan tue. Lisäksi tuollainen rajoitus supistaisi velallisen kuittausoikeutta sopimattomalla tavalla. Velallinenhan on saattanut esim. lunastaa velkojaltaan olevan saamisen luottaen siihen, että hän joka tapauksessa saa tämän saamisensa ainakin kuittauksen avulla perityksi. Jos nyt velkoja luovuttaa saamisensa saamatta sitä ennen tietää oman velkansa siirtymisestä, ei kuittaus voisi menestyä. Tällainen sääntely ei soveltuisi niihin perusteisiin, joille VKL 28 § rakentuu.[51]

Niin ikään kuittauksessa mukana olevien saamisten e r ä ä n t y n e i s y y t e e n on VKL 28 §:ssä kiinnitetty tiettyä huomiota. Lainkohtahan lausuu, että jos velallisen vastasaatava erääntyy vasta edellä mainitun kriitillisen ajankohdan jälkeen ja myöhemmin kuin velkakirjasaaminen, ei kuittausoikeutta ole. Po. kriitillinen ajankohta on taas se hetki, jona velallinen on saanut tietää velkakirjan siirrosta tai jona hänellä on ollut riittävästi aihetta edellyttää sen tapahtuneen.

Tässä säännöksessä ilmenee selvästi kuittauksen odotettavuuden mukanaan tuoman turvallisuuden suojaaminen. Vastasaatavan erääntyminenhän kuuluu edellä esitetyn mukaisesti kuittauksen edellytyksiin

---

49 Näin *Hakulinen,* Velkakirjalaki s. 212; *Ussing—Dydbal* s. 75; *Ussing* s. 427; *Arnholm,* Streiftog s. 50; *Augdahl* s. 101. Vrt. myös *Illum* s. 208 ss.

Saksassa po. kysymys on ratkaistu yleisesti toisin. Ks. *Oertmann* s. 455 s. sekä erikoisesti *Wünschmann,* JW 1913 s. 1135 ss.

50 Näin Tanskassa *Borgen,* JurT 1926 s. 8 s.

51 Ks. *Ussing* s. 404; *Arnholm,* Streiftog s. 49.

Jos velkojan ryhtyessä omaa saamistaan perimään vastasaatava ei ole vielä erääntynyt, ei kuittaus voi menestyä. Velallisen täytyy tällöin tyytyä siihen, että hänen velkansa tulee suoritetuksi ja hänen vastasaamisensa jää edelleen voimaan. Tämän näkökohdan mukaisesti onkin annettu merkitystä sille, kumpi saatavista erääntyy ensiksi. Jos molemmat saamiset olivat kuitenkin jo erääntyneitä yllä mainittuna kriitillisenä hetkenä, ei erääntymishetkien keskinäisellä vertailulla kylläkään voi olla arvoa. Kuittausmahdollisuus on tällöin ollut varmana olemassa, ja kuittaus olisi joka tapauksessa jo voitu välittömästi toteuttaa, edellyttäen, että kuittauksen muut edellytykset ovat olleet käsillä. Tällaista välittömän kuittauksen mahdollisuutta on ilman muuta täysi syy suojata, ja niin onkin lainsäätäjä menetellyt.[52] Mutta jos jompikumpi tai molemmat saatavat olivat kriitillisenä hetkenä erääntymättömiä, niin ei ole ollut mahdollisuutta välittömään kuittaukseen. Kun otetaan varteen erääntymishetkien erilaisuus, voi tällöin tulla esille seuraavat viisi kombinaatiota:

1) Vastasaatava on jo erääntynyt sinä hetkenä, jona velallinen on saanut tietää pääsaamisen siirrosta tai hänellä on ollut riittävästi aihetta edellyttää siirron tapahtuneen. Pääsaatava ei po. hetkenä ole erääntynyt.

2) Kumpikaan saatava ei ole tuona hetkenä erääntynyt, ja vastasaatava erääntyisi ensiksi.

3) Kumpikaan saatava ei ole erääntynyt ja saatavat erääntyisivät samanaikaisesti.

4) Pääsaatava on erääntynyt, mutta ei vastasaatava.

5) Kumpikaan saatava ei ole erääntynyt ja pääsaatava erääntyisi ensiksi.

Tapauksessa 1 velallisella on varma mahdollisuus kuittaukseen vastaisuudessa, edellyttäen, että saatavien vastakkaisuus säilyy. Onhan hänen vastasaamisensa joka tapauksessa jo erääntynyt, ja siis kuittauskelpoinen, kun pääsaatava eräännyttyään tulee perimiskelpoiseksi. Samoin on laita myöskin tapauksissa 2 ja 3. Niinpä näissä tapauk-

---

52 Ks. *Marks von Würtemberg—Sterzel* s. 130; *Rodhe* s. 137; *Villars-Dahl* s. 94. Ei voitane vaatia, että saamisoikeudet olisivat po. kriitillisenä ajankohtana jo olleet samanlaatuisia. Ks. sen johdosta *Oertmann* s. 456. Lakiteksti ei anna tukea puoleen eikä toiseen, mutta yleensähän riittää, että kuittauksen edellytykset ovat käsillä kuittausta toteutettaessa.

Mainittakoon, että Sveitsissä *von Tuhr* on arvostellut OR:n vastaavaa normia (art. 169_2) pitäen sitä kuittausoikeuden aiheettomana rajoituksena. Ks. *von Tuhr—Siegwart* II s. 815.

sissa onkin menty antamaan oikeusturvaa velallisen kuittausmahdollisuudelle pääsaatavan luovutuksia vastaan.

Tapauksissa 4 ja 5 kuittaus saattaa myöskin tulla kysymykseen. Mutta sen toteutuminen on kuitenkin epävarmaa. Jos pääsaatavaa ryhdytään perimään ennenkuin vastasaatava on ennättänyt erääntyä, ei kuittauksesta tule mitään. Velallisen täytyy näin ollen edellyttää joutuvansa suorittamaan velkansa. Velkojan mahdolliselle viivyttelylle ei näet voitane rakentaa. Kun kuittausmahdollisuus näissä tapauksissa siis on epävarma, ei sille tuntuisi olevan aihetta suoda turvaa pääsaatavan siirtoa vastaan.

VKL 28 §:ää onkin Pohjoismaissa yleisesti tulkittu sillä tavoin, ettei kuittaus tapauksissa 4 ja 5 käy päinsä.[53] Voitaneen katsoa po. soveltamistavan myöskin varsin hyvin vastaavan lainkohdan sanamuotoa.

Hakulinen on kuitenkin asettanut ratkaisevan merkityksen sille hetkelle, jona velkoja ryhtyy perimistoimenpiteisiin. Jos vastasaaminen on siihen mennessä erääntynyt, olisi kuittaus näet hänen mukaansa hyväksyttävä. Hakulinen on huomauttanut, ettei velallisen asema voisi siirronsaajan viivyteltyä saamisensa perimisessä olla huonompi kuin alkuperäisen velkojan oltua yhtä hidas.[54] Tälle näkökohdalle tuskin kuitenkaan on mahdollista rakentaa — semminkään kuin lainkohdan sanamuoto ei Hakulisen ehdottamaa tulkintaa tue. VKL 28 § mainitsee nimenomaan sen hetken, jona velallinen on saanut luovutuksen tietoonsa tai jona hän on saanut riittävästi aihetta edellyttää luovutuksen tapahtuneen. Lakia säädettäessä on ilmeisesti lähdetty siitä, että nimenomaan tänä hetkenä on täytynyt olla riittävän voimakas peruste ottaa vastainen kuittaus lukuun. Ja juuri tältä kannalta on otettu pohjaksi edellä kosketeltu saamisten erääntymishetken vertailu.[55] Eikä liioin se seikka, että velalliselle olisi kohtuussyistä suotava mahdollisuus käyttää KS 33 §:n mukaista kuittausmahdollisuutta siirtäjän jouduttua siirron tapahduttua konkurssiin, riittäne puoltamaan Hakulisen

---

53 Tekstissä mainituissa tapauksissa 1 ja 2 on Pohjoismaissa yleisesti katsottu kuittaus mahdolliseksi. Tapaus 3 on tietenkin käytännössä harvinainen eikä siihen ole tavallisesti huomiota kiinnitetty. Täydellisyyden vuoksi on sekin sentään mainittava.

Ks. po. tapausten johdosta esim. *Ussing* s. 403 s.; *Augdahl* s. 99 s.; *Rodhe* s. 137. Vrt. myös *Arnholm,* Streiftog s. 49.

54 Ks. *Hakulinen,* Velkakirjalaki s. 213 ss.

55 Ks. *Peäys,* VKL-ehdotus s. 77; *Ussing* s. 403; *Marks von Würtemberg—Sterzel* s. 129; *Villars-Dahl* s. 94. Näille esityksille on annettava erityinen arvo sen takia, että niiden laatijat ovat itse olleet mukana velkakirjalakia laadittaessa.

suosittelemaa järjestelyä. Kuittauksen epääminen ei näet tässäkään tapauksessa — sen enempää kuin yleensäkään — merkitse vastasaamisen menettämistä, kuten Hakulinen on lausunut. Jäähän sentään mahdollisuus saada jako-osuus konkurssissa. Eikä konkurssi oikeutemme mukaan johda siihen, ettei suorittamatta jääneitä saamisia voitaisi perästäpäin periä konkurssivelallisen myöhemmin saamasta varallisuudesta. Ja lisäksi on otettava huomioon, ettei velallinen tässä tapauksessa — mikäli kuittaus evätään — joudu suorittamaan omaa velkaansa konkurssipesään, vaan sivulliselle henkilölle, nimittäin luovutuksen saajalle. Tilanne ei siis ole sellainen, jollainen konkurssissa tapahtuvassa kuittauksessa tyypillisesti on käsillä ja jollaista silmällä pitäen kuittausoikeus konkurssissa on suotu.[56]

Nähdäkseni on pidettävä Pohjoismaissa yleensä omaksuttua kantaa perusteltuna. On siis asetuttava sille kannalle, että yllä mainituissa tapauksissa 4 ja 5 velallisella ei ole kuittausoikeutta luovutuksensaajaa vastaan luovuttajalta olevalla vastasaamisellaan.

Edellä on käynyt ilmi, että saamisten välillä oleva konneksiteettisuhde vaikuttaa väljentävästi VKL 28 §:ssä säänneltyyn saamisten vastakkaisuuden arviointiin. Olisiko laita samoin myöskin juuri kosketellun erääntymisen osalta?

Tätä kysymystä voidaan arvioida eri tavoin. Toiselta puolen pitää paikkansa, että kun kerran saamisten keskeinen asiayhteys yleensäkin väljentää kuittauksen toteutumista, niin olisi ehkä johdonmukaista menetellä myöskin nyt esillä olevassa erääntymistapauksessa samoin. Tämä merkitsisi sitä, että erääntymisaikojen erilaisuuteen ei olisi debita connexa-tilanteissa lainkaan huomiota kiinnitettävä.[57] Mutta toiselta puolen on huomautettava, etteivät vastakkaisuus ja erääntyneisyys olisi kuittauksen eikä liioin asiayhteydenkään kannalta yhdenveroisia edellytyksiä. Tästä johtuen ei olisi ainakaan välttämätöntä päätyä samaan tulokseen arvioitaessa VKL 28 §:n säätämien eri edellytysten soveltuvuutta asiayhteystapauksiin.[58]

Nähtävästi pitää paikkansa — kuten esim. *Ussing* on huomauttanut — että saamisten vastakkaisuus on se kohta, johon puheena oleva asia-

---

56 KS 33 §:stä ks. esitystä myöhempänä (eritoten s. 380 ss.).

Mikäli luovutus KS 46 §:n avulla onnistutaan saamaan peräytetyksi, niin kuittaustilanne palautuu ennalleen.

57 Näin *Hakulinen,* Velkakirjalaki s. 215; *Ussing—Dydbal* s. 75. Vrt. myös *Villars—Dahl* s. 95; *Augdahl* s. 101.

58 Vrt. *Illum* s. 210.

yhteys lähinnä vaikuttaa.[59] Kun näet asiayhteys lähentää saamisia toisiinsa, niin se saattaa korvata puuttuvan vastakkaisuuden. Mutta toisaalta ovat erityisesti molemminpuolisesti velvoittavissa sopimussuhteissa vastakkaiset suoritukset läheisesti tekemisissä keskenään. Niinpä lienee puollettavissa, ettei ainakaan viimeksi mainituissa oikeussuhteissa erääntymisaikojen erilaisuuteen pantaisi painoa. Kyseenalaista lienee, onko hyväksyttävä po. väljennys muissa konneksiteettitapauksissa.

Lykkäävä ehtoiset saamiset ovat yleensä tuottaneet kuittausopille melkoisia ongelmia. Näin on ollut laita myös VKL 28 §:n säänteleman tilanteen osalta. Mikäli vastasaatava on ollut suspensiivinen ja ehto on toteutunut vasta sen jälkeen kun velallinen on saanut perustellun aiheen edellyttää pääsaamisen tulleen luovutetuksi, ei käyne asettaminen yleiseksi säännöksi, että VKL 28 §:n mukainen kuittaus olisi hyväksyttävä. Tällöin ei näet voitane ilman erityisiä syitä lähteä siitä, että luovutetun saamisen velallisella olisi ollut suojaamisen arvoinen luottamus kuittauksen toteutumiseen. Mutta jos tuolla velallisella viimeistään silloin, kun hän on saanut luovutuksesta tiedon tai hänellä oli riittävästi aihetta edellyttää siirron tapahtuneen, on ollut riittävä peruste ottaa lukuun ehdon täyttyminen ennen pääsaamisen erääntymistä, niin lienee kuittaus hyväksyttävä.[60]

Juuri kosketelluilla näkökohdilla on merkitystä erityisesti regressivaateiden osalta. Onhan esim. takausmies sitouduttuaan takaukseen yleensä selvillä siitä, että hän — jouduttuaan suorittamaan takauksen käsittämän päävelan — voi turvautua takautumisvaateeseen tiettyjä henkilöitä vastaan. Niinpä onkin pidettävä hyväksyttävänä järjestelynä sitä, että takausmies saa toteuttaa päävelallista (ja vastaavasti takauskumppania) vastaan esittämänsä regressivaateen perusteella VKL 28 §:n mukaisen kuittauksen, vaikka pääsaaminen on ennen takausmiehen suorittamaa päävelan maksua siirretty sivulliselle henkilölle. Edellytyksenä on tietenkin, että takaussitoumus on annettu ennen kuin takausmies tiesi tai hänen olisi edellä kerrotuin tavoin pitänyt tietää siirrosta. Lisäksi vaaditaan, että asianomainen päävelka erääntyy ennen tai ainakin samanaikaisesti kuin luovutettu pääsaa-

59 Ks. *Ussing* s. 427.

60 Ks. edellisen johdosta eritoten *Ussing* s. 404. Vrt. *Petäys,* VKL-ehdotus s. 77, missä lausutaan, että saamista on pidettävä ennen ratkaisevaa ajankohtaa syntyneenä, vaikka se tuolloin olisi vielä vastaisuuden varassa. Samaan tapaan esim. *von Tuhr—Siegwart* II s. 815.

minen.[61] — Vastaavia sääntöjä voitaneen soveltaa yleensäkin, kun kyseessä on sellainen sitoumukseen perustuva yhteisvastuu, missä regressivaade saattaa tulla ajankohtaiseksi.[61a]

Velkakirjalain 3:nnen luvun säännöksiä voidaan yleensä soveltaa analogisesti myöskin sellaisiin saamisoikeuksiin, mitkä eivät perustu po. lain säätelemiin velkakirjoihin. Tämä periaate pitää paikkansa myös kyseiseen kuittaussäännökseen, VKL 28 §:ään, nähden.[62]

Eräs erikoistilanne, nimittäin vuokratun esineen omistusoikeuden siirto, kaipaa tarkempaa selvittelyä. Vuokramiehellähän saattaa olla aikaisempaan omistajaan kohdistuvia saatavia, joita hän haluaisi käyttää kuittaukseen uuden omistajan häntä vastaan esittämien vuokramaksusaamisten kanssa. Soveltuvatko tähänkin tapaukseen VKL 28 §:n kuittausedellytykset?

Esillä olevassa tapauksessa on kyseessä molemminpuolisia velvoitteita perustava kestovelkasuhde, jossa toisella osapuolella on tapahtunut erikoisseuraanto. Tilanne on kyllä ensi näkemältä sellainen, johon VKL 28 §:n analoginen soveltaminen on mahdollista. Mutta tilanteessa tulee ajankohtaiseksi myös vuokraesineen uuden omistajan suojaaminen. Nimenomaan tanskalaisessa oikeustieteessä on tähdennetty sitä, että po. esineen luovutuksensaajan eduksi ja myöskin vuokratun omaisuuden vaihdantakelpoisuuden lisäämiseksi olisi vuokraesineen myynti yleensä tapahtuva vapaana kaikista vastasaamisista. Mikäli vuokra-

---

[61] *Petäys* (mt. s. 77) ja *Hakulinen* (Velkakirjalaki s. 212) ovat varauksitta hyväksyneet po. kuittausmahdollisuuden. Petäyksen mielestä tämä ratkaisu on siksi selvä, ettei sen osalta tarvinnut ottaa lakiin säännöstä. Ks. myös *Augdahl* s. 99 alav 2 ja *von Tuhr—Siegwart* II s. 815.

Ussing (s. 402 s. ja 404) on kosketellut vain päävelalliseen kohdistuvaa regressivaadetta ja näyttää edellyttäneen po. kuittauksen käyvän päinsä pelkästään silloin, kun päävelallisen ja takausmiehen välillä on vallinnut ns. perussuhde. (Tämän perussuhteen johdosta ks. *Ylöstalo,* Takauksesta s. 275 s.) Kyseinen kuittausmahdollisuus onkin erityisen perusteltu silloin, kun po. suhde on ollut olemassa. Mutta tuskin on syytä rajoittaa takausmiehen kuittausoikeutta vain perussuhdetapauksiin. Vrt. konkurssin osalta s. 338 ss.

[61a] *von Tuhr* on soveltanut Sveitsin OR:n VKL 28 §:ää vastaavaa säännöstä (OR 169 art.) yleisesti kaikkiin solidaarisen velkavastuun tapauksiin. Ks. *von Tuhr—Siegwart* II s. 815. Lienee kuitenkin kyseenalaista, voidaanko po. kuittausoikeus ulottaa sopimusperusteisen yhteisvastuun ulkopuolelle. Tosin regressivaateisiin olisi kohtuullista yleensäkin suhtautua myönteisesti.

[62] Näin nimenomaan VKL 28 §:n osalta *Petäys,* VKL-ehdotus s. 75; *Ussing* s. 402 sekä *Rodhe* s. 137 ja 147. Ks. myös *Hakulinen,* Velkakirjalaki s. 207 ja NJA 1918 s. 3, missä oli kysymys liikkeen ja sen saatavien luovutuksesta.

Saksassa samoin mm. *Enneccerus—Lehmann* s. 331 ss.

mies haluaisi käyttää kuittaukseen vuokrasuhteesta johtuvan vastasaamisensa aikaisemmalta omistajalta, olisi hänen kuittausoikeutensa tosin VKL 28 §:ssä säädetyin edellytyksin oleva turvattu. Onhan juuri konneksiteetissa olevan vastasaamisen kuittausmahdollisuutta pyritty yleensä suojaamaan. Mutta muutoin ei vuokramiehellä kuittausoikeutta olisi, ellei siitä olisi nimenomaan sovittu.[63]

Yksityisoikeuden piirissä onkin havaittavissa, että suuntaus on käynyt niin hyvin esineen luovutuksensaajan vilpittömän mielen turvaamisen kuin myöskin oikeuksien vaihdantakelpoisuuden lisäämisen hyväksi. Mutta toisaalta on vuokramiehen asemaa myös menty suojaamaan monipuolisin laein ja hänen kuittausoikeutensakin osalta jopa eräin absoluuttisin normein.[64] Tässä mielessä vaikuttaa uskalletulta mennä rajoittamaan vuokramiehen kuittausmahdollisuuksia siitä, mitä VKL 28 §:n mukaan on hänen edukseen voimassa. Ainakin asiayhteydessä olevat vastasaamiset hän saanee mainitun lainkohdan säätämin edellytyksin käyttää kuittaukseen.

III. Edellä on jo mainittu, että juoksevien velkakirjojen luovutuksensaajaa vastaan ei yleensä ole mahdollista esittää kuittausvaatimusta luovuttajalta olevan vastasaamisen perusteella. Tämän periaatteen pohjalle on myöskin VKL 18 § rakennettu. Juoksevan velkakirjan siirronsaaja saa siis tehokasta suojaa myöskin velallisen kuittausvaatimuksia vastaan. Velallisen kuittausintressit ovat saaneet väistyä mainitun suojan tieltä. Mutta tästä kielteisestä suhtautumisesta kuittaukseen ei ole velallisen kannalta pelkästään haittaa. Kun näet luovuttajalta olevia vastasaamisia hyväksi käyttäen esitettäviä kuittausvaatimuksia ei tarvitse pelätä, niin luottamus juoksevia velkakirjoja kohtaan kasvaa. Tämän seurauksena puheena olevien velkakirjojen arvo eritoten panttivelkakirjoina lisääntyy, mikä taas on omansa helpottamaan luotonsaantia.[65]

Kosketeltu suoja velallisen kuittausvaatimuksia vastaan on verrattavissa siihen tärkeään väitesuojaan, mikä on säännelty VKL 15 §:ssä. Viimeksi mainittu lainkohtahan tekee useat velkasuhdetta koskevat

---

63 Ks. erikoisesti *Lassen* s. 756 ja *Ussing* s. 405. Vrt. myös *Arnholm,* Streiftog s. 53. — BGB:ssä on po. tilannetta varten nimenomainen säännös (575 §), minkä sisältö vastaa kuittauksen säännönmukaisia edellytyksiä luovutustilanteessa. Ks. *Enneccerus—Lehmann* s. 543.

64 Ks. niiden johdosta s. 108.

65 Ks. *Ussing* s. 406; *Ussing—Dydbal* s. 54.

väitteet vilpittömässä mielessä ollutta siirronsaajaa vastaan tehottomiksi eli väistyviksi. Mainittakoon tässä yhteydessä erityisesti, että näiden väistyvien väitteiden joukossa on myöskin väite velkasuhteen lakkaamisesta jo tapahtuneen kuittauksen johdosta *(compensatio iam facta)*. Tätä väitettä ei tietenkään sovi sekoittaa siihen kuittausvaatimukseen, mistä on VKL 18 §:ssä kysymys.[66] — Nyt onkin otettava huomioon, etteivät VKL 15 §:ssä säännellyn väitesuojan ja VKL 18 §:ssä säännellyn suojan edellytykset samastu. Tosin kumpikin suoja tulee kyllä sellaisen henkilön hyväksi, joka on asianmukaisen luovutuksen perusteella saanut velkakirjan haltuunsa. Ja tällä luovutuksella tarkoitetaan kummankin osalta elävien kesken tapahtuvaa määräämistointa.[67] Mutta sittenpä edellytykset poikkeavatkin toisistaan. VKL 15 §:ssä säännelty väitesuoja näet putoaa pois, jos luovutuksensaaja saantonsa hetkellä on tiennyt tai hänen olisi pitänyt tietää siitä seikasta, johon väite perustuu. Mutta vaikka luovutuksensaaja olisi siirron aikoihin ollut tietoinen velallisen luovuttajalta olevasta vastasaamisesta, ei kuittauksen esittäminen kuitenkaan vielä tule tehoisaksi.[68] VKL 18,1 § on nimittäin asettanut kuittauksen toteuttamisen edellytyksiksi, että vastasaamisen periminen kuittauksen epäämisen johdosta vaarantuisi ja uusi velkoja ilmeisesti tiesi tästä velkakirjan joutuessa hänen haltuunsa. Puheena olevien lainkohtien mukanaan tuomat suojat rinnastuvat kyllä sikäli, että kumpikin edellyttää tietynlaista bona fidestä. Mutta näiden fidesten sisältö on erilainen.

Kosketellulla kuittauksen mahdolliseksi tekevällä poikkeussäännöllä on ensi kädessä pyritty estämään velallisen haitaksi koituvia väärinkäytöksiä. Tällaisena on lain esitöissä nimenomaan mainittu seuraava tilanne: Maksukyvytön juoksevan velkakirjan velkoja, joka tietää olevansa itse velassa po. velkakirjan velalliselle, myy velkakirjan alihintaan sivulliselle henkilölle.[69] Kuittauksen epääminen tässä tapauksessa ei tyydyttäisikään oikeustajuntaa. Sekä luovuttaja että luovutuksensaaja tulisivat näet saamaan tällöin perusteetonta hyötyä velallisen kustannuksella. Luovuttajan tahallisuutta sen enempää kuin hänen vilpillisyyttäänkään ei lainkohdassa kuitenkaan ole asetettu kuit-

66 Ks. *Zitting,* Arvopaperin luovutuksensaajan oikeussuojasta, s. 129; *Ussing—Dydbal* s. 54; *Villars-Dahl* s. 74.

67 Ks. *Zitting,* mt. s. 54 ss. ja siellä viitattua kirjallisuutta.

68 Näin nimenomaan *Ussing* s. 406 ja *Lindebraekke* s. 40.

69 Ks. *Petäys,* VKL-ehdotus s. 64 s. Po. esimerkki on tavallisesti mainittu VKL 18 §:ää tulkittaessa. Ks. esim. *Gunnar Palmgren,* Översikt s. 13 s.

tauksen toteutumisen edellytykseksi.[70] Puhutaanhan VKL 18,1 §:ssä ainoastaan uuden velkojan tietoisuudesta. Mutta jos viimeksi mainittu on ollut tietoinen vastasaamisen perimisen vaarantumisesta, on luovuttajankin yleensä täytynyt olla po. asianhaarasta perillä. Po. tilanteessahan luovutuksen saaja pääsee tavallisesti juuri luovuttajan informoinnin avulla selville olosuhteista. Ja ymmärrettävää on, että juuri luovutuksen saajan tietoisuudelle on asetettu ratkaiseva merkitys. Jos hän näet on ollut tietoinen velallisen vastasaamisen heikoista perimismahdollisuuksista, ei hänelle ole syytä suoda suojaa velallisen kuittausvaatimuksia vastaan.

Jotta kuittaus kävisi mahdolliseksi luovutuksensaajaa vastaan, täytyy vastasaamisen perimisen lainkohdan mukaan ilman kuittausta vaarantua. Tällainen v a a r a n t u m i n e n on lähinnä olemassa silloin, kun vastasaamisen velallisen konkurssi todennäköisesti on lähellä. Samaa voitaneen sanoa velallisen osalta tulossa olevasta akordi- ja suoritustilamenettelystäkin. Puheena olevan todennäköisyyden täytyy kuitenkin olla varsin vahva ja konkurssin välittömästi odotettavissa, jotta kuittaus kävisi mahdolliseksi.[71] Ja jos vastasaamisella on riittävät ja luotettavat vakuudet, esim. pantin tai takauksen muodossa, ei mistään perimisen vaarantumisesta voine olla puhetta.[72] Vakuuksien hyväksi käyttö saattaa kyllä johtaa hyvinkin vaivalloisiin järjestelyihin, joista kuittauksen toteuttamisen ansiosta tietysti vältyttäisiin. Tämän vaivannäön odotettavuus ei kuitenkaan tee kuittausta perustelluksi. Kuittauksen täytyy olla ainoa keino täyden hyvityksen saantiin, jotta VKL 18,1 soveltuisi.[73] Toiselta puolen ei puheena oleva kuittausmahdollisuus häviä sen johdosta, että vastasaamisella ehkä on hyvä etuoikeusasema konkurssissa. Eihän näet parhainkaan etuoikeus ehdotto-

---

70 Vrt. tämän johdosta myöhempää esitystä VekseliL 17 §:stä (s. 56 s.).

Sveitsin oikeuden mukaan tulee kuittaus juoksevien velkakirjojen luovutustapauksissa luovuttajalta olevin vastaamisin kysymykseen vain jos luovutuksensaaja velkakirjan hankkiessaan oli tietoisesti toiminut velallisen vahingoksi. Ks. OR 979,2 art. haltijavelkakirjojen ja OR 1146,2 art. määrännäisvelkakirjojen osalta. Ks. lisäksi *Jäggi* s. 357 s. Suunnilleen sama kanta on omaksuttu myös Saksassa, joskaan BGB ei sisällä siitä yhtä selvää säännöstä. Ks. esim. *Enneccerus—Lehmann* s. 803 s. ja *Larenz* II s. 280 s.

71 Ks. *Zitting,* Arvopaperien luovutuksensaajan oikeussuojasta s. 129.

72 Ks. *Petäys,* VKL-ehdotus s. 63; *Marks von Würtemberg—Sterzel* s. 99.

Pantinhaltijalla on sitä paitsi konkurssissa turvattu separatistin asema. Ks. tämän johdosta *Granfelt,* Konkurssioikeus s. 38 s. Vrt. myös s. 315.

73 Näin sattuvasti *Augdahl* s. 396.

masti varmenna konkurssisaatavalle täyttä jako-osuutta. Sitä vastoin kuittaus tuo konkurssissakin mukanaan varman perimistilaisuuden, ja erityisesti tämän tilaisuuden voimassa pysymistä on kyseisellä normilla pyritty edistämään.[74] Ja niinpä on myöskin katsottava, että jos velallisen saatava velkakirjan luovuttajalta on ollut sitä laatua, ettei sitä luovuttajan konkurssissa voida kuittaukseen käyttää, ei tämä konkurssi kelpaa VKL 18,1 §:n sääntelemän kuittauksen edellytykseksi.[75]

Toisaalta saattaa kyllä käydä myös niin, että kuittauksen hyväksymisen jälkeenkin vastasaamisen perimisen onnistuminen jää vaaravyöhykkeelle. Näin tapahtuu, jos po. juoksevan velkakirjan määrä on velallisen vastasaatavaa pienempi. Kyseisten saatavien suuruuden keskinäisellä suhteella ei kuitenkaan ole lainkohtaa tulkittaessa merkitystä. Tuon suhteen huomioon ottaminen ei näet soveltuisi kyseisen lainkohdan tarkoitukseen eikä sanamuotoonkaan.

Velallisen kuittausmahdollisuus edellyttää puheena olevassa tapauksessa sitä, että velkakirjan siirronsaaja velkakirjan saadessaan t o d e l l a o l i t i e n n y t sekä vastasaamisen olemassaolosta että tämän saamisen perimisen vaarantumisesta. Ei riitä, että hänen olisi pitänyt olla näistä seikoista selvillä.[76] Kun näin on laita, niin VKL 18,1 § ei käytännössä sovellettuna paljonkaan poikenne siitä, mikä VekseliL 17 §:n ilmaiseman periaatteen mukaan on voimassa vekselivelallisen kuittausmahdollisuudesta vekselin aikaisemmalta haltijalta olevalla vastasaamisella. Tässä tapauksessahan kuittaus käy päinsä vain silloin, kun vekselin haltija saadessaan vekselin on tahallaan toiminut velallisen vahingoksi.[77] V. 1930 hyväksyttyyn yhteistä vekselilakia koskevaan kansainväliseen yleissopimukseen perustuva VekseliL on VKL:ia vanhempi, ja jälkimmäisen lain juoksevia velkakirjoja koskeva kuittaussäännös onkin — kuten tämän lain esitöistä käy ilmi — pyritty sopeuttamaan vekseleiden osalta omaksuttuihin suuntalinjoihin. VKL 18,1 §

---

74 Ks. kuittauksen konkurssivelkojalle mukanaan tuomista eduista § 12: 1.

75 *Marks von Würtemberg—Sterzel* s. 99; *Ussing* s. 407.

76 Tämä käy ilmi jo lainkohdassa käytetyistä sanoista »ilmeisesti tiesi». Siten on lainkohtaa myöskin tulkittu. Ks. *Petäys*, VKL-ehdotus s. 63; *Gunnar Palmgren*, Översikt s. 13 s.; *Zitting*, Arvopaperin luovutuksensaajan oikeussuojasta s. 128; *Marks von Würtemberg—Sterzel* s. 99; *Ussing* s. 406 s.; *Villars-Dahl* s. 73.

77 Ks. teksteissä mainitusta kuittausmahdollisuudesta *Ylöstalo*, Tutkimuksia vekselioikeuden alalta s. 147 s. ja siellä mainittua kirjallisuutta.

On sattuvasti huomautettu, että VekseliL 17 § vaatii kvalifioitua ja ankarampaa mala fidestä kuin VKL 18,1 §. Ks. esim. *Eberstein*, Växelrätten s. 74.

on vain yksityiskohtaisesti maininnut, mitä kuittauksen toteuttaminen edellyttää.[78]

VKL 18,1 §:n sääntelemä kuittaustapaus tarkoittaa — kuten lainkohdan esitöistäkin käy selville — lähinnä sellaisia tapauksia, joissa velallisen vastasaaminen on juoksevan velkakirjan viimeiseltä luovuttajalta.[79] Tätä ei kuitenkaan voitane asettaa kyseisen kuittausmahdollisuuden käyttämisen edellytykseksi.[80] Mikäli näet täten meneteltäisiin, voitaisiin po. säännöksen velalliselle hankkima suoja helposti tehdä tyhjäksi siirtämällä velkakirja välittömästi edelleen.

Kuten jo edellä on mainittu, on juoksevien velkakirjojen osalta kuittaus luovuttajalta olevaa vastasaamista käyttäen nimenomaisin säännöksin järjestetty tapahtuvaksi poikkeuksellisin edellytyksin silloin, kun saaminen ja vastasaaminen johtuvat samasta oikeusperusteesta. VKL 18,2 näet lausuu, että milloin vastasaaminen perustuu siihen oikeussuhteeseen, josta velkakirjan antaminen on aiheutunut, noudatettakoon, mitä tällaisesta oikeussuhteesta johtuvista väitteistä on saman lain 15 §:ssä säädetty. Tämä viittaus tarkoittaa VKL 15,1 §:ssä olevaa väistyvien väitteiden sääntelyä.[81] Näiden väitteiden osalta noudatettavien periaatteiden mukaisesti kuittausvaatimus siis menestyy, mikäli uusi velkoja velkakirjan saadessaan on tietänyt tai hänen olisi pitänyt tietää siitä seikasta, mihin kuittausvaatimus perustuu.[82] Ja tämähän merkitsee sitä, että puheena olevassa tapauksessa juoksevan velkakir-

---

78 Ks. *Petäys,* VKL-ehdotus s. 63; *Zitting,* mt. s. 128; *Marks von Würtemberg—Sterzel* s. 99; *Ussing—Dydbal* s. 54.

Mainittakoon, että *Hessler* on lukenut tekstissä kerrotun velkakirjan luovutuksen arvopapereilla toimitettujen asiattomien menettelyjen (»obehöriga förfaranden») joukkoon. Ks. *Hessler,* Obehöriga förfaranden s. 15.

Tekstissä mainitussa kansainvälisessä kokouksessa hyväksytyksi tullut normi on huomattavan lähellä sitä sääntöä, mikä Saksan ja Sveitsin oikeuden mukaan on voimassa juoksevien velkakirjojen osalta yleensä. Ks. sen johdosta edellä alav. 70 ja *Jacobi,* Wechsel- und Scheckrecht s. 85.

79 Petäyksen VKL-ehdotuksessa (s. 62) puhutaan nimenomaan luovutuksensaajan saantomieheltä olevasta vastasaatavasta. Ks. myös *Marks von Würtenberg-Sterzel* s. 97.

80 Vrt. *Hakulinen,* Velkakirjalaki s. 183 s.; *Zitting,* mt. s. 128.

VeksL 17 §:n osalta käy jo säännöksen sanamuodostakin selville, että säännös ulottuu myös vekselin aikaisemmilta haltijoilta oleviin vastasaamisiin. Ks. lisäksi *Eberstein,* Växelrätten s. 73 s.; *Helper,* Vekselloven og Checkloven af 1932 s. 89 ss.

81 *Ussingin* mukaan po. viittaus tarkoittaa ns. perusteväitettä. Ks. *Ussing—Dydbal* s. 54; *Ussing* s. 427.

82 Näin *Hakulinen,* Velkakirjalaki s. 184; *Zitting,* Arvopaperin luovutuksensaajan oikeussuojasta s. 129; *Villars-Dahl* s. 74.

jan uusi velkoja saa väitesuojan mukaisen turvan velallisen kuittausvaatimuksia vastaan. Ja kun näin on laita, kuittaus tulee konneksiteettitapauksissa kysymykseen melkoista väljemmin edellytyksin kuin muutoin. Tällä tavoinhan asiayhteys yleensäkin vaikuttaa kuittauksen käytettävyyteen.

VKL 18,2 §:n säänteleman laajennetun kuittausoikeuden perustana on ollut samanperusteisen vastasaamisen nojalla esitetyn kuittausvaatimuksen ja velkakirjaa vastaan tehdyn perusteväitteen asiallinen läheisyys. Niissä tapauksissa, joissa velallinen saattaa toteuttaa samasta oikeussuhteesta johtuvan kuittausvaatimuksen, olisi velallisella säännönmukaisesti ollut mahdollisuus myöskin esittää kuittausvaatimuksen perusteeseen nojautuen tehokas perusteväite. Niinpä esim. kun ostaja hankintakaupassa on antanut myyjälle tavaran hintana allekirjoittamansa juoksevan velkakirjan ja tavarassa sittemmin havaitaan virheitä, voi velallinen tehdä sekä perusteväitteen että vahingonkorvausvaateeseen pohjautuvan kuittausvaatimuksen. Tästä syystä on ollut asianmukaista suoda konneksiteettitapauksissa luovutuksensaajalle sama suoja kuin perusteväitettä vastaan eli siis ainoastaan VKL 15 §:n mukainen väitesuoja.[83]

Asiayhteystapauksissa kyseeseen tulevan ns. perustellun vilpittömän — tai oikeastaan vilpillisen — mielen kohteena eli sinä seikkana, minkä siirronsaaja on tiennyt tai mikä hänen olisi pitänyt tietää, on pohjoismaisessa kirjallisuudessa useilla tahoilla tuotu julki se seikka, että velallisella on kyseinen vastasaaminen aikaisemmalta velkojalta.[84] Tämähän on lähinnä kuittausvaatimuksen perustana. Mutta kuuluisiko tuohon tietoisuuteen joko po. vastasaamisen ohella tai muuten selvillä olo velkakirjan pohjana olevan saamisen ja vastasaamisen välisestä asiayhteydestä tai joistakin tämän yhteyden pohjana olevista seikoista? Onhan tiettyä perää siinä, että laajennettu kuittausoikeus — ja vastaavasti myös kuittausvaatimus — tällöin nojautuu juuri asiayhteyden perustana oleviin asianhaaroihin. Ehkäpä myöskin äsken puheena ollut VKL 18,2 §:n säädännöllinen tarkoitus tukee sitä kantaa, että kyseiseen mala fidekseen sisältyisi jonkinlaista tietoisuutta kuittaukseen käytettävien saamisten yhteisestä perustasta. Pohjois-

---

83 Ks. edellisen johdosta *Petäys,* VKL-ehdotus s. 62; *Marks von Würtemberg—Sterzel* s. 97; *Ussing—Dydbal* s. 54. Viimeksi mainitussa esityksessä on todettu Tanskan oikeuden olleen jo ennen velkakirjalain säätämistä samalla kannalla.

84 Täten *Lindebraekke* s. 41. Vrt. myös *Petäys,* VKL-ehdotus s. 62; *Marks von Würtemberg—Sterzel* s. 97; *Augdahl* s. 395.

maissa onkin esitetty myös sellainen mielipide, että tuon oikeussuhteen olemassaolo olisi oleva tuon tietoisuuden kohteena.[85]

Eri väiteperusteiden osalta on vilpittömän mielen vaatimuksen sisältö arvioitava itsenäisesti, kuten *Zitting* on osoittanut.[86] Kun verrataan VKL 18,2 §:n sääntelemää poikkeuksellista tilannetta VKL 15 §:ssä lueteltuihin väitetapauksiin, niin lienee lähdettävä siitä, että tuo tilanne on omalaatuinen eikä rinnastu oleellisesti mihinkään po. väitetapauksista. Kuittauksen mahdollisuus on näet »rasite», mikä on saattanut olla olemassa jo alunpitäen eli velkakirjan antamisesta lähtien. Mutta kyseinen mahdollisuus on voinut syntyä vasta perästäpäinkin. Ja juuri vastasaamisen olemassaolo on kuittauksen käyttämisen ytimenä. Niinpä lienee katsottava, että tuo vastasaaminen sellaisenaan on se seikka, mihin velallisen »väite» eli tässä tapauksessa kuittauksen käytettävyys perustuu. Tuskin on syytä sisällyttää kuittauksen hyväksymisen pohjana olevaan luovutuksensaajan tietoisuuteen muita kuittauksen hyväksymisen edellytyksiä. Tosin voidaan huomauttaa, että velallisen kuittausoikeus po. tulkinnan ansiosta väljentyy. Mutta konneksiteettitilanteille on muutenkin ominaista kuittauksen toteutumisen helpottuminen. Eikä VKL 15 §:n mainitsemien tapausten osaltakaan voida lähteä siitä, että väitesuojan syrjäytyminen vaatisi luovutuksensaajan tietoisuutta kaikista asianomaisen väitteen menestymisen edellytyksenä olevista asianhaaroista.

Kun käytetään kuittaukseen asiayhteydessä olevaa vastasaamista, kosketeltu väitesuojaperiaatteiden noudattaminen saa aikaan sen, että luovutuksensaajan vilpittömän mielen mukanaan tuoma suoja kuittausvaatimuksia vastaan koituu myös myöhempien luovutuksensaajain hyväksi. Viimeksi mainittujen mala fides ei siis tuo tällaisissa tapauksissa velalliselle kuittausoikeutta. Mutta sen paremmin kuin VKL 15 §:ääkään sovellettaessa niin ei liioin VKL 18,2 §:nkään osalta ole tuota sääntöä noudatettava poikkeuksettomasti. Jos näet näin meneteltäisiin, jouduttaisiin eräissä tilanteissa suosimaan mala fide toteutettuja järjestelyjä. Niinpä onkin lähdettävä siitä, että velallisen vahingoksi tietoisesti toiminut luovutuksensaaja ei voi saada hyväkseen kyseistä suojaa kuittausta vastaan.[86a]

---

85 Ks. *Vihma*, Velvoiteoikeuden luennot s. 46; *Ussing—Dydbal* s. 54.

86 Ks. *Zitting*, mt. s. 78 verr. s. 82.

86a Ks. väitesuojan osalta *Zitting*, mt. s. 87—90 ja siellä mainittua kirjallisuutta. Kuten Zitting on huomauttanut, merkitsee tekstissä omaksuttu sääntö VekseliL 17 ja ShekkiL 22 §:n mukaisen kynnyksen asettamista. Vrt. myös *Jäggi* s. 558.

Hakulisen mielestä VKL 18,2 §:n järjestämä, VKL 15 §:n mukaisesti määräytyvä laajennettu kuittausmahdollisuus olisi aina käytettävissä silloin, kun kuittauksen edellytykset ovat olleet olemassa jo ennen velkakirjan luovuttamista. Ei olisi siis kiinnitettävä mitään huomiota siihen seikkaan, onko velallinen ennen luovutushetkeä ennättänyt toteuttaa kuittauksen. Tällaisen tulkinnan tekisi Hakulisen mukaan perustelluksi mainittujen edellytysten mukanaan tuoma velasta vapautumisen ja turvallisuuden tunne, mitä olisi pyrittävä suojaamaan. Lisäksi Hakulinen on viitannut siihen seikkaan, ettei käytännössä yleensä ryhdytä toimenpiteisiin kuittauksen aikaansaamiseksi ennen kuin on ryhdytty asianosaisten välejä selvittämään joko oikeudenkäynnin tietä tai muulla tavoin.[87]

Juoksevan velkakirjan velallispuolen etujen kannalta olisi tietysti paikallaan väljentää kuittauksen edellytyksiä. Ja nähtävästi on myös tapauksia, joissa Hakulisen ehdottama tulkinta olisi kohtuullistakin. Saattaahan velallisen esim. monesti olla vaikeata ajoissa toimittaa kuittausta. Kuitenkaan ei Hakulisen kantaa sovi hyväksyä. Ensinnäkin se sotii selvästi lainkohdan sanamuotoa vastaan. VKL:n esitöistä ei liioin ole saatavissa tukea puheena olevalle soveltamistavalle. Ja kun on kyseessä verrattain uusi laki, ei näitä esitöitä voida sivuuttaa. Lisäksi on pidettävä mielessä, että VKL:n toisen luvun kuningasajatuksena on juoksevien velkakirjojen vaihdantakelpoisuuden takaaminen ja tehostaminen. Tätä pyrkimystä ilmentää myöskin VKL 18 §:n kuittaussäännös. Niinpä ei olekaan asianmukaista mennä vastoin lain sanontaa aivan oleellisesti heikentämään sitä suojaa, minkä lainsäätäjä on halunnut kyseisen velkakirjatyypin luovutuksensaajalle suoda kuittausvaatimuksia vastaan.[88]

Väärinkäsitysten välttämiseksi on vielä syytä mainita, ettei VKL 18,2 §:n poikkeussäännös ulotu v e k s e l e i h i n. Tämä käy ilmi jo siitä, että vekseleitä vastaan esitettävään perusteväitteeseen on sovellettava edellä jo kosketeltua VekseliL 17 §:n säännöstä. Ja tämä lainkohtahan vastaa — kuten edellä on lausuttu — VKL 18,1 §:ää. VekseliL 17 § on näin ollen po. suhteessa samoilla linjoilla, joiden mukaan kuittausvaatimus juoksevaa velkakirjaa vastaan säännönmukaisissa tilanteissa määräytyy.[89]

---

87 Ks. *Hakulinen*, Velkakirjalaki s. 184 ss.

88 Muiden pohjoismaiden velkakirjalakien selitysteoksissa ei ole oltu *Hakulisen* tulkinnan kannalla. Todettakoon lisäksi, että näiden teosten tekijät ovat yleensä olleet mukana po. lakia laadittaessa.

89 Vrt. *Ylöstalo*, Tutkimuksia vekselioikeuden alalta s. 129 s. ja *Jakobi*, Wechsel- und Scheckrecht s. 85.

Pankkien ja muiden rahalaitosten talletuksistaan antamat v a s t a e l i s ä ä s t ö k i r j a t tahi muut todistukset ovat juridisesti velkakirjoja, tarkemmin sanottuna tavallisia velkakirjoja.[90] Tästä on seurauksena, että pankin oikeus käyttää tallettajansa saamista vastaan kuittaukseen vastasaamisiaan määräytyy talletussaamisen tultua luovutetuksi ensi kädessä VKL 28 §:n mukaan. Tässä suhteessa on kuitenkin otettava huomioon VKL 32,1 §:n säännökset. Näistä näet johtuu, että jos säästökirjaan tai sitä vastaavaan todistukseen on liitetty po. lainkohdan mukainen ns. esittämis- eli presentaatiolauseke, saa kyseisen asiakirjan luovutuksensaaja velallisen (pankkilaitoksen) kuittausvaatimuksia vastaan VKL 18 §:ssä säännellyn suojan. VKL 32,1 §:n perusteellahan on po. lausekkeesta seurauksena, että pankkilaitoksen oikeus kohdistaa säästökirjan tai sitä vastaavan todistuksen uuteen haltijaan väitteitä, mitkä perustuvat laitoksen ja aikaisemman haltijan väliseen suhteeseen, määräytyy juoksevista velkakirjoista voimassa olevien säännösten mukaisesti. Selostettu normi tarkoittaa myös kuittausvaatimuksia.[91]

VKL 32,1 §:n säännökset eivät ulotu säästöpankkien ja postisäästöpankin vastakirjoihin. Tämä on VKL 32,2 §:ssä nimenomaan mainittu. Näistä rahalaitoksistahan on meillä voimassa omat lakinsa (SäästöpankkiL 17. 7. 1931 ja PostisäästöpankkiL 2. 4. 1948), joiden mukaan kyseiset vastakirjat ovat ilman muuta esittämis- eli presentaatiopapereita.[92] Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että po. vastakirjojen luovu-

---

90 Ks. *Chydenius,* Kontraktsrätt I s. 185 alav. 2 ja II s. 218; *Hakulinen,* Velkakirjalaki s. 228 ss. Erityisesti säästöpankin vastakirjan osalta ks. *Cederberg,* Säästöpankki 1932 s. 274 ss. ja *Nyman,* Sparbankslagen s. 75 ss. ja sama Sparräkningsavtalet I s. 56 ss. Vrt. lisäksi esim. *Clausen,* Om negotiable Papirer s. 198 s., 198 ss.

91 Ks. po. lainkohdan johdosta *Petäys,* VKL-ehdotus s. 81 s. ja *Hakulinen,* mt. s. 231 s.

Tekstissä mainittu esittämislauseke tekee vastakirjoista ns. esittämis- eli presentaatiopapereita, joiden johdosta ks. *Zitting,* Arvopaperin luovutuksensaajan oikeussuojasta s. 29 ss. Zittingin mielestä olisi po. asiakirjalle sopivampi nimitys »lunastuspaperi», mitä vastaavaa termiä on käyttänyt mm. *Ussing.* Pankin vastakirjojen osalta po. nimitys ei kuitenkaan tunnu oikeaan osuvalta.

Ruotsin velkakirjalain 32,2 §:n nojalla pankkilaitosten vastakirjat ovat ilman muuta esittämispapereita ja niihin soveltuu myös po. lainkohdan 1 momentissa mainittu luovutuksensaajaa suojaava järjestely. Ks. *Marks von Würtemberg—Sterzel* s. 142 ss.

92 Tekstissä mainittu seikka käy ilmi SäästöpankkiL 18 §:stä ja PostisäästöpankkiL 12 §:stä. Ensiksi mainitun lainkohdan johdosta ks. *Nyman,* Sparbankslagen s. 73 ss.

Säästöpankkien ja postisäästöpankin vastakirjojen muiden rahalaitosten vasta-

tuksensaaja saisi pankkilaitoksen kuittausvaatimuksia vastaan VKL 18 §:ssä säännellyn suojan. Päinvastoin määräytyy säästöpankin ja postisäästöpankin kuittausoikeus luovutustapauksissa tavallisia velkakirjoja koskevien normien eli siis VKL 28 §:n mukaan.[93]

IV. Kun kuittaus toteutuu VKL 28 ja 18 §:n tarkoittamissa tapauksissa, velkakirjan luovuttajalta olevaa vastasaamista hyväksi käyttäen, lakkaa luovutuksensaajan saaminen kuittauksen käsittämältä osalta, mutta luovutuksensaaja ei saa omista mahdollisista veloistaan hyväkseen mitään vähennystä. Kuittaushan tulee kosketelluissa tilanteissa koitumaan luovuttajan velkojen vähennykseksi eikä luovuttaja puolestaan joudu kuittauksen johdosta kärsimään mitään menetyksiä. Tuntuisi kohtuuttomalta, jos pääsaamisen velkojana oleva luovutuksensaaja ei saisi miltään taholta hyvitystä taloudellisesta tappiostaan.

Arvioitaessa luovutuksensaajan asemaa puheena olevissa kuittaustapauksissa on kiinnitettävä huomiota ensinnäkin VKL 9,1 §:ään. Tämän lainkohdan mukaan velkakirjan luovuttaja vastaa saamisen pätevyydestä, mikäli velkakirja on luovutettu muutoin kuin lahjaksi. Luovuttajan vastuu syrjäytyy kuitenkin, jos velkakirjan saaja tiesi tai hänen olisi pitänyt tietää saaminen pätemättömäksi. Säännöksen tarkoittama pätevyys lienee tulkittava sisällöltään laajaksi. Niinpä sen piiriin kuuluu myös tapaus, jossa luovutuksensaajalta on jäänyt saaminen joko kokonaan tai osaksi perimättä sen takia, että velallinen on turvautunut kuittaukseen ja käyttänyt vastasaamisena luovuttajalta olevaa saatavaansa. Luovutettua saamista rasittanut kuittauksen mah-

---

kirjoista poikkeava asema johtuu historiallisista syistä. Säästöpankeissa, joita maassamme on ollut 1820-luvulta alkaen, vakiintui näet jo varhaisessa vaiheessa käytäntö, jonka mukaan niiden vastakirjat ovat ilman muuta presentaatiopapereita samoin kuin myös legitimaatiopapereita. Tämä järjestely tuli laillistetuksi ensimmäisessä säästöpankkeja sääntelevässä laissa (oikeastaan asetuksessa) v:lta 1895. V. 1887 toimintansa aloittanut postisäästöpankki omaksui alun pitäen muiden säästöpankkien käytännön (A v:lta 1886). Ks. edellisen johdosta *Laherma,* Säästöpankki 1932 s. 131 ss. Vrt. myös *Nyman,* Sparräkningsavtalet I s. 74 ss.

93 Ks. *Hakulinen,* Velkakirjalaki s. 232 s. — SäästöpankkiL ja PostisäästöpankkiL eivät näet sisällä säännöksiä siitä, että kyseisten rahalaitosten vastakirjojen luovutustapauksissa sovellettaisiin juoksevien velkakirjojen väite- ja kuittaussuojanormeja. Tulkinnan tietä ei sopine mennä po. normeja ulottamaan noihin vastakirjoihin.

dollisuus näet heikentää saamisen »pätevyyttä». Nimenomaan mainittakoon, ettei kyseinen luovuttajan saamisvastuu edellytä tuottamusta.[94]

On kuitenkin tapauksia, joissa VKL 9 §:n mukainen vastuu ei voi auttaa luovutuksensaajaa pääsemään oikeuksiinsa. Jos esim. velallinen VKL 28 §:n nojalla on suorittanut kuittauksen sellaisella luovuttajalta olevalla vastasaamisella, jonka hän on hankkinut luovutuksen jälkeen, mutta ennen kuin hän on saanut riittävästi aihetta edellyttää luovutuksen tapahtuneen, ei VKL 9,1 § tuo turvaa luovutuksensaajalle. Po. lainkohtaan perustuva saamisvastuuhan edellyttää, että vastuun perustana oleva seikka — tässä tapauksessa kuittauksen mahdollisuus — on ollut olemassa jo luovutushetkellä.[95] Luovutuksensaajalla lienee kuitenkin käytettävänä eräs toinenkin keino, nimittäin edunpalautus- eli kondiktiovaade, mikä tuo hänelle turvaa myös äsken mainitussa tilanteessa. Luovutuksensaaja näet saattaa nojautua pelkästään siihen tosiasiaan, että hänen saamisensa tultua kuittaukseen käytetyksi joku tuon saamisen luovuttajista on päässyt vapaaksi sitoumuksestaan. Ja tämä seikka riittänee kondiktion pohjaksi.[96] Tosin kondiktion avulla tuleva hyvitys

---

94 Po. lainkohdan johdosta ks. *Petäys,* VKL-ehdotus s. 48 s.; *Hakulinen,* Velkakirjalaki s. 114 ss.; *Marks von Würtemberg—Sterzel* s. 59 ss.; *Ussing—Dydbal* s. 28 s.; *Villars-Dahl* s. 44.

Hakulinen (mt. s. 118 s.) on nimenomaan todennut, että velkakirjan luovuttajan kysymyksessä oleva vastuu ulottuu myös tekstissä mainittuun kuittaustapaukseen. Samoin Sveitsissä *Oser—Schönenberger* (V:1 s. 734) OR:n Suomen VKL 9 §:ää vastaavan säännöksen (OR 171 art:n) osalta.

Jos velallisen vastasaaminen oli otettu huomioon velkakirjan luovutushintaa määrättäessä, ei mikään korvaus tietenkään tule kysymykseen.

Mielestäni luovuttajan vastuun arviointiin ei vaikuta, millä kannalla ollaan kuittausvaikutuksen voimaantulon hetkeä määriteltäessä. Ks. tämän kysymyksen johdosta s. 154 ss.

Tässä yhteydessä ei ole syytä puuttua kysymykseen siitä, onko luovuttajan vastuu ns. garantiavastuuta vai jotakin muuta vastuuta. Ks. tämän johdosta *Hessler,* Obehöriga förfaranden s. 136 s. ja siellä viitattua kirjallisuutta.

Saksan BGB on säännellyt po. tilanteen kauppaa koskevassa osastossaan, mihin sisältyy erityinen säännös myös saamisen myyjän vastuusta (BGB 437 §). Tähän vastuunormiin on sitten viitattu myös muiden luovutustointen sääntelyn yhteydessä (BGB 445 ja 523 §). Näiden vastuusäännösten on katsottu koskevan myös velkakirjan luovuttajan tekstissä mainittua vastuuta. Ks. esim. *Enneccerus—Lehmann* s. 325; *Staudinger* § 406: 4. Vrt. lisäksi *Rabel,* RheinischeZ 1 s. 187 ss.

95 Ks. *Hakulinen,* Velkakirjalaki s. 119 ja *Ussing* s. 255.

96 Näin nimenomaan *Oertmann* s. 460 ja *Staudinger* § 406: 4. Vrt. lisäksi *Hakulinen,* Velvoiteoikeus I s. 345 s.

*Oertmann*in mukaan on olemassa tapauksia, joissa luovutuksensaaja voi perustaa vaatimuksensa myöskin asiainhuoltoon (negotiorum gestioon).

helposti jäänee pienemmäksi kuin mitä VKL 9,1 §:ään nojautuvan vaateen perusteella voitaisiin saada.[97] Mutta palautusvaateen etuna on sen melko mutkaton käyttö. Tästä koituva hyöty saa merkitystä eritoten silloin, kun luovutetun velkakirjan velallinen on kuitannut velkakirjan aikaisemmalta luovuttajalta olevalla vastasaamisellaan.[98]

V. VKL 10 §:n mukaan sovelletaan po. lain velkakirjan luovutusta koskevia säännöksiä myös velkakirjan panttaukseen. Sitä henkilöä, jolle velkakirja on pantiksi luovutettu, käsitellään siis kuittauksenkin kannalta luovutuksensaajana.[99] Tämä merkitsee ensinnäkin sitä, ettei velkakirjansa pantiksi luovuttanut velkoja voi panttauksen tapahduttua enää käyttää pantattua saamistaan kuittaukseen tuon velkakirjan velallisen häneltä olevaa saamista vastaan.[100] Ja pantatun velkakirjan pantiksi saanut henkilö saavuttaa saman aseman kuin siirronsaaja yleensä saa luovutustilanteissa. Pantattu velkakirja siirtyy pantinhaltijalle kaikkine sitä rasittavine haittoineen. Niinpä tavallisen velkakirjan panttauksen ollessa kyseessä velallinen saa VKL 28 §:n mukaisesti käyttää aikaisemmilta velkojilta — myöskin pantiksi luovuttaneelta — olevia vastasaamisiaan kuittaukseen. Eihän häntä sovi panttauksen käsittämän luovutuksen yhteydessä asettaa sen huonompaan asemaan kuin muissakaan luovutustilanteissa. Kuittauksen edellytyksenä on kuitenkin, ettei velallinen ole vastasaamisia hankkinut sen jälkeen, kun hän oli saanut tiedon pantiksi luovuttamisesta tai hänellä oli ollut riittävästi aihetta edellyttää panttauksen tapahtuneen.[101]

---

97 Ks. tämän johdosta *Hakulinen,* Velkakirjalaki s. 115 s.

98 VKL 9 §:ään nojautuva vaade näet voi johtaa po. tapauksessa melko monimutkaisiin järjestelyihin. Ks. sen johdosta *Hakulinen,* mt. s. 120 s.

99 Tanskan ja Norjan velkakirjalaeista puuttuu VKL 10 §:ää vastaava yleissäännös velkakirjan luovutusta käsittelevien kohtien soveltamisesta panttaukseen. Sitä vastoin mainittujen lakien kuittaussäännöksiin sisältyy maininta siitä, että nämä säännökset soveltuvat myöskin velkakirjan pantiksi tapahtuneeseen luovuttamiseen.

Saksan oikeustieteessä po. kysymys on ollut riitainen. Ks. siitä *Oertmann* s. 456 ja *Kress* s. 553. Sveitsissä on katsottu, etteivät velkakirjan luovutusta koskevat säännökset ulotu sen panttaukseen. Viimeksi mainittuun on näet sovellettava maan siviilikakirjan esineoikeudellisia säännöksiä. Ks. *Oser—Schönenberger* V:1 s. 715 s.

100 Ks. *von Eyben,* Panterettigheder s. 326 ja *Augdahl* s. 106. Vrt. myös *Ussing* s. 401.

Pantinhaltijan suostumus tehnee kuitenkin kuittauksen mahdolliseksi.

101 Ks. edellisen johdosta *Rabenius,* TfR 1918 s. 360 s.; *Undén,* Om panträtt i rättigheter s. 200 s.; *Ussing* s. 403. Vrt. myös *Illum* s. 123 ss.

Tavallisen velkakirjan panttausta esiintyy meillä käytännössä erityisesti pankkien säästö- eli vastakirjojen pantiksi luovuttamisen muodossa. Maamme oikeuskäytännössä on katsottu mahdolliseksi, että puheena olevien velkakirjojen velallisena oleva rahalaitos saa tätä velkaansa vastaan käyttää velkakirjalainsäädännön mukaisin edellytyksin kuittaukseen kyseisen velkasuhteen saamamieheltä — tallettajalta — olevan vastasaatavansa.[102] Juuri esitetyn perusteella on tätä ratkaisua pidettävä oikeana.

Niin ikään juoksevain velkakirjain panttaukseen soveltuvat VKL:n säännökset. Tällaisen velkakirjan pantiksi saanut henkilö saa näin ollen sen suojan, minkä VKL 18 § edellä esitetyn mukaisesti antaa luovutuksensaajalle. Jos näin ei olisi laita, niin juoksevien velkakirjojen panttausarvo alenisi melkoisesti, kuten jo edellä on todettu.[103]

Velkakirjan panttauksen yhteydessä tulee esille eräitä erikoisia kuittaustilanteita. Niinpä pantatun velkakirjan määrä saattaa ylittää sen saamisen määrän, minkä vakuudeksi velkakirja on pantattu. Tällaisessa tapauksessa voi panttia perittäessä jäädä ylijäämää, mikä kuuluu palauttaa velkakirjan pantiksi asettaneelle henkilölle. Jos velallisella on viimeksi mainitulta kuittauskelpoinen vastasaatava, niin voitaneen tämä saatava käyttää kuittaukseen palautettavaa erää vastaan.[104]

Jos velkakirja on pantattu alle oman arvonsa, niin panttivelkakirjan velallisen intressien mukaista olisi saada käyttää velkakirjaa siitä huolimatta kuittaukseen sen omalla arvolla. Useiden pohjoismaisten tutkijain mielestä tämän olisikin oltava mahdollista. Tätä mieltä on ollut mm. *Taxell.*[105] Rajoituksena olisi kuitenkin *Ussing*in mielestä

---

102 Ks. KKO 1933 I 94 ja 1958 II 23 (DL 1958 II s. 117 ss.), mistä tapauksista myöhempänä tulee vielä puhetta (s. 124 alav. 80).

Erityisen mielenkiintoisena selostettakoon tässä KKO 1938 II 328: A:lla oli eräässä säästöpankissa talletus, minkä hän siirsi B:lle. A oli lainhakupäätöksellä tuomittu maksamaan eräs saatava, ja tämän päätöksen täytäntöönpanemiseksi ulosmitattiin po. pankkitalletus. Tämän jälkeen syntyi UL 4: 10:n mukainen välioikeudenkäynti omistusoikeudesta talletettuihin varoihin, minkä oikeudenkäynnin B voitti ja vaati sen jälkeen varoja pankilta. Pankki kieltäytyi, koska talletusta B:lle luovutettaessa pankilla oli ollut A:lta juuri se saaminen, minkä perusteella äsken mainittu ulosmittaus oli tapahtunut. Tämän perusteella pankki katsoi itsellään olevan oikeuden kuitata saamiset keskenään, koskei säästökirja ollut juokseva velkakirja. Pankin kanta tuli jutussa hyväksytyksi.

103 Ks. s. 41.

104 Näin *Rabenius,* TfR 1918 s. 360 ja *Ussing* s. 403. Vrt. kuitenkin *Illum* s. 125 alav. 77.

105 Ks. *Taxell,* Om panträtt i skuldebrev s. 160. Samoin *Eschelsson,* Skuldebref s. 86; *Rabenius,* TfR 1918 s. 360 alav. 4.

velallisen bona fides. Mikäli velallinen näet on saanut tietää panttausmäärän, kävisi kuittaus päinsä vain tuolla määrällä.[106] Näyttää siltä, että tämä rajoitus on paikallaan enintään offensiivisen kuittauksen osalta, mikä kuittaustyyppi po. tapauksissa ei juuri tulle kysymykseen. Mutta jos velalliselta ryhdytään perimään pantatun velkakirjan koko määrää, mihin pantinhaltijalla lienee oikeus, niin panttauksen määrä ei voine rajoittaa velallisen kuittausoikeuden laajuutta, vaikka tuo määrä olisi ollut velallisen tiedossa.

Mikäli pantinhaltijalla on oikeus ryhtyä perimään panttivelkakirjaa, niin on hänellä myös oikeus käyttää tuota velkakirjasaamista kuittaukseen. Kuittauksen määrää tuskin rajoittaa sen saamisen suuruus, jonka vakuudeksi panttaus oli tapahtunut.[107]

VI. Saamisoikeuksien u l o s m i t t a u k s e n osalta tulee esille eräitä kuittausongelmia. Irtaimen omaisuuden ulosmittaus perustaa UL 4: 30,1:n nojalla velkojalle ulosmitattuun esineeseen kohdistuvan panttioikeuden.[108] Saatavan ulosmittaus on irtaimen ulosmittausta, ja puheena ollut panttioikeus — ns. ulosmittauspanttioikeus — syntyy siis myöskin tässä ulosmittaustapauksessa.[109] Onko myöskin tämä panttaustapaus kuittauksen kannalta VKL 10 §:n mukaisesti rinnastettava saatavan luovutukseen? Tämä tapahtuisi sillä tavoin, että ulosmittauksen hakija olisi luovutuksensaajan asemassa, ja kuittaus kävisi siis päinsä vain niillä edellytyksillä, mitkä VKL:ssa on säädetty. Tähän kysymykseen on niissä maissa, joissa kyseinen ulosmittauspanttioikeus on ole-

106 Näin *Ussing* s. 407. *Illum* (s. 124) on suhtautunut täysin kielteisesti po. kuittausmahdollisuuteen. Vrt. myös *von Eyben,* Panterettigheder s. 326.

107 *Augdahl* (s. 106) on rajoittanut kuittausoikeuden panttauksen määrään. Mikäli suodaan pantinhaltijalle oikeus periä koko panttivelkakirjan määrä, niin täytynee suoda myös vastaavan laajuinen kuittausoikeus. Vrt. *Taxell,* mt. s. 149 ss.

108 UL:n säänteleмästä ulosmittauspanttioikeudesta ks. *Wrede* III s. 161 s. ja sama Festsskrift för Grotenfelt s. 177 ss.

Norjan ja Saksan voimassa olevaan oikeuteen sisältyy niin ikään säännös ulosmittauksen tuottamasta panttioikeudesta. Ks. Norjan tvangsfullbyrdelseloven 90,1 § ja Saksan ZPO 804,1 §. Tanskassa ulosmittaus tuo mukanaan »vakuusoikeuden» (»Sikkerhedsret»), minkä on katsottu merkitsevän juuri ulosmittauspanttioikeutta. Ks. *H. Munch-Petersen,* Tvangsfuldbyrdelse s. 129 ss.

Ruotsin oikeus ei tunne ulosmittauspanttioikeutta, vaan ainoastaan ulosmittauksen tuottaman etuoikeuden (Ruotsin UL 77 §). Ks. *Hassler,* Utsökningsrätt s. 218; *Olivecrona,* Utsökning s. 168.

109 Saatavan ulosmittauksesta ks. *Wrede* III s. 146 s.; *Hassler* mt. s. 196 ss.; *H. Munch-Petersen,* mt. s. 132 s. ja näissä teoksissa mainittua kirjallisuutta.

massa, tavallisten velkakirjojen ja näihin verrattavien saatavien kohdalta tavallisesti vastattu myöntävästi. Sitä vastoin ovat mielipiteet olleet vastakkaisia juoksevien velkakirjojen osalta. On näet epäilty sitä, saisiko ulosmittauksen hakija VKL 18 §:n mukaisen tehokkaan suojan kuittausvaatimuksia vastaan.[110]

Pohjoismaissa erikoisesti *Ussing* on puoltanut VKL 18 §:n soveltamista ulosmittauksenhakijan hyväksi. Hänen mielestään tämän lainkohdan perusteet tukevat tällaista ratkaisua. Pyrkiihän po. säännös velkojien taloudellisten intressien hyväksi lisäämään po. velkakirjojen käyttökelpoisuutta. Tällaisesta hyväksi käyttämisestä on kysymys myöskin saatavan tultua ulosmitatuksi.[111] Sikäli kuin yleensä on syytä suoda po. ulosmittauspanttioikeudelle kuittausmahdollisuuteen ulottuvia materiaalisia vaikutuksia, niin tuntuu Ussingin kanta hyväksyttävältä.[112]

Kun ulosmitattu saaminen on myyty huutokaupalla, niin tulee esille kuittausvaatimusten esittämismahdollisuudet saatavan itselleen huutanutta henkilöä vastaan. Puheena olevassa pakkomyynnissä tapahtuvaa saantoa on pidettävä velallisen kuittausoikeuden kannalta sellaisena velkakirjan luovutuksena, joka on VKL:ssa säännelty. Kun on kyseessä juoksevan velkakirjan realisaatio, niin täytyy saamisen uuden omistajan voida lähteä siitä, että hän saa velallista vastaan samanlaisen suojan velallisen kuittausvaatimuksia vastaan kuin velkakirjan luovutuksensaaja yleensäkin. Ja tavallisen velkakirjan velallisella taas säilyy se kuittausoikeus, mikä hänellä oli aikaisempaa velkojaa — ulosmittausvelallista — vastaan. Sama pitää paikkansa myöskin konkurssihuutokaupassa tapahtuvan pakkomyynnin ja käteispantin realisoinnin yhteydessä tapahtuvien saatavien luovutusten osalta.[113]

---

110 Ks. *Arnholm*, Streiftog s. 53 s. Vrt. myös sama, Passivitetsvirkninger s. 87 s.

111 Ks. *Ussing* s. 408 s.

112 Suomen ulosottolakia säädettäessä on po. suhteessa pidetty esikuvana Saksan ZPO:n vastaavaa säännöstä (804,$_1$ §:ää). Tätä tulkittaessa on selitetty, että ulosmittauspanttioikeus tuo mukanaan siviilioikeudellisia vaikutuksia, mikäli prosessioikeuden omista tarpeista ei muuta johdu. Ks. *Rosenberg* s. 953 ss.; *Schönke—Baur* s. 99 ss. Meillä *Wrede* on lausunut ulosmittauspanttioikeuden eroavan yksityisoikeudellisesta panttioikeudesta (ks. edellä alav. 108 mainittuja lähteitä). Ks. myöskin *H. Munch-Petersen*, Tvangsfuldbyrdelse s. 138.

Wrede on katsonut, että meilläkin olisi Ruotsin oikeuden mukainen järjestely (ks. siitä edellä alav. 108) hyvin riittänyt. Ks. erikoisesti Festsskrift för Grotenfelt s. 180.

113 Tekstissä mainittujen realisointitapojen yhteydessä tapahtuvat luovutukset on yleensäkin rinnastettu sekä saanto- että väitesuojaa arvioitaessa vapaaehtoi-

Konkurssiin asettamista ei sitä vastoin voida kuittauksen osalta rinnastaa saatavan ulosmittaukseen. Kysymyksessä on yleistäytäntöönpano, ja siinä esille tulevat kuittausongelmat vaativat oman erillisen käsittelynsä. Tämän osalta viittaan konkurssioikeudellista kuittausta koskevaan esitykseen.[114]

Saamisoikeuden siirtyminen yleisseuraannon tietä vainajan perillisille on erotettava edellä kosketelluista saamisoikeuden luovutustilanteista. Sääntöhän on, ettei perillisillä voi olla sen parempaa oikeutta kuin perittävälläkään.[115] Tästä on seurauksena, että velkojan kuoltua velallinen voi velkojan oikeudenomistajia vastaan esittää kuittausvaatimuksia yhtäläisin edellytyksin kuin perittävääkin vastaan. Asiaan ei vaikuta, onko kuolinpesä jätetty jakamatta vai ei. Relevanssia ei liioin ole silläkään, onko saaminen joutunut perilliselle, yleistestamentinsaajalle tai legaatinsaajalle.[116] Erityisesti on huomattava, ettei juokseva velkakirja ole tässä suhteessa missään erikoisasemassa. Se suoja, minkä VKL 18 § antaa juoksevan velkakirjan luovutuksensaajalle, ei näet ulotu saantoihin mortis causa.[117]

Tässä yhteydessä on syytä tähdentää myös sitä, että perheoikeudellisten saantojen samoin kuin yhtiöoikeuden fusioiden aikaan saamat saamisoikeuksien siirtymiset jäävät niin ikään VKL 18 §:n sääntelemän kuittaussuojan — samoinkuin juoksevien velkakirjojen väitesuojankin — ulkopuolelle. [118]

VII. Saamisoikeuden siirtyminen tapahtuu myöskin ns. subrogaation yhteydessä. Tällöinhän velkojan saamisoikeus siirtyy sille velalliselle, joka on saatavan maksanut ja jolla on takautumisoikeus

---

siin luovutusmuotoihin. Ks. *Zitting,* Saantosuoja s. 46 ss. ja sama, Arvopaperin luovutuksensaajan oikeussuojasta s. 55. — Suoja kuittausta vastaan taas rinnastuu väitesuojaan po. suhteessa.

Samoin Saksan oikeuden osalta *Esser* s. 425 ja Sveitsin oikeuden osalta *Oser—Schönenberger* V:1 s. 734.

114 Ks. tämän teoksen IV osaa.

115 Ks. erikoisesti *Borum,* Om arvefaldet s. 52. Vrt. myös *Chydenius,* Arfs- och testamentsrätt s. 127 ss.

116 Ks. *Borum,* mt. s. 52; *Ussing* s. 409; *Augdahl* s. 101.

117 Ks. *Ussing* s. 409. Samoin Sveitsin oikeuden vastaavien säännösten osalta *Jäggi* s. 358.

118 Ks. *Zitting,* Arvopaperin luovutuksensaajan oikeussuojasta s. 54 ja siellä mainittua kirjallisuutta sekä lisäksi *Arnholm,* Streiftog s. 52 s.

Erityisesti vekselin osalta ks. *Ylöstalo,* Tutkimuksia vekselioikeuden alalta s. 170.

tiettyä henkilöä tai tiettyjä henkilöitä kohtaan.[119] Kun tätä takautumisoikeutta ryhdytään toteuttamaan, niin tulee esille seuraava probleemi: Onko po. siirtymistä pidettävä sellaisena siirtymisenä, mihin soveltuvat VKL:n velkakirjain luovutustapauksissa noudatettavat kuittaussäännökset, VKL 28 ja 18 §?

Heti aluksi on syytä todeta, että kuittausoikeus alkuperäiseltä velkojalta olevalla vastasaamisella on yleensä subrogaatiotilanteessa paikallaan. Ellei kuittausoikeutta näet olisi, niin alkuperäinen velkoja saattaisi tehdä velallisensa kuittausmahdollisuudet tyhjiksi perimällä saamisensa esim. omavelkaiselta takausmieheltä. Regressivaateen velallisella täytyneekin yleensä olla tilaisuus käyttää kuittaukseen alkuperäiseltä velkojalta olevia vastasaamisiaan. Mutta toiselta puolen näyttää siltä, että VKL 18 §:ssä juoksevien velkakirjojen osalta säädettyjä kuittausoikeuden rajoituksia eli juoksevan velkakirjan luovutuksensaajan kuittaussuojanormeja ei ole mahdollista soveltaa subrogaatiotilanteessa. Subrogaation aikaansaamaa saatavan siirtymistä ei nimittäin voitane pitää sellaisena velkakirjan luovutuksena, jossa luovutuksensaajalle olisi suotava liike-elämän vaihdannan kaipaamaa suojaa. Eihän velan maksaja po. tilanteessa pyri hankkimaan itselleen saatavaa, vaan siirtyminen on lakiin perustuva seuraus velan maksusta.[120] Kun VKL 18 §:n sääntelemän kuittaussuojan edellyttämää luovutusta ei ole tapahtunut, ei regressivelkoja saa hyväkseen po. lainkohdan mukaista kuittaussuojaakaan.[121]

Sitä vastoin ei liene estettä soveltaa VKL 28 §:ää subrogaatiotapauksissa. Tämä säännöshän pyrkii — kuten edellä on todettu — turvaamaan velalliselle sen kuittausmahdollisuuden, mikä velallisella on ollut luovuttajaa vastaan. Nämä perusteet soveltunevat kyllä subrogaatiotapaukseenkin.[122]

---

119 Subrogaatiosta ks. erityisesti *Ussing* s. 20 s. ja 240 ss. sekä *Augdahl* s. 433 ss. Ks. lisäksi *Hakulinen*, Velkakirjalaki s. 193 ja 217 s., *Rodhe* s. 147 ja 149 sekä *von Tuhr—Siegwart* II s. 762 ss.

120 Subrogaatiosta onkin käytetty myös nimitystä cessio legis (esim. *Augdahl* s. 443 s.). *Ussingin* (s. 241) mielestä tämä termi ei kuitenkaan ole onnistunut.

Saksankielisessä kirjallisuudessa subrogaatio esiintyy cessio legiksen (lakimääräisen siirtymisen) alalajina. Ks. esim. *Oser—Schönenberger* V:1 s. 434. Tämä onkin nähdäkseni systemaattisesti hyväksyttävä ratkaisu.

121 Tähän tulokseen on tullut *Ussing* (s. 407) tekstissä mainituin perustein. Ks. myös *Jäggi* s. 357 s. — Subrogaation perusteista erityisesti takausmiehen osalta ks. *Hakulinen*, Velkakirjalaki s. 218.

122 Mainittakoon, että Saksan BGB 412 §:n mukaan sanotun lain 406 § (VKL

Takautumisvaade voi kuitenkin perustua muuhunkin näkökohtaan kuin subrogaatioon. Regressivelkojan ja -velallisen välillä saattaa näet olla ollut sellainen oikeussuhde, joka on luonut pohjan takautumisvaateelle. Näinhän on laita tavallisesti esim. takausmiehen ja päävelallisen välisessä suhteessa, jossa päävelallisen takauspyyntö useimmissa tapauksissa on luonut eräänlaisen perussuhteen ja samalla pohjaa regressille. Tällaisissa tapauksissa lienee kuittausoikeus määräytyvä tuon perussuhteen pohjalta. Tästä on seurauksena, ettei subrogaatiossa tapahtuvan saatavan siirtymisen osalta voitane noudattaa edes niitä kuittausoikeuden rajoituksia, jotka VKL 28 §:n soveltaminen toisi mukanaan.[123]

VIII. Eri mielipiteitä on esitetty siitä, tulisiko kolmannen henkilön hyväksi tehdyn sopimuksen yhteydessä tehtäväksi tiettyjä poikkeuksia kuittausoikeuden edellytyksenä olevasta vastakkaisuussäännöstä.[124] Tässä mielessä on kiinnitetty huomiota nimenomaan lupaajan lupauksensaajalta oleviin saamisiin. Kysymys on siitä, voisiko lupaaja näitä saataviaan käyttää kuittaukseen kolmannen henkilön (edunsaajan) po. sopimukseen perustuvaa vaatimusta vastaan.

Yhtä mieltä oltaneen kylläkin siitä, ettei puheena oleva kuittaus yleensä ole hyväksyttävissä. Kuten *Hakulinen* on huomauttanut, ei kyseessä ole saatavan luovutustilanne eikä muutenkaan sellainen tilanne, mihin VKL 28 §:n pohjana olevat näkökohdat soveltuisivat.[125] Kolmas henkilö on näet saanut po. sopimuksen perusteella oman ja itsenäisen oikeuden, jonka loukkaamiseen ei kerrotuin tavoin ainakaan yleensä voi olla mahdollisuuksia. Erimielisyys on keskittynyt siihen, olisiko kyseinen kuittaus kuitenkin sallittava eräissä sellaisissa tapauksissa, joissa lupaajan lupauksensaajalta oleva saaminen perustuu samaan

---

28 §:ää vastaava säännös) on voimassa myös subrogaatiotapauksissa. Ks. siitä esim. *Enneccerus—Lehmann* s. 329 s. ja *Soergel—Siebert* I § 406: 4.

Ulkomaisessa oikeustieteessä on kosketeltu myös kysymystä siitä, minkä aseman po. suhteessa saisi tuomioistuimen ratkaisulla (muotoamistuomiolla) aikaan saatu siirtyminen. Saksassa ja Sveitsissä on katsottu yleensä voitavan soveltaa VKL 28 §:ää vastaavia normeja. Ks. *Enneccerus—Lehmann* s. 331 ja *Oser—Schönenberger* V:1 s. 734.

123 Ks. *Ussing* s. 407. Vrt. myös sama, Kaution s. 148 verr. s. 140.

Takausmiehen regressivaateen perusteista ks. *Ylöstalo,* Takauksesta s. 274 ss. ja siellä mainittua kirjallisuutta.

124 Sopimuksista kolmannen hyväksi ks. *Telaranta* LM 1954 s. 183 ss. ja siellä mainittua kirjallisuutta sekä *Hakulinen,* Velvoiteoikeus I s. 176 ss.

125 *Hakulinen,* mt. I s. 188. Ks. myös Sveitsin OR 122 art. ja sen johdosta *Oser—Schönenberger* V:1 s. 631 s.

oikeussuhteeseen kuin edunsaajan saaminen. Erityisesti kolmannen henkilön ollessa edunsaajana vakuutussopimuksessa on haluttu suoda vakuutuksenantajalle oikeus kuittauksin vähentää maksamatta olevat vakuutusmaksut edunsaajalle vakuutussopimuksen perusteella menevistä suorituksista. Tämä mielipide on nimenomaisin säännöksin omaksuttu Sveitsin ja Saksan vakuutussopimuslaissa, ja se on saanut kannatusta mm. Skandinavian maissa.[126]

Edellä on jo eräissä yhteyksissä tullut todetuksi, että saamisten välillä oleva asiayhteys saattaa väljentää kuittauksen toteutumisen edellytyksiä. Ja ovathan vakuutusmaksut juuri tarkoitettuja käytettäviksi edunsaajille tulevien korvausten suorittamiseen. Myönteisen kannan puolesta onkin kieltämättä olemassa merkittäviä näkökohtia. Meillä on kuitenkin oikeuskäytännössä suhtauduttu kielteisesti po. kuittausmahdollisuuteen, ja tämän kannan on *Hakulinen* hyväksynyt.[127] Edunsaajan asemaa on siis pidetty siinä määrin suojattuna, että hänen vakuutussopimukseen perustuvan oikeutensa on päästävä toteutumaan täysimääräisenä, vaikkei lupauksensaaja ole suorittanut vakuutusmaksuvelvoitteitaan lupaajalle. Tätä ratkaisua tuskin voitaneen hyväksyä. Mielestäni olisi kuittaus po. tapauksessa yleensä sallittava.[128]

---

126 Ks. Sveitsin Bundesgesetz über den Versicherungsvertag 2. 4. 1908 18 art. ja Saksan Reichsgesetz über den Versicherungsvertrag 30. 5. 1908 78 §.

Kyseistä mielipidettä ovat Pohjoismaissa kannattaneet mm. *Eklund—Hemberg,* Lagen om försäkringsavtalet (1957 s. 125); *Hult,* Föreläsningar över försäkringsavtalslagen s. 36 s.; *Hellner,* Försäkringsrätt s. 307; *Ussing* s. 427 ja sama, Enkelte Kontrakter s. 266; *Illum,* Formueret s. 215; *Sindballe,* Dansk Forsikringsret I (1948) s. 42; *Arnholm,* Streiftog s. 56.

127 KKO 1946 II 18 ja *Hakulinen,* Velvoiteoikeus I s. 189. — Mainittu tapaus oli seuraava: Aviomies oli tehnyt vaimonsa eduksi henkivakuutussopimuksen. Miehen kuoltua vakuutusyhtiö olisi vähentänyt vakuutussummasta miehen suorittamatta jättämät vakuutusmaksut, joiden maksamisesta leski puolisojen solmiman avioehtosopimuksen johdosta ei ollut henkilökohtaisesti vastuussa.

128 Näin *Ignatius,* Vakuutussopimuslaki s. 170 ja *Vihma,* Palovakuutussopimus s. 367. Mainittakoon, että Ignatius oli Suomen edustajana laadittaessa yhteispohjoismaista vakuutussopimuslainsäädäntöä. Ks. myös Ehdotus vakuutussopimuslaiksi (1925) s. 114.

Näyttää kuitenkin siltä, ettei puheena olevaa kuittausmahdollisuutta ole mahdollista soveltaa kaikkiin vakuutusmuotoihin. Niinpä työntekijäin palkollisen tapaturmavakuutuksen ja liikennevakuutuksen alalla tuota kuittausta on tuskin lupa käyttää. Kun vakuutussopimuksen tekeminen näissä tapauksissa on pakollista, niin vakuutuksenottajan ja edunsaajan välinen suhde ei muodostu samanlaiseksi kuin vapaaehtoisessa vakuutuksessa. Ks. siitä *Ussing* s. 427 ja sama Enkelte Kontrakter s. 250 s.; *Illum* s. 215; *Arnholm,* Streiftog s. 56. — Sitä vastoin on näiden vakuutus-

Samantapaisia kuittaustilanteita voi tulla esille myös joidenkin synallagmaattisten sopimusten yhteydessä. Niinpä voi käydä näin, jos kaupassa ostaja on myyjälle sitoutunut suorittamaan kauppahinnan sivulliselle henkilölle. Ostajalle on esim. myydyn esineen virheiden perusteella tullut korvausvaatimuksia myyjää vastaan, ja ostaja haluaisi tällä vaatimuksellaan kuitata sivullisen henkilön vaatiessa häneltä hintaa. Ei voitane kieltää sitä, että kuittaus tässä tapauksessa tuntuu kohtuuden vaatimalta. Tässäkin tapauksessa ovat mielipiteet olleet vastakkaisia.[129]

B. Pääsaamisen velalliselle kuuluva vastasaaminen

I. Vastasaamisen tulee edellä esitetyn mukaisesti kuulua pääsaamisen velalliselle. Tämänkään edellytyksen ei ole tarvinnut olla alunpitäen olemassa. Riittää, vaikka vastasaaminen on juuri ennen kuittaushetkeä tullut velalliselle. On kuitenkin syytä jo nyt mainita, ettei tämä konkurssissa tapahtuvan kuittauksen osalta pidä paikkaansa. Kuten jäljempänä tulee ilmi, on konkurssissa vastasaamisen hankinta-hetkeen nähden asetettu tiettyjä lisärajoituksia.[130]

Mutta toiselta puolen velallisella ei ole mitään kuittausmahdollisuuksia sillä perusteella, että hänellä on aikanaan — ehkäpä aivan hiljattainkin — ollut velkojaltaan täysin kuittauskelpoinen vastasaatava. Kun vastasaatava on häneltä siirtynyt pois, on hänen luottamuksensa kuittauksen aikaansaamiseen samalla lakannut. Ei siis ole enää olemassa mitään suojaa tarvitsevaa kuittausintressiä, jollainen pääsaamisen tultua luovutetuksi teki kuittauksen hyväksymisen tietyissä rajoissa perustelluksi.

Käytännössä melko tavallinen on sellainen tilanne, että pääsaamisella on useita velallisia ja joillakin näistä velallisista on vastasaaminen pääsaamisen velkojalta. Se velallisista, jolla mainittu vastasaaminen on, saa tietenkin käyttää vastasaamisensa kuittaukseen sen täydellä määrällä. Ja tämä on mahdollista myöskin silloin, kun pääsaatavaa on samalla peritty niin ikään muilta myötävelallisilta.[131]

---

tyyppien vakuutusmaksusaatava kylläkin kelvollinen vastasaatavaksi muita saamisia vastaan. Ks. KKO 1934 II 623, jossa maksamatta olevat työntekijäin tapaturmavakuutusmaksut kuitattiin urakkasumman loppuerää vastaan.

129 Vrt. edellisen johdosta *Hakulinen*, Velvoiteoikeus I s. 189.

130 Ks. § 12: 3 I.

131 Ks. KKO 1933 II 463, jossa velkoja oli pannut samanaikaisesti vireille kanteen useita takausmiehiä vastaan. Ks. myös HO:n ja KKO:n vähemmistön kantaa ratkaisussa 1939 II 156 (KKO:n enemmistö katsoi vastasaamisen pätemättömäksi). Vrt. lisäksi KKO 1940 II 300 ja 1945 II 220.

Mutta sitä vastoin on paikallaan suhtautua kielteisesti sen velalliskumppanin kuittausmahdollisuuksiin, jolla puheena ollutta vastasaamista ei ole. Ei näet voida antaa tietylle henkilölle kuittauksen edellyttämää määräämisvaltaa toisen henkilön saatavaan sillä perusteella, että tätä saatavaa hyväksi käyttäen on mahdollisuus toteuttaa myös ensiksi mainitun henkilön velan lakkauttava kuittaus. Ei liioin se seikka, että mainitut henkilöt ovat solidaarisesti vastuussa siitä pääsaatavasta, mikä tulee kuittauksen avulla lakkautetuksi, tee perustelluksi puheena olevaa puuttumista toisen henkilön määräämisvallan piiriin. Eikä edes defensiivisen kuittauksen mahdollisuutta voida hänelle suoda. Tosin pääsaatavan velkoja valitessaan sen velallisen, jolta hän ryhtyy saamistaan perimään, pitänee silmällä sitä, että po. henkilöllä ei ole häntä vastaan kuittauskelpoisia vastasaamisia. Tämä saattaa olla velallisten silmissä kiusallista. Mutta velallinen ei voi kanssavelallisen kuittausmahdollisuuteen nojautuen edes kieltäytyä häneltä vaaditusta suorituksesta, saatikka sitten ryhtyä kuittaamaan kanssavelallisen saamisella.[132]

II. Eräissä erikoistapauksissa on meillä kuitenkin omaksuttu toisenlainen sääntö. Niinpä takausmiehelle on suotu oikeus käyttää kuittaukseen — paitsi tietysti omaa vastasaamistaan — myöskin vastasaaminen, joka päävelallisella on velkojalta.[133] *Wreden* mielestä tällainen järjestely ei itse asiassa olisi mikään todellinen poikkeus vastakkaisuussäännöstä, koska takausmieheltä peritty saaminen oikeastaan olisi

---

132 Ks. edellisen johdosta *Wrede*, Kvittning s. 126 s.; *Rodhe* s. 57 ss.; *Arnholm*, Streiftog s. 59 s.

Saksan BGB sisältää po. suhteessa nimenomaisen kuittauksen epäävän säännöksen (BGB 422_2 §). Ks. sen johdosta esim. *Oertmann* s. 499 s. Samoin myös Ranskan Code civil 1294 art. Saksan Gemeines Recht sitä vastoin katsoi kyseisen kuittauksen roomalaisen oikeuden perinteen mukaisesti mahdolliseksi. Ks. siitä *Windscheid—Kipp* II s. 489 s. Roomalaisen oikeuden kanta ilmenee seuraavasta Corpus iuriksen lauseesta: *Si duo rei promittendi socii non sint, non proderit alteri, quod stipulator alteri reo pecuniam debet* (Digesta 45, 2, 10).

Myös Sveitsin oikeudessa on tekstissä omaksuttu kanta nyttemmin hyväksytty aikaisemman vastakkaisen ratkaisun sijasta. Ks. *Oser—Schönenberger* V: 1 s. 674.

Velallisella on tietenkin oikeus edukseen nojautua siihen, että hänen velkansa on myötävelallisen tai yleensä jonkun muun henkilön suorittaman kuittaustoimenpiteen johdosta lakannut. Ks. esim. *Enneccerus—Lehmann* s. 370 s.

133 Ks. *Ylöstalo*, Takauksesta s. 239 ja siellä mainittuja oikeustapauksia. Myös Ruotsissa on oltu samalla kannalla. Ks. *Rodhe* s. 58 s.

päävelallisen velkaa.[134] Viimeksi mainittu ei tämänhetkisen katsantokannan mukaan kuitenkaan pitäne paikkaansa. Takaussaamista näet pidetään nykyisin sen tietystä liitännäisyydestä huolimatta itsenäisenä saamisena.[135] Takausmiehen regressivaadekaan ei sellaisenaan kelpaa kyseisen kuittausmahdollisuuden perusteeksi.[136] Sillä voitaisiin näet yhtä hyvin perustella vastaavan kaltaisen kuittauksen sallittavuutta muittenkin yhteisvastuullisten velallisten kesken. *Ylöstalon* mukaan takausmiehen kuittausoikeus on paikallaan niissä tapauksissa, joissa hänen regressioikeutensa perustuu myöskin hänen ja päävelallisen väliseen erityiseen suhteeseen. Tämä perussuhde, jona tavallisesti on päävelallisen takauspyyntö, näet sisältäisi luvan turvautua passiiviseen kuittaukseen velkojan vaadittua suoritusta takausmieheltä.[137] Tämän luvan presumoimiseen tuskin kuitenkaan on aihetta. Mutta mainittu perussuhde, joka muuten takaussitoumuksissa säännönmukaisesti on olemassa, kyllä tekee kuittauksen mahdollistamisen kohtuullisemmaksi, kuin muuten olisi laita. Mikäli po. perussuhdetta ei ole olemassa, takausmiehelle ei voitanekaan — kuten Ylöstalo on todennut — järkevästi perustella kuittausoikeutta päävelallisen vastasaatavalla.[138]

Minään itsestään selvänä sääntelynä takausmiehen kuittausoikeutta päävelallisen vastasaamista hyväksi käyttäen ei kuitenkaan voida pitää. Tämä käy ilmi, kun verrataan keskenään eri maiden oikeusjärjestysten omaksumia kantoja. Puheena oleva kuittausmahdollisuus on roomalaisen oikeuden perua ja sellaisena omaksuttu nimenomaan romaanisen oikeusmaailman suurissa siviililakikodifikaatioissa.[139] Mutta eräissä maissa on nykyisin tyydytty suomaan takausmiehelle vain oikeus kieltäytyä suorittamasta velkaa, mikäli päävelallisella on kuittauskelpoinen

---

134 Ks. *Wrede,* Obligationsrätt s. 202 s. Vrt. myös sama, *Kvittning* s. 129 s.

135 Ks. *Ylöstalo,* Takauksesta s. 237 s. — *Wreden* kannan johdosta ks. mt. s. 238 alav. 4.

136 Regressivaateeseen on kyllä po. suhteessa nojauduttu. Siten mm. *Wrede,* Obligationsrätt s. 203. Tällä kannalla ei kuitenkaan ollut *Ekström,* joka on perustellut po. kuittausta pelkästään kohtuudella. Ks. Om borgen s. 59.

Mainittakoon, että eräissä USA:n osavaltioissa, joissa muuten on suhtauduttu melko kielteisesti takausmiehen kyseiseen kuittausoikeuteen, on tämä oikeus hänelle suotu silloin, kun päävelallinen on maksukyvytön. Tällöin näet takausmiehen regressivaade ei voi menestyä. Ks. sen johdosta *Kegel* s. 135.

137 Ks. *Ylöstalo,* mt. s. 240.

138 Ks. *Ylöstalo,* mt. s. 240.

139 Ks. *Ylöstalon* teoksessa (s. 238 alav. 3) mainittuja lainkohtia sekä lisäksi *Kegel* s. 137 s.

vastasaatava.[140] Tällainen järjestely tuntuisikin paremmin sopeutuvan kuittausinstituutin yleisiin suuntaviivoihin.

Takausmiehellä ei tietenkään ole kuittausoikeutta takauskumppaninsa vastasaamisella. Niitä syitä, jotka puoltavat kuittausoikeuden ulottamista päävelallisen vastasaamiseen, ei näet tällöin ole olemassa. Eikä ole muitakaan perusteita, joiden nojalla olisi po. tilanteessa suotava poikkeuksellinen mahdollisuus kuitata myötävelallisen saamisella.

On syytä vielä tähdentää sitä, ettei takausmiehellä liene päävelallisen vastasaamisella muuta kuin ns. defensiivinen kuittausoikeus. Offensiivista kuittaustahan takausmies ei voi yleensä toimittaa edes omalla vastasaamisellaankaan, koska sellainen menettely merkitsisi takausinstituutin tarkoitukseen soveltumatonta puuttumista päävelan selvittämiseen. Vielä vähemmän takausmies voi turvautua aktiiviseen kuittaukseen päävelallisen vastasaamisella.[141]

---

140 Tähän tapaan Saksan BGB 770_2 § ja Sveitsin OR 121 art. Po. kanta on saanut puoltajia myös Tanskassa. Ks. *Ussing*, Enkelte Kontrakter s. 189.

BGB:n ja OR:n kyseisten kohtien sanonnat eivät muuten vastaa toisiaan. BGB 770_2 §:n mukaan takausmiehellä näet on po. dilatorinen väite silloin, kun velkoja voi toteuttaa kuittauksen päävelallisen erääntynyttä saamista vastaan. OR 121 art. asettaa takausmiehen väitteen edellytykseksi pelkästään sen, että päävelallisella on kuittausoikeus. Nythän saattaa tilanne jonkin kuittauskiellon johdosta olla sellainen, että velkojalla on kuittausoikeus, mutta päävelallisella ei tuota oikeutta olekaan. Ja päinvastainen mahdollisuus on tietenkin myös ajateltavissa. (Kuittauskieltojen johdosta ks. 5:ttä §:ää.) Periaatteessa vaikuttanee siltä, että erityisesti velkojan kuittausmahdollisuus on sopiva takausmiehen dilatorisen väitteen perustaksi. Tällöinhän ei nojauduttaisi sivullisen henkilön, nimittäin päävelallisen, kuittausmahdollisuuksiin. On kuitenkin pantava merkille, että huolimatta BGB 770_2 §:n sanamuodosta Saksassa yleensä on oltu sitä mieltä, että takaaja saisi po. väitteen turvakseen myös silloin, kun vain päävelallisella on kuittauksen mahdollisuus. Ks. *Enneccerus—Lehmann* s. 796 s., erityisesti alav. 3, ja siellä viitattua kirjallisuutta. — Ks. po. järjestelyjen johdosta myös *Kallenberg*, TfR 1907 s. 1907 alav. 2 ja *Rabenius*, TfR 1919 s. 21.

Eri maissa omaksutuista järjestelyistä viittaan erityisesti *Kegelin* esitykseen (s. 132 ss.). Mainittakoon tässä, että Gemeines Recht hyväksyi takausmiehen po. kuittausoikeuden. Tässä on ilmeisesti roomalaisen oikeuden vaikutusta. Olihan takausmiehellä Roomassa po. kuittausoikeus. Ks. siitä erityisesti Digestassa olevaa *Pauluksen* lausuntoa (16, 2, 4). — Mainittakoon, että niin roomalainen oikeus kuin pandektioikeuskin sallivat velallisen käyttää kuittaukseen myötävelallisensa vastasaamista. Ks. siitä edellä alav. 132.

Englannissa ja USA:ssa kyseinen kuittaus on sallittu pääasiassa vain silloin, kun velkoja on samanaikaisesti kääntynyt sekä päävelallisen että takausmiehen puoleen. Eräitä poikkeuksia tästä on olemassa, mm. silloin, kun päävelallisen vastasaatava ja takausmieheltä peritty velka ovat asiayhteydessä keskenään.

141 Ks. *Ylöstalo*, DL 1957 s. 71 ss., erikoisesti s. 80.

Käytännöllistä merkitystä takausmiehen puheena oleva kuittausoikeus saa yleensä vain mikäli takausmiehen vastuu on ensisijaista eli siis omavelkaisen takauksen yhteydessä. Laillisessa takauksessa näet vastuun toissijaisuus saa tavallisesti aikaan, että päävelallisen mahdollinen vastasaaminen on jo tullut hyväksi käytetyksi silloin, kun takausmiehen vastuu TakA 3,2 §:n säätämin edellytyksin on saatettu ajankohtaiseksi.[142]

III. Äsken kosketeltuun ongelmaan takausmiehen kuittausoikeudesta rinnastuu kysymys pantatun esineen omistajan kuittausmahdollisuuksista. Jos nimittäin pantin omistaja — oli sitten kyseessä kiinnityksin perustettu panttioikeus tai käteispantti — ei ole henkilökohtaisessa vastuussa siitä saamisesta, jonka vakuudeksi hänen varallisuuttaan on pantattu, olisi omistajan etujen mukaista saada käyttää takausmiehen tavoin kuittaukseen sekä omia että velallisen saamisia panttivelkojalta.

Nyt esillä olevan kuittaustilanteen osalta on heti aluksi pantava merkille, että siinä pääsaamisen asemassa oleva vaade on erikoislaatuinen. Onhan tällöin kyseessä velkojan oikeus saada saamisensa perityksi pantin arvosta. Niinpä oikeustieteelle onkin tuottanut vaikeuksia löytää pantin omistajan kuittausoikeudelle — sikäli kuin po. oikeus on menty suomaan — täsmällistä teoreettista perustaa. Omistajan henkilökohtaisen vastuun puute näyttäisikin johtavan siihen tulokseen, ettei ole laisinkaan velkasuhdetta omistajan ja panttivelkojan välillä. Olisi siis vastuuta ilman velkaa.[143] Melkoiselta osalta juuri po. kuittausmahdollisuutta silmällä pitäen onkin menty oikeustieteessä selittämään, että pantin omistaja kuitenkin olisi jonkinlaisessa velkasuhteessa panttivelkojaan.[144]

Kun pidetään mielessä kuittausinstituutille ominainen joustavuus, niin vaikuttaa kylläkin siltä, että kosketeltu velkasuhde ei liene ainakaan välttämätön konstruktio.[145] Mutta toiselta puolen ei voida kieltää

---

142 Ks. *Ylöstalo,* mt. s. 239 ja siellä alav:ssa 5 mainittua kirjallisuutta.

143 Ks. velvoitteettomasta vastuusta (»Haftung ohne Schuld») esim. *Caselius,* Panttioikeuden käsitteestä s. 56 ss.; *Hakulinen,* Velvoiteoikeus I s. 26 s.; *Leonhard* s. 32 s.

144 Ks. edellisen johdosta esim. *Hakulinen,* Velvoiteoikeus I s. 27 s. ja *Siber,* Rechtszwang im Schuldverhältnis nach deutschem Reichsrecht s. 233 s. Hakulisen esityksen johdosta ks. *Kivimäki,* LM 1959 s. 753.

145 Kuittausinstituutille ominaisesta joustavuudesta tarjoaa esimerkkejä eritoten konkurssioikeuden kuittaussäännöstö. Ks. siitä 12:tta §:ää.

sitä, että panttioikeuden toteuttamisvaiheessa syntyvä tilanne huomattavassa määrässä muistuttaa sitä tilannetta, mikä on käsillä saamisoikeuden perimisen päästyä pakkotäytännön asteelle. Tällöinhän tietty varallisuusetuus tulee ulosmittauksen tietä käytetyksi saamisoikeuden tyydyttämiseksi. Ja Suomen — samoin kuin eräiden muidenkin maiden — oikeuden mukaan ulosmittaus tuo mukanaan haunalaisen saamisen hyväksi ulosmitattuun irtaimeen esineeseen kohdistuvan panttioikeuden, erityisen ulosmittauspanttioikeuden.[146] Niinpä onkin irtaimiston ulosmittauksen jälkeen tapahtuva realisoimismenettely tavallaan vain tuon ulosmittauspanttioikeuden toteuttamista. Kun tavallinen »siviilipanttioikeus» perustetaan, niin valitaan jo etukäteen pakkoperinnän kohteeksi sopiva esine ja perimisen tulos saadaan siten taatuksi.[147] Näyttääkin siltä, että panttiesineen omistajan asema niissä tapauksissa, joissa hän ei ole henkilökohtaisessa vastuussa panttisaamisesta, on verrattavissa velallisen asemaan. Näin on laita nimenomaan sellaisten velkasuhteiden osalta, joissa suoritusta voidaan vaatia ainoastaan tietystä velallisen omaisuudesta.[148] Ja kun kuittausoikeus on velalliselle suotu myös viimeksi mainittua laatua olevissa velkasuhteissa, on tuo oikeus vastaavasti perusteltavissa myös nyt esillä olevissa panttaustapauksissa, mikäli on kysymys panttiesineen omistajan omalla saamisella tapahtuvasta kuittauksesta.

Pantinomistajan oikeus uhrata oma saamisensa kuittaukseen vaikuttaakin po. tilanteessa ikäänkuin asian luonteesta johtuvalta. Ja lain-

146 Näin UL 4: $30_{,1}$. Ks. po. panttioikeuden johdosta s. 66 alav. 108 mainittua kirjallisuutta.

Kiinteään omaisuuteen kohdistunut ulosmittaus ei saa aikaan panttioikeutta, vaan ainoastaan myymis- ja hukkaamiskiellon UL 4: $30_{,2}$:n nojalla.

147 Tekstissä mainitun panttioikeuden asemaa varmentaa erityisesti se turvattu separatistin asema, mikä panttioikeudella on pantatun esineen omistajan konkurssissa. Ks. johdosta *Granfelt,* Konkurssioikeus s. 38 s. (Irtaimistokiinnitys ei kuitenkaan tuo po. asemaa).

Velallisen konkurssin vaikutuksesta ulosmittaukseen ks. KS $10,_2$ ja 3 (L:ssa 31. 1. 1935) ja EOA 8 § (L:ssa 17. 2. 1923) sekä *Granfelt,* mt. s. 59 ss. Mitä tulee irtaimen omaisuuden ulosmittaukseen, mikä oikeutemme mukaan perustaa panttioikeuden, on todettava, että po. ulosmittaus tuo etuoikeuden maksun saantiin ulosmitatusta omaisuudesta, vaikka ulosmittaus olisi keskeytettykin ja osoitettu hakija vaatimaan maksua konkurssissa. Tietyissä tapauksissa kuitenkin ulosmittaustoimenpiteet suoritetaan konkurssista huolimatta loppuun saakka. Asian laita on siis se, ettei ulosmittauspanttioikeus nauti konkurssissa samaa suojaa kuin »siviilipanttioikeus».

148 Ks. *Ussing* s. 8. Vrt. lisäksi *Hakulinen,* Velvoiteoikeus I s. 21 s.; *Kivimäki—Ylöstalo* s. 36 s.; *Vinding Kruse,* Ejendomsretten IV s. 1542 ss.

hakumenettelyn osalta UL 2 luvun säännökset näyttävät edellyttävänkin kuittausoikeuden olevan pantin omistajan käytettävissä silloin, kun kiinteä omaisuus on saamisen panttina eikä omistaja ole saamisesta henkilökohtaisessa vastuussa (UL 2: 18 verrattuna UL 2: 2:een).[149] Oikeustiede onkin sekä meillä että muualla suhtautunut yleensä myönteisesti pantinomistajan kuittausoikeuteen, kun on kyseessä viimeksi mainitun oma saaminen.[150] Näyttää kuitenkin siltä, että hänen kuittausoikeutensa on syytä rajoittaa ns. defensiivisen kuittauksen alalle. Offensiivinen kuittaus näet merkitsisi panttisaamisen pakollista suoritusmenettelyä sellaisen henkilön toimesta, jonka vastuu palvelee vain vakuustarkoituksia. Tässä suhteessa tilanne muistuttaa juuri esillä ollutta takausmiehen asemaa. Ja edellä kosketellut UL 2 luvun kohdatkin säänte-levät vain defensiivistä kuittausta.

Sitä vastoin vaikuttaa epäilyttävältä, onko pantin omistajalle suotava kuittausoikeus velallisen vastasaamisella. Tämän kysymyksen osalta onkin oikeustieteessämme esitetty vastakkaisia mielipiteitä.[151] Kielteisen ratkaisun puolesta puhuvat pääasiassa samat näkökohdat, joilla on vastustettu takausmiehen kuittausoikeutta päävelallisen vastasaamisella. Niissä tapauksissa, joissa esineen pantiksi luovuttaminen on perustunut velallisen ja esineen omistajan väliseen oikeussuhteeseen — viimeksi mainittu on esim. velallisen pyynnöstä luovuttanut esineensä panttaustarkoituksiin käytettäväksi — näyttäisi kuittausoikeus tosin olevan puollettavissa.[152] Mutta tällöinkin riittäisi enemmät perimistoimenpiteet lykkäävän (dilatorisen) väitteen tehoisa tekeminen turvaa-

149 Po. lainkohtiin on nojautunut *Hakulinen* (Velvoiteoikeus I s. 27 s.).

150 Näin *Serlachius,* Sakrätten, s. 388 s.; *Wrede—Caselius* II s. 501 (kiinteistöhypoteekin osalta); *Hakulinen,* Velvoiteoikeus I s. 27 s. — Ks. esim. Norjan oikeuden osalta *Hagerup,* Panteret s. 442 s.

Saksassa käy po. kuittausmahdollisuus epäsuorasti ilmi BGB:n 1137 §:stä. Ks. sen johdosta esim. *Martin Wolff* s. 580.

151 Kielteisellä kannalla ovat olleet *Serlachius* (Sakrätten s. 388 s.), *Wrede—Caselius* (II s. 501) ja *Nikupaavola* s. 429. Myönteisesti *Hakulinen,* Velvoiteoikeus I s. 27 s. Hakulinen näyttää pitäneen kuittausoikeutta velallisen vastasaamisella luonnollisempana kuin oman vastasaamisen hyväksi käyttämistä.

Saksan oikeudessa on suotu pantin omistajalle ainoastaan lykkäävän väitteen tekemisen mahdollisuus. Ks. *Martin Wolff* s. 575, 677 ja 689. Sveitsissä *Oftinger* (V: 2 s. 309 s.) on suonut oikeuden vaatia kuittausta, millä hän lienee tarkoittanut lykkäävän väitteen mahdollisuutta.

152 Vrt. *Hagerup,* Panteret s. 442 s.

maan pantinomistajan oikeusaseman.[153] Suomen oikeuselämälle on kuitenkin yleensä ollut ominaista myönteinen suhtautuminen kuittauksen toteutumiseen. Tämä suhtautumistapahan kävi ilmi äsken kosketellun takausmiehen kuittausoikeuden yhteydessä. Ja kun takausmiehellekin on annettu oikeus tehdä kuittausilmoitus päävelallisen vastasaamisella, niin täytynee vastaava oikeus olla myös pantinomistajalla.[154] Ovathan kyseiset tilanteet — kuten edellä on jo todettu — melko selvästi analogisia.[155] Kysymykseen ei kuitenkaan voi tulla muu kuin defensiivinen kuittaus.[156]

IV. Sivullinen henkilö, jolla on velkojalta erääntynyt saaminen, voi suhtautua kuittauksen toteuttamiseen myönteisesti. Kuittaustilanteen hän saa tietenkin aikaan siirtämällä saamisensa velalliselle. Mutta voisiko hän ilman siirtoa antamalla suostumuksensa velallisen suorittamaan kuittaukseen päästä samaan tulokseen? Mahdollisesti olisi ajateltavissa sekin, että sivullinen henkilö suorastaan toimittaisi kuittauksen.

Velvoiteoikeus tuntee kyllä tietyissä rajoissa sivullisen henkilön suorittaman maksun eli ns. maksuväliintulon (maksuintervention). Tästähän on säännöksiä VKL:ssakin.[157] Kuittauksen yhteydessä on vastaavaan ilmiöön kuitenkin usein suhtauduttu kielteisesti. Eikä liioin

153 Tähän tapaan on po. tilanne järjestetty Saksan ja Sveitsin oikeudessa, kuten edellä alav:sta 151 selviää. — Mainittakoon, että po. maissa ei takausmiehellä ole oikeutta käyttää kuittaukseen päävelallisen vastasaamista, vaan ainoastaan oikeus turvautua dilatoriseen väitteeseen. Ks. sen johdosta edellä alav:ssa 140 mainittuja BGB:n ja OR:n kohtia.

154 Mainittakoon, että *Serlachius* ja *Nikupaavola,* jotka ovat meillä suhtautuneet kielteisesti po. kuittausmahdollisuuteen, eivät ole suoneet myöskään takausmiehelle kuittausoikeutta päävelallisen vastasaamisella *(Serlachius—Cederberg* s. 208, *Nikupaavola* s. 429 alav. 37). — *Wreden* mielipiteet takausmiehen po. kuittausoikeudesta olivat vaihtelevia, jonka johdosta ks. *Ylöstalo,* Takauksesta s. 238 alav. 4. *Hakulinen* sitä vastoin on suhtautunut myönteisesti takausmiehen po. oikeuteen (Obligationenrecht s. 80). Mielipiteet ovat siis po. tilanteissa pääpiirteittäin vastanneet toisiaan.

155 Takausmiehen ja henkilökohtaista vastuuta vailla olevan panttiesineen omistajan aseman rinnakkaisuudesta on hiljattain huomauttanut *von Eyben* (Panterettigheder s. 108).

156 Panttivelkojan ryhtyminen realisointitoimenpiteisiin toisi siis mukanaan kuittausmahdollisuuden.

157 Ks. VKL $20,_2$ § ja sen johdosta *Hakulinen,* Velkakirjalaki s. 191 s. ynnä *Rodhe* s. 159.

sivullisen suostumuksellekaan ole aina haluttu merkitystä suoda.[158] Tosin po. sivullisella henkilöllä itsellään ei olisi näissä tapauksissa mitään huomauttamista, koska hänen oikeuspiiriinsä ei ole puututtu vastoin hänen tahtoaan. Mutta on katsottu, ettei velkojan ole pakko suostua kosketellun kaltaiseen kuittaukseen. Velkojan saaminen ei näet ole sellainen, mikä kuittauksen tietä voitaisiin käyttää asianomaisen saamisen perimiseen.[159] Lisäksi on viitattu niihin ikäviin seurauksiin, joita tuon velkojan omien velkojien intresseille saattaisi koitua. Vastaavia haittoja tosin on siitäkin, että saatava luovutetaan kuittaustilanteen syntymistä varten. Saamisen luovutus on kuitenkin säännönmukainen oikeuselämän ilmiö, jota vastaan on olemassa omat keinonsa.[160] Eräänlainen selväpiirteisyyskin saavutetaan, kun asetutaan sille kannalle, ettei mainittu kuittausinterventio sen enempää kuin suostumus kuittaukseen voi johtaa pakolliseen kuittaukseen.

Toiselta puolen kielteisellä ratkaisulla ei juuri ole esillä olevassa kysymyksessä — kuten jo on todettu — käytännöllisiä tuloksia, minkä takia sen omaksuminen ei tunnu aivan välttämättömältä. Suomen oikeuselämä on eräissä tapauksissa suhtautunut velkojan suostumuksen vaikutukseen myönteisesti ja siis hyväksynyt kuittauksen sivullisen saamisella, kunhan tämä on antanut kuittaukseen luvan.[161] Mitä taas

---

158 Nimenomaan Pohjoismaissa ovat useat arvovaltaiset tutkijat olleet kielteisellä kannalla. Ks. *Wrede,* Kvittning s. 122 s.; *Ussing* s. 410; *Arnholm,* Streiftog s. 57 s.; *Rodhe* s. 58. *Ussingin* mielestä kuittaus olisi kuitenkin sallittava konneksiteettitapauksissa. Eräissä *Arnholmin* mainitsemissa Norjan ylimmän tuomioistuimen ratkaisuissa kuittaus oli juuri konneksiteettitapauksissa hyväksytty. Ruotsissa on eräässä tapauksessa katsottu, ettei suostumus ole asiaan vaikuttava. Ks. NJA 1944 s. 571.

Saksassa kysymys on ollut riitainen. Vallitsevana näyttää kuitenkin — etenkin BGB:n säätämisen jälkeen — olevan kielteinen kanta. Ks. siitä *Enneccerus—Lehmann* s. 281; *Kegel* s. 84 s. Sveitsissä ei po. kuittausta ole hyväksytty. Ks. *Oser—Schönenberger* V: 1 s. 626.

159 On siis katsottu, että käsillä on puute kuittauksen edellytyksissä. Ks. siitä *Kegel* s. 84 s.

160 *Rodhe* onkin viitannut väärinkäytösten vaaraan, mikä voi olla seurauksena, jos luovutaan selväpiirteisiltä linjoilta. Mutta niissä tilanteissa, nimittäin konkurssissa ja ulosmittauksessa, joissa velkojien vahingoksi tapahtuneet väärinkäytökset erityisesti tulevat esille, voitaneen turvautua KS 46 §:ssä ja UVA 29 §:ssä säänneltyihin takaisinsaantikanteisiin myöskin silloin, kun on velkojain haitaksi annettu puheena olevan kaltainen suostumus saatavan kuittaukseen käyttämiseksi. Tässä mielessä on nähtävästi KS 46 §:n b-kohta käytettävissä. Ks. tämän kohdan johdosta *Grotenfelt,* Konkursstadgan s. 108 ss.

161 Ks. KKO 1933 II 270. Tapauksessa oli vastasaatava siirretty A:lle ja B:lle. A:n sallittiin B:n suostumuksella käyttää vastasaamisen koko määrä kuittaukseen.

tulee ns. kuittausinterventioon, niin sitä tuskin sentään käynee yleensä hyväksyminen ilman pääsaamisen velallisen antamaa suostumusta. Mutta jos viimeksi mainittu on luvan antanut ja siten asiassa mukana, niin lienee kuittaus hyväksyttävä.[162]

Kuittauksen käytettävyyteen ei vaikuta lainkaan se, kuuluuko vastasaaminen samalle tilinpitäjälle tai hallinnonhaaralle, mihin pääsaaminen kohdistuu. Tällä kysymyksellähän on merkitystä erityisesti valtion ja muiden suurten juridisten henkilöiden osalta. Tässä suhteessa viitattakoon niihin näkökohtiin, joita edellä on esitetty oikeushenkilöistä yhtenä oikeussubjektina.[163] Esim. valtion kohdalla saattaa tietenkin yksityistapauksissa tuottaa melkoisia vaikeuksia saada selville niitä vastasaatavia, joita muilla tilinpitäjillä ja hallinnonhaaroilla pääsaamisen velkojalta on. Nämä hankaluudet eivät kuitenkaan merkitse mitään kysymyksen arvostelulle.

C. Eräitä erikoistapauksia

I. Eräiden yhtiömuotojen yhteydessä tulee esille omalaatuisia kuittausongelmia lähinnä sen takia, että yhtiön jäsenet ovat henkilökohtaisesti vastuussa yhtiön veloista. Kun yhtiöillä lisäksi on oma erillisomaisuutensa, omat varansa ja velkansa, on mahdollista syntyä vaihtelevia vastakkaisuustilanteita. Näin on laita nimenomaan k a u p p a-

---

Kysymyksessä oli konkurssissa tapahtuva kuittaus, mistä oli vastasaamisen velkojille erikoisen merkittävä hyöty. Vrt. tämän johdosta s. 312 ss.

Avoimen eli kauppayhtiön osalta esille tulevien kuittaustilanteiden yhteydessä on meillä — samoin kuin muissakin pohjoismaissa — annettu sivullisen suostumukselle merkitystä ja sallittu kuittaus. Ks. esim. *Heikonen,* Avoin yhtiö s. 280 alav. 1 ja s. 282. Heikosen mielestä olisi kielteinen suhtautuminen kylläkin teoreettisesti perustellumpi. Lähinnä kohtuussyistä hän kuitenkin on asettunut myönteisen ratkaisun puolelle.

162 Puheena olevaa kysymystä on pohdittu eritoten siviiliprosessioikeuden tutkijain kesken selviteltäessä prosessuaalisen sivuväliintulon eli -intervention vaikutuksia. Ks. esim. *Kallenberg* I s. 1067 alav. 77; *Oertmann,* ArchZivPrax 113 s. 386 ss.; *Rosenberg,* Stellvertretung im Prozess s. 73 ss. *Kallenberg* on ollut tekstissä mainitulla kannalla. Eräät muut, mm. *Oertmann,* ovat taas olleet myönteisen mielipiteen puolella. Tähän näyttää vaikuttaneen erityisesti teoreettinen käsitys kuittauksesta velan maksun kaltaisena toimena. Kielteisesti *Weigelin* (s. 81), jonka näkemys kuittauksen luonteesta on melkoisesti erilainen.

163 Ks. edellä s. 38 s. ja *Rodhe* s. 59 s. — Ks. myös KKO 1934 II 623, jossa valtiolta perittiin erään rakennusurakkasumman loppuerää ja valtio teki kuittausvaatimuksen sillä perusteella, että valtio on asianomaisen urakoitsijan puolesta joutunut suorittamaan eräitä vakuutusmaksuja. Vaatimus hyväksyttiin.

yhtiön osalta.[164] Tämän yhtiötyypin suhteen voitaneen seuraavia tapauksia pitää melko selvinä:

a) Kun kauppayhtiöltä peritään sen velkaa, niin yhtiö ei voi käyttää kuittaukseen muita kuin omia vastasaamisiaan eikä siis sen osakkaiden saamisia velkojalta.

b) Kun kauppayhtiön osakkaalta peritään hänen yksityistä velkaansa, ei osakas voi käyttää kuittaukseen yhtiön saatavaa asianomaiselta velkojalta.

Näissä kahdessa tapauksessa puuttuu saatavien vastakkaisuus, eikä ole olemassa sellaisia syitä, mitkä tekisivät perustelluksi kuittauksen toisen henkilön saamisella. Eihän kauppayhtiö voi käyttää määräämisvaltaa osakkaansa saamisten osalta sen enempää kuin yhtiön osakas voi käyttää yhtiön saatavia omiin yksityisiin tarkoituksiinsa.[165]

c) Kun kauppayhtiö perii saatavaansa sivulliselta henkilöltä, niin tämä ei voi käyttää kuittaukseen saamistaan yhtiön osakkaalta. Tässä tapauksessa puuttuu myöskin vastakkaisuus, koska vastasaatava on muulta kuin pääsaatavan velkojalta.[166] Mitään aihetta tehdä poikkeusta kuittauksen sallittavuuden hyväksi ei liioin ole olemassa. Sivullisen henkilön täytyy näet ottaa varteen yhtiön ja sen osakkaitten varallisuuspiirien erillisyys.

Seuraavat tapaukset sitä vastoin antavat aihetta edellisiä mielenkiintoisempaan käsittelyyn.

d) Kun kauppayhtiön osakas perii yksityistä saamistaan sivulliselta henkilöltä, niin viimeksi mainittu voi käyttää kuittaukseen saamisensa kauppayhtiöltä. Tässä tilanteessa näet vaikuttaa kauppayhtiön osakasten velkavastuu. Osakashan on henkilökohtaisesti vastuussa yhtiön veloista, ja tästä johtuen saatava avoimelta yhtiöltä on myös saatava jokaiselta avoimen yhtiön osakkaalta. Saamisoikeuksien vastakkaisuus on siis käsillä, ja kuittauksen sallittavuus soveltuu kuittausinstituutin yleisiin puitteisiin.[167]

---

164 Kauppayhtiön ja sen osakkaiden keskinäisistä varallisuusoikeudellisista suhteista ks. *Heikonen,* Avoin yhtiö, passim, erikoisesti s. 97 ss. ja 148 ss. sekä *Nial,* Om handelsbolag och enkla bolag s. 76 ss. ynnä näissä teoksissa viitattua kirjallisuutta.

165 Ks. *Heikonen,* mt. s. 282 ja 279 s. ja siellä viitattua kirjallisuutta sekä lisäksi *Nial,* mt. s. 212 s.; *Ussing* s. 400 s.; *Illum* s. 128; *Arnholm,* Streiftog s. 43.

166 Ks. *Heikonen,* mt. s. 278 ja hänen mainitsemaansa kirjallisuutta sekä lisäksi *Nial,* mt. s. 212 s.; *Arnholm,* Streiftog s. 44.

167 Ks. *Heikonen,* mt. s. 282; *Nial,* mt. s. 213; *Arnholm,* Streiftog s. 44.

e) Eniten pohdintaa on aiheuttanut kauppayhtiön osakkaan kuittausmahdollisuus silloin, kun häneltä vaaditaan yhtiön velkaa. Epäilystä ei kylläkään voi olla siitä, että osakas po. tilanteessa voi kuittausmielessä turvautua omaan vastasaatavaansa. Onhan tässä tapauksessa vastakkaisuus olemassa ja kuittausta haluavalla taholla disponoimisvalta. Sitä vastoin on esitetty vaihtelevia mielipiteitä siitä, saisiko osakas tällöin käyttää kuittaukseen kauppayhtiön vastasaamista. Tässä suhteessa on näet haluttu rajoittaa kuittaus niihin tapauksiin, joissa osakkaalla on oikeus edustaa kauppayhtiötä.[168] Lisäksi on esitetty sellainen ratkaisu, ettei osakkaalla voisi olla kuittausoikeutta, vaan ainoastaan oikeus torjua maksuvaade nojautumalla yhtiön vastasaamiseen. Viimeksi mainittu järjestely onkin omaksuttu eräiden maiden — esim. Saksan — lainsäädännössä.[169]

Pohjoismaisessa oikeustieteessä on kuitenkin yleensä suotu kauppayhtiön osakkaalle — myöskin edustusoikeutta vailla olevalle — puheena oleva kuittausmahdollisuus. Näin on menetelty myös sekä Suomessa että Ruotsissa hiljattain ilmestyneissä kauppayhtiöitä käsittelevissä erikoistutkimuksissa.[170] Tätä kantaa voitaneenkin pitää oikeutemme mukaisena. Tässä suhteessa viitattakoon erityisesti niihin näkökohtiin, joita on esitetty kosketeltaessa takausmiehen oikeutta turvautua kuittauksen aikaansaamiseksi päävelallisen vastasaamiseen. Kyseiset tapaukset ovat nimittäin kuittauksen kannalta melkoiselta osalta toisiinsa rinnastettavia. Onhan kummassakin tapauksessa se saatava, joka tulee kuittaukseen käytettäväksi, juuri sen henkilön saatava, jonka velan perimisestä on kysymys. Kernaasti ei voitanekaan olla sallimatta kuittausta kauppayhtiön osalta nyt esillä olevassa tilanteessa, samalla kun takausmiehelle suotaisiin äsken mainittu kuittausoikeus.[171] Pikemminhän tuntuu kuittauksen sallittavuus olevan paikallaan juuri kauppayhtiön velkaa perittäessä. Tässä mielessä vaikuttaa asiaan se läheinen suhde, mikä vallitsee kauppayhtiön ja sen osakkaan välillä.[172]

---

168 Näin *Borgen*, JurT 1926 s. 157 s. ja *Illum* s. 127.

169 Ks. HGB 129,3 § ja sen johdosta *Staub*, Kommentar § 129: 10.

170 Ks. *Heikonen*, mt. s. 281 s. ja *Nial*, mt. s. 211 s.

171 Takaustilannetta onkin oikeustieteessä käytetty hyväksi todisteena po. tarkoituksessa. Ks. esim. *Heikonen*, mt. s. 281.

172 Kyseessä on siis argumentum a maiore ad minorem. Merkille onkin pantava, että eräissä maissa, joissa takausmiehelle ei ole suotu kuittausoikeutta päävelallisen vastasaamisella, on kuitenkin katsottu, että kauppayhtiön osakas saa käyttää kuittaukseen yhtiön vastasaamista. Näin on menetelty Tanskassa. Ks. esim. *Torp*, Selskabsret s. 72. Ks. myös Norjan oikeuden osalta *Arnholm*, Streiftog s. 43 s.

Se mitä äsken on lausuttu avoimen yhtiön ja sen osakkaan kuittausmahdollisuuksista, soveltuu mutatis mutandis kommandiittiyhtiöön ja sen vastuunalaiseen yhtiömieheen.[173]

Konkurssissa tapahtuvaa kuittausta käsittelevässä osassa tulee otettavaksi esille eräitä avoimen yhtiön ja sen osakkaan konkurssissa ajankohtaiseksi tulevia kuittauskysymyksiä.[174]

II. Jakamaton kuolinpesä muistuttaa omistusoikeussuhteiltaan kauppayhtiötä. Onhan kummassakin kyseessä jakamaton yhteisomistusoikeus, ja kummankin osakkailla on henkilökohtainen vastuu yhteisön veloista.[175] Niinpä ne säännöt, mitä edellä on mainittu avoimesta yhtiöstä, pitävät paikkansa myöskin jakamattomassa kuolinpesässä.[176] Tämä johtaa seuraaviin tuloksiin:

a) Kun kuolinpesältä peritään sen velkaa, pesä ei voi käyttää kuittaukseen osakkaan saamista velkojalta.

b) Kun kuolinpesän osakkaalta peritään hänen yksityistä velkaansa, osakas ei voi käyttää kuittaukseen pesän saamista velkojalta.

c) Kun kuolinpesä perii saamistaan sivulliselta henkilöltä, ei tämä voi käyttää kuittaukseen saamistaan pesän osakkaalta.

d) Kun kuolinpesän osakas perii yksityistä saamistaan sivulliselta henkilöltä, niin tämä voi käyttää kuittaukseen saamisensa pesältä.

e) Kun kuolinpesän osakkaalta peritään pesän velkaa, on osakkaalla mahdollisuus kuitata sekä omalla vastasaamisellaan että pesän saamisella.

Näiden kunkin kohdan osalta riittänee se, että vain viittaan vastaavasti merkittyihin kohtiin edellä olevan kauppayhtiötä koskevan esityksen yhteydessä.

III. Kauppaoikeuden kehittämä komissiosäännöstö luo omalaatuisia suhteita siinä mukana olevien tahojen kesken.[177] Erityisesti

---

173 Näin *Nial*, mt. s. 367; *Illum* s. 129; *Sindballe*, Selskabsret I s. 182 s.; *Arnholm*, Streiftog s. 44.

174 Ks. § 12: 4 II.

175 Ks. po. vertailun johdosta erityisesti *Heikonen*, Perinnönyhteydestä Suomen oikeudessa II s. 194 ss. ja sama Avoin yhtiö s. 101 ss.

176 Näin nimenomaan *Arnholm*, Streiftog s. 44 s. Vrt. myös *Ekeberg—Guldberg—Bergendal*, Den nya lagen om boutredning och arvskifte s. 255; *Illum* s. 113 ss.; *Borum*, Arvefaldet s. 81 ss.

177 Meillä on komissiosuhde — toisin kuin muissa pohjoismaissa — laissa säänteleмättä. Siitä johtuen on jouduttu hakemaan tukea muiden pohjoismaiden yhteistoimin aikaansaamasta komissiota ja eräitä muita kaupallisia suhteita käsittelevästä laista.

myyntikomission kohdalla tulee esille kuittauskysymyksiä. Niinpä on ratkaistava, saako ostaja kauppahintasaamista vastaan käyttää kuittaukseen niin hyvin komissionsaajalta kuin -antajaltakin olevan vastasaamisen. Selvää lienee, että ainakin ensiksi mainitulta olevan vastasaamisen kuittaukseen käyttäminen on sallittua. Komissionsaajallehan hintakin on suoritettava tämän sitä periessä, ja ostaja on sopimussuhteessa juuri komissionsaajaan. Asiaan ei vaikuta edes se seikka, että ostaja on vastasaamisen saadessaan ollut tietoinen komissionsaajan toimimisesta toisen henkilön lukuun.[178] Mutta miten on sitten komissionantajalta olevan vastasaamisen laita? Kieltämättä on sellaisia tapauksia, joissa komissionsaaja joutuisi kärsimään kuittauksesta. Niinpä jos hinnan suoritus — kokonaan tai osaksi — itse asiassa tulisi menemään komissionsaajalle, niin ei kuittausta voitane komissionantajalta olevalla vastasaamisella hyväksyä komissionsaajan haitaksi ilman tämän suostumusta.[179]

Muihin komission yhteydessä esiintyviin erikoisiin kuittaustilanteisiin ei tässä tutkimuksessa ole syytä puuttua.

---

178 Näin Ruotsin v. 1914 annetun komissiota ym. koskevan lain 64_1 § sekä myös Tanskan ja Norjan vastaavien lakien säännökset. Ks. sen johdosta *Ekeberg,* Handelsrätt s. 51 s.; *Hult,* Om kommissionärsavtalet I s. 245; *Ussing* s. 411; *Arnholm,* Streiftog s. 54.

Puheena oleva kysymys oli v. 1922 Lainopillisen yhdistyksen eräänä keskustelukysymyksenä. Tällöin alustajat asettuivat Ruotsin lain kannalle, minkä myös jäsenet hyväksyivät. Ks. JFT 1922 s. 354 ss.

Jos taas komissionantaja ryhtyy perimään tavaran hintaa, on hyvällä syyllä katsottu voitavan lähteä tavallisen velkakirjan siirronsaajaa vastaan tapahtuvan kuittauksen pohjalta. Tälle rakentuu Ruotsin kyseisen lain 64_2 §, jonka johdosta ks. *Ekeberg,* mt. s. 52. Ks. myös JFT 1922 s. 354 ss.

179 Ks. edellisen johdosta *Chydenius,* Kontraktsrätt II s. 312. Ruotsin laki (64_1 § i.f.) lausuu po. suhteessa, että kuittaus on mahdollinen vain sikäli kuin on voitu selvittää, ettei komissionsaaja kärsi kuittauksesta mitään haittaa. Ks. siitä *Rabenius,* TfR 1919 s. 24.

Meillä on oikeuskäytäntö eräässä tapauksessa suhtautunut kielteisesti ostajan kuittausmahdollisuuteen komissionantajalta olevaa vastasaamista hyväksi käyttäen. Näin KKO 1923 t. I 5: Huutokaupan toimittajan periessä myymänsä tavaran hintaa ostaja olisi halunnut kuitata myyttäjältä olevalla saamisellaan. Kuittausvaatimus hylättiin, koskei tavaraa huudettaessa ollut pidätetty oikeutta saada maksaa hinta myyttäjälle. Samaan tapaan Ruotsissa jo NJA 1880 s. 254 ja 1885 s. 132. — Henkilöä, joka vapaaehtoisella huutokaupalla myy toisen omaisuutta, on sekä meillä että Ruotsissa pidetty komissionsaajana. Ks. *Chydenius,* Kontraktsrätt II s. 304 ja *Ekeberg,* Handelsrätt s. 6.

3. Saamisten samanlaatuisuudesta

I. Jotta vastasaatavan sisältämä suoritus kelpaisi pääsaatavan suoritukseksi, tulee näiden suoritusten kohteitten olla laadultaan samanlaisia ja myöskin yhtä hyviä. Muutoin ei kuittausta vastustavan puolen asema tule turvatuksi.[180] On syytä jo nyt tähdentää sitä, ettei puheena oleva vaatimus suinkaan merkitse itse saamisoikeuksien samanarvoisuutta. Saamisethan voivat olla arvoltaan melkoisestikin erilaisia, vaikka niiden sisältönä olevat suoritukset ovat aivan samanlaatuisia. Tämä seikka tulee myöhempänä eri yhteyksissä käymään selvästi ilmi.

Juuri mainitun säännön on usein arveltu johtavan siihen, että ainoastaan lajivelvoitteet kelpaisivat kuittaukseen käytettäviksi. Niinpä esim. *Wrede* on selittänyt, etteivät yksilöllisesti määrättyjä esineitä koskevat velat — ns. erityisvelvoitteet — voi koskaan olla samanlaatuisia sillä tavoin, että kuittaus olisi mahdollinen.[181] Tällä kannalla, jolla on katsottu jo roomalaisen oikeuden olleen, on edelleenkin ollut lukuisia puoltajia.[182] Kuluvalla vuosisadalla on kuitenkin erityisesti Pohjoismaissa tähdennetty sitä, ettei kuittausta voitaisi periaatteessa rajoittaa pelkästään lajivelvoitteihin ulottuvaksi.[183] Tässä mielipiteessä lienee ainakin sen verran perää, että vastasaatavan ollessa erityisvelvoite ja pääsaatavan lajivelvoite täytynee kuittaus hyväksyä. Ensiksi mainitun saamisen velkoja näet halutessaan toteuttaa kuittauksen luopuu intressistä saada itselleen yksilöllisesti määrätty suoritus. Edellytyksenä on tietenkin, että kyseisen erityisvelvoitteen kohde täyttää pääsaatavana olevan lajivelvoitteen tunnusmerkit.[184] Kyseenalaiselta sitä vastoin tuntuu pakollisen kuittauksen salliminen silloin, kun pääsaatava on erityisvelvoite. Nähtävästi tähän kysymykseen on vastattava kieltävästi. Pääsaamisen velkojan intressiä saada tietty konk-

---

180 Ks. eritoten s. 34 ss. — Usein kylläkin puhutaan epätäsmällisesti itse saamisoikeuksien samanlaatuisuudesta.

181 Näin meillä *Wrede,* Kvittning s. 145 ja sama, Obligationsrätt s. 203 s.; *Hakulinen,* Obligationenrecht s. 44. *Serlachiuksen* mukaan saamisten tulee ainakin säännönmukaisesti olla geneerisesti määrättyjä. Ks. *Serlachius—Cederberg* s. 208.

182 Ks. *Leonhard* s. 616; *Guhl* s. 216; *von Tuhr—Siegwart* II s. 637; *Gschnitzer* VI s. 506. Vrt. lisäksi *Augdahl* s. 93; *Larenz* I s. 271.

183 Ks. *Ussing* s. 394; *Illum* s. 38; *Arnholm,* Streiftog s. 36; *Rodhe* s. 60: — Vrt. myös *Enneccerus—Lehmann* s. 284.

184 Tätä on *Ussing* (s. 394) käyttänyt esimerkkinä. *Wreden* mielestä (Kvittning s. 145) kuittaus ei ole po. tilanteessa mahdollinen.

reettisesti määrätty suoritus näet tuskin voidaan syrjäyttää.[185] Teoreettisesti on tosin mahdollinen sellainen tilanne, että vastakkaisten erityisvelvoitteitten kohteena on sama yksilöllisesti ilmaistu suoritus. Tässä tapauksessa ei liene estettä kuittauksen toteutumiselle.[186]

Kysymyksellä kuittauksen ulottamisesta erityisvelvoitteita koskevaksi ei kylläkään ole mainittavaa käytännöllistä merkitystä. Kuittausvaatimuksia esitetään näet käytännössä miltei yksinomaan vain lajivelvoitteitten ja näistäkin yleensä vain rahavelkojen osalta.[187]

Ansainnee mainita, ettei edellä kosketeltu lajivelvoitteen käsite rajoitu koskemaan ns. paljousesineitä (res fungibiles). Myöskin sellaisia esineitä, joita pidetään erityisesineinä, voidaan näet velvoittautua toimittamaan lajitunnusmerkkien mukaan. Tällaiset velvoitteet ovat samalla kelvollisia kuittaukseen käytettäviksi.[188]

Työsuoritukset ovat siinä määrin henkilökohtaisia velvoitteita, ettei pakollista kuittausta niiden osalta voitane toteuttaa.

Jos pääsaaminen on tiettyä tavaralajia ja vastasaaminen puolestaan samaa tavaralajia viimeksi mainitun sen lisäksi ollessa jotakin tiettyä alalajia, on pakollinen kuittaus kyllä mahdollinen. Kuittausta haluava osapuoli näet tässäkin tapauksessa luopuu kyseistä alalajia koskevasta vaatimuksestaan. Mutta mikäli tilanne on päinvastainen eli siis pääsaaminen tiettyä alalajia, niin pakollinen kuittaus ei ainakaan periaatteessa käyne päinsä. Tosin ei ole perusteltua kiinnittää huomiota varsin vähäpätöisiin määrittelyvivahteisiin, etenkin, jos vastasaamisen

---

185 Mahdollista on, etteivät edellä alav:ssa 183 mainitut tutkijatkaan ole pitäneet kuittausta po. tilanteessa luvallisena.

186 Tekstissä mainittu tilanne on, kuten jo *Lassen* (s. 745) huomautti, jokseenkin abnormi.

187 Niinpä *Augdahl* (s. 93) on tyytynyt toteamaan vain tekstissä mainitun seikan.

Osakkeitten ja obligaatioitten osalta todettakoon, että esim. saman yhtiön osakkeet ja saman obligaatiolainan obligaatiot yleensä ovat periaatteessa kuittauskelpoisia keskenään. Mutta on otettava huomioon, että po. arvopaperit eivät aina ole samanlaatuisia. Niinpä osakkeista saattavat tietyt olla jossakin suhteessa etuoikeutettuja. Ja jos toisen osapuolen vaatimus kohdistuu tiettyihin arvopapereihin, esim. määrätyn numeroisiin osakkeisiin tai obligaatioihin, niin hänen oikeuttaan noihin papereihin ei voida pakollisen kuittauksen tietä loukata. Näin ollen po. arvopapereitten kesken tapahtuva kuittaus ei käytännössä merkitse kovinkaan paljon.

188 Klassillisena esimerkkinä on po. suhteessa käytetty hevosta. Ks. esim. *Wrede,* Kvittning s. 145 alav. 13. Nykyisessä oikeuselämässä sopinee vastaavaan tarkoitukseen paremmin auto.

määrittely hyvin vastaa myös pääsaamisen sisältöä.[189] Tässä mielessä *Arnholm* on esittänyt seuraavan varsin sattuvan esimerkin: Kaksi lääkäriä on sitoutunut leikkauksin poistamaan toinen toiseltaan umpisuolen. Ei voida velvoittaa heitä suorittamaan »kuittausta» siten, että he kumpikin joko säilyttävät umpisuolensa tai suorittavat tarpeellisen operaation itse.[190]

Jompikumpi — tai molemmat — saamisista voivat käsittää valinnanvaraisia suorituksia, ns. valinnaisvelvoitteita. Mikäli jokin näistä on valittu, on saamisten samanlaatuisuus käsillä. Tällaisessa tapauksessa valinta- eli optiovalta saattaa olla myös kuittausta vastustavalla osapuolella. Jos mainituin tavoin on laita, po. osapuoli voi estää saamisten muodostumisen samankaltaisiksi. Samanlaatuisuuttahan ei ole olemassakaan, ennenkuin valintaoikeutta on käytetty sillä tavoin, että samanlaatuisuus on syntynyt. Mutta samanlaatuisuuden synnyttyä ja valinnan tultua voimaan kuittaus tietenkin käy päinsä. Vastaavasti on laita myös silloin, kun valintavalta kuuluu sivulliselle henkilölle. Jos taas valintaoikeus on kuittausta haluavalla puolella, niin tämä voi kuittauksen yhteydessä suorittaa valintansa.[191]

II. Kuittaukseen käytettävien vastakkaisten saatavien maksupaikkojen erilaisuuden vaikutuksesta niiden kuittauskelpoisuuteen on esitetty erilaisia mielipiteitä. Niinpä *Wrede* väitöskirjassaan katsoi, että maksupaikkojen identtisyys kerta kaikkiaan kuuluisi kuittauksen edellytyksiin. Muuten ei saamisia näet voitaisi pitää samanlaatuisia suorituksia käsittävinä.[192] Velvoiteoikeuden yleisestä osasta

---

189 Ks. edellisen johdosta etenkin *Ussing* s. 394.

Puolittaislajikauppa voi niin ikään aiheuttaa kuittauksen osalta tiettyjä ongelmia. Niinpä jos A:lla on oikeus vaatia B:ltä määrätynlaista kahvia ja B:llä puolestaan A:lta tietystä laivalastista olevaa kahvia, ei *Arnholm*in mukaan A:lla ole oikeutta vaatia pakollista kuittausta mutta kyllä sitä vastoin B:llä. Ks. *Arnholm,* Streiftog s. 37. Näin lieneekin laita, mikäli laivan lastissa oleva kahvi täyttää A:lle tulevan kahvin laatuvaatimukset, kuten Arnholm on edellyttänytkin.

190 *Arnholm,* Streiftog s. 37. — Ks. työsuoritusten osalta lisäksi *Wrede,* Kvittning s. 146.

Sveitsissä on kylläkin selitetty, että samansisältöisiin toimintoihin (»Handlungen») kohdistuvat saamisvaateet voitaisiin keskenään kuitata. Ks. *Oser—Schönenberger* V: 1 s. 627.

191 Ks. edellisen johdosta *Hakulinen,* Obligationenrecht s. 44; *Arnholm,* Streiftog s. 36 s.; *Augdahl* s. 101 alav. 1; *Arwed Blomeyer,* Allgemeines Schuldrecht s 273; *von Tuhr—Siegwart* II s. 637 s.

192 Ks. *Wrede,* Kvittning s. 143 s. Wrede perusteli kantaansa 1734 v:n lain UK 4: 10:n velan maksupaikkaa koskevalla säännöksellä.

pitämissään luennoissa Wrede muutti kantansa täysin vastakkaiseksi ja selitti, ettei maksupaikkojen erilaisuus vaikuttaisi kuittauksen käytettävyyteen mitään.[193] Wreden varhaisempaa kantaa ei yleensä sittemmin ole sellaisenaan esitetty. Sehän merkitsisikin pakollisen kuittauksen rajoittamista varsin ahtaisiin puitteisiin. Mutta puheena oleva kanta on edelleenkin esiintynyt useilla nimenomaan pohjoismaisilla tutkijoilla periaatteessa noudatettavana edellytyksenä. Tästä säännöstä on kuitenkin samalla tehty siksi merkittäviä poikkeuksia, että sen arvo on jäänyt lopulta suhteellisen vähäiseksi.[194] Lisäksi on — erityisesti Keski-Euroopassa — melko yleisesti haluttu suoda pääsaamisen velkojan maksupaikkaan liittyville intresseille tiettyä merkitystä muulla tavoin. Jos näet kuittaus selvästi loukkaisi kosketeltuja intressejä, niin olisi kuittaus joko kokonaan evättävä tai sitten se olisi hyväksyttävä vain sillä ehdolla, että velkojan kärsimä vahinko korvattaisiin.[195]

Selostettujen eri mahdollisuuksien väliset eroavuudet eivät itse asiassa ole kovinkaan kauaskantoisia. Käytännön kannalta ylivoimai-

---

193 Ks. *Wrede,* Obligationsrätt s. 204. Saman kannan on esittänyt *Vihma* (Velvoiteoikeuden luennot s. 46). Wreden myöhempi kanta vastaa Ranskan Code civilin omaksumaa ratkaisua (1296 art.), jonka johdosta ks. *Planiol—Ripert* 7 s. 698. Tämä soveltuneekin hyvin Ranskassa omaksuttuun ipso iure-konstruktioon.

Serlachiuksen mielestä maksupaikkojen erilaisuudelle oli suotava merkitystä niissä tapauksissa, joissa jompikumpi suoritus oli sitoumuksen mukaisesti täytettävä sopimuksessa ilmaistulla paikkakunnalla jonakin määrättynä aikana. Ks. *Serlachius—Cederberg* s. 208 s. Vrt. tämän kannan johdosta BGB $391_{,2}$ §:ää, jossa edellytetään kuittaus mainitunlaisessa tilanteessa kielletyksi. Ks. viimeksi mainitun lainkohdan johdosta *Palandt* § 391: 2.

194 *Arnholm* (Streiftog s. 39) asettaa säännöksi, ettei eri maksupaikalla rahasaamisten osalta yleensä ole merkitystä.

Rodhe (s. 60) päätyy VKL:n maksupaikkaa koskevien säännösten perusteella niin ikään toteamaan maksupaikan vähäisen merkityksen rahansaamisia keskenään kuitattaessa.

Ks. myös *Lassen* s. 746; *Rabenius,* TfR 1918 s. 336 s.; *Augdahl* s. 97.

195 Näin BGB $391,_{1}$ §, joka asettaa säännöksi kuittausmahdollisuuden maksupaikkojen erilaisuudesta huolimatta. Kuittausta haluavan puolen on kuitenkin korvattava toiselle puolelle se vahinko, minkä kuittaus hänelle saa aikaan estämällä häntä saamasta suoritusta määrätyllä paikalla. Lainkohdan 2. momentti asettaa puolestaan edellä alav:ssa 193 mainitun presumtion.

Sveitsissä on tilanne laissa sääntelemättä. Siellä on kuitenkin yleensä asetuttu BGB:n linjoille. Ks. esim. *von Tuhr—Siegwart* II s. 637; *Oser—Schönenberger* V: 1 s. 628. Samoin on laita Itävallassa. Ks. *Gschnitzer* VI s. 509.

Tanskassa *Ussing* (s. 396) on ollut varsin lähellä BGB:tä. Hänen mukaansa näet pääsaamisen velkojalle kuittauksen johdosta koituneet kustannukset eivät estä kuittausta, jos po. velkojan kärsimä vahinko korvataan.

sesti tärkeimmän tapuksen, rahasaatavien kuittauksen, osalta on näet päädyttävä toteamaan, ettei maksupaikkojen erilaisuus useimmissa tapauksissa voi merkitä mitään. Onhan vastasaamisen velkojalla (pääsaamisen velallisella) po. saamistyypin ollessa kyseessä yleensä VKL $3,_2$ §:n nojalla alkuperäisen maksupaikan maan rajojen sisällä valta määrätä se paikka, missä vastasaaminen tulee suorittaa. Mainittu määräämisoikeushan syrjäytyy ainoastaan, jos muutoksesta koituu velalliselle olennaista hankaluutta tai kustannuksia.[196] Nythän voidaan konstruoida tilanne sillä tavoin, että velkoja kuittausta halutessaan määrää pääsaatavan maksupaikan myös vastasaatavan suorituspaikaksi.[197] Vaikuttaa muutenkin siltä, ettei rahasaamisten osalta yleensäkään ole perusteltua asettaa maksupaikan yhteisyydelle kuittauksen edellytyksenä mainittavaa kantavuutta. Rahahan on ennen kaikkea maksuväline, ja rahavelkojen yhteydessä on pyritty joustaviin järjestelyihin. Tätä joustavuutta lienee pidettävä yllä myöskin rahasaamisten kuittauksen yhteydessä. Ja onhan kuittaus muutenkin omansa helpottamaan velkojen suoritusta. Niinpä rahasaamisten kuittauksen yhteydessä eri maksupaikka ei voi olla kuin perin harvoin relevantti, mikäli nuo maksupaikat ovat samassa maassa.[198] Jos taas maksupaikat ovat eri maissa, niin täytynee pääsaamisen velkojalle kuittauksesta koituvan haitan olla huomattavan suuri, jotta kuittaus estyisi.

Tavarasaamisten osalta tilanne on kyllä erilainen. Suorituspaikka näyttelee nimittäin tavarasuorituksissa yleisesti merkittävämpää osaa kuin rahasuorituksissa, ja velkojan tähän liittyvä intressi ansainnee tiettyä suojaa. Kyseenalaiselta kuitenkin tuntuu onko sen takia mentävä kerta kaikkiaan estämään kuittaus puheena olevien suoritusten kesken. Vahingonkorvausvelvollisuushan toisi yleensä mukanaan riittävän suojan. Mutta toiselta puolen lienee kuittausoikeuden suominen sillä ehdolla, että vastapuolelle koituva vahinko tulee korvatuksi, Suomen oikeuselämälle vieras ilmiö. Ja jos tällainen järjestely yhdessä kohdassa omaksuttaisiin, niin se leviäisi helposti laajemmallekin ja ikään kuin vesittäisi pakollisen kuittauksen edellytyksiä. Niinpä lieneekin tyydyttävä estämään kuittaus silloin, kun pääsaamisena olevan

---

196 Ks. *Hakulinen*, Velkakirjalaki s. 76 s.; *Marks von Würtemberg—Sterzel* s. 37 s.; *Ussing—Dydbal* s. 13; *Villars-Dahl* s. 27 s.

197 Ks. *Rodhe* s. 61.

198 VKL $3,_1$ §:ään on viitannut mm. *Rodhe*. — Valuuttasäännöstely voi saada aikaan, että säännönmukainen maksutie ja sen seurauksena kuittauskin joutuvat syrjäytymään.

tavarasaamisen velkoja voi osoittaa, että hänelle tulevalle suoritukselle on vastasaamisen suorituspaikasta poikkeava suorituspaikka erinomaisen tärkeä.[199]

III. Vastakkaiset rahasaamiset voivat olla e r i r a h a l a j i n a maksettavia, esim. pääsaatava Suomen rahassa ja vastasaatava Ruotsin rahassa. Maksussa käytettävän valuutan erilaisuuden vaikutuksen määrittely kuittauksen käytettävyyteen on osoittautunut pulmalliseksi tehtäväksi. Kuluvan vuosisadan alkupuolella — vakaitten valuuttakurssien ja vapaan valuuttavaihdannan vallitessa — ei ymmärrettävistä syistä aina suotu po. erilaisuudelle kovinkaan paljon arvoa kuittausta estävänä tekijänä. Esitettiinpä jopa sellainenkin mielipide, ettei tuo seikka rajoittaisi kuittausta lainkaan.[200] Nykyisin on taas eräillä tahoilla haluttu nähdä valuutan erilaisuudessa kuittauksen mahdollisuuksiin melkoisestikin vaikuttava ominaisuus.[201]

Nimenomaisten säännösten puuttuessa on tässäkin tapauksessa nähtävästi turvauduttava VKL:n velan maksua koskeviin säännöksiin. Tällöin kiinnittynee huomio VKL 7,1 §:ään. Mainitun lainkohdan mukaan velallinen saa niissä tapauksissa, joissa velkakirja on asetettu maksettavaksi sellaisena rahalajina, joka ei ole käypä maksupaikalla, suorittaa maksun maksupaikan rahalla maksupäivän kurssin mukaan, jollei ole toisin sovittu.[202] Vastaavan kaltaista valintavaltaa velallinen saanee käyttää myöskin silloin, kun hänellä on vastasaaminen ja hän haluaa toteuttaa kuittauksen. Jos siis A:lla on Suomen valuutassa maksettava saatava B:ltä ja B:llä esim. Ruotsin kruunuina tässä maassa maksettava vastasaatava A:lta, niin on A:lla sekä oikeus maksaa velkansa Suomen valuutassa että myös kuitata. Kuitatessaan hän näet muuntaa oman velkansa kotimaan valuutan määräiseksi kuittauspäivän kurssin mukaan.[203]

---

199 Kuten BGB 391,2 §:ssä oleva presumtio edellyttää, niin tiettynä ajankohtana tietyssä paikassa täytettävä velvoite saattaa olla tekstissä mainittua laatua. Ks. edellä alav. 193.

200 Ks. erikoisesti *Lassen* s. 745 alav. 25. Vrt. myöskin *Serlachius—Cederberg* s. 208.

201 Ks. esim. *Arnholm,* Streiftog s. 38 s.

202 Ks. po. lainkohdan johdosta *Hakulinen,* Velkakirjalaki s. 98 ss.; *Marks von Würtemberg—Sterzel* s. 49 ss.; *Ussing—Dydbal* s. 21 s.; *Villars-Dahl* s. 34 s.

203 Tämä vastaa yleistä kuittausmahdollisuutta niissä tapauksissa, joissa on kyseessä alternatiivinen suoritus. Ks. *von Tuhr—Siegwart* II s. 638.

Mutta jos kosketellussa tilanteessa kuittauksen tahtoisikin saada aikaan B, muuttuu tapauksen ratkaisu komplisoidummaksi. Loukkaisiko B:n kuittaus tässä tapauksessa siinä määrin A:n valintaoikeutta, ettei kuittausta olisi sallittava? Pohjoismaissa on puollettu kantaa, jonka mukaan VKL 7,1 §:stä ilmenevä valintavalta määräisi myöskin pakollisen kuittauksen rajat. Ainoastaan po. vallan puitteissa olisi näet kuittaus ns. valuuttavelkatapauksissa mahdollinen. Sen ohella olisi tietysti otettava huomioon saamisiin ehkä liitetty ns. effektiivilauseke. Tällainen lausekehan tuo velkojalle oikeuden vaatia ulkomaanrahan määräistä valuuttaa ja siten syrjäyttää velallisen valintaoikeuden käyttö. Mikäli saamiseen siis on sisällytetty mainittu effektiivilauseke, ei velallinen voi luoda kuittauksen edellytyksiä VKL 7,1 §:ää analogisesti soveltamalla.[204]

Toiselta puolen on Pohjoismaissa myös saanut kannatusta mielipide, jonka mukaan pääsaamisen velkoja ei voisi kysymyksessä olevissa tilanteissa ilman muuta evätä vastapuolelta kuittausoikeutta. Kuittaus estyisi näet — paitsi effektiivilauseketapauksissa — ainoastaan silloin, kun velkojataholla on ollut hyväksyttävä intressi saada itselleen juuri asianomaista valuuttaa. Tämän kannan omaksui aikanaan *Wrede*, ja sittemmin sitä on puoltanut mm. *Ussing*.[205]

Mikäli pidetään tiukasti kiinni niistä suuntaviivoista, joita kuittauksen samanlaatuisuusedellytykselle on asetettu, niin on päädyttävä ensiksi mainitun kannan puolelle. Valuutan ilmaisuhan on tavallaan saamisen lajin määrittelyä, ja tätä määrittelyä tuntuisi kuittauksenkin yhteydessä olevan perusteltua noudattaa. Jos halutaan osoittaa kuittauksen aikaansaamista kohtaan erityistä suopeutta, niin on tietysti puollettavissa väljennysten teko tässäkin kohdassa. Suomen oikeudelle on yleisesti kyllä ollut ominaista melkoinen myötämielisyys kuittauksen

---

204 Ks. *Arnholm*, Streiftog s. 38 s.; *Rodhe* s. 60. Vrt. lisäksi *Oertman*, s. 411; *von Tuhr—Siegwart* II s. 638. Samoin myös *Nussbaum*, Money in the Law National and International s. 375 s.

205 Ks. *Wrede*, Obligationsrätt s. 203 s. ja *Ussing* s. 395. Ks. myös *Augdahl* s. 93. Eräässä tapauksessa KKO näyttää asettuneen Wreden kannalle. Tässä tapauksessa (1924 t. I 22) oli kuittaukseen käytettävä vastasaatava ulkomaan rahan määräinen. Kun kyseisen ulkomaan valuutan kurssia ei kuittausvaatimuksen tekohetkellä Suomessa virallisesti noteerattu, ei kuittausedellytyksiä ollut olemassa, ja kuittausvaatimus tuli hylätyksi. Mikäli virallinen noteeraus olisi ollut saatavissa, olisi kuittaus siis nähtävästi hyväksytty. Vähemmistö (1 jäsen) hyväksyi kuittauksen.

Väitöskirjassaan *Wrede* oli jättänyt kyseisen ongelman ratkaisun avoimeksi. Ks. Kvittning s. 142.

toteutumiselle, ja tämän valossa näyttää Wreden äsken mainittu kanta ainakin ymmärrettävältä. Toisaalta juuri rahavelkojen selvittelyn yhteydessä on yleisesti pyritty joustavuuteen. Rahavelka on sitä paitsi varsinaisista lajiveloista poikkeavassa asemassa sikäli, ettei lajin määrittelyllä ole siinä samaa merkitystä kuin lajiveloissa yleensä. Ja voihan kuittauksen vastustaminen, jonka tueksi ei ole voitu esittää mitään järkevää perustetta, olla sellaista shikaania, minkä suosiminen ei ole paikallaan. Eikä mitään vääryyttä pääse tapahtumaan, mikäli kuittaus kuitenkin saadaan estetyksi todellisen tiettyyn valuuttaan kohdistuvan tarpeen sitä vaatiessa. Niinpä ei voitanekaan kieltää, että edellä mainituista mielipiteistä jälkimmäinen johtaa varmemmin otolliseen tulokseen. In dubio lienee kuitenkin varmempaa pysytellä selväpiirteisillä linjoilla ja sallia kuittaus vain silloin, kun kuittausta haluava puoli saattaa optiovaltaansa käyttämällä muuntaa saamiset saman valuutan määräisiksi.

IV. Minkäänlaisia kuittausedellytysten väljennyksiä ei liene mahdollista järjestää sillä perusteella, että kuittaukseen käytettävillä tavarasaamisilla on kiinteä markkinahinta.[206] Näin ei voine tapahtua silloinkaan, kun toinen saamisista on rahavelka. Vertailun mahdollisuus tosin on olemassa ja ehkäpä hyvinkin tarkkamääräisenä. Kuitenkaan ei tässä tapauksessa ole olemassa samanlaatuisuusedellytystä sellaisena miksi se on käsitettävä: kuittaukseen käytettävä vastasaaminen ei kelpaa suoritukseksi vastoin jälkimmäisen velkojan tahtoa.[207]

Saatavien samanlaatuisuusedellytyksen osalta on vielä syytä tehdä eräitä täsmennyksiä. Ensinnäkin lienee selviö, ettei kuittaus edellytä saamisten johtuvan samasta oikeusperusteesta. Mutta kuittaus ei myöskään edellytä saatavien perustan oikeudellista samankaltaisutta. Perustan erilaisuus ei näet vaikuta mitään siihen, onko tietyn saamisen käsittämä suoritus kelvollinen toisen saatavan edellyttämäksi suoritukseksi. Niinpä yksityisoikeudellinen saaminen on kuitattavissa julkisoikeudellisen saamisen kanssa.[208] Oikeudenkäynnissä tapahtuvan kuittauksen yhteydessä kosketeltu perustan erilaisuus saattaa kylläkin aikaansaada erinäisiä esteitä kuittauksen toteutumiselle

206 Ranskan Code civil (1291,$_2$ art.) on kyllä omaksunut toisen kannan. Markkinahinta näet tekee kuittauksen sen mukaan mahdolliseksi. Ks. siitä lähemmin *Planiol—Ripert* 7 s. 706.

207 Arvopaperien, s.o. osakkeiden ja obligaatioiden, osalta on joskus haluttu asettaa tiettyjä väljennyksiä. Ks. esim. *Oertmann* s. 411.

208 Ks. tämän johdosta myös § 5: VI.

kompetenssirajoitusten muodossa, kuten myöhemmästä esityksestä tulee käymään ilmi.[209]

Ilman muuta lienee selvää, ettei kuittaus edellytä saamisten olevan samansuuruisia. Tätä rajoitusta ei liene kuittaukselle tiettävästi koskaan asetettu, eikä sille olisikaan mahdollista esittää yhtään järkevää perustetta.[210] Samanlaatuisuuteen eivät liioin kuluu saamisilla ehkä olevien vakuuksien yhtäläisyys eikä yhtä hyvä etuoikeusasema konkurssissa. Kuittausta ei myöskään estä se seikka, että saamisista toinen on sidottu indeksiin ja toinen ei ole.[211]

Konkurssin vaikutuksista kuittauksen samanlaatuisuusedellytyksiin tulee puhetta myöhemmin konkurssin yhteydessä tapahtuvaa kuittausta selvitettäessä.[212]

4. *Vastasaamisen perimiskelpoisuudesta*

I. Edellä kuittauksen yleisenä materiaalisena edellytyksenä mainittu vastasaamisen erääntymisvaatimus ei kaivanne sen enempiä perusteluja. Tästä vaatimuksesta on olemassa eräs tärkeä poikkeus, nimittäin KS 34 §:stä ilmenevä konkurssioikeudelle ominainen järjestely, mihin palataan tarkemmin myöhempänä.[213]

Mikäli vastasaatavan erääntymisaikaa ei ole sovittu tai muuten määrätty, on po. saamisen velallinen — pääsaatavan velkoja — velvollinen VKL 5,1 §:stä ilmenevän säännön mukaisesti suorittamaan sen velkojan — pääsaamisen velallisen — sitä vaatiessa. Kosketellun kaltainen vaadittaessa maksettava vastasaatava on näin ollen heti erääntymisvaatimuksen kannalta kuittauskelpoinen. Mitään ennakolta tapahtunutta velkomusta ei tällöinkään tarvita, vaan saatava on muutenkin kuittauskelpoinen. Jos taas vastasaatava on irtisanomisen varassa oleva sitoumus, on vastasaaminen kuittauskelpoinen vasta siitä päivästä lukien, miksi se on irtisanottu.[214]

---

209 Ks. § 8: 3.

210 Pohjoismaisessa oikeustieteessä tätä on pidetty yleensä itsestään selvänä. Keski-Euroopassa on joskus nähty tarpeelliseksi myös esittää perusteluja po. säännön tueksi. Ks. esim. *Oser—Schönenberger* V: 1 s. 628.

211 Kyseiset eroavuudet saamisoikeuksien tarkemmassa sisällössä eivät näet vaikuta mitään siihen määrään, mitä vastakkaisista saamisista on kuittauksen hetkellä suoritettava.

212 Ks. § 12: 2 II.

213 Ks. s. 319 ss.

214 Ks. edellisen johdosta *Ussing* s. 395 s.; *Augdahl* s. 94; *Rodhe* s. 61.

Jos vastasaamisen maksamiseen on myönnetty maksuajan pitennystä, tulee esille kysymys siitä, onko samalla katsottava luovutun myöskin oikeudesta käyttää tuota saamista kuittaukseen. Tämä ongelma on pohjoismaisessa kirjallisuudessa ratkaistu eri tavoin. *Wrede* on selittänyt, ettei pitennyksen myöntämiseen voitaisi sisällyttää kuittausoikeudesta luopumista. Kuittauksessa ei näet tarvita lainkaan käteisiä varoja, ja maksuajan pitennyksen motiivina on tavallisesti ollut asianomaisen velallisen käteisvarojen puute.[215] Tätä vastaan on *Arnholm* huomauttanut, että kuittaus kuitenkin heikentää maksunlykkäyksen saaneen henkilön taloudellista asemaa. Hänen määrättävissään olevat varathan vähenevät kuittaukseen käytetyltä pääsaamisen osalta.[216] Niinpä tuntuukin perustellulta katsoa, että maksunlykkäys kyseisessä tapauksessa vie niin ikään oikeuden periä saamista kuittauksen tietä — oli sitten kyseessä offensiivinen tai defensiivinen kuittaus. Mahdollista on tietenkin, että maksunlykkäystä in casu on tulkittava toisin.

Kuittauksen esteenä ei ole se seikka, että pääsaamisen velallinen (vastasaamisen velkoja) viivyttelemällä pääsaamisen suoritusta siihen saakka, kunnes vastasaaminen on ennättänyt erääntyä, on milteipä shikaanimaisesti saanut aikaan kuittaustilanteen syntymisen. Tosin kuittauksen salliminen tällaisessa tapauksessa saattaa tuntua kiusalliselta. Velallisen viivästyksen vaikutuksiin ei oikeutemme mukaan kuitenkaan kuulu viivästyksen synnyttämän kuittaustilanteen tehottomuus.[217]

Usein on lausuttu, että pakollinen kuittaus edellyttää myöskin pääsaamisen erääntyneisyyttä.[218] Tällainen sanonta ei ole kuitenkaan aivan asianmukainen. On näet pidettävä erossa toisistaan kysymys saamisen erääntymisestä ja kysymys siitä, onko velallisen mahdollista suorittaa velkansa. Edellinen tuo julki velallisen velvollisuuden ja jälkimmäi-

---

215 Ks. *Wrede*, Obligationsrätt s. 206. Saman kannan oli Norjassa aikaisemmin esittänyt *Morgenstierne* (NRT 1879 s. 584).

216 Ks. *Arnholm*, Streiftog s. 39. Kannan on hyväksynyt *Ussing* (s. 395). *Rodhe* on todennut ongelman ratkaisun riitaiseksi eikä ole ottanut siinä kantaa (s. 61).

217 Ks. *Arnholm*, mt. s. 30 s.; *Rodhe* s. 61. — Vrt. myös esitystä oikeudenkäynnissä tapahtuvasta kuittauksesta (s. 207 ss.).

218 Tällöin on tavallisesti lausuttu, että sekä pää- että vastasaamisen tulee olla erääntyneitä. Näin meillä *Serlachius—Cederberg* s. 209. Saksalaisessa kirjallisuudessa po. ilmaus on ollut melko tavallinen. Ks. esim. *Oertmann* s. 412; *Hedemann* s. 183.

Sveitsin OR 120_1 art. on lausunut nimenomaan, että kummankin saamisen tulee olla erääntyneitä. Ks. myös *Oser—Schönenberger* V: 1 s. 628.

nen taas hänen oikeutensa.[219] Tämä ero on myös kuittauksen yhteydessä otettava vaarin. Niinpä pääsaatavan osalta kysymys huipentuukin siihen, onko velallisen mahdollista vastoin velkojan tahtoa kyseisenä ajankohtana kuittauksen tietä lakkauttaa pääsaatava ja vapautua siten velvoitteestaan.[220]

Jos pääsaatava on erääntynyt tai vaadittaessa maksettava, on sen velkojan tietenkin pakko alistua kuittaukseen kuten maksuunkin. Mutta jos tietty erääntymispäivä on olemassa mutta ei vielä käsillä, tulee esille kysymys, antaako tämä velkojalle turvaa kuittausvaatimuksia vastaan. Jos erääntymisaika estää velallista vastoin velkojan tahtoa suorittamasta velkaansa, niin ei kuittauskaan vastaavasti voi tulla kysymykseen. Kysymys velallisen oikeudesta maksaa po. tilanteessa on meillä laissa tosin jätetty sääntelemättä, mutta meillä on — samaten kuin Ruotsissakin — tavallisesti oltu sitä mieltä, että saamisten erääntymisaika suojaa yleensä myöskin velkojaa velallisen liian aikaisia suorituksia vastaan.[221] *Hakulisen* mielestä tälle suojalle ei olisi riittäviä perusteita silloin, kun saatava on ollut koroton.[222] Korkolauseke onkin sellainen tekijä, että se yleensä estänee velallista pakottamasta velkojaa liian varhaiseen maksuun. Mutta kyseenalaista lienee, suojaisiko korottomissa veloissa erääntymispäivä ainoastaan velallista. Ja vaikka tähän kysymykseen vastattaisiinkin myöntävästi, niin ei liene selvää, onko kuittaukseen nähden välttämättä asetuttava samoille linjoille. Kuittauksen-

---

219 Tätä on erityisesti nykyisessä pohjoismaisessa velvoiteoikeudessa tähdennetty. Ks. esim. *Ussing* s. 58 s. ja 208 ss. sekä *Rodhe* s. 118 s. ja 168. Jo *Wreden* mielessä oli selvä käsitys pää- ja vastasaamisen välisestä erosta po. suhteessa. Ks. Kvittning s. 155 s. Vrt. myös *Hakulinen*, Obligationenrecht s. 45.

220 Ks. edellisen johdosta *Ussing* s. 396; *Augdahl* s. 94; *Rodhe* s. 61 alav. 34. Vrt. lisäksi *Wrede*, Kvittning s. 155 s. ja Obligationsrätt s. 206 ja *Arnholm*, Streiftog s. 29 ss.

Myöskin Saksan uudemmassa kirjallisuudessa on kuittauksen osalta tähdennetty tekstissä mainittua eroavuutta. Ks. esim. *Enneccerus—Lehmann* s. 283; *Larenz* I s. 271 s.

Niin ikään Sveitsissä on — OR:n alav:ssa 218 mainitusta sanonnasta huolimatta — huomautettu, etteivät pääsaaminen ja vastasaaminen ole po. suhteessa samassa asemassa. Ks. *von Tuhr—Siegwart* II s. 639.

221 Näin meillä *Wrede*, Obligationsrätt s. 183 ja *Serlachius—Cederberg* s. 189 s. Samoin Ruotsissa *Almén* I s. 139 s. ja *Rodhe* s. 169. Samalla kannalla on yleensä oltu myös muissa pohjoismaissa, kuten *Alménin* teoksessa olevista viittauksista selviää.

Keski-Euroopan suurissa lakikodifikaatioissa on sitä vastoin omaksuttu toinen kanta. Ks. Code civil 1187 art., BGB 271 § ja OR 81 art.

222 Ks. *Hakulinen*, Velkakirjalaki s. 86.

sahan velkoja ei saa käteensä saamisensa sisältönä olevaa valuuttaa. Kuittaus on vain maksun surrogaatti, ja sen takia lienee yleensä syytä olla melko tiukka vedettäessä pakollisen kuittauksen käytön rajoja. Ja velkojalla voi olla erääntymättömän saamisensa käyttöä varten sellaisia suunnitelmia, mitkä kuittaus tekee tyhjäksi pahemmin kuin esim. maksu. Voihan velkoja antaa maksuna saamansa varat uudelleen velaksi, mutta kuittauksen tapahduttua ei hän voi sillä tavoin menetellä. Niinpä tuntuukin velkojan kannalta kohtuulliselta estää pakollinen kuittaus ennen pääsaatavan erääntymispäivää. Tuntuu kuitenkin siltä, ettei ole riittäviä syitä arvioida maksua ja kuittausta po. kysymyksessä eri tavoin. Ja olisihan toiselta puolen selväpiirteistä pitää maksu ja kuittaus yhdenmukaisina tässä suhteessa. Niinpä lienee yleensä lähdettävä siitä, että mikäli tietynlaisia velkasuhteita varten on olemassa kutyymejä, joiden mukaan velallinen on oikeutettu suorittamaan velkansa jo ennen erääntymisaikaa, nämä kutyymit oikeuttanevat myös pakolliseen kuittaukseen. Mutta muuten on erääntymisaikaa noudatettava.

Jos taas pääsaatavaa on ryhdytty perimään ennen sille määrättyä maksuaikaa, niin on kuittaus joka tapauksessa mahdollinen. Velkoja on näet tällöin luopunut maksuajan hänelle ehkä tuomasta edusta, ja velallinen voi — mikäli haluaa — sekä maksaa velan että kuitata sen omalla vastasaamisellaan.[223]

II. Kuittaukseen käytettävän vastasaatavan tulee — kuten edellä on lausuttu — olla menestyksellisen suorituskanteen perustaksi kelvollinen saaminen. Tästä on seurauksena, ettei ns. v a j a n a i s v e l v o i t e (luontaisvelvoite, obligatio naturalis) kelpaa mainitunlaiseksi vastasaamiseksi. Kun kerran vajanaisvelvoitetta ei kanteitse voida pakolla toteuttaa, niin ei liioin ole mahdollista tuollaisen saatavan perusteella pakollista kuittaustakaan aikaansaada. Sitä vastoin käy kuittaus kyllä päinsä vajanaisvelvoitetta vastaan kannekelpoisen saamisen ollessa vastasaamisena. Koska vajanaisvelvoitteen vapaaehtoinen maksu on pätevä, niin pätee myöskin kuittauskelpoisen vastasaamisen käyttö kuittaukseen vajanaisvelvoitetta vastaan.[224]

---

223 Ks. *Serlachius—Cederberg* s. 209; *Rabenius,* TfR 1918 s. 335; *Oertmann* s. 412. — *Serlachius* on perustellut mielipidettä VanhA 5 §:n säännöksellä vanhentuneen saamisen käyttämisestä kuittaukseen. Tämä tuntuu melko haetulta.

224 Ks. edellisen johdosta *Serlachius—Cederberg* s. 209; *Hakulinen,* Velvoiteoikeus I s. 29 s.; *Rabenius,* TfR 1918 s. 329; *Rodhe* s. 54; *Ussing* s. 397; *Augdahl* s. 95; *Arnholm,* Streiftog s. 31; *Enneccerus—Lehmann* s. 283; *Kress* s. 555; *von Tuhr—Siegwart* II s. 638 s.; *Planiol—Ripert* 7 s. 692 s.

Pelkästään siveellinen velvoite ei myöskään ole kelvollinen vastasaatavana kuittaukseen käytettäväksi. Siveellistä velvoitetta vastaan on kuittaus kylläkin mahdollinen sikäli kuin halutaan uhrata saamisia tällaiseen tarkoitukseen.[225]

Vanhentunut saaminen on kuittauksen kannalta erikoisasemassa.[226] Puheena oleva saaminen on näet eri oikeusjärjestysten mukaan yleisesti tietyin edellytyksin kelvollinen kuittaukseen käytettäväksi. Näin on laita myöskin Suomen oikeudessa. VanhA 5 §:n mukaan näet vanhentunut vastasaaminen on kuittauskelpoinen seuraavin edellytyksin: 1) Vanhentuneen vastasaatavan on täytynyt olla hankittu ennen vanhentumishetkeä. 2) Vastasaatavan velkojan on täytynyt jo ennen vanhentumishetkeä joutua velkaan vastasaamisen velalliselle.[227]

Ks. myös NJA 1924 s. 75: Kuittausvaatimus, jonka pohjana ollut sopimussuhde oli pactum turpe, jätetty tutkimatta (»avvisats»). Tapauksesta käy selville, että tuomioistuimet itse asiassa olivat hylänneet kuittausvaatimuksen.

Aikanaan lausuttiin yleisesti, että sekä pää- että vastasaamisen tuli olla kannekelpoisia. Tällaisia käsityksiä tavataan edelleenkin Keski-Euroopassa. Ks. sen johdosta esim. *Leonhard* s. 615. Syynä tähän lienee ainakin osaksi se, että on nähty kuittauksessa ipso iure tapahtuva ilmiö. Ks. *Augdahl* s. 95 alav. 1. Pohjoismaissa tehdään nykyisin selvä ero pää- ja vastasaamisen välillä, kuten tekstissä ilmenee. Jo *Wrede* meillä oli tästä erosta selvillä. Ks. *Wrede,* Kvittning s. 148 s. ja Obligationsrätt s. 204 s. Hän kylläkin lausui, että periaatteessa tuli kummallakin saamisella olla »exigibilitet», mutta että sillä oli merkitystä vain vastasaamisen osalta.

Mielestäni *Hakulisen* käytäntöön ottama termi »vajanaisvelvoite» kuvaa kyseisen velvoitetyypin ominaisuuksia paremmin kuin perinteellinen luontaisvelvoite (obligatio naturalis).

Miten on sitten arvosteltava vajanaisvelvoitteiden kesken tapahtuvaa kuittausta? Pakolla tällaista kuittausta ei tietenkään ole mahdollista saada aikaan. Asianomaisten omana asiana on, haluavatko he sopimustietä järjestää po. velvoitteiden (esim. pelivelkojen) keskinäisen kuittauksen, mutta näillekään järjestelyille ei oikeusturvaa voida saada. Ks. *Oser—Schönenberger* V: 1 s. 628.

225 Ks. esim. *von Tuhr—Siegwart* II s. 640. — Siveellisistä velvoitteista, jotka on nähtävästi vajanaisvelvoitteista erotettava, ks. *Hakulinen,* Velvoiteoikeus I s. 33.

226 Mielestäni ei ole asianmukaista sijoittaa vanhentunutta saamisoikeutta vajanais- eli luontaisvelvoitteiden luokkaan, kuten yleisesti on menetelty. Vanhentunut saatava poikkeaa näet — kuten *Hakulinen* on huomauttanut — siksi monessa oleellisessa kohdassa vajanaisvelvoitteista. Hakulisen tekemä rajankäynti on siis ollut perusteltua. Ks. Hakulinen, Velvoiteoikeus I s. 29 s. Vrt. myös *Rekola,* II s. 386 s. ja 430 ss.

227 VanhA 5 §:n säätelemän kuittauksen edellytyksistä ks. *Rekola* II s. 413 ss. ja siellä mainittua kirjallisuutta. Ruotsin voimassa olevan oikeuden saman sisältöisen säännöksen johdosta ks. lisäksi *Rodhe* s. 54 ja 688 s.

Saatavien on näin ollen tullut olla vastakkain viimeistään silloin, kun vastasaatava on vanhentunut. Tämän ajankohdan jälkeen syntynyt vastakkaisuus ei hyvin ymmärrettävistä syistä enää pysty tuomaan oikeutta kuittaukseen. Mutta toiselta puolen ei enempiä edellytyksiä VanhA 5 §:n mukaan vaadita. Vastasaatavan ei siis ole tarvinnut olla vanhentumisen aikaan vielä muissa suhteissa kuittauskelpoinen. Nimenomaan sen ei ole tarvinnut olla tuona hetkenä erääntynyt, kuten on laita eräissä muissa maissa.[228] Erääntyneisyys kuittaushetkellä siis riittää. Myöskään ei vaadita mitään asiayhteyttä saamisten kesken, mikä seikka on po. kuittauksen edellytykseksi asetettu joissakin oikeusjärjestyksissä.[229] Onkin todettava, että Suomen — samoin kuin myös Ruotsin — velvoiteoikeus on suhtautunut erinomaisen suopeasti vanhentuneen saamisen kuittausmahdollisuuksiin.[230]

Vanhentuneella saamisella voidaan toimittaa sekä defensiivinen että offensiivinen kuittaus. VanhA 5 §:n sanamuoto ei millään tavoin viittaa siihen, että kyseiset kuittausmahdollisuudet rajoittuisivat defensiivisen kuittauksen alalle, eikä tätä rajoitusta ole meillä esitettykään mahdolliseksi.[231]

VanhA 5 §:n soveltamisesta selostettakoon eräs oikeustapaus, nimittäin KKO 1944 I 1: Pankilla ei ollut oikeutta VanhA 5 §:n nojalla käyttää velallisensa pankissa olevalla tilillä olevia varoja vanhentuneen saatavansa kuittaamiseen, koskei ollut näytetty, oliko ja kuinka paljon velallisella tuon saatavan vanhentuessa ollut varoja mainitulla tilillä.

228 Ks. *Rekola* II s. 414. — Kuittauskelpoisuutta po. ajankohtana vaatii vastasaamiselta Saksan BGB 390 §, jonka johdosta ks. *Oertmann* s. 419 s. Samalla kannalla on Sveitsin oikeus eli OR $120_{,3}$ art., jonka johdosta ks. *Oser—Schönenberger* V: 1 s. 629.

229 Näin on asian laita Tanskan ja Norjan oikeudessa. Ks. edellisen maan osalta *Ussing* s. 428 ja *Illum* s. 209 ss. sekä jälkimmäisen maan osalta *Holmboe,* Foreldelse av fordringer s. 189 s. ja *Augdahl* s. 130 s.

230 Tämä seikka on todettu vanhentumissäännöstömme uudistamista valmisteltaessa. Ks. *Vanhentumislakiehdotus* s. 84. Vrt. myös *Rodhe* s. 688.

231 Mikäli saatava on tuomioistuimen tuomiolla oikeusvoimaisesti todettu vanhentuneeksi, on kylläkin olemassa tiettyjä rajoituksia po. saamisen tulemiselle tuomioistuimessa toimitettavan kuittauksen kohteeksi. Mikäli näet tällaista saatavaa on ryhdytty perimään tuomioistuintietä, ottaa tuomioistuin ex officio varteen oikeusvoimaisen ratkaisun ja jättää kanteen tutkittavaksi ottamatta. Mutta jos tuomioistuimen oikeusvoimaisesti vanhentuneeksi selittämää saamista halutaan tuomioistuimessa käyttää vastasaamisena defensiiviseen kuittaukseen vastapuolen pantua oikeudenkäynnin vireille oman saamisensa perimiseksi, niin tämä on kyllä mahdollista. Tuomioistuin ei voi tässä tapauksessa sen enempää virkansa puolesta kuin kantajan väitteenkään perusteella jättää vanhentuneeseen saamiseen

Se vanhentuneen saatavan kuittausmahdollisuus, mikä on järjestetty VanhA 5 §:ssä, ulottuu ainoastaan VanhA:ssa säännellyn yleisen kymmenen vuoden vanhenemisajan kulumisen perusteella vanhentuneisiin saamisiin. VanhA 5 §:n säännös merkitsi näet aikanaan muutosta siihen, mitä aikaisemmin oli ollut voimassa, eikä tuota uutuutta katsottu olevan perusteltua soveltaa VanhA:ssa sääntelemättömiin vanhentumistapauksiin.[232] Tämä jo sinänsä oikeutettu tulkinta on sittemmin saanut lainsäädännöllistä tukea eräiden erikoislakien vanhentumissäännöksistä. Mikäli näet yksityisoikeudellisissa erikoislaeissa on säädetty erityisiä lyhyitä vanhentumisaikoja, niin tavallisesti on asian laita ollut se, että ei ole lausuttu kuittausmahdollisuudesta mitään tai sitten on nimenomaan lausuttu, että kuittaus käy päinsä tietyin normaalia ankarammin edellytyksin.[233]

Vanhentuneen saamisen kuittausmahdollisuus on antanut aihetta melkoiselle oikeustieteelliselle pohdiskelulle. Erityisesti on haettu teoreettista pohjaa puheena olevalle järjestelylle. Niinpä meillä *Hakulinen* on katsonut po. säännöksen ilmentävän sitä suojaa, mitä kuittausoikeuden perusteiden mukaisesti olisi annettava kuittauksen odotettavuu-

---

perustuvaa kuittausvaatimusta tutkimatta. Tällaista järjestelyä edellyttää VanhA 5 §:n materiaalisen säännöksen toteutuminen po. tapauksessa. Ks. sen johdosta *Rekola* II s. 417. Vrt. myös *Arnholm,* Streiftog s. 33 s.

Sitä vastoin vastahaastekanteen käyttäminen kuittauksen aikaansaamiseksi ei näytä olevan kyseisessä tapauksessa mahdollista. Vastahaastekanne on näet siviiliprosessuaalinen kanne, mihin turvauduttaessa täytyy alistua prosessinedellytyksiin, ellei jossakin suhteessa ole lievennyksiä voimassa. Vastahaastekanteesta ks. *Wrede—Palmgren* I s. 296 ss.; *Tirkkonen,* Prosessioikeus pääpiirteittäin s. 121.

232 Ks. *Wrede,* Kvittning s. 152 ss., Obligationsrätt s. 205; *Rekola* II s. 416 s. Vrt. myös *Serlachius—Cederberg* s. 210.

Samoin on laita Ruotsin oikeudessa. Ks. *Rodhe* s. 687 ss.

233 Viimeksi mainittu vaihtoehto on maamme lainsäädännössä melko harvinainen. Tällaisen säännöksen sisältää ilmailulain 11_2 §, jonka mukainen kuittaus edellyttää pää- ja vastasaamisen johtuneen samasta tapaturmasta. Samanlainen säännös sisältyi aikanaan myöskin autovastuulain 14_3 §:ään. Uusi liikennevakuutuslaki v:lta 1959 sitä vastoin ei sisällä vastaavaa normia. Liikennevakuutuslain säännökset muistuttavat tässä kohden tapaturmavakuutuslain vastaavia kohtia, eikä viimeksi mainittu laki tunne po. kuittauksen mahdollisuutta.

Eräissä tapauksissa on nimenomaan lausuttu, ettei kuittausoikeutta lyhyen erikoisvanhentumisajan umpeen kuluttua ole. Näin valtion rautateiden liikennesäännön (v:lta 1929) 98 §.

Eräiden lyhyiden vanhentumisaikojen osalta ks. *Ignatius,* Vakuutussopimuslaki s. 90 (po. lain 29 §) ja *Westring,* Den nya giftermålsbalken s. 136 (Suomen AL 50_2 §:ää vastaava normi, josta ks. myös NJA 1937 s. 342).

delle. Kyseessä olisi todellinen odotusoikeus, minkä turvaaminen olisi — paitsi tärkeätä — myös luonnollistakin.[234]

Ennen vanhentumisen tapahtumista olemassa ollut saamisoikeuksien vastakkaisuus kylläkin perustaa tietyn kuittauksen mahdollisuuteen nojautuvan turvallisuuden tunteen. Tällaista luottamustahan on menty velkakirjan luovutuksen yhteydessä suojaamaan, kuten edellä on lähemmin selvitetty. Ja myöhempänä tulee esille konkurssissa järjestetty kuittausmahdollisuus, jonka rationa niin ikään on ollut samanlainen luottamuksen turvaaminen.[235] Nämä kuittaustilanteet ovatkin, kuten Hakulinen on maininnut, rinnastettavissa VanhA 5 §:n sääntelemään tapaukseen.[236] Mutta nähtävästi on liioiteltua pitää kyseisen lainkohdan mukaista laajaa kuittausmahdollisuutta luonnollisena järjestelynä. Tätä seikkaa valaisee nähdäkseni jo vanhentumissäännöstön osaksi tullut kehitys. Tarve pitää yllä saamisoikeuksien vanhentumisinstituuttia perustuu huomattavan voimakkaisiin näkökohtiin.[237] Vanhentumisinstituutin tehostamiseksi onkin erityisesti viime vuosikymmeninä lukuisia saamisvaadetyyppejä varten säädetty lyhyitä vanhenemisaikoja.[238] Ja näiden lyhyiden aikojen kuluttua umpeen ei kuittaus tule lainkaan kysymykseen tai voi tapahtua vain normaalia tiukemmin edellytyksin, kuten edellä tuli jo mainituksi. VanhA 5 §:n mukainen laaja kuittausmahdollisuus heikentääkin vanhenemissäännöstön tehoa, ja niinpä sen soveltamisala onkin selvästi ollut supistumaan päin.

VanhA 5 §:n esitöistä ei ole löydettävissä täsmällistä vastausta siihen, mihin näkökohtiin po. lainkohta perustuu.[239] Säännöksen esikuvanahan on ollut Ruotsin v. 1862 annetun vastaavan lain samansisältöinen 7 §.[240] Tätä pykälää laadittaessa tosin näyttää mielessä väik-

234 Ks. *Hakulinen,* Perusteettoman edun palautus s. 159 ss., Velkakirjalaki s. 181 s., Velvoiteoikeus I s. 29 s.

235 Ks. esitystä 12:nnessa §:ssä.

236 *Hakulinen* onkin po. suhteessa nojautunut myöskin KS 33 §:n sääntelemään kuittausmahdollisuuteen konkurssissa.

237 Ks. po. näkökohtien johdosta *Rekola* I s. 36 ss. ja Vanhentumislakiehdotus s. 11 s.

238 Ks. *Rekola* I s. 142 ss.

239 Siinä hallituksen esityksessä, mihin VanhA perustuu, oli ainoastaan lyhyesti todettu, että aikaisemmat vanhentumissäännökset voivat saada aikaan väärinkäsityksiä ja olivat lisäksi osoittautuneet vähemmän sopiviksi vallitseviin oikeudellisiin oloihin. Ks. *Nådiga propositioner till 1867 års landtag* III s. 1148.

240 Ks. edellisessä alav:ssa mainittua hallituksen esityksen kohtaa.

kyneen myöskin käsitys kuittauksesta ipso iure tapahtuvana ilmiönä.[241] Kuitenkaan ei po. lainkohdissa omaksuttu järjestely kunnolla sovellu — kuten *Rekola* onkin todennut — ipso iure-teorian mukaisiin käsityksiin. Eihän meillä vaadita sitä, että vanhentuneen saamisen tulisi olla ollut ennen vanhentumista todella kuittauskelpoinen.[242] Po. järjestely perustunee lähinnä haluun kohtuussyistä lieventää vanhentumisen vaikutuksia ja väljentää kuittauksen toteutumista.[243]

De lege ferenda tuskin on aiheellista pitää yllä näin laajaa kuittausmahdollisuutta. Hyvällä syyllä onkin Pohjoismaiden asettamien valtuutettujen laatimassa ehdotuksessa laiksi saamisen vanhentumisesta asetettu kuittaus huomattavasti ahtaampiin rajoihin kuin VanhA 5 §:n nojalla on laita. Kyseisen lakiehdotuksen mukaan näet vanhentunut saaminen voitaisiin käyttää kuittaukseen — paitsi milloin siitä on sovittu — ainoastaan mikäli po. saaminen ja pääsaaminen johtuvat samasta oikeussuhteesta ja viimeksi mainittu saaminen lisäksi on syntynyt ennen vastasaamisen vanhentumista. Konneksiteettitapauksissahan suhtaudutaan yleensäkin kuittaukseen myönteisesti, ja myös vanhentuneen saamisen käyttö kuittaukseen on silloin kohtuullista. Ehdotuksen mukaan tämä rajoitettu kuittausoikeus olisi käytettävissä myöskin silloin, kun on ollut kyseessä jokin normaalia lyhyempi vanhentumisaika.[244]

VanhA 13 §:n nojalla voidaan vuosihaasteessa valvomatta jätetty saaminen käyttää kuittaukseen vastaavin edellytyksin kuin VanhA:n perusteella vanhentunut saaminenkin. Vanhentumishetkeä vastaa vuosihaasteen yhteydessä valvonta- eli paikalletulopäivä. Kuittauksen edellytyksinä on näin ollen VanhA 13 §:n mukaan, että asianomainen saatava oli kuittausta haluavalla velkojalla viimeistään valvontapäivänä ja että hän myös jo tänä päivänä oli itse velassa valvomatta jääneen saamisen velalliselle. Tämän kuittausmahdollisuuden järjestäminen perustuu samoihin näkökohtiin kuin VanhA

---

241 Ks. *Förslag till Handelsbalken* (1850) 17: 7 ja s. 65. Ks. niiden johdosta esim. *Rabenius,* TfR 1918 s. 332 alav. 1.

242 *Rekola* onkin viitannut tekstissä mainittuun näkökohtaan (II s. 414 s.).

243 Mainittakoon, että *Rabeniuksen* mielestä Ruotsin lain VanhA 5 §:ää vastaava normi perustuu pääasiassa kohtuusnäkökohtiin. Ks. TfR 1918 s. 331 s. Vrt. lisäksi *Nordling,* TfR 1888 s. 376 s.

244 Ks. edellisen johdosta *Vanhentumislakiehdotus* s. 84 s. (28 §). Eri pohjoismaiden lakiehdotukset ovat tässä kohdassa samansisältöiset.

Vrt. kuitenkin Suomen Asianajajaliiton lausuntoa po. lakiehdotuksen johdosta (DL 1959 s. 364).

5 §:n osalta tuli edellä mainituksi.[245] Ja vuosihaasteen laiminlyönnin jälkeen kysymykseen tulevaa kuittausoikeutta on meillä ehdotettu rajoitettavaksi vastaavalla tavalla kuin vanhentuneen saamisen osaltakin. Tästä sisältyy säännös pohjoismaisen yhteistyön tuloksena syntyneeseen prekluusiolakiehdotukseen.[246]

III. Lykkäävä ehtoisen saamisen käyttö vastasaatavana kuittauksessa ei ole mahdollista ennen ehdon täyttymistä. Tätä ennen ei näet olla selvillä siitä, tuleeko kyseinen saaminen lainkaan tehoisaksi.[247]

Purkavaehtoisten saamisten osalta tuntuu tilanne jonkin verran toisenlaiselta. Saamisoikeushan on jo astunut tehoisana voimaan. Kysymys on vain siitä, mitä ehdon mahdollinen toteutuminen vaikuttaa. Nyt on otettava huomioon, että vastasaamisen tulee olla myös maksettavaksi erääntynyt. Erääntyneen saamisen velallinen on velvollinen maksamaan, ja vastaavasti sen käyttö kuittaukseenkin on mahdollinen. Jos purkava ehto vastaisuudessa toteutuu, niin voi pääsaamisen velkojalle tulla edunpalautusvaade. Kun tämä edunpalautusvaateen mahdollisuus pidetään mielessä, niin tulee esille kysymys, onko pääsaamisen velkojan, jolla on ollut saamisensa vakuutena pantti, tämä pantti palautettava saamisen tultua kokonaan kuittaukseen käytetyksi. Onhan ajateltavissa, että mahdollinen edunpalautusvaade muodostaisi uuden lykkääväehtoisen saamisen ja että pantti ilman muuta siirtyisi tämän saamisen vakuudeksi, ellei toisin olisi sovittu. Mikäli tilanne todella on ollut sellainen, että edunpalautusvaade on mahdollinen, niin lienee tällainen järjestely paikallaan.[248]

---

245 Tämä kuittaustilanne on jäänyt kirjallisuudessa melkoista vähemmälle huomiolle kuin VanhA 5 §:ssä säännelty tapaus. Viimeksi mainitun osalta kosketellut näkökohdat soveltuvat kuitenkin mutatis mutandis VanhA 13 §:n sääntelemään tapaukseen. Ks. *Serlachius—Cederberg* s. 210; *Rodhe* s. 696.

Mainittakoon, ettei Norjan voimassa oleva oikeus tunne po. kuittausmahdollisuutta. Ks. *Arnholm,* Streiftog s. 33.

246 Ks. *Prekluusiolakiehdotus* s. 34 (10 §).

247 Kun puhutaan saamisen ehdollisuudesta kuittauksen yhteydessä, niin tarkoitetaan usein pelkästään lykkääviä ehtoja. Ks. esim. *Wrede,* Obligationsrätt s. 206.

Lykkääväehtoisen saamisen osalta pätevät suurin piirtein samat näkökohdat kuin erääntymättömän saamisen osaltakin. Ks. tästä esim. *Illum* s. 184.

Vrt. konkurssin osalta esitystä myöhempänä (s. 337 s.).

248 Ks. edellisen johdosta erikoisesti *Illum* s. 185 ss.; *Ussing* s. 398.

5. Täydentäviä huomautuksia

Edellä on eri yhteyksissä käynyt ilmi, että kuittaukseen käytettävien saamisten välinen asiayhteys (konneksiteetti) väljentää kuittauksen edellytyksiä. Varmuuden vuoksi lienee paikallaan mainita, ettei kosketeltu asiayhteys suinkaan kuulu kuittauksen materiaalisiin edellytyksiin.[249] Aiheellista lienee myös huomauttaa, että pakollinen kuittaus tulee kysymykseen silloinkin, kun vastasaaminen on ollut pääsaamista pienempi.[250] Velvoiteoikeudessammehan on tosin sääntönä, ettei velkojan tarvitse ottaa vastaan osasuoritusta.[251] Mutta on peräti yksipuolista rinnastaa kuittaus velan suoritustoimeen. Onhan kuittaus samalla kertaa sekä suoritukseen että perimiseen tähtäävä toimenpide. Ja juuri viimeksi mainittu ominaisuus edellyttää puheena ollutta kuittausmahdollisuutta.[252] Eikä olisi kuittaussäännöstön tarkoitukseenkaan soveltuvaa asettaa kuittauksen edellytykseksi, että vastasaaminen nousisi vähintään pääsaamisen määrään tai että kuittausta haluava puoli vastasaamisen ollessa pääsaamista pienempi pystyisi suorittamaan saamisten erotuksen.

Verrattaessa juuri käsiteltyjä kuittauksen yleisiä materiaalisia edellytyksiä toisiinsa havaitaan helposti, että ratkaisevasti eniten pulmakysymyksiä on tullut esille vastakkaisuusedellytyksen yhteydessä. Tämä on aiheutunut erityisesti siitä, että tästä edellytyksestä on olemassa lukuisia ja tärkeitä poikkeuksia. Kun nämä poikkeukset pidetään mielessä, niin voitaneen ehkä kysyä, onko saamisoikeuksien vas-

---

249 Tämä seikka on useissa esityksissä nimenomaan lausuttu. Ks. esim. *Rodhe* s. 63 s.; *Leonhard* s. 818; *von Tuhr—Siegwart* II s. 640.

Mainittakoon kuitenkin olevan myös oikeusjärjestyksiä, joiden mukaan konneksiteetti ei kovinkaan paljon väljennä kuittauksen edellytyksiä. Näin on laita eritoten Saksan voimassa olevassa oikeudessa. Pohjoismaiselle oikeudelle on erityisesti ollut ominaista konneksiteetin väljentävä merkitys. Ks. *Illum* s. 208 s.

250 Po. seikkaa on monesti pidetty itsestään selvänä. Mutta usein on siitä myös huomautettu. Ks. esim. *von Bonsdorff*, JFT 1956 s. 251 s.; *Oertmann* s. 412; *Oser—Shönenberger* V:1 s. 628.

251 Ks. *Serlachius—Cederberg* s. 189; *Hakulinen*, Obligationenrecht s. 19 ja Velkakirjalaki s. 25 s.

VekseliL 39 §, ShekkiL 34 § ja VarranttiA 20,2 § sisältävät vastakkaisen, poikkeuksellisena pidettävän normin.

252 Toiselta puolen kuittaustoimituksen perimispiirrettä ilmentää selvästi se kaikkialla omaksuttu järjestely, joka sallii kuittauksen myös silloin, kun vastasaatava on pääsaatavaa pienempi.

takkaisuutta sellaisenaan edes syytä pitää kuittaukselle tyypillisenä piirteenä.[253] Nähdäkseni vastakkaisuusedellytyksestä tehtyjen poikkeamien yleisyys ei kuitenkaan tee tuollaista johtopäätöstä perusteluksi. Vastakkaisuus on vain luonteeltaan muista edellytyksistä poikkeava. Se saattaa näet herkästi vaihdella ja on sen takia melkoista vivahdusrikkaampi ja ikäänkuin dynaamisempi kuin toiset edellytykset.

253 Niinpä *Ussing*in mielestä (s. 400) vastakkaisuusedellytyksen sijoittaminen kuittauksen käsitteen piiriin ei ole tarkoituksenmukaista. Toiselta puolen Ussing kyllä on pitänyt vastakkaisuutta kuittauksen pääedellytyksenä ja myös katsonut, että kuittaussäännöstön perustana olevat näkökohdat johtavat po. edellytyksen asettamiseen.

5 §. KUITTAUKSEN MATERIAALISET RAJOITUKSET

I. Vaikka edellä kosketellut kuittauksen materiaaliset edellytykset olisivat olemassa, ei silti ole sanottu, pääseekö kuittaus toteutumaan. Kuittauksen tiellä saattaa näet olla eräitä esteitä. Seuraavassa esityksessä perehdytään aluksi niihin esteisiin, jotka tulevat kysymykseen siihen katsomatta, oliko kuittaus toteutettu oikeudenkäynnissä vai ei, eli kuittauksen materiaalisiin esteisiin. Oikeudenkäynnissä esitetyn kuittausvaatimuksen osalta tulee esille omia, prosessioikeuden normien asettamia esteitä, joita selvitellään myöhempänä.

Esteen kuittaukselle voi muodostaa ensinnäkin pääsaatavan velallisen antama s i t o u m u s olla käyttämättä kuittausoikeuttaan. Velkasuhteissa vallitsee yleensä sopimusvapaus, ja niinpä velallinen voi velkojansa hyväksi mennä mainitunlaiseen sitoumukseen.[1] Tällä tavoinhan esim. lisätään saatavan vaihdantakelpoisuutta.[2] Puheena olevasta sitoumuksesta ei maamme säädännäisessä oikeudessa kylläkään ole nimenomaisia säännöksiä.[3] Siitä huolimatta ei sopimusperusteisen kuittauskiellon hyväksyttävyyttä ole meillä asetettu kyseenalaiseksi.[4]

---

1 Mikäli po. järjestelyn mahdollisuutta on perusteltu, niin on viitattu juuri sopimusvapauteen. Ks. esim. *Enneccerus—Lehmann* s. 292.

2 Tähän on nojauduttu Sveitsissä. Ks. *Oser—Schönenberger* V: 1 s. 639.

3 Epäsuorasti po. sitoumuksen sallittavuus käy ilmi HVL 25 §:stä. Tämä lainkohta on näet rajoittanut po. sitoumusten käytettävyyttä. Ks. siitä lähemmin myöhempänä alav:n 11 kohdalla olevaa esitystä.

Myöskään muualla ei yleensä ole lakiin otettu nimenomaisia säännöksiä po. sitoumuksesta. Poikkeuksen muodostaa Sveitsin oikeus. Ks. OR 126 Art.

4 Jo Wrede väitöskirjassaan kosketteli po. kieltoa. Ks. Kvittning s. 161 s. sekä lisäksi *Wrede,* Obligationsrätt s. 207; *Serlachius—Cederberg* s. 210; *Hakulinen,* Obligationenrecht s. 45.

Toisten maiden kannanotoista ks. esim. *Rodhe* s. 65; *Ussing* s. 414; *Augdahl* s. 83; *Enneccerus—Lehmann* s. 292. Mainittakoon, että Saksassa on esitetty sellainenkin mielipide, jonka mukaan kuittausoikeudesta ei voitaisi etukäteen pätevästi luopua. Ks. *Gerson,* DJZ 1911 s. 271 ss.

Sitoumuksen olla turvautumatta kuittaukseen ei tarvitse olla nimenomainen. Myöskin konkludenttinen — esim. sopimukseen liittyvistä asianhaaroista ilmi käyvä — sitoumus riittää luomaan kuittaukselle esteen.[5] Käytännössä voi tosin olla vaikea arvostella, milloin po. sitoumus on tulkittava annetuksi. Jos velallinen tietoisena vastasaatavan olemassaolosta lupaa maksaa velan milloin tahansa käteisellä, on kylläkin katsottava sitoudutun olemaan käyttämättä kuittausta.[6] Ja vaikkei vastasaamisesta olisikaan mitään tietoa, niin voitaneen mainitun kaltaisen lupauksen in casu katsoa syntyneen. Mutta toiselta puolen täytynee olla melko pätevät perusteet, jotta tällainen sitoumus olisi tulkinnan tietä johdettavissa. Onhan kyseessä oikeudesta luopuminen ja lisäksi sellaisesta oikeudesta, mikä voi olla asianomaiselle henkilölle hyvinkin tärkeä.[7]

Sopimusperusteinen kuittauskielto voi esiintyä usean tyyppisenä. Niinpä se saattaa koskea jo olemassa olevaa velkasuhdetta tai tiettyjä jo voimassa olevia velkasuhteita. Niin ikään voidaan sitoutua olemaan esittämättä kuittausvaatimusta tietystä oikeussuhteesta vastaisuudessa syntyviä saamisia vastaan.[8] Sitä vastoin ei ole pätevä sellainen sitoumus, missä tietty henkilö lupautuu olemaan käyttämättä kuittausoikeuttaan kaikkia toisen henkilön häneltä vastaisuudessa olevia saamisvaatimuksia vastaan. Tällainen sitoumus näet rajoittaisi sopimattomalla tavalla toimimismahdollisuuksia, minkä vuoksi sitä nähtävästi on pidettävä hyvän tavan vastaisena.[9]

Sopimusperusteinen kuittauskielto voidaan ulottaa koskemaan kaikkia tiettyä saamista vastaan esitettävissä olevia kuittausvaatimuksia. Mutta po. kiellon alaa voidaan myöskin rajoittaa. Niinpä se on mahdollista sopia ulottumaan vain tiettyyn, tiettyihin tai tietynlaisiin vasta-

5 Ks. *Wrede,* Kvittning s. 162; *Illum* s. 140 s.; *Augdahl* s. 83; *Larenz* I s. 273; *Guhl* s. 218. Ks. myös BGB 391,2 §, josta käy selville tulkinnanvaraisen kuittauskieltoklausuulin mahdollisuus, ja sen johdosta esim. *Palandt* § 391.

6 Näin *Oser—Schönenberger* V: 1 s. 639. Vrt. myös *Guhl* s. 218; *Gschnitzer* VI s. 512.

7 Ks. *Oser—Schönenberger* V: 1 s. 639, jossa on myös perustellusti huomautettu, että in dubio on päädyttävä kielteiseen tulokseen. Ks. myös *Leonhard* s. 617 s.; *Oertmann* s. 407.

8 Ks. edellisen johdosta *Wrede,* Kvittning s. 162; *Staudinger* II: 1 vor §§ 393—395: I.

9 Kielteisesti on po. sitoumukseen suhtautunut mm. *Wrede.* Ks. Kvittning s. 162. Vastakkainenkin kanta on kyllä esitetty. Ks. sen johdosta *Wrede,* mt. s. 162 alav. 12.

saamisiin. Ja sopia voidaan siitäkin, että ainoastaan määrätty, määrätyt tahi määrätynlaiset — esim. asiayhteydessä olevat — vastasaamiset kelpuutetaan kuittaukseen käytettäviksi.[10]

On kuitenkin tapauksia, joissa kuittauksen toteuttaminen on siinä määrin tietyn tahon etujen mukaista, ettei kuittauksen sopimusperusteista rajoittamista voida pitää kohtuullisena. Eräissä vuokrasuhteissa on näet vuokramaksun suorittamista kuittauksen tietä pidettävä po. sopimussuhteen heikomman osapuolen, vuokramiehen, kannalta suositeltavana järjestelynä. Täten hänelle varmennetaan suorituksen saanti omista vastasaamisistaan ja helpotetaan hänen vuokramaksunsa suorittamista. Viimeksi mainittu näkökohta on tärkeä eritoten sen vuoksi, että vuokramies siten välttyy joutumasta vuokramaksun suorittamisessa viivästykseen hänelle siitä koituvine ikävine seuraamuksineen. Huoneenvuokrasuhteessa onkin meillä HVL 25 §:ssä nimenomaan kielletty sopimuksin määräämästä, ettei vuokralaisella olisi oikeutta kuitata vuokramaksua vastasaatavallaan. Lähinnä on aiheellista varmentaa kuittausmahdollisuus vuokramiehen vuokrasuhteesta johtuvilla vastasaamisilla. Lainkohtaa ei kuitenkaan ole rajoitettu ulottumaan vain konneksiteettitapauksiin, joten se siis estää kaikki kuittauskieltolausekkeet.[11] Maanvuokraa maalla koskevissa säännöksissä on meillä lisäksi lausuttu, että vuokramiehellä on oikeus vähentää vuokramaksusta eräitä vuokranantajan maksettavaksi määrättyjä vuokrasuhteeseen perustuvia korvauksia (v:n 1902 MVL 56 § ja v:n 1909 MVA 31,1 §). Nämä absoluuttiset normit merkitsevät sitä, ettei vuokrasopimukseen mahdollisesti liitetyillä kuittauskieltolausekkeilla kyseisien kuittaustilanteiden osalta ole tehoa.[12]

---

10 Ks. edellisen johdosta *Enneccerus—Lehmann* s. 292; *Oertmann* s. 407; *Lang* s. 39; *Oser—Schönenberger* V: 1 s. 639.

11 Tekstissä mainittu kielto tuli liitetyksi huoneenvuokralakiehdotukseen vasta eduskunnan lakivaliokunnassa v:n 1924 valtiopäivillä. Valiokunnan tiedossa oli näet tapauksia, joissa vuokrasopimukseen liitetyin ehdoin oli kuittausoikeus evätty. Kun tätä ei voitu pitää kohtuullisena, niin se katsottiin sopivaksi estää. Ks. Lakivaliokunnan mietintö n:o 6 v. 1924 valtiopäivillä s. 4. Näillä valtiopäivillä lakiehdotus ei tosin tullut hyväksytyksi. V. 1925 valtiopäiville hallitus antoi uuden esityksen, jonka 25 § oli muutettu äsken mainitun lakivaliokunnan kannan mukaiseksi (HE 1925: 5).

Kyseinen säännös on otettu sellaisenaan hallituksen esitykseen uudeksi huoneenvuokralaiksi v:lta 1959 (HE 1959: 59 § 49).

12 Ks. po. lainkohtien (MVL 1902 56 § ja MVA 1909 30 §) johdosta *Hällfors*, Lega af jord på landet enligt gällande finsk rätt s. 238.

II. Oikeusjärjestys ei ole voinut tyytyä siihen, että asianomaisille henkilöille on varattu tilaisuus itse luoda kuittauskieltoja. On näet sellaisia tapauksia, joissa saamisoikeus on turvattava kuittausvaatimuksia vastaan, vaikkei velallinen olisikaan sitoutunut pidättäytymään kuittausvaatimusten teosta. Tässä mielessä on muodostunut välittömästi positiiviseen oikeuteen perustuvia kuittauskieltoja. Useissa maissa säädännäinen oikeus sisältää lukuisia ja melko yleisluonteisiakin kuittauskieltoja.[13] Suomen — samoinkuin muidenkin pohjoismaiden — lainsäädännössä on po. alalla ainoastaan erikoislakeihin sisältyviä melko harvoja yksittäissäännöksiä. Tästä johtuen kuittauskieltoinstituutin käsittely tuottaa maamme oikeuden osalta tiettyjä vaikeuksia.

Aluksi on syytä todeta, ettei velkojan pelkkä käteissuorituksen tarve — oli se in casu kuinka voimakas tahansa — kykene luomaan estettä kuittaukselle. Jos näin olisi laita, niin pakollinen kuittaus joutuisi supistumaan perin ahtaisiin rajoihin ja menettäisi jopa merkityksensä.[14] Sitä vastoin se seikka, esiintyykö määrätyn tyyppisessä saamisvaateessa jonkin erityisesti suojaamiskelpoisen etuuden hyväksi käteismaksun tarvetta, tuntuisi voivan vaikuttaa asiaan. Oikeuselämä onkin pyrkinyt kehittämään sääntöjä, joiden mukaan tietyn lajisten saamisten hyväksi olisi olemassa kuittauskielto.[15] Jo roomalainen oikeus tunsi eräitä tällaisia normeja, ja näillä säännöillä onkin ollut merkittävä vaikutus kuittauskieltoinstituutin sisältöön aina meidän päiviimme saakka.[16]

Huomiota on kiinnitetty ensinnäkin pääsaatavan oikeudellisen pohjan laatuun. On näet selitetty, että saamisen perustuessa oikeu-

---

13 Po. säännöksiä on erityisesti Keski-Euroopan maiden suurissa siviilioikeuden kodifikaatioissa. Ks. Code civil 1293 art., BGB 393—395 § ja Sveitsin OR 125 Art.

14 Ks. *Arnholm,* Streiftog s. 69.

15 *Arnholm,* joka pohjoismaisessa oikeustieteessä on osoittanut erikoista huomiota kuittauksen rajoituksia kohtaan, on jakanut kuittauskiellot kahteen ryhmään sillä perusteella, onko niissä kysymys käteismaksun vai erillissuorituksen (»isolert opgjør») tarpeesta. Ks. Arnholm, Streiftog s. 69 ss. Kuten *Rodhe* (s. 65 alav. 54) on huomauttanut, on tätä jakoa käytännössä vaikeata ylläpitää. Rodhe puolestaan on ryhmitellyt kuittauskiellot niin ikään kahteen ryhmään, joista toisessa kielto perustuu sosiaalisiin näkökohtiin ja toisessa asianomaisen sopimustyypin ominaisuuksiin. Tämäkään jako ei ole looginen eikä edes tyhjentävä. Voihan jossakin sopimustyypissä noudatettavan kuittauskiellon pohjana olla myöskin sosiaalisia näkökohtia. Ja on kuittauskieltoja, joita ei käy sijoittaminen kumpaankaan ryhmään.

16 Vrt. tämän johdosta esim. seuraavaa esitystä alav:n 26 kohdalla.

denvastaiseen suhtautumiseen — erityisesti oikeudenvastaiseen tekoon — olisi saamisen ainakin tietyin lisäedellytyksin nautittava suojaa kuittausta vastaan. Niinpä tahallisessa oikeudenvastaisessa teossa on nähty sellainen tekijä, joka ilman muuta loisi kuittauskiellon. Tämän kannan on meillä esittänyt *Wrede* [17], ja se on nimenomaisin säännöksin omaksuttu Saksan BGB:ssä (393 §).[18] *Vihma* puolestaan on katsonut, että rikollinen teko ylimalkaan riittäisi pohjaksi kuittauskiellolle.[19]

Kosketeltuja mielipiteitä voitaneen perustella pääasiassa oikeuspoliittisin ja eetillisin näkökohdin. Oikeudenvastaista menettelyä ei näet pitäisi suosia. Päinvastoin olisi varmennettava loukatuksi tulleen henkilön oikeus hyvityksen saantiin. Jos hänen saatavastaan vähennettäisiin oikeudenvastaisesti menetelleen henkilön vastasaaminen, voisi myös oikeustajunta tulla poljetuksi.[20]

Kieltämättä onkin sellaisia tapauksia, joissa juuri esitetyt perustelut voimakkaasti puoltavat kuittauksen epäämistä. Olisihan esim. kohtuutonta, jos henkilö A, jolla on saamista henkilöltä B, tahallaan menettelisi B:tä kohtaan oikeudenvastaisesti eikä joutuisi suorittamaan B:lle mitään kuitattuaan viimeksi mainitun saamisen omalla vastasaamisellaan. Tällöinhän on tietoisesti saatu aikaan kuittaustilanne oikeudenvastaisin menettelyin.[21]

---

17 Po. kannan *Wrede* esitti velvoiteoikeuden yleisiä oppeja käsittelevissä luennoissaan. Ks. Obligationsrätt s. 207. Aikaisemmin Wrede oli väitöskirjassaan esittänyt rajoitetumman kiellon. Ks. Kvittning s. 161.

18 Po. lainkohdan on todettu yleistäneen ja laajentaneen roomalaisen oikeuden omaksumia periaatteita. Ks. esim. *Oertmann* 353 §.

BGB:n kanta on saanut tiettyä kannatusta myös Skandinavian maissa. Niinpä *Arnholm* (Streiftog s. 91) on pitänyt kuittausta kiellettynä silloin, kun oikeudenvastainen toiminta on aiheutunut »av ren skadelyst».

19 *Vihma,* Velvoiteoikeuden luennot s. 46. — Epäselväksi jää, onko po. lausumalla tarkoitettu kriminalisoitavaa tekoa. Mainittakoon, että Saksassa on yleensä tähdennetty sitä, ettei BGB 393 §:n mainitsema »tahallisuus» edellytä rangaistavuutta. Ks. esim. *Oertmann* s. 422.

20 *Wreden* kannan perustelut ovat niukat. Hän on vain todennut, että roomalaisen oikeuden erästä sääntöä on sovellettava laajemmissa puitteissa. *Vihma* ei ole mielipidettään lainkaan perustellut.

Tekstissä kosketeltuja näkökohtia on tuotu julki pääasiassa saksalaisessa oikeustieteessä. Ks. esim. *Leonhard* s. 617 ja *Oertmann* s. 422. Vrt. myös *Arnholm,* Streiftog s. 91 s.

21 Tekstissä esille otettuun tilanteeseen on pohjoismaisessa kirjallisuudessa kiinnitetty erityistä huomiota. Ks. *Rabenius,* TfR 1919 s. 32; *Illum* s. 137 ss.; *Ussing* s. 413; *Arnholm,* Streiftog s. 91; *Augdahl* s. 88.

Erityisen silmiinpistävänä esiintyy vilpillinen ja tuomittava menettely silloin, kun velkoja on oikeudenvastaisesti ryhtynyt velallisen omaisuuteen. Jos velallisen ei onnistu saada omaisuuttaan enää takaisin — velkojahan on esim. voinut luovuttaa sen edelleen — niin velalliselle syntyy sen sijaan korvausvaade. Jos tätä vaatimusta vastaan kävisi päinsä kuitata velkojan saaminen, niin velkoja olisi päässyt nauttimaan pantinhaltijan oikeusasemaan liittyviä etuja. Hän olisi näet itse asiassa saanut oman saamisensa suoritetuksi sen varallisuuden arvolla, minkä hän omavaltaisesti on itselleen anastanut. Sen takia ei pakollista kuittausta sovikaan tässä tapauksessa hyväksyä.[22] Mutta myöskin muita räikeitä esimerkkejä voidaan esittää. Niinpä jos vilpillisin kilpailumenetelmin tuhotaan kilpaileva yrittäjä, jolta asianomaisella henkilöllä on saamista, ja jos sitten tämä saatava voitaisiin kuitata sitä korvausvaadetta vastaan, mikä mainitun vilpillisen menettelyn johdosta on syntynyt, olisi tätä pidettävä jopa kuohuttavana. Lisäksi kuittaus koituisi haitaksi kilpaileville velkojille, joilla ei ole ollut tapahtuneessa mitään osuutta. Tässäkään tapauksessa ei kuittaukseen hyväksyminen ole paikallaan.[23]

Yleensäkin voitaneen lähteä siitä, ettei kuittausta sovi hyväksyä silloin, kun vahinkoa aiheuttaneen henkilön tarkoituksena ilmeisesti on ollut kuittauksen aikaansaaminen oman saamisensa ja kyseisen vahingonkorvausvaateen kesken. Tällaista mala fide tapahtunutta oikeudenvastaista järjestelyä ei ole syytä päästää toteutumaan.[24] Tosin vahinkoa aiheuttaneen henkilön tarkoitusta lienee käytännössä työlästä näyttää toteen. Tämä näkökohta ei kuitenkaan oikeuttane syrjäyttämään puheena olevaa kuittauskieltoa.[25]

Roomalaisessa oikeudessa oli omaksuttu säännöksi, ettei hallinnan loukkaamisen johdosta syntynyttä korvausvaadetta vastaan voitu kuittausta toteuttaa.[26] Tällä kuittauskiellolla on jatkuvasti ollut kannatusta erityisesti Keski-Euroopan maissa, ja siitä sisältyy nimenomai-

22 Ks. *Illum* s. 138. Tanskassa on eräässä ylimmän tuomioistuimen ratkaisussa omaksuttu tekstissä mainittu kanta. Ks. UfR 1911: 595. Ks. myös UfR 1940: 545.

23 Tekstissä mainittua tilannetta on *Illum* (s. 138) käyttänyt esimerkkinä.

24 Po. kannan on usea pohjoismainen tutkija hyväksynyt. Ks. edellä alav:ssa 21 mainittuja esityksiä.

25 Ks. *Arnholm*, Streiftog s. 91.

26 Sääntö oli Corpus iuriksessa omaksuttu seuraavassa muodossa: *Possessionem autem alienam perperam occupantibus compensatio non datur* (Codex IV, 31, 14 in fine).

nen säännös Ranskan, Italian, Sveitsin ja Itävallan siviililakeihin.[27] Myöskin meillä tuo sääntö on saanut puoltajia. Niinpä *Wrede* väitöskirjassaan katsoi sen perustuvan hyväksyttäviin näkökohtiin. Loukatuksi tullut tila on näet palautettava ennalleen, eikä tätä pyrkimystä saisi kuittauksen avulla tyhjäksi tehdä.[28]

Toisaalta ei voida kieltää sitä, että jos kyseinen kuittauskielto hyväksyttäisiin, niin olisi vaikeata olla hyväksymättä yleistä kuittauskieltoa kaikkia deliktiperusteisia korvausvaateita vastaan. Onhan niissäkin kysymyksessä loukkauksen hyvittäminen. Lainsäätäjän vallassa tietenkin on asettaa sopivaksi näkemänsä rajat kuittaukselle. Mutta nimenomaisen säännöksen puuttuessa tuntuu siltä, ettei meillä ole perusteltua hyväksyä kyseistä estettä kuittaukselle.[29] Suomen tuomioistuinkäytäntö on muutenkin ollut melko haluton omaksumaan rajoituksia kuittaukselle.[30] Asian laita on tietysti toinen, jos hallinnan loukkaus on tapahtunut edellä ja mainituin kuittaukseen tähtäävin tarkoituksin. Tällöinhän loukkausta ei voida hyväksyä.

Suomen oikeuden kannalta ei voitane muutenkaan asettaa mitään yleisluonteista kuittauskieltoa oikeudenvastaisen menettelyn aiheuttamia korvausvaateita vastaan.[31] Ja asian laita lienee se, että yleisluonteinen, vaikkapa tahallisiin oikeudenloukkauksiin rajoittuvakin, kuittauskielto ei olisi käytännön kannalta joka suhteessa tyydyttävä. Tähän

---

[27] Ks. Ranskan Code civil 1293,$_1$ art., Italian Codice civile 1246,$_1$ art., Sveitsin OR 125,$_1$ art. ja Itävallan ABGB 1440 §.

Niin ikään Saksan pandektioikeudessa kyseinen sääntö oli omaksuttuna. Ks. *Windscheid—Kipp* II s. 493.

[28] Ks. *Wrede,* Kvittning s. 161. — Wrede on perustellut kantaansa myöskin 1734 v:n lain UK 1: 4:n säännöksellä, jossa oli kysymys omavaltaisesta ulosotosta.

[29] *Serlachius* ei ole po. kieltoa maininnut kuittauksen rajoitusten joukossa (*Serlachius—Cederberg* s. 210) eikä liioin *Hakulinen* (Obligationenrecht s. 45).

[30] Vrt. tämän johdosta esim. s. 347.

[31] Pohjoismaisessa oikeustieteessä onkin yleensä oltu viime vuosikymmeninä sitä mieltä, että kuittaus pääsäännön mukaisesti on sallittua oikeudenvastaisesta menettelystä aiheutunutta korvausvaatimusta vastaan. Siten *Lassen* s. 756; *Ussing* s. 413; *Augdahl* s. 88; *Illum* s. 137; *Rabenius,* TfR 1919 s. 30 ss. — *Rodhen* esitys on tässä kohdassa melko niukka (s. 65 ss.), mutta hänkään ei liene kyseistä kuittauskieltoa hyväksynyt.

Erityisesti on syytä mainita, että jopa *Arnholm,* joka muuten on ollut silmiin pistävän halukas asettamaan rajoituksia kuittauksen tielle, on ollut sitä mieltä, että kuittaus yleensä käy päinsä oikeudenvastaisesta suhtautumisesta johtunutta korvausvaatimusta vastaan. Ks. *Arnholm,* Streiftog s. 91 ss. Vrt. Arnholmin esityksen johdosta *Karlgren,* SvJT 1940 s. 331 ss.

suuntaan viittaavat esim. Saksasta saadut kokemukset. Siellä on näet ollut pakko tietyissä kohdissa mukautua lain omaksumasta jyrkästä linjasta.[32]

Pohjoismaisessa oikeustieteessä *Illum* on halunnut estää tietyin edellytyksin kuittauksen silloin, kun velallisen oikeudenvastainen menettely on käsittänyt laiminlyönnin suorittaa velvoite ja velalliselle tämän johdosta on syntynyt rahanmääräinen korvausvelvollisuus. Mikäli alkuperäinen velvoite ei ole ollut rahanmääräinen, ei velvoitteensa rikkonut velallinen saisi käyttää rahanmääräistä vastasaamistaan kuittaukseen. Jos näin olisi laita, pääsisi velallinen näet hyötymään omasta oikeudenvastaisesta menettelystään, koska vasta sen ansiosta on syntynyt kuittauksen edellytyksenä saamisten samanlaatuisuus. Kuittauksen kannalta olisikin lähdettävä siitä, että velalliselle kuuluu edelleen periaatteessa velvollisuus suorittaa alkuperäisen velvoitteensa mukaisesti.[33]

Vaikuttaa kuitenkin kyseenalaiselta, voidaanko juuri mainittua kuittauskieltoa hyväksyä. Saamisten samankaltaisuus, minkä ei ole tarvinnut olla alun pitäen olemassa, on syntynyt, kun velkoja on muuntaen vaatimuksensa ryhtynyt vaatimaan rahakorvausta.[34] Mikäli on perusteltua pitää velallisen laiminlyöntiä tarkoituksellisena kuittaustilanteen järjestelynä, niin kuittausta ei voitane kylläkään hyväksyä sen mukaan kuin edellä on mainittu. Mutta ilman muuta ei liene syytä lähteä kuittausta epäämään.[35]

Siitä seikasta, ettei voida hyväksyä oikeudenvastaisesta menettelystä johtuneen korvausvaateen eduksi yleisluonteista kuittauskieltoa, ei suinkaan seuraa, ettei mainitunlaisten vaateiden hyväksi saattaisi joillakin muilla perusteilla syntyä kuittauskieltoja. Tämä tulee käymään myöhemmästä esityksestä ilmi.[36]

---

32 Ks. sen johdosta esim. *Oertmann* s. 422.

33 Ks. edellisen johdosta *Illum* s. 138 s.

34 Tämän näkökohdan perusteella *Arnholm* (Streiftog s. 93) on päätynyt pitämään *Illum*in po. kantaa epäiltävänä.

35 Ks. myöskin *Karlgren,* SvJT 1940 s. 332 s. — Po. kysymys on ollut esillä myöskin Saksan oikeustieteessä. BGB 393 §:n sisältämästä kuittauskiellosta huolimatta on yleensä oltu sitä mieltä, ettei kuittausta voida kyseisessä tilanteessa evätä. Ks. esim. *Oertmann* s. 422; *Lang* s. 37. Vrt. myös *Enneccerus—Lehmann* s. 292.

36 Suoritettavan hyvityksen tarkoitus voi näet saada aikaan, ettei kuittaus tule kysymykseen. Niinpä oikeudenvastaisen suhtautumisen perusteella suoritettavat elatusavut ja korvaukset menetetystä työansiosta saattavat täten tulla kuittauskiellon suojaamiksi. Ks. tämän johdosta s. 118 ss.

III. Kuittauksessa tapahtuu pääsaatavan pakollinen käyttäminen vastasaamisen suoritukseen — siis eräänlainen pakkoperintä ja -täytäntö.[37] Vastaavaa toimintaa esiintyy niin ikään, kun saamisoikeus on joutunut ulosmittauksen kohteeksi. Ei olekaan mikään ihme, että kuittaus on rinnastettu pakkotäytäntöön ja erityisesti juuri ulosmittaukseen myös silloin, kun on haettu lähtökohtia ja perusteita kuittausmahdollisuuksien rajoituksille.

Oikeushistoria osoittaa, ettei alkuaan ollut olemassa paljonkaan esteitä ulosmittaukselle.[38] Mutta sitä mukaa kuin ulosmittaukselle lähinnä humaanisista ja sosiaalisista syistä tuli voimaan enemmän rajoituksia, sai kyseinen kuittauksen ja ulosmittauksen rinnastus enemmän kantavuutta — etenkin kun näitä rajoituksia otettiin käytäntöön nimenomaan myös tiettyjen saamisvaateiden hyväksi.[39] Ajankohtaiseksi tuli täten kysymys siitä, oliko ulosmittauksessa noudatettavia rajoituksia, u l o s m i t t a u s k i e l t o j a, sovellettava kuittauksen yhteydessä.

Myönteinen vastaus juuri esitettyyn kysymykseen merkitsee sitä, ettei sellaista saamista, jonka hyväksi on olemassa täydellinen tai osittainen ulosmittauskielto, ole lupa tämän kiellon osalta pääsaamisena käyttää kuittaukseen. Tämä ulosmittauskiellon ja kuittauskiellon samastaminen on saanut useiden maiden oikeuselämässä varsin selviä ilmauksia. Erityistä huomiota selostettu sääntö sai osakseen viime vuosisadan vaihteen aikoihin sen johdosta, että se silloin tuli nimenomaisin säännöksin omaksutuksi Saksan BGB:ssä ja Itävallan ulosottolaissa.[40] Myöskin Pohjoismaissa puheena oleva rinnastus on saanut puoltajikseen monta tutkijaa. Heistä mainittakoon *Illum, Arnholm* ja *Rodhe*.[41]

---

37 Vrt. tämän johdosta s. 26 s.

38 Ks. ulosottotoimen kehityksestä *Ellilä,* LM 1948 s. 186 ss.

39 Suomessa merkitsi voimassa olevan UL:n säätäminen kosketellussa suhteessa melkoista muutosta. Ks. sen johdosta LVK:n ehdotus ulosottolaiksi (1891) s. 145 ss.

40 Ks. BGB 394 § ja Gesetz vom 27. Mai 1896 über das Exekutions- und Sicherungsverfahren (Itävallan) 293 §. Po. normien perusteluista ks. esim. *Oertmann* s. 422 ss.; *Enneccerus—Lehmann* s. 293 ss.

41 Ks. *Illum* s. 132 ss.; *Arnholm,* Streiftog s. 78 ss.; *Rodhe* s. 56 ja 66. Ks. lisäksi *Westerberg,* Om rättskraft i förvaltningsrätten s. 259 ja *Braekhus,* Konkursrettslige emner s. 24. Vrt. myös *Karlgren,* SvJT 1940 s. 331 s.

Mainittakoon, että jo *Rabenius* (TfR 1919 s. 33 s.) hyväksyi kyseisen säännön periaatteessa. Hän kuitenkin arveli, ettei Ruotsin voimassa oleva oikeus ollut tällä kannalla ja nojautui tässä suhteessa erääseen NJA:ssa julkaistuun ratkaisuun viime vuosisadan lopulta (1898 s. 569). *Rodhen* mielestä (s. 56 alav. 15) Rabeniuk-

Niin ikään *Ussing* voidaan — kylläkin eräin varauksin — lukea kyseisen mielipiteen kannattajiin.[42] Meillä on *Hakulinen* maininnut, että UL 4: 7:n sisältämä ulosmittauskielto on ulotettava myös kuittauksen alalle.[43] Ja *Nikupaavola* on täydelleen hyväksynyt po. kieltojen soveltamisen kuittauksen alalle.[43a]

Edellä mainittu ulosmittauksen ja kuittauksen rinnastus vaikuttaakin melko perustellulta. Jos halutaan suoda jollekin saatavalle turvaa ulosmittausta vastaan, niin yhtä hyvin tuntuisi olevan tätä turvaa annettava myöskin kuittauksessa. Jos joku muu henkilö kuin pääsaamisen velallinen ryhtyy perimään pääsaamisen velkojalta olevaa saatavaansa, on hänen tietysti tyydyttävä ulosottolainsäädännön rajoituksiin. Jos nyt tuolta velkojalta saatavaansa perivä henkilö samalla on hänen velallisensa, niin hän tietenkin käyttää hyväkseen kuittauksen mahdollisuutta kaikista käytännöllisimpänä ja varmimpana keinona. Miksi hänet olisi asetettava tällöin edullisempaan asemaan kuin sivullinen henkilö, joka perii saamistaan?[44] Ja ulosmittauskielto edellyttänee täydennyksekseenkin vastaavaa kuittauskieltoa. Mikäli näet viimeksi mainittua kieltoa ei ole, niin ulosmittauskieltoa olisi mahdollista kiertää järjestämällä saamisoikeuden siirron avulla kuittaustilanne.

Saamisten osalta kysymykseen tuleva ulosmittauskielto on ensinnäkin UL 4: 9,2:ssa. Tässä lainkohdassahan on lausuttuna se tärkeä sääntö,

---

sen mainitsema ratkaisu ei kuitenkaan oikeuta tekemään kielteistä johtopäätöstä kyseisen kuittauskiellon osalta, koskei asianomainen saatava ollut ulosmittauskiellon suojaama. Ruotsin myöhemmän tuomioistuinkäytännön suhtautumisesta po. kieltoon ks. jäljempänä alav. 49:ssä olevaa esitystä. — *Lassen* (s. 755 alav. 48) sitä vastoin suhtautui aikanaan kielteisesti nyt esillä olevaan kuittauskieltoon.

Niin ikään Ranskassa on selitetty ulosmittauskiellon estävän pakollisen kuittauksen. Ks. esim. *Planiol—Ripert* 7 s. 698, jossa mainitaan kuittauksen edellytysten joukossa »saisissabilité de deux objets». Sitä vastoin Sveitsissä *Oser—Schönenbergerin* esityksessä (V: 1 s. 638) on lausuttu, ettei ulosmittauskielto ehdottomasti sulje pois kuittauksen käytettävyyttä.

42 Ks. *Ussing* s. 412. — Ussingin mielestä olisi kuittauksen sallittavuutta tutkittaessa perehdyttävä kunkin ulosmittauskiellon perusteisiin. Jos näet nämä perusteet puhuvat myöskin sen puolesta, että saatava olisi suoritettava velallisen vastasaamisista huolimatta, olisi myöskin kuittauskielto noudatettavana. Erityisesti toimeentuloa turvaavien saamisten hyväksi olisi tämän perusteella voimassa kuittauskielto.

43 *Hakulinen,* Obligationenrecht s. 45. Hakulinen on perustellut kantaansa sillä, että po. saamisten erityinen luonne edellyttää todellista suoritusta.

43a Ks. *Nikupaavola* I s. 427 alav. 31. Nikupaavola on johtanut po. kantansa deduktiivisesti siitä, että kuittaus olisi ns. ottamisoikeuden harjoittamista ja näin ollen luonteeltaan pelkkä täytäntöönpanotoimi.

44 Puheena olevan vertailun on suorittanut *Illum* (s. 134).

ettei sellaista oikeutta, jota ei voida luovuttaa, ole lupa liioin ulosmitata.[45] Kun kerran tietyn saamisoikeuden velkoja ei kykene tuota oikeuttaan sivulliselle luovuttamaan eikä tuota oikeutta ole lupa ulosmitatakaan, niin tuntuisi oudolta käyttää sitä pakolla tuolta velkojalta olevan vastasaamisen perimiseen.[46] Erityisen merkittävä kantavuus on nykyisin niillä sosiaalisiin perusteisiin rakentuvilla lukuisilla ulosmittauskielloilla, joita sisältyy UL 4: 6:een ja 7:ään sekä useissa erikoislaeissa oleviin säännöksiin.[47] Näiden tarkoituksenahan on taata eräiden saamisten — pääasiassa palkka-, eläke- ja elinkorkosaamisten sekä henkivakuutussumman — velkojille toimeentuloa varten välttämätön minimimäärä. Tämä tarve on turvattava myös kuittauksessa. Mainittakoon, että *Rytkölän* ja *Merikosken* mukaan UL 4: 6:n säätämiä rajoituksia on noudatettava virkamiehelle liikaa maksettua palkkaa kuittauksen tietä takaisin perittäessä.[48] Tämä ratkaisu ei ole mikään erikoisjärjestely virkamiesten turvaksi, vaan johtuu laajemmissakin puitteissa vaikuttavista näkökohdista.

---

45 Ks. po. säännöksen johdosta *Ernesti Forsman,* Ulosottolaki s. 146 s.; *Wrede* III s. 131 ja Ulosottotoimi s. 297 ss.

46 Ks. sen johdosta esim. *Leonhard* s. 617.

47 Näistä säännöksistä, joista on luettelo Suomen Laki-teoksen I-osassa UL:n asianomaisten kohtien jäljessä, on sanottava, että ne esim. elatusapujen osalta vaikuttavat melko sattumanvaraisilta. Osa elatusavusta on näet ulosmittaukselta suojattu, osa taas ei ole.

48 Ks. *Rytkölä,* LM 1945 s. 233 ja *Merikoski,* LM 1959 s. 28. Vrt. lisäksi *Rytkölä,* Valtion vakinaisten virkamiesten palkkaus- ja eläkeoikeus s. 278 ss.

Toisin po. tilanteesta esim. *Oertmann* s. 425; BGB 394 §:n sisältämä kuittauskielto ei olisi sovellettavissa.

Eräässä KHO:n täysistuntoratkaisussa (1958 I 8) oli esillä kysymys kunnan oikeudesta vähentää virkamiehelleen maksettavasta palkasta virkasuhteesta johtuvia vastasaamisia. Kansakoulunopettajalle maksetusta palkasta oli vähennetty hänen luontoisetuihinsa kuuluneen sähkömäärän ylittäneen sähkön kulutuksen hinta. Tästä haettiin muutosta Turun ja Porin läänin LO:teen, mikä hyväksyi kunnan menettelyn. KHO (13-8): Kun opettajaa ei ollut laillisessa järjestyksessä velvoitettu korvaamaan kyseistä sähkön hintaa, ei kunnan viranomaisilla ollut oikeutta periä sanottua saatavaa kuittauksen tietä. Vähemmistö katsoi, että opettajalla oli velvollisuus korvata kunnalle po. sähkön hinta, ja kun lisäksi otettiin huomioon hänen rahapalkkansa suuruus ja luontoispalkkaedut, oli kunnalla vähemmistön mielestä ollut oikeus periä saatavansa, jonka määrää ei ollut kiistetty, vähentämällä mainittu sähkön hinta palkasta. — Vähemmistön kantaa on nähtävästi pidettävä oikeana. Enemmistön kanta näet merkitsisi sitä, että virkamiehen palkan maksussa oltaisiin tiukemmilla linjoilla kuin vastaavassa tilanteessa yksityisoikeudellisen työsopimuksen osalta. Eihän TSL 25 §:n nojalla vaadita sitä, että työnantajan työsuhteesta johtuva vastasaatava olisi laillisessa järjestyksessä maksettavaksi vahvistettu. (Mainit-

Mielestäni onkin omaksuttava kanta, jonka mukaan ulosmittauksen osalta tietynlaisten saamisten suojaksi voimassa olevien kieltojen ja rajoitusten soveltamista pakolliseen kuittaukseen on pidettävä Suomen oikeuden mukaisena. Nimenomaisen säännöksen puuttuminen ei tätä tulkintaa estäne, koska se johtuu — kuten sanottu — yleisistä näkökohdista.[49] Sitä vastoin ne ulosmittauksessa noudatettavat rajoitukset, mitkä pyrkivät — ulosmittauksen kohteeseen katsomatta — varaamaan velalliselle tietyn määrän, eivät liene kuittaukseen sovellettavissa.[50]

Ulosmittauskieltojen analoginen soveltaminen kuittausinstituutin alalle ei kuitenkaan voine olla ehdottoman suoraviivaista. Siinä on näet syytä pitää silmällä myöskin kunkin ulosmittauskiellon perusteita ja kuittausopin omia tarpeita. Erityisesti sosiaalisiin näkökohtiin perustuvat kuittauskiellot lienevät sellaisia, joiden tulee saada sijansa myöskin pakollisen kuittauksen alalla. Ja kuittausinstituutillehan on yleensäkin oleellista melkoinen joustavuus, ja tämä piirre ilmenee myöskin väljennysten sallimisen muodossa. Kuten jo eri yhteyksissä on käynyt ilmi, on erityisesti saamisten keskeinen asiayhteys kuittauksen edellytyksiä helpottava tekijä.[51] Näin täytynee olla osaksi laita myöskin nyt esillä olevissa tapauksissa. Niinpä jos asiayhteys on niin läheinen, että vastasaaminen on tarkoitettu käytettäväksi juuri samasta oikeussuhteesta johtuvan pääsaamisen hyväksi, tuntuisi poikkeaminen olevan paikallaan.[52] Tässä suhteessa viitattakoon siihen, mitä edellä on mainittu kysymyksen ollessa sopimuksista kolmannen hyväksi.[53] Ja lainsäädän-

takoon, ettei po. §:ssä säädettyä kuudenneksen enimmäismäärääkään ole katsottu voitavan soveltaa virkamiesten palkkoihin.) Palkkaa maksavalla viranomaisella lieneekin katsottava olevan vähintään yhtä suuri harkintavalta vastasaatavan selvyyttä arvosteltaessa kuin yksityisellä työnantajalla. — Vähemmistö lienee pitänyt silmällä myös UL 4 luvussa säädettyjä ulosmittauksen rajoituksia viitatessaan asianomaisen palkansaajan palkkauksen suuruuteen.

49 Ruotsin tuomioistuinkäytäntö on kuluvalla vuosisadalla eräissä tapauksissa asettunut po. kuittauskiellon kannalle. Näin *Rodhen* mainitsemat NJA 1937 s. 446 ja SvJT 1943 II s. 73. Ks. myös *Rodhe,* SvJT 1946 s. 36.

50 Näin *Illum* s. 136 s. ja *Arnholm,* Streiftog s. 79. Kantaa on perusteltu sillä, että kyseessä on sellainen ulosotto-oikeudellinen erikoisjärjestely, jota ei ole mahdollista soveltaa pakkotäytännön ulkopuolella. Niinpä meilläkin juuri UL 4: 5 edellyttää sellaista kokonaisarviointia, mikä ei voine olla ajateltavissa pakollisen kuittauksen puitteissa.

51 Tämä käy ilmi esim. TSL 25 §:stä, mistä säännöksestä tulee kohdakkoin tarkemmin puhetta.

52 Ks. erikoisesti *Illum* s. 213 s. Illum mainitsee esimerkkeinä vakuutusmaksut ja kansaneläkemaksut.

53 Ks. s. 70 s.

töömme sisältyy eräitä säännöksiä siitä, että tiettyjen toistuvaissuoritusten yhteydessä on mahdollista vähentää maksueristä tiettyjä liikaa maksettuja eriä, vaikka asianomaisten saamisten hyväksi on voimassa täydellinen ulosmittauskielto.[54] Juuri täydellisen ulosmittauskiellon tapauksissa lieneekin paikallaan suoda konneksiteetille väljentävää merkitystä.[55]

Yksityiseen tahdonilmaisuun perustuvan ulosmittauskiellon vaikutus kuittauksen käytettävyyteen vaikuttaa epäselvältä. Sikäli kuin yksityinen tahdonilmaisu in casu todella pystyy eliminoimaan ulosmittauksen, tuntuisi tämän vaikutuksen ulottaminen kuittaukseen olevan yleensä paikallaan.[56] Jos näet näin ei olisi laita, niin voitaisiin ulosmittaukselle oleva rajoitus tässäkin tapauksessa tehdä tehottomaksi siirtämällä saaminen kuittaustilanteen aikaansaamiseksi.

IV. Ulosmittauskieltojen ulottaminen kuittauksen alalle merkitsee samalla sosiaalisten näkökohtien rajoittavaa vaikutusta kuittaukseen. Tämä vaikutus ei kuitenkaan voi supistua ulosotto-oikeudesta saataviin puitteisiin. Jos näin olisi laita, niin esim. sellaiset e l a t u s a v u t, joille ei ole annettu turvaa ulosmittausta vastaan, jäisivät kuittauksessa varsin heikkoon asemaan. Näitä elatusapuja on useita, ja ne ovat lisäksi käytännössä erinomaisen tärkeitä. Niihinhän kuuluvat eräät perheoikeudelliset elatusavut sekä RL 9: 3:n sääntelemä elatusapu.[57] Jo roomalaisessa oikeudessa on katsottu omaksutun säännöksi, että elatusapujen hyväksi oli olemassa kuittauskielto.[58] Kun pidetään mielessä, että nykyisessä oikeuselämässä annetaan sosiaalisille pyrkimyksille paljon

---

54 Ks. niiden johdosta *Merikoski,* LM 1959 s. 29 s.

55 Sosiaalisista syistä lienee syytä rajoittaa toistuvaissuoritusten yhteydessä yhdellä kertaa vähennettävän erän suuruutta. Vrt. TSL 25 §:ää ja sen johdosta myöhempää esitystä.

56 Ks. po. ulosmittauskiellon johdosta *Wrede* III s. 137. — Kysymys erillisen yksityisen ulosmittauskiellon merkityksestä on ulkomaisessa oikeustieteessä ollut vilkkaan pohdinnan alaisena. Ks. sen johdosta *Hassler,* Utsökningsrätt s. 134 s. ja siellä mainittua kirjallisuutta. Tuntuu siltä, ettei mainittua kieltoa yleensä voida erillisenä hyväksyä. Sitä vastoin luovutuskiellon seurauksena tuo kielto kyllä tulisi kysymykseen.

57 Vrt. tämän johdosta edellä alav. 47.

58 Vaikkakaan po. kantaa ei ole roomalaisen oikeuden lähteissä nimenomaan lausuttuna, on tavallisesti oltu sitä mieltä, että roomalainen oikeus oli kyseisen kuittauskiellon omaksunut. Ks. *Wrede,* Kvittning s. 160; *Eisele* s. 356 ss.

Ranskan ja Sveitsin säädännäiseen oikeuteen po. kielto sisältyy nimenomaisena normina. Ks. Code civil 1293_3 art. ja OR 125_2 art.

laajemmalti arvoa kuin noille pyrkimyksille yleensä melko kylmässä roomalaisessa oikeudessa, tuntuisi jo tämän valossa melko oudolta, jos kyseistä kuittauskieltoa ei pidettäisi voimassa olevan oikeuden mukaisena.

Wrede tosin aikanaan suhtautui täysin kielteisesti elatusavuille kuittausta vastaan annettavaan suojaan. Tätä kantaansa hän perusteli erityisesti sillä, ettei elatusapuja ollut suojattu myöskään ulosmittaukselta.[59] Nyt on otettava huomioon, että Wreden tutkiessa kuittausta meillä oli vielä voimassa 1734 v:n lain UK, joka ei suinkaan ollut sosiaalisille pyrkimyksille myönteinen. Eikä suinkaan siitä seikasta, ettei tietyn saamisoikeuden hyväksi ole säädetty ulosmittauskieltoa, sovi tehdä sitä johtopäätöstä, ettei tuon saamisen suojaaminen kuittausta vastaan kävisi päinsä. Asian laita on näet se, että kuittausvaatimusta vastaan ollaan turvattomampia kuin ulosmittausta vastaan. Viimeksi mainitussa sen kohteeksi joutuneella velallisella on ensinnäkin UL 4: 4:n nojalla oikeus ilmoittaa määrätty omaisuus ulosmitattavaksi, ja tätä ilmoitusta tulee myös noudattaa, jos se sopivasti sekä velkojia haittaamatta käy päinsä eikä muuta järjestystä ole säädetty. Lisäksi on saman lainkohdan mukaan se, mitä velallinen kipeimmin tarvitsee, ulosmitattava viimeiseksi. Ja UL 4: 3:n nojalla on oikeus elinkorkoon tahi muuhun velallisen elinaikana tai muuten määräämättömänä aikana suoritettavaan etuun tai tuloon jätettävä ulosmittaamatta niin kauan kuin muita riidattomia varoja on.[60] Näillä normeilla säädetty ulosmittausjärjestys tuo mukanaan tiettyä suojaa myös elatusavuille. Kuittauksessa tilanne on toinen. Siinähän ei voida välttää sitä, että haunalainen saaminen joutuu defensiivisen kuittauksen kohteeksi.[61] Esim. riitaisten aviopuolisojen kesken kuittausvaade elatusapua vastaan avaisi ovet jopa shikaanin käytölle.[62] Näin ollen suojan tarve kuittausta vastaan on selvästi voimakkaampi kuin tarve saada suojaa ulosmittaukselta.[63]

---

59 Ks. *Wrede*, Kvittning s. 161. Vrt. myös *Wrede*, Obligationsrätt s. 207. Ei myöskään *Serlachius* ole maininnut elatusapuvaateita kuittauskiellon suojaamien vaateiden joukossa. Ks. *Serlachius—Cederberg* s. 210.

60 Ks. tekstissä mainittujen lainkohtien johdosta *Ernesti Forsman*, Ulosottolaki s. 135 ss.; *Wrede* III s. 131 ss.

61 Mikäli haunalaisia saamisia on ollut useampia, niin muuttuu tilanne komplisoiduksi. Vrt. sen johdosta § 6: III.

62 Niinpä elatusavun suorittamiseen velvollinen aviopuoliso voisi kuitata hänelle siirretyllä toiselta puolisolta olevalla saamisella.

63 Ks. *Arnholm*, Streiftog s. 78. Vrt. myös *Illum* s. 134. — Tekstissä mainittu näkökohta tukee myös osaltaan sitä, että ulosmittauskieltoja on syytä soveltaa myöskin kuittauskieltoina.

Hyvällä syyllä onkin omaksuttava mielipide, jonka mukaan kaikkinaiset elatusavut on kuittauskiellolla suojattava.[64] Nähtävästi on kuitenkin tässäkin tapauksessa sallittava asiayhteydessä olevien vastasaamisten käyttö kuittaukseen.[65] Tällaisina vastasaamisina tullevat kuitenkin yleensä kysymykseen pelkästään etukäteen tai muuten liikaa maksettujen elatusapuerien takaisinperimisvaateet.[66]

Työsopimussuhteessa oleville työntekijöille annetaan eri muodoissa nykyisin huomattavan tehokasta suojaa. Tämä suoja ilmenee myös siinä, että työntekijän saamalle palkalle on haluttu suoda tehokkaampi turva kuin se, mikä ulosmittauskiellon soveltamisesta on seurauksena. Tällöin on näet pidetty silmällä erityisesti työntekijän ja hänen perheensä elatuksen varmentamista. Kirjallisuudessa onkin pidetty lähtökohtana sitä, että työntekijän palkkaa on kuittausta vastaan saaman suojan kannalta pidettävä elatusavun veroisena, jos kohta työntekijän palkkavaade ei olekaan mikään elatusapuvaade.[67]

Meillä lainsäätäjä on työntekijän palkkavaatimuksen osalta sisällyttänyt lakiin nimenomaisen kuittauskiellon. Tämä säännös on TSL 25 §.

---

64 Tämä kanta on uudemmassa pohjoismaisessa kirjallisuudessa yleensä hyväksytty, vaikkei sille ole saatukaan laista välitöntä tukea. Ks. *Stjernstedt,* SvJT 1937 s. 467; *Illum* s. 133 s.; *Ussing* s. 413; *Arnholm,* Streiftog s. 77 s.; *Rodhe* s. 66.

Ruotsin tuomioistuinkäytäntö on katsonut, että elatusapuvaateita vastaan ei kuittaus ole yleensä sallittua. Ks. *Rodhe,* SvJT 1946 s. 36.

Myöskin Itävallassa on oltu tekstin kannalla lain säännöksen puuttumisesta huolimatta. Ks. *Gschnitzer,* VI s. 514.

65 Näin *Ussing* s. 413 ja *Rodhe* s. 66. Vrt. lisäksi *Stjernstedt,* SvJT 1937 s. 467 s.; *Illum* s. 213.

Saksan oikeudessa kysymyksen ratkaisu on ollut riitainen. Ks. sen johdosta esim. *Weigelin* s. 109 ja siellä mainittua kirjallisuutta sekä *Enneccerus—Lehmann* s. 293.

66 Mainittakoon, että Ruotsin uuden Föräldrabalkenin 7: 6:sta käy ilmi, ettei edes lapselle tulevia liikaa maksettuja elatusapueriä voida myöhempien maksujen yhteydessä kuitata. Tätä sääntöä ei ole katsottu voitavan soveltaa esim. avioliittolain säätelemiin elatusapuihin. Näihin nähden siis konneksiteetti mahdollistaa kuittauksen, kun on kyseessä takaisin periminen. Ks. *Rodhe* s. 66.

Kyseistä kuittausta toteutettaessa on nähtävästi varottava, ettei samalla kertaa peritä kuittauksen tietä takaisin kohtuuttoman suurta erää. Vrt. UL 4: $6_{,1}$ ja edellä alav. 55.

67 Tekstissä mainittua kuittauskieltoa onkin perusteltu pyrkimyksellä turvata elatusavun suoritus. Ks. esim. *Ussing* s. 413. Vrt. myös *Arnholm,* Streiftog s. 75 s. ja *Hueck—Nipperdey,* Lehrbuch des Arbeitsrechts I (1955) s. 340 ss.

Ruotsissa ei ole säädetty kuittauskieltoa työntekijäin palkkasaamisten hyväksi, minkä vuoksi siellä on suhtauduttu työnantajan kuittausoikeuteen myönteisesti. Ks. *Rodhe,* SvJT 1951, s. 599.

Po. lainkohdan nojalla työnantaja saa vähentää työntekijälle tulevasta rahapalkasta työsuhteesta johtuneitten saataviensa suorittamiseksi — mikäli työntekijä myöntää ne oikeiksi tai ne muuten on selvinä pidettäviä — sekä työehtosopimuksessa määrätyn uhkasakon suorittamiseksi jokaisessa tilissä yhteenlaskettuna korkeintaan kuudennen osan. Miten on laita, ellei työnantajan vastasaatava ole lainkohdassa mainituin tavoin konneksiteettisuhteessa palkkasaatavaan? Oikea tulkinta olisi nähdäkseni se, ettei kuittaus käy silloin lainkaan päinsä. Puheena olevaa säännöstä on tosin selitetty yleensä sillä tavoin, että kuittaus olisi vailla rajoituksia, jos vastasaatava ei ole ollut samasta työsuhteesta johtuva.[68] Lain esitöistä käy kuitenkin ilmi, ettei tällaista sovellutusta liene tarkoitettu.[69] Ja sitä paitsi olisi kuittaussäännöstön periaatteiden vastaistakin supistaa kuittauksen käytettävyyttä niissä tapauksissa, joissa saamisten kesken on olemassa asiayhteys.[70]

Toiselta puolen voidaan sanoa, että kertakaikkinen kuittauskielto muiden kuin asiayhteydessä olevien vastasaatavien osalta on aiheettoman jyrkkä ja sellaisena epätarkoituksenmukainen. Ja lisäksi pitänee paikkansa, että työnantajilla yleensä lienee kiusaus pidättää palkasta ns. *décompte*-järjestelmän mukaisesti juuri työsuhteesta johtuvia vastasaamisiaan. Ja työsuhteeseen perustuvat vastasaamiset ovat myös käytännössä tärkeimmät kuittausmielessä kyseeseen tulevista saamisista. Työnantajilla näet lienee harvoin muunlaisia vastasaatavia työntekijöiltään. Joka tapauksessa tullee muiden kuin asiayhteydessä olevien vastasaamisien osalta rajoittavana tekijänä huomioon otettavaksi UL:ssa säädetty ulosmittauskielto. Näyttää siltä, että kyseinen kohta kaipaisi lainsäädännöllistä täsmennystä.

Tässä yhteydessä mainittakoon myös MerimL 20,2 §:n säännös siitä, että ilman merimiehen suostumusta voidaan lainkohdan 1 momentissa

---

68 Näin *Lehtinen*, Työsopimuslaki s. 114. Samoin ilmeisesti *Sipilä*, joka on lausunut työnantajan muissa tapauksissa voivan »sopia vaikkapa koko palkan pidättämisestä ja rajoituksetta käyttää kuittausoikeuttaan» (Suomen työoikeus I s. 99. Vrt. myös mt. s. 106.).

69 Ks. LVK:n v. 1908 laatima ehdotus työsopimuslaiksi *(Granfelt, Lilius, Renvall)* s. 114, missä kyseisen kuittauksen edellytykseksi asetetaan, paitsi että vastasaatava oli myönnetty, että se myös oli työsuhteesta johtunut. LVK:n v. 1921 laatimassa uudessa ehdotuksessa *(Pulkkinen, Sjöström)* pysyttiin aikaisemman ehdotuksen kannalla muutoin, mutta lisättiin myönnettyyn vastasaatavaan rinnastettavaksi selvä vastasaatava.

70 Tässä suhteessa viitattakoon Norjan 7. 12. 1956 annetun työntekijän suojelulain (»loven om arbeitervern») 40,2 §:ään. Ks. sen johdosta *Augdahl* s. 88.

mainitun määräyskirjan nojalla maksettavasta palkan osuudesta suorittaa vähennyksiä ainoastaan silloin, kun merimiehen muu palkka ei riitä hänelle määrätyn kurinpitosakon suorittamiseen tai sellaisen työsuhteesta johtuvan saatavan maksamiseen, jonka merimies on myöntänyt oikeaksi tai jota muuten on pidettävä selvänä. Helposti havaitaan, ettei tämä säännös kunnollisesti sovellu TSL 25 §:n ilmaisemiin suuntaviivoihin.[71] Syynä tähän on nähtävästi ollut se seikka, että MerimL — samoin kuin aikaisempi v:lta 1924 oleva samanniminen laki — perustuu pohjoismaiseen yhteistyöhön.[72] Ja esim. Ruotsissahan ei ole säädetty sen enempää meidän työsopimuslakiamme vastaavaa lakia kuin tämän lain 25 §:ssä olevaa kuittauskieltoakaan.

Sekä TSL 25 §:n että MerimL 20,2 §:n osalta tulee esille kysymys siitä, milloin työnantajan vastasaatavaa on pidettävä selvänä. Lienee katsottava, että tuomioistuimen tuomiolla, maksamismääräyksellä, oikeuden vahvistamalla sovinnolla, lainhakupäätöksellä tai välitystuomiolla vahvistetuksi tulleen saamisen ohella ainoastaan lainhaun perustaksi kelpaavaan asiakirjaan perustuvat saatavat täyttävät selvyyden vaatimukset.[73]

TSL 25 §:ää ja MerimL 20,2 §:ää voidaan tuskin soveltaa työntekijälle ja merimiehelle maksettavaan korvaukseen saamatta jääneestä vuosilomasta.[74] Tähän korvaukseen ei näet ilman muuta voitane ulottaa työpalkkaa koskevia normeja.[75]

Jos henkilö on tuomittu maksamaan toiselle henkilölle korvausta saamatta jääneestä työansiosta, niin tämä korvaus saanee hyväkseen saman suojan kuittausta vastaan kuin itse työpalkkakin.[76] Työpalkan sosiaalinen turva ei näet voine vähentyä sen johdosta, että on mene-

---

71 Merimieslain kyseinen kohta näet — TSL:n omaksumista suuntaviivoista poiketen — merkinnee sitä, että merimiehelle itselleen maksettavasta palkasta voidaan po. vähennyksiä suorittaa ilman rajoituksia. Merimieslain esikuvanahan on ollut Ruotsin vastaava laki, ja Ruotsin vastaavaa säännöstä on siten tulkittu. Ks. siitä SOU 1951: 22 s. 54 s. Ks. myös *Rodhe* s. 67 ja *Hiljding—Grenander—Lindstedt,* Sjölagen och sjömanslagen (1958) s. 207.

72 Ks. merimieslain syntyhistorian johdosta HE 1955: 10 s. 1 s.

73 Ks. edellisen johdosta LVK 1921: 1 s. 31. Lainvoimaisuuden vaatimusta ei voitane po. ratkaisuille asettaa.

74 Ks. *Viranko,* LM 1960 s. 900 ss. Tanskan praksiksessa po. kuittaus on evätty, mikäli vastasaatava ei ole johtunut työsuhteesta. Ks. *Ussing* s. 413. Tämä lienee puollettavissa meilläkin.

75 Ei liioin UL 4: 6:een ole lisätty mainintaa loman korvauksesta.

76 Näin *Arnholm,* Streiftog s. 91 ja *Ussing* s. 413.

tetty mahdollisuus työn tekoon ja tästä saadaan hyvitystä. Korvaus menetetystä liike- tai kauppavoitosta ei sitä vastoin voine saada puheena olevaa suojaa. Sosiaaliset näkökohdathan eivät tähän tapaukseen ulottune.

V. Sosiaalisista tekijöistä riippumatta on selitetty, että eräissä sopimustyypeissä toiselle sopijakumppanille kuuluva saamisoikeus ikään kuin asian luonteesta johtuen ilman muuta edellyttäisi käteissuoritusta ja olisi sellaisena turvassa myöskin kuittausvaatimuksia vastaan. Kuittaukseen turvautuminen olisi näet tällöin ristiriidassa joko itse sopimuksen tai sen edellytysten kanssa.[77]

Juuri mainitussa mielessä on Pohjoismaissa viime aikoina kiinnitetty erityistä huomiota pankin ja sen tallettajan väliseen suhteeseen. On näet haluttu ainakin tietyssä laajuudessa suojata pankkilaitoksiin talletetut varat po. laitoksen kuittausvaatimuksilta. Nimenomaan shekkitilillä oleville varoille olisi tällainen turva tarpeen. Po. tilin käyttöarvo näet muutoin kärsisi, mistä koituisi vaaroja sekä tilin omistajalle että liike-elämälle. Mutta myöskin varsinaisilla säästötileillä olevien varojen osalta vähentäisi kyseisen kuittauksen salliminen tilin omistajan disponoimisvaltaa ja olisi sen takia varsin vähän paikallaan. Pohjoismaissa on *Arnholm* huomattavan voimakkaasti tähdentänyt pankkitalletuksien hyväksi noudatettavien kuittauskieltojen tärkeyttä.[78]

Kun on puollettu kyseisen kuittauskiellon asettamista, ei ole ummistettu silmiä siltä seikalta, että pankin ja sen tallettajan välinen oikeussuhde on velaksiantoa. Tämän suhteen on kuitenkin katsottu edellyttävän, että tallettaja saisi kuittausten estämättä määrätä tilillä olevien varojensa kohtalosta.[79] Mutta toiselta puolen merkitsisi kuittauksen estäminen pankkilaitokselle tiettyä kohtuuttomuutta. Sehän saattaisi johtaa siihen, että pankki ei saisi omaa saatavaansa lainkaan perityksi. Ja kun tallettaja on kyllä tietoinen omista veloistaan pankille, on hän myöskin perillä kuittaustilanteen olemassaolosta eikä mahdollinen kuittaus sen takia voi tulla hänelle aivan yllätyksenä. Tuntuukin siltä,

---

77 Tietyn sopimustyypin ominaisuuksista johtuvat kuittauskiellot ovatkin näytelleet viimeaikaisessa skandinaavisessa oikeustieteessä melkoista osaa. Niinpä po. kielloista on muodostettu erityinen ryhmä kuittauskieltojen joukossa. Ks. esim. *Rodhe* s. 67 ss.; *Augdahl* s. 84 ss. Vrt. myöskin *Ussing* s. 414 s.

78 Ks. *Arnholm*, Streiftog s. 70 ss. sekä lisäksi *Ussing* s. 414; *Augdahl* s. 84 ss.

79 Po. disponointivallan tärkeyttä on tähdentänyt erityisesti *Arnholm* (Streiftog s. 71.).

että ainakin muilla kuin shekkitileillä olevien talletusten kohdalla täytyy pankilla olla mahdollisuus käyttää kuittausoikeuttaan. Tälle kannalle on myös oikeuskäytäntömme eräissä ratkaisuissaan asettunut.[80] Nykyään saadaan sitä paitsi VKL:n säännöksistä tiettyä tukea sille kannalle, ettei ole voimassa ainakaan yleisluonteista kuittauskieltoa pankkitalletusten hyväksi.[81]

Shekkitilien osalta voidaan tosin huomauttaa, että kuittaus ei kunnolla sovellu po. tilien tarkoitukseen.[82] Mutta niissä sopimuksissa, joita pankit asiakkaittensa kanssa solmivat shekkitilejä perustettaessa, ei meillä ole kosketeltu kuittauksen sallittavuutta.[83] Käytännössä on tiettävästi katsottu myöskin shekkitileillä olevien varojen käyttö kuittaukseen mahdolliseksi.[84]

---

80 Ks. KKO 1933 I 94 ja 1958 II 23 (DL 1958 II s. 117). Näistä tapauksista oli edellisessä kysymys liikepankissa karttuvalla talletustilillä olevista varoista ja jälkimmäisessä tapauksessa, jossa tallettaja sitä paitsi oli joutunut konkurssiin, säästöpankissa säästötilillä olevista varoista. Edellinen tapaus on erityisesti mielenkiintoinen useassakin suhteessa. Tapaus oli rikosjuttu, jossa virallinen syyttäjä ja asianomistajana ollut pankin tallettaja olivat syyttäneet erään liikepankin haarakonttorin johtajaa omankädenoikeudesta. Tämä johtaja näet oli toteuttanut pankin saatavan ja talletustilillä olevien varojen kuittauksen. Syyte tulikin hyväksytyksi sekä alioikeudessa että Viipurin HO:ssa — jälkimmäisessä tosin äänestyksen jälkeen — ja johtaja tuomituksi RL 16: 14_1:n nojalla sakkorangaistukseen. KKO:n enemmistö (4—1) katsoi, että johtajalla oli ollut oikeus kyseisen kuittauksen toimittamiseen, ja hylkäsi syytteen. Ks. myös KKO 1934 II 92 ja 327, joissa kummassakin asianomainen liikepankki oli konkurssitilassa.

81 VKL:n 4. luku näet sisältää rahalaitosten antamia saamistodistuksia koskevia erityisiä säännöksiä. Näihin säännöksiin ei meillä — sen enempää kuin Ruotsissakaan — sisälly mitään säännöksiä kuittauksesta. Tanskan ja Norjan vastaaviin lakeihin sitä vastoin on otettu säännökset niistä edellytyksistä, joiden vallitessa kuittaus pankkitalletuksia vastaan käy päinsä (ks. Norjan po. lain 33 § ja Tanskan po. lain 35 §). Näiden säännösten on mainituissa maissa katsottu tuovan julki, ettei kuittaus pankkitalletuksia vastaan yleensä ole kiellettyä (ks. *Augdahl* s. 87; *Ussing—Dydbal* s. 86). Se seikka, ettei meillä eikä Ruotsissa ole vastaavia normeja, ei ole johtunut siitä, että olisi oltu kuittauksen sallittavuuteen nähden kielteisellä kannalla. Syynä on ollut se, että on pidetty po. normeja tarpeettomina.

82 Esim. *Rodhe* on rajoittunut käsittelemään ainoastaan kysymystä siitä, onko kuittaus sallittua shekkitilillä olevien varojen osalta.

83 Ruotsissa asian laita on ollut toisin. Siellä näet on po. sopimuksissa varattu pankeille oikeus käyttää tietynlaisia saamisiaan yksipuolisesti kuittaukseen shekkitilillä olevia varoja vastaan. Ks. *Rodhe* s. 68.

84 Eräässä tapauksessa (KKO 1944 I 1) oli kyseessä shekkitilillä olevien varojen käyttö kuittaukseen. HO hyväksyi kuittauksen, mutta KKO hylkäsi sen VanhA 5 §:n nojalla. Pankin saaminen oli näet vanhentunut eikä po. lainkohdan mukaisia kuittausedellytyksiä ollut.

Pankkitalletuksen osalta ei voida sivuuttaa sitä seikkaa, että pankin ja tallettajan välistä suhdetta sääänteleviin »ehtoihin» säännönmukaisesti liittyy lauseke siitä, kuinka paljon tallettajan on lupa tilillä olevista varoista kalenterikuukausittain enintään nostaa. Tämän määrän ylittävän erän nostaminen edellyttää määräaikaista irtisanomista. Kun tällainen lauseke on säädetty pankkilaitoksen suojaksi, niin se ei estäne pankkilaitosta suorittamasta talletusta kerrallaan kokonaankin ja sitä vastaavasti myös kuittaamasta. Mutta jos sovittu myöskin siitä, että pankkikaan ei saa vastoin tallettajan tahtoa ilman irtisanomista suorittaa tilillä olevista varoista kalenterikuukausittain yli määrätyn erän, on tämä lauseke laadittu tallettajan suojaksi, ja se täytynee ottaa varteen niin ikään pankin haluaman pakollisen kuittauksen ulottuvuutta arvosteltaessa. Tallettajan saaminen pankilta on näet kyseisessä kuittaustapauksessa pääsaatavan asemassa, ja — kuten edellä on mainittu — pääsaamisella oleva erääntymisaika estää pakollisen kuittauksen ennen tuota ajankohtaa.[85]

Äsken mainitut sopimuslausekkeet lienevät kuitenkin sellaisia, joiden sovellutus ei ulotu ulosmittaus- eikä konkurssimenettelyyn. Näitä menettelyjä ei po. lausekkeilla edes liene tarkoitettukaan. Jo asian luonne edellyttäneekin tällaista irtisanomislausekkeiden sovellutuksen rajoittamista. Niinpä siis esim. pankin tallettajan jouduttua konkurssiin irtisanomislausekkeet eivät estäne pankkia turvautumasta konkurssioikeudelliseen kuittaukseen kyseisen talletuksen koko määrän osalta.

Vaikuttaa siltä, että kysymys pankin tilillä olevien varojen kuittaukseen käyttämisestä ei ole vielä päässyt kehittymään vakiintuneisiin muotoihin. Kysymys kaipaisi perusteellisempaa selvittelyä, kuin mihin tässä esityksessä on mahdollisuuksia.

Asiamiehen ja hänen päämiehensä välisessä suhteessa on niin ikään erityisesti Tanskan oikeudessa asetettu tiettyjä rajoituksia asiamiehen kuittausoikeudelle. Asiamies näet ei saisi yleensä päämiehelleen asiamiessuhteen perusteella menevistä varoista pidättää päämieheltä olevaa saamistaan. Enintään kulu- ja palkkiovaatimuk-

---

Ruotsissa ei ylin tuomioistuin ole tiettävästi omaksunut selvää kantaa po. kysymyksestä. *Rodhen* mielestä eräistä — kylläkin jo useiden vuosikymmenien takaa olevista — ratkaisuista käy epäsuorasti ilmi, ettei po. kuittauskieltoa ole hyväksytty. Ks. *Rodhe* s. 68, erikoisesti alav. 66.

Tanskan osalta on *Kaestel* (Bankjura s. 322 s.) todennut, ettei praksis ole siellä hyväksynyt shekkitilillä olevien varojen suojaksi puollettua kuittauskieltoa. Norjan käytännön johdosta ks. *Arnholm,* Streiftog s. 72 ss.

[85] Ks. s. 94 ss.

sensa, mitkä ovat konneksiteettisuhteessa kyseiseen asiamiestehtävään, hän saisi kuittauksen tietä toteuttaa.[86]

Tuntuu kyseenalaiselta, onko oikeutemme mukaan perusteltua asettaa asiamiehen kuittausoikeudelle po. rajoituksia. Selviö tietenkin on, että jos asiamies on saanut päämieheltään varoja tiettyyn tarkoitukseen käytettäväksi, hän ei saa noista varoista omia saamisiaan vähentää.[87] Mutta niistä varoista, joita asiamiehen tulee päämiehelleen tilittää, hän saanee yleensä kuittauksen avulla oman vastasaamisensa vähentää. Asiayhteyden vaatimustakaan ei tässä suhteessa voitane asettaa. Suomen — samaten kuin Ruotsinkin — oikeuselämä on ollut yleensäkin melko varovainen asettaessaan tietystä sopimustyypistä johtuvia erityisiä rajoituksia kuittaukselle.[88]

Eräässä tapauksessa lienee meilläkin paikallaan panna sopimussuhteen luonteesta johtuva sulku kuittauksen tielle. Jos näet p a n t i n tultua r e a l i s o i d u k s i on jäänyt ylijäämää, niin täytynee pantinhaltijan palauttaa tämä ylijäämä pantin omistajalle olematta oikeutettu siitä vähentämään muita saamisiaan. Mikäli pakollinen kuittaus tässä tapauksessa sallittaisiin, merkitsisi se panttioikeuden suojaamain velkain piirin laajentamista pakon tietä. Tätä oikeusjärjestyksemme tuskin voinee hyväksyä.[89]

Edellä jo kosketellut eräät VKL:n säännökset — eritoten po. lain 18 § — ovat itse asiassa myöskin tietyn sopimussuhteen luonteesta johtuvia.[90] Määrätyissä sopimussuhteissa voi lisäksi tulkinnan tietä olla johdettavissa sopimusperusteinen kuittauskielto helpommin kuin mitä

86 Ks. *Illum* s. 143 ss.; *Ussing* s. 415. Vrt. myös Norjan oikeuden osalta *Arnholm*, Streiftog s. 85.

87 Näin *Rodhe* s. 68.

88 Jos kuitenkin se saaminen, jonka asiamies on perinyt, on puolestaan kuittauskiellon suojaama, niin lienee asiamiehen kuittausoikeus rajoitettu hänen omiin kustannus- ja palkkiovaatimuksiinsa. Näin *Rodhe* s. 69.

Saksan oikeudessa on asetettu säännöksi, että toimeksisaajan ei ole lupa vähentää omia vaatimuksiaan niistä varoista, joita hän on päämiehelleen perinyt. Ks. *Larenz* I s. 273.

Selvää tietysti on, ettei asiamies saa päämiehelleen perimistään varoista vähentää sellaista rahamäärää, minkä asiamies on jollekin muulle päämiehelle sitoutunut perimään ensiksi mainitulta päämieheltään. Näin NJA 1912 s. 531.

89 Kielteisesti on po. kuittaukseen suhtautunut *Ussing* (s. 416), jonka kannalle on asettunut *Rodhe* (s. 69).

Jos panttaussopimukseen on sisältynyt ns. yleispanttauslauseke, on tilanne arvosteltava toisin. Tällaisen lausekkeen käyttöähän oikeustiede on arvostellut. Käytännössä niitä kyllä esiintyy.

90 Ks. VKL 18 §:n johdosta § 4: 2 A III.

yleensä on laita. Niinpä jos ne varat, mitkä toinen sopijapuoli saamisoikeutensa perusteella tulee saamaan, sopimuksen perusteella on tarkoitettu käytettäviksi määrättyyn tarkoitukseen, olisi kuittausvaatimuksen esittäminen toisen sopijapuolen taholta siinä määrin vastoin bona fidestä, ettei sitä käyne hyväksyminen.[91] Tällaisissa tapauksissa tuntuukin miltei makuasialta, onko kyseessä konkludenttisesti sovittu kuittauskielto vai sopimukseen naturale-lausekkeena sisältyvä ehto. Viimeksi mainittujen ilmiöiden välinen raja jääkin myös kuittauskieltojen yhteydessä käytännössä melko epämääräiseksi.[92]

Aikanaan oli meilläkin merkitystä ns. pankinsetelien hyväksi olevalla kuittauskiellolla. Kun näet pankinsetelin liikkeelle laskenut pankkilaitos — meillä Suomen Pankki — oli velvollinen lunastamaan pankinsetelin kullalla, katsottiin hyvällä syyllä, että tämän velvoitteen tehostamiseksi oli kuittauskielto paikallaan.[93] Kun Suomen Pankilla ei kyseistä lunastusvelvollisuutta enää ole, on po. kuittauskieltokin menettänyt arvonsa.[94]

VI. Julkisoikeudellisten yhdyskuntain — erityisesti valtion ja kuntien — saamisten on melko yleisesti katsottu nauttivan ainakin tietyssä laajuudessa suojaa kuittausvaatimuksia vastaan. Julkisen tahon varojen tarve on selitetty siinä määrin tärkeäksi, että sen olisi päästävä toteutumaan kuittausvaatimuksista riippumatta. Erityistä huomiota on tällöin kiinnitetty finanssioikeudellista laatua oleviin saamisiin. Meilläkin on useilla tahoilla oltu sitä mieltä, ettei kuittaus tulisi verosaatavan lakkaamistapana kysymykseen.[95]

---

91 Tästä tarjoaa esimerkin seuraava oikeustapaus Norjasta (NRT 1936 s. 828): Eräs kunta oli saanut lahjaksi 15.000 kruunua vanhainkodin perustamista varten ja talletti nämä varat pankkiin erityiselle tilille, jonka nimestäkin kävi ilmi varojen käyttötarkoitus. Pankki halusi kuitata tilillä olevat rahat kunnalta olevan saamisensa kanssa, mutta tämä ei tullut tuomioistuimissa hyväksytyksi. Norjan ylimmän tuomioistuimen tuomion perusteluissa on todettu, että kuittauksen hyväksyminen kyseisissä olosuhteissa olisi ollut ilmeisessä ristiriidassa tilin perustamisen edellytysten kanssa ja että pankin epäilemättä on täytynyt tämä käsittää. Ks. po. ratkaisun johdosta lähemmin *Arnholm,* Streiftog s. 74 s. ja *Augdahl* s. 84 s.

Vrt. tekstissä mainittujen näkökohtien johdosta myös *Illum* s. 145 ss.; *Ussing* s. 399 ja 414; *Enneccerus—Lehmann* s. 292 s.; *Guhl* s. 218 s.

92 Naturale-lausekkeesta ks. *Muukkonen,* Muotosäännökset s. 56 ss. ja siellä mainittua kirjallisuutta.

93 Ks. *Wrede,* Kvittning s. 162; *Serlachius—Cederberg* s. 210.

94 Vrt. *Arnholm,* Streiftog s. 69.

95 Näin erityisen jyrkästi *Tarjanne,* Vero-oikeus s. 190. Ks. myös *Willgren,* Finlands finansrätt (1932) s. 586 sekä *Rekola,* Tulo- ja omaisuusverolaki s. 586. Vrt.

Tuntuu kuitenkin siltä, ettei ainakaan julkisten yhdyskuntain pelkkä varojen tarve riitä perustelemaan niiden saamisten — ei edes verosaamisten — suojaa kuittausvaatimuksia vastaan. Valtion sen enempää kuin muidenkaan po. yhdyskuntien rahan tarvetta ei näet voitane sellaisenaan ilman muuta asettaa mihinkään etuoikeutettuun asemaan. Ja saamisia periessään täytyy esim. valtion alistua siihen, että sen saamiset — niin ikään verosaamiset — vanhentuvat.[96] Valtion taholta tosin varsin mielellään halutaan käyttää verosaataviakin kuittaukseen silloin, kun valtiolta peritään saatavia. Kuittaus siis tulee verovelkasuhteen lakkaamismuotona kysymykseen kyllä valtion eduksi.[97] Miksi sitten kuittausta ei sovellettaisi po. lakkaamismuotona myöskin verovelvollisten eduksi? Sitähän vaatii jo tasapuolisuuskin. Tokko on asian-

---

kuitenkin *Willgren,* Förvaltningsrättens allmänna läror s. 298. Esitetyistä mielipiteistä ks. *Merikoski,* LM 1959 s. 2.

Verrattain kielteisesti on kuittaukseen julkisoikeudellisten saatavien lakkaamismuotona suhtautunut myös *Merikoski* (LM 1959 s. 1 ss., erityisesti s. 10 s. ja Hallinto-oikeuden oikeussuojajärjestelmä I s. 173. Vrt. myös Valtionapujärjestelmä hallintovalvonnan kannalta s. 266 ss.). Hänen perustelunsa ovat kuitenkin pääasiassa menettelyllisistä vaikeuksista johtuvia. Merikosken kanta on tässä suhteessa melko lähellä ruotsalaisen Herlitzin mielipiteitä. Ks. erityisesti *Herlitz,* Föreläsningar i förvaltningsrätt III s. 492 ss. ja 547 ss. ja lisäksi sama, Förvaltningsförfarandet (SOU 1946: 69) s. 151. Herlitzin mielipiteitten johdosta ks. *Hessler,* Förvaltningsrättslig tidskrift 1952 s. 310 ss.

Saksan oikeustieteessä esitettyjen kantojen johdosta viittaan *Merikosken* esitykseen ja hänen mainitsemiinsa esityksiin. Ks. LM 1959 s. 7—10. Ks. lisäksi *Soergel—Siebert* I § 387: 14, jossa on todettu julkisoikeudellisten saamisten kuittausmahdollisuus jopa yksityisoikeudellistenkin saamisten kanssa Saksassa nykyisin vallitsevaksi kannaksi.

[96] Niinpä VanhA:n säännöksiä on sellaisenaan sovellettu erilaisiin julkisoikeudellisiin saamisiin. Ehdotukseen laiksi saamisen vanhentumisesta on otettu nimenomainen säännös po. ehdotuksen ulottumisesta mm. veroihin ja julkisoikeudellisiin maksuihin. Ks. Vanhentumislakiehdotus (1957) s. 5 ja 23.

[97] *Merikosken* mukaan maamme hallintoviranomaisilla on ollut taipumus hyväksyä kuittaus julkisyhteisön hyväksi, muttei sitä vastaan (LM 1959 s. 4 ja Hallinto-oikeuden oikeussuojajärjestelmä I s. 173). Samanlainen havainto on tehty myöskin Ruotsissa. Ks. *Ljungman,* Skattefordran och skatterestitution s. 39 s. Vrt. myös *Svennegård,* SvJT 1948 s. 31 ss.

Puheena olevaa havaintoa vahvistaa muuan tuore tapaus KKO:sta (tuomio 30. 8. 1960, taltio 2103): Valtio oli valvonut eräässä konkurssissa julkisoikeudellisia saamisia, mm. verosaamisia, ja samalla ilmoittanut haluavansa käyttää niiden kanssa kuittaukseen valtiota vastaan olevan veronpalautusvaateen. Kun kuittaus alioikeudessa ja HO:ssa hylättiin, valtio haki muutosta vielä KKO:ssa, missä kuittausvaatimus tulikin asianmukaisesti hyväksytyksi. Vrt. tätä tapausta tekstissä myöhempänä alav:n 102 kohdalla selostettuun tapaukseen KHO:sta.

mukaista asettaa kertakaikkista sääntöä, ettei kuittaus voisi tulla sovellettavaksi valtiota vastaan. Voidaan lisäksi perustellusti huomauttaa, ettei ole valtion arvon mukaista yrittää tilaisuuden tullen hyötyä kuittaussäännöstöstä, mutta samalla vastustaa sen soveltamista omaksi haitaksi ja toisen osapuolen eduksi.[98] Eikä liene liioin asianmukaista perustella julkisyhteisöjen hyväksi olevaa kuittauskieltoa sillä, että po. yhteisöille menevien maksujen suorittaminen kuuluu yleisiin kansalaisvelvollisuuksiin.[99] Onhan muutkin velvoitteet aikanaan suoritettava. Ja toisaalta voidaan aiheellisesti huomauttaa, että julkisyhteisöillä on erityisen voimakas eetillinen velvoitus huolehtia omien velkojensa maksamisesta niin, etteivät niiden saamamiehet joudu kärsimään. Ei liene asianmukaista verosaamisen tarkoituksenkaan perusteella rakentaa yleisluonteista kuittauskieltoa. Veroilla saatavia varoja julkisoikeudelliset yhdyskunnat käyttävät siksi moninaisten päämäärien hyväksi. Näiden päämäärien joukossa on tosin sellaisiakin, joilla on varsin selvä sosiaalinen leima. Mutta yleensä ei etukäteen ole mahdollista määritellä, mihin tarkoitukseen kunkin veron saatikka veroerän suoritukset tulevat käytettäviksi. Mikäli tietty vero tai maksu — kuten työnantajan lapsilisä- ja kansaneläkemaksu — on nimenomaan tarkoitettu johonkin täsmälliseen tarkoitukseen käytettäväksi, niin lienee kyllä kuittauskielto puollettavissa.[100] Mutta tämänkin kiellon olisi syrjäydyttävä, jos vastasaamisena on saman vero- tai maksulajin restituutiovaade.

Meillä ei nimenomaisen säännöksen puutteessa liene perusteltua asettaa yleistä, aineellisoikeudellista kuittauskieltoa julkisoikeudellisten saatavien eikä edes verosaatavien hyväksi. Asian luonteesta johtuvana järjestelynä po. kuittauskieltoa ei mielestäni voitane pitää, ei edes silloinkaan, kun vastasaatava on ollut yksityisoikeudellinen saaminen. Kuten jo edellä on mainittu, ei oikeutemme mukainen ole sekään rajoitus, että valtiota vastaan esitetyn kuittausvaatimuksen tulisi kohdistua samaan hallinnonhaaraan, kassaan tai tilinpitäjään. Tämähän on vaatimus, mikä eräiden maiden oikeusjärjestyksen mukaan on valtion hyväksi voimassa.[101] Vastaavasti lienee syytä muutoinkin asettaa valtio ja muut

98 Tässä suhteessa viitattakoon valtiolle kuuluviin tehtäviin. Ks. esim. *Erich*, Suomen valtio-oikeus I s. 5 ss.

99a Näin on perusteltu Sveitsin voimassa olevaan oikeuteen sisältyvää verojen hyväksi olevaa kuittauskieltoa. Ks. *Blumenstein*, System des Steuerrechts s. 179 s.

100 Tosin esim. tekstissä mainittujen maksujen käyttö laissa säädettyyn tarkoitukseen ei ole ollut taattu, kuten käytäntö meillä valitettavasti osoittaa.

101 Ks. edellisen johdosta s. 38 ss.

julkisoikeudelliset yhdyskunnat kuittausta arvosteltaessa samaan asemaan kuin muutkin oikeussubjektit.

Oikeuskäytäntömme on viime aikoinakin suhtautunut huomattavan kielteisesti julkisoikeudellisia saamisia ja erityisesti verosaamisia vastaan esitettäviä kuittausvaatimuksia kohtaan. Tässä suhteessa on pantava erikoisesti merkille eräs KHO:n täysistuntoratkaisu vuodelta 1958 (KHO 1958 I 9).[102] Po. tapauksessa oli esitetty kunnan ennakkoverovaatimusta vastaan kuittausvaatimus aikaisemmalta vuodelta olevan liikaa maksetun ennakkoveron palautusvaateen perusteella. KHO:n enemmistö kuitenkin hylkäsi kuittausvaatimuksen lausumalla perusteluina lakonisesti, ettei kuittausta ollut katsottava sallituksi.[103] Tätä kannanottoa on hyvälläkin tahdolla työlästä ymmärtää. Kyseessähän olivat saman veron ennakkomaksut. Jos halutaan jotakin erikoissuojaa järjestää julkisten yhdyskuntien verosaamisten hyväksi, niin se suoja ei missään tapauksessa voi olla paikallaan saman veron maksujen kesken.[104]

Nyt voidaan tietysti huomauttaa — ja on esim. Ruotsissa huomautettukin — ettei julkisyhteisöjä vastaan tapahtuvalla kuittauksella ole

---

[102] Ks. po. ratkaisun johdosta lähemmin LM 1958 s. 1038 ss. Tulos perustui äänestykseen 12—10.

[103] Po. päätös on tyypillinen esimerkki siitä, miten puutteellisesti meillä usein jopa ylimmissäkin oikeusasteissa ratkaisuja perustellaan. Tulkoon kuitenkin mainituksi, että erään jäsenen *(Penttisen)* mielestä hylkäävä ratkaisu kaipasi sentään tarkempaa perustelua. Hän näet lausui, että kuittausoikeutta ei ollut, kun otetaan huomioon kunnallisveron laista ilmenevä tarkoitus. Vrt. tämän perustelun johdosta tekstissä olevaa esitystä alav:n 98 edellä.

[104] Eräässä aikaisemmassa ratkaisussaan (1930 I 79) KHO oli myös hylännyt kuittausvaatimuksen jutussa, jossa kunta haki toiselta kunnalta korvausta köyhäinhoitokustannuksista ja jossa jälkimmäinen kunta oli halunnut kuitata samoja kustannuksia koskevalla korvausvaatimuksellaan. Eräässä myöhemmässä ratkaisussa taas tuli kuittausvaatimus samanlaisessa tapauksessa hyväksytyksi (KHO 1933 II 3506).

Kielteinen kanta po. kuittauksen sallittavuuteen nähden ilmentänee myös eräänlaista vastenmielisyyttä ryhtyä sellaisiin tilinpidollisiin toimenpiteisiin, joihin ei ole totuttu. Mutta tällä näkökohdalla voitaisiin puoltaa kuittauksen epäämistä kaikissa sellaisissa tapauksissa, joissa pääsaamisen velkojana on monitahoista toimintaa harjoittava juridinen henkilö.

Eräästä KKO:n ratkaisusta selviää tämän tuomioistuimen enemmistön (4—1) olleen sitä mieltä, että verosaamista vastaan on mahdollista kuitata yksityisoikeudellisella saamisella, kunhan viimeksi mainittu vain on kuittauskelpoinen. Ks. KKO 1920 p. II 708, jossa oli kyseessä ulosmittausvalitus. Ks. po. ratkaisun johdosta *Merikoski*, LM 1959 s. 3.

erityistä käytännöllistä merkitystä, koska nuo yhteisöt ovat maksukykyisiä ja vastasaamiset sen takia onnistutaan myöhemmin perimään.[105] Mutta kokemukset esim. jo Norjasta osoittavat, että kuntien maksukyvyttömyyden takia kuittausvaatimusten hyväksyminen näitä yhteisöjä vastaan on hyvinkin ajankohtaisen tarpeen sanelemaa.[106] Ja onhan meilläkin jopa valtio useissakin vaiheissa ollut tiettyjä ajanjaksoja kyvytön maksamaan määräaikaisia suorituksiaan. Unohtaa ei sovi liioin sitäkään, että kuittaus joka tapauksessa on kaikkein joustavin keino saamisten perimiseksi. Ja kokemus osoittaa, että saamisten periminen julkisyhteisöiltä saattaa yksityistapauksissa muodostua melko vaivalloiseksi menettelyksi.[107]

Menettelylliset tekijät voivat kuitenkin tuoda julkisyhteisöjä vastaan tehtävän kuittausvaatimuksen tielle esteitä. Tämä seikka tulee myöhemmästä esityksestä käymään ilmi.[108]

---

105 Ks. *Ljungman,* Om skattefordran och skatterestitution s. 39 ja *Herlitz,* Föreläsningar i förvaltningsrätt III (1949) s. 493.

106 Ks. *Arnholm,* Streiftog s. 80 s. Vrt. myös *Ljungman,* mt. 39 alav. 6.

107 Ennakkoverojen palautusvaateen osalta muuten jo oikeudenmukaisuuskin vaatii sen kuittauskelpoisuutta. Eräillä kunnilla näet on taipumus määrätä harkinnan perusteella tapahtuva ennakkoverotus kohtuuttoman ankaraksi, minkä johdosta mainitut palautusvaateet noissa kunnissa ovat tavallisia ja pyrkivät myös nousemaan huomattaviin määriin. Olisi kohtuutonta, jos näitä palautusvaateita ei olisi luvallista käyttää kuittaukseen vastaisten ennakkoveron erien kanssa. Kielteinen suhtautuminen kuittaukseen voi lisäksi jopa yllyttää jatkamaan ankaraa ennakkoverotusta. Vrt. *Herlitz,* SOU 1946: 69 s. 151.

108 Ks. sen johdosta s. 205 ss. — Mainittakoon, että Saksassa ns. Weimarin tasavallan aikoihin säädetyn Reichsabgabenordnung-nimisen lain 103 §:n mukaan kuittaus valtion verosaatavaa vastaan on sallittu, kunhan vastasaaminen vain on joko riidaton tai tuomiolla vahvistettu. Tämän säännöksen mukaan siis riittävät säännönmukaiset materiaaliset edellytykset verosaamista vastaan tehtävän kuittauksen toteutumiselle. Niinpä esim. yksityisoikeudellinen vastasaaminen kelpaa kuittaukseen, kunhan se vain täyttää lainkohdassa asetetut prosessuaaliset edellytykset. Tällaista järjestelyä piti meillä *Willgren* (Förvaltningsrätten allmänna läror s. 298) periaatteessa oikeaan osuneena.

Mikäli vastasaamisena on julkisyhteisön suorittaman perusteettoman maksun takaisinmaksuvaade, on otettava huomioon, että po. vaade ei tietyissä tapauksissa ole kuittauskelpoinen muutoin kuin asianomaisen maksun pohjana olevan hallinnollisen päätöksen tultua puretuksi. Näin on laita silloin, kun tuo päätös on saavuttanut oikeusvoiman. Sopivan esimerkin tästä tarjoaa KHO:n päätös 2. 6. 1954, taltio 4434, jonka johdosta ks. *R. K.(uuskoski),* Maalaiskunta 1956 s. 429 s. Kyseessä oli kunnalle lainvastaisesti myönnetty valtionapu. — Tässä yhteydessä ei ole mahdollista perehtyä niihin tapauksiin, joissa hallinnollinen päätös saavuttaa oikeus-

VII. Edellä kosketellut kuittauskiellot pyrkivät turvaamaan pelkästään asianomaisen saamisoikeuden velkojan intressejä. Oikeuselämä ei ole kuitenkaan voinut tyytyä tähän. On ollut näet tarpeen järjestää kuittaukselle rajoituksia myöskin sivullisten henkilöiden, nimittäin edellä mainitun velkojan muiden saamamiesten, etujen suojaamiseksi. Kuittaus saattaakin vahingoittaa heidän mahdollisuuksiaan saada omat saatavansa perityiksi.

Juuri mainittuja kuittauskieltoja on jouduttu luomaan nimenomaan eräiden oikeushenkilöiden osalta.[109] Osakeyhtiöllä ja osuuskunnalla on kummallakin oltava pääomansa, edellisellä osakepääoma ja jälkimmäisellä osuuspääoma. Sekä näiden kummankin yhteisön että etenkin niiden velkojien kannalta on tärkeätä, että nuo pääomat todella saadaan yhteisön käyttöön. Täten näet toisaalta varmentuu yhteisön toiminnan alkuun pääseminen ja toisaalta velkojat saattavat luottaa siihen, että ainakin po. pääoma on heidän saataviaan vastaamassa. Edellisen osalta OYL 19,3 § sisältää nimenomaisen kuittauskiellon lausumalla, ettei osakas saa kuitata osakemaksuaan saamisella, joka hänellä on yhtiöltä.[110] Aikai-

---

voiman. Ks. niistä *Westerberg,* Rättskraft i förvaltningsrätten, passim, ja erityisesti kuittauksen kohdalta s. 258 ss.

Mainittakoon, että voimassa olevan kansaneläkelain 42,4 §:n mukaan voidaan eläke-erä, joka on maksettu ajalta, jona eläkkeen maksaminen po. lain nojalla olisi ollut keskeytettävä, vähentää seuraavista eläke-eristä.

109 Ks. kyseisten kuittauskieltojen johdosta yleensä *Arnholm,* Streiftog s. 81 ss.; *Ussing* s. 413 s.

110 Po. lainkohdan johdosta ks. *Chydenius,* Om aktiebolag (1936) s. 39 s.; *Caselius—Heikonen,* Osakeyhtiö I (1955) s. 84 ja 150; *Caselius,* DL 1950 s. 6 s.

Eri mielipiteitä on esitetty siitä, soveltuuko kyseinen kuittauskielto myös osakepääoman korotukseen. Meillä on eräs myönteiseen suuntaan oleva KKO:n ratkaisu (KKO 1924 t. II 333), jossa oli nojauduttu analogisesti OYL 19 §:ään. Toisin *Caselius—Heikonen,* Osakeyhtiö I s. 84 ja 150, missä pidetään po. OYL:n säännöstä poikkeuksellisena järjestelynä. Ei voitane kuitenkaan kieltää, että OYL 19,3 §:n perusteet tietyltä osalta soveltuvat myöskin osakepääoman korotukseen. Esimerkit ulkomaiden uudemmista osakeyhtiölaeista osoittavatkin, ettei kuittausmahdollisuutta osakepääoman korotuksenkaan yhteydessä ole jätetty täysin vapaaksi. Tässä suhteessa viitattakoon Ruotsin uuden osakeyhtiölain (v:lta 1944) 50,1 ja 60,2 §:n säännöksiin. Näiden mukaan on osakeyhtiön alkuperäisen osakepääoman osalta sovellettavia kuittausnormeja noudatettava myöskin osakepääomaa korotettaessa, ellei po. korotusta koskevassa päätöksessä ole kuittausta nimenomaan ilmoitettu tapahtuvaksi. Ruotsin lain mukaanhan on kuittaus ensi merkinnän yhteydessä osakeyhtiön hallituksen suostumuksin luvallinen. Lupaa ei kuitenkaan ole myönnettävä, mikäli kuittaus koituisi haitaksi yhtiölle tai sen velkojille. Ks. Ruotsin po. säännösten johdosta *Danielsson,* Aktiekapitalet s. 165 ss.

semmin voimassa olleen osuustoimintalain 17,1 §:ssä oli säädettynä, ettei osuuskunnan jäsenen velkaa osuuskunnalle saanut kuitata sitä vastaan, mitä hänen osuusmaksunsa täyttämiseksi oli osuuskunnalle suoritettu.[111] Tämän säännön on kuitenkin perustellusti katsottu olevan edelleenkin voimassa, vaikkei voimassa olevaan osuuskuntalakiin sisällykään siitä nimenomaista mainintaa. Kyseisen kuittauksen salliminenhan merkitsisi sitä, että osuusmaksu suoritettaisiin takaisin osakkaalle.[112] Mitä tulee itse osuusmaksun suorittamiseen osuuskunnalle, niin lausuu osuuskuntalain 29,2 § sen osalta, että puolet osuusmaksusta on lupa käyttää kuittaukseen jäsenelle maksuajan kuluessa tulevan ylijäämän kanssa, mikäli siitä on osuuskunnan sääntöihin sisällytetty määräys. Tästä normista voitaneen e contrario päätellä, että muunlainen kuittaus osuusmaksusaatavaa vastaan ei ole sallittua.[113]

Osuuskunnan jäsenellä saattaa lisäksi olla hänelle säännöissä määrätty lisämaksuvelvollisuus. Tämän maksuvelvoitteen osalta on osuuskuntalain 47 §:ssä selvästi lausuttu, ettei sitä vastaan kuittaus ole mahdollinen osuuskunnalta olevalla vastasaamisella. Tämän kuittauskiellon perustana on jokseenkin selvästi osuuskunnan velkojien intressien turvaaminen. Tuleehan kyseinen lisämaksuvelvollisuus esille silloin,

---

Siitä seikasta, ettei meillä ole OYL:iin otettu nimenomaista säännöstä kuittauksen rajoittamisesta osakepääoman korotuksen yhteydessä, ei voitane tehdä ehdotonta johtopäätöstä siihen suuntaan, että kuittaus po. tilanteessa olisi sallittava rajoituksitta. Onhan kuittauskieltosäännöstö meillä — niinkuin muissakin pohjoismaissa — isolta osalta laissa sääntelemättä. Toisaalta OYL 19,3 §:n kategorinen kielto ei tuntuisi olevan paikallaan osakepääoman korotuksen yhteydessä. Osakeyhtiölainsäädännössämme on tässä suhteessa aukko, joka kaipaisi täydennyksen.

On katsottu, että osakeyhtiö-oikeuden säännöksiä kuittauksen rajoituksista on sovellettava myös kommandiittiyhtiön äänettömien yhtiömiesten eli kommanditäärien suoritettaviin pääomapanoksiin. Ks. esim. *Sindballe,* Selskabsret I s. 188.

111 Ks. po. säännöksen johdosta, *Rapola—Halme,* Osuustoimintalaki s. 36 ja 77.

112 Ks. *Hakulinen—Rapola,* Osuuskuntalaki s. 157.

Kun on kysymys osuusmaksun tai sen osan takaisin maksamisesta jäsenelle, kuittaus on kyllä säännönmukaisin edellytyksin mahdollinen. Tekstissä mainitut intressit eivät tällöin tule loukatuiksi. Ks. *Hakulinen—Rapola,* mt. s. 157.

113 Vanhan osuustoimintalain aikana meillä katsottiin kuittaus osuuskunnan osuusmaksusaatavaa vastaan kokonaan kielletyksi. Ks. *Rapola—Halme,* mt. s. 77. Uuden lain tekstissä mainittu säännös on siis tässä suhteessa saanut aikaan tietyn väljennyksen.

Mainittakoon, että *Arnholm* (Streiftog s. 82) on soveltanut analogisesti maansa (Norjan) osakeyhtiölain kuittausnormeja myös osuuskuntiin.

kun osuuskunnan jouduttua selvitystilaan tai konkurssiin sen omat varat eivät riitä velkojen maksuun.[114]

Velkojien aseman suojaamiseksi noudatettavia kuittauskieltoja tulee esille muissakin muodoissa silloin, kun kyseisten velkasuhteitten osapuolista toinen on asetettu konkurssiin. Näihin rajoituksiin perehdytään kuitenkin vasta myöhempänä käsiteltäessä konkurssioikeudellista kuittausta.[115]

VIII. Kuten jo on tullut todetuksi, on kuittauskiellot tarkoitettu tavallisesti suojaamaan tietyn saamisen velkojaa pakolliselta kuittaukselta. Jos tämä v e l k o j a i t s e h a l u a a käyttää kuittauskiellon turvaaman saatavansa kuittaukseen vastasaatavana, ei kuittaukselle ole yleensä estettä. Kuittauskielto ei näet tällöin suojaa pääsaatavan velkojaa, eikä viimeksi mainitun mahdollinen nojautuminen kuittauskieltoon näin ollen voi asiaan vaikuttaa. Kuittauskiellon suojaama velkoja voi puolestaan jos haluaa, uhrata kyseisen saamisen oman velkansa suorittamisen hyväksi.[116]

Äsken sanottu ei kuitenkaan soveltune kaikkiin kuittauskieltoihin. Näiden joukossa näet saattaa olla sellaisiakin, joiden tuomasta edusta asianomaisen saamisen velkoja ei voi kerrotuin tavoin luopua. Ei kuitenkaan voitane — kuten joskus on tehty — asettaa esim. ulosmittauskiellon suojaamia saamisia tällaiseen asemaan.[117] Houkuttelevalta tuntunee käyttää tässä suhteessa apuna anteeksiannon käytettävyyttä. Mikäli saaminen ei ole anteeksi annettavissa, niin vaikuttaa ehkä epäiltävältä sallia sen uhraamista vastasaatavana kuittaukseenkaan. Tätä vastaan sotii kuitenkin se seikka, että kuittausta ei voida vaikutukseltaan rinnastaa anteeksiantoon. Viimeksi mainitussahan velkoja ei saa lainkaan vastiketta, mikä kuittauksen yhteydessä kyllä hänen hyväkseen koituu oman velan lakkaamisen muodossa. Eivätkä anteeksiantoa estävät tekijätkään johtane ilman muuta siihen, ettei asianomaisen saamisen velkoja voisi uhrata saamista vapautuakseen omista velvoitteis-

---

114 Ks. po. kiellon johdosta *Hakulinen—Rapola,* Osuuskuntalaki s. 173; *Olsson,* Lagen om andelslag s. 173.

115 Ks. § 12: 3.

116 Sveitsin OR 125 art:ssa on kuittauskielto nimenomaan ilmaistuna siten, että kuittaus ei ole sallittua vastoin asianomaisen, s.o. kiellon suojaaman saamisen velkojan, tahtoa. Ks. po. säännöksen johdosta *von Tuhr—Siegwart* II s. 642 s.

117 Saksassa on BGB 394 §:n kielto (ulosmittauskiellon suojaamat saamiset) monesti asetettu tekstissä mainittuun asemaan. Ks. *Oertmann,* § 394: 6; *Larenz* I s. 277.

taan.[118] Tosin tuntuisi kohtuulliselta esim. tiettyjen elatusapuvaateiden kohdalla evätä niiltä kelpoisuus vastasaatavaksi. Tätä tuskin kuitenkaan voidaan hyväksyä. Mutta mikäli kuittauskielto suojaa sivullisten intressejä, ei kiellon suojaaman saamisen velkoja voi käyttää asianomaista saamista vastasaatavana kuittaukseen. Kieltohan menettäisi muuten merkityksensä.[119]

Saamisoikeuksien yleisenä ominaisuutena oleva siirtyvyys tuo kuittauskieltoja arvosteltaessa mukaan tiettyjä ongelmia. Esille tulee näet tällöin kysymys siitä, tapahtuuko s e u r a a n t o myöskin kuittauskiellon osalta. Saako siis velallinen tyytyä noudattamaan po. kieltoa uutta velkojaakin kohtaan vai paraneeko hänen asemansa?

Jos kyseessä on sopimusperusteinen kuittauskielto, niin on otettava huomioon, että velallinen on itse antanut suostumuksensa kyseiseen kieltoon. Yleensä lienee edellytettävä, ettei kieltoa ole tarkoitettu rajoittumaan pelkästään ensimmäiseen velkojaan. Ilman riittäviä syitä ei näet voida katsoa, että kuittauskielto olisi jäävä vain ensi velkojan hyväksi. Kuittauskielto siirtynee siis po. tilanteessa yleensä suojaamaan myös uutta velkojaa, oli sitten käsillä yleis- tai erikoisseuraanto.[120]

Lakiin perustuvien kuittauskieltojen joukossa on sellaisia, jotka perustuvat asianomaisen velkojan henkilökohtaisiin ominaisuuksiin ja tarpeisiin. Tällaisia ovat eritoten elatusapu- ja työpalkkasaamisia suojaavat kiellot. Tosin yleisseuraannon tapahduttua olosuhteet saattavat näidenkin osalta säilyä suurin piirtein ennallaan. Mutta luovutustapauksissa tilanne on toinen. Asian laita lienee kuitenkin se, että sikäli kuin kuittauskiellon suojaama saatava on siirtymis- ja luovutuskelpoinen, niin se siirtyy etuineen myöskin kuittauskiellon osalta.[121] Käytännössä olisi sitä paitsi melko työlästä mennä erittelemään eri tapauksia. Ja mainittakoon vielä, että meillä on katsottu esim. työpalkkasaamisen etuoikeuden säilyvän konkurssissa tuon saamisen tultua luovu-

118 Ks. tekstissä esitetyn johdosta *von Tuhr—Siegwart* II s. 644 alav. 78; *Oser —Schönenberger* V: 1 s. 638.

119 Niinpä on katsottu, että OYL $19,_3$ §:n sisältämä kuittauskielto ulottuu sekä vapaaehtoiseen että pakolliseen kuittaukseen. Näin ollen po. säännös estää sekä osakeyhtiön hallitusta että sen yhtiökokousta hyväksymästä kuittausta. Ks. esim. *Chydenius*, Aktiebolag s. 39 s.

120 Kysymys on siis sopimusten tulkintasäännöstä. Huomioon on otettava tietenkin asianomaisen alan kauppatavat.

121 Po. kysymyksen käytännöllinen merkitys ei ole suuri. Kuittauskiellon suojaamia saamisia näet niiden luonteesta johtuen melko harvoin siirrettäneen.

Saksan oikeuden osalta ks. esim. *Enneccerus—Lehmann* s. 293.

tetuksi.[122] Kyseinen EOA 4,1 §:ssä säännelty etuoikeushan perustuu samoihin näkökohtiin kuin TSL 25 §:n mukainen kuittauskielto.[123] Ja suoja kuittausta vastaan muistuttaa yleensäkin sitä asemaa, minkä etuoikeus konkurssissa tuo mukanaan.

Saattaa käydä myös niin, että *sekä pääsaatava että vastasaatava* ovat kuittauskiellon suojaamia saamisia. Tällaisessa tapauksessa näyttää oikealta sallia kuittauksen tapahtua. Kiellot näet ikäänkuin kumoavat toisensa, eikä kummallekaan puolelle tapahdu vääryyttä, vaikka kuittaus toteutuukin.[124]

IX. Lopuksi lienee paikallaan muutama sana eräänlaisena *yhteenvetona* juuri käsitellyistä kuittauskielloista. Kuittauksen materiaaliset esteet muodostavat nähdäkseni instituutin, jonka alalla ei ole mahdollista asettaa useitakaan pysyviä »klassillisia» normeja. Kyseinen säännöstö on näet muodostunut melko erilaiseksi eri ajankohtina ja eri oikeusjärjestyksissä. Kuittauskiellot ilmentävät, minkälaatuisia saamisia kukin yhteiskunta haluaa käteismaksun varmentamisen tietä erityisesti turvata, ja käsitykset saattavat tässä suhteessa olla huomattavan vaihtelevia. Pohjoismaissa ja myöskin Suomessa kuittauskieltosäännöstö näyttää tällä hetkellä olevan kehitysvaiheessa.[125] Tämän kehityksen suuntaviivoja on vaikeata mennä ennustamaan. Otaksuttavaa kuitenkin on, että tiettyjä velkasuhdetyyppejä varten tulee kehkeytymään nykyistä täsmällisempiä kuittauksen esteitä.

---

122 Näin *Sjöström*. Festskrift för Grotenfelt s. 330 ja SO 15. 5. 1896 (JFT 1897 B s. 99 n:o 12, äänestys).

Etuoikeuksien on muutenkin katsottu liittyvän itse saamiseen eikä velkojan henkilöön. Siitä johtuen ne yleensä siirtyvät saamisen mukana. Ks. esim. *Serlachius—Cederberg* s. 154; *Ussing* s. 251; *Mentzel—Kuhn* § 61: 1.

123 Ks. po. lainkohdan johdosta *Wrede*, Konkursrätt s. 115 s.; *Sjöström*, mt. s. 322 ss.; *Lehtinen*, Työsopimuslaki s. 115.

124 Po. kysymys on saksankielisessä kirjallisuudessa antanut aihetta erilaisille mielipiteille. Ks. niiden johdosta *Oertmann* s. 425 s. Oertmann itse on ollut tekstissä esitetyllä kannalla.

125 Vrt. *Arnholm*, Streiftog s. 69 ss. ja *Karlgren*, SvJT 1940 s. 331 ss.

6 §. KUITTAUKSEN MATERIAALISEEN TOTEUTTAMISEEN LIITTYVIÄ KYSYMYKSIÄ

I. Edellä on jo ollut lyhyesti puhetta siitä, että pakollisen kuittauksen toteuttaminen käy oikeudenkäynnin ulkopuolella päinsä kuittausta haluavan puolen yksipuolisin toimin.[1] Meillähän tosin *Wrede* viime vuosisadan lopulla oli sitä mieltä, ettei pakollista kuittausta voitaisi saada aikaan muutoin kuin prosessissa.[2] Tätä Saksan Gemeines Rechtin piirissä vallinnutta kantaa ei pohjoismaisessa oikeuselämässä ole kuluvalla vuosisadalla enää paljonkaan puollettu, eikä sitä sovi oikeutemme mukaisena pitää.[3] Tosin maassamme ei ole viime vuosisadan vaihteen aikoihin annettujen suurten siviilioikeudellisten kodifikaatioiden tavoin menty nimenomaisin säännöksin tuomaan julki pakollisen ulkoprosessuaalisen kuittauksen mahdollisuutta.[4] Siitä huolimatta ei meillä voitane asettaa epäilyksen alaiseksi tuon mahdollisuuden olemassaoloa. Niinpä eräissä siviilioikeudellisissa erikoislaeissa on ilmei-

---

1 Ks. s. 20 s.

2 Ks. *Wrede,* Kvittning s. 87 ss. ja Obligationsrätt s. 196. Vrt. edellä s. 000 alav. 17.

3 Ks. edellisen johdosta *von Bonsdorff,* JFT 1956 s. 228 s. ja siellä mainittua kirjallisuutta sekä *Zitting,* Arvopaperin luovutuksensaajan oikeussuojasta s. 130 s. *Hernberg* (Gäldförhållandet s. 308 ss.) esitti pakollisesta kuittauksesta tosin kannan, jonka mukaan pakollinen kuittaus tietyin tavoin olisi toteutettavissa vain prosessuaalista tietä.

Vihma on velvoiteoikeuden luennoissaan asettunut Wreden kannalle lausumalla, että pakollisen kuittauksen tulee tapahtua tuomioistuimen tai täytäntöönpanoviranomaisen luona. Ks. mainitut luennot s. 45. Vihman esitys pohjautuu po. kohdassa muutenkin oleellisesti Wreden velvoiteoikeuden luentoihin. Vrt. myös *Palmgren—Olsson,* Kauppaoikeutta liikemiehelle s. 99 s.

Serlachius (Serlachius—Cederberg s. 207) sitä vastoin oli jo sillä kannalla, että kuittaus oikeudenkäynnin ulkopuolellakin käy päinsä yksipuolisin toimin.

4 Saksan BGB 388 § lausuu kuittauksen toteuttamisesta: »Die Aufrechnung erfolgt durch Erklärung gegenüber dem anderen Teile». Ks. myös Sveitsin OR 124 art. Näissä maissa olikin tarpeen ottaa lakiin selvä maininta po. kysymyksestä, jotta aikaisemmat kiistakysymykset saataisiin ratkaistuiksi.

sesti edellytetty pakollisen ulkoprosessuaalisen kuittauksen käyvän päinsä. Tiettyjen synallagmaattisten sopimusten osalta on näet säädetty, että rahalliseen suoritukseen velvollisella sopijapuolella on oikeus suorituksestaan vähentää joitakin toiselle sopijapuolelle kuuluvia vastasuorituksia.[5] Näille hajanaisille erikoissäännöksille ei tosin voitane ratkaisevaa merkitystä antaa. Tärkeämpänä lieneekin pidettävä yhteispohjoismaista velkakirjalainsäädäntöä. Tätä säädäntöä laadittaessa on näet ilmeisesti lähdetty siitä, että kuittauksen käsittämä muotoaminen ei edellytä oikeudenkäyntiä.[6] Tuomioistuinkäytännöstämmekin on löydettävissä ratkaisuja, joista käy ilmi pakollisen kuittauksen sallittavuus oikeudenkäynnin ulkopuolella.[7]

---

5 Näin on laita eräissä vuokrasuhteita koskevissa säännöksissä. Ks. erikoisesti MVL 1902 56 § ja MVA 1909 30 §. Ks. myös HVL 25 §, jossa ei edellytetä vastakkaisten saamisten keskeistä konneksiteettisuhdetta. Ks. myös TSL 25 §.

Erikoislaatuisen pakollisen kuittauksen tapauksen sisältää tilusteistä 3. 5. 1927 annetun L:n 7 §. Tämän lainkohdan nojalla tulevat ns. pakkotiekorvaus ja tientekovelvollisuuden täyttämiseksi menevä suoritus kuitattaviksi keskenään tientekovelvollisuuden jaossa. Jälkimmäinen suoritus voi tapahtua joko luontais- tai rahasuorituksin.

6 Tanskan ja Norjan velkakirjalakien 15 §:ssä onkin selvästi ilmaistuna, että kuittauksen saa aikaan kuittausilmoitus (edellisessä laissa »Motregningserklaering» ja jälkimmäisessä »motrekningsfråsegn»). Se seikka, että Ruotsin ja Suomen velkakirjalakien vastaavissa kohdissa puhutaan vain kuittauksesta velkasuhteen lakkauttavana tekijänä, ei suinkaan ilmennä sitä, että näissä maissa olisi oltu po. kysymyksessä toisella kannalla. Tässä suhteessa viitattakoon Ruotsin osalta erityisesti *Marks von Würtembergin* ja *Sterzelin* velkakirjalain kommentaarissa olevaan lausuntoon siitä, että velkakirjalakia laadittaessa on haluttu asettua uudemman tieteisopin — nimenomaan *Kallenbergin* ja *Rabeniuksen* — kannalle kuittauksen toteuttamisen suhteen. Nämä tutkijathan ovat varsin perusteellisesti tuoneet julki käsityksen kuittauksen aikaansaamisesta oikeudenkäynnistä riippumatta pelkän kuittausilmoituksen ansiosta. Ks. *Kallenberg,* SvJT 1916 s. 129 ss. ja 209 ss. sekä *Rabenius,* passim.

Petäyksen laatimassa ehdotuksessa velkakirjalaiksi tosin puhutaan vain kuittauksesta ja kuittausvaatimuksesta (s. 57 ja 62 s.). Tälle sanonnalle ei kuitenkaan tarvinne suoda mainittavaa merkitystä. Ja *Hakulinen* selittäessään VKL 18 §:ää mainitsee kuittausilmoituksen saavan aikaan velkasuhteen lakkaamisen (Hakulinen, Velkakirjalaki s. 181). Ks. lisäksi *von Bonsdorff,* JFT 1956 s. 230 ja *Zitting,* mt. s. 130 s.

7 Mielenkiintoinen on erityisesti KKO 1933 I 94. Tässä jutussa oli pantu vireille syyte omankädenoikeudesta yksipuolisen pakollisen kuittauksen prosessin ulkopuolella toteuttanutta pankinjohtajaa vastaan. Syyte tulikin alioikeudessa ja hovioikeudessa hyväksytyksi. KKO hylkäsi syytteen, koska kuittaus oli ollut oikeutettu. Alempien oikeustieteitten kannanotossa oli nähtävästi *Wreden* mielipiteen

Toiselta puolen on kuittausta haluavan tahon toimi tarpeen kuittauksen aikaansaamiseksi. Eihän kuittaus oikeutemme mukaan tapahdu automaattisesti kuittausedellytysten tultua voimaan. Pohjoismaissa ei käsityksellä kuittauksen tapahtumisesta ipso iure ole enää pitkään aikaan ollut — *Hakulista* lukuun ottamatta — puoltajia, ja sitä onkin pidettävä pohjoismaisille oikeuskäsityksille vieraana rakennelmana.[8] Niinpä sitä vastaan ei ole enää tässä yhteydessä tarpeen todistelua esittää.[9] Mikään ei kylläkään estä velkojia etukäteen sopimasta siitä, että tiettyjen edellytysten voimaan tultua kuittaus tapahtuisi ilman muuta.[10] Mutta tämä ei ole mitään ipso iure tapahtuvaa kuittausta. Kuittauksen perustana on näet tällöinkin asianomaisten velkojien tahdonilmaisu.

Kuittauksen aikaansaamiseksi riittää siis toisen osapuolen yksipuolinen tahdonilmaisu. Tätä ilmaisua voidaan sopivasti nimittää k u i t-

---

vaikutusta, mutta KKO oli jo uudemmilla linjoilla. Äänestys 4—1, myös HO:n ratkaisu oli äänestyksen tulos. Ks. po. tapauksen johdosta myös edellä s. 124 alav. 80 Ks. myös KKO 1936 II 565 ja sen johdosta *von Bonsdorff*, JFT 1956 s. 247 sekä KKO 1939 II 89.

8 *Hakulinen* esitti käsityksensä kuittauksesta ipso iure tapahtuvana ilmiönä erityisesti väitöskirjassaan Perusteettoman edun palautus (s. 159 ss.), missä hän tähdensi kuittausilmoitusta deklaratiivisena toimena. Ks. myös Obligationenrecht s. 45. Velkakirjalain kommentaarissaan Hakulinen lausuu, että »kuittaus tapahtuu velallisen yksipuolisin toimin, velkojalle annetuin ilmoituksin ...» (mt. s. 181). Näyttääkin siltä, että Hakulinen on siirtynyt kannattamaan BGB:ssä ja OR:ssä omaksuttua kantaa, jonka mukaan kuittaus saadaan aikaan yksipuolisin kuittausilmoituksin, mutta sen oikeudelliset vaikutukset luetaan alkaviksi jo siitä ajankohdasta lukien, jolloin kuittaus olisi aikaisintaan voinut tapahtua. Saksan ja Sveitsin oikeustieteessä onkin kuluvalla vuosisadalla tähdennetty sitä, että kuittausedellytysten mukana syntyy ainoastaan kuittaustilanteen (»Aufrechnungslage») luoma tilaisuus muotoamistoimen suorittamiseen. Ks. esim. *von Gierke III* s. 172 ja *von Tuhr—Siegwart* II s. 647 ss.

Ruotsin oikeustieteessä näyttää ipso iure -teorialla viime vuosisadan puolenvälin vaiheilla olleen eräitä kannattajia. Heistä viimeisin lienee ollut *Afzelius* (väitöskirjassaan Om cession af fordringar v:lta 1877, s. 62). Sen jälkeen kun *Nordling* eräässä v. 1888 ilmestyneessä kirjoituksessaan (TfR 1888 s. 369 ss.) asettui päättävästi po. teoriaan nähden torjuvalle kannalle, ei sillä ole Ruotsissa enää sijaa ollut. Tanskassa ja Norjassa ipso iure -teorialla ei liene ollut juuri laisinkaan kannatusta. Ks. sen johdosta *Ussing* s. 416 s. ja *Augdahl* s. 110 s.

Romaanisessa oikeusmaailmassa ipso iure -kanta on edelleenkin vallitsevana, kuten jo edellä on lausuttu (ks. s. 16). Neuvostoliitossa sitä vastoin ei olla po. teorian linjoilla. Ks. *Genkin* I s. 546.

9 Kuten edellä (s. 16) on todettu, katsotaan nykyisten tutkijain kesken yleisesti, että käsitys kuittauksesta ipso iure tapahtuvana ilmiönä on perustunut roomalaisten oikeuslähteiden keskiajalla tapahtuneeseen erheelliseen tulkintaan.

10 Ks. 7:ttä §:ää.

tausilmoitukseksi.[11] Onhan tällöin kyseessä kuittaustahdon ilmoittaminen vastapuolelle. Viimeksi mainitun hyväksymistä ei kuittauksen aikaansaamiseksi tarvita.[12] Eikä hän edes kykene millään protestoinnillaankaan tekemään tuota ilmoitusta tyhjäksi.[13] Jos näin olisi laita, niin ulkoprosessuaalisen pakollisen kuittauksen tehosta ei jäisi paljonkaan jäljelle.

Kuittausilmoitus on edellisen valossa eräänlainen muotoamistoimi, jolla aineellinen oikeustila on saanut toisen sisällön. Kuittaustilanne on tuonut mukanaan mahdollisuuden po. toimen hyväksi käyttämiseen, ja kuittaukseen turvautuminen on teoreettisesti luonnehdittavissa muotoamisoikeuden käyttämiseksi.[14]

Puheena oleva kuittausilmoitus on varallisuusoikeudellinen oikeustoimi, jonka tulee täyttää oikeustoimille yleensä asetetut päte-

---

11 Kyseistä termiä ovat suomenkielisissä esityksissä käyttäneet *Hakulinen* (Perusteettoman edun palautus s. 159 ja Velkakirjalaki s. 181 ss.) ja *Zitting* (Arvopaperin luovutuksensaajan oikeussuojasta s. 130 ss.). Serlachiuksen velvoiteoikeuden oppikirjan suomennoksessa on käytetty sanontaa »kuittausilmaisu» (*Serlachius—Cederberg* s. 207 ss.).

Pohjoismaisessa ja saksankielisessä oikeustieteessä po. ilmausta vastaavat termit ovat olleet kuluvalla vuosisadalla yleisiä. Tanskan ja Norjan velkakirjalaeissakin puhutaan kuittausilmoituksesta, kuten edellä (alav. 6) on todettu. Myös Neuvostoliitossa on käytetty sanontaa kuittausilmoitus. Ks. *Genkin* I s. 546 s.

12 *Rabenius* (s. 105 ja 122 s.) arveli Ruotsin tuomioistuinten kuluvan vuosisadan alussa pitäneen yksipuolista kuittausilmoitusta suorituksen tarjoamisen veroisena toimena. Jos toinen osapuoli suhtautui tähän kielteisesti, joutui hän puolestaan viivästykseen. Tätä kantaa Rabenius itse ei pitänyt hyväksyttävänä. Vrt. *Rodhe* s. 70 s.

13 *Ussing* s. 417; *Arnholm*, Streiftog s. 112.

14 Nykyisessä oikeustieteessä on ollut melko tavallista luonnehtia kuittausoikeus ns. muotoamisoikeudeksi. Näin esim. *Rabenius* s. 133 ss.; *Kallenberg* I s. 1236 verr. s. 880 s.; *Enneccerus—Nipperdey* I s. 280 ss.; *Larenz* I s. 270; *von Tuhr —Siegwart* II s. 647 s.; *de Kotzebue* s. 239 ss. Vrt. myös *Illum* s. 52 ss.

Mainittakoon, että jo *Seckel* muotoamisoikeuksien tutkimiselle perustavaa laatua olevassa tutkimuksessaan luki kuittausoikeuden po. oikeustyyppeihin kuuluvaksi. Ks. Festgabe für Richard Koch (1903) s. 207 alav. 2.

Saksalaisessa oikeustieteessä kuittausoikeus on sijoitettu oikeussuhteen kumoamiseen pyrkivien muotoamisoikeuksien (Aufhebungsrechte) ryhmään. Tähän ryhmään on luettu lisäksi mm. moite-, irtisanomis- ja peruuttamisoikeudet. Ks. esim. *Enneccerus—Nipperdey* I s. 281.

Muotoamisoikeuksista yleensä ks. lisäksi *Caselius*, Irroittamisoikeudet s. 9 ss. Po. oikeuksien suhteesta muotoamiskanteisiin ks. *Ellilä*, Oikeussuojan takeista s. 34 s., erityisesti alav. 45.

vyysvaatimukset.[14a] Kuittausilmoitus ei kuitenkaan ole sellainen varallisuusoikeudellinen tahdonilmaisu, jota OikTL:n 1 luku sääntelee. Eihän kuittausilmoitus ole tarjous sopimuksen tekemiseen eikä liioin tällaiseen tarjoukseen annettu vastauskaan. Tästä eroavuudesta huolimatta kuittausilmoitus kuitenkin tietyllä tavalla rinnastuu OikTL 1 luvun sääntelemiin toimiin. Kuittausilmoitus on näet ensinnäkin saapumismääräinen tahdonilmaisu.[15] Eiväthän kuittausilmoituksen oikeudelliset vaikutukset voi alkaa, ennen kuin tuo ilmoitus on saapunut perille sille henkilölle, johon ilmoitus on kohdistettu. Ja saatuaan kuittausilmoituksen tietoonsa täytyy asianomaisen henkilön voida luottaa muuttuneen tilanteen pysyvyyteen ja erityisesti siihen, että hänen velkansa on kuittauksen johdosta lakannut kuittauksen käsittämältä osalta. Niinpä OikTL 1 luvun pohjana olevan lupausteorian periaatteet eräässä mielessä soveltuvatkin kuittausilmoitukseen, ja kuittausilmoituksen johdosta syntynyt tilanne rinnastuu äsken mainituin tavoin siihen, minkä tarjouksen sisältämä »lupaus» tuo mukanaan.[16] Tämän perusteella on katsottava, että OikTL 7 §:n säännös tarjouksen peruuttamisesta ulottuu myös kuittausilmoitukseen.[17] Kuittausilmoitus voidaan siis peruuttaa ainoastaan, jos peruutus saapuu kuittausilmoituksen saaneelle henkilölle, ennen kuin tämä on ottanut selon kuittausilmoituksesta tai samaan aikaan, kuin tämä tapahtuu.[18]

Kuittausilmoituksen suorittanut osapuoli voi kuitenkin nojautua kuittauksen aikaansaamaan muotoamiseen jo aikaisemmin, kuin ilmoituksen vastaanottaja on saanut sen sisällöstä tiedon. Kuittausilmoituksen perille tuleminen on kylläkin ilmoituksen tekijän riskillä. Mutta hänen vahingokseen ei enää voi koitua vastaanottajan mahdollinen viivyttely selon ottamisesta. Niinpä jo ilmoituksen saapuminen vastaanottajalle ja viimeksi mainitulle sen johdosta tullut tilaisuus tiedon saan-

---

14a Ks. *Ussing* s. 420; *Leonhard* s. 619; *Staudinger* II: 1 § 388: 1.

15 Erityisesti saksankielisessä kirjallisuudessa on korostettu tekstissä mainittua ominaisuutta. Ks. esim. *von Gierke* III s. 171; *Staudinger* II: 1 § 388: 1; *von Tuhr—Siegwart* II s. 647.

16 Pohjoismaisessa kirjallisuudessa onkin pidetty kuittausilmoitusta sen adressaatin kannalta lupauksen asemassa olevana. Ks. erikoisesti *Ussing* s. 417. Vrt. myös *Arnholm,* Alminnelig avtalerett s. 64 ja 185.

17 Ks. *von Bonsdorff,* JFT 1956 s. 234; *Ussing* s. 417; *Arnholm,* Streiftog s. 111. Ks. edellä alav. 12.

18 Ks. po. lainkohdan johdosta *Wrede,* Oikeustoimilaki s. 37 ss.; *Almén—Eklund* s. 27 ss.; *Ussing,* Aftaler s. 79 s.; *Arnholm,* Alminnelig avtalerett s. 146, 148.

tiin tekevät kuittausilmoituksen tehneelle henkilölle mahdolliseksi nojautua kuittauksin tapahtuneeseen velkasuhteen lakkaamiseen.[19]

Jos kuitenkin kuittausilmoituksen saanut osapuoli on ryhtynyt kuittausta vastustamaan, niin lienee hänen katsottava tällä suhtautumisellaan menettäneen oikeutensa saada edukseen nojautua kuittausilmoituksen aikaansaamaan oikeustilan muutokseen. Tästä on seurauksena, että kuittausilmoituksen tekijä saa yksipuolisesti peruuttaa tuon ilmoituksensa.[20] Vastapuolen protesti siis väljentää peruuttamismahdollisuuksia. Jos taas kuittausilmoituksen saaja ilmoituksesta huolimatta ryhtyy oikeudenkäyntiteitse perimään saamistaan, voi ilmoituksen tehnyt osapuoli vastaajana tietenkin nojautua kuittauksen aikaansaamaan velkasuhteen lakkaamiseen. Mutta hän voi myöskin, jos haluaa, vaatia kuitattavaksi jollakin muulla vastasaamisellaan, jonka hän havaitsee olevan jostakin — esim. vakuuksien heikommuuden tahi vanhentumisen takia — syystä edullisemman uhrata kuittaukseen. Jutun kantaja näet on syrjäyttämällä kuittauksen ja ryhtymällä prosessiin (tai vastaavasti muihin perimistoimenpiteisiin) saanut aikaan, ettei hän voi enää menestyksellä vedota kuittaukseen. Eikä hänen liioin ole lupa, saatuaan jutussa kanteen hyväksyvän tuomion, nojautua saamisensa perimisessä siihen, että vastaajan häneltä oleva saaminen oli kuittauksessa tullut käytetyksi myös hänen saamisensa perimiseen. Tätä hän ei voine tehdä silloinkaan, kun vastaaja ei ole oikeudenkäynnissä millään tavoin nojautunut aikaisempaan kuittausilmoitukseensa. Vastaaja puolestaan voi ryhtyä perimään sitä saatavaansa, jonka osalta hän aikanaan oli tehnyt kuittausilmoituksen, eikä compensatio iam facta -väite vastapuolen taholta tällöin menesty.[21]

Jos pääsaaminen tai vastasaaminen on perustunut juoksevaan velkakirjaan, on otettava huomioon VKL 21 §:n säännökset. Näistä näet on seurauksena, että po. laatua olevan saamisen tultua koko-

---

19 Ks. edellisen johdosta *von Bonsdorff*, JFT 1956 s. 234 s.; *Rodhe*, s. 71; *Ussing* 417; *Arnholm*, Streiftog s. 111 s. Vrt. myös *Rabenius* s. 142 s.

Ussingin, Illumin ja Arnholmin mukaan kuittausilmoitus on ns. »påbud». Tällä he ymmärtävät sitä, että kyseinen tahdonilmaisu merkitsee adressaatille sidonnaisuutta. Ks. *Ussing*, Aftaler s. 6 ja 400 ss., *Illum* s. 34 ss. sekä *Arnholm*, Alminnelig avtalerett s. 63 ja 183 ss. Samoin myös *Braekhus*, Konkursrettslige emner s. 3 s. — Ruotsinkielisessä kirjallisuudessa on po. ilmiöstä käytetty nimitystä »pålägg». Ks. sen johdosta *von Bonsdorff*, JFT 1956 s. 233 s.

20 Ks. *Serlachius—Cederberg*, s. 215; *von Bonsdorff*, JFT 1956 s. 234; *Ussing* s. 417; *Arnholm*, Streiftog s. 112.

21 Ks. edellisen johdosta *Lassen* s. 651 s. ja erikoisesti *Rabenius* s. 146 s. Vrt. myös *Rodhe* s. 76.

naisuudessaan kuittaukseen käytetyksi joko pää- tai vastasaamisena tuon saatavan velallisella on oikeus vaatia velkakirja itselleen ja saada vielä erillinen kuitti. Jos taas tuo saaminen on vain osaksi lakannut kuittauksen johdosta, on velallisella oikeus vaatia merkinnän tekemistä velkakirjaan ja niin ikään erillistä kuittia.[22] Tällaiset toimenpiteet ovat tarpeen suojan saamista varten vastaisia velkomuksia vastaan. Onhan väite velkasuhteen kuittauksen johdosta tapahtuneesta lakkaamisesta VKL 15 §:n mukaan juoksevien velkakirjojen osalta väistyvä väite.[23] Kuittausvaikutusten edellytyksenä noita toimenpiteitä sitä vastoin ei voida pitää, sillä kuittausilmoitus on ilman niitäkin tehoisa.[24]

Mitään määrämuotoa ei kuittausilmoitukselle ole olemassa.[25] Nimenomaisuuttakaan ei tuolta ilmoitukselta voida vaatia. Mutta kuittaustahdon tulee ilmoituksesta käydä riittävän selvästi ilmi.[26] Näin on laita, mikäli normaalein edellytyksin varustettu henkilö ei voi jäädä epävarmuuteen siitä, mitä ilmoituksella on tarkoitettu. Tärkeätä on myös, että

---

22 Erillinen kuitti on tässä tapauksessa rinnastettava sijaissuorituksen jälkeen annettavaan kuittiin. Tosin voitaneen asettaa kyseenalaiseksi, onko velalliselle suotava oikeus saada kuittaustilanteissa erillistä kuittia. Mutta kun kerran on suotava velalliselle VKL 21 §:n nojalla oikeus velkakirjan takaisin saantiin, niin vastaavasti lienee pidettävä kiinni hänen oikeudestaan kuitinkin saantiin. Ja nähtävästi on otettava huomioon myös VKL $21_{,2}$ §:n loppuosan asettama rajoitus niissä tapauksissa, joissa kuittausilmoituksin on saatu lakkaamaan vain juoksevan velkakirjan korko tai velkakirjassa määrättynä aikana suoritettava lyhennys velkakirjan osoittamalle ensimmäiselle haltijalle tai kirjaan merkitylle myöhemmälle, velallisen tiedossa olevalle velkojalle. — Ks. tekstissä esitetyn johdosta *Rodhe* s. 389 ja *Arnholm,* Streiftog s. 112 sekä VKL 21 §:n johdosta *Hakulinen,* Velkakirjalaki s. 193 ss.; *Marks von Würtenberg—Sterzel* s. 104. Vrt. *Ussing—Dydbal* s. 60 ss.

23 Ks. po. väitteestä *Zitting,* Arvopaperin luovutuksensaajan oikeussuojasta s. 127 ss. ja siellä mainittua kirjallisuutta.

24 *Serlachius* oli kyllä sitä mieltä, että kuittausilmoituksen vaikutus olisi juoksevain velkakirjain osalta po. velkakirjan palauttamisen ja kuittausmerkinnän varassa. Ks. *Serlachius—Cederberg* s. 214. Samoin *Kallenberg,* SvJT 1916 s. 224. Tätä kantaa ei voida pitää velkakirjaoikeutemme mukaisena. VKL 15 § sen enempää kuin muutkaan VKL:n kohdat eivät näet millään tavoin viittaa po. toimenpiteiden tarpeellisuuteen. Ks. *von Bonsdorff,* JFT 1956 s. 231.

25 Ks. *von Bonsdorff,* JFT 1956 s. 233; *Oser—Schönenberger* V: 1 s. 634.

26 Ks. *Rabenius* s. 148; *Ussing* s. 420; *Enneccerus—Lehmann* s. 378; *von Tuhr—Siegwart* II s. 648.

Rabenius on viitaten erityisesti kuittausilmoituksen radikaalisiin vaikutuksiin tähdentänyt kuittaustahdon selvän ilmaisemisen tärkeyttä. Niinpä velallisen kieltäytymistä maksamasta ei sen takia sopisi pitää kuittausilmoituksena. Nähdäkseni voitaneen po. kieltäytymiselle asianhaarojen mukaan kuitenkin suoda kuittausilmoituksen asema. Näin lienee laita, jos velallinen esim. kieltäytyy maksamasta muuta kuin pää- ja vastasaamisen erotuksen.

kuittaukseen käytettävät saamiset — niin hyvin pääsaaminen kuin vastasaaminen — kuittausilmoituksessa tulisivat yksilöidyiksi.[27] Muutoinhan ei ole täsmällistä pohjaa kuittaukselle.

Kuittausilmoituksen ehdollisuudesta on esitetty erilaisia mielipiteitä. Toiselta puolen on tähdennetty, että pakollisen kuittauksen toteuttamiseen ei olisi ehtojen liittäminen mahdollista. Tässä mielessä on selitetty, että muotoamisoikeuden käytön täytyisi aina olla ehdotonta. Näiden katsomusten mukaisesti on Saksan BGB:ssä nimenomaan säädetty, että kuittausilmoitukseen liitetty ehto samoin kuin ajanmääräyskin tekevät kuittausilmoituksen tehottomaksi.[28] Ja myöskin Pohjoismaissa on huomautettu, ettei pääsaamisen velkojan olisi pakko alistua ehdolliseen kuittausilmoitukseen.[29]

Tuntuu kuitenkin siltä, ettei nimenomaisen säännöksen puuttuessa ole aiheellista mennä antamaan jyrkkää kieltoa ehtoja ja ajanmääräyksiä vastaan. Ehtoihin on kyllä suhtauduttava torjuvasti, sikäli kuin ne jättävät esim. kuittauksen voimaantulon ja pysyvyyden jonkin ulkopuolisen epävarman tekijän varaan. Ja purkaviin ehtoihin on yleensäkin suhtauduttava kielteisesti. Mutta lienee eräissä tapauksissa hyväksyttävä kuittausilmoitus, jonka mukaan tietyn kuittauksen edellytyksen toteutuminen on kuittauksen aikaansaamisen ehtona. Säännöksi on kylläkin asetettava, että kuittauksen materiaalisten edellytysten täytyy olla käsillä kuittausilmoituksen tapahtuessa. Mutta jokin poikkeus tästä säännöstä täytynee sentään tehdä.[30] Niinpä voitaneen pätevä kuittausilmoitus suorittaa ennen pääsaamisen erääntymistä, kunhan vastasaaminen on jo erääntynyt.[31] Kyseenalaista sitä vastoin on, onko ylei-

---

27 Ks. *Ussing* s. 420. Ks. esitystä siitä, mikä saaminen useista mahdollisista tulee kuittaukseen käytetyksi (s. 146 ss.).

28 Ks. BGB 388 § sekä sen johdosta esim. *Esser* s. 311; *Leonhard* s. 620 ss. ja *Oertmann* s. 414 ss.

29 Ks. *Kivimäki—Ylöstalo* s. 219 s.; *Arnholm,* Streiftog s. 112.

30 Ks. po. säännöstä ja sen rajoittamisesta *Ussing* s. 420; *von Tuhr—Siegwart* II s. 649. Vrt. myös *Rabenius* s. 72 s.

31 Näin *Arnholm,* Streiftog s. 112 ja *Augdahl* s. 109. Vrt. myös *Ussing* s. 420. Kuittauksen vaikutukset olisi tietysti luettava alkaviksi vasta siitä lukien, kun molemmat saamiset ovat erääntyneet. — Augdahlin mielestä olisi kuittausvaatimus tehtävissä, vaikkei kumpikaan saamisista olisi erääntynyt, kunhan vastasaaminen erääntyisi ensiksi. Tämäkin mielipide on puollettavissa (vrt. edellä § 4: 2 A II). Toiselta puolen on otettava huomioon, että juoksevan velkakirjan ollessa pääsaatavana ja tämän saamisen tultua luovutetuksi on luovutuksensaajan hyväksi voimassa VKL 18 §:n mukainen suoja. Eihän kuittausta ennen pääsaamisen erääntymistä voida pitää tapahtuneena tosiasiana.

sesti hyväksyttävä kuittauksen toteutumisen jättäminen sen varaan, että pääsaaminen myöhemmin osoittautuu päteväksi. Oikeudenkäynnin ulkopuolella tähän lienee vastattava kieltävästi. Olosuhteet oikeudenkäynnissä tulevat esille vasta myöhemmässä esityksessä.[32]

II. Kuittausilmoituksen tekemiseen pystyy yleensä se henkilö, jolla on määräämisvalta vastasaatavan osalta. Tämä henkilö ei suinkaan aina ole asianomaisen saamisen velkoja. Voihan joku muu henkilö — esim. fyysisen henkilön holhooja — olla legitimoitu käyttämään määräämisvaltaa tietyn henkilön saamisista. Ja asiamiehen käyttökin on mahdollista.[33] Ratkaistaessa kompetenssia pätevän kuittausilmoituksen suorittamiseen on lähdettävä siitä, että kuittaus ei ole mitään vastasaatavan anteeksiantoa. Saadaanhan siinä pääsaatavakin vastaavan suuruisena lakkaamaan. Niinpä kuittausilmoitus on nähtävästi rinnastettava sellaiseen disponoimiseen, jossa saamisoikeudesta luovutaan tiettyä hyvitystä vastaan.[34]

Niissä tapauksissa, joissa kuittaukseen on lupa käyttää sivullisen henkilön pääsaamisen velkojalta oleva vastasaaminen, on tietysti tehtävä tämän tilanteen edellyttämä poikkeus äsken mainitusta säännöstä. Kuittausilmoituksenhan joutuu tällöin tekemään se henkilö, joka käyttää pääsaatavan velallisen puhevaltaa olematta vastasaamisen velkoja.[35]

Ratkaistava on myös kysymys siitä, kenelle kuittausilmoitus voidaan pätevästi antaa. Tämä passiivinen kuittausilmoituslegitimaatio on usein rinnastettu juuri esillä olleeseen aktiiviseen legitimaatioon. On näet katsottu, että kuittausilmoitus olisi toimitettava sille henkilölle, jolla on pääsaamisen osalta disponoimisvalta.[36] Tähän mielipiteeseen voidaan tuskin yhtyä. Onhan kysymyksessä yksipuolisen toimen adressaattina oleminen. Tällä toimella saadaan vastakkaiset saamiset lakkaamaan, ja kyseessä on samalla kertaa sekä maksun suorittamiseen että saatavan perimiseen verrattava ilmiö. Maksun pätevyysedellytyksiin

---

32 Eräiden tutkijain mielestä olisi hyväksyttävä po. kuittaus oikeudenkäynnin ulkopuolellakin. Ks. esim. *von Tuhr—Siegwart* II s. 649 Sveitsin oikeuden osalta. — Oikeudenkäynnin kohdalta ks. § 8: 1 II.

33 Ks. edellisen johdosta *Rodhe* s. 72; *Ussing* s. 418 s.; *Leonhard* s. 618.

34 *Ussing*in mielestä (s. 419) kuittaus on asetettava po. suhteessa samaan asemaan kuin »Opgivelse af Fordringen mod Vederlag». Tällä näkökohdalla on merkitystä esim. valtuusmiehen kompetenssia arvioitaessa.

35 Ks. po. tapauksista § 4: 2 B.

36 Ks. *Augdahl* s. 109; *Enneccerus—Lehmann* s. 265.

kuuluu, että se on suoritettu oikealle henkilölle. [37] Näyttää siltä, että sen henkilön, jonka toimivaltaan kuuluu laillisen maksun vastaanottaminen, täytynee olla oikea henkilö myös olemaan kuittausilmoituksen adressaattina. Onhan kysymyksessä pakolliseen maksun korvikkeeseen alistuminen. Toisaalta ei kuittausilmoituksen perimistoimen omaisuudesta voine aiheutua mitään lisävaatimuksia kuittausilmoituksen adressaattiin nähden. Eihän esim. saatavan joutuessa ulosmittauksen kohteeksi ole voimassa edes sellaista säännöstä, joka velvoittaisi ehdottomasti etukäteen ilmoittamaan ulosmittauksesta, eikä tuon saamisen velkojan tarvitse olla läsnäkään ulosmittaustoimituksessa.[38] Teoreettiselta kannalta arvostellen on siis perusteltua rinnastaa kuittausilmoituksen adressaattiongelma kysymykseen siitä, kenelle laillinen maksu on suoritettava.[39] Ja tällainen ratkaisu on lisäksi käytännöllinen. Kuittausilmoituksen tekijän ei näet silloin tarvitse suorittaa mitään lisätutkimuksia siitä, kuka on oikeutettu esim. disponoimaan pääsaamisesta. Oman velkansa laillisen maksun vastaanottajastahan kuittausilmoituksen tekijän olisi muutenkin hankittava selvyys, mikäli hän ryhtyisi velkaansa suorittamaan.

Kuittaukseen on mahdollista käyttää eräissä tapauksissa muulta henkilöltä kuin pääsaamisen velkojalta oleva vastasaaminen, kuten edellä on havaittu.[40] Myöskin näissä tilanteissa kuittausilmoitus on tehtävä sille henkilölle, joka on oikea vastaanottamaan pääsaamisen maksun. Jos pääsaamisen tultua luovutetuksi halutaan kuitata luovuttajalta olevalla vastasaamisella eikä ilmoituksen tekijä ole tietoinen pääsaatavan luovutuksesta, niin lienee kuitenkin pidettävä pätevänä sille henkilölle tehtyä kuittausilmoitusta, joka olisi ollut oikea ottamaan vastaan pääsaatavan maksun ennen sen luovutusta.[41]

III. Jommallakummalla kuittaukseen osallistuvalla puolella voi olla useita kuittauskelpoisia saatavia. Mikäli näiden saatavien yhteinen suuruus ylittää toisella puolella olevan saatavan määrän, tulee esille kysymys siitä, mikä niistä tulee ensi sijassa kuittaukseen käytetyksi ja mitkä taas jäävät kokonaan tai osaksi kuittauksen ulkopuolelle. Tämän kysymyksen ratkaisu ei ole kuittaukseen osallis-

37 Ks. esim. *Serlachius—Cederberg* s. 192 s.; *Rodhe* s. 122 ss.
38 Ks. UL 3: 25 ja 26 sekä niiden johdosta *Wrede* III s. 118 ss.
39 Näin *Rodhe* s. 71 s. ja *Ussing* s. 419.
40 Ks. § 4: 2 B.
41 Ks. edellisen johdosta *Ussing* s. 420.

tuvien kannalta suinkaan vailla merkitystä. Useatkin syyt näet saavat aikaan, että asianomaisilla henkilöillä on intressiä siitä, mikä saatava kuittauksen tapahduttua on vielä olemassa. Ja varsin useissa tapauksissa velkojan ja velallisen edut puhuvat vastakkaisten ratkaisujen puolesta. Velkojan kannalta on näet edullista käyttää kuittaukseen ne saatavat, joiden periminen muulla tavoin esim. vanhentumisen tai heikkojen vakuuksien johdosta todennäköisesti ei tulisi onnistumaan. Velallinen puolestaan ei suinkaan näe mielellään vanhentuneen velkansa perimistä kuittauksen tietä ja haluaisi käytettäviksi kuittaukseen ne velkansa, joiden suorittaminen esim. epäedullisten korko- tai indeksilausekkeiden takia kävisi erityisen raskaaksi. Velkojan lähinnä varmuusnäkökohtiin perustuvat perimisintressit johtavatkin po. kysymyksessä helposti toisiin tuloksiin kuin velallisen maksusuoritusten helpommuuteen tähtäävät pyrkimykset.[42]

Eräissä maissa lainsäätäjä on täsmällisin normein säännellyt kysymyksessä olevan tilanteen.[43] Meillä samaten kuin muissakin pohjoismaissa näin ei ole laita. Ratkaisu on siis löydettävä tulkinnan tietä. Äsken kosketellut vastakkaiset intressit jo osoittavat, ettei kysymyksen ratkaisu ole helppo.

Kuittausilmoituksen yhteydessä on, kuten edellä jo on lausuttu, kuittaukseen käytettävät saamiset yksilöitävä. Tämä seikka tuo esille kysymyksen siitä, mikä merkitys on suotava kuittausilmoituksen yhteydessä suoritetulle saatavien valinnalle. Jo asian luonne tuntuukin puoltavan tällaista kuittausilmoituksen tekijän, vastasaamisen velkojan, optiovaltaa. Kun kerran kuittausmahdollisuuden luomaa muotoamisoikeutta on ryhdytty käyttämään hyväksi, niin tuntuukin siltä, että muotoamistahdon olisi päästävä toteutumaan myöskin siihen nähden, mitkä saamiset joutuvat muotoamisen kohteiksi.[44] Tosin tavallisesti myös pääsaamisen velkojalla olisi ollut kuittausoikeus.[45] Mutta kun hän ei ole

---

42 Ks. edellisen johdosta *Illum* s. 168 s.

43 Näin Saksan BGB:n 396 §, Ranskan Code civilin 1297 art. ja Italian Codice civilen 1249 art.

44 Kysymyksessähän on muotoaminen, mikä tapahtuu ilman tuomioistuimen tai muun viranomaisen myötävaikutusta. Itse muotoamistoimen täytynee siis saada vaikuttaa myös muotoamisen yksityiskohtiin. Ks. muotoamisoikeuksista esim. *Enneccerus—Nipperdey* I s. 280 ss.

45 Kaikissa kuittaustilanteissa ei pääsaamisen velkojalla kuitenkaan ole kuittauksen mahdollisuutta ollut. Näin on laita esim. niissä tapauksissa, joissa on sallittua käyttää kuittaukseen joltakin muulta henkilöltä kuin pääsaamisen velkojalta oleva vastasaaminen. Ks. siitä § 4: 2 B.

tähän oikeuteensa ajoissa turvautunut, niin hän saisi tyytyä vastapuolen suorittamaan valintaan. Onhan sille henkilölle, joka on ensiksi ryhtynyt käyttämään jotakin oikeutta, menty muutenkin melko yleisesti antamaan oikeussuojaa.[46]

Ratkaisua, joka antaa kuittausilmoituksen tehneelle osapuolelle optiovallan, onkin melko laajalti kannatettu. Näin on ollut laita erityisesti Pohjoismaissa.[47] Puheena olevaa ratkaisua vastaan on esitetty kuitenkin myös arvostelua. On huomautettu, että kuittausilmoituksen tekijän optiovallan suojaaminen merkitsisi liian suoraviivaista ja yksipuolista järjestelyä. Saattaahan olla varsin sattumanvaraista, kumpi on ensiksi tullut tehneeksi kuittausilmoituksen. Annettaessa tuolle optiovallalle etusija eivät liioin edellä kosketellut intressinäkökohdat pääsisi niille kuuluvaan asemaan. Tässä mielessä on nimenomaan tanskalaisessa oikeustieteessä tähdennetty sitä, että noudatettaessa aikaprioriteettisääntöä kuittausinstituutille tärkeät perimisintressit ja varmuusnäkökohdat joutuisivat helposti syrjäytymään. Kuittausilmoituksen tekijän optiovallan käyttöhän voisi tehdä tyhjäksi sen hyödyn, mikä kuittauksesta olisi voinut olla saavutettavissa. Jollakin tavalla olisi sen takia annettava sijaa juuri sen henkilön optiovallalle, jolla on kuittaustilanteessa mukana useita saamisia. Näin olisi oleva laita siihen katsomatta, onko useita saamisia ollut pää- vai vastasaamisten puolella.[48]

---

46 Tässä suhteessa voidaan viitata esim. siihen etuoikeuteen, minkä irtaimen esineen ulosmittaus tuo mukanaan. Ks. UL 4: $30,_1$ ja EOA $8,_2$ § (L:ssa 17. 2. 1923) sekä *Wrede* III s. 161 ss. Vrt. myös *Hassler,* Utsökningsrätt s. 218 ss. — Ulosmittaustilanne soveltuu vertailukohdaksi erityisesti sen takia, että kuittauksessa tapahtuu saamisen pakollinen käyttäminen ulosmittauksen tavoin toisen saamisen perimiseen. Ks. myös § 3: II.

Sopimusoikeudessamme laajalti voimassa oleva aikaprioriteettisääntö ei sitä vastoin sellaisenaan kelpaa tukemaan kyseistä optiovaltaa. Po. säännön mukaanhan pätevästi solmittua sopimusta ei sovi toisen henkilön kanssa perästäpäin tehdyin sopimuksin syrjäyttää (ks. *Hakulinen,* Velvoiteoikeus I s. 40 ss. ja *Kivimäki—Ylöstalo* s. 293). Tällaisesta kollisiotilanteesta ei pakollisen kuittauksen yhteydessä ole kysymys.

47 Ks. *Wrede,* Kvittning s. 175 ss. ja *Obligationsrätt* s. 212 s.; *Serlachius—Cederberg* s. 213; *Kallenberg,* SvJT 1916 s. 135; *Rabenius* s. 140; *Lassen* s. 757 s.; *Morgenstierne,* NRT 1879 s. 585 ss.; *Arnholm,* Streiftog s. 115. Vrt. myös *Rodhe* s. 163 s.

48 Näin erikoisesti *Illum* s. 166 ss. Samaan tapaan myös *Ussing* (s. 423). Viimeksi mainittu tutkija on kuitenkin huomauttanut, että on vaikeata löytää sellaista sääntöä, joka tyydyttävällä tavalla ottaisi huomioon velkojan varmuusintressien turvaamisen.

Nikupaavola (s. 425 s. alav. 31) on pitänyt pakollista kuittausta puhtaana täytäntöönpanotoimena ja tästä lähtökohdasta johtuen suonut deduktiivisesti optio-

Ei voidakaan kieltää, että puheena olleessa arvostelussa on perää. Vastaavasti on mahdollista, että joissakin tapauksissa olisi kohtuullista päästää edellä mainittujen maksuintressien vaikuttamaan.[49] Lienee kuitenkin lähdettävä siitä, että kuittausilmoituksen yhteydessä suoritetulle kuittaukseen käytettävien saamisten valinnalle on edellä esitettyjen syiden pohjalta suotava ainakin alustava merkitys. Mutta olisiko annettava vastapuolelle tilaisuus protestin avulla tehdä mainittu valinta tyhjäksi tai ainakin rajoittaa sen vaikutuksia? Ulkomaiset oikeusjärjestykset osoittavat, että tällaiseen protestiin onkin turvauduttu. Niinpä esim. Saksan BGB:ssä on säädetty, että protestin jälkeen tulee sovellettavaksi tietty saamisten keskinäinen järjestys.[50] Nimenomaisten säännösten puuttuessa ei kuitenkaan liene asianmukaista luoda täsmällistä järjestystä BGB:n tapaan.[51] Mutta protestin käytölle tuntuisi olevan syytä suoda tiettyjä mahdollisuuksia niiden näkökohtien valossa,

---

vallan velkojalle niin hyvin useiden pääsaamisten (»passiivisaamisten») kuin useiden vastasaamisten (»aktiivisaamisten») osalta. Tämä kanta tietysti merkitsee velkojan perimisintressien turvaamista, vaikkei Nikupaavola näytäkään näitä intressejä silmällä pitäneen.

Nordling (TfR 1888 s. 395 s.) puolsi aikanaan myös pääsaamisen (tai -saamisten) velkojan optiovaltaa. Tämä kanta johtui kuitenkin siitä, että Nordlingin mielestä kuittausilmoitus oli vain tarjouksen veroinen toimi.

49 Periaatteessa olisikin mahdollista — kuten *Rodhe* (s. 163) on huomauttanut — antaa määräämisvalta, paitsi kuittausilmoituksen tekijälle, myös useiden saamisten velkojalle tai velalliselle. Viimeksi mainitun valintaoikeutta ei kuitenkaan ole sellaisenaan paljonkaan puollettu. Mikäli näet velallisintressille on suotu sijaa, on se tapahtunut yleensä jollakin muulla tavoin kuin välittömän optiovallan käytön muodossa. Ks. esim. BGB 396 § verr. 366_2 § ja niiden johdosta seur. alav.

50 BGB 396_1 §:n nojalla tulee vastapuolen protestin johdosta noudatettavaksi BGB 366_2 §:n mukaisesti velkojen maksun osalta noudatettava järjestys. Tämän perusteella on ensin käytettävä kuittaukseen erääntyneet saamiset. Useiden erääntyneiden saamisten joukosta on ensin kuitattava ne, joilla on heikoimmat vakuudet. Jos taas vakuudet ovat samanarvoiset, on kuitattava ensiksi ne saamiset, jotka ovat velallisen kannalta raskaimmat. Jos taas saamiset ovat velalliselle yhtä raskaita, niin on kuitattava ensiksi aikaisemmin syntyneet velat. Jos tästäkään näkökohdasta ei saada apua, niin on saamisia käytettävä kuittaukseen suhteellisesti kunkin suuruuden mukaan. Säännöksen mukaan on siis asetettu velkojan perimisen varmuus velallisen intressien edelle.

BGB:n omaksumaa järjestelyä on *Illum* (s. 170 s.) pitänyt suositeltavana, koska siinä hänen mielestään on oikeassa suhteessa otettu huomioon asiaan vaikuttavat näkökohdat. Vrt. myös *Ussing* s. 424 s. *Arnholm* (Streiftog s. 118) sitä vastoin on epäillyt BGB:n kannan käyttökelpoisuutta.

Protestille annettiin kuittauksen yhteydessä merkitystä jo Saksan Gemeines Rechtin mukaan. Ks. *Windscheid—Kipp* II s. 472 ss.

51 Näin *Ussing* s. 423 ja *Arnholm*, Streiftog s. 117.

joita edellä on kosketeltu. Niinpä tuntuukin perustellulta antaa kuittausilmoituksen saajalle eräissä tapauksissa mahdollisuus tehokkaan protestin suorittamiseen.

Kun kuittaus on samalla kertaa sekä maksun että perimisen toteuttava toimi, on syytä perehtyä tässä yhteydessä niihin järjestelyihin, joita oikeutemme mukaan on voimassa vastaavissa tilanteissa saatavan maksun ja pakkoperinnän osalta. Maksusta on meillä voimassa edelleen KK 9: 5:n seuraavan sisältöinen säännös: Jos joku on samalta mieheltä saanut useamman kuin yhden lainan ja ottanut maksaaksensa toisesta enemmän korkoa, toisesta vähemmän tahi ei ollenkaan, niin on velallisen lupa lukea suorittamansa maksu minkä lainan vähennykseksi tahansa; ei kuitenkaan ennen erääntymispäivää. Ennen koron maksamista älköön mitään pääoman maksuksi luettako.[52] Tämä säännös on siis omaksunut velan maksajan optiovallan erääntyneiden saamisten maksussa, kuitenkin koron osalta rajoitettuna. Saatavien jouduttua pakkoperinnän kohteeksi on taas noudatettavana UL 4: 4:ssä oleva seuraava normi: Jos velallinen ilmiantaa määrätyn omaisuuden ulosmitattavaksi, pitää tämä etupäässä otettaman, jos se sopivasti sekä velkojaa haittaamatta voipi tapahtua ja muuta järjestystä ei ole säädetty.[53] Tässä tapauksessa on annettu optiovallan muodossa suojaa pakkoperintään käytettävien saamisten velkojan intresseille, joskaan tuon optiovallan käytöllä ei saa pakkoperintää heikentää eikä sen tuloksia vaarantaa. Vertailtaessa näitä lainkohtia toisiinsa voidaan havaita, että KK 9: 5:n mukainen optiovalta on tehokkaampi kuin UL 4: 4:stä ilmenevä, vaikkakin edellisen soveltamista rajoittaa eräs normi.

Kosketellut lainkohdat osoittavat, että niin hyvin velallisen kuin velkojankin intressien suojaaminen on saatavien suoritustoiminnassa oikeudellemme tunnettua. Lisäksi pantakoon merkille, että sekä KK 9: 5:n että UL 4: 4:n sääntelemät tilanteet rinnastuvat lähinnä tilanteeseen, jossa on useita pääsaamisia. Näistä ensiksi mainitun sääntelemä tapaus kelvannee sopivasti vertailukohdaksi tilanteissa, jossa vastasaamisen velkoja on kuittausilmoituksessaan selittänyt, minkä pääsaamisen hän haluaa kuittaukseen käyttää. Kuittausilmoitus näet tällöin vastaisi velan maksutoimenpidettä. UL 4: 4:n osalta taas ulosmittaus perimistoimenpiteenä rinnastuisi kuittausilmoitukseen, minkä jälkeen

---

[52] Ks. po. lainkohdan johdosta *Wrede,* Obligationsrätt s. 187 s.; *Serlachius—Cederberg* s. 194 s.; *Hakulinen,* Obligationenrecht s. 19.

[53] Ks. kyseisen lainkohdan johdosta *Forsman,* Ulosottolaki s. 133 s.; *Wrede* III s. 141 ja sama, *Ulosottotoimi* s. 318 s.

pääsaamisten velkojalle olisi annettu tilaisuus vaikuttaa pääsaamisen määrittelyyn. Niinpä voitaneen katsoa KK 9: 5:n tukevan kantaa, jonka mukaan vastasaamisen velkoja voi kuittausilmoituksen yhteydessä käyttää optiovaltaansa ja määritellä, mikä tai mitkä useista pääsaamisista tulevat kuittauksesta osallisiksi.[54] Toiselta puolen ei pääsaamisten velkojaa voitane jättää kokonaan vaille oikeusturvaa, koska myös UL 4: 4 antaa ulosmittaustapauksessa tietyssä mielessä analogista suojaa.[55] Onkin tapauksia, joissa pääsaamisten velkojan perimisintresseille olisi suotava turvaa. Nämä intressithän saattavat joissakin tapauksissa olla niin voimakkaat, että mikäli niille ei sijaa suoda, jonkin saamisen perimismahdollisuudet voivat kuivua tyhjiin. Tällaisena voitaneen mainita tilanne, jossa jokin mainitun velkojan kuittauksessa kyseeseen tulevista saamisista on vanhentunut. Kohtuulliselta tuntuisi sallia velkojalle protestin avulla estää vanhentuneen saamisen jääminen kuittauksen ulkopuolelle.[56] Ja vastasaamisen velkojan ollessa konkurssissa on syytä suoda vastaavaan tapaan suojaa pääsaamisten velkojalle, kuten myöhemmin käy ilmi.[57]

Jos taas vastasaamisia on useampia, niin johtunee jo asian luonteesta, että näiden saamisten velkoja valitsee, mitkä saamisistaan hän haluaa kuittaukseen käyttää.[58] Vastasaamisten velallisen maksuintressit eivät liene siksi voimakkaita, että vastasaamisten velkojan valinta olisi niiden johdosta syrjäytettävä. Nämä maksuintressithän eivät yleensä pääse nousemaan läheskään niin suuriksi kuin velkojan perimisintressien osalta esim. juuri mainituissa vanhentumis- ja kon-

54 Puheena olevaan maksun osalta yleisesti omaksuttuun normiin on tekstissä mainitun kuittaustilanteen yhteydessä usein nojauduttu. Ks. esim. *Wrede,* Kvittning s. 176; *Lassen* s. 757 s.

55 *Nikupaavola* (s. 426 alav. 31) on kuittauksen luonnehtimisestaan johtuen nojautunut po. tilanteessa pelkästään UL 4: 4:ään. Vrt. Nikupaavolan kannan johdosta edellä alav. 48.

Mainittakoon, että Itävallan oikeudessa on maksun osalta voimassa velkojan protestoimisen mahdollisuus (ks. ABGB 1415—1416 §). Siellä on tavallisesti omaksuttu sääntö myös kuittaukseen nähden. Ks. *Gschnitzer* VI s. 500.

56 Tosin voidaan huomauttaa, että vanhentuneen saamisen velkoja saakoon syyttää itseään, kun ei ole ajoissa huolehtinut kuittauksen aikaansaamisesta.

57 Ks. § 12: 6 I. — Tanskan ja Norjan oikeudessa on haluttu suoda po. määräysvaltaa vastapuolelle myös silloin, kun tämä haluaa kuitattavaksi saamiset, jotka ovat johtuneet samasta oikeusperusteesta. Ks. *Illum* s. 170 ja *Arnholm,* Streiftog s. 117. Tälle näkökohdalle on tuskin syytä suoda optiovallan tuottavaa merkitystä.

58 Tekstissä mainittu kanta on ollut laajalti vallitsevana. Sen tueksi on näet voitu nojautua moniin näkökohtiin. Sekä ajallinen etumatka että varmuuspyrkimys tulevat tässä suhteessa esille.

kurssitapauksissa on laita.[59] Kysymys on tavallisesti vain korkoprosentin tai jonkin muun maksuehdon erilaisuudesta, minkä merkitys ei tavallisesti pääse nousemaan kovinkaan kauaskantoiseksi.

Kuittausilmoituksesta saattaa myös puuttua tarpeellinen maininta siitä, mitkä saamiset tulevat kuittaukseen käytetyiksi. Voitaisiinko tässä tapauksessa antaa lainkaan po. ilmoitukselle tehoa? Tähän kysymykseen onkin eräillä tahoilla vastattu kieltävästi.[60] Tätä kantaa tuskin voidaan sellaisenaan hyväksyä. Niinpä jos on selvää, mitkä saamiset tulevat keskenään kuitattaviksi, ja maininta puuttuu siitä, mikä saaminen joko pää- tai vastasaamisena tulisi jäämään kuittauksen jälkeen osaksi voimaan, tuntuisi kohtuuttomalta jättää kuittausilmoitus tehoa vaille. Jos esim. on jäänyt ilmoittamatta, mikä useista pääsaamisista jäisi osaksi kuittaukseen käyttämättä, niin siirtynee optiovalta pääsaamisten velkojalle. Ja samaan tapaan lienee asia silloinkin, kun pääsaamisia muuten on useita ja niistä osan on jäätävä kokonaan kuittauksen ulkopuolelle. Tässä suhteessa viitattakoon siihen tapaan, jolla vastaavaa tilannetta velan maksun osalta on tulkittu.[61]

Adressaatin suorittama valinta pystyy siis parantamaan kuittausilmoituksessa olleen puutteellisuuden. Kuittausilmoituksen tekijän täytyy kuitenkin alistua siihen, että »parannus» on mahdollisesti saanut sellaisen sisällön, mikä ei vastaa hänen etujaan. Kun hän ei ole käyttänyt hyväkseen omia mahdollisuuksiaan ja on lisäksi suorittanut puutteellisen oikeustoimen, ei hänellä ole moittimisen aihetta.[62]

Mutta voidaanko pääsaamisen velkojaa velvoittaa hyväksymään kyseisissä suhteissa vajanainen kuittausilmoitus ja täydentämään sitä? Jos

---

59 Vrt. BGB:n omaksumaa kantaa, jossa on asetettu varmuusnäkökohta maksuun liittyvien intressien edelle (edellä alav. 50).

60 Näin *Hakulinen,* Obligationenrecht s. 46 alav. 32. Erityisesti Sveitsissä po. mielipiteellä on ollut kannatusta. Ks. *Oser—Schönenberger* V: 1 s. 635 ja *von Tuhr—Siegwart* II s. 649.

61 Optiovallan siirtymisestä ks. esim. *Arnholm,* Streiftog s. 118 ja *Lassen* s. 757 s. Vrt. myös Itävallan oikeuden osalta *Gschnitzer* VI s. 500.

Saksan BGB:ssä on omaksuttu po. tilanteessa sama järjestely, mikä tulee kysymykseen adressaatin suorittaman protestin seurauksena. Ks. BGB 396,$_1$ § verr. 366,$_2$ § ja edellä alav. 50.

62 Maksun osalta *Wrede* on vastaavassa tilanteessa lausunut, että optiovallan siirryttyä velkojalle tämän tulee ottaa huomioon velallisen edut (Obligationsrätt s. 187 s.). *Serlachius* on selittänyt puolestaan, että velkojan tulee pitää silmällä myös velallisen etuja. Ks. *Serlachius—Cederberg* s. 195. Tällaista toisen etujen huomioon ottamista voitaneen edellyttää ainoastaan silloin, kun velkojan kannalta on yhdentekevää, mikä saamisista tulee maksun taikka kuittauksen tietä lakkaamaan.

kuittausilmoituksen tekijä on hyvällä syyllä uskonut, ettei hänen ilmoituksensa edes kaivannut puheena olevaa mainintaa, ja jos adressaatinkin on täytynyt tämä käsittää, lienee ainakin oikeus edellyttää viimeksi mainitulta reagointia uhalla, että kuittausilmoitus pysyy voimassa.[63] Mutta tuskinpa voidaan velvoittaa puutteellisen kuittausilmoituksen saanutta henkilöä täydentämään tuota ilmoitusta omalla valinnallaan, mikäli on jäänyt pääsaamisen osalta epäselvyyttä. Adressaatilla on oikeus tuohon täydentämiseen, muttei liene velvollisuutta.

Nyt on otettava huomioon, että kuittausilmoituksen vastaanottaja useissa tapauksissa suhtautuu kuittaukseen kielteisesti. Sen takia po. siirtynyt optiovalta helposti jää käyttämättä — etenkin, jos koko kuittaus jäisi tehoa vaille valinnan puuttumisen takia. Maksun osalta tilanne on toinen, sillä onhan maksun saanti velkojalle mieluinen tapahtuma, eikä valintaoikeutta tällöin jätettänekään käyttämättä. Niinpä tuntuukin kohtuuttomalta suoda kuittausilmoituksen saajan passiivisuudelle kuittauksen tehottomaksi tekevää vaikutusta. Käytännöllinen ratkaisu olisi asettaa jokin tietty järjestys, joka tulisi noudatettavaksi kuittausilmoituksen saajankin ollessa po. suhteessa passiivinen. Kysymykseen saattaisi tulla eritoten kuittausilmoituksen tekijälle edullinen järjestys.[64]

Mikäli vastasaamisen osalta tilanne on ollut vastaavan kaltainen, eli siis kun kuittausilmoituksesta ei ole käynyt selville, mikä kuittausilmoituksen tehneen puolen saamisista tulee kokonaan tai osaksi jäämään kuittauksen ulkopuolelle, niin lienee tilanne arvosteltava samalla tavoin. Optiovalta siis siirtynee vastaavin tavoin pääsaamisen velkojalle (vastasaamisten velalliselle).[65]

---

63 Näin on laita, jos ei ole mahdollista kohtuudella olettaa, että velallinen olisi saanut tietää useampien pääsaamisten olemassaolosta. Vrt. OikTL $6,_2$ §, joka tosin sääntelee tarjoukseen annettua vastausta. Mutta yksipuoliseen muotoamistoimeen voitaneen soveltaa vastaavia periaatteita.

64 Käytännössä on meillä tuomioistuinoikeudenkäynnissä tapahtuvan kuittauksen yhteydessä ratkaistu saamisten kuittausjärjestys silloin, kun siitä ei ole asianomaisten henkilöiden taholta mitään lausuttu. Näin KKO 1952 I 12, jossa annettiin ratkaiseva merkitys pääsaamisen velkojan koron erilaisuudesta johtuville maksuintresseille. — Nimenomaan tuomioistuimessa tapahtuvan pakollisen kuittauksen osalta lienee pidettävä tuomioistuimen täydentävää toimintaa oikeaan osuneena.

Siirtyvää optiovaltaa käytännöllisempi ratkaisu saattaisi olla BGB:ssä omaksuttu järjestely.

65 Po. tapauksessa ei käytännössä yleensä tulle kysymykseen muunlaista tilannetta, kuin että jonkin vastasaamisista on jäätävä osaksi kuittaukseen käyttämättä. Kuittausilmoituksen tekijä ei näet yleensä mainitse liian monta saamista.

Edellä mainitusta KK 9: 5:stä ilmenevä korkovelan erikoisasema rajoittaa kuitenkin kuittaustoimituksen osapuolien mahdollisuuksia optiovallan käytössä. Korkovelkaan lienee perusteltua rinnastaa asianomaisten saamisten perimiskustannukset (esim. vekselin osalta provisiot ja protestikulut).[66] Mikäli kuittausilmoituksessa on ilmaistu tahto kuitata kyseisen järjestyksen vastaisesti, ei siihen tarvitse alistua.[67]

IV. Kuittausvaikutuksen voimaantulohetkestä ei Suomen — sen enempää kuin muidenkaan pohjoismaiden — säädännäinen oikeus sisällä nimenomaisia säännöksiä. Selviönä on kylläkin pidettävä, että kuittauksessa osallisena olevien saatavien molemminpuolisen lakkaamisen täytyy tapahtua samanaikaisesti. Tämähän johtuu jo asian luonteesta, koska pääsaamisen lakkaaminen on vastasaamisen lakkaamisen syynä ja päinvastoin.[68] Mutta minä ajankohtana näin tapahtuu?

Kun on kysymyksessä oikeudenkäynnin ulkopuolella tapahtuva pakollinen kuittaus, niin kysymykseen tulevia ajankohtia on pääasiassa vain seuraavat kaksi: 1) Se hetki, josta alkaen kuittauksen edellytykset ovat olleet olemassa eli jona tehokas kuittausilmoitus aikaisintaan olisi voitu suorittaa. Tällöin olisi kyseessä vaikutus *ex tunc*. 2) Se hetki, jona kuittausilmoitus on tullut vastapuoleen nähden sitovasti voimaan, eli siis se hetki, jona tämä olisi voinut saada tuosta ilmoituksesta tiedon. Kyseessä olisi siis vaikutus *ex nunc*.[69] Kuittauksen tapahtuessa oikeudenkäynnissä on näiden kahden vaihtoehdon ohella olemassa vielä muitakin mahdollisuuksia — eritoten tuomion lainvoimaiseksitulohetki.[70] Viimeksi mainittu järjestely merkitsisi tuomion aikaasaamaa muotoamista ex nunc.[71] Seuraavassa esityksessä kiinnitetään huomiota —

---

66 Näin on nimenomaan lausuttu BGB:ssä (396,$_2$ §, verr. 367 §).

67 Ks. KKO 1952 I 12, jossa tuomioistuin lausui koron kuittautuneen ennen pääomaa.

68 Ks. esim. *Ussing* s. 417.

69 Siviilioikeuden kannalta on kiinnitetty huomiota parhaasta päästä tekstissä mainittuihin vaihtoehtoihin. Oikeudenkäynnissä tapahtuvan kuittauksen yhteydessä tulee esille myös muita mahdollisuuksia, kuten tekstissä on mainittu.

OikTL 1. luvun pohjana olevista periaatteista johtuu, että ex nunc -vaikutuksen alkuhetkenä tulee kysymykseen juuri kuittausilmoituksen perille saapumisen hetki. Vrt. esitystä edellä alav:n 13 jäljessä.

70 Tuomion lainvoimaiseksitulohetkeä onkin pidetty eräänä mahdollisuutena. Jopa täytäntöönpanohetkikin on tuotu julki tässä mielessä. Vrt. esitystä myöhempänä (s. 236 s.).

71 Oikeudenkäynnissä tapahtuvasta muotoamisesta ks. *Ellilä*, Oikeussuojan takeista s. 29 s. ja siellä mainittua kirjallisuutta.

prosessuaaliset näkökohdat syrjäyttäen — yleensä siihen, tehoaako kuittaus ex tunc vai ex nunc.

Esillä oleva ongelma ei ole suinkaan vailla merkitystä. Mikäli vaikutus näet on ollut kerrotuin tavoin taannehtivaa, on esim. koronmaksuvelvollisuuden katsottava lakanneen jo kuittausedellytysten tultua voimaan. Jos koronmaksuvelvoitteen suuruus on vastakkaisten saamisten osalta ollut erilainen tai jos jompikumpi saaminen on ollut koroton, voi po. ongelman ratkaisulla olla melkoinen kantavuus. Niin ikään eliminoituisivat viivästyksen vaikutukset — lähinnä viivästyskorko ja mahdollinen sopimussakko — pois, jos kuittaus vaikuttaisi jo ex tunc.[72]

Ipso iure -teorian omaksuminen johtaisi ilman muuta kuittauksen vaikutuksiin ex tunc. Näin onkin tilanne arvioitu niissä oikeusjärjestyksissä, joiden kuittaussäännökset on laadittu mainitun teorian mukaisiksi.[73] Mutta myöskin eräissä sellaisissa oikeusjärjestyksissä, jotka eivät ole kuittauksen automaattista tapahtumista hyväksyneet, on nimenomaisin säännöksin asetuttu kuittauksen taannehtivan vaikutuksen kannalle. Näin on laita Saksassa, Sveitsissä ja Neuvostoliitossa.[74] Pohjoismaissa kuittauksen taannehtivalla vaikutuksella on ollut suhteellisen harvoja kannattajia. Meillä tämä ratkaisumahdollisuus on saanut kuitenkin osakseen enemmän huomiota kuin muualla Pohjolassa sen takia, että *Hakulinen* on asettunut sitä puoltamaan.[75] Sekä *Wrede* että *Serlachius* olivat sitä vastoin aikanaan ex nunc -vaikutuksen kannalla.[76]

---

72 Ks. edellisen johdosta *von Bonsdorff*, JFT 1956 s. 220 ss.; *Ussing* s. 418; *Arnholm*, Streiftog s. 114 s.

73 Ks. Ranskan oikeuden osalta *Planiol—Ripert* 7 s. 703.

74 Ks. BGB 389 §, OR 124 art. ja Neuvostoliiton siviililakikirjan (v:lta 1922) 129 art. b-kohta.

75 *Hakulinen* lienee Velkakirjalaki-teoksessaan (s. 181 ss.) ollut lähinnä Saksan ja Sveitsin oikeuksien omaksumalla kannalla, jonka mukaan kuittaus ei toteudu ipso iure, mutta vaikuttaa taannehtivasti. Tätä kantaa voitaneen pitää mukailtuna ipso iure -teoriana. Vrt. Hakulinen, Perusteettoman edun palautus s. 159 ss. ja Obligationenrecht s. 45 sekä edellä s. 139 alav. 8.

76 Ks. *Wrede*, Kvittning s. 184 ss. ja Obligationsrätt s. 215 s.; *Serlachius—Cederberg* s. 206 s.

Ruotsissa ovat tällä kannalla olleet mm. *Rabenius* s. 139; *Kallenberg*, SvJT 1916 s. 137 ss.; *Hassler*, Civilprocessrätt I s. 200 alav. 24; *Rodhe* s. 71. Samoin Norjassa *Arnholm*, Streiftog s. 111 ja 114 sekä *Augdahl* s. 110 s. Augdahl on todennut, ettei kuittauksen taannehtivalla vaikutuksella ole Norjassa ollut lainkaan kannattajia. Myöskin tanskalaiset tutkijat ovat asettaneet ex nunc -vaikutuksen säännöksi. *Ussing* (s. 417 s.) on kuitenkin ollut epävarma siitä, onko tätä normia kaikissa

Äskettäin ovat myöskin *von Bonsdorff* ja *Zitting* suhtautuneet kielteisesti Hakulisen po. mielipiteeseen.[77]

Äsken mainitun kantansa tueksi Hakulinen on ensinnäkin viitannut useihin maamme voimassa olevan oikeuden kuittausta sääntteleviin kohtiin. Näistä on eräistä, nimittäin VKL 18 ja 28 §:stä sekä VanhA 5 §:stä jo edellä ollut muissa yhteyksissä puhetta. VKL:n mainittujen, velkakirjan luovutuksen jälkeen tapahtuvaa kuittausta sääntelevien kohtien osalta osoittaa oikeusvertaileva tutkimus, että niiden mukainen kuittausmahdollisuus velkakirjan luovutuksen jälkeen on omaksuttu sellaisissakin maissa, joissa kuittauksen taannehtivalla vaikutuksella ei ole ollut laisinkaan kannatusta.[78] Eivätkä VKL:n esityötkään millään tavoin viittaa siihen, että tämän lain kyseisten kohtien pohjana olisi ollut kuittauksen vaikutus ex tunc. Päinvastoin on VKL:n kuittaussäännöksiä tulkittaessa oltu sitä mieltä, että nuo säännökset ilmentävät kuittausvaikutusten tulevan voimaan ex nunc.[79] VanhA:n esikuvana olleen Ruotsin vastaavan lain esityöt tosin tuovat julki käsityksiä ipso iure tapahtuvasta kuittauksesta, kuten edellä on mainittu.[80] Ja käsitys kuittausilmoituksen taannehtivasta vaikutuksesta on oikeastaan vain ipso iure -teorian muunnos. Johtaahan ex tunc -vaikutuksen suominen kuittausilmoitukselle samaan lopputulokseen kuin ipso iure -teoriakin.[81] Mutta se laaja kuittausmahdollisuus, mikä oikeutemme mukaan vanhentuneen saamisen velkojalla VanhA 5 §:n nojalla on, ei vaadi selitykseksen kuittauksen taannehtivaa vaikutusta sen enempää kuin ipso iure -teoriaakaan.[82] Hakulinen on nojautunut myös KS 33 §:n sään-

---

tapauksissa noudatettava. Hän näet on pitänyt mahdollisena, että olisi *Lassen*in tavoin (s. 759) tehtävä poikkeus vastakkaisten saamisten perustuessa samaan oikeussuhteeseen. Vrt. myöhempänä alav. 99.

77 Ks. *von Bonsdorff*, JFT 1956 s. 247 ja *Zitting*, Arvopaperin luovutuksensaajan oikeussuojasta s. 130 s.

Suomen Lainopillisessa Yhdistyksessä oli v. 1934 seuraava keskustelukysymys: Är borgenär, som utsöker fordran löpande med ränta, berättigad att tillgodonjuta densamma efter det gäldenären erbjudit kvittning med klar genfordran? Kysymyksen alustaneet henkilöt vastasivat siihen kielteisesti, mikä kanta tuli myös kokouksissa yksimielisesti hyväksytyksi. Ks. JFT 1934 s. 390 ss.

78 Näin on ollut laita eritoten Norjassa. Vrt. alaviitettä 76.

79 Näin *Marks von Würtemberg—Sterzel* s. 86; *Rodhe* s. 71 alav. 4; *Augdahl* s. 111.

80 Ks. s. 101 s.

81 Eronahan on vain kuittausta haluavan tahon reagoinnin välttämättömyys. Tämän reagoinnin — kuittausilmoituksen — tapahduttua ei jää jäljelle mitään eroa.

82 Kuten edellä (s. 102) on mainittu, on vanhentuneen saamisen kuittauskelpoisuutta ehdotettu huomattavasti rajoitettavaksi.

nökseen siitä, ettei kuittaukseen käytettävää saamista tarvitse konkurssissa valvoa. Tämä normi, josta myöhemmin tulee tarkemmin puhetta, ilmentää vain eräänlaista suopeutta kuittausta haluavaa konkurssivelallisen saamamiestä kohtaan, ja se tavataan yleisesti niissä konkurssilaeissa, joissa kuittaus konkurssissa on tehty mahdolliseksi.[83]

Lisäksi Hakulinen on pitänyt kuittauksen taannehtivaa vaikutusta kohtuullisena järjestelynä. Tässä suhteessa hän on viitannut erityisesti siihen, että ex tunc -vaikutuksen ansiosta vuokramies voisi välttyä joutumasta vuokramaksunsa suorittamisessa viivästykseen ja sen takia häädetyksi. Vastaavasti poistuisivat velallisen viivästyksen vaikutukset yleensäkin, kuten jo edellä on mainittu, ja tämä olisi moraan joutuneen velallisen kannalta tietystikin kohtuullista. Samalla Hakulinen on huomauttanut, että velallinen on kuittausedellytysten tultua voimaan pitänyt jo itseään velastaan vapautuneena. Tämän tunteen ansiosta hänen mahdollinen viivyttelynsä kuittauksen toteuttamisessa olisi ymmärrettävää ja myöskin anteeksi annettavaa.[84]

Viimeksi mainittu näkökohta soveltuu kuitenkin vain puoltamaan kuittausvaikutuksen lukemista alkavaksi siitä hetkestä, jona kuittausilmoituksen tekijä on saanut tiedon kuittausmahdollisuuksistaan. Pohjoismaissa onkin esitetty myös sellainen kanta, että mainittu tiedonsaantihetki olisi oleva kuittausvaikutusten kohdalla ratkaiseva.[85] Tällainen järjestely lähtisi kuitenkin epämääräiseltä pohjalta ja johtaisi helposti aikaa vievään näyttötoimintaan. Oikeuselämä kaipaa suhteellisen täsmällistä määräpäivää puheena olevaksi ajankohdaksi. Ja toiselta puolen on kuittausilmoituksen suorittamisen laiminlyönti ymmärrettävää silloin, kun kuittauksen mahdollisuuksista ei vielä ole oltu selvillä. Kuittausmahdollisuuksista tietoisen henkilön viivyttely ei enää vaikuta samalla tavoin suosimisen arvoiselta.[86]

Kuittausilmoituksen ex tunc -vaikutuksia vastaan on kuitenkin esitettävissä painavia huomautuksia. Kyseinen taannehtivuus saisi näet ensinnäkin aikaan melkoista epävarmuutta velkasuhteisiin. Niinpä sen henkilön, jolla on korkoa tuottava saaminen, olisi otettava huomioon, että koron saanti saattaa päättyä kuittausmahdollisuuksien tultua voimaan. Mutta jos kuittaus ei toteudukaan, korkosaaminen säilyy.[87] Ja muutenkin

83 Ks. § 13: I.
84 Ks. *Hakulinen,* Velkakirjalaki s. 182.
85 Siten *Hasselrot,* Handelsbalken II s. 117 ss.
86 Vrt. *von Bonsdorff,* JFT 1956 s. 240 ss.
87 Ks. *Arnholm,* Streiftog s. 114.

olisi varauduttava yllätysten varalta.[88] Ja jos kuittaus vaikuttaisi taannehtivasti ja siis joka tapauksessa samasta ajankohdasta lukien, voitaisiin taktillisin tarkoituksin siirtää kuittausilmoituksen tekoa myöhemmäksi. Eräät velkasuhteissa — esim. korko- ja indeksilausekkeiden sisällössä — tapahtuvat muutokset saattavat näet muuttaa kuittauksen kannattavuuden toisenlaiseksi kuin miltä se aikaisemmin oli näyttänyt. Näin on erityisesti laita myös silloin, kun kuittaukseen käytettävät rahasaamiset ovat eri maiden valuutan määräisiä ja toisessa po. maista on tapahtunut devalvaatio.[88a] Selvää lienee, että taktikointimahdollisuuksien luominen lisäisi epävarmuutta eikä tunnu suositeltavalta.

Kuittausvaikutusten taannehtivuus johtaisi lisäksi outoihin ja epäkäytännöllisiin komplikaatioihin. Kuittausilmoituksen ja kuittausedellytysten syntymishetken välinen aika on näet saattanut olla hyvinkin pitkä. Tänä aikana on kuittauksessa mukana olevien saamisten osalta saattanut tapahtua useitakin suoritustoimia, kuten koron, indeksihyvitysten ja pääoman lyhennysten maksuja. Näiden toimenpiteiden arviointi vastaisen kuittauksen kannalta onkin tuottanut Saksan ja Sveitsin oikeuselämälle melkoisia vaikeuksia.[89] On näet tullut ratkaistavaksi kysymys, olisiko ja millä edellytyksillä kuittauksen taannehtivan vaikutuksen johdosta saatettava tilanne sellaiseksi, millainen se oli kuittausedellytysten tullessa käsille. Tämähän merkitsisi sitä, että tapah-

---

88 Tätä on tähdentänyt *Ussing* (s. 418), jonka mielestä kuittauksen taannehtiva vaikutus saisi aikaan »ubehagelige Skuffelser». Ks. myös *von Bonsdorff*, JFT 1956 s. 243.

Niin ikään Saksan oikeustieteessä on havaittu BGB 389 §:n säännöksen johtavan kohtuuttomuuksiin. Niinpä *Leonhard* (s. 625 s.) on katsonut, että po. normi »den dringenden Bedürfnissen des Lebens widerspricht». Leonhard onkin pitänyt BGB 389 §:n sanamuodosta huolimatta oikeana sitä, että korot olisi laskettava kuittaushetkeen saakka. Ja *Lippmann* (IheringsJ 43 s. 435 ss.) on arvostellessaan sekä teoreettisilta että käytännöllisiltä näkökulmilta BGB:n mainittua kohtaa lausunut, että tuo normi on »ein wahres Mysterium».

88a Po. näkökohtaan on jouduttu kiinnittämään huomiota Keski-Euroopan oikeustieteessä. Ks. erityisesti *Henn*, ZSchR 1958 s. 139 ss. Mainittakoon, että Henn on soveltanut po. tilanteeseen Sveitsin siviililakikirjan bona fidestä koskevaa yleislauseketta (ZGB 2 art.). — Vrt. myös *Soergel—Siebert* I § 389: 2.

89 Tämän on todennut *Oertmann* (s. 416 s.), joka kyllä on luettava kuittauksen taannehtivan vaikutuksen lämpimimpiin kannattajiin.

Esser (s. 312) on kiinnittänyt huomiota myös eräisiin vaikeuksiin, joihin BGB:n omaksuma kanta saattaa johtaa vahingonkorvausvaateen ollessa kuittaukseen käytettävänä saamisena. Näin käy esim. silloin, kun vahingon määrä on kasvanut kuittausedellytysten voimaantulon jälkeen.

tuneet suoritukset olisi palautettava takaisin. Koronmaksun palautuksen suhteen on kylläkin tavallisesti oltu myönteisellä kannalla.[90] Pääoman osalta sitä vastoin ovat mielipiteet olleet vastakkaisia.[91] Ja oikeustieteessä on syntynyt kiistaa siitä, onko kuittausilmoitusta pidettävä deklaratiivisena vai konstitutiivisena toimena[92], ja niin ikään siitä, millaiseksi kuittausvaikutuksien syntymisen ja kuittausilmoituksen välinen oikeudellinen tila on luonnehdittava.[93]

Saksan ja Sveitsin säädännäisen oikeuden omaksuma kanta on selitettävissä parhaasta päästä historiallisin syin. Tuo kanta on näet syntynyt romaanisen oikeusmaailman perinteellisen ipso iure -teorian ja uudempien käsitysten välisen kompromissin tuloksena.[94] Vastoin mainittua teoriaa on erityisesti kuluvan vuosisadan aikana pantu yhä enemmän painoa kuittausilmoitukselle. Näin on jouduttu menettelemään

---

90 Tämä on johtunut siitä, että Saksassa on yleisesti katsottu kuittausedellytysten jo sellaisinaan välittömästi lakkauttavan koronmaksuvelvollisuuden. Ks. esim. *Larenz* I s. 275.

91 Kehitys näyttää Saksassa kulkeneen siihen suuntaan, että ainakin velan pääomamäärän loppuun suorittaminen estää sen jälkeen enää kuittausta toteuttamasta ja ettei *condictio indebiti* liioin tulisi tällöin enää kysymykseen. Kun näet ei enää ole olemassa kuittauksen edellyttämiä vastakkaisia saamisia, ei kuittausta voitaisi soveltaa. Bona fideskään ei vaikuttaisi asiaan. Ks. esim. *Larenz* I s. 276 alav. 1 ja *Enneccerus—Lehmann* s. 280. Pääoman lyhennysmaksujen osalta saksalaiset tutkijat näyttävät yleensä vaienneen.

92 Jyrkän deklaratiivisilla kannanotoilla oli aikaisemmin enemmän kannatusta kuin nykyisin. Niinpä *von Gierken* mukaan (Schuldrecht III s. 172 s.) kuittausilmoitus merkitsi vain vahvistavaa »leimausta» jo tapahtuneelle oikeustilan muutokselle. Samaan tapaan myös Ennecceruksen tunnetun oppikirjan aikaisemmat painokset. Mutta Lehmannin toimittamissa uudemmissa painoksissa on po. kantaa melkoisesti lievennetty. Ks. *Enneccerus—Lehmann* s. 277 s., 286 ss. Konstitutiivisella kannalla esim. *Staudinger* I § 388: 1. Vrt. myös *Larenz* I s. 275 s.

Sveitsissä on pidetty kuittausilmoituksen tekemistä muotoamisoikeuden käyttämisenä ja kuittausilmoitusta sen mukaisesti konstitutiivisena toimena. Ks. esim. *Oser—Schönenberger* V: 1 s. 634; *von Tuhr—Siegwart* II s. 647 s.

Hakulisen väitöskirjassaan esittämän kannan mukaan kuittausilmoitus olisi luonteeltaan deklaratiivinen toimi. Ks. Perusteettoman edun palautus s. 159 ss.

93 Ns. kuittaustilanteen (»Aufrechnungslage») syntymisen on Keski-Euroopassa yleensä katsottu jo sellaisenaan muuttavan oikeustilaa. Täten syntynyttä tilaa on kuvattu vaihtelevin tavoin. Omalaatuisimpia luonnehtimisia lienee *Kohler*in (ZZP 24 s. 34 ss., vrt. ZZP 20 s. 1 ss.) luoma »Vinkulierungszustand».

94 Tämän seikan on Sveitsin OR 124 §:n osalta todennut von Tuhr. Ks. *von Tuhr—Siegwart* II s. 656. BGB 389 §:n johdosta ks. esim. *Larenz* I s. 275 ja *Esser* s. 308 s.

myöskin Saksan oikeustieteessä.[95] Erityisesti Pohjoismaiden osalta on todettava, että roomalaisen oikeuden lähteiden erheelliseen tulkintaan perustuneen ipso iure -teorian vaikutukset ovat ulottuneet tänne suhteellisen vaimeina. Ja koko teoria on ollut pohjoismaisille oikeuskäsityksille vieras. Eikä Pohjoismaissa ole suotu kuittausedellytysten syntymisen johdosta syntyneelle tilanteelle (ns. kuittaustilanteelle, »Aufrechnungslage») samaa merkitystä kuin Keski-Euroopassa.[96] Kuten jo edellä on lausuttu, on yhteispohjoismaista velkakirjalainsäädäntöä laadittaessa lähdetty siltä pohjalta, että kuittausvaikutukset syntyvät vasta ex nunc. Tätä selväpiirteistä ja tasapuolista kantaa on nähdäkseni hyvällä syyllä pidettävä myös Suomen voimassa olevan oikeuden mukaisena.[97]

Vastakkaisten saamisten perustuminen samaan oikeussuhteeseen ei nähtävästi vaikuta kuittausvaikutusten syntymishetkeen. Tosin edellä on eri yhteyksissä käynyt selville, että juuri mainittu konneksiteetti erityisesti Pohjoismaissa vallitsevan käsityksen mukaan tietyissä tapauksissa väljentää kuittauksen edellytyksiä.[98] Taannehtivuutta konneksiteettisuhde tuskin kuitenkaan kykenee saamaan aikaan.[99] Konneksi-

---

95 Po. seikka havaitaan verrattaessa 1950-luvulla ilmestyneitä esityksiä esim. viime vuosisadan lopulla julkaistuihin tutkimuksiin.

96 Vrt. tämän johdosta erikoisesti *Illum*in esitystä (s. 11 ss., erityisesti s. 29 ss.).

97 Mainittakoon, että *Vinding Krusen* v. 1948 valmistuneeseen ehdotukseen yhteispohjoismaiseksi lakikirjaksi (En nordisk Lovbok. Udkast till en faelles borgerlig Lovbog for Danmark, Finland, Island, Norge och Sverrig) oli otettu kuittauksesta seuraava säännös: Modregning intraeder først fra det øjeblik begaering om modregning kommer frem til kreditor. Fra dette øjeblik er de to modregnede fordringer ophørt (ehdotuksen 6. kirjan 3. luvun 4_2 §). Ei ole syytä epäillä sitä, että tämä säännös on sitä laadittaessa katsottu Pohjoismaissa vallitsevan käsityksen mukaiseksi.

98 Ks. esim. s. 57 ss.

99 Tanskalaisella oikeustieteellä on ollut taipumusta antaa konneksiteettitapauksissa kuittaukselle taannehtiva voima. Näin menetteli jo *Lassen* (s. 759) kantaansa kuitenkaan perustelematta. Ks. myös *Munch-Petersen* II s. 104 s. *Ussing* (s. 426 s.) on tässä mielessä kiinnittänyt huomiota erityisesti molemminpuolisesti velvoittaviin (synallagmaattisiin) sopimuksiin. Kun näet näissä sopimuksissa sopijapuolten suoritukset ovat eräänlaisessa riippuvaisuussuhteessa toisiinsa, olisi siitä seurauksena, ettei koronmaksuvelvollisuutta voisi enää olla olemassa suoritusten kuittaamisen tultua mahdolliseksi. Tämä johtaisi siihen, että kuittauksen vaikutukset olisi tällöin luettava alkaviksi jo ex tunc.

*Ussing*in perustelu ei vaikuta vakuuttavalta. On ymmärrettävää ja oikeinkin, että konneksiteetti väljentää tiettyjä kuittauksen edellytyksiä. Mutta taannehtivuutta po. ominaisuus ei pystyne saamaan aikaan. Eikä koronmaksuvelvoitteen mahdollisen lakkaamisen tarvinne merkitä kuittauksen taannehtivuutta.

teettitapaukset ovat kylläkin eräissä tapauksissa sellaisia, joissa saattaisi tuntua kohtuulliselta suoda kuittaukselle vaikutus ex tunc. Ei näet liene syytä antaa konneksiteetille sellaisenaan mitään erityistä kuittaustilannetta luovaa voimaa. Ja kuittausilmoitukselle taas ei voitane po. tapauksissa sen enempää tehoa suoda kuin muutoinkaan.

Kysymys kuittausvaikutusten syntymishetkestä on meillä tullut ajankohtaiseksi tavallisimmin oikeudenkäynnissä tapahtuvan kuittauksen yhteydessä. Korkein oikeus asettui 1930- ja 1940-luvuilla lukuisissa tapauksissa ilman äänestyksiä sille kannalle, että kuittauksen oli katsottava tapahtuneen sinä hetkenä, jona kuittausta koskeva tahdonilmaisu on tullut vastapuolen tiedoksi.[100] Näissä tapauksissa oli myös useita sellaisia, joissa pääsaaminen ja vastasaaminen johtuivat samasta

100 Tässä selostettakoon lyhyesti seuraavat KKO:n ratkaisut:

KKO 1931 II 578: KKO lausui nimenomaan, että kuittaus oli tapahtunut 6. 11. 1929, jolloin vastaaja oli esittänyt kuittausvaatimuksensa. Kanteessa asunto-osakeyhtiö oli vaatinut osakkaalta vuokravastiketta ja eräitä muita osakkaan vastattavia suorituksia. Osakas teki kuittausvaatimuksen eräiden korjauskustannusten perusteella.

KKO 1934 II 327: RO oli hylännyt takausmiehiä vastaan ajetun kanteen vanhentuneena. Turun HO hyväksyi kanteen ja samoin erään takausmiehen päävelallisen vastasaamisen perusteella tekemän kuittausvaatimuksen. Viimeksi mainitun osalta HO lausui lisäksi, että vastaajat oikeutettiin ulosmittaustilaisuudessa tai, jos kuittaus sitä ennen tapahtui, silloin käyttämään heille myönnettyä kuittausoikeutta, sikäli kuin he voivat silloin esittää kuittausvaatimuksen pohjana olleet talletustodistukset. Mikäli näin meneteltiin, oli korkoa maksettava vain siihen saakka, kun kuittausvaatimus oli RO:ssa tehty ja talletustodistukset siellä esitetty. KKO pysytti HO:n lopputuloksen, mutta lausui kuittauksesta lyhyesti, että sen oli katsottava tulleen toimitetuksi sinä päivänä, jona kuittausvaatimus oli RO:ssa tehty ja sen perustana olleet talletustodistukset esitetty.

KKO 1936 II 560: Kanteessa A oli vaatinut B:ltä velkakirjaan perustuvaa saamista ja vuokrasaatavaa. B:n kuittausvaatimus, joka esitettiin vastahaastekanteen muodossa, perustui työpalkkasaamiseen, jonka suuruus ylitti kanteessa vaadittujen saamisten yhteismäärän. KKO määräsi, että pääsaatavat korkoineen, mikäli ne olivat jo erääntyneet sinä päivänä, jona vastahaaste oli tiedoksi annettu, oli kuitattava vastaavalla määrällä vastasaatavaa, ja että B:n jäännössaatava 5 %:n korkoineen oli sanotusta päivästä lukien, mikäli se riitti, käytettävä sen jälkeen erääntyneiden A:n saamiserien kuittaukseen. Kuittausten tapahduttua oli A:n maksettava, mitä hän sen jälkeen vielä oli velkaa. — HO oli velvoittanut A:n maksamaan B:lle saamisten erotuksen korkoineen vastahaasteen tiedoksiantopäivästä lukien. KKO otti huomioon, että A:n vuokrasaaminen oli kestovelkaa, joka oli jäänyt jutun kestäessä jatkuvasti maksamatta.

KKO 1942 II 177: Kanteessa oli vaadittu vuokramaksusaatavaa ja kuittausvaatimus perustui vuokraesineen korjauskustannuksiin. KKO lausui, että kuittauk-

oikeussuhteesta.[101] Tästä jo melko vakiintuneena pidettävästä käytännöstä huolimatta korkein oikeus v. 1952 eräässä ratkaisussaan asettui kuittauksen taannehtivan vaikutuksen kannalle. Tämän ratkaisun (KKO 1952 I 12) otsikossa lausutaan nimenomaan, että oikeudenkäynnissä vaaditun kuittauksen vaikutusten oli katsottu syntyneen jo sinä päivänä, jona molemminpuoliset saamiset kävivät kuittauskelpoisiksi. Tästä ajankohdasta kuittausilmoituksen tekemiseen oli tuossa tapauksessa ennättänyt kulua jo lähes kymmenen vuotta. Vastakkaiset saamiset eivät olleet debita connexa. Tilanne jutussa oli tosin sikäli erikoinen, että oikeudenkäynnin kantaja oli tehnyt kuittausilmoituksen. Tällä seikalla ei kuitenkaan ilmeisesti ole ollut merkitystä, koska selostuksen otsikko oli laadittu edellä selostettuun yleiseen muotoon.[102] Eri-

---

sen oli katsottava tapahtuneen sinä päivänä, jona vastaaja oli esittänyt kuittausvaatimuksen.

KKO 1944 II 32: Rakennusosakeyhtiö oli kanteessa vaatinut osakkaaltaan tämän maksettaviin kuuluvaa vastiketta. Osakas teki kuittausvaatimuksen sillä perusteella, että hän oli joutunut teettämään huoneistossa eräitä kaupungin rakennusjärjestyksen edellyttämiä muutostöitä. Kaikki oikeusasteet lausuivat, että kanteessa vaadittusta ja maksettavaksi tuomitusta määrästä oli vähennettävä se saaminen, jolla vastaaja oli 15. 6. 1942 ilmoittanut kuittaavansa vastapuolensa saamista ja mikä määrä oli tuona päivänä katsottava suoritetuksi.

KKO 1944 II 55: A:lle oli testamentattu hänen alaikäisenä ollessaan tietty rahasumma, mitä hänen holhoojansa testamentissa olleen määräyksen mukaisesti oli pitänyt hallussaan. Täyteen ikään tultuaan A vaati tuota rahamäärää B:ltä. B teki kuittausvaatimuksen eräiden menojen (vuokramaksujen ja verojen) perusteella, joita hän A:n puolesta oli joutunut suorittamaan. Turun RO ja HO lausuivat kuittauksen tapahtuneen vasta tuomion antohetkellä. KKO muutti tuomiota sikäli, että kuittauksen oli katsottava tapahtuneen jo kuittausvaatimuksen esittämishetkellä.

Ks. myös KKO 1930 II 169, jossa Helsingin RO ja Turun HO lausuivat kuittauksen tapahtuneen silloin, kun kuittausvaatimus oli esitetty. Kun KKO hylkäsi kanteen, ei se joutunut lausumaan mitään kuittausvaatimuksen osalta.

101 Po. laatua olivat KKO 1931 II 578, 1942 II 177 ja 1944 II 32, joissa kaikissa oli kysymys joko asunto-osakeyhtiön (tai rakennusyhtiön) ja sen osakkaan tai vuokranantajan ja vuokramiehen välisistä oikeussuhteista. Po. ratkaisujen johdosta ks. edellistä alaviitettä. Ks. lisäksi KKO 1945 II 73, jossa ei lausuttu mitään kuittauksen taannehtivuudesta.

102 Kysymyksessä oli KKO:n jaostoratkaisu, ja jaoston puheenjohtajana toimi silloinen oikeusneuvos *Hakulinen*. KKO:ssa oli äänestys, mikä ei kuitenkaan koskenut kuittausvaikutusten voimaantulohetkeä.

Ratkaisua on pidetty nähtävästi tärkeänä, koska se on harvoja selostuksena julkaistuja KKO:n ratkaisuja 1950-luvulta.

tyisesti on syytä mainita, että tuomioistuinkäytäntömme on varhemmin osoittanut tiettyä taipumusta katsoa oikeudenkäynnissä tapahtuvan kuittauksen vaikutusten astuvan voimaan vasta tuomitsemishetkellä.[103] Sitä vastoin en ole löytänyt ainoatakaan aikaisempaa ratkaisua, jossa korkein oikeus tai edes joku sen jäsenistä olisi asettunut samalle kannalle kuin juuri mainitussa v. 1952 annetussa tuomiossa. Onkin sanottava, että tässä tuomiossa omaksuttu kanta merkitsee pohjoismaisille oikeuskäsityksille vieraiden näkemysten tuomista oikeuselämäämme.[104]

V. Saattaa käydä niin, että velallinen on suorittanut velkansa, vaikka hänellä olisi ollut kuittauskelpoinen vastasaatava. Tässä tilanteessa tulee esille kysymys siitä, voiko velallinen perästäpäin kuitenkin vielä toteuttaa kuittauksen ja saada toiselta osapuolelta edunpalautuskantein takaisin sen määrän, minkä suorittamisesta hän kuittauksen johdosta olisi välttynyt. Jos hänen vastasaatavansa on ollut vähintään hänen maksamansa erän suuruinen, saisi hän siis koko tämän erän takaisin.[105]

Jos maksu on suoritettu tietoisena vastasaatavasta ja kuittauksen mahdollisuuksista, niin eivät äsken mainitut kuittaus ja siihen liittyvä palautuskanne missään tapauksessa voi menestyä. Onhan velallinen tällöin tietoisesti jättänyt muotoamismahdollisuutensa käyttämättä ja mennyt suoritustoimillaan poistamaan pohjan kuittaukselta.[106] Mutta jos velallinen ei ole ollut selvillä kuittauksen käytettävyydestä, niin

---

103 Ks. Turun RO:n ja HO:n kantaa edellä alav:ssa 100 selostetussa ratkaisussa KKO 1944 II 55.

104 Ruotsin tuomioistuinkäytäntö on asettunut sille kannalle, että kuittausvaikutukset on luettava alkaviksi kuittausilmoituksesta. Ks. *Rodhe* s. 72 alav. 3:ssa mainittuja ratkaisuja, erikoisesti NJA 1932 s. 621. Aikaisemmista ratkaisuista ks. *Rabenius* s. 106 s.

Samalla kannalla on oltu Tanskassa (ks. *Ussing* s. 418) ja Norjassa (ks. *Arnholm*, Streiftog s. 114 s.).

105 Toisena mahdollisuutena olisi periaatteessa ajateltavissa maksutoimen saaminen pätemättömäksi ja tämän perusteella tapahtuva maksetun määrän takaisin periminen. Tällaisen esim. KS 46 §:ssä ja UVA 29 §:ssä toteutetun järjestelyn korvaa kuitenkin joustavampi edunpalautuskanne niissä tapauksissa, joissa tämä vaade on menestyksellä toteutettavissa. Ks. tämän johdosta *Hakulinen*, Velvoiteoikeus I s. 339.

106 Tekstissä mainitussa tapauksessa ei juuri ole pidetty edunpalautusta mahdollisena. Ks. esim. *Enneccerus—Lehmann* s. 288 s. Vrt. kuitenkin Ranskan oikeuden osalta *Aubry—Rau* IV s. 358.

kohtuussyyt tuntuisivat kyllä puoltavan myönteistä suhtautumista po. kuittaukseen ja edunpalautukseen. Roomalaisesta oikeudesta alkaen onkin puollettu kantaa, jonka mukaan edunpalautusvaade — condictio indebiti — johtaisi tässä tapauksessa suotuisaan tulokseen.[107] Meillä on kyseistä ratkaisua kannattanut *Hakulinen* erityisesti väitöskirjassaan.[108] Suopea suhtautuminen kosketeltuun condictioon sopeutuukin hyvin Hakulisen puoltamaan ipso iure -konstruktioon. Yleensä on Pohjoismaissa kuitenkin asetuttu po. vaateen suhteen kielteiselle kannalle. Tätä ratkaisua, jonka aikanaan jo *Wrede* hyväksyi, onkin pidettävä oikeana.[109] Pohjoismaissahan ei ole — kuten jo edellä on käynyt ilmi — annettu kuittaustilanteen syntymiselle sellaista oikeustilaan vaikuttavaa merkitystä kuin on ollut laita Keski-Euroopassa. Ratkaiseva merkityshän on suotu kuittausilmoitukselle. Mikäli tämän ilmoituksen suorittaminen on lyöty laimin ja menty maksutoimenpitein poistamaan kuittauksen toteuttamisen mahdollisuudet, ei ole enää mahdollisuuksia tilannetta perästäpäin korjata — ei vaikka maksun aikoihin olisi oltukin bona fide.[110]

---

107 Roomalaisen oikeuden myönteinen kanta ilmenee mm. eräistä Corpus iuriksen kohdista. Ks. esim. D. 16, 2, 10. Roomalaisen perinteen voimasta tämä mielipide oli vallitsevana myös pandektioikeudessa. Ks. siitä *Windscheid—Kipp* II s. 464 s. Windscheid oli sitä paitsi ns. edellytysopin puoltajia, mikä lienee myös johtanut häntä omaksumaan po. kannan.

108 Ks. *Hakulinen,* Perusteettoman edun palautus s. 159 ss. Samalla kannalla Hakulinen on ollut myös teoksessaan Obligationenrecht (s. 88).

109 Ks. *Wrede,* Kvittning s. 114 ss., erikoisesti s. 121. Samoin *von Bonsdorff,* JFT 1956 s. 225 s.

Po. kannalla olleista pohjoismaisista tutkijoista mainittakoon erikoisesti *Arnholm* (Streiftog s. 115 s. ja 174 s.). Ks. myös *Illum* s. 227.

Mainittakoon, ettei *Hakulinen* teoksessaan Velvoiteoikeus enää tuo julki kyseistä tapausta *condictio indebiti* -tapausten joukossa. Ks. mt. I s. 342 s.

110 Tekstissä mainituista syistä on myöskin Keski-Euroopassa ryhdytty suhtautumaan entistä kielteisemmin edunpalautusvaateen käyttömahdollisuuksiin po. tilanteessa. Näin on tapahtunut erityisesti Sveitsissä. Ks. sen johdosta *von Tuhr—Siegwart* I s. 465 s. Mutta Saksassakin kehityksen kulku on ollut samantapainen. Niinpä siellä usea tutkija on ollut sitä mieltä, että BGB 813 §:n mukainen edunpalautusvaade ei sovellu nyt esillä olevaan tapaukseen. Ks. sen johdosta *Enneccerus —Lehmann* s. 288, *Larenz* I s. 276 alav. 1 sekä *Soergel—Siebert* I 389: 4 ja siellä mainittua kirjallisuutta. Ja Saksan oikeuskäytäntökin on asettunut samalle kannalle. Ks. tämän johdosta erikoisesti erästä Reichsgerichtin ratkaisua 5. 3. 1928 (Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen osa 120 s. 280). Kun siis po. condiction käyttöä ei ole hyväksytty edes Saksassa, jossa sentään on suotu kuittaustilanteelle

selvästi merkittävämpi asema kuin esim. meillä, niin vielä vähemmän on syytä asettua po. kannalle meidän maassamme.

Niissä oikeusjärjestyksissä, joiden kuittaussäännöstö rakentuu ipso iure -teorian pohjalle, on kyseinen edunpalautusvaade katsottu jo asian luonteesta johtuen mahdolliseksi. Ks. esim. Ranskan oikeuden osalta *Aubry—Rau* IV s. 357 s. ja Itävallan osalta *Ehrenzweig* II: 1 s. 349.

Vertailun vuoksi on mielenkiintoista todeta, ettei liioin vanhentuneen saamisen bona fide tapahtunutta maksua ole katsottu voitavan saada edunpalautusvaatein takaisin. Ks. erityisesti *Rekola* II s. 386 ss. ja 423 ss. Samoin jo *Wrede,* Obligationsrätt s. 245. Po. kanta on myös ulkomailla ollut tavallinen. Ks. esim. *Arnholm,* Streiftog s. 176 s.; *Ussing* s. 469. Vrt. myös *Rodhe* s. 688 ss. Saksassa ja Sveitsissä po. kanta on nimenomaisin säännöksin omaksuttu (BGB 222_2 § ja OR 63_2 art.). — Olisi kieltämättä outoa, jos edunpalautusvaateen menestysmahdollisuus kyseisissä vanhentumis- ja kuittaustilanteissa arvioitaisiin eri tavoin.

7 §. SOPIMUSPERUSTEINEN KUITTAUS

Kuittaus voidaan saada aikaan myöskin kummankin velkojan siitä tekemin sopimuksin. Velkasuhteiden alalla vallitsee näet sopimusvapaus.[1] Kuittauksen vapaaehtoisen järjestelyn edellytyksenä on, että velkasuhde on asianomaisen sopijakumppanin disponoitavissa.[2] Kun kumpikin puoli tällöin suostuu kuittaukseen, ei pakollisen kuittauksen edellytyksien yleensä tarvitse olla olemassa. Mikäli nämä edellytykset nimittäin suojaavat kuittausta vastustavan velkojan asemaa, ei niillä ole vapaaehtoisen kuittauksen yhteydessä mitään tekemistä. Niinpä siis esim. vastakkaisuus-, samanlaatuisuus- ja erääntyneisyysvaatimukset putoavat pois. Aivan erisisältöisiä saamisvaateita voidaan täten sopimuksen tietä kuitata. Ja VKL:n kuittausta rajoittavat säännökset on mahdollista asianomaisen velkojan ja velallisen solmimin sopimuksin syrjäyttää. Myöskin vanhentuneita ja vuosihaasteessa valvomatta jätettyjä saamisia on lupa VanhA 5 ja 13 §:ssä säädettyjen rajoitusten estämättä sopimuksen perusteella käyttää kuittaukseen. Mutta jos tietty kuittauksen edellytys on järjestetty sivullisten henkilöiden suojaksi, ei sitä ole lupa velkojatahojen sopimusperusteisin järjestelyin syrjäyttää. Kysymyksessä on tällöin pakottavaa oikeutta oleva normi. Muutoinhan kuittauksen edellytykset ovat yleensä tahdonvaltaista oikeutta.[3]

Kuittauksesta tehtyä sopimusta tulkittaessa on noudatettava yleisiä tulkinnallisia periaatteita.[4] Eräissä tapauksissa — esim. sopi-

---

1 Kuittaussopimuksen sallittavuutta on tavallisesti perusteltu vain po. sopimusvapaudella. Ks. esim. *Enneccerus—Lehmann* s. 276; *Oser—Schönenberger* V:1 s. 624 s.

2 Ks. *Ussing* s. 389; *Enneccerus—Lehmann* s. 276; *Kress* s. 567. Samalla tulee tietysti muittenkin oikeustointen pätevyysedellytysten olla olemassa.

3 Ks. edellisen johdosta *Wrede,* Obligationsrätt s. 219 s.; *Ussing* s. 389; *Leonhard* s. 611; *Larenz* I s. 277; *Guhl* s. 215; *Savatier* II s. 250.

Sivullisten — lähinnä velkojain — suojaksi säädettyjä rajoituksia tunnetaan yhtiöoikeuden alalla, joista edellä on jo ollut puhetta (s. 132 s.). Myöhemmin tulee 12:nnessa §:ssä esille vastaavia konkurssioikeudellisia rajoituksia.

4 Ks. sopimusten tulkintaperiaatteista *Kivimäki—Ylöstalo* s. 237 ss. ja siellä mainittua kirjallisuutta.

muksen vaikutuksia arvioitaessa — lienee kuitenkin syytä turvautua myös pakollisen kuittauksen normeihin. Ei näet voitane ilman muuta lähteä siitä, että kuittaukseen suostunut henkilö olisi luopunut hänelle pakollisessa kuittauksessa järjestetyistä eduista.[5] Niinpä kuittausvaikutusten voimaantulohetki voidaan kyllä järjestää sopimuksin, mutta muutoin ei ole perusteltua poiketa pakollisen kuittauksen linjoilta, elleivät tavanomainen oikeus tai kauppatavat muuta osoita.

Sopimusperusteista kuittausta esiintyy useissa muodoissa. Ensinnäkin on mahdollista, että sopijakumppanit yhdellä kertaa järjestävät kuittauksen kerta kaikkiaan valmiiksi. Kuittaus on tällöin jo pelkällä sopimuksella tapahtunut tosiasia.[6] Aina ei kuitenkaan ole mahdollista tai tarkoituksenmukaista siten menetellä, mutta vastainen kuittaus olisi kuitenkin tarpeen saada varmennetuksi. Tällaisissa tapauksissa voidaan solmia etukäteen sopimus tulevaisuudessa aikaan saatavasta kuittauksesta, ns. *pactum de compensando*. Näin menetellen luodaan pohja vastaiselle kuittaukselle.[7] Jonkin tulevaisuudessa ehkä sattuvan ilmiön, toimenpiteen tai tapahtuman ansiosta kuittaus toteutuu sopimuksen mukaisesti. Niinpä sopijakumppaneista toinen voi saada oikeuden yksipuolisesti suorittaa kuittauksen. Tällöin hänelle perustetaan sopimuksen tietä muotoamisoikeus. Voidaan myös järjestää kuittaus joko toisen osapuolen ilmoituksesta tai ilman muuta tapahtuvaksi esim. silloin, kun tietty saamisoikeus syntyy. Kyseinen kuittauksesta tehty sopimus ei näet edellytä, että vastakkaiset saatavat olisivat jo olemassa sopimusta solmittaessa.[8] Tällaisia sopimuksia esiintyy käytännössä useissa eri muodoissa, ja eräät niistä ovat myös melko tärkeitä.

Kyseessä oleva pactum de compensando voi pyrkiä saamaan toiselle sopimuskumppanille vakuuden tietyn saatavan hyväksi. Onhan varma kuittausmahdollisuus vakuutena erikoisen tehokas. Puheena olevan sopimuksen muodostanee esim. pankin säästökirjan luovuttaminen samalle pankille tältä saadun luoton vakuudeksi. Tällöin tulee

---

5 Näin *Enneccerus—Lehmann* s. 277.

6 Kuittauksen vaikutukset voidaan kyllä sopia alkaviksi jostakin myöhemmästä ajankohdasta.

7 Po. termiä on tieteisopissa joskus käytetty. Ks. esim. *Wrede*, Kvittning s. 188; *Staudinger* II: 1 Vor § 387: IV; *Guhl* s. 215. Esikuvana on mahdollisesti ollut pactum de contrahendo 1. esisopimus. Esisopimuksesta ei kyseisen kuittauksesta tehdyn sopimuksen yhteydessä tarvitse olla kysymys — eikä tavallisesti olekaan. Kuittauksen toteuttamiseksi ei näet enää yleensä kaivata uutta sopimusta. — Esisopimuksen käsitteestä ks. *Muukkonen*, Esisopimus s. 11 ss.

8 Ks. edellisen johdosta *Ussing* s. 389; *Staudinger* II: 1 vor § 387: IV; *Oser—Schönenberger* V: 1 s. 625.

pankin oma velka sen saamisen pantiksi — kyseessä on ns. pignus debiti. Vakuus toteutuu tässä tapauksessa pankin suorittamalla kuittauksella.[9] Luovuttaessaan säästökirjan on tallettajan samalla katsottava kuittauksen hyväksi luopuneen säästökirjaan hänen edukseen ehkä liitetystä irtisanomisehdosta. Muutenhan luovutuksen teho vakuutena saattaisi jäädä vajanaiseksi.[10] Ja niin ikään henkivakuutuskirja on mahdollista luovuttaa vakuutusyhtiölle kerrotun kaltaisessa vakuutustarkoituksessa pantiksi yhtiön antaessa luottoa vakuutuksenottajalle.[11]

Eräissä kestovelkasuhteissa käy päinsä etukäteen sopia toisen osapuolen vaatimusten kuittautumisesta. Ja ulkomaankaupassa tavalliset *clearing*-järjestelyt kuuluvat niin ikään kyseisiin sopimussuhteisiin. Näin saattaa olla laita esim. vuokra- ja työsopimussuhteissa. Niinpä velallinen voi luovuttaa omistamansa esineen velkojalleen käytettäväksi ja samalla sopia siitä, että vuokramaksua vastaavat erät kuitataan hänen velkansa vähennyksiksi.[12] Tietyt sopimustyypit ovat sitä paitsi ilman muuta sellaisia, että niissä on katsottava sovituksi vastakkaisten saamisten kuittauksesta. Tässä mielessä viitattakoon konttokuranttisuhteeseen.[13]

---

9 Tapauksessa vakuutena olevan velkakirjan — s.o. pankin säästökirjan — realisointi tapahtuu KK 10 luvun sääntelemästä panttioikeudesta poikkeavalla tavalla. Tähän nähden lienee syytä kysyä, onko kyseessä ollenkaan panttaussopimus. Tähän on syytä huomauttaa, että velkakirjankin panttauksen yhteydessä on mahdollista tietyssä laajuudessa sopia realisointitavasta. Ks. siitä *Taxell,* Panträtt i skuldebrev s. 146 ss. (Taxell ei po. tutkimuksessaan ole kosketellut säästökirjan panttausta.)

Kyseinen säästökirjan luovutussopimus on meillä tullut käytäntöön nimenomaan sen takia, etteivät säästöpankit säästöpankkilain 36_2 §:n nojalla saa antaa takaussitoumuksia. Ks. tästä KKO 1958 II 23 ja sen johdosta DL 1958 II s. 117 ss.

Ks. po. luovutussopimuksen johdosta *Ussing* s. 429; *Undén,* Om panträtt i rättigheter s. 33 s., 152 s.

Mahdollista olisi sopia pankin kanssa myös siitä, että tallettaja ei nosta varoja tililtään. Varat tulisivat tällöin »jäädytettyinä» olemaan saadun luoton vakuutena. Säästökirjan traditio johtaa kuitenkin varmemmin samaan tulokseen.

10 Vrt. edellä s. 53 ja 125.

11 Ks. *Ussing* s. 429. — Vakuutuskirjan panttauksesta ks. erityisesti *Sindballe,* Dansk Forsikringret II s. 62 ss.

12 Suomen oikeusjärjestys on yleensäkin ollut suopea vuokramiehen kuittausoikeutta kohtaan. Ks. s. 108.

13 Sopimus konttokuranttisuhteen perustamisesta on siis *pactum de compensando.* Po. seikan totesi jo *Wrede* (Obligationsrätt s. 219 s.). Ks. myös *Rodhe* s. 64; *Ussing,* Enkelte Kontrakter s. 58 ss.; *Guhl* s. 215.

Konttokuranttisuhteesta ks. lisäksi *G. Granfelt,* Om kontokuranten, passim;

Kun kuittauksesta tehdyn sopimuksen toinen osapuoli nojautuu sopimukseen ja haluaa pakottaa sopimusta rikkoneen puolen pysymään sopimuksessa, on kyseessä pakon käyttö. Kuittaus luetaan silti »vapaaehtoisen» kuittauksen piiriin. Pakon käytön perustana on näet kuitenkin sopimus, sillä tällöin noudatetaan vain sääntöä pacta sunt servanda.[14]

Kuittaussopimuksen juridisesta luonnehtimisesta on oltu eri mieltä. On jopa selitetty, ettei kyseessä olisikaan teknillisesti yksi ja ainoa sopimus, vaan kaksi samanaikaista oikeustointa, lähinnä kaksi — kylläkin toisistaan riippuvaa — anteeksiantosopimusta.[15] Tällainen konstruktio vaikuttaa melko keinotekoiselta. Sopimusta on näet kyllä pidettävä yhtenä sopimuksena.[16] Eikä tätä sopimusta ole syytä sijoittaa anteeksiannon piiriin. Saahan näet kuittauksen johdosta kumpikin osapuoli oman saamisensa lakkaamisesta kyllä hyvitystä oman velan lakkaamisen muodossa. Nähtävästi on käsillä omalaatuinen velkasuhteitten lopettamissopimus.[17]

Chydenius, Kontraktsrätt I s. 208 ss.; *Staub,* Kommentar II § 355—357 ja siellä mainittua kirjallisuutta sekä OR 117 ja 124_3 art.

Mainittakoon, ettei sellaista saamisoikeutta, joka on sisältynyt konttokuranttisuhteeseen, voida erillisin oikeustoimin käyttää kuittaukseen. Sehän olisi po. suhteen perustana olevan sopimuksen rikkomista. Näin *Chydenius* mt. s. 209. Ks. myös *Ussing,* mt. s. 58, jossa lausutaan, että konttokuranttisopimus »laegger et Baand paa de enkelte Fordringer».

Ks. myös KKO 1925 t. II 63: Kanne hylättiin, kun sen perustana ollut saaminen oli jo tullut kuitatuksi eräässä konttokuranttisuhteessa.

14 Mainittakoon saksalaisessa kirjallisuudessa esitetyn sellainenkin mielipide, että yksipuolinen, pakollinen kuittaus ei olisi asian luonteeseen soveltuva, koska kuittaus voidaan sopimuksenkin tietä saada aikaan. Ks. sen johdosta *Oertmann* s. 405.

15 Näin erikoisesti *Leonhard* s. 611 ja *Siber* s. 144 ss. Vrt. myös *Ussing* s. 359.

16 Ks. *Enneccerus—Lehmann* s. 276; *Larenz* I s. 277; *Weigelin* s. 124 ss. — Usea tutkija eritoten Saksassa on nähnyt kuittauksesta tehdyssä sopimuksessa yhtenäisen anteeksiantosopimuksen. Ks. sen johdosta *Oertmann* s. 405 s.

17 Kuittausinstituuttia selvitettäessä on muutenkin ollut usein taipumusta sijoittaa kuittauksen yhteydessä tapahtuvia toimenpiteitä muiden säännöstöjen piiriin. Vrt § 3: II.

Jos asianosaisten sopimuksin kuitattua saatavaa peritään tuomioistuimessa, niin kanne tutkitaan ja hylätään. Väite po. sopimuksen solmimisesta on asiaväite. Tilanne on tässä tapauksessa sama kuin yleensä sovinnossa, jolle ei ole tuomioistuimen vahvistamista saatu. Ks. siitä *Wrede* II s. 56 ja KKO 1950 II 380. Jos asianosaisten sopimuksin kuitattua saatavaa peritään tuomioistuimessa, niin kanne tutkitaan ja hylätään. Väite po. sopimuksen solmimisesta on asiaväite.

Kolmas osa

KUITTAUS OIKEUDENKÄYNNISSÄ

8 §. KUITTAUKSEN PROSESSUAALISET EDELLYTYKSET

1. Yleisiä näkökohtia

I. Oikeudenkäynnissä kuittaus tulee tavallisesti esille vastaajan aloitteesta. Vastaajalla on — kuten jo edellä on mainittu — kaksi keinoa saada kuittaus aikaan. Hän voi ensinnäkin turvautua kanteeseen, riitajutuissa säännönmukaisesti ns. vastahaastekanteeseen. Sen ohessa hänellä on mahdollisuus tuoda prosessin kestäessä vapaamuotoisesti väitteen tapaan julki kuittausta koskeva tahdonilmaisu. Jälkimmäistä sanotaan seuraavassa esityksessä lyhyyden vuoksi yleensä pelkäksi kuittausvaatimukseksi.[1]

---

[1] Yllä esitetyt kaksi vaihtoehtoa eivät ole kaikissa maissa olleet aina käytettävissä. Ks. s. 19 s. Ja Itävallassa on nykyisen siviiliprosessijärjestyksen aikana oltu eri mieltä siitä, onko vastakanne siellä enää mahdollinen kuittauksen aikaansaamiseksi. Ks. siitä *Gschnitzer* VI s. 496 ja *Melichar,* JurBl 1946 s. 49 ss.

Eräissä tapauksissa tulee kysymykseen takaisinsaantikanne kuittauksen prosessuaalisena tehoisaksi tulomuotona. Ks. siitä § 11: 4.

Jos vastahaastekanteen edellytyksiä ei ole ollut, mutta kanne on voitu ottaa tutkittavaksi tavallisena kanteena, voidaan tällainen kanne kumulaation mukaisin edellytyksin yhdistää alkuperäisen kanteen kanssa. Ja samoin on laita, jos vastaaja ei ole yrittänytkään kannettaan vastahaastekanteeksi. Näissä tapauksissa kumuloiminen ei ole kuitenkaan pakollinen eikä sitä ole välttämätöntä yllä pitää. Ks. tästä s. 198 ja siellä mainittua kirjallisuutta.

Kuittausvaatimus voi tulla esitettäväksi alkuperäisen kantajan taholta myöskin kuittauksen tarkoituksin vireille pantua vastahaastekannetta vastaan. Ks. KKO 1930 II 652. Ja kyseisen kuittausvaatimuksen prosessuaalisena keinona voitaneen käyttää lisäksi uutta kannetta. Tällainen kanne tulee kumuloitavaksi kantajan aikaisemman kanteen kanssa. Vastahaastekanteen normeja tähän kanteeseen tuskin kuitenkaan sovellettaneen. Ks. tämän johdosta *Kallenberg* I s. 991 ss. Vrt. myös

Kyseiset kuittauksen toteuttamiskeinot eroavat siis toisistaan käsitteellisesti siinä tavassa, millä niitä tuomioistuimissa käytetään.[2] Mutta noilla keinoilla on muitakin eroavuuksia. Eräisiin tyypillisiin poikkeamiin kiinnitetään jo tässä yhteydessä huomiota.

Vastahaastekanne on sikäli itsenäinen, ettei sen tutkiminen ole pääkanteen tutkittavaksi ottamisen varassa. Jos näet on olemassa edellytykset ensiksi mainitun kanteen tutkimiselle täysin erillisenä »tavallisena» kanteena, niin käy se kyllä päinsä.[3] Pakollista kuittausta ei tosin enää saada tuomioistuinmenettelyssä aikaan eikä siihen tässä yhteydessä enää pyritäkään.[4] Kanteen perustana olevalle saamiselle saadaan kuitenkin tuomiovahvistus, mikäli oikeussuojan saannin edellytykset ovat käsillä. Näin ei voi tapahtua, kun kyseessä on väitteen tietä esitetty kuittausvaatimus. Mikäli kanteen tutkimisesta ei ole tuomioistuimessa tullut mitään, ei tuomioistuimelta saada vastasaamisen osalta lausuntoa. Voidaan sanoa, ettei kuittausvaatimuksella ole itsenäistä tarkoitusta.[5] Tästä on myös seurauksena, ettei pelkän kuittausvaatimuksen perusteella ole mahdollista saada tuomioistuimen lausuntoa siltä osalta vastasaamista, mikä on ylittänyt pääsaamisen määrän. Vastahaastekanteen avullahan tämäkin saadaan aikaan, mikä seikka tekee

---

Hellwig, System I s. 318; *Hotz,* SchJZ 1933 s. 211; *de Kotzebue* s. 523 ss. — Kyseisistä ilmiöistä on käytetty nimitystä *compensatio compensationis* (tai vastaavasti *reconventio reconventionis).*

2 Kuittausvaatimuksen ja vastahaastekanteen läheinen rinnastus ilmenee mm. siitä, että näitä toimia on useissa siviiliprosessioikeuden yleisesityksissä käsitelty rinnakkain kumulaatio-opin yhteydessä. Ks. esim. *Ekelöf,* Rättegång II s. 354 ss. ja *Munch-Petersen* II s. 103 ss. Saksankielisessä kirjallisuudessa on lausuttu, että kuittausvaatimus, joka on tehty väitteen muodossa, on »unentwickelte Widerklage» (esim. *Pollak* I s. 21). Ja *de Kotzebuen* (s. 380) mukaan tällainen kuittausvaatimus on vastakanne *lato sensu,* joskaan ei *stricto sensu.* — Kuittauksen suhteesta vastakanteeseen ks. lisäksi *Wach,* Handbuch I s. 290 s.; *Heinsheimer,* ZZP 38 s. 1 ss.; *Gautschi,* passim; *Hotz,* SchwJZ 33 s. 209 ss.

Kaikissa oikeudenkäyntijärjestyksissä ei vastakanteelta vaadita haasteen muotoja. Ks. esim. Saksan osalta *Baumbach—Lauterbach* § 253 Anh 3. — Ruotsin NRB 14: 3:n mukaan noita muotoja kyllä vaaditaan. Ks. siitä esim. *Hassler,* Rättegångsbalken I s. 219.

3 Ks. *Wrede—Palmgren* I s. 296 ss.; *Tirkkonen,* LM 1954 s. 596 ja Prosessioikeus pääpiirteittäin s. 121; *Kallenberg* I s. 991 ss.

4 Kysymykseen voi kuitenkin tulla vielä täytäntöönpanossa tapahtuva kuittaus. Ks. sen johdosta § 11: 6.

5 Ks. *Ekelöf,* Rättegång II s. 357. — Po. seikoista ei kuitenkaan seuraa, että esitetyllä kuittausvaatimuksella ei olisi voinut jo olla oikeudellisia vaikutuksia. Ks. siitä s. 247.

tuohon kanteeseen turvautumisen edulliseksi.[6] Mutta toiselta puolen kuittausvaatimukselle on ominaista huomattava joustavuus. Sehän voidaan esim. esittää miltei missä vaiheessa oikeudenkäyntiä hyvänsä.[7]

Puheena olevien kuittausmuotojen käyttöala ei läheskään täydelleen samastu. On näet tapauksia, joissa ei voida käyttää vastahaastekannetta kuittauksen aikaansaamiseksi. Niinpä jos vastasaamisesta on jo olemassa tuomioistuimen oikeusvoimainen ratkaisu, on sitä koskeva kanne jätettävä viran puolesta tutkittavaksi ottamatta. Näin on laita, vaikka vastahaastekanne olisi esitetty kuittauksen tarkoituksinkin.[8] Sitä vastoin on tuomiolla vahvistettua saamista kyllä lupa käyttää väitteen muodossa kuittaukseen.[9] Ja jos saaminen on tuomioistuimessa oikeusvoimaisesti selitetty vanhentuneeksi, ei sitä liioin voida vastahaastekanteen perusteena käyttää edes kuittauksen aikaansaamiseksi. Mutta väitteen muodossa tapahtuva kuittaus on kyllä sallittua, kuten edellä jo on mainittu.[10]

Kuittauksen materiaalisia edellytyksiä selviteltäessä kävi ilmi, että tietyissä tapauksissa on mahdollista käyttää sivulliselta henkilöltä olevaa vastasaamista kuittaukseen. Näinhän on laita eritoten pääsaamisen tultua luovutetuksi. Niin ikään on sellaisia tilanteita, joissa jonkun muun henkilön kuin pääsaamisen velallisen saaminen pääsaamisen velkojalta kelpaa käytettäväksi vastasaamisena kuittaukseen. Tässä suhteessa viitattakoon nimenomaan takausmiehen ja henkilökohtaista vastuuta vailla olevan pantinomistajan asemaan.[11] Selvää on, että kaikissa näissä tapauksissa tulee kysymykseen kuittaustahdon ilmaisu väitteen

---

6 Ks. edellisen johdosta esim. *Ekelöf*, mt. II s. 356 s. ja *Alten* s. 83 s.

Ks. myös KKO 1940 II 233: Vastaaja oli tehnyt kuittausvaatimuksen kahden eri vastasaamisen perusteella, joista kumpikin erikseen oli kanteessa haettua suurempi. Kanteen tultua hyväksytyksi pienempi vastasaatava määrättiin käytettäväksi kuittaukseen *pro summa concurrente* ja lausunnon antaminen muusta kuittausvaatimuksesta raukesi tarpeettomana.

7 Ks. tästä lähemmin s. 207 ss.

8 Vastahaastekanne on nimittäin kanne, ja kanteen tutkiminen käy päinsä vain prosessinedellytyksien ollessa olemassa. Ks. esim. *Kallenberg* I s. 991 ss.

9 Kun tuomioistuimessa vahvistetuksi tullut saaminen on kelpoinen pantavaksi täytäntöön, niin voinee sen velkoja suorittaa pakkoperinnän myös kuittauksen tietä. Ks. tuomiolla vahvistetun saamisen käyttämisestä kuittausvaatimuksen perustana esim. *Rekola,* LM 1944 alav. 47 ja *Tirkkonen,* Rikosprosessioikeus II s. 460 s.

Tuomioistuinkäytännöstämme viitattakoon seuraaviin ratkaisuihin: KKO 1929 II 858, 1931 II 236 ja 1942 II 177.

10 Ks. s. 99 s. alav. 231.

11 Po. poikkeuksellisten järjestelyjen johdosta ks. § 4: 2 B II ja III.

muodossa. Mutta miten on vastahaastekanteen laita? Näyttää siltä, että po. kanteen käyttö ei noissa tapauksissa käy päinsä. Niille tapauksille, joissa on lupa käyttää kuittaukseen jollekin muulle henkilölle kuuluva vastasaaminen, on ominaista poikkeuksellinen rajoitus defensiivisen kuittauksen piiriin. Tämä puolustuksenomaisuus jo viittaa siihen, ettei vastahaastekanteeseen turvautuminen ole niissä paikallaan. Vastahaastekannehan pyrkii — kuten kanteet yleensäkin — saamaan joka tapauksessa ratkaisun sen kohteena olevasta oikeussuhteesta.[12] Ja prosessuaaliselta kannalta on pantava merkille, että pääsaamisen velalliselta (jutun vastaajalta) näissä tapauksissa puuttuu aktiivinen asialegitimaatio (asiavaltuus) vastasaamista koskevista prosesseista. Tämäkin seikka vie pohjan pois vastahaastekanteen käyttämisestä. Eikä pääsaamisen velkoja (jutun kantaja) ole se henkilö, jolla olisi passiivinen asiavaltuus käyttää vastasaamisen velallisen puhevaltaa silloin, kun kuittaukseen on käytetty velkakirjan luovuttajalta oleva vastasaaminen. Kyseisissä poikkeuksellisissa tapauksissa ei liioin ole mitään oikeudellista tarvettakaan vastahaastekanteen ajamiseen. Pelkkä kuittausvaatimus riittää näet vallan hyvin täyttämään vastaajan kuittaustahdon toteutumisen.[13]

Vastahaastekanteen ja kuittausvaatimuksen eroavuudet eivät suinkaan rajoitu juuri kosketeltuihin kohtiin, kuten myöhemmässä esityksessä tullaan eri yhteyksissä havaitsemaan.[14]

---

12 Tosin myös vastahaastekanne on materiaalisen oikeuden kannalta luettava ns. defensiivisen kuittauksen piiriin kuuluvaksi. Mutta prosessin näkökulmasta po. kanne palvelee laajempia päämääriä kuin pelkän kuittauksen aikaansaamista. Tämä piirre huipentuu silloin, kun vastasaatava on ollut haunalaista saamista suurempi. Vastahaastekanteen perusteellahan saadaan ratkaisu myös siltä osalta vastasaamista, mikä on ylittänyt alkuperäisessä kanteessa vaaditun saamisen. Viitattakoon lisäksi myöhempänä (10 §:ssä) olevaan esitykseen kuittausvaatimuksen johdosta annetun ratkaisun oikeusvoimasta.

13 Erityisen selvänä po. seikka on esillä tilanteessa, jossa on käytetty kuittaukseen sivullisen henkilön kantajalta oleva vastasaaminen. Mutta ei voitane kieltää, että myös käytettäessä vastaajan sivulliselta henkilöltä olevaa saamista kuittaukseen puuttuu järkeviä perusteita vastahaastekanteen käyttämiseen. Lisäksi johduttaisiin outoihin tuloksiin ja tiettyihin käytännöllisiin vaikeuksiin, jos turvauduttaisiin po. tilanteessa vastahaastekanteeseen.

14 Tässä suhteessa viitattakoon esim. esitykseen kuittausvaatimuksen johdosta annetun ratkaisun oikeusvoimasta (ks. 10 §).

Eräistä muutoksenhakumenettelyn yhteydessä esille tulevista vastahaastekanteen ja kuittausvaatimuksen tutkimiseen liittyvistä kysymyksistä (eritoten ns. liittymisoikeudesta) ks. *Welamson,* Anslutningsvad och reformatio in pejus s. 19 ss.

II. Kun vastaaja oikeudenkäynnissä lähtee kuittauksen tielle — oli sitten kyseessä kumpi hyvänsä äsken mainituista menettelytavoista — ollaan tekemisissä ns. defensiivisen kuittauksen kanssa. Kuittaukseen tähtäävä reagointi kantajan perimistoimenpiteisiin ei edellytä sitä, että vastaaja muissa suhteissa suhtautuisi myönteisesti kantajan velkomiseen. Vastaaja saattaa näet suhtautua haunalaisen saamisen olemassaoloon ja pätevyyteen useissakin kohdissa täysin kielteisesti. Vastaajan kuittaustahtohan voi olla ilmaistu ainoastaan e v e n t u a a l i s e s t i eli siltä varalta, että kanne vastoin kiistämistä tulisi hyväksytyksi. Eventuaalisesti esitetyt selitykset ovat oikeudenkäynnissä yleensä tavallisia. Kun ei voida etukäteen tietää, miten tuomioistuin tulee jutussa esille tulevat ongelmat ratkaisemaan, onkin tarpeen käyttää hyväksi myös sellaisia prosessuaalisia keinoja, jotka jutun saadessa tietynlaisen asianomaiseen keinoon turvautuneelle riitapuolelle suotuisan käänteen jäävät merkitystä vaille.[15] Maamme oikeuselämässä ei eventuaalisesti esitetyn kuittausvaatimuksen sallittavuutta olekaan asetettu epäilyksenalaiseksi, oli sitten kyseessä vastahaastekanteen tai väitteen tietä julki tuotu kuittaustahto.[16] Vastahaastekanteeseenhan eventuaalinen kuit-

---

15 Eventuaalisesti suoritetuista toimista oikeudenkäynnissä ks. *Rosenberg* s. 273 s. ja *Pfizer*, ZZP 21 s. 367 ss.

Mainittakoon, että eventuaalisesta kuittauksesta on Saksan oikeustieteessä käytetty myös nimitystä »Hilfsaufrechnung». Näin esim. *Baumbach—Lauterbach* § 145: 4D. Tällä on haluttu ilmentää sitä, että kuittausvaatimus tulee tällöin vastaajan muun puolustautumisen avuksi.

16 Toisin on asian laita ollut Saksan oikeustieteessä, missä on usein haluttu asettaa esteitä eventuaaliselle kuittausvaatimukselle oikeudenkäynnissä tai se kokonaan kieltää. Nämä kannanotot ovat mielenkiintoisia pääasiassa perustelujensa takia. Näille on näet yhteistä se, että on pidetty lähtökohtana kuittauksen aikaansaamista tietyn tyyppisenä materiaalisena toimena. Tästä on sitten tehty johtopäätöksiä oikeudenkäynnissä tapahtuvan kuittauksen järjestelyä määriteltäessä. Niinpä on selitetty — kylläkin perustellusti — että kuittaus on aineellisen oikeustilan muotoamista. Tämän muotoamisen on taas katsottu yleensä edellyttävän tiettyä ehdottomuutta. Muotoamisoikeudet näet olisivat säännönmukaisesti »bedingungsfeindlich». Eventuaalisessa kuittausvaatimuksessa on taas nähty lykkääväehtoinen materiaalinen muotoamistoimi, joka ei soveltuisi siviilioikeuden kaavoihin. Tässä mielessä on saatu tukea eräästä BGB:n säännöksestä, nimittäin sen 388 §:stä, joka edellyttääkin kuittausilmoitukselta ehdottomuutta. Ks. edellisen johdosta esim. *Stölzel*, Schulung II, passim, ja *Geib*, ZZP 24 s. 462 ss.

Mistään ehdosta siviilioikeuden mielessä ei kuitenkaan ole kysymys silloin, kun oikeudenkäynnissä esitetään vaatimuksia ja väitteitä eventuaalisesti. Kyseessä on vain käytettyjen prosessuaalisten keinojen ensi- ja toissijaisuus sen mukaan, kuin niiden looginen järjestys kulloinkin edellyttää. Tällainen kuuluu oikeudenkäynnin säännönmukaiseen kulkuun. Ja erityisesti prosessioikeuden alalla voi olla

tauspyyntö usein sisältyy jo asian luonteesta johtuvana.[17] Ja väitteen muodossa esitetyistä kuittausvaatimuksista lienee varsin huomattava enemmistö eventuaalisesti tehtyjä.[18]

Oikeudenkäynti on defensiivisen kuittauksen tyypillisin ja tavallisin toteuttamispaikka. Mutta tulisiko prosessissa kysymykseen myöskin offensiivinen kuittaus? Tämä tapahtuisi lähinnä siten, että kantaja toisi kanteessa julki kuittaustahtonsa ja saisi aikaan pakollisen kuittauksen. Kantaja voi ainakin hänen saamisensa ollessa vastapuolen saamista suurempi tyytyä vaatimaan vain näiden saamisten erotusta. Mutta ei liene niinkään selvää, saako hän kyseisessä tilanteessa tuomioistuimen siunauksen kanteessa ehkä ilmaisemalleen tahdolle kuitata vastakkaiset saamiset pro summa concurrente. Ja vielä epäselvemmältä vaikuttanee, voidaanko kuittaus kanteen tietä toteuttaa niissä tapauksissa, joissa kantajan saaminen ei ole ollut vastaajan saamista suurempi. Näiden ongelmien ratkaisu edellyttää kuitenkin kannan ottoa sellaisiin probleemeihin, joista ei vielä ole ollut puhetta. Sen johdosta otetaan kanteen muodossa esitetyn kuittausvaatimuksen (ns. *agere cum compensatione* -ilmiön) yhteydessä ratkaistaviksi tulevat kysymykset pohdittaviksi vasta tuonnempana.[19]

Seuraavassa esityksessä kosketellaan aluksi kysymystä siitä, onko kuittaukseen käytettävän vastäsaamisen oltava selvä eli likvidi. Tämä ongelma on näet tietyllä tavalla ennakkoluonteinen eräisiin muihin prosessuaalisen kuittauksen yhteydessä esille tuleviin probleemeihin verrattuna, kuten eri kohdissa tullee käymään selville.[20]

---

kohtalokasta tehdä pitkälle meneviä päätelmiä jonkin ilmiön luonteen perusteella. Tässä mielessä on juuri kuittaussäännöstön alalla tehty melkoisesti erehdyksiä. Ks. edellisen johdosta esim. *Pagenstecher,* RheinischeZ 11 s. 118 ja *de Kotzebue* s. 314. Vrt. myös s. 29.

17 Vastaaja, joka suhtautuu myönteisesti kantajan haasteessa esittämään velkomukseen, ei yleensä ryhtyne turvautumaan vastahaastekanteeseen, vaikka hänellä onkin kuittauskelpoinen vastasaatava.

Keski-Euroopassa on tosin käyty kiistaa siitä, onko vastakanteen tietä mahdollista esittää eventuaalisia kuittausvaatimuksia. Ks. Saksan osalta *Stein—Jonas—Schönke* I § 145: VII ja Sveitsin osalta *Hotz,* SchwJZ 35 s. 213 ss.

Tuomioistuimissamme ei ole epäilty eventuaalisesti esitetyn kuittausvaatimuksen mahdollisuutta vastahaastekanteen yhteydessä. Tämän tueksi viitattakoon seuraaviin tapauksiin: KKO 1935 II 364, 1936 II 110, 1945 II 122 ja 1949 II 68.

18 Tämä käy ilmi siksi lukuisista KKO:n ratkaisuista, ettei niihin ole syytä tässä viitata.

19 Ks. § 11: 5.

20 Tässä suhteessa on mahdollista viitata esim. kysymyksiin prosessuaalisten toi-

2. Tuleeko kuittausvaatimuksen olla selvä?

I. Oikeudenkäynnit on yleisesti omaksutun käsityksen mukaisesti pyrittävä järjestämään varmoiksi sekä samalla nopeiksi ja halvoiksi.[21] Nämä päämäärät on kuitenkin perustellusti todettu keskenään suuressa määrin yhteensoveltumattomiksi. Jos nimittäin oikeudenkäynnin varmuudesta pidetään tiukasti kiinni, joutuvat toisiinsa liittyvät nopeus ja halpuus helposti kärsimään. Ja varmuuspyrkimys joutuu puolestaan vaaravyöhykkeelle, jos nopeus ja halpuus asetetaan ensi sijalle.[22]

Helposti havaittaneen, että vastasanottu pitää paikkansa myös kuittausvaatimuksen osalta. Eihän voida välttyä siitä, että kun prosessissa pyritään saavuttamaan riittävä selvitys kuittauksen edellytyksistä ja nimenomaan vastasaatavan olemassaolosta, oikeudenkäynti pitkistyy ja kallistuu. Mutta kun kuittauksen yhteydessä on kyseessä siksi tärkeä tapahtuma kuin vastakkaisten saamisoikeuksien lakkauttaminen ja siis kahdelle oikeussuhteelle vallan keskeinen kysymys, tuntuu vaaralliselta tinkiä siinä nopeuttamisen ja halpuuttamisen hyväksi, mikäli yleensä on ryhdytty kuittausvaatimusta tuomioistuimessa selvittelemään. Ja jo ensi näkemältä tuntunee luonnolliselta, ettei kuittausta voida prosessissa toimittaa, elleivät molemmat vastakkaiset saatavat — ja nimenomaan myöskin vastasaatava — ole joko riidattomia tai toteen näytettyjä. Niinpä jo pelkkä kuittausvaatimuksen esittäminen tuo yleensä mukanaan melkoisen riskin oikeudenkäynnin mutkistumisesta.

Juuri kosketeltua yleisprosessuaalisten tarkoituksenmukaisuusnäkökohtien vastakkaisuutta kärjistää kuittausinstituutin yhteydessä voimakkaasti se asianosaisten intressien ristiriita, mikä kuittaustilanteelle

---

mivaltanormien vaikutuksesta kuittausvaatimuksen tutkimiseen ja kuittausvaatimuksen johdosta annetun ratkaisun oikeusvoimasta.

21 Tekstissä mainittuihin näkökohtiin on kiinnitetty huomiota nimenomaan Suomen ja Ruotsin oikeustieteessä. Näin menetteli alkuaan eritoten *Afzelius* (Grunddragen s. 1 ss.) ja hänen jälkeensä useat muut. Ks. *Wrede—Palmgren* I s. 74; *Tirkkonen,* Rikosprosessioikeus I s. 101, Prosessioikeus pääpiirteittäin s. 29; *Kallenberg* II s. 1 ss.; *Prosesskommissionen* I s. 17.

Keski-Euroopan oikeustieteessä ei ole yleensä yhtä täsmällisesti keskitytty po. kolmeen päämäärään. Mutta peruslinjat ovat olleet sielläkin samat. Ks. esim. *Schönke* s. 5 s. Itävaltalainen *Klein,* joka tähdensi — kylläkin liioitellen — riitajuttuja eräänlaisena yhteiskunnallisena pahana, kiinnitti erikoista huomiota pyrkimykseen saada nuo jutut loppuun käsitellyiksi mahdollisimman nopeasti ja kivuttomasti. Ks. *Klein—Engel* s. 186 ja Kleinin mielipiteiden johdosta *Tirkkonen,* T. M. Kivimäen Juhlajulkaisu s. 414 s.

22 Onkin sattuvasti sanottu, että »eine gute Justiz ist teuer» (*Peters* s. 558). Ks. lisäksi *Tirkkonen,* Prosessioikeus pääpiirteittäin s. 29 s. alav. 34.

on tyypillistä. Onhan sen mukaan, mitä edellä on jo mainittu, kuittaukseen turvautuminen kantajana olevalle velkojalle yleisesti varsin vastenmielistä.[23] Hänhän on pannut — mikäli on kyseessä suorituskanne — oikeudenkäynnin vireille saadakseen käteisvaroja, ja kuittauksen toteutuminen voi tehdä po. päämäärän saavuttamisen tyhjäksi.[24] Ja vaikkei kuittaus toteutuisikaan, on se kuitenkin saattanut olla harmillisen lähellä ja ehkä myös viivyttänyt jutun ratkaisemista. Kantajalle on sitä paitsi yleensäkin edullista saattaa oikeudenkäynti nopeaan ratkaisuun. Shikaanimainen viivyttelynhalu on taas vastaajataholla esiintyvä ikävä ilmiö.[25]

Toiselta puolen on kyllä huomattava, että tietyissä tilanteissa kanteen ja kuittausvaatimuksen yhteisestä käsittelystä saattaa olla etua niin hyvin oikeudenkäynnin varmuuden kuin sen nopeuden ja halpuudenkin kannalta. Näin on laita nimenomaan silloin, kun kannesaatavalla ja vastasaatavalla on asiallista yhteyttä keskenään. Ja jos lisäksi oikeudenkäyntiaineisto on yhteistä, saattaa tuo hyöty muodostua huomattavaksikin. Tällöinhän yhteinen käsittely voi varmentaa oikean tuloksen saavuttamisen joustavimmalla ja halvimmalla tavalla. Saavutetaan siis samoja etuja kuin kumulaatiossakin.[26] Ja kun kuittausvaatimus otetaan tutkittavaksi ilman muodollisuuksia, niin vältytään myös uuden erillisen jutun vireillepanon mukanaan tuomista vaivoista ja ajanhukasta.

Jo ylimalkaisesti asiaa arvostellen näyttää siis siltä, että oikeudenkäynnissä tapahtunut kuittausvaatimus lisää prosessin tarkoituksenmukaisen järjestelyn vaikeuksia.

II. Oikeudenkäynnin pitkistyminen on odotettavissa erityisesti silloin, kun vastasaatavan olemassaoloa ja sen kuittauskelpoisuutta yleensä ei ole kyetty heti osoittamaan. Ei olekaan mikään ihme, että juuri tällaisissa tilanteissa on haluttu kuittausvaatimuksen tutkiminen koko-

23 Ks. s. 30 ss.

24 Kuittausvaatimus voi tulla esitetyksi myös vahvistuskanneprosessissa. Tällaisena tapauksena voidaan mainita erityisesti konkurssissa riitautetun saatavan vahvistamista tarkoittava prosessi. Ks. esim. KKO 1936 II 95. — Po. prosesseista ks. *Tirkkonen,* LM 1954 s. 295 ss. ja myöhempänä § 13: II.

25 Shikaanista kuittauksen yhteydessä ks. erikoisesti *Novak,* ÖJZ 1949, s. 346 s.

26 Juttujen yhdistämisen (kumulaation) mukanaan tuomista eduista ks. *Wrede —Palmgren* I s. 290; *Sjöström—Alkio* s. 86; *Tirkkonen,* Rikosprosessioikeus I s. 419 s.; *Ekelöf,* Rättegång II s. 347 s.

naan estää. Kuittausvaatimuksen toteutumisen edellytysten faktillisesta selvyydestä eli ns. likvidisyydestä (likviditeetistä) on siis tehty kuittausvaatimuksen asiallisen tutkimisen edellytys.[27] Ja vaikkei mentäisikään näin pitkälle, olisi kuitenkin löydettävä muita keinoja, joilla saataisiin velkomisjuttujen pitkittyminen epäselvien vastasaamisten käsittelyn johdosta estetyksi.

Kun puhutaan likvidisyydestä kuittauksen yhteydessä, niin tarkoitetaan tavallisesti — tahi ainakin ensi kädessä — pelkästään vastasaatavan olemassaolon selvyyttä.[28] Juuri sen osaltahan todistelu yleisimmin tulee ajankohtaiseksi ja myös helpoimmin saa aikaan viivytystä. Kysymys saatavan olemassaolosta on lisäksi, paitsi keskeisin, myös kauskantoisin esille tulevista todistelun kohteista. Ellei näet katsota saatavaa olevan olemassa, voi tuomioistuimen ratkaisu saada merkitystä myös muissa jutuissa. Myöhempänä tullaankin havaitsemaan, että juuri saatavan olemassaolon kohdalla likviditeettikysymys sivuaa tärkeää ongelmaa kuittausvaatimuksen johdosta annetun ratkaisun oikeusvoimasta.[29] Niinpä myös seuraavassa esityksessä kosketellaan pääasiassa vastasaatavan olemassaolon likvidisyyttä. Mutta periaatteessa pitää kyllä paikkansa, että likvidisyysongelma tulee esille kaikkien vastasaatavan kuittauskelpoisuuteen sisältyvien kysymysten yhteydessä.[30]

---

27 Likvidisyyden käsitteestä ks. *Rabenius* s. 60 ss.; *Ussing* s. 398 s.; *Kegel* s. 160 ss.

Sana likvidi johtuu ranskan kielen adjektiivista *liquide*, mikä — samoin kuin sen pohjana ollut latinen kielen sana *liquidus* — merkitsi alkuaan nestemäistä. Sittemmin po. sana on tullut merkitsemään myös selvää. Liike-elämän kielenkäytössä likvidi-sanalla on — kuten jo Nykysuomen sanakirjasta ilmenee — melkoista laajempi merkitys.

Kun nykyisessä juridisessa kielenkäytössä puhutaan kuittauksen yhteydessä saamisen likvidisyydestä, niin tällä tarkoitetaan täsmällisesti ilmaistuna sitä, että saatava on mahdollista näyttää heti toteen (saksaksi sofortige Beweisbarkeit). Ks. esim. *Enneccerus—Lehmann* s. 285. Suomen kielessä voitaisiin lyhyesti puhua saamisen selvyydestä, jos kohta on myönnettävä, ettei tämä ole aivan täsmällinen vastine. Ruotsissa on käytetty po. merkityksessä sanaa klar. Ks. esim. *Rodhe* s. 61.

28 Näin *Rodhe* s. 61 ja *Illum* s. 146. Vrt. myös *Ussing* s. 398.

Vertailun vuoksi viitattakoon KS 5 ja 6 §:n sanamuotoon. Näistä edellisessä puhutaan selvästä ja jälkimmäisessä selvästä sekä riidattomasta saatavasta. Ks. näiden lausumien nykyisen tulkinnan johdosta *Bo Palmgren*, Konkursförutsättningarna s. 113 ss.

29 Ks. tämän johdosta 10:nnessä §:ssä olevaa esitystä kuittausvaatimuksen johdosta annetun tuomioistuinratkaisun oikeusvoimasta.

30 Tätä on tähdentänyt *Rabenius* (s. 60).

Väärinkäsitysten välttämiseksi mainittakoon, ettei kosketeltu selvyys ole samaa kuin riidattomuus.[31] Mikäli vastasaatavan osalta vallitsee riidattomuus, on tällä OK 17: 4,1:n säätämissä puitteissa ne vaikutukset, mitkä tekevät po. saatavan myös likvidiksi.[32] Mutta riidattomuus ei suinkaan ole likvidisyyden edellytys, vaan myös kiistetty vastasaatava voi olla selvä oikeudenkäyntiaineiston valossa.

Äsken kerrotuin tavoin luonnehdittuna kuittausvaatimuksen likvidisyys — sikäli kuin sitä vaaditaan — on kuittausvaatimuksen tutkimisen edellytys. Sellaisena sitä voidaan pitää kuittausvaatimuksen johdosta syntyvän menettelyn osalta juuri sille ominaisena prosessinedellytyksenä.[33] Johtaahan likvidisyyden puute kuittausvaatimuksen jättämiseen tutkimatta. Sellaisena nyt puheena oleva edellytys olisi rinnastettavissa lähinnä tiettyihin vastahaastekanteen tutkimisen edellytyksiin riita-asioissa.[34]

On kuitenkin syytä huomauttaa, ettei likvidisyyden käsitettä ole aina määritelty siten, kuin edellä on tehty. Niinpä on luonnehdittu selvä eli likvidi saamisoikeus sellaiseksi saatavaksi, jonka suuruus joko jo on tullut asianmukaisesti vahvistetuksi tai ainakin voidaan verrattain täsmällisesti määritellä.[35] Tämän nimenomaan anglosaksilaisessa oikeusmaailmassa omaksutun käsitemäärittelyn mukaisesti likvidisyysongelma tulisi esille erityisesti vahingonkorvauskanteiden yhteydessä.

---

31 Näin nimenomaan kuittauksen kannalta *Ussing* s. 398 s. Ks. lisäksi edellä alav:ssa 28 mainittua *Bo Palmgren*in esitystä.

32 Riidattomuuden saa aikaan — paitsi nimenomainen tunnustamislausuma — myöskin eräät muut vastapuolen selitykset. Ks. sen johdosta *Halila,* Tunnustamisesta s. 176 ss.

33 Po. edellytystä ei kuitenkaan ole siviiliprosessioikeudellisessa kirjallisuudessa mainittu prosessinedellytyksiin kuuluvana. Syynä tähän on nähtävästi ollut se seikka, ettei kyseessä ole kanteen (»pääasian») asiallisen tutkimisen edellytys. Viimeksi mainittuahan on tavallisesti pidetty prosessinedellytyksen käsitteelle oleellisena. Ks. *Reinikainen,* Prosessinedellytysten puuttumisen oikeusseuraamuksista s. 11 ss. ja siellä viitattua kirjallisuutta.

34 Eroa on kuitenkin esim. siinä suhteessa, että jos vastahaastekanteen tutkimisen edellytyksiä ei ole olemassa, voidaan vastahaastekanne kuitenkin ottaa tutkittavaksi tavallisena kanteena, mikäli tämän kanteen tutkimisen edellytykset ovat olemassa. Ks. *Wrede—Palmgren* I s. 299. Kuittausvaatimuksen osaltahan ei tällaista mahdollisuutta ole.

Vastahaastekanteen tutkimisen edellytyksistä vrt. myöhempänä s. 196 ss.

35 Ks. anglosaksilaisen oikeuden osalta *Kegel* s. 172 s.

Myöskin Ranskassa on esitetty samantapaisia määrittelyjä. Vrt. esim. *Planiol—Ripert* 7 s. 690.

Niissähän vaaditun hyvityksen suuruus tavallisesti on melko epämääräinen ja siitä johtuen arvioinnin varassa.[36]

Toisaalta on puhuttu myöskin kahdenlaisesta likvidisyydestä, nimittäin materiaalisesta ja prosessuaalisesta. Edellinen näistä merkitsee äsken kosketeltua saatavan suuruuden täsmällistä ilmaisumahdollisuutta. Jälkimmäinen taas olisi suunnilleen samaa kuin aikaisemmin mainittu likvidisyys prosessinedellytyksenä.[37]

Pohjoismaisessa oikeustieteessä selostetulla erottelulla ei ole ollut kovin suurta merkitystä. Nimenomaan ruotsalais-suomalaisessa oikeustieteessä on näet likvidisyydellä kuittauksen yhteydessä tarkoitettu vastasaatavan olemassaolon ja kuittauskelpoisuuden selvyyttä. Po. käsitettä ei liioin ole yleensä jaettu edellä kerrotuin tavoin materiaaliseen ja prosessuaaliseen likvidisyyteen.[38]

Tässä yhteydessä on kuitenkin syytä kosketella vastasaatavan suuruuden epämääräisyyden asemaa kuittauksessa. Kuittauksen toimittamisen teknillisenä edellytyksenä on kylläkin se, että niin hyvin kannesaatava kuin vastasaatavakin on vahvistettu tuomiossa tietyn määräisiksi. Mutta vahingonkorvauksen ollessa kysymyksessä tuomioistuimilla on valta soveltaa OK 17: 6:ta (L:ssa 29. 7. 1948) ja arvioida vahinko kohtuuden mukaan.[39] Ja tämä säännös soveltuu ilman muuta myös kuittausvaatimukseen. Tosin tämä johtaa monesti siihen, että vastasaatava tulee vahvistetuksi melko alhaiseen määrään. Tuomioistuimet näet varovat tällöin sitä, ettei saatava pääse nousemaan liian suureksi. Tämä käy ilmi usein jo ratkaisujen sanamuodosta. Mikäli näet korvausvaade on esitetty kuittausvaatimuksena ja se on tullut hyväksytyksi, saattaa olla tuomiossa lausuttuna, että vastasaatavaa on ollut ainakin niin ja niin paljon.[40] Muihin kuin korvausvaatimuksiin OK 17: 6 ei kylläkään sovellu.[41] Mutta muunlaisten vaatimusten ollessa

---

36 Ks. *Karlgren,* Skadeståndsrätt s. 196 ss. ja erikoisesti *Persson,* Skada och värde s. 312 ss.

37 Näin aikanaan Pohjoismaissa *Morgenstierne,* NRT 1879 s. 590. Ks. po. jaottelun johdosta *Kegel* s. 161 s.

38 Ks. tämän johdosta esim. *Rabeniuksen* esitystä (s. 60 ss.).

39 Ks. po. lainkohdan johdosta *Tirkkonen,* Uusi todistuslainsäädäntö s. 45 ss. ja sama, Rikosprosessioikeus II s. 173 ss.; *Ellilä,* Todistelusta rikosasioissa s. 4.

40 Ks. esim. KKO 1925 t. II 526, jossa todettiin vastasaamisen olevan ainakin yhtä suuri kuin pääsaaminen. Samaan tapaan KKO 1935 II 128 ja 1936 II 174.

Saksankielisessä kirjallisuudessa on puhuttu osittaisesta likvidisyydestä sellaisissa tapauksissa, joissa vastasaaminen voidaan katsoa vähintään tietyn määräiseksi. Ks. *Kegel* s. 165.

41 Ks. edellä alav:ssa 39 mainittua kirjallisuutta.

käsillä ei näyttövaikeuksia suuruuden osalta samassa laajuudessa esiinnykään. Ja yleensä voidaan voimassa olevan OK 17: 2:n ilmaisemaa vapaata todistusteoriaa järkevästi soveltamalla saavuttaa riittävä todennäköisyys myöskin vastasaatavan määrästä.[42]

Vastasaatavan suuruuden epämääräisyys tulee ajankohtaiseksi siis vastasaatavan todistelussa. Vastasaatavan suuruuden määrittelykelpoisuutta ei myöskään ole syytä erilliseksi likvidisyyden lajiksi eikä yleensäkään miksikään omaksi edellytyksekseen sijoittaa. Se voidaan sisällyttää yhden ja saman likvidisyyden puitteisiin. Likvidisyyden yhteydessähän juuri ollaan tekemisissä sen kanssa, miten todistelun tarpeellisuus vaikuttaa kuittauksen toimittamiseen oikeudenkäynnissä. Ja se aika ja vaiva, jotka tietyn saatavan määrän selvittely vaatii, vaikuttavat osaltaan myös po. saatavan likvidisyyden arviointiin.

Kun seuraavassa ryhdyn likvidisyysongelman selvittelyyn, teen sen a l i o i k e u s m e n e t t e l y s s ä esitetyn kuittausvaatimuksen kannalta. Vasta muutoksenhakumenettelyssä esitetty kuittausvaatimus on arvosteltava muutoksenhaun omien näkökohtien mukaan. Tätä ensi asteen menettelyn ja muutoksenhaun välistä eroa kärjistää Suomen oikeudessa se seikka, että maassamme menettely muutoksenhakuasteissa on käytännöllisesti katsoen puhtaasti kirjallista. Esityksessäni kiinnitän aluksi huomiota väitteen muodossa esitettyyn kuittausvaatimukseen. Tätä kuittaustyyppiä onkin tavallisesti pidetty lähinnä silmällä likvidisyysongelmaa selviteltäessä.

III. Edellä olevasta lienee jo selvinnyt, että likvidisyyden vaatimusta voidaan perustella ainakin eräin yleisluonteisin käytännöllisin näkökohdin. Mutta on yritetty saada myöskin t e o r e e t t i s t a t u k e a likvidisyydelle kuittauksen edellytyksenä. Tällöin on lähdetty mm. siitä, että kuittaus muka tapahtuisi ipso iure. Jollei nyt kuittausvaatimusta esitettäessä välittömästi voida todeta vastasaatavaa selväksi ja kaikkien kuittauksen edellytyksien olevan voimassa, ei kuittauksesta prosessissakaan voisi tulla mitään. Samalla on myös usein nähty kuittauksessa velan maksun luonteinen toimi. Eihän maksukaan voisi olla pätevä, jollei siihen käytetty saatava olisi selvä.[43]

---

42 Nykyisestä tuomioistuinkäytännöstämme ei löytynekään tapauksia, joissa kuittausvaatimus olisi tullut hylätyksi vastavaatimuksen määrän jäätyä selvittämättä. Aikaisemmin näin kyllä saattoi käydä.

43 Tekstissä mainittu ajatuksen kulku on ollut oleellista nimenomaan romaaniselle oikeusmaailmalle. Ks. esim. *Planiol—Ripert* 7 s. 690 ss. ja *de Page* III s. 606 ss.

Kosketeltua ajatuksenkulkua ei voida hyväksyä. Lähtökohdat jo ovat ontuvia. Ipso iure -teorialle ei voida ainakaan Suomen oikeudessa rakentaa. Kuittauksen rinnastamisesta maksuun taas ei liene yleensäkään soveliasta tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Ja erityisesti on otettava varteen, ettei likvidisyyttä ratkaistaessa ole ydinkysymyksenä se seikka, onko maksu — tai yleensä jokin velkasuhteita lakkauttava ilmiö — ollut pätevä vai ei. Tosin lähtökohtana on se, että vastaaja on väittänyt omaa saatavaansa kaikin puolin päteväksi ja kuittauksen edellytysten muutenkin olevan käsillä. Mutta likvidisyys huipentuu siihen, onko mahdollista ja tarkoituksenmukaista laajentaa oikeudenkäyntiä mainittujen edellytysten selvittämiseksi.[44] Tätä ongelmaa ratkaistaessa on kylläkin kiinnitettävä huomiota myös kuittausinstituutin tarkoitukseen ja sen perustana oleviin intresseihin eikä vain oikeudenkäynnin puhtaasti teknillisiin näkökohtiin. Mutta tämä on toista kuin lähteä deduktiivisesti tietyistä velvoiteoikeuden kategorioista.[45]

Edellä jo eri yhteyksissä mainittu asianosaisten intressien jyrkkä vastakkaisuus tuskin puoltaa likvidisyysongelman ratkaisulle yhtenäistä johtolankaa. Vaikuttaa näet siltä, että näiden intressien valossa likvidi-

---

44 Ks. *Kallenberg* I s. 995; *Munch-Petersen* II s. 103 s.; *Oser—Schönenberger* V: 1 s. 629 s.

45 Tekstissä kosketeltujen perustelujen valossa selittynee Ranskan Code civilin 1290 art:ssa omaksuttu likvidisyysedellytys. Onhan Ranskassa todettu likvidisyysvaatimuksen soveltuvan hyvin yhteen kuittauksen automaattisen luonteen kanssa. Ks. *Planiol—Ripert* 7 s. 691. Mainittakoon myös, että todistusoikeus on Ranskassa luettu aineellisoikeudelliseksi instituutiksi.

Romaanisten maiden kantaan on nähtävästi niin ikään vaikuttanut roomalaisen oikeuden — tosin kyllä vasta melko myöhäisessä vaiheessa — omaksuma likvidisyyssääntö. Ks. sen johdosta *Kreller* I s. 583. Po. sääntö ilmenee myös Corpus iuriksessa. Ks. Codex 4, 31, 14. Sittemmin likvidisyyssääntö kiteytettiin lauseeseen *liquidi cum illiquido nulla est compensatio*. Kun myöhemmin — ilmeisesti melkoiselta osalta roomalaisen oikeuden väärin ymmärtämisen ansiosta (ks. sen johdosta s. 15 s.) — alettiin pitää kuittausta ipso iure tapahtuvana ilmiönä, niin vaadittiin likvidisyyttä sekä pääsaatavalta että vastasaatavalta. Muutoinhan kuittaus ei voisi »automaattisesti» tapahtua. Ks. edellisen johdosta *Kegel* s. 164.

Pohjoismaisessa tieteessä on likvidisyyskysymyksen osalta yleensä tehty ero pää- ja vastasaatavan välillä ja kiinnitetty huomiota juuri vastasaamisen ominaisuuksiin. Tätä ilmiötä vastaa se seikka, että niin ikään kuittauksen materiaalisia edellytyksiä selviteltäessä on Pohjoismaissa tehty ero pää- ja vastasaatavan välillä, kuten edellä olevasta esityksestä on käynyt selville. Myöskin saksalaisessa oikeustieteessä kehitys on johtanut samaan suuntaan.

syysvaatimuksen jyrkkä ylläpitäminen olisi vähemmän perusteltua. Kantajalle kuittausvaatimuksesta ja etenkin sen hyväksymisestä koituva haitta on tietenkin melkoinen. Ja myös shikaaninvaara on olemassa. Mikäli tietyssä oikeusjärjestyksessä kuitenkin on kuittausinstituutti omaksuttu ja myös hyväksytty kuittauksen toteuttaminen oikeudenkäynnissä, tuntuu melko epäiltävältä asettaa pelkästään kantajan intressien turvaamiseksi yleistä ja jyrkkää lividisyyden vaatimusta vastasaatavalle. Voihan vastaajalla olla — sen mukaan kuin edellä jo on ollut puhetta — hyvinkin perustellut tarpeet saada kuittaus tapahtumaan.[46] Ja näin saattaa olla laita silloinkin, kun hänen saatavansa olemassaolo ja kuittauskelpoisuus eivät ole käden käänteessä toteen näytettävissä. Ja hänellä olisi ollut yleensä myös mahdollisuus lähteä oikeudenkäynnin tielle vaikkapa ennen vastapuoltaan. Tällöin asianosaisasetelma ja samaten riitapuolten intressit kuittausvaatimuksen käsittelyyn nähden olisivat mahdollisesti olleet päinvastaiset; kantajillahan yleisen kokemuksen mukaan on tapana vastustaa kuittausta.

Kannetien käyttömahdollisuuden osalta voidaan kylläkin huomauttaa, että vastaajan asemaan joutunut henkilö saa syyttää itseään, kun hän ei ole ollut ennen vastapuoltaan kääntynyt tuomioistuimen puoleen. Ja vastaajalle on mahdollista panna omasta puolestaan erillinen kanne vireille vielä senkin jälkeen, kun vastahaastekanteen nostamiseen käytettävissä ollut aika on kulunut umpeen.[47] Mutta on myös sellaisia tapauksia, joissa vastaajalta puuttuu mahdollisuus panna vireille kanne vastasaamisen perusteella. Ja erilliseen kanteeseen turvautuminen johtaisi helposti tiettyihin hankaluuksiin.[48] Mutta melkoiset vaaransa olisi taas silläkin, jos vastasaatavan selvyydelle ei annettaisi kuittausvaatimuksen käsittelyn edellytyksenä minkäänlaista merkitystä. Tällöinhän olisi vastaajalla rajattomat mahdollisuudet harjoittaa viivyttelymielessä shikaania kantajan oikeusturvan kustannuksella. Jollakin tavoin

---

46 Pohjoismaissa erityisesti *Illum* on tähdentänyt tekstissä mainittuja näkökohtia. Ks. *Illum* s. 61 ja sama, Formueret s. 236 s.

Mainittakoon, että myös Ranskassa on havaittu likvidisyysvaatimuksen jyrkästä ylläpitämisestä aiheutuvan tiettyjä vaaroja oikeuselämälle. Ks. *Planiol—Ripert* 7 s. 691.

47 Mahdollisuudesta saada kuittaus aikaan täytäntöönpanovaiheessa ks. s. 305 ss.

48 Po. vaikeuksia voi aiheutua jo forumsäännösten noudattamisesta. Velkomisjutuissahan on tavallinen OK 10: 1,1:ssä säännelty vastaajan kotipaikan tuomioistuin, *forum domicilii*.

olisi syytä suojata kantajan asemaa, sillä muuten ei oikeudenkäyntijärjestys täytä kunnolla tehtäväänsä.[49]

Puheena olevan tilanteen ratkaisu tuntuu näin ollen ensi näkemältä jonkin verran epämääräiseltä. Ja jos tarkastellaan lähemmin itse likvidisyyden käsitettä, niin havaittaneen, että sillekin on käytännössä ominaista eräänlainen epämääräisyys jo siinä mielessä, että tietyn saatavan likvidisyys ei pysy aina samana — ei edes määrätyn oikeudenkin aikana. Ratkaiseva todiste saattaa näet kadota tai tuhoutua taikka osoittautua epäluotettavaksi. Mikäli näin on käynyt, on myös kyseisen saatavan likvidisyys mennyttä. Toiselta puolen tärkeän todisteen löytyminen saattaa yht'äkkiä muuttaa aivan epäselvän oikeussuhteen likvidiksi. Ja mitä tulee likvidisyyden arviointiin, on sekin — niinkuin todisteiden harkinta yleensäkin — vapaan todistusteorian mukaisesti monissa tapauksissa kiinteyttä vailla.[50]

IV. Erityisen tärkeätä on kiinnittää myös tässä yhteydessä huomiota erääseen kuittaukselle ominaiseen piirteeseen, nimittäin siihen, että kuittauksessa ollaan tekemisissä kahden vastakkaisen saatavan kanssa.[51] Tämä k a k s i p u o l i s u u s ei ole vaikuttamatta myös kuittaussaatavan likvidisyyden tai paremmin sanoen sen puuttumisen merkitykseen oikeudenkäynnissä. Jos näet kanteessa vaaditun saatavan hyväksyminen ei anna aihetta epäilyksille, tekee mieli suhtautua epäselvään, kuittausmielessä esitettyyn vastasaatavaan torjuvasti. Nimenomaan tällaisissa tilanteissahan kantajan intressien sekä oikeudenkäynnin nopeus- ja halpuusperiaatteiden loukkaaminen on vaarallisen lähellä. Jos taas kanteessa vaaditun saatavan osalta ei voida puhua selvyydestä ja jos prosessi jo sen takia näyttää vaativan aikaa — ehkäpä lykkäytyvänkin — on tilanne melkoisesti erilainen. Samalla kun selvitellään kanteen oikeellisuutta, tuntuisi näet käyvän yleensä sopivasti päinsä prosessata myös kuittaukseen käytettävästä vastasaatavasta.

---

49 Tässä mielessä onkin huomautettu, ettei prosessioikeus voi materiaalista oikeutta mahdottomuuksiin saakka palvella. Näin *Borgen*, JurT 1928 s. 214. Ks. myös *Rabenius* s. 60 ss.

50 Mainittakoon, että *Ussing* (s. 398) on katsonut tekstissä kosketellun epämääräisyyden ja suhteellisuuden osoittavan, ettei likvidisyyttä voitaisi pitää materiaalisoikeudellisena ominaisuutena. Tämän perustelun johdosta on helppo huomauttaa, että materiaalinenkin oikeus — ja erityisesti juuri se — sisältää melkoisen määrän epämääräisiä käsitteitä.

51 Po. piirrehän on yleensäkin kuittaukselle ominainen. Sitä on erityisesti tähdentänyt *de Kotzebue* (s. 225 ss.)

Lieneekin asianmukaista ottaa huomioon ne eri kombinaatiot, joissa kanteen ja kuittausvaatimuksen selvyys tai selvyyden puute voivat esiintyä. Näiden osalta päädytään seuraavaan yhdistelmään:

	Kannesaatava:	Vastasaatava:
1)	likvidi	likvidi
2)	likvidi	ei-likvidi
3)	ei-likvidi	likvidi
4)	ei-likvidi	ei-likvidi

Näistä tapauksista ensimmäinen ei anna aihetta epäilyksiin. Siinähän ei tarvita enää muuta kuin tuomioistuimen tuomio. Kuittauksen toteutuminen saattaa tietenkin olla kantajalle vastenmielistä, mutta se ei tässä tapauksessa vaikuta likvidisyyden asemaan. Muut kolme tapausta sitä vastoin tarvitsevat laajempaa selvittelyä. Näistä on tapaus n:o 2 se, jota on oikeustieteessä eniten pidetty silmällä ja joka niin ikään on käytännöllisesti tärkein.[52] Tapaus n:o 3 on sekin antanut oikeuskäytännöllisesti tärkein.[52] Tapaus n:o 3 on sekin antanut oikeusoppineille päänvaivaa, joskin etupäässä saksankielisessä oikeusmaailmassa. Tämä tapaus poikkeaa jo luonteeltaan melkoisesti muista. Siinä on näet ydinkysymyksenä yksinomaan kannesaatavan likvidisyyden puutteen vaikutus kuittausvaatimuksen käsittelyyn. Tämän kysymyksen käsittely lähteekin vallan toiselta pohjalta kuin yleensä likvidisyysongelman. Sitä vastoin tapaukset n:o 2 ja 4 liittyvät melko läheisesti toisiinsa, niissä kun kummassakaan vastasaatava ei ole likvidi. Seuraavassa esityksessä kiinnitänkin aluksi huomiota ainoastaan näihin kahteen viimeksi mainittuun tapaukseen.

V. Kirjallisuudessa on muodostettu erityinen likvidisyyden alatapaus arvioimalla vastasaatavan likvidisyys siten, että tuota vastasaatavaa verrataan kanteessa vaaditun saatavan vastaavaan ominaisuuteen. Tämä alatapaus, jota on sanottu likvidabiliteetiksi, on määrittely seuraavasti: vastasaatava tulee voida näyttää toteen samassa ajassa, minkä kannesaatava vaatii osakseen.[53]

Aluksi todettakoon, ettei kyseisen likvidisyyslajin tarvitse merkitä erityisen ankaraa likvidisyysnormia.[54] Monesti po. sääntö tosin johtaa

52 Useilla tutkijoilla likvidisyysongelma keskittyykin pelkästään po. kysymykseen. Ks. esim. *Munch-Petersen* II s. 108; *Oser—Schönenberger* V: 1 s. 629 s.

53 Ks. po. määrittelyn johdosta *Sjöström—Alkio* s. 107 alav. 105; *Rabenius* s. 95; *Kallenberg* I s. 995 alav. 28.

54 Eräiden tutkijain lausunnot kyllä viittaavat tähän suuntaan. Ks. esim. *Kallenberg* I s. 994 s.

likvidisyyden tiukkaan arviointiin.[55] Näin ei kuitenkaan aina ole laita. Edellä mainituista tapauksista neljännessä likvidabiliteettiin nojautuminen vie näet siihen, että varsin epäselväkin vastasaatava voidaan menestyksellä esittää kuittausvaatimuksessa. Jos taas olisi sovellettu jyrkkää tavallista likvidisyyssääntöä, olisi tulos ollut toinen. Ja jos samaa saatavaa olisi yritetty käyttää kuittaukseen tapauksen n:o 2 kaltaisessa tilanteessa, olisi likvidabiliteettisääntö puolestaan ilmennyt varsin ankarana. Tästä ilmenee selvästi likvidabiliteetinkin relatiivisuus: se ei esiinny kaikissa jutuissa samana.

Meillä kosketeltua likvidabiliteettisääntöä on käytetty hyväksi myöskin lainsäädännössä. UL 2: 19 näet säätää silmällä pitäen edellä mainittua tapausta 2 seuraavaa: selvää ja maksettavaksi langennutta saamista älköön viivyteltäkö sen takia, mikä on riitaista tahi ei ole maksettavaksi langennut.[56] — Tämän lainhakumenettelyä sääntelevän normin tekee meillä erityisen tärkeäksi se seikka, että tuo säännös on katsottu ilmaukseksi yleisestä periaatteesta. Samaa periaatetta olisi siis noudatettava myös yleisessä tuomioistuinprosessissa. Tätä mielipidettä on kannattanut nimenomaan *Granfelt*.[57]

Kun OK:ssa ei ole säännöstä, joka ratkaisisi kysymyksen vastasaatavan likvidisyydestä, onkin houkuttelevaa turvautua UL 2 luvun OK:ta täydellisempiin säännöksiin. UL 2 luku on kuitenkin lex specialis, nimittäin tiettyä erikoislaatuista asiakirjaprosessia järjestelevä säännöstö. Jo sen takia on po. luvun ja myös UL 2: 19:n laventavaan tulkintaan suhtauduttava varovasti. Näin on laita, mikäli on kysymys po. luvun normien soveltamisesta tuomioistuinprosessissa, sitäkin suuremmalla syyllä, kun lainhakumenettely tapahtuu erään täytäntöönpanoviranomaisen, ulosotonhaltijan, luona.

Voidaankin osoittaa, että summittaisen asiakirjaprosessin omat näkökohdat ovat olleet määräämässä UL 2 luvun kuittaussäännöksiä, UL 2: 18:aa ja 2: 19:ää, laadittaessa. Näistä edellisen kohdalta tämä seikka on melko ilmeistä. Onhan po. lainkohdassa säädetty kuittaukselle lain-

---

55 Näin on laita esim. lainhakumenettelyssä, josta kohta tulee puhetta.

56 Sama sääntö sisältyi jo 1734 v:n lain ulosottokaareen (UK 2: 5 verrattuna UK 4: 7:ään). Ks. siitä *Wrede*, Kvittning s. 178 s.

Ruotsissa sääntö sisältyi v. 1877 annetun ulosottolain 30 §:ään. Kun lainhakumenettely Ruotsissa v. 1937 annetulla lailla uudistettiin, otettiin tähän ulosottolain vastaavat säännökset kumonneeseen lakiin äsken mainitun 30 §:n säännökset sellaisinaan. Ja niin ikään tällä hetkellä voimassa olevaan lakiin v:lta 1946 (lagen om lagsökning och betalningsföreläggande) sisältyy sama säännös (po. lain 14 §). Ks. sen johdosta *Hassler*, Extraordinär process och specialprocess s. 50.

57 Ks. *Granfelt—Castrén* esim. XV.

haussa erityiseksi edellytykseksi se, että vastasaatavan tulee olla sellainen kuin UL 2: 1:ssä on säädetty eli siis lainhaun perustaksi kelpaava asiakirjasaatava.. Ellei tällaista järjestelyä olisi olemassa, ei summittaisen prosessin nopeustarve pääsisi kuittauksen yhteydessä toteutumaan.[58] Kosketellun kaltaista vastaavuutta kannesaatavan ja vastasaatavan välillä ei yleisessä tuomioistuinprosessissa tunneta. Viimeksi mainitussa näet on kyllä sallittua esim. kanteen koskiessa tietynmääräistä velkakirjasaatavaa esittää sitä vastaan kuitattavaksi vaikkapa suuruudeltaan epämääräinen, suulliseen sitoumukseen perustuva saaminen. Ja UL 2: 19:n osalta voidaan todeta, että tämä säännös liittyy läheisesti edelliseen lainkohtaan. Edistäväthän erityisesti vastasaatavan perustuminen asiakirjaan ja osaltaan myös sen tarkkamääräisyys suuressa määrin saatavan likvidisyyttä. Ja kielto viivytellä lainhakuasiaa riitaisen vastasaatavan perusteella on ilmeisesti säädetty lainhakumenettelyn nopeuttamista silmällä pitäen. UL:n esitöissä onkin nimenomaan mainittuna, että eräät UL 2 luvun säännökset — niiden joukossa myös sekä UL 2: 18 että 2: 19 — pyrkivät auttamaan velkojaa saamaan maksun saatavastaan »ilman mutkia ja ajanhukkaa».[59] Kun UL 2: 18 ja 19 siten on säädetty palvelemaan tietyn erikoisprosessin omia tarpeita, ei niitä voitane pitää muualla — nimenomaan ei yleisessä tuomioistuinprosessissa — noudatettavan yleisen periaatteen ilmauksina.[60]

Toisaalta ei edellä sanotun perusteella kuitenkaan ole asianmukaista päätellä e contrario sillä tavoin, ettei yleisissä tuomioistuimissa olisi kuittauksen yhteydessä kiinnitettävä vastasaatavan likvidisyyden puutteeseen lainkaan huomiota. Eihän UL 2 luku sääntele muuta kuin lainhakumenettelyä, eikä OK:n vaikenemiselle voitane po. suhteessa suoda merkitystä. Monet muutkin tärkeät ongelmat kuittauksen alalla ovat jääneet yleisten tuomioistuinten osalta lainsäädännöllistä ratkaisua vaille, sillä onhan — kuten jo edellä on mainittu — v. 1955 säädetty OK 30: 20,2 edelleen ainoa OK:ssa oleva kuittausta sääntelevä normi.

---

58 Summittaisen asiakirjaprosessin — nimenomaan velkakirjaprosessin — ominaisuuksista ks. erikoisesti *Briegleb,* Einleitung in die Theorie der summarischen Processe, passim.

59 Ks. LVK:n ehdotus ulosottolaiksi ja muita siihen kuuluvia asetusehdotuksia (1891) s. 120 s. ja *Forsman,* Ulosottolaki s. 12 s.

Ruotsin vastaavan lainkohdan synnystä ks. *Rabenius* s. 86 ss.

60 Tällä kannalla on ilmeisesti ollut *Sjöström.* Ks. *Sjöström—Alkio* s. 107 alav. 105 ja s. 110.

Samoin ovat Ruotsissa tulkinneet sikäläisen ulosottolain samansisältöistä säännöstä *Rabenius* (s. 95) ja *Kallenberg* (s. 994 s.).

Mutta nähtävästi voidaan UL 2: 19:n olemassaolosta saada tukea sellaiselle käsitykselle, ettei yleisissä tuomioistuimissa tarvitsisi yleensä olla likvidisyyden osalta yhtä jyrkkiä kuin lainhakumenettelyssä. Mikäli näet meillä olisi UL:n säätämisen aikoihin oltu yleisen ja jyrkän likvidabiliteettisäännön kannalla, olisi UL 2: 19 ollut tarpeeton säännös. Tässä yhteydessä on syytä kosketella myös äsken mainittua OK 30: 20,2:ta.[61] Siitä seikasta, että po. lainkohta mainitsee vasta KKO:ssa esitetyn kuittausvaatimuksen tutkimisen edellytyksenä mahdollisuuden käsitellä tuota vaatimusta ilman haittoja, sopinee näet päätellä, että ainakin alimmassa asteessa saisi kuittausvaatimuksen käsittelystä koitua jonkin verran haittaakin. Haittaahan on kuittausvaatimuksen käsittelystä pääasiassa silloin, kun vastasaatava ei ole ollut selvä. Näin ollen po. uusi lainsäännös kieltämättä viittaa siihen suuntaan, ettei ainakaan alioikeusprosessissa olisi oltava vastasaatavan likvidisyyttä arvioitaessa aivan jyrkkiä.

VI. Likvidisyysongelmaa ratkaistaessa näyttää olevan perusteltua lähteä siitä, että kun kerran kuittauksen toteutuminen tuomioistuimissa on hyväksytty tapahtuvaksi, ei ole syytä rajoittaa kuittauksen käytettävyyttä vain likvideihin saataviin. Voivathan vastaajan intressit kuittauksen aikaansaamiseksi olla varsin voimakkaat, kuten on jo todettu. Saattaisi olla kohtuutonta, jos hänelle ei suotaisi millään edellytyksillä tilaisuutta vastasaatavansa selvittämiseen.[62] Mutta rajattomiin ei tässä suhteessa sovi mennä. Tämähän käy ilmi jo äsken kosketellusta OK 30: 20,2:n säännöksestä. Kysymys onkin niistä rajoista, joiden puitteissa vastaajalle on mahdollista myöntää tilaisuus saatavansa toteen näyttämiseen.

Tuomioistuinmenettelyssä on oikeassa suhteessa otettava varteen kummankin asianosaisen oikeusturva sekä suotava heille myös mahdollisuus omien näkökohtiensa ja väitteittensä esittämiseen ynnä toteen näyttämiseenkin. Ainakin silloin, kun kannesaatavan selvittämiseksi joudutaan oikeudenkäynnissä uhraamaan aikaa, voidaan vastaajalle samalla suoda tilaisuus esittää näyttöä vastasaatavansa

---

61 Po. säännös sisällytettiin oikeuteemme vasta OK 30 luvun muuttaneella 7. 1. 1955 annetulla lailla. Säännöksen perustelut ovat niukat. Ks. HE 1953: 112 s. 10. Tämä HE tuli kylläkin eduskunnassa hylätyksi. Po. lainkohta sisältyi sellaisenaan siihen HE:een, jonka pohjalta voimassa oleva OK 30 luku on säädetty (HE 1954: 3).

62 Ks. esim. *Rodhe* s. 62.

osalta.[63] Vastakkainen järjestely tuntuisi milteipä kantajan oikeudettomalta suosimiselta. Hänellehän tästä ei aiheudu muuta ajanhukkaa kuin se ehkäpä hyvinkin vähäinen lisä, jolla po. jutun esillä oleminen sille määrättynä käsittelypäivänä pitenee. Ja tuomioistuinlaitoksen kannalta on tuollaisella järjestelyllä mahdollista saavuttaa tiettyjä etujakin. Voihan tällöin tulla samassa menettelyssä selvitetyksi ja ratkaistuksi kaksi saamisoikeutta, joista olisi muuten ehkä tullut vireille pantavaksi kaksi erillistä prosessia. Se asiallinen laajuus, joka kuittausvaatimuksen johdosta annetun ratkaisun oikeusvoimalle kussakin oikeudenkäyntijärjestyksessä on suotu, vaikuttaa tietenkin suuresti kuittausvaatimusten käsittelystä po. suhteessa saatavan hyödyn määrään. Mitä laajempi oikeusvoima on voimassa, sitä varmemmin näet estetään uusien oikeudenkäyntien esille tuleminen. Tästä vuorovaikutuksesta ilmenee, että likvidisyysongelmalla on eräitä kosketuskohtia oppiin kuittausvaatimuksen oikeusvoimasta.[64]

Edellä mainittu tapaus n:o 4 on siis arvioitava siten, että vastasaatavan likvidisyyden puute on sallittava oikeudenkäynnin kestäessä korjata.

Rajattomia mahdollisuuksia tähän »korjaamiseen» ei kylläkään voida suoda. Shikaanimainen viivyttely on tietenkin torjuttava. Ja kysymys siitä, kuinka pitkälle tässä suhteessa voidaan mennä, ratkeaa melkoisessa määrin myöskin sen mukaan, miten kunkin maan alioikeusmenettely on järjestetty. Jos po. menettelyssä on omaksuttu moderni keskitysperiaate, on myös kuittausvaatimuksen sopeuduttava po. periaatteen asettamiin vaatimuksiin. Keskitysperiaatehan ei hyväksy jutun lykkäämistä.[65] Kuittausvaatimuksen tehnyttä vastaajaa ei voida tietenkään asettaa sen parempaan asemaan kuin kantajaakaan. Suomalaisessa alioikeusmenettelyssähän ei keskitysperiaatteesta voida paljonkaan puhua, ja siitä johtuen lykkäykset ovat siinä tavallisia. Mikäli lykkäys on aiheutunut siitä, että kannesaatava kaipaa selvittelyä, voi vastaaja käyttää hyväkseen tilaisuutta ja yrittää tehdä vastasaatavansa likvidiksi. Ja lykkäysperusteena voitaneen mainitussa tilanteessa käyttää

63 Onhan esim. toisen osapuolen saatua jutun pyynnöstään lykätyksi myöskin toisella osapuolella oikeus esittää näyttöä ja muutenkin toimia edukseen jutun jatkokäsittelyssä.

64 Vrt. s. 271 ss.

65 Keskitysperiaatteesta on puhuttu erityisesti Ruotsin uuden oikeudenkäymiskaaren (NRB:n) yhteydessä. Ks. esim. *Hassler*, Rättegångsbalken I s. 54 ss. Saksan oikeuden osalta ks. *Schönke* s. 33 ss.

kummankin saatavan osalta tehtyä lykkäyspyyntöä. Näin on laita myös silloin, kun kannesaatavan osalta on kyseessä enää sen suuruuden selvittäminen itse saatavan olemassaolon jo käytyä riittävästi ilmi.

Mutta voidaanko alioikeudessa enää tuhlata aikaa ja vaivaa vastasaatavan selvittelyn hyväksi sen jälkeen, kun kannesaatava on jo saatu toteen näytetyksi? Jos vastaajalla jo on ollut käytettävissä todistelua varten kohtuullinen aika, niin hän saa syyttää itseään, mikäli hän on jättänyt tuon tilaisuuden käyttämättä. Mutta toisaalta ei liene aiheellista olla vastaajaa kohtaan jyrkän ankarakaan. Hänellähän on saattanut olla pätevät esteet vastasaatavansa selvittämisen tiellä. Mikäli täten on ollut laita, on perusteltua suoda hänelle vielä tilaisuus, jos se käy päinsä oikeudenkäyntiä mainittavasti viivyttämättä. Likvidabiliteettisäännöstä ei siis liene pidettävä tiukasti kiinni. Mutta toiselta puolen on pidettävä mielessä po. periaatteeseen sisältyvät hyväksyttävät näkökohdat ja erikoisesti varottava sitä, ettei suosita shikaania vastaajan taholla. Vastaajallahan on melkoinen kiusaus vitkastuttaa jutun käsittelyä kuittausvaatimuksen avulla.

Erityisesti on syytä estää shikaani edellä mainitussa tapauksessa n:o 2. Siinähän on kantajan saatava jo oikeudenkäynnin alussa likvidi. Niin pikkumaisia ei yleensä voitane olla, että po. tilanteessa estettäisiin vastaajaa esittämästä näyttöä vastasaatavastaan jutun ensi käsittelyssä kannesaatavan selvyyden takia. Eihän tässäkään tapauksessa kantajalle tule sen enempää viivytystä, kuin mitä po. käsittelyn pitenemisestä tunnilla tai parilla ehkä aiheutuu. Voihan kuittauksen aikaansaaminen olla vastaajalle tärkeätä, vaikkei hän ole pystynytkään sen edellytyksiä heti toteen näyttämään. Mutta voidaanko mennä pitemmälle eli siis sallia lykkäyskin? Tähän kysymykseen lienee yleensä vastattava kieltävästi. Ainakin täytyy vastaajalla olla pätevät syyt, jotka ovat estäneet häntä ajoissa esittämästä näyttöä. Ja hänen tulee lisäksi kyetä esittämään luotettavan tuntuiset ja täsmälliset ilmoitukset niistä todisteista, joita hänellä on vastedes esitettävänä. Ellei tässä suhteessa olla kyllin tiukkoja, kantajan oikeusturva voi helposti vaarantua.

Jos oikeudenkäynnissä on otettu käytäntöön v a l m i s t a v a k ä s i t t e l y, on kuittausvaatimus esitettävä yleensä jo sen yhteydessä ja samalla myös ilmaistava ne todisteet, joita aiotaan po. vaatimuksen tueksi käyttää.[66] Kuittausvaatimus ei täten tule siinä määrin yllätyk-

[66] Näin edellytetään tapahtuvan NRB:n mukaan. Ks. *Processnämnden* s. 168. Saksan ZPO:n mukaan voidaan kuittausvaatimus kuitenkin tehdä alioikeudessa aina

senä, kuin muuten ehkä olisi laita, ja sen osalta saadaan jutun pääkäsittelyssä säännönmukaisesti käytettävissä oleva aineisto käsille. Vastaaja saa tästä sen edun, että hänen vaatimuksensa voi tulla suunnilleen yhtä tehokkaasti tutkituksi kuin itse kannekin. Ja kun toisaalta edellä mainitusta keskitysperiaatteesta johtuen pääkäsittelyssä ei yleensä tunneta mitään lykkäyksiä, ei kuittauksesta koidu jutun alioikeuskäsittelylle viivytystäkään, olipa kuittausvaatimus sitten likvidi tai ei-likvidi jutun alkuvaiheessa. Likvidisyydelle ei tällöin myöskään ole pakko mainittavaa merkitystä suoda.[67] Juuri kerrotuin tavoin likvidisyysongelma kuittauksen yhteydessä on järjestetty Ruotsin uudessa oikeudenkäymiskaaressa (NRB:ssä). Siinähän on tiukasti sovellettu keskitysperiaatetta, ja samalla on katsottu, ettei alioikeusmenettelyssä kuittausvaatimuksen yhteydessä likvidisyyteen kiinnitetä huomiota.[68]

Mikäli kannesaatava in casu on ollut väitettyä vastasaatavaa suurempi, saattaa *osatuomion* käyttömahdollisuus turvata kantajalle kuittausvaatimuksen käsittelyssä tiettyjä etuja. Silloin voidaan näet antaa jutussa osatuomio siltä osalta, millä kannesaatava ylittää vastasaatavan, ja jatkaa oikeudenkäyntiä pro summa concurrente. Niinpä Ruotsin uudistetun prosessimenettelyn mukaan kosketellussa tapauksessa voidaan osatuomio antaa vastaajan myönnettyä kanteen.[69] Osatuomio voidaan tietenkin panna myös täytäntöön, vaikka muulta osalta käytäisiin vielä oikeutta. Kosketellun kaltainen osatuomio ei kuiten-

---

suullisen käsittelyn päättymiseen saakka (ZPO 278 §), jollei harkita tarkoituksenmukaiseksi jättää liian myöhään tehtyä vaatimusta oikeudenkäyntiä viivyttävänä tutkimatta (ZPO 279 §). Ks. sen johdosta *Rosenberg* s. 486.

67 Samalla voidaan sopivasti antaa tuomioistuimen ratkaisulle vastasaatavan olemassaolosta laaja oikeusvoimavaikutus. Vrt. § 10 II.

68 Ks. *Ekelöf,* Rättegång II s. 356.

69 Ks. NRB 17: 4 sekä sen johdosta *Gärde* s. 181 s.; *Hassler,* Rättegångsbalken I s. 250 s.

Puheena oleva osatuomio on yleensä omaksuttu eri maiden uusissa siviiliprosessijärjestyksissä. Ks. esim. Tanskan RpL 294 §, Norjan TL $150_{,2}$ §, Saksan ZPO 145 ja 301 § ja Itävallan ÖZPO $391_{,3}$ §. Eri maissa omaksuttujen järjestelyjen yksityiskohdat poikkeavat jonkin verran toisistaan. Niinpä Norjassa tulee osatuomio kyseeseen, jos pääsaaminen perustuu velkakirjaan, ja silloinkin vain, jos tuomio asiassa muutoin viivästyisi. Osatuomio ei kuitenkaan ole mahdollinen, jos kuittauksesta on etukäteen sovittu tai jos vastakkaiset saamiset perustuvat samaan oikeussuhteeseen. Ks. tämän johdosta lähemmin *Alten* s. 180 s.

Osatuomion käytöstä kuittausvaatimuksen yhteydessä viittaan erityisesti *de Kotzebuen* esitykseen (s. 386 ss.).

kaan ole meillä de lege lata mahdollinen.[70] Meikäläisesssä alioikeusprosessissa edellytykset likvidisyysongelman järjestelylle ovat melkoisesti erilaiset. Esivalmisteluahan ei meillä ole saatu järjestetyksi erästä erikoisprosessia, nimittäin meriasiain oikeudenkäyntiä, ja työtuomioistuinta lukuunottamatta.[71] Kun lisäksi alioikeusmenettelymme luvalla sanoen heikon jäsentelyn johdosta tehdään ensi asteessa kuittausvaatimuksia missä vaiheessa hyvänsä, olisi Barabbaan irti päästämistä, jos vastasaatavan likvidisyyteen ei meillä alioikeuksissa mitään huomiota kiinnitettäisi. Niinpä täytyykin jo hyvän järjestyksen vuoksi suoda ensi asteen tuomioistuimelle riita-asiassa valta jättää kuittausvaatimus tutkimatta sellaisissa tilanteissa, joissa kantajan oikeusturva sitä erityisen jyrkästi vaatii. Näin on laita ainakin silloin, kun edellä mainitussa tapauksessa n:o 2 likvidisyysasteen ero on silmiinpistävä ja kun vastaajan ilmeisenä tarkoituksena on ollut vain jutun pitkittäminen. Kielteinen suhtautuminen tällaiseen järjestelyyn olisikin shikaanin suosimista. Ja jos tapauksessa n:o 4 menettelyn kestäessä kannesaatava on saatu selvitetyksi ja vastaaja tässä vaiheessa keksii turvautua kuittausvaatimukseen, täytyy tuomioistuimella olla vastaava mahdollisuus. Tilannehan on tällöin edelliseen verrattuna analoginen.

Kysymystä siitä, miten tiukalle ohjat kosketellussa suhteessa on pantava, on vaikea täsmällisin määritelmin selvittää. Shikaanikielto tarpeellisen ankarasti sovellettuna tuonee jo melkoiset takeet väärinkäytöksiä vastaan ja riittänee tavallisesti turvaamaan oikeassa suhteessa tarkoituksenmukaisuuden vaatimukset. Mutta shikaanikielto ei kuitenkaan pystyne takaamaan tuomioistuimelle riittäviä mahdollisuuksia ilmeisesti aiheettomien kuittausvaatimusten torjumiseen. Toiselta puolen taas ei aiheettomasta ankaruudestakaan olisi etua oikeuselämälle. Voihan — kuten jo on edellä huomautettu — kuittausedellytysten toteen näyttäminen hyvinkin koitua voitoksi oikeuselämälle.[72]

---

70 Ks. sen johdosta *Sjöström—Alkio* s. 110 ss. Mainittakoon kuitenkin, että työtuomioistuimessa lienee kosketellun kaltainen osatuomio mahdollinen. Ks. TTuomL 21 §.

Osatuomiosäännöstö kaipaa maassamme kehittämistä. Tästä on huomauttanut mm. *Ellilä*. Ks. LM 1953 s. 91 s.

71 Ks. ML 265 § ja TTuomL 13 §. — L. 12. 8. 1960, jolla mm. OK 11 luku uudistettiin, ei tuonut — kummallista kyllä — po. suhteessa muuta parannusta kuin että haasteelle asetettuja vaatimuksia tiukennettiin. Ks. *Tirkkonen*, LM 1960 s. 640 ss. — Esivalmistelun tarpeellisuudesta ks. myös *Ellilä*, LM 1953 s. 71 ss.

72 *Kegel* onkin (s. 159 s.) todennut, että joko - tai -tyyppinen ratkaisu likvidisyyskysymyksessä ei koidu onneksi oikeuselämälle. Parhaana mahdollisuutena hän on pitänyt ratkaisun jättämistä tuomioistuimelle, joka voi ottaa sopivasti huo-

Tavallisesti kantaja ymmärrettävistä syistä jyrkästi vastustaa epäselvän kuittausvaatimuksen käsittelyä oikeudenkäynnissä. Jos kuitenkaan kantajalla ei ole ollut mitään kuittausvaatimuksen käsittelyä vastaan — mitä käytännössä melko harvoin tapahtunee —, ei tuomioistuimella liene aihetta olla tässä suhteessa ankarammalla kannalla.[73] Shikaaninvaaraahan ei tällöin liene olemassa. Päinvastoin kummankin saatavan yhteisestä selvittämisestä saattaa olla hyötyä sekä kummallekin riitapuolelle että tuomioistuinlaitokselle, kuten edellä jo olen maininnut.

Erityisesti silloin, kun pääsaatava ja vastasaatava ovat samasta oikeusperusteesta johtuvia, voi kuittausvaatimuksen selvittelystä olla kerrotuin tavoin monipuolista hyötyä. Puheena olevissa konneksiteettitilanteissa onkin usein syytä arvostella vastasaamisen käsittelyä lievemmin mittapuin kuin muissa tapauksissa.[74]

---

mioon kunkin tapauksen omalaatuisuuden. Myös siviilioikeuden tutkijat nykyisin usein selittävät, että likvidisyysongelma ratkeaa parhaiten joustavien prosessuaalisten järjestelyjen avulla. Ks. esim. *Rodhe* s. 62 s. ja *Leonhard* s. 618.

73 Jos kuittausvaatimus on esitetty niin ylimalkaisessa muodossa, ettei po. vaatimusta voida sen valossa yksilöidä, on vaatimus ilman muuta jätettävä tutkimatta juttua sen takia viivyttelemättä. Sama vaikutus on 12. 8. 1960 annettujen OK 11 ja 14 luvun säännösten valossa nähtävästi sillä seikalla, että kuittausvaatimuksen esittänyt vastaaja ei ole pystynyt ilmoittamaan vaatimuksensa kannalta välittömästi relevantteja seikkoja. Kuittausvaatimus täytynee asettaa po. suhteessa kanteen asemaan. Kanteen osalta ks. *Tirkkonen,* LM 1960 s. 642. Tosin on saamisvaateiden — eli siis kuittaukseen käytettävien vaateiden — osalta todettava, että po. seikat samalla tavallisesti ovat niitä asianhaaroja, joiden perusteella nuo vaateet tulevat yksilöidyiksi.

74 *Ussing* (s. 399) on nimenomaan huomauttanut, että likvidisyyskysymystä oikeudenkäynnissä ratkaistaessa on asiayhteydessä olevien saamisten osalta syytä olla suopea kuittausta kohtaan. Vrt. myös *Kegel* s. 160.

Viitattakoon myös siihen seikkaan, että kuittauksen materiaalisia edellytyksiä arvioitaessa saamisten konneksiteetti helpottaa kuittauksen toteutumista, kuten jo edellä useissa yhteyksissä on käynyt ilmi.

Oikeuskäytännössämme on ryhdytty kuittausvaatimusta tutkimaan ja ottamaan vastaan näyttöä useissa tapauksissa, joissa vastaaja on tunnustanut kanteessa vaaditun velan oikeaksi tai ainakin jättänyt sen kiistämättä ja samalla esittänyt kuittausvaatimuksen samaan oikeussuhteeseen perustuvan vastasaamisen nojalla. Tästä mainittakoon tyypillisinä seuraavat kaksi tapausta: KKO 1949 II 210 (kanteessa vaadittiin palkkiota rakennustyöstä ja kuittausvaatimus perustui po. rakennustyön puutteellisen ja virheellisen suorittamisen johdosta vaadittuun vahingonkorvaukseen) ja KKO 1949 II 263 (kanteessa vaadittiin palkkiota puutavaran sahauksesta ja kuittausvaatimus perustui siihen, että kantaja olisi sahaustyöhön käyttänyt vastaajan omistamaa raamisahaa ja jättänyt siitä vuokran suorittamatta).

Eräässä SO:n ajalta olevassa jutussa (1. 2. 1897, JFT 1898 s. 11a n:o 1) olivat KO ja HO jättäneet konneksiteettisuhteessa olevan kuittausvaatimuksen tutki-

Jos taas vastaaja esittää alioikeudessa kuittausvaatimuksensa vasta sen jälkeen, kun juttu — ehkäpä useita kertoja lykättynä — on saatu ratkaisuvaiheeseen, on yleensä oltava likvidisyyteen nähden melko ankarilla linjoilla. Eihän jutun pitkittämiseen ole enää ilman perusteltua aihetta mentävä, jos kuittausvaatimus olisi voitu jo aikaisemminkin esittää.[75]

VII. Oikeuskäytäntömme kannasta on melko vaikeata saada selvyyttä. On sellaisia ratkaisuja, joissa likvidisyyttä on vastasaatavilta vaadittu. Ja eräissä tapauksissa on nimenomaan nojauduttu UL 2: 19:stä ilmenevään likvidabiliteettisääntöön, jota siis olisi yleisissäkin tuomioistuimissa sovellettava.[76] Mutta myös vastakkaisia ratkaisuja on runsaasti esitettävissä. Näyttää siltä, että tuomioistuinpraksis meillä on halunnut pidättää itselleen melko vapaat kädet toimia eri tilanteissa tapausten vaatimusten mukaisesti.[77] Tyypillisinä esimerkkeinä on mielenkiintoista ottaa esille eräitä tapauksia.

KKO 1921 t. II 452: Alioikeus jätti kuittausvaatimuksen mikä oli kiistetty ja mitä ei oltu voitu heti toteen näyttää, huomiota vaille. HO ja KKO tutkivat kuittausvaatimuksen ja hylkäsivät sen.

---

matta. SO katsoi kuitenkin, että kuittausvaatimus olisi ollut tutkittava. Pääsaatava oli työpalkkasaatava ja vastasaatava korvaus työstä poisjäämisen aiheuttamasta vahingosta.

75 Tähän kiinnitti huomiota jo *Wrede* (Kvittning s. 182).

Tässä yhteydessä mainittakoon, ettei alkuperäisen OK 16: 5:n säännös kaikkien väitteiden tekemisestä oikeudenkäynnin alussa ulottunut muihin kuin ns. prosessiväitteisiin. Ks. esim. *Kallenberg* I s. 1170 ss. ja II s. 380 ss. Missään tapauksessa sen ei ole katsottava koskeneen kuittausvaatimusta, vaikka tämä vaatimus 1734 v:n lain säätämisen aikoihin olikin väitteen — exception — asemassa. *Serlachius* tosin mainittuun OK 16: 5:een nojautuen selitti, että alioikeudessa kuittausvaatimus oli tehtävä oikeudenkäynnin alussa (*Serlachius—Cederberg* s. 213). Näin tietenkin hyvä prosessitapa edellyttäisi, mutta miksikään velvollisuudeksi sitä ei voida asettaa eikä ole käytännössä asetettukaan.

76 Ks. KKO 1929 II 648, jossa oli nojauduttu suoraan UL 2: 19:ään. Kanteessa oli vaadittu UL 3: 14:n nojalla väliaikaisen täytäntöönpanon tietä perittyjä varoja takaisin takausmiehiltä.

KKO 1932 II 55:ssä taas oli käytetty hyväksi UL 2: 19:n sanamuotoa RO:n ja HO:n ratkaisuissa.

Ks. myös myöhempänä tekstissä selostettuja oikeustapauksia.

77 Näin jo *Wrede*, Kvittning s. 182 s. *Kegel* on pitänyt Saksan ZPO:n omaksumaa linjaa onnistuneena ratkaisuna. Tuomarille on näet jätetty melko vapaat kädet järjestää kukin tilanne asianomaisen prosessin tarpeiden vaatimalla tavalla. Ks. *Kegel* s. 160.

KKO 1924 t. II 480: Alioikeus katsoi, ettei juttua, jossa kanne oli myönnetty, voitu riitaisen vastasaamisen takia viivyttää, ja hyväksyi kanteen. HO ja KKO katsoivat kuittausvaatimuksen selväksi ja hyväksyivät po. vaatimuksen.

KKO 1932 II 55: Alioikeus ja HO lausuivat, ettei kiistämättä jätettyä saamista saanut riitaisen vastasaamisen takia viivytellä, ja jättivät kuittausvaatimuksen sen takia tutkimatta. KKO katsoi vastasaamisen tulleen toteen näytetyksi ja hyväksyi kuittausvaatimuksen.

KKO 1933 II 186: Alioikeus jätti kuittausvaatimuksen ja sen perusteella tehdyn lykkäyspyynnön varteen ottamatta, koskei vastasaamisen perustetta ollut ilmoitettu eikä oltu valmiita selvittämään vastasaamisen määrää. HO jätti jutun alioikeuden lopputuloksen varaan, koskei selvän ja maksettavaksi langenneen saamisen maksua saanut viivytellä. KKO lausui alioikeuden menetelleen oikein evätessään lykkäyksen ja hylätessään kuittausvaatimuksen. Kun vastaaja ei ollut myöhemminkään näyttänyt hänellä olevan kuittauskelpoista vastasaamista, KKO vahvisti HO:n tuomion lopputuloksen.

Yhdessäkään näistä tapauksista KKO ei jättänyt kuittausvaatimusta likvidisyyden puutteen takia tutkimatta. Kolmessa ensiksi selostetussa tapauksessa ainakin alioikeus oli kyseisen syyn vuoksi jättänyt kuittausvaatimuksen tutkimatta. Viimeisessä tapauksessa alemmat oikeusasteet olivat turvautuneet epätäsmälliseen hätävarasanontaan »jättää varteen ottamatta», minkä KKO oli oikaissut hylkäämiseksi.[78] Selostettujen tapausten kulku johtaa eräiden huomioiden tekemiseen.

Kun alioikeuden päätökseen, jolla kuittausvaatimus likvidisyyden puuttumisen perusteella on jätetty tutkimatta, haetaan muutosta, niin joudutaan tietenkin näyttämään toteen kuittauksen edellytyksiä. Tätä todistelua on meillä omansa helpottamaan se seikka, että oikeutemme mukaan uuden näytön esittäminen ylemmissä oikeusasteissa on melko laajalti mahdollista.[79] Jos nyt kosketeltu näyttötoiminta johtaa suotuisaan tulokseen, niin tulee kuittausvaatimus hyväksytyksi. Ja asian laita onkin se, että jos likvidisyysvaatimusta jyrkässä muodossa noudatetaan, on kuittausvaatimus joko hyväksyttävä tai sitten jätettävä epäselvänä tutkimatta. Näin on laita sekä alioikeusmenettelyssä että haettaessa muutosta alioikeuden ratkaisuun. Tuomioistuintemme judikatuurista on kuitenkin löydettävissä runsaasti sellai-

78 KKO:n suorittama oikaisu ei vaikuta oikeaan osuneelta. Alemmat oikeusasteet näet lienevät tarkoittaneet tutkimatta jättämistä.

79 Näin on laita erityisesti HO:ssa. KKO:n osalta on otettava huomioon OK 30: $20_{,1}$ (L:ssa 7. 1. 1955). Ks. po. mahdollisuuksien johdosta *Reinikainen,* Jutun palauttamisesta s. 242 ss.

Ulkomaiden prosessijärjestyksissä on useissa tapauksissa käytännössä enemmän rajoituksia, kuten Reinikaisen esityksestä käy selville.

sia ratkaisuja, joissa kuittausvaatimus on asiallisesti tutkittu ja hylätty. Nimenomaan voidaan panna merkille, ettei tällöin ole pidetty silmällä edes *Granfeltin* omaksumaa likvidabiliteettisääntöä. Tämä havaitaan jo edellä selostetuista kahdesta keskimmäisestä tapauksesta. Niissähän kummassakin oli kanteessa vaadittu pääsaatava jo jutun ensi käsittelystä lähtien riidaton ja jutun käsittelyssä vielä aivan ylimmässäkin asteessa otettiin vastaan näyttöä vastasaamisen olemassaolosta ja yleensäkin kuittauksen edellytyksistä.[80] Nyt on tietysti sanottava, että kun muutoksenhaku on jossakin jutussa sallittu, niin on muutoksenhakijalla samaten oikeus esittää näyttöä tuekseen myös kuittausvaatimuksen osalta. Mutta niinpä muutoksenhaun mahdollisuus melkoisesti heikentääkin likvidisyyssäännön toteuttamisen edellytyksiä.

Oikeuskäytäntömme ratkaisuista havaittaneen, että meillä yleensä ei ole vaadittu vastasaamiselta likvidisyyttä.[81] Tässä suhteessa meillä on oltu samoilla linjoilla kuin muissakin pohjoismaissa.[82] Mutta tästä ei sentään ole tehtävä sitä johtopäätöstä, että maassamme ilman rajoituksia sallittaisiin juttujen viivytteleminen epäselvien kuittausvaatimusten perusteella. Tosin kyllä riita-asiain oikeudenkäynneillä on maassamme valitettava taipumus pitkistyä liiaksi. Tätä taipumusta on ilmennyt myöskin kuittausvaatimuksien käsittelyn yhteydessä. Mutta oikeusjärjestyksemme mukaan on kyllä mahdollisuuksia väärinkäytösten estämiseen, ja näitä mahdollisuuksia on myös hyväksi käytetty.

VIII. Vastahaastekanteen osalta on otettava huomioon, että mikäli vastaaja on jutun ensimmäiseen alioikeuskäsittelyyn ottanut vastahaasteen ja vastahaastekanteen tutkimisen edellytykset ovat ole-

---

80 Lisäksi viitattakoon seuraaviin oikeustapauksiin: KKO 1929 II 480 ja 1940 II 93. Näissä kummassakin oli vastaaja tunnustanut kanteessa vaaditun saamisen, mutta esittänyt kuittausvaatimuksen, minkä kantaja oli puolestaan kiistänyt. Ks. myös edellä alav:ssa 74 selostettuja oikeustapauksia.

81 *Tirkkonen* on todennut (LM 1944 s. 36 alav. 13), että Suomen ylin oikeusaste ei ole aina vaatinut kuittaukseen käytettävältä saamiselta selvyyttä. Ks. myös *Gadd* s. 142 huom. 1.

82 Ruotsin osalta ks. edellä alav. 40 mainittua kirjallisuutta sekä *Rodhe* s. 61 s. Eräiden muiden maiden kohdalta viittaan seuraaviin esityksiin: Tanska: *Munch-Petersen* II s. 108 ja *Hurwitz* s. 95; Norja: *Arnholm,* Streiftog s. 94 ss.; Saksa: *Enneccerus—Lehmann* s. 285; Sveitsi: *Oser—Schönenberger* V: 1 s. 629 s.

Kehityksen kulku on ollut useissa maissa se, että on luovuttu likvidisyysvaatimuksesta ja siirrytty joustaville linjoille. Romaaniset maat sitä vastoin edelleen pysyttelevät likvidisyysvaatimuksen kannalla.

massa, on tuomioistuimen otettava tämä kanne tutkittavaksi. Tähän on näet vastaajalla ehdoton oikeus, olipa hänen väittämänsä vastasaaminen kuinka epäselvä tahansa. Vastasaatavan sen enempää kuin muidenkaan kuittausedellytysten likvidisyys ei kuulu vastahaastekanteen tutkimisen edellytyksiin.[83]

Myöskin vastahaastekanteen muodossa esitetyn kuittausvaatimuksen yhteydesssä voi tilanne muodostua sellaiseksi, että pääsaatavan osalta juttu on kypsä ratkaistavaksi, mutta kuittausvaatimuksen osalta jutun käsittelyä olisi jatkettava ja se esim. lykättävä myöhempään oikeudenkäyntitilaisuuteen. Pääsaatavan velkojan kannalta olisi tällaisessa tilanteessa eduksi saada asiassa ratkaisu oman vaatimuksensa kohdalta. Vastapuolelle tämä ei ole niinkään mieluista. Osatuomiokaan vastasaatavan määrän ehkä ylittävältä pääsaamisen osalta ei ole Suomen voimassa olevan oikeuden mukaan mahdollinen. Mutta kuittausvaatimus voitaisiin myös erottaa erilliseksi menettelyksi. Vastaajalle olisi tässä tarkoituksessa annettava osoitus panna oma vaatimuksensa vireille erillisin kantein. Hänen vaatimustaan ei siis lainkaan ratkaistaisi. Etenkin jos kuittausta haluava puoli on halunnut jutun pitkittämistä, olisi tällainen ratkaisu useastakin syystä paikallaan. Se näet estäisi shikaanin vastaajan taholta, mutta olisi toiselta puolen viimeksi mainitulle kohtuullinen. *Kallenberg* ja *Sjöström* ovat pitäneet po. ratkaisua mahdollisena sekä kuittausvaatimuksen että vastahaastekanteen ollessa kyseessä. Puheena oleva erottelu edellyttäisi kuitenkin, etteivät vastakkaiset saamiset ole oikeudellisessa yhteydessä keskenään.[84] Konneksiteettisuhteessa keskenään olevien saamisten erillinen käsittely ei olisikaan tarkoituksenmukaista. Laista ei tällaiselle järjestelylle kylläkään saada tukea.[85] Kuitenkin lienee po. ratkaisu

---

83 Vastahaastekanteen tutkimisen edellytyksistä ks. *Wrede—Palmgren I* s. 297 s.; *Sjöström—Alkio* s. 91 s.; *Tirkkonen,* Prosessioikeus pääpiirteittäin s. 121; *Kallenberg* I s. 991 ss.

84 Ks. *Kallenberg* I s. 994 s. ja *Sjöström—Alkio* s. 106 s. Vrt. *Hellwig,* System I s. 665 s. — *Wrede* lienee suhtautunut kielteisesti po. järjestelyn mahdollisuuteen. Ks. *Wrede—Palmgren* I s. 299. Vrt. myös *Tirkkonen,* Prosessioikeus pääpiirteittäin s. 121.

Joka tapauksessa saa kuittausvaatimuksen osalta merkitystä OK 14: 4:n (L:ssa 12. 8. 1960) säätelemä järjestely. Tämän lainkohdan mukaan on tuomioistuimella valta määrätä, että eri kysymykset tai jutun eri osat käsitellään kukin erikseen.

85 Alkuperäisen OK 11: 6:n sanamuoto puhui vastahaastekanteen osalta pikemminkin po. järjestelyä vastaan, minkä seikan *Sjöström* aikanaan totesikin. Ks. *Sjöström—Alkio* s. 106 s. Vrt. myös OK 11: 8 L:ssa 12. 8. 1960.

hyväksyttävissä. Onhan se — kuten jo on todettu — sekä tarkoituksenmukainen että kohtuullinen.[86] Sen avulla voidaan välttää ne vaarat, joita likvidisyysedellytyksen noudattamatta jättämisestä kieltämättä saattaa olla seurauksena. Ja lisäksi kosketeltu keino soveltuu käytettäväksi erityisen sopivasti sellaisissa tapauksissa, joissa epäselvää kuittausvaatimusta on ryhdytty alioikeudessa näyttämään toteen ja joissa ei enempään selvittelyyn ryhtyminen ole enää paikallaan pääsaatavan selvitetyn tilan takia. Luullakseni Suomen oikeuskäytäntö on kuitenkin vähän käyttänyt hyväkseen puheena olevaa ratkaisumahdollisuutta.

Mikäli vastahaastekanne ei ole täyttänyt tuon kanteen tutkimisen edellytyksiä ja kanne on otettu tavallisena kanteena tutkittavaksi, on mahdollista, että tämä kanne kuitenkin yhdistetään alkuperäisen kanteen kanssa samassa menettelyssä käsiteltäväksi. Täten saattaa käydä myös silloin, kun vastaaja on pannut samassa tuomioistuimessa vireille kanteen alkuperäistä kantajaa vastaan joko jutun ensi käsittelyssä tai jossakin myöhemmistä käsittelyistä kannettaan edes tarkoittamatta miksikään vastahaastekanteeksi. Näissä kummassakin tapauksessa on kyseessä tavallinen juttujen yhdistäminen, nimittäin objektiivinen kumulaatio.[87] Tämän kumulaatiotyypin sääntöjen mukaisesti ei ole esteitä kanteiden erottamiselle eri juttuina käsiteltäviksi, mikäli se havaitaan tarkoituksenmukaiseksi.[88] Kuitenkin tuntuu siltä, ettei konneksiteettisuhteessa olevia saamisia yleensä olisi kerrotuin tavoin toisistaan erotettava.[89]

Edellisen valossa vaikuttaa siltä, että vastahaastekanteen (tai yleensä kanteen) muodossa esitetyn kuittausvaatimuksen asema ei likvidisyyden näkökulmasta kovinkaan jyrkästi eroa siitä, mikä on voimassa väitteen muodossa esitetyn kuittausvaatimuksen osalta. Tosin on asianmukaisesti vireille saatettu kanne välttämättä otettava tutkittavaksi, oli

---

86 Jos kuittausvaatimus on esitetty shikaanimielessä, niin ei asiayhteys voi velvoittaa jatkamaan jutun käsittelyä.

87 Ks. po. kumulaatiotyypin johdosta *Wrede—Palmgren* I s. 299 s.; *Sjöström—Alkio* s. 107 s.; *Kallenberg* I s. 995 s.

88 Ks. kyseisestä kumulaatiosta *Wrede—Palmgren* I s. 293 ss.; *Tirkkonen*, Prosessioikeus pääpiirteittäin s. 118; *Kallenberg* I s. 979 ss.

89 *Sjöström (Sjöström—Alkio* s. 108) on soveltanut po. tilanteeseen objektiivisen kumulaation normeja sellaisinaan.

Shikaanin osalta pitää tässäkin kohdassa paikkansa se, mitä on edellä alav:ssa 86 esitetty.

se sitten kuinka epäselvä ja shikaanimaisesti esitetty tahansa. Mutta tämän jälkeen tapahtuvassa menettelyssä tuomioistuimella on suunnilleen samat mahdollisuudet mala fide esitettyjen kuittauspyyntöjen torjumiseen.

IX. Eräät riita-asiain erikoisprosesseista on otettu käytäntöön tietynlaisten saatavien oikeudellisen perimisen jouduttamiseksi. Näistä oli lainhakumenettelystä edellä jo puhetta. Siinähän oli vastasaatavan osalta UL 2: 19:n nimenomaisin säännöksin omaksuttu likvidabiliteettisääntö.[90]

Vekselijutuissa tehtävistä kuittausvaatimuksista Suomen laki ei sisällä säännöksiä. Kuitenkin meillä on oltu siltä mieltä, ettei noitten juttujen käsittelyä saa kuittausvaatimuksen takia viivyttää.[91] Tätä kantaa voidaankin pätevästi perustella. VekseliL:n prosessuaaliset säännöksethän pitävät silmällä erityisesti puheena olevien juttujen käsittelyn saamista normaalia nopeammaksi.[92] Ei tuntuisi olevan näiden juttujen luonteeseen soveltuvaa sallia niiden pitkistymistä selvittelyä kaipaavien kuittausvaatimusten johdosta. Mutta toiselta puolen on otettava huomioon, että vekseliprosessia ei meillä — sen enempää kuin Ruotsissakaan — ole muodostettu summittaiseksi ja ankaraksi asiakirjaprosessiksi siihen tapaan kuin on laita eräissä muissa maissa.[93]

---

90 Ks. edellä s. 186 ss. — Vrt. esim. Saksan Urkundenprozess-nimisen erikoisprosessin johdosta ZPO 598 §, joka koskee myöskin kuittausvaatimusta. Ks. *Rosenberg* s. 760.

91 Ks. *Wrede,* Kvittning s. 183 ja *Serlachius—Cederberg* s. 213. Serlachius on lausunut kategorisesti, että vastasaatava on vekselijutussa kyettävä heti näyttämään toteen.

92 Ks. näiden VekseliL:n IV:ssä osastossa olevien säännösten (93—96 §) johdosta *Wrede* II s. 353 s.; *Grönvall—Heikonen,* s. 97 ss.; *Tirkkonen,* Prosessioikeus pääpiirteittäin s. 304 s.

Vrt. Ruotsin oikeuden vastaavien säännösten johdosta *Eberstein,* Växelrätten s. 244 ss.

93 Vekselijuttujen ja tavallisten velkomisjuttujen välinen eroavuus onkin Suomen ja Ruotsin oikeudessa selvästi vähäisempi kuin esim. Tanskan, Norjan ja eräiden Keski-Euroopan maiden oikeudessa. Tämän seikan on Ruotsin osalta todennut *Hassler,* joka sen perusteella on pitänyt kyseenalaisena, onko vekseliprosessia Ruotsissa yleensä edes pidettävä erikoisprosessina. Ks. *Hassler,* Extraordinära process och specialprocess s. 20. Vrt. lisäksi *Eberstein,* mt. s. 244 ss. Sama pitää paikkansa myös Suomen oikeuden kannalta.

Tanskan ja Norjan riita-asiain oikeudenkäyntiä sääntelevіin lakeihin on otettu nimenomaisia säännöksiä vekselijutuissa esitetyistä kuittausvaatimuksista. Niinpä Tanskan RpL:n 445 § säätää, että kuittausvaatimus voidaan vekselijutussa esittää

Kuittauksen toteutuminen on sen vuoksi meikäläisessä vekseliprosessissa herkemmin toteutettavissa kuin esim. lainhakumenettelyssä on laita. Eikä voitane pitää kiinni UL 2: 19:n ilmaisemasta likvidabiliteettisäännöstäkään. Jos näet näin olisi laita, niin kuittausvaatimuksen toteen näyttämiseen jäisi liian rajoitetut mahdollisuudet. Mutta joka tapauksessa on tuomioistuimen pidettävä erityisesti vekselijutuissa varansa, ettei juttua aiheettomasti pitkitetä.[94]

Mitä on lausuttu vekselijutuissa esitetyistä kuittausvaatimuksista, soveltuu mutatis mutandis myös shekkijuttuihin.[95]

Vasta joitakin vuosia sitten maassamme käytäntöön otetulle maksamismääräysmenettelylle on tyypillistä huomattavan voi-

---

vain silloin, kun vaatimus perustuu eräiden vekselilaissa säädettyjen ilmoitusvelvollisuuksien laiminlyönnistä aiheutuneen vahingon korvaamiseen. Ks. sen johdosta lähemmin *Munch-Petersen* II s. 378 ja *Hurwitz* s. 95. Samalta pohjalta lähtee Norjan TL:n 444 §, joka kuitenkin sallii kuittauksen myös silloin, kun vastapuoli on tunnustanut kuittaukseen käytettävän saamisen. Ks. tämän säännöksen johdosta *Holmboe,* Lov om veksler s. 193 s. Kun Tanskan oikeudessa ei ole säädetty mitään kuittauksen käytettävyydestä kantajan tunnustettua vastasaamisen, on siellä katsottu, ettei kuittaus ole mahdollinen kantajan tunnustettua po. saamisen oikeaksi mutta samalla vastustettua kuittausta.

Saksassa vekseliprosessi suurin piirtein samastuu meikäläistä lainhakumenettelyä muistuttavan »Urkundenprozess»-nimisen oikeudenkäyntityypin kanssa. Ks. ZPO 602—605 § ja niiden johdosta *Rosenberg* s. 761 s. Tämä merkitsee sitä, ettei kuittausvaatimusta yleensä oteta huomioon, vaan varataan ainoastaan mahdollisuus »Nachverfahren»-nimiseen menettelyyn säännönmukaisessa siviiliprosessissa (ZPO 598 §).

Sveitsin oikeuden osalta ks. OR 812 art. ja sen johdosta *Oser—Schönenberger* V: 1 s. 629.

94 Meikäläinen tuomioistuinkäytäntö on ottanut vastaan näyttöä kiistetyn ja epäselvän kuittausvaatimuksen toteen näyttämiseksi. Ks. KKO 1941 II 125: Kun ei ollut esitetty sellaista näyttöä, että kuittaukseen käytettävä saaminen olisi tullut selväksi, kuittausvaatimus hylättiin. Vastaajalle varattiin kuitenkin oikeus käydä erikseen oikeutta vastasaatavansa perusteella.

Velallisen kuittausmahdollisuuksien valossa näyttää siltä, että lainhakumenettelyä on pidettävä meillä vekselivelkojalle suositeltavana prosessina. Heikentäähän UL 2: 19:n sääntö po. prosessissa kuittauksen käytettävyyttä. Tosin taas takaisinsaannin mahdollisuus on omansa viivyttämään lopullisen ratkaisun saantia lainhaussa. Voidaanhan takaisinsaanti sitä paitsi perustaa kuittausvaatimukseenkin (ks. s. 298 ss.).

95 Shekkijuttujen osalta voimassa olevat erikoissäännökset samastuvat meillä vekselijuttujen vastaavien säännösten kanssa. Ks. ShekkiL 71—74 §.

Niissä maissa, joissa on annettu nimenomaiset normit vekseli- ja shekkijutuissa käytettävästä kuittauksesta, vastaavat nämä normit yleensä toisiaan. Ks. esim. Norjan TL 444 ja 451 §.

makas pyrkimys summittaisuuteen ja nopeuteen.[96] Tämä piirre ilmenee erityisesti siinä, että maksamismääräyslain 8,1 §:n nojalla velallisen vastustava suhtautuminen saa koko maksamismääräysmenettelyn raukeamaan. Jos taas velallinen vastustaa vain osaa haunalaisesta saamisesta, ei asia raukea siltä saatavan osalta, mitä velallinen ei ole vastustanut. Tältä riidattomaksi jääneeltä osalta annetaan siis maksamismääräys.[97] Näiden säännösten valossa voidaan päätellä, että koko maksamismääräysmenettely jää aina sillensä, jos velallinen on vastineessaan esittänyt kuittausvaatimuksen haunalaisen saamisen suuruisen tai sitä suuremman vastasaamisen perusteella. Näin on laita, vaikka velallinen olisi tunnustanut häneltä perityn saamisen oikeaksi. Jos taas velallinen on ilmoittanut haunalaisen saamisen oikeaksi, mutta esittänyt kuittausvaatimuksen haettua saamista pienempään vastasaamiseen nojautuen, ei velallinen ole vastustanut maksamismääräystä siltä osalta, millä pääsaaminen on ylittänyt vastasaamisen. Tästä johtuen ei ole estettä maksamismääräyksen antamiselle tuon ylimenevän määrän kohdalta. Sitä vastoin raukeaa velkojan vireille panema maksamismääräysmenettely pro summa concurrente eli siltä osalta kuin saamiset peittävät toisensa.[98] Tämä maksamismääräysmenettelyn raukeaminen ei suinkaan merkitse sitä, että mainitulta pro summa concurrente-osalta vastakkaisia saamisia olisi saatu aikaan kuittaus. Päinvastoin ovat saamiset tältä osaltakin edelleen olemassa, ja kummallakin osapuolella on mahdollisuus saada ne tuomioistuimessa kanneteitse tutkituksi.

X. Edellä tuli jo mainituksi, että ulkomaisessa — etupäässä saksalaisessa — kirjallisuudessa on osoitettu melkoista huomiota tapaustyypille n:o 3. Tässä tapauksessahan pääsaatavan olemassaolo oli epäselvä, mutta vastasaatava sitä vastoin oli selvä. Käyty mielipiteiden vaihto on keskittynyt pääasiallisesti kysymykseen siitä, olisiko po. tilan-

96 Maksamismääräysmenettelystä ks. *Salervo,* LM 1954 s. 644 ss. ja *Tirkkonen,* Prosessioikeus pääpiirteittäin s. 302 ss.

97 Ks. maksamismääräyslain 8,1 § ja *Salervo,* LM 1954 s. 656. Kyseisen määräyksen antaminen edellyttää, että riidattomaksi jäänyt saamisen osa on mahdollista täsmällisin markkamäärin ilmoittaa.

98 Näin Ruotsin oikeuden osalta *Hassler,* Extraordinär process och specialprocess s. 50. Ruotsin laki vastaa po. suhteessa Suomen lakia.

Pro summa concurrente -osan kohdalta on kummallakin riitapuolella mahdollisuus kääntyä kannetietä tuomioistuimen puoleen.

Vrt. Saksan Mahnverfahren -nimisen menettelyn johdosta ZPO 694 § sekä *Rosenberg* s. 762 ss. ja *Stein—Jonas—Schönke* II § 694: I, 1.

teessa ryhdyttävä selvittämään kannesaatavan olemassaoloa vai olisiko tyydyttävä siihen, että kuittauksen avulla saadaan tuo saatava joka tapauksessa lakkaamaan. Jos asetutaan jälkimmäiselle kannalle, voitaisiin esillä olevassa tilanteessa kanne ilman muuta hylätä. Näin meneteltäisiin myös silloin, kun kuittausvaatimus on esitetty vastahaastekanteen muodossa. Tällaisella ratkaisulla olisi erityinen kantavuus silloin, kun vastasaaminen on ollut yhtä suuri tai suurempi kuin päätsaatava.

Kuluvan vuosisadan ensi vuosikymmeninä viimeksi mainitulla mielipiteellä oli Saksan oikeustieteessä lukuisia ja arvovaltaisia puoltajia. Tätä kantaa, jolle on annettu nimeksi »*Klagabweisungstheorie*», on perusteltu laajasti sekä materiaalisin että prosessuaalisin näkökohdin.[99] Siviilioikeuden silmin tapausta arvioiden on ensinnäkin väitetty, että selvään saatavaan perustunut kuittausvaatimus on jo maksun tavoin lakkauttanut velkasuhteen. Tästä oli oleva seurauksena, että enempi oikeudenkäynti olisi lopetettava ja julistettava kanteen hylkäävä tuomio, mikäli vastasaatava oli vähintään yhtä suuri kuin kannesaatava.

Puheena olevan kannan tueksi on otettu vertailun vuoksi esille vanhentumisväite. Kun kerran kannesaatavan vanhentumisen tultua selväksi ei tuon saatavan pätevyyttä muilta näkökulmilta ryhdytä enää selvittämään, olisi selvän kuittausvaatimuksen yhteydessä meneteltävä samaan tapaan. Ja oikeudenkäynti saataisiin samalla nopeasti loppuun viedyksi. Samalla on viitattu myöskin meillä — nimittäin OK 17: 7:ssä (L:ssa 29. 7. 1948) — omaksuttuun kieltoon ottaa vastaan sellaista näyttöä, jonka kohde ei asiaan vaikuta tai joka on jo tullut riittävästi selvitetyksi. Vastaajan kannalta taas ei olisi väliä, millä perusteella hänet tullaan vapauttamaan suorittamasta kanteessa vaadittua määrää. Pääasiahan olisi, että hän voittaa jutun. Ja tuomioistuimella olisi joka tapauksessa täysi vapaus valita ratkaisunsa perusteet. Olisi

---

99 Laajimmin puolsi po. teoriaa Saksassa *Stölzel* teoksensa Schulung für die zivilistische Praxis II:ssa osassa sekä lukuisissa artikkeleissaan. Ks. esim. IheringsJ 60 s. 467 ss. sekä ZZP 24 s. 50 ss. ja 415 ss. Muista esityksistä, joissa kyseistä teoriaa on kannatettu, mainittakoon *Geib*, ZZP 24 s. 462 ss., 31 s. 335 ss. ja 36 s. 431 ss.; *Windscheid—Kipp* II s. 480; *Weigelin*, ZZP 62 s. 242 ss.

Kyseisen teorian vastakohtana on ollut ns. »Beweiserhebungstheorie», jonka mukaan pääsaatavaa ei voida katsoa po. tilanteessa olevan olemassa, ellei sitä ole toteen näytetty. Kolmantena vaihtoehtona on ollut »Vermittelungstheorie», joka on jättänyt vastaajan ratkaistavaksi, jatketaanko oikeudenkäyntiä vai annetaanko tuomio kuittauksen perusteella. Ks. po. teoriain johdosta lähemmin esim. *Pagenstecher*, RheinischeZ 11 s. 121 ss.

jopa sopimatonta tuomioistuimen jäsenten harkintavallan sitomista, jos heidät pakotettaisiin kosketellussa tilanteessa ottamaan kanta siihen, onko kannesaatava ollut olemassa.

Juuri selostettujen perustelujen ontuvuus voidaan helposti osoittaa. Kuittaus vaatii näet kaksi vastakkaista saamisoikeutta. Mitkään periaatteelliset ja teknilliset näkökohdat eivät kykene tekemään tyhjäksi tätä tosiasiaa. Muutenhan kuittaus olisi ikäänkuin isku tyhjään ilmaan. Asianosaiset voivat kyllä keskenään solmituin sopimuksin saada kuittauksen aikaan, vaikka po. saatavista toinen — tai vaikkapa molemmatkin — objektiivisesti arvostellen näyttäisivät epäselviltä. Mutta jos saatavista toinen on tehty riitaiseksi eikä sitä käsillä olevan aineiston valossa voida pitää selvitettynä, ei sovi toteuttaa pakollista kuittausta, olipa vastasaatava kuinka selvä tahansa tai vaikkapa riidatonkin.[100] Eikä vastaajan kannalta ole suinkaan yhdentekevää, millä perusteella hän välttää kantajan vaatiman suorituksen. Eihän ole vastaajan etujen mukaista, että hänen selvä saatavansa tulee lakkautetuksi kuittauksen tietä, vaikka hänen kiistämänsä kanteessa vaadittu saatava on epäselvä. Olisihan mahdollista, että oikeudenkäynnissä kantajan todistelu epäonnistuisi ja kanne tulisi hylätyksi ilman, että vastaajan kuittausvaatimus tulisi edes ajankohtaiseksi. Kantaja puolestaan saisi itselleen ansiotonta etua, ja tämä tapahtuisi vain sen perusteella, että hänen vastapuolensa on halunnut käyttää kuittaukseen selvän saamisoikeuden.

Jos po. teorian mukainen järjestely omaksuttaisiin, olisi selvinä pidettävien vastasaatavien esittäminen kuittaukseen käytettäväksi siinä määrin vaaranalaista toimintaa, että sitä olisi syytä välttää. Sen sijaan olisi suositeltavaa koettaa onneaan ja yrittää kuitata epäselvillä vastasaatavilla. Tämä taas olisi oikeudenkäynnin järkevän järjestelyn kannalta nurinkurista, sillä juuri epäselvien kuittausvaatimusten aiheuttamaa viivytystähän on yleensä pidetty eräänä prosessuaalisen kuittausinstituutin varjopuolena. Oikeudenkäynti ei liioin täyttäisi tehtäväänsä, jos tuomioistuin vetäytyisi lausumasta mitään riitaisen ja epäselvän

100 Tosin pääsaamisen ei tarvitse olla kaikissa suhteissa kannekelpoinen, jotta kuittaus tulisi kysymykseen (ks. siitä § 4: 4 II.). Mutta tämä väljennys kuittauksen edellytyksissä ei ole rinnastettavissa kiistetyn pääsaatavan selvittämättömyyteen oikeudenkäynnissä, vaikka tämä rinnastus näyttää eräiden tutkijain mielessä olleen (esim. *Stölzel*, Schulung II s. 453). Onhan viimeksi mainitussa tapauksessa vastasaamisen velkoja sitä mieltä, ettei pääsaatavaa ole olemassakaan, ja on ainoastaan eventuaalisesti esittänyt kuittausvaatimuksen. Hän toisin sanoen haluaa kuittausta vain, jos pääsaaminen tulee tuomioistuimessa vahvistetuksi.

kannesaatavan oikeellisuudesta vain sen takia, että jutussa on tehty selvään vastasaatavaan perustuva kuittausvaatimus. Vastaaja ei näet saisi tällöin tarvitsemaansa oikeusturvaa. Ja yhtä hyvin olisi suhtauduttava samalla tavalla kaikkiin muihinkin vastaajan eventuaalisesti esittämiin vaatimuksiin ja väitteisiin.[101]

Enemmittä perusteluitta voidaan lähteä siitä, että vaikka vastasaatava olisi kuinka selvä ja riidaton hyvänsä, on kantajan esitettävä näyttöä oman kiistetyn ja epäselvän saatavansa tueksi, ennenkuin mikään kuittaus voi tulla kysymykseen. Tällä kannalla on maamme oikeuselämä johdonmukaisesti ollut.[102] Luultavaa on, että edellä mainitun teorian soveltamista pidettäisiin meillä suorastaan tuomiovirheenä. Ja myöskin Saksassa tuo teoria on viime aikoina menettänyt asemansa.[103]

Kosketellun teorian tehnee ymmärrettäväksi Saksan oikeustieteelle melko yleinen vastenmielisyys eventuaalisesti esitettyä kuittausvaatimusta kohtaan. Tällaisen vaatimuksen esittämisenhän ovat siellä eräät tutkijat katsoneet kielletyksi, kuittauksen kun tulisi siviilioikeuden kannalta tapahtua ilman ehtoja ja rajoituksia.[104] Ja eräät niistä tutkijoista, jotka ovat eventuaalisen kuittausvaatimuksen hyväksyneet, ovat kuitenkin olleet sitä mieltä, että eventuaalisen kuittausvaatimuksen perustuessa selvään saatavaan tulisi kuittauksen tapahtua edellä kerrotuin tavoin oikopäätä kannesaatavan selvittämättömään tilaan katso-

---

101 Po. teoriaa vastaan esitettyä kritiikkiä sisältyy erikoisesti seuraaviin esityksiin: *Oertmann,* Aufrechnung s. 290 ss., *Pagenstecher,* RheinischeZ 11 s. 73 ss. ja *de Kotzebue* s. 311 ss.

Vastustavalla kannalla olleista mainittakoon lisäksi *Enneccerus—Lehmann,* s. 280; *Hellwig,* System I s. 663; *Rosenberg* s. 487 s.; *Schönke* s. 203; *Palandt* § 388: 3; *Stein—Jonas—Schönke* I § 300 II: C.

Sveitsin oikeustieteessä on kysymyksessä oleviin mahdollisuuksiin kiinnitetty huomiota ja asetuttu Klagabweisungstheorien oppeihin nähden torjuvalle kannalle. Ks. esim. *Gautschi* s. 101 ss.; *Oser—Schönenberger* V: 1 s. 634 s. Samoin on ollut laita Itävallan oikeustieteessä. Ks. *Gschnitzer* VI s. 498 ja siellä mainittua kirjallisuutta.

102 Maamme oikeuskäytännöstä voidaan esittää runsaasti tapauksia, joissa kyseinen kannanotto ilmenee.

103 Myös Saksan tuomioistuinkäytäntö on asettunut po. teoriaan nähden hylkäävälle kannalle. Ks. *Stein—Jonas—Schönke* I § 300 II C 3.

104 BGB 388 §:n mukaan kuittausilmoitus on tehoton, jos siihen on liitetty ehto (ks. po. säännöksen johdosta lähemmin s. 174 alav. 16). Tämän siviilioikeudellisen säännöksen sovelluttaminen eventuaalikuittauksen puitteisiin on tuottanut Saksan oikeustieteelle melkoista päänvaivaa. Ks. siitä esim. *Oertmann* § 388 ja siellä mainittua kirjallisuutta.

matta. Meillähän ei ole, kuten jo edellä on mainittu, suhtauduttu lainkaan nurjamielisesti eventuaalisesti esitettyyn kuittausvaatimukseen. Tämä suopea suhtautuminen on ilmennyt myös nyt esillä olleen likvidisyystilanteen arvioinnissa.

3. *Prosessuaalisten toimivaltanormien vaikutus kuittausvaatimuksen tutkimismahdollisuuksiin*

I. Tuomioistuinten toimivaltaa eli kompetenssia sääntelevien normien mahdollinen vaikutus kuittausvaatimuksen tutkimismahdollisuuksiin oikeudenkäynnissä kaipaa oman selvittelynsä. Kuittausvaatimuksen perustana oleva vastasaaminen voi näet olla sellainen, että sitä koskevan velkomiskanteen tutkiminen ei käy päinsä siinä tuomioistuimessa, missä pääsaatavan pohjalta kannetta ajetaan. Mikäli kyseeseen tulevaa toimivaltanormia on noudatettava myöskin kuittausvaatimuksen osalta, ei tätä vaatimusta sovi ottaa tutkittavaksi.

Puheena olevien prosessuaalisten kompetenssisäännösten vaikutus kuittauksen edellytyksiin on osoittautunut vaikeaksi arvioida. Tähän on ollut syynä erityisesti se seikka, että siviilioikeuden ja prosessioikeuden tutkijain näkökannat ovat tässä suhteessa usein poikenneet toisistaan. Sivilistit ovat kyllä ylimalkaan ymmärtäneet vastasaamisen epäselvyyden vaikutukset prosessuaalisen kuittauksen esteenä. Prosessioikeuden piirissä ilmenneet pyrkimykset estää mala fide tehdyistä kuittausvaatimuksista aiheutuvat haitat ovat näet soveltuneet melko hyvin nykyiselle yksityisoikeudelle ominaisiin vastaaviin tendensseihin.[105] Lisäksi on pantava merkille, että vastasaamisen likvidisyys on eräissä maissa asetettu jopa kuittauksen materiaaliseksi edellytykseksi.[106] Mutta kompetenssinormien soveltamiseen on monesti suhtauduttu toisin. Usea sivilisti ei näet soisi toimivaltasäännöksille mainittavaa merkitystä kuittauksen toteuttamismahdollisuuksia arvioitaessa. Tosin myös prosessualistien taholla on joskus esitetty samankaltaisia mielipiteitä.

Kun on vastustettu kompetenssinormien huomioon ottamista kuittausvaatimuksen tutkimisen kohdalla, on lähtökohtana ollut pyrkimys luoda kuittauksessa tapahtuvalle aineeellisen oikeustilan muotoami-

---

105 Ks. esim. *Rodhe* s. 62 s.; *Ussing* s. 398 ss.; *Leonhard* s. 618; *Oser—Schönenberger* V: 1 s. 629.

106 Näinhän on laita yleisesti romaanisten maiden oikeusjärjestyksissä. Ks. esim. Ranskan Code civil 1291_1 art. ja romaanisista maista yleensä *Kegel* s. 160 ss.

selle mahdollisimman väljät toteutumisen mahdollisuudet. Prosessuaalisten toimivaltarajoitusten soveltamisessa on nähty prosessinedellytysoppien yksipuolista soveltamista sellaisiin tapauksiin, joissa niiden noudattaminen ei olisi asianmukaista. Tällöin on mm. selitetty, että prosessioikeus on nähnyt kuittausvaatimuksessa pelkän vastahaastekanteen ja soveltanut deduktiivisesti sitä koskevia normeja kuittausvaatimukseen.[107]

Vaikuttaa siltä, että juuri kosketeltuja moitteita esitettäessä ei ole ensinnäkään riittävästi eritelty niitä lukuisia kysymyksiä, joita tuomioistuin joutuu ratkaisemaan pakollisen kuittauksen edellytyksiä tutkiessaan. Näiden kysymysten joukossa on kyllä sellaisiakin, joihin perehtyminen ja joiden ratkaiseminen on ilmeisesti mahdollista vastasaamisen tutkimiseen liittyviin toimivaltanormeihin katsomatta. Tällaisia ovat esim. kysymykset siitä, ovatko saamisoikeudet olleet asianmukaisesti vastakkaisia ja samanlaatuisia. Nämä kysymykset kuuluvat kyllä jokaisen saamisvaateita tutkivan tuomioistuimen toimivaltaan. Ja kun materiaalisen oikeuden kuittauskieltojen soveltamisen tullessa esille on kyseessä vain pääsaatavan ominaisuuksiin perehtyminen, ei silloinkaan tarvitse huomiota kiinnittää vastasaamisen tutkimiskompetenssiin. Mutta kysymys siitä, onko vastasaaminen ollut oikeusjärjestyksen säännösten mukaan pätevänä ja täysvoimaisena olemassa, on eri asemassa. Sen toteaminenhan on pakollisen kuittauksen kannalta välttämätöntä. Pakollista kuittausta vastustavan tahon, pääsaamisen velkojan, kannalta ei ole yhdentekevää, mikä tuomioistuin tuon edellytyksen toteaa.[108] Ja erityisesti yhteiskunnan — oikeusjärjestyksen ylläpitäjän — intressi puhuu tietyllä tavalla sen puolesta, että riidan tullen yhteiskunnan järjestämien orgaanien taholta tuleva arvovaltainen ratkaisu tulee annettavaksi juuri sen elimen toimesta, jolle asianomaisen ratkaisun antaminen oikeudenkäyntijärjestyksen mukaan kuuluu. Tällöin saavutetaan takeet siitä, että tuomioistuinten ratkaisuilla on niiltä vaadittava luotettavuus.[109]

---

107 Ks. erityisesti *Rodhe* s. 74 ss. Vrt. myös *Arnholm,* Streiftog s. 100 ss. On kyllä syytä mainita, että sivilistien keskuudessa on myös osoitettu huomattavaa ymmärtämystä prosessioikeudellisia näkökohtia kohtaan. Tässä mielessä viitattakoon *Enneccerus—Lehmann*in esitykseen (s. 278 s.). Ja toiselta puolen on prosessioikeudenkin tutkijain joukossa sellaisia, jotka haluaisivat syrjäyttää kuittausvaatimuksen tieltä suurin piirtein kaikki toimivaltanormit. Näin nimenomaan *Nikisch* (s. 265).

108 Tässä suhteessa voitaneen viitata HM 13 §:stä ilmenevään periaatteeseen, jonka johdosta ks. *Hakkila,* Suomen tasavallan perustuslait s. 74.

109 Oikeusvoimakysymyksestä ks. 10:ttä §:ää.

Ei ole kuitenkaan paikallaan lähteä ilman muuta siitä, että prosessioikeuden säänteleмiä toimivaltanormeja olisi sovellettava kysymyksen ollessa vastasaamisen pätevyydestä ja täysvoimaisuudesta. Toimivaltanormejahan on monen tyyppisiä eikä ole suinkaan sanottu, että kaikkia niitä on aiheellista soveltaa myöskin kuittausvaatimukseen. Voihan olla sellaisiakin toimivaltasäännöksiä, joiden sivuuttamisesta ei koidu vaaraa yllä mainituille intresseille. Ja toiselta puolen on otettava myös varteen, ettei kuittauksen toteutumisen tarvetta ole syytä mennä pätevittä perusteluitta syrjimään. Kuittauksen sallittavuushan pohjautuu varsin hyväksyttäviin näkökohtiin, joista edellä jo on ollut puhetta. Ja onhan pidettävä lisäksi mielessä prosessioikeuden asema materiaalisen oikeuden palvelijana.[110] Niinpä onkin tarpeen perehtyä kunkin kompetenssinormiryhmän kannalta erikseen kysymykseen noiden normien suhteesta prosessuaaliseen kuittaukseen.

II. Tuomioistuinten toimivaltaa sääntelevät säännökset jaetaan kolmeen ryhmään, nimittäin asteellista, asiallista ja alueellista toimivaltaa sääntеleviin normeihin.[111] Seuraavassa esityksessä selvittelen näiden normien merkitystä kuittausvaatimuksen tutkimiselle mainitussa järjestyksessä.

A s t e e l l i s e n toimivallan osalta on mahdollista nojautua eräseen voimassa olevan oikeuden säännökseen, nimittäin OK 30: 20,2:een, joka edellä on jo ollut eräässä muussa yhteydessä esillä.[112] Tämä lainkohtahan tekee mahdolliseksi esittää kuittausvaatimuksen vielä k o r k e i m m a s s a o i k e u d e s s a k i n, mikäli tuo vaatimus voidaan jutun yhteydessä haitatta käsitellä. Asteelliset toimivaltasäännökset on siis kuittausvaatimuksen hyväksi murrettu aina ylintä instanssia myö-

110 Po. suhteeseen on yleisesti viitattu yleistä prosessioikeusoppia käsiteltäessä. Ks. esim. *Tirkkonen,* Rikosprosessioikeus I s. 1 s.; *Neuner,* Privatrecht und Prozessrecht s. 5 ss.

111 Ks. po. ryhmittelystä esim. *Wrede—Palmgren* I s. 137 ss. ja *Tirkkonen,* mt. I s. 197 ss., *Kallenberg* I s. 269 ss.

Kyseisten toimivaltanormien ulkopuolelle jäävät ne normit, jotka sääntelevät tuomioistuinten ns. yleistoimivaltaa. Ks. näiden normien johdosta esim. *Alanen,* Yleinen oikeustiede s. 209; *Tirkkonen,* mt. s. 138; *Riezler,* Internationales Zivilprozessrecht und prozessuales Fremdenrecht s. 197 ss. Esityksessäni en koskettele tuomioistuinten yleistoimivaltaa sen enempää kuin muitakaan kansainvälisen yksityis- ja prosessioikeuden kysymyksiä.

112 Ks. s. 188.

ten ja lähdetty kokonaan vastahaastekanteesta poikkeaville linjoille.[113] Selostettu säännös, joka tuli OK:een liitetyksi vasta 7. 1. 1955 annetulla lailla, ei merkinnyt aikaisempaan käytäntöön verrattuna mitään väljennystä. Meillä oli näet jo ennenkin pidetty mahdollisena esittää kuittausvaatimus vielä ylimmässä oikeusasteessa.[114] Säännöksellä haluttiin ilmeisesti vain tähdentää sitä, että kuittausvaatimus — samoin kuin muukin oikeudenkäyntimateriaali — olisi erinäisten teknillisten vaikeuksien välttämiseksi syytä esittää jo ennen jutun saapumista ylimpään oikeusasteeseen. Tätä pyrkimystähän ilmentää myös ja melkoista selvemmin OK 30: 20:n ensimmäinen momentti.[115] Sanktiot OK 30: 20:n ilmentämien pyrkimyksien tehostamiseksi ovat kuitenkin jääneet tehottomiksi. Näin on laita erityisesti po. lainkohdan 2. momentin osalta. Niinpä onkin syytä otaksua, ettei OK 30: $20_{,2}$:n säännös kykene paljonkaan rajoittamaan kuittausvaatimusten esittämistä aina jutun viime vaiheissa. Lainsäätäjällämme olisi nähdäkseni ollut aihetta asettaa tiukemmat rajat ylimmässä asteessa tehtäville kuittausvaatimuksille. Mikäli kuittausvaatimus ei ole ollut aikaisemmin tehtävissä esim. sen takia, ettei siihen ole ollut edellytyksiä, on kylläkin perusteltua sallia tuon vaatimuksen tekeminen niin myöhään kuin se on mahdollista. Täl-

---

113 Vastahaastekannehan on pantava vireille siten, että se otetaan käsiteltäväksi jutun ollessa ensi kertaa esillä ensimmäisessä oikeusasteessa. Vastaajan on siis haastettava kantaja siihen oikeudenkäyntitilaisuuteen, mihin hänet on itse haastettu. Ks. *Tirkkonen,* Prosessioikeus pääpiirteittäin s. 121. — L. 12. 8. 1960 OK:n muuttamisesta ei tuonut tässä suhteessa muutosta.

114 Ks. esim. KKO 1932 II 328 ja 1940 II 300. Siten myös jo *Wrede,* Kvittning s. 173. Wrede asetti kuitenkin kuittausvaatimuksen esittämiselle ylimmässä oikeusasteessa eräitä rajoituksia, joista ks. esitystä myöhempänä alav:ssa 116.

Ruotsin NRB:tä edeltäneen oikeuden kannalta *Kallenberg* oli sitä mieltä, että jos kuittausvaatimuksen johdosta annettavalle ratkaisulle suotiin oikeusvoimavaikutus, niin ei kuittausvaatimusta saisi enää esittää muutoksenhakuasteissa. Oikeusvoimavaikutus näet edellyttäisi instanssijärjestyksen noudattamista. Ks. *Kallenberg,* Rättsmedlen s. 189 ss. Kallenbergin mainitsemista oikeustapauksista selviääkin Ruotsin varhemman tuomioistuinkäytännön joskus katsoneen, ettei muutoksenhakuasteissa voitaisi enää uusia kuittausvaatimuksia esittää. Ruotsin NRB:ssä kuitenkin Kallenbergin katsomuksista huolimatta mentiin antamaan kuittausvaatimuksen johdosta annetulle ratkaisulle mahdollisimman laaja oikeusvoimavaikutus ja samalla kuitenkin tehtiin nimenomaisin säännöksin mahdolliseksi kuittausvaatimuksen esittäminen vielä ylimmässä oikeusasteessa (NRB 17: $11_{,2}$ ja 55: 13). Myöskin eräiden muiden maiden säädännäinen oikeus osoittaa, ettei ole tarpeen Kallenbergin tavoin kytkeä toisiinsa oikeusvoimavaikutusta ja kuittauksen sallittavuutta muutoksenhakuasteissa. Ks. esim. Saksan ZPO 322 ja $529,_5$ §.

115 Voimassa olevaa OK 30: $20,_1$:tä vastaava säännös sisältyi jo aikaisempaan oikeuteemme, jopa alkuperäiseen OK 30 lukuunkin. Ks. 1734 v:n lain OK 30: 11.

laisissa tapauksissa saattaisi kielteinen suhtautuminen vastaajan kuittauspyrkimyksiin johtaa kohtuuttomiin tuloksiin. Mutta muissa tapauksissa olisi tuskin ollut syytä suosia viivyttelevää asianosaista.[116]

Asteellisten toimivaltanormien syrjäyttäminen kuittauksen toteuttamisen hyväksi on ollut kerrotuin tavoin mahdollista sen takia, että ylemmät tuomioistuimet ovat sekä asiallisessa että alueellisessa mielessä samalla tavoin toimivaltaisia kuin ensimmäinenkin oikeusaste. Esteitä kuittausvaatimuksen esittämisen sallimiselle ylintä astetta myöten muodostavatkin — kuten jo on todettu — pääasiassa vain pyrkimys saada aikaan järjestelmällisyyttä oikeudenkäyntiin ja sen ohella tietyt teknilliset näkökohdat. Viimeksi mainittujen kannalta onkin pantava merkille, että meillä muutoksenhakumenettely on kirjallista ja poikkeaa sellaisena jyrkästi alioikeusmenettelystä. *Audiatur et altera pars* -säännön toteuttaminen ei siitä johtuen voi muutoksenhakumenettelyssä olla läheskään yhtä tehokasta kuin ensimmäisessä oikeusas-

116 OK 30: 20_2:n esikuvana on ollut Ruotsin NRB:n 55: 13:n jälkimmäinen lause, jonka johdosta ks. *Gärde* s. 840 s. Mainittakoon, että Ruotsin ylimmässä tuomioistuimessa tapahtuu, mikäli muutoksenhakulupa on myönnetty, säännönmukaisesti suullinen pääkäsittely. Ks. *Hassler,* Den nya rättegångsbalken I s. 415 s. Ruotsissa ovat edellytykset uuden kuittausvaatimuksen menestykselliselle käsittelylle ylimmässä asteessa siis melkoisesti erilaiset kuin meillä.

Puollettavissa olisi ollut soveltaa nykyisen OK 30: 20_1:n ilmaisemaa periaatetta myöskin kuittausvaatimukseen. Sen ohella olisi lisäedellytyksenä uuden kuittausvaatimuksen tutkimiselle paikallaan OK 30: 20_2:ssa ilmaistu sääntö. Mainittakoon, että *Wrede* v. 1883 ilmestyneessä kuittausta käsittelevässä väitöskirjassaan katsoi uuden oikeudenkäyntiaineiston esittämistä ylimmässä oikeusasteessa (silloisessa SO:ssa) koskevan lainkohdan (silloisen OK 30: 11:n) ulottuvan myös kuittausvaatimukseen. — Noihin aikoihinhan ei vielä ollut säädetty mitään kuittausvaatimuksen esittämisestä ylimmässä asteessa. — OK 30: 20_1:n ilmentämän säännön merkitys lienee tosin ollut olematon. Ks. *Tirkkonen,* Rikosprosessioikeus I s. 664.

Eräissä oikeudenkäyntijärjestyksissä on annettu rajoittavia säännöksiä kuittausvaatimuksen esittämisestä ensimmäisessä muutoksenhakuasteessa. Niinpä Saksan ZPO 529_5 § säätää Berufung -nimisen muutoksenhakukeinon osalta, että uusi kuittausvaatimus on sen yhteydessä mahdollinen vain, jos vastapuoli po. vaatimuksen tutkimiseen suostuu tai tuomioistuin havaitsee tuon tutkimisen olevan »sachdienlich». Ks. sen johdosta *Rosenberg* s. 486 s. ja *Zöller* § 529: 6. Sveitsin oikeuden osalta ks. *Oser—Schönenberger* V: 1 s. 630.

Niissä maissa, joissa muutoksenhaku ylimmässä tuomioistuimessa tapahtuu vain epätäydellisenä muutoksenhakukeinona oikeuskysymysten osalta, ei uutta kuittausvaatimusta voida enää po. tuomioistuimessa esittää. Tämä käy Saksan oikeuden kohdalla ilmi ZPO 561_1 §:stä.

teessa.[117] Tämän heikommuuden perusteella *Wrede* kuittausta käsittelevässä väitöskirjassaan olikin sitä mieltä, että kuittausvaatimusta muutoksenhakumenettelyssä ei olisi sallittava muutoin kuin muutoksenhakijan taholta esitettynä.[118] Sen jälkeen kun Wrede oli tämän kannan esittänyt, on vastapuolen kuulemismenettely muutoksenhakuasteissa lähinnä v. 1901 annetun MHakuA:n ansiosta parantunut. Näin on tapahtunut eritoten sen johdosta, että veto- ja nostojutuissa samoin kuin hovioikeudessa tapahtuvassa valitusmenettelyssä muutoksenhakijalla on nykyisin tilaisuus saada itselleen kaksoiskappale vastapuolen kirjelmästä ja jäljennökset tämän jättämistä kirjallisista todisteista sekä sen jälkeen vastata vastapuolen kirjelmään.[119] Niinpä onkin pohja Wreden käsityskannalta pudonnut melkoiselta osalta pois. Ja kun uusi OK 30: 20,2 ei millään tavoin viittaa puheena olevaan kuittausmahdollisuuden rajoitukseen, ei sitä voidakaan pitää oikeutemme mukaisena.[120]

Jos korkein oikeus katsoo, ettei esitetyn uuden kuittausvaatimuksen käsitteleminen jutun yhteydessä voi haitatta tapahtua, on tuo vaatimus

---

117 Tähän on syynä erityisesti tuomioistuimen kyselyoikeuden käytön puuttuminen.

118 Ks. *Wrede,* Kvittning s. 173.

119 Käytännössä po. vastaaminen tapahtuu kirjelmien vaihdon jälkeen toimitettavaksi pyydetyn suullisen kuulustelun yhteydessä. — Ks. voimassa olevan oikeuden johdosta *Wrede* II s. 283 ss. (menettelystä HO:ssa); *Tirkkonen,* Prosessioikeus pääpiirteittäin s. 276 s., 281 s., 287 s.

Vastapuolen kuuleminen korkeimmassa oikeudessa tapahtuvassa valitusmenettelyssä on meillä valitettavan epätyydyttävästi järjestetty. Ks. sen johdosta *Ellilä,* LM 1959 s. 331.

120 *Reinikainen* (Jutun palauttamisesta s. 235 alav. 14) on perustellut kuittausmahdollisuuden suomista muutoksenhakijan vastapuolelle sillä, että oikeudenkäynnissä pyritään saavuttamaan aineellinen totuus. Tämä pyrkimys puoltanee kuitenkin vain mahdollisuutta ottaa huomioon väite jo tapahtuneesta kuittauksesta. — Jos pidetään kuittausta ipso iure tapahtuneena ilmiönä, olisi joka tapauksessa kyseessä tapahtuneeseen ilmiöön nojautuminen. Ja tällöin voitaisiin käyttää perusteena myös totuuden saavuttamisen tärkeyttä.

Käytännössä tosin muutoksenhakijan vastapuoli melko harvoin esittää kuittausvaatimuksia. Näin saattaa kuitenkin käydä silloin, kun kanne on hylätty ja vastaaja esittää kantajan haettua muutosta ylemmässä asteessa eventuaalisen kuittausvaatimuksen. Ja vindikaatiokanne saattaa riidan kohteena olleen esineen tuhouduttua muuttua vasta muutoksenhakumenettelyssä korvauskanteeksi. Tämä sallittu kanteen muutos voi niin ikään saada aikaan, että kuittausvaatimusten esittäminen tapahtuu muutoksenhakijan vastapuolen taholta. Ks. OK 14: 2,1:n 1. kohta (L:ssa 12. 8. 1960) ja *Tirkkonen,* LM 1960 s. 643.

jätettävä tutkimatta. Jutun palauttaminen alioikeuteen uuden kuittausvaatimuksen johdosta ei käy päinsä. Tämä voidaan päätellä jo OK 30: 20,2:n sanamuodosta. Ja palauttaminen viivyttäisi sopimattomalla tavalla jutun käsittelyä sekä heikentäisi kuittausvaatimuksen esittäneen asianosaisen vastapuolen — pääsaamisen velkojan — asemaa.[121]

Hovioikeudessa esitettyjen kuittausvaatimusten osalta oikeusjärjestyksemme ei sisällä nimenomaisia säännöksiä. OK 30: 20,2:n olemassaolosta ei kuitenkaan voitane *e contrario* tehdä sitä johtopäätöstä, että hovioikeudella ei olisi mahdollisuuksia jättää tutkimatta sellaisia sille esitettyjä kuittausvaatimuksia, joiden käsitteleminen tuottaa hankaluuksia. Ovathan menettelyt korkeimmassa oikeudessa ja hovioikeudessa siinä määrin toistensa kaltaisia, että noissa tuomioistuimissa uusista kuittausvaatimuksista aiheutuu samankaltaisia vaikeuksia.[122]

Kysymys vasta muutoksenhakuasteissa esitetyn kuittausvaatimuksen tutkittavaksi ottamisesta kytkeytyy käytännössä läheisesti yhteen kuittausvaatimuksen likvidisyyden kanssa. Likvidisyyden puutehan juuri saa meikäläisessä muutoksenhakumenettelyssä aikaan käsittelyvaikeuksia. Muutoksenhakuasteiden omat mahdollisuudet todistelutoiminnassa ovat rajoitettuja. Näytön vastaanotto alioikeuksien antaman oikeusavun tietä taas tuo mukanaan hankaluutta ja viivytystä. Ylemmissä oikeusasteissa onkin oltava likvidisyyskysymyksessä ankarammilla linjoilla kuin alioikeudessa.[123]

---

121 Maamme tuomioistuinkäytännössä ei juuri olekaan ratkaisuja, joissa juttu olisi palautettu alempaan oikeusasteeseen ylemmässä asteessa esitetyn uuden kuittausvaatimuksen johdosta. Eikä meillä ole oltu halukkaita palauttamaan juttua silloinkaan, kun kuittausvaatimus on jo esitetty alioikeudessa ja haluttaisiin näyttää vastasaatava toteen. Ks. SO 1917 t. 117, jossa oli HO:ssa pyydetty jutun palauttamista alioikeudessa hylätyksi tulleen kuittausvaatimuksen selvittämistä varten. Tätä pyyntöä ei hyväksytty, koska po. henkilöllä oli jo alioikeudessa ollut riittävä tilaisuus saatavansa toteen näyttämiseen.

Kysymykseen siitä, onko aiheellista palauttaa juttu vastasaatavan toteen näyttämistä varten, vaikuttaa myös se, minkä kannan asianomainen oikeusjärjestys on omaksunut kuittausvaatimuksen johdosta annetun ratkaisun oikeusvoiman suhteen. Jos tämän oikeusvoiman objektiivinen ulottuvuus on laaja, niin palauttamiseen on enemmän perusteita kuin muutoin.

122 Ruotsin NRB:n 50: 25,3 sisältääkin hovioikeudessa esitetyn kuittausvaatimuksen osalta säännöksen, jonka sisältö on sama kuin edellä mainitun, meidän OK 30: 20,2:n esikuvana olleen NRB 55: 13:n säännöksen.

123 Tätä ilmentää OK 30: 20,2. Ks. siitä edellä s. 207 ss. Ks. edellisen johdosta myös KKO 1927 II 143, jossa HO oli jättänyt sille esitetyn kuittausvaatimuksen tutkimatta, koskei po. vaatimus ollut selvä ja riidaton. KKO:n enemmistö pysytti

Mainittakoon vielä, ettei muutoksenhakuasteissa esitetyn kuittausvaatimuksen hyväksyminen vaadi kuittauksen materiaalisten edellytysten olleen olemassa jo jutun alioikeuskäsittelyn aikana. Mikään normi ei tällaista rajoitusta tue. Ne näkökohdat, joille kuittauksen sallittavuus muutoksenhakuasteissa pohjautuu, puoltavat päinvastoin kuittauksen hyväksymistä, kunhan vain nuo edellytykset ovat olleet voimassa kuittausvaatimusta esitettäessä. Eikä ole erityistä aihetta suosia sellaista henkilöä, joka olisi voinut esittää kuittausvaatimuksensa jo jutun alkuvaiheissa, mutta on lyönyt tämän mahdollisuuden laimin. Pikemminhän on puollettavissa kuittausvaatimuksen tutkiminen jutun myöhemmissä vaiheissa silloin, kun tuota vaatimusta esim. vastasaatavan erääntymättömyyden johdosta ei ole voitu aikaisemmin menestyksellä tehdä.[124]

Ainakin periaatteessa saattaa tulla esille myös seuraava eli edellä kosketeltuun tapaukseen verrattuna päinvastainen tilanne: alempiasteisessa tuomioistuimessa esitetään kuittausvaatimus sellaisen saamisvaateen perusteella, jota koskevat kanteet kuuluvat ensiasteisina jonkin ylemmänasteisen tuomioistuimen käsiteltäviin. OK 30: 20,2:sta ilmenevästä säännöstä ei tarvinne seurata, että po. kuittausvaatimus voitaisiin ottaa tutkittavaksi. Ovathan po. tilanteet selvästi toisistaan eroavia. Toisaalta voidaan huomauttaa, että nyt kuvatussa tapauksessa on mahdollista muutoksenhaun tietä saattaa kuittausvaatimus sen instanssin tutkittavaksi, jolle asianomaisen vastasaamisen tutkiminen ensiasteisena kuuluu. Tämän valossa voisi vaikuttaa siltä, että kuittausvaatimuksen tutkimisen sallittavuutta voitaisiin pätevästi puoltaa. Mainitulle näkökohdalle en kuitenkaan antaisi sanottavaa merkitystä.[125] Onhan otettava huomioon, että kyseisessä tapauksessa vastasaatavan

---

tämän voimassa. Yksi jäsen olisi palauttanut. Jutussa näytteli, kuten sanamuodosta käy ilmi, ratkaisevaa osaa vastasaamisen likvidisyyden puute.

Ks. lisäksi KKO 1926 II 100, jossa vastaaja oli huomauttanut joutuneensa suorittamaan tiettyjä kustannuksia kantajan tieosuuden kunnostamiseksi. Kun vastaaja ei kuitenkaan ollut vaatinut noita kustannuksia kuitattaviksi, niin HO ei ottanut niitä lukuun. KKO hyväksyi kuittauksen ja hylkäsi kanteen (äänestys, vähemmistö = HO).

124 Tästä periaatteesta tarjoaakin ulkomainen prosessilainsäädäntö esimerkkejä. Ks. esim. ZPO 767 §, jossa on kysymys täytäntöönpanon torjumiskanteesta (Vollstreckungsabwehrklage l. -gegenklage), sekä sen johdosta *Schönke—Baur* s. 156 ss.

125 On otettava myös huomioon, että vastasaaminen voi muutoksenhaun johdosta tulla sellaisen ylioikeuden tutkittavaksi, mikä ei alueellisesti olisikaan ollut oikea forum tutkimaan po. vastasaamista.

asiallinen laatu on perustana ylemmän oikeusasteen ensiasteiselle kompetenssille. Niinpä itse asiassa onkin kyseessä asiallinen toimivaltanormi.[126] Näiden normien vaikutuksesta kuittausvaatimuksen tutkimismahdollisuuksiin tulee puhe seuraavassa esityksessä.

III. Kysymyksellä tuomioistuinten asiallisesta toimivallasta tarkoitetaan meillä siviili- ja rikosasiain tuomioistuinten piirissä noudatettavaa toimivallan jakoa, joka määrää tietyn jutun asiallisen laatunsa perusteella joko jonkin erikoistuomioistuimen tai eräissä tapauksissa myös jonkin yleisen tuomioistuimen käsiteltäväksi.[127] Sitä vastoin kysymys siitä, onko jonkin asian käsittely menevä hallintoprosessin tietä vai ns. oikeusasiana siviili- tai rikosprosessin tietä, muodostaa prosessioikeudessamme kysymyksen asian tuomioistuinasianluonteisuudesta.[128] Viimeksi mainittu ongelma on kuitenkin saanut alkunsa samoista syistä kuin puheena oleva asiallinen toimivaltakin. Onhan kummassakin ytimenä se, että asialliselta sisällöltään erilaiset jutut on tarpeen saada ratkaistaviksi kokoonpanoltaan ja pätevyydeltään erilaisissa tuomioistuimissa. Niinpä myös kuittausvaatimuksen tutkimiskompetenssin kannalta tuntuu siltä, että nämä kysymykset rinnastuvat toisiinsa. Onhan tällöin kumpaakin ratkaistaessa perusongelma sama: mitä vaikuttaa prosessuaalisen kuittauksen käytettävyyteen se seikka, että vastasaamisen oikeudellinen käsittely itsenäisen kanteen muodossa tapahtuu toisella tavalla kokoonpannussa tuomioistuimessa? Näyttääkin tarkoituksenmukaiselta käsitellä rinnakkain asiallisen toimivallan ja tuomioistuinasianluonteisuuden puuttumisen vaikutuksia kuittauksen käytettävyyteen. Kun seuraavassa tarkastellaan asiallisten toimivaltasäännösten asemaa, niin tarkoitetaan samalla — ellei toisin ilmene — myös tuomioistuinasianluonteisuutta.

---

126 Näin *Wrede—Palmgren* I s. 140 s.; *Tirkkonen,* Prosessioikeus pääpiirteittäin s. 63; *Kallenberg* I s. 282 ss. Toisin kuitenkin *Ekelöf,* Rättegång I s. 63. Vrt. myös *Rosenberg* s. 118 s.

Kyseisen tilanteen luonnehtimisen erilaisuus ei kuitenkaan vaikuttane asiaan. Joka tapauksessa on näet po. normit ainakin rinnastettava asiallisiin kompetenssinormeihin.

127 Näin on asiallinen toimivalta meillä määritelty. Ks. *Wrede—Palmgren* I s. 140 ss.; *Wrede—Tirkkonen* s. 110; *Tirkkonen,* Rikosprosessioikeus I s. 226 s. ja Prosessioikeus pääpiirteittäin s. 135. Vrt. myös *Granfelt,* Civilprocess s. 27.

Tässä yhteydessä ei ole syytä puuttua muualla esitettyihin määritelmiin. Ks. edellisessä alav:ssa mainittua ulkomaista kirjallisuutta.

128 Ks. esim. *Wrede—Palmgren* I s. 352; *Tirkkonen,* Prosessioikeus pääpiirteittäin s. 135; *Ellilä,* LM 1958 s. 149.

Yleisissä tuomioistuimissa on otettava huomioon myöskin sovellettavan prosessilajin mahdollinen erilaisuus. Tämän erilaisuuden ei kuitenkaan tarvitse vaikuttaa samalla tavoin kuin asiallisen toimivallan puutteen. Meillähän käsittelevät esim. tavallisia siviili- ja rikosasioita samat ja samalla tavoin kokoonpannutkin yleiset tuomioistuimet. Prosessilajin erilaisuudesta koituvia ongelmia käsitelläänkin sen takia erikseen myöhemmässä yhteydessä.[129]

Selviteltäessä asiallisten toimivaltanormien vaikutusta kuittaussäännöstölle ei saada välitöntä tukea mistään kirjoitetun lain säännöksistä. Ratkaisua on siis ryhdyttävä hakemaan muuta tietä.

Oikeustieteessä on puollettu asiallisten toimivaltanormien mahdollisimman täydellistä syrjäyttämistä kuittausvaatimuksen tutkimisen hyväksi. Tällöin on tähdennetty erityisesti sitä, ettei prosessioikeuden normeista saisi muodostua esteitä kuittaukselle. On jopa väitetty, ettei oikeusjärjestys täyttäisi tehtäväänsä, jos annettaisiin asiallisille toimivaltanormeille merkitystä. Oikeussuojakoneisto ei näet olisi tehtävänsä tasalla, jos kuittaus velkasuhteita lakkauttavana tekijänä ei pääsisi toteutumaan kaikissa oikeudenkäynneissä.[130] Eihän vastakkaisten saamisoikeuksien prosessuaalisessa toteuttamisessa käytettävän tien samanlaatuisuus kuulu ainakaan kuittauksen materiaalisiin edellytyksiin. Ja oikeudenkäynnin kannalta on tähdennetty puolustautuvan asianosaisen etujen vaativan, ettei po. toimivallan rajoituksiin olisi huomiota kiinnitettävä. Kuittausvaatimus olisi näet — toisin kuin vastakanne — pelkkä puolustuskeino.[131]

Prosessioikeuden kannalta ei ole voitu ummistaa silmiä siltä tosiasialta, että tuomioistuin joutuu kuittauksen yhteydessä harkitsemaan myöskin kysymykset vastasaamisen olemassaolosta ja pätevyydestä. Tällä ratkaisulla on jo asianomaisen jutun kannalta tärkeä merkitys. Kysei-

---

129 Ks. s. 225 ss.

130 Kuvaava on tässä suhteessa seuraava *Gautschin* lausuma: »... wo die Verrechnung materiell zuständig ist, da ist auch die Zuständigkeit des Richters gegeben». (Gautschi s. 88). Ks. myös *Rodhe* s. 74 s.; *Arnholm*, Streiftog s. 95; *Oertmann*, Aufrechnung s. 66 ss.; *Rosenberg* s. 486; *Kohler*, ZZP 20 s. 44.

On jopa nähty tarpeelliseksi huomauttaa, ettei kuittausvaatimusta käsittelevän tuomioistuimen toimivaltaan kuulu puuttua muun tuomioistuimen vastasaatavan olemassaolosta jo antamaan oikeusvoimaiseen tuomioon! Ks. *Gschnitzer* VI s. 497.

131 Näin *Nikisch* s. 269. Ks. myös *Melichar*, JurBl 1946 s. 51 s. Viimeksi mainitussa esityksessä on lisäksi tähdennetty kuittausvaatimuksen epäitsenäistä asemaa. Siitä johtuen ei tuomioistuimen kompetenssiakaan tarvitsisi sen osalta itsenäisesti arvostella.

sen tehtävän kunnolliselle ratkaisulle on saatava pätevät takeet.[132] Ja sitä suuremman merkityksen kuittauskysymyksen ratkaisu saa, mitä laajakantoisemmat oikeusvoimavaikutukset kuittausvaatimuksen johdosta ennetulle ratkaisulle kunkin oikeusjärjestyksen mukaan on suotu.[133]

Asianmukaiselta ei tunnukaan sellainen järjestely, että lain edellyttämää kokoonpanoa vailla oleva elin joutuisi ratkaisemaan kysymyksiä saamisoikeuksien olemassaolosta. Se seikka, että vastakkaiset saatavat ovat oikeudelliselta luonteeltaan erilaisia, ei kylläkään ole kuittauksen materiaalisena esteenä. Mutta saatavien erilaisuudesta johtuva erilainen prosessuaalinen käsittely voi saada siinä määrin toisistaan poikkeavan järjestelyn, että tuota erilaisuutta ei sovi sivuuttaa.[134] Asteellisen toimivallan syrjäytymisestä ei voida katsoa johtuvan, että muidenkin toimivaltanormien osalta olisi käytävä samoin. Kun kuittausvaatimus on sallittu esittää vasta muutoksenhakuasteissa, merkitsee se ainoastaan käytettävissä olevien oikeusasteiden luvun vähenemistä pätevyyden siitä kärsimättä. Asiallisten toimivaltanormien kohdalla tilanne on toinen.

Jos vastasaamisen olemassaolosta ja pätevyydestä ei ole riitaa, vaan erimielisyys supistuu kuittauksen toteuttamisen muihin edellytyksiin, niin ei asiallisen toimivallan puuttumiseen tarvitse huomiota kiinnittää. Ja jos vastasaamisesta on jo olemassa asianomaisen tuomioistuimen lainvoimainen ratkaisu, on tilanne tietysti sama. Tuomioistuinten ratkaisujen lainvoimaisuuden toteaminenhan kuuluu sentään minkä tahansa tuomioistuimen tutkimisvallan piiriin, oli sitten kysymys, minkä alan

---

132 Asiallisten toimivaltanormien noudattamisen tärkeyttä on tähdentänyt *Kallenberg* (I s. 393 s.) erityisesti ratkaisun oikeellisuuden kannalta. Ks. myös *Munch-Petersen* II s. 107 s.; *Hurwitz* s. 95 s. Samaan tapaan julkisoikeudellisten saamisten osalta *Herlitz*, Föreläsningar i förvaltningsrätt III s. 549 ja *Jellinek*, Verwaltungsrecht s. 237 ss.

133 Tosin pitää paikkansa, että kysymys on kanteessa vaaditun saamisen olemassaoloon vaikuttavasta seikasta, nimittäin kuittauksen pätevyydestä. Mutta samalla on kysymys myös siitä, tuleeko vastasaaminen lakkaamaan kuittaukseen käytettävältä osalta. Ja sen mukaan, millainen oikeusvoimavaikutus tälle ratkaisulle suodaan, voi sen merkitys ulottua laajemmallekin. Ks. esim. *Stein—Jonas—Schönke* I vor § 1 II C 4. ja *Wieczorek* I: 2 § 145 B II a.

134 Mainittakoon, että *Hellwig*, joka aikaisemmassa tuotannossaan (Lehrbuch II s. 333 alav. 37) ei antanut asiallisen toimivallan puuttumiselle po. suhteessa merkitystä, myöhemmin oli sitä mieltä, ettei yleisessä tuomioistuimessa voitu tutkia erikoistuomioistuimeen tai hallintoprosessiin menevien saamisten nojalla tehtyjä kuittausvaatimuksia. Tällainen menettely olisi ollut *contra legem*. Ks. *Hellwig*, System I s. 44 alav. 4.

tuomioistuimen ratkaisusta tahansa.[135] Se seikka, että tietystä saatavasta on jo olemassa tuomioistuimen ratkaisu, ei — kuten edellä on todettu — estä käyttämästä tuota saatavaa myös tuomioistuinprosessissa kuittaukseen.[136]

Tuomioistuimen lainvoimaisella tuomiolla vahvistettuun saamiseen rinnastuu myöskin kuittausmahdollisuuksien kannalta saatava, joka UVA 27 §:n nojalla on ilman tuomiotakin täytäntöönpanokelpoinen. Kun tällaista saamista pakkotäytännössä pidetään selvyyteen nähden tuomion veroisena, niin on vastaavasti meneteltävä silloinkin, kun tällaisen saamisen velkoja haluaa pakon tietä käyttää tuon saamisen tuomioistuinmenettelyssä kuittaukseen. Täyttäähän tällainen saaminen luotettavuuden ja selvyyden kannalta kohtuulliset vaatimukset. Näistä saamisista ovat tärkeimmät asianmukaisesti maksuunpannut verot.[137]

Eräänlaisena kompromissiratkaisuna olisi ajateltavissa, että täysin selvänä pidettäviä vastasaamisia olisi mahdollista tuomioistuimessa käyttää kuittaukseen asiallisista toimivaltanormeista riippumatta. Jos taas vastasaatava olisi epäselvä, olisi oikeudenkäynti keskeytettävä ja osoitettava riitapuolet panemaan vireille erillinen vahvistuskanne kysymykseen tulevassa erikoistuomioistuimessa tai hallinnollisessa elimessä. Vahvistusprosessin tulos sitten ratkaisisi kuittausvaatimuksen kohtalon. Tällaisen järjestelyn etuna on tietenkin se, että vastasaatavan selvyydestä vallalla oleva epävarmuus saadaan pätevällä tavalla toimivaltasäännöksiä lainkaan syrjäyttämättä poistetuksi. Ja jos riittävän selvinä pidettäisiin pelkästään asianomaisen elimen lopullisesti vahvistamia saamisia, ei toimivaltasäännösten kannalta pitäisi olla mitään huomauttamista. Materiaalisen oikeuden tarpeet tulisivat samalla myös tyydytetyiksi.[138]

---

135 Po. kysymyshän tulee esille esim. silloin, kun juttu on lykätty odottamaan muun tuomioistuimen lainvoimaista ratkaisua.

136 Tässä yhteydessä viitattakoon vielä siihen, että po. tilanteessa vastasaatava täyttää likvidisyyden kannalta erittäin korkeat vaatimukset.

137 Ks. po. saamisten johdosta *Wrede* III s. 70 s. Vrt. Ruotsin oikeuden osalta *Hassler,* Utsökningsrätt s. 52 s. ja 64 ss.

138 Ks. Tanskan oikeuden osalta *Hurwitz* s. 96. Po. tutkija on nojautunut RpL 287 §:n säännökseen, joka koskee jutun lykkäämistä ennakkoluonteisen oikeussuhteen ratkaisemisen takia. Sveitsin oikeuden kohdalta ks. *Guldener* s. 110 alav. 71.

Viime aikoina po. järjestely on saanut kannatusta myös Saksassa. Siihen perustuu mm. eräs Länsi-Saksan Bundesgerichtshofin ratkaisu 11. 1. 1955, jonka johdosta ks. NJW 1955 s. 457 ss. Kysymyksessä oli siviiliasiain tuomioistuimessa julkisoikeudellisen saatavan perusteella tehty kuittausvaatimus, ja jutussa käytettiin hyväksi ZPO 148 §:ssä säänneltyä jutun lykkäämistä ennakkoluonteisen oikeus-

Kosketeltua nimenomaan Keski-Euroopassa suositeltua järjestelyä vastaan on kuitenkin tehtävä eräitä huomautuksia. Ensinnäkin se voi johtaa oikeudenkäynnin melkoiseen pitkittymiseen. Syntyvän välioikeudenkäynnin vireillepano ja loppuun saattaminenhan vievät oman aikansa. Näin on laita etenkin meidän maassamme, jossa prosessit muutenkin pyrkivät venymään ja jossa myös muutoksenhakumahdollisuuksien hyväksikäyttö on ollut suosittua.[139] Tästä viivästymisestä aiheutuu tietysti alkuperäisen prosessin kantajalle huomattavaa haittaa. Mikäli oikeudenkäynti ja nimenomaan myös muutoksenhaku asianomaisessa maassa on järjestetty täyttämään nopeuden vaatimuksia, eivät nuo haitat kylläkään pääse kasvamaan ylen määrin suuriksi. Ja haitat vähenevät tietyissä tapauksissa myös silloin, kun kyseisessä maassa on olemassa osatuomion antamisen mahdollisuus siltä osalta, millä pääsaatava ehkä ylittää vastasaatavan.

Suomen oikeuden osalta on huomattava, ettei meillä — kuten jo edellä on mainittu — osatuomiota po. merkityksessä lainkaan tunneta.[140] Ja kun meikäläinen oikeudenkäynti lisäksi on valitettavan hidasta, ei voitane puheena olevaa välioikeudenkäyntiä lykkäyksineen pitää meillä suositeltavana järjestelynä. De lege ferenda se kyllä saattaisi olla käyttökelpoinen mahdollisuus, sikäli kuin oikeudenkäyntilaitos saadaan uudistetuksi po. järjestelyn edellyttämälle tasolle.[141]

Epäselvien vastavaatimusten ratkaisun jättäminen asiallisista toimivaltanormeista riippumatta sille tuomioistuimelle, jossa pääsaamista koskeva juttu on vireillä, ei liene paikallaan. Rajankäynti selvien ja epäselvien vastavaatimusten välillä taas on vaikea tyydyttävästi toteuttaa muulla tavoin, kuin että pidetään selvinä — riidattomien lisäksi — pelkästään asianomaisessa tuomioistuimessa lainvoimaisesti vahvistettuja ja

---

suhteen ratkaisemisen vuoksi (Aussetzung bei Vorgreiflichkeit). Ratkaisun on hyväksynyt *Rosenberg* (s. 486). Ks. myös *Zöller* § 148: 1 sekä jo *Levin*, Gruchot 61 s. 836.

Meillä *Rekola* (II s. 417 alav. 16) on pitänyt po. järjestelyä sopivana välimiesmenettelyssä, mikäli kuittaukseen käytettävän vastasaamisen tutkiminen ei ole kuulunut välimiesoikeuden toimivaltaan.

139 Muutoksenhakumenettelymme hitauteen on meillä jatkuvasti jouduttu kiinnittämään huomiota. Ks. esim. *Salmiala*, DL 1958 s. 231 ss.

140 Ks. s. 191 s.

141 Joka tapauksessa on mahdollista yrittää saada vastasaamisen osalta nopeasti asianomaisessa tuomioistuimessa lainvoimainen tuomio ja toteuttaa sen avulla kuittaus täytäntöönpanovaiheessa. Ks. tämän johdosta § 11: 6.

täytäntöönpanossa näihin verrattavia saamisia. Muunlaiset järjestelyt johtaisivat helposti epävarmuuteen ja veisivät pohjan pois mainituilta normeilta.[142]

Mitä edellä on lausuttu, soveltuu sellaisenaan tapaukseen, jossa yleisessä tuomioistuimessa on esitetty kuittausvaatimus jonkin erikoistuomioistuimen asialliseen toimivaltaan kuuluvan saamisoikeuden perusteella. Samoin on asian laita, jos erikoistuomioistuimessa vireillä olevassa jutussa esitetään kuittausvaatimus jonkin muun erikoistuomioistuimen kompetenssiin kuuluvaan saatavaan nojautuen. Ainoastaan riidaton tai asianomaisen tuomioistuimen lainvoimaisesti vahvistama tahi täytäntöönpanossa näihin verrattava saaminen siis kelvannee toimivaltanormien estämättä kuittaukseen käytettäväksi. Tämä sääntö pätee niin ikään silloin, kun siviili- tai rikosasiain tuomioistuimessa halutaan kuitata hallintoprosessin tietä vahvistettavaa saamista tahi jos kääntäen hallintoasian tai -prosessin yhteydessä tulee esille kuittaus siviili- tai rikosprosessissa tutkittavien vastasaamisten perusteella.[143] Ja jos saamisvaadetta koskeva asia on asiallisen laatunsa johdosta tutkittava jossakin tietyssä yleisessä alioikeudessa, on tämäkin määräys otettava huomioon kuittausvaatimuksen tutkimisen edellytyksiä arvosteltaessa. Onhan tällöinkin kyseessä asiallinen toimivaltanormi ja siis edellisiin rinnastettava tapaus.[144]

Seuraava, edellisiä jonkin verran komplisoidumpi tilanne on myös mahdollinen: ylemmänasteisessa yleisessä tuomioistuimessa, joka on jonkin erikoistuomioistuimen muutoksenhakutuomioistuin, tehdään kuittausvaatimus tuon erikoistuomioistuimen asialliseen toimivaltaan kuuluvan saamisvaateen perusteella. Aikaisempana kosketeltu OK

---

142 Jos vastasaamisen olemassaolon ja pätevyyden osalta on olemassa riidattomuus (nimenomainen tunnustaminen tai kiistämättä jättäminen), niin tuomioistuimen ei ole puututtava enemmälti noihin kysymyksiin. Onhan vastasaamisen velallisen vallassa yleensä sovinnon tietä disponoida kuittausvaatimuksessa väitetystä velvoitteestaan. Siten jo *Wrede,* Kvittning s. 174. Ks. myös *Stein—Jonas—Schönke* I § 145: VI, 3; *Pollak* I s. 22; *Melichar,* JurBl 1946 s. 51. Vrt. lisäksi Saksan Reichsabgabenordnung 124 § ja sen johdosta edellä s. 131, alav. 108.

Tunnustamisen vaikutuksista ks. *Halila,* Tunnustamisesta, passim, erikoisesti s. 65 ss.

143 Nimenomaan viimeksi mainittuun kuittaustilanteeseen on viime aikoina jouduttu kiinnittämään huomiota julkisoikeudellisten saamisten saatua entistä tärkeämmän aseman.

144 Ks. *Kallenberg* I s. 393 s. — Samoin on laita, kun yleisessä alioikeudessa kuittaukseen käytetty vastasaatava kuuluu ensiasteisena hovioikeuden tutkittaviin. Vrt. esitystä edellä alav:n 125 kohdalla.

30: 20,2 jo tällöin estänee kuittausvaatimuksen tutkimisen, mikäli vastasaaminen on tehty riitaiseksi eikä perustu lainvoimaiseen ratkaisuun. Tuskin näet käy haitatta päinsä ensiasteisena tutkia esim. korkeimmassa oikeudessa vakuutusoikeuden toimivaltaan kuuluvia saamisvaateita. Asianomaisen erikoistuomioistuimen suorittamaa tutkimusta onkin pidettävä välttämättömänä aineistona po. vaateiden ratkaisulle.

Eräs kysymys vaatii kuitenkin lisäselvittelyä. Edellä esitetystä ei näet välttämättä tarvinne olla seurauksena, että esim. siviiliasiain erikoistuomioistuimessa ei kävisi päinsä ottaa tutkittavaksi siviiliasiain yleisten tuomioistuinten toimivaltaan kuuluvia saamisia. Voitaneenhan katsoa, että mainituilla erikoistuomioistuimilla täytyy olla sen verran yleisten tuomioistuinten jäseniltä edellytettävää pätevyyttä, mikä vaaditaan tavallisten velkomisjuttujen tuomitsemistoiminnassa. Joutuvathan nuo jäsenet ratkaistessaan omaan toimialaansa kuuluvia juttuja samojen ongelmien piiriin, mitkä ovat saamisoikeuksia käsittelevissä oikeudenkäynneissä tavallisia. Erikoistuminen tiettyyn suuntaan saattaa kylläkin vähentää valmiutta ja kypsyyttäkin yleisten tuomioistuinten toimialaan kuuluvien kysymysten punnitsemisessa, kuten kokemus muillakin inhimillisen elämän aloilla osoittaa. Epäpätevyydestä ei kuitenkaan liene syytä puhua. Eri tavoin järjestetyn muutoksenhaun mahdollisuuden takia saattaa tosin asianosaisen prosessuaalinen asema huonontua, koska erikoistuomioistuinten osalta on käytettävissä vähemmän muutoksenhakuasteita ja työtuomioistuimen tuomio on heti lopullinen. Mutta kuten jo edellä on havaittu, on kuittausmahdollisuus olemassa vielä korkeimmassa oikeudessakin. Tällöinkään ei ole mahdollista turvautua muuhun kuin tuomionpurkuun, kuten on laita myös työtuomioistuimen ratkaisujen kohdalta.

Ei olekaan ihme, että eräissä maissa on katsottu siviiliprosessin erikoistuomioistuimissa käyvän päinsä esittää kuittausvaatimus yleisten tuomioistuinten toimivaltaan kuuluvien vastasaatavien perusteella.[145] Mutta toiselta puolen ei voida kieltää sitä, että erikoistuomioistuimelta puuttuu asiallinen toimivalta ratkaista yleisten tuomioistuinten kompetenssiin kuuluvia kanteita. Tilanne onkin periaatteelliselta kannalta

---

145 Tanskassa on po. tilanne arvosteltu tekstissä mainittuun tapaan. Ks. *Munch-Petersen* II s. 15 s.; *Hurwitz* s. 95 s.; *Borgen,* JurT 1928 s. 231. Sveitsin osalta ks. *Guldener* s. 110 alav. 71.

Mainittakoon, että Ranskassa on oltu täysin päinvastaisella kannalla. Yleisillä tuomioistuimilla olisi näet yleispätevyys ratkaista kaikkia saamisoikeuksia, mikä pätevyys erikoistuomioistuimilta puuttuu. Ks. *Lyon-Caen—Renault* III s. 48 s.

rinnastettava päinvastaiseen tapaukseen, jossa esitetään yleisessä tuomioistuimessa erikoistuomioistuimen toimivaltaan kuuluva vastavaatimus. Ja niinpä lieneekin pidettävä oikeutemme kannalta kielteistä ratkaisua perusteltuna[146]

Kysymyksellä kuittauksen käytettävyydestä riita-asiain erikoistuomioistuimissa on huomattava merkitys niissä maissa, joissa on otettu käytäntöön erityiset kaupalliset tuomioistuimet. Suomessahan näitä tuomioistuimia ei ole. Ja niissä erikoistuomioistuimissa, joita meillä on olemassa, ei kuittausvaatimuksia mainittavasti esitetä.[147] Mutta jos meilläkin olisi esim. kaupallisen alan erikoistuomioistuimia, niin jouduttaisiin arvioimaan po. kysymystä laveammalta näkökulmalta.[148]

IV. Myöskin välityssopimus saa aikaan kuittausvaatimuksen tutkimismahdollisuuksien osalta eräitä sellaisia ongelmia, joihin laista ei saada välitöntä ratkaisua.

Jos oikeudenkäynnin kohteena olevasta oikeussuhteesta on solmittu välityssopimus, saattaa vastaaja tuomioistuimessa VML 1,2 §:n nojalla tekemällä ennen pääasiaan vastaamistaan prosessiväitteen tuon sopimuksen olemassaolosta estää kanteen tutkimisen.[149] Voiko kantaja puolestaan nojautumalla vastaavin tavoin välityssopimukseen pakottaa

---

146 Ruotsissa on pohdittu po. kysymystä pääasiassa siltä kannalta, onko mahdollista tutkia työtuomioistuimessa yleisen tuomioistuimen toimialaan kuuluvia kuittausvaatimuksia. Sikäläinen työtuomioistuin on vastannut tähän kysymykseen kieltävästi. Näin oli laita myös silloin, kun vastasaaminen oli työsuhteesta johtuva. Ks. *Folke Schmidt,* Kollektiv arbetsrätt s. 57 s. ja siellä mainittuja oikeustapauksia. Vrt. myös *Rodhe* s. 74.

147 Kysymykseen tuleekin pääasiassa vain työtuomioistuimessa esitettävät kuittausvaatimukset. Maanjako-oikeuksissa näet ei juuri velkomuskanteita käsitellä. Ja vakuutusoikeudessa ratkaistavien juttujen luonne samoinkuin juttujen vireilletulo- ja käsittelytapa saavat aikaan, ettei sielläkään kuittauskysymyksiä juuri esille tule.

148 Vaikka asetuttaisiinkin po. kompetenssikysymyksessä myönteiselle kannalle, niin kuittausvaatimusten käsittely po. erikoistuomioistuimissa ei kuitenkaan voisi käytännössä muodostua samanlaiseksi kuin yleisissä alioikeuksissa. Eihän erikoistuomioistuimia pidetä yllä sitä varten, että niissä tuhlattaisiin aikaa yleisissä tuomioistuimissa ratkaistavien velkasuhteitten selvittelyyn. Onhan erikoistuomioistuimet järjestetty tietynlaisten juttujen nopeaa ratkaisua varten. Niinpä olisikin syytä asettaa suhteellisen tiukat rajat vastasaamisen likvidisyydelle samaan tapaan kuin esim. muutoksenhakuasteissa on laita.

149 Ks. po. lainkohdan johdosta *Tirkkonen,* Välimiesmenettely s. 109 ss.

tuomioistuimen jättämään tutkimatta kuittausvaatimuksen?[150] Oikeustieteessä on useilla tahoilla haluttu evätä kantajalta tällainen mahdollisuus. Tällöin on tavallisesti nojauduttu samoihin näkökohtiin, joilla on puollettu asiallisten toimivaltasäännösten syrjäyttämistä kuittausvaatimuksen tutkimisen hyväksi.[151] Näitä näkökohtia vastaan pätevät soveltuvin kohdin samat perusteet, joita edellä on esitetty kosketeltaessa mainittujen toimivaltanormien asemaa. Välityssopimuksen olemassaolosta tehty väitehän rinnastuu tuomioistuinasianluonteisuudesta tehtyyn väitteeseen. Se seikka, että ensiksi mainittu väite on dispositiivinen, ei voine vaikuttaa asiaan. Kun dispositiivinen prosessiväite on ajoissa tehty, se saa saman aseman ja käsittelyn kuin absoluuttinenkin väite. Nähdäkseni onkin asetuttava sille kannalle, että kantaja voi nojautumalla riittävän ajoissa välityssopimukseen estää kuittausvaatimuksen tutkimisen.[152]

Ruotsalainen tutkija *Dillén* on halunnut tehdä puheena olevasta säännöstä poikkeuksen silloin, kun välityssopimuksen kohteena ollut vastasaatava on vanhentunut.[153] Jos näet kuittausvaatimusta ei tällöin voitaisi tuomioistuimessa tutkia, vastaaja menettäisi ehkäpä kokonaan

---

150 Mikäli kyseessä on vastahaastekanteen muodossa esitetty kuittausvaatimus, niin on selvää, että VML 1_2 § soveltuu sellaisenaan. Ks. sen johdosta *Dillén,* Bidrag till läran om skiljeavtalet s. 156.

151 Erityisesti saksankielisissä maissa on tekstissä mainittu kanta ollut yleinen. Ks. esim. *Oertmann,* Aufrechnung s. 69; *Rosenberg* s. 495 s.; *Stein—Jonas—Schönke* II § 1025 V: 1; *Sperl* I s. 342; *Gautschi* s. 86.

Melichar (JurBl 1946 s. 52) on lisäksi huomauttanut, että myönteinen suhtautuminen kuittausvaatimuksen tutkimismahdollisuuksiin vastaisi myös välityssopimuksen osapuolten intressejä. Erityisesti liike-elämän tarpeet joutuisivat näet muutoin kärsimään. Samaan tapaan myös *Walter Bühler,* SchJZ 1937 s. 216.

152 Näin useat pohjoismaiset tutkijat. Ks. *Tirkkonen,* Välimiesmenettely s. 115 s.; *Kallenberg* I s. 394; *Berglund* s. 40 s.; *Dillén,* mt. s. 162 ss.; *Munch-Petersen* II s. 510 s.; *Hjejle* s. 79; *Lindboe* s. 44. Samoin Sveitsissä Zürichin oikeudenkäyntijärjestyksen kannalta *Sträuli—Hauser* II s. 546.

Arnholm (Streiftog s. 102) on selittänyt, että po. kysymyksen ratkaisu olisi välityssopimuksen tulkinnan varassa. Jos näet voidaan katsoa välityssopimuksessa tarkoitetun myöskin välimiesoikeudenkäynnissä esitettävien kuittausvaatimusten siirtymistä välimiesten ratkaistaviin, olisi kuittausvaatimus tutkittava välimiesmenettelyssä. Meikäläinen oikeuselämä tuskin hyväksyisi välityssopimukseen sisällytettyä lauseketta, jonka mukaan välimiesoikeus saisi yleiskompetenssin kaikkien mahdollisten kuittausvaatimusten tutkimiseen. Vrt. *Tirkkonen,* mt. s. 91 ss.

153 Ks. *Dillén,* mt. s. 163. — Ruotsin ja Suomen oikeusjärjestykset ovat samalla kannalla vanhentuneen saamisen kuittausmahdollisuuksiin nähden. Ks. s. 98 ss. — Samaa kantaa olisi noudatettava myös vuosihaasteessa valvomatta jätetyn saamisen osalta, vaikkei Dillén ole sitä maininnut.

mahdollisuutensa saada vanhentunut saamisensa perityksi.[154] Lisäksi olisi outoa jättää kyseinen vaatimus tutkimatta välitystuomioistuimen toimivaltaan kuuluvana, kun viimeksi mainitussakaan ei olisi mahdollista saada kanteen hyväksyvää tuomiota. Dillénin kantaa tuskin voidaan hyväksyä.[155] Mitään loogisia syitä sen tueksi ei liene olemassa. Ja kun velkoja on solminut saamisoikeuden osalta välityssopimuksen, saa hän luvan edellyttää, että tuomioistuinten käyttömahdollisuudet tuon saamisen osalta ovat tukossa, jos vain velallinen niin haluaa. Tämä seikka heikentää yleensäkin asianomaisen saamisen käyttömahdollisuuksia pakollisessa kuittauksessa, eikä liene asianmukaista mennä kohtuussyistä vanhentumistapauksissa väljentämään valtion tuomioistuimen toimivaltaa.[156]

Välityssopimuksen vaikutus kuittauksen käytettävyyteen voi tulla esille myöskin itse v ä l i m i e s m e n e t t e l y s s ä. Näin on laita silloin, kun on kysymys siitä, onko mahdollista tuossa menettelyssä tutkia sellainen kuittausvaatimus, jonka sisältönä olevaan saamisoikeuteen välimiesmenettelyn perustana oleva välityssopimus ei ulotu. Tämän kysymyksen osalta on keskieurooppalaisessa oikeustieteessä tavallisesti omaksuttu kanta, jonka mukaan kuittausvaatimuksen tutkimiselle ei olisi lainkaan rajoituksia.[157] Pohjoismaisessa oikeustieteessä on esitetty vastakkaisia mielipiteitä. Ruotsin ja Suomen osalta on kuitenkin todettava, ettei näissä maissa ole yleensä menty tässäkään suhteessa syrjäyttämään välityssopimusta.[158] *Granfelt*in mukaan on erotettava toisistaan ne

---

154 *Dillén* on jonkin verran liioitellut vanhentumisen vaikutuksia. Onhan mahdollisen pantin hyväksi käyttäminen joka tapauksessa VanhA 6 §:n nojalla jäljellä. Ja vanhentuminen on lisäksi väitteenvarainen kysymys.

155 Näin Tanskassa *Hjejle* (s. 79), joka on arvostellut *Dillénin* kantaa.

156 Tendenssi on ollut po. kuittausmahdollisuuden supistumiseen päin. Ks. s. 102.

157 Näin Saksassa *Oertmann,* Aufrechnung s. 69 sekä *Stein—Jonas—Schönke* II § 1025 V: 1 ja siellä mainitut. Samoin Sveitsissä *Walter Bühler,* SchJZ 1937 s. 209 ss.

Po. kuittaustapausta ei kuitenkaan aina ole rinnastettu yleisen tuomioistuimen mahdollisuuteen tutkia välityssopimuksen kohteena olevia vastasaamisia. Useat tutkijat, jotka ovat pitäneet viimeksi mainittua luvallisena, ovat näet suhtautuneet kielteisesti välitystuomioistuimen po. tutkimusmahdollisuuksiin. Näin esim. *Rosenberg* s. 486. Ja *Melichar* (JurBl 1946 s. 52) on selittänyt, etteivät liike-elämän edut pysty väljentämään välitystuomioistuimen toimivaltaa.

158 Näin Ruotsissa *Trygger,* TfR 1895 s. 266 s. ja *Berglund,* s. 68. — Tanskassa *Hjejle* (s. 129) on ollut sitä mieltä, että jos vastapuoli (välimiesmenettelyn kantaja) ei kuittausvaatimuksen tutkimista vastusta, olisi se sallittua. Norjassa sitä

tapaukset, joissa välityssopimus on tehty jo olemassa olevasta riitakysymyksestä, ja ne tapaukset, joissa välityssopimus on tarkoittanut tietystä oikeussuhteesta johtuvia vastaisia riitoja.[159] Edellisessä tapauksessa olisi kuittausvaatimuksen tutkiminen mahdollista, kunhan se perustuu välityssopimuksessa mainittuun riitakysymykseen. Jälkimmäisessä tapauksessa taas olisi kuittausvaatimus tutkittavissa, jos se perustuu välityssopimuksessa mainittuun oikeussuhteeseen. Mutta tässä tapauksessa olisi lisäedellytyksenä, että kuittausvaatimuksella samalla on oikeudellista yhteyttä sen riidan kanssa, jonka kantaja on yksilöimiskirjelmässään tuonut julki riidan kohteeksi. Mikäli vastaaja kuitenkin on esittänyt kuittausvaatimuksensa omin yksilöimiskirjelmin, riittäisi se, että vastavaatimus perustuu välityssopimuksessa mainittuun oikeussuhteeseen. Nämä Granfeltin mielipiteet on hyväksynyt *Tirkkonen*.[160]

Ilmeistä onkin, että Suomen oikeuden kannalta on lähdettävä välityssopimuksen pohjalta arvosteltaessa välimiesoikeuden kompetenssia tutkia kuittausvaatimuksia. Välimiesoikeuden asiallista toimivaltaa ei kuittausvaatimuksen pohjalta sovi laajentaa. Asiaan ei vaikuta sekään, että vastasaamisen kohdalta on sovinnon tekeminen sallittua. Tämä ominaisuus kyllä mahdollistaa välityssopimuksen solmimisen vastasaamisesta johtuvien riitojen osalta, mutta ei voi enempää vaikuttaa. Lähinnä on kysymys siitä, onko rajoitettava Granfeltin ja Tirkkosen tavoin välimiesoikeuden toimivaltaa niissä tapauksissa, joissa välityssopimus on tarkoittanut tietystä oikeussuhteesta johtuvia riitoja. Lienee näet pidettävä kyseenalaisena, onko vastaajan pakko esittää oma vastahaastekannetta vastaava yksilöimiskirjelmänsä saadakseen tutkituksi sellaisen kuittausvaatimuksen, joka ei perustu kantajan yksilöimiskirjelmässään julki tuomaan riitakysymykseen mutta kylläkin välityssopimuksessa mainittuun oikeussuhteeseen. Pätevät syyt näet puhuvat sen puolesta, että olisi vastattava po. kysymykseen kieltävästi. Kuittausvaatimuksen sisällön väljentämiseksi ei liene tarpeen turvautua vastahaastekannetta vastaaviin muotoihin. Tuomioistuinprosessissahan tilanne on useissa tapauksissa päinvastainen: kuittausvaatimus käy

---

vastoin on katsottu välimiesoikeuden voivan tutkia kuittausvaatimuksia, vaikkei välityssopimus ulottuisikaan kuittausvaatimuksen perusteena olevaan oikeussuhteeseen. Ks. *Skeie* II s. 449 ja *Lindboe* s. 44.

159 Ks. *Granfelt*, Välimiesmenettely s. 26 alav. 1. — Vrt. *Frey*, Skiljemannainstitutet s. 149.

160 Ks. *Tirkkonen*, Välimiesmenettely s. 251 s.

päinsä, vaikka vastahaastekanteen ottamiseen ei ole mahdollisuuksia.[161] Tokkopa välimiesmenettelyssä on syytä olla tässä kohdassa tiukoilla linjoilla ja vaatia yksilöimiskirjelmää, kunhan vain vaatimus perustuu välityssopimuksen kohteena olevaan oikeussuhteeseen. Onhan välimiesmenettely muutenkin melko vapaamuotoista.[162] Mutta toiselta puolen on pidettävä mielessä VML 15 §:n säännös siitä, että välityssopimuksen tarkoittaessa vastaista riitaa on yksilöimiskirjelmin tuotava julki ne riitakysymykset, joissa vaaditaan välityssopimuksen soveltamista.[163] Nyt voidaan sanoa, että mikäli vastasaaminen ei ole konneksiteettisuhteessa haunalaiseen saamiseen, on kuittausvaatimuksen johdosta tullut uusi riitakysymys välimiesoikeudessa esille.[164] Tämän takia on joka tapauksessa varovaisinta noudattaa Granfeltin ja Tirkkosen asettamaa sääntöä. Onhan pidettävä mielessä, että VML 21,1 §:n 1 kohdassa on välitystuomion mitättömyysperusteena mainittu VML 15 §:ssä säännellyn yksilöimiskirjelmän käyttöä koskevan säännöksen rikkominen.[165]

Jos kuittausvaatimuksen perustana olevasta oikeussuhteesta on solmittu välityssopimus, jonka nojalla tuosta oikeussuhteesta johtuvat riitaisuudet joutuvat johonkin muuhun kuin pääsaamista käsittelevään välimiesoikeuteen, ei kuittausvaatimusta liioin voida tutkia.[166] Asian laita on tietysti toinen, jos kyseiset saamiset kuuluvat saman välimiesoikeuden tutkittaviin.

Eräiden saamisvaateiden osalta on oikeutemme mukaan voimassa pakollinen l e g a a l i n e n v ä l i m i e s m e n e t t e l y. Näihin saamisvaateisiin perustuvia kuittausvaatimuksia tuomioistuimet eivät myöskään voine ottaa välittömästi tutkittavakseen. Tosin näissä välimiesmenettelytapauksissa on mahdollista yleensä hakea välimiesten ratkaisuun muutosta yleisessä alioikeudessa. Ja edellä esitetyn mukaisestihan käy tavallisesti päinsä ottaa uusi kuittausvaatimus tutkittavaksi myös muutoksenhakuasteissa. Nähdäkseni on kuitenkin lähdettävä siitä, että välimiesmenettelyä ei sovi myöskään kuittausvaatimusten

161 Ks. s. 172 s.

162 Ks. sen johdosta *Tirkkonen,* mt. s. 216 ss.

163 Ks. po. lainkohdan johdosta *Granfelt* mt. s. 44 s. ja *Tirkkonen,* mt. s. 220 s.

164 Sanonta »riitakysymys» tehnee näet mahdolliseksi sekä tiukan että väljän tulkinnan.

165 Nyt esillä oleva tilanne on osoituksena siitä, millaisiin tuloksiin VML:n väljäsisältöisten pätemättömyysperusteiden ansiosta päädytään. Ks. po. perusteitten johdosta *Tirkkonen,* mt. s. 284 ss.

166 *Bühler*in mielestä olisi kuittausvaatimuksen tutkiminen po. tilanteessa mahdollista. Ks. SchJZ 1937 s. 217.

kohdalla noissa tapauksissa syrjäyttää. On näet otettava huomioon, että legaalisen välimiesmenettelyn pohjana on erityisesti ollut myös tarve saada tiettyjä asioita ensi asteessa ratkaisemaan kulloinkin kysymykseen tulevan alan tuntevat henkilöt. Ja juuri heidän omaksumansa kannanotot ovat välttämättömiä noiden asioiden enemmälle käsittelylle.[167]

V. Melkoista käytännöllistä merkitystä on kysymyksellä siitä, miten yleisissä tuomioistuimissa noudatettavan prosessilajin erilaisuus ehkä vaikuttaa kuittausvaatimuksen tutkimismahdollisuuksiin. Yleisissä tuomioistuimissahan on sovellettavana kaksi prosessin päälajia, nimittäin siviili- ja rikosprosessi, minkä ohella näissä kummassakin on useita säännönmukaisesta menettelystä poikkeavia erikoisia prosessilajeja eli erikoisprosesseja.[168]

Mikäli ei annettaisi asiallisille toimivaltanormeille kuittausvaatimuksen tutkimisen edellytyksien yhteydessä merkitystä, on jo asian luonteesta johtuvaa, ettei myöskään prosessilajin erilaisuudelle tässä suhteessa sovi arvoa antaa. Ne perusteet, joilla on puollettu mainittua kannanottoa asiallisten toimivaltasäännösten osalta, soveltuvat näet myöskin prosessilajeja sääntéleviin normeihin. Edellä on omaksuttu mielipide, jonka mukaan asiallisen toimivallan puute on otettava varteen kuittausvaatimuksen tutkimisen esteenä. Tämä ei kuitenkaan välttämättä johtane siihen, että prosessilajin erilaisuus saisi vastaavan aseman kuittausvaatimuksen tutkimismahdollisuuksia arvosteltaessa. Tuomioistuimen kokoonpano on näet sama prosessin päälajeissa, siviili- ja rikosprosessissa. Ja siten on laita yleensä myöskin riita-asiain erikoisprosessien kohdalla. Kunkin prosessilajin omalaatuiset piirteet ilmenevätkin pääasiassa muissa kohdissa, nimittäin ensi kädessä eräissä menettelyn vaiheissa ja sovellettavissa oikeudenkäyntiperiaatteissa.

---

167 Tekstin tavoin on po. toimivaltaprobleemi ratkaistu jutussa KKO 1949 II 170, jossa oli kysymys MVL 17 §:ssä säädetystä legaalisesta välimiesmenettelystä (ks. tästä menettelystä myös KKO 1949 II 395 ja LM 1950 s. 518 ss.).

Esillä oleva kompetenssikysymys rinnastuu tilanteeseen, jossa esitetään KKO:ssa kuittausvaatimus vakuutusoikeuden toimivaltaan ensiasteisena kuuluvan vaateen perusteella.

Legaalisista välimiesmenettelyistä ks. *Tirkkonen*, Välimiesmenettely s. 293 ss.

Vapaaehtoisen legaalisen välimiesmenettelyn johdosta ei voine tulla kyseistä estettä kuittausvaatimuksen tutkimiselle. Vrt. sen johdosta *Tirkkonen*, mt. s. 299.

168 Rajaa tavallisen prosessin ja erikoisprosessin välille ei ole aina helppoa vetää. Vähäisten poikkeamisten perusteella ei ole aihetta viedä tietyissä jutuissa noudatettavaa menettelyä erikoisprosessien piiriin.

Nyt esillä olevalla ongelmalla on siviili- ja rikosprosessin välisen eroavuuden osalta suomalaisessa oikeudenkäynnissä enemmän merkitystä kuin yleensä muualla. Kun näet meillä vaatimuksen perusta määrää prosessilajin, on rikosprosessin tietä ajettavia saamisoikeuksia koskevia kanteita — nimenomaan korvauskanteita — suhteellisen paljon.[169] Ja näissä jutuissa voidaan esittää kuittausvaatimus siviiliprosessin järjestyksessä ajettavan saamisvaateen perusteella. Vastaavasti taas voidaan rikosprosessin tietä hoidettavia korvausvaatimuksia esittää myös riitajutuissa kuittausmielessä monissa tilanteissa.

Juuri mainittujen kahden prosessin päälajin välistä ristiriitaa ratkaistaessa tullee mieleen soveltaa liitännäis- eli adheesioperiaatetta. Tämän periaatteen mukaanhan päävaateen käsittelyjärjestys määrää sivuvaateen käsittelyjärjestyksen.[170] Mistään sivuvaateesta ei kuittauksen yhteydessä kuitenkaan yleensä ole kysymys. Kuittausvaatimuksen perustana oleva saamisoikeus on näet tavallisesti itsenäinen saamisoikeus. Näin on laita parhaasta päästä myös silloin, kun vastakkaisilla saamisilla on asiallista yhteyttä keskenään. Liitännäisperiaatteesta sellaisenaan ei saadakaan välitöntä tukea sille kannalle, että pääsaamisen käsittelyjärjestyksessä olisi mahdollista käsitellä kuittausvaatimuksia siihen katsomatta, mikä kulloinkin on vastasaamiselle kuuluva käsittelyjärjestys.[171]

Mutta liitännäisperiaatteen noudattamisesta voidaan havaita, että on käytännöllisesti ainakin tietyissä rajoissa mahdollista tutkia samassa menettelyssä siviili- ja rikosprosessin järjestyksessä käsiteltäviä saamisvaatimuksia. Tuskin voidaankaan sanoa, että esim. rikosprosessin tietä ajettavaan korvausvaatimukseen perustuvan kuittausvaatimuksen tutkimisesta riita-asian yhteydessä viimeksi mainitun mukaisessa järjestyksessä aiheutuisi mitään ylivoimaisia vaikeuksia saatikka oikeusvaaroja. Kysymyksessähän on pääasiassa teknillisiä poikkeamia, joista

169 Ks. po. prosessilajien välisestä rajasta Suomen oikeuden mukaan *Wrede—Palmgren* I s. 44 ss.; *Tirkkonen*, Rikosprosessioikeus I s. 90 ss.

170 Ks. liitännäisperiaatteesta *Tirkkonen*, mt. s. 89 ss. ja 257 ss. sekä siellä mainittua kirjallisuutta.

171 Liitännäisperiaatteen soveltamisesta voi tosin olla joskus seurauksena, että samassa jutussa tulee puolin ja toisin esitettäväksi saamisvaateita. Näin saattaa käydä, jos velkomisjutussa kantaja soimaa vastaajaa ja viimeksi mainittu vaatii sen johdosta kantajan tuomitsemista, paitsi rangaistukseen, myös suorittamaan hänelle korvausta. Tällöin voi myös kuittaus tulla kysymykseen. Po. tilanne on kuitenkin käytännössä harvinainen.

kiinnipitämistä voitaneen pitää aiheettomana muotojen palvomisena.[172] Ja mitä erityisesti rikosperusteisiin korvausvaateisiin tulee, niin on otettava huomioon, että niiden prosessuaalinen käsittely määräytyy eräissä kohdissa siviiliprosessin mukaisesti.[173] Ja tuskinpa olisi mahdotonta rikosjutunkaan yhteydessä tutkia siviiliprosessin järjestyksessä ajettavaa kuittausvaatimusta. Tosin tästä saattaisi koitua sellaista ikävää viivästystä, mikä erityisesti syytejutuissa on sopimatonta. Mutta tästä vaarasta voidaan päästä asettamalla ankarat vaatimukset vastasaamisen likvidisyydelle.[174]

Nähdäkseni pitäisikin olla mahdollista tutkia siviilijutussa rikosprosessin tietä ajettavia ja rikosjutussa siviiliprosessin tietä ajettavia vastavaatimuksia. Tätä kantaa ei meillä kuitenkaan ole hyväksytty.[175] Niinpä oikeuskäytäntö näyttää meillä asettuneen eräissä tapauksissa sille kannalle, ettei ensiksi mainittu järjestely ole mahdollinen.[176] Arvattavasti ratkaisu olisi ollut myös kielteinen, jos rikosjutussa olisi yritetty kuitata siviiliprosessuaalisessa järjestyksessä ajettavien vastavaatimuksin.[177]

---

172 Vireilletulotavan erilaisuuden merkitys putoaa pois, koska kuittausvaatimus esitetään vapaamuotoisesti. Muutoksenhakukeinojen erilaisuus taas ei voine saada merkitystä. Haetaanhan esim. konkurssituomioonkin kaikilta osiltaan muutosta vedon tietä (ks. *Ellilä,* Oikeudenkäynti ja täytäntöönpano s. 316), vaikka siihen voi sisältyä useita sellaisia ratkaisuja, joihin on erikseen annettuna haettava muutosta valituksin.

173 Ks. esim. OK 17: 41,4 ja 17: 61,1 (molemmat L:ssa 29. 7. 1948).

174 Selvittelyn helppousastetta onkin pidetty oleellisena edellytyksenä liitännäisperiaatteen noudattamisessa. Onhan kumotun OK 3: 4:n ilmaiseman periaatteen mukaisesti riita-asian yhteydessä esille tulleen rikosasian yhteisen käsittelyn edellytyksenä, ettei jälkimmäisestä sa aiheutua »laveaa tutkimusta». Ks. siitä lähemmin esim. *Sjöström—Alkio* s. 101.

175 Ks. *Tirkkonen,* Rikosprosessioikeus II s. 460 s.

176 Näin *Tirkkosen* mainitsemat KKO 1933 II 395 ja 1936 II 491. Edellisessä jutussa oli vakuutuksenottaja vaatinut vakuutusyhtiöltä vakuutussummaa. Viimeksi mainittu teki eventuaalisen kuittausvaatimuksen rikosperusteisen vahingonkorvausvaatimuksen perusteella. Jälkimmäisessä tapauksessa vaadittiin kanteessa myytyjen maatilojen kauppahintaa, ja vastaaja teki kuittausvaatimuksen sillä perusteella, että myyjä oli kaupasta käytyjen neuvottelujen yhteydessä petollisesti näyttänyt hänelle myytävinä olleiden tilojen metsänä muiden tilojen metsää ja aiheuttanut siten vastaajalle vahinkoa.

177 Välillisesti prosessilajien erilaisuus voi vaikuttaa kuittausvaatimuksen kohtaloon, jos lähdetään siitä, että ehdottomat alueelliset toimivaltanormit olisi otettava huomioon kuittausvaatimuksen kohdalla. Näin ei kuitenkaan liene meillä laita. Ks. s. 229 ss.

Vekseliprosessi on sellainen erikoinen prosessilaji, jossa käsitellään velkomusvaatimuksia ja jossa sen takia kuittausvaatimuksiakin tavataan. Suomen oikeudessa vekseliprosessi ei ole erikoistunut läheskään niin pitkälle kuin on laita eräissä muissa maissa.[178] Niinpä meillä ei ole epäiltykään ottamasta vekseliprosessissa tutkittavaksi sellaisia kuittausvaatimuksia, jotka itsenäisen kanteen muodossa ajettuina olisi käsiteltävä tavallisen riita-asiain oikeudenkäynnin järjestyksessä.[179] Säännönmukaiset velkomisjutun ja vekselijutun väliset käsittelyeroavuudet ovatkin siksi vähän oleellisia, että kielteinen suhtautuminen kuittaukseen ei voi olla paikallaan. Eri asia on, että vekselijutuissa noudatettavasta normaalia ankarammasta vastasaamisen likvidisyyden vaatimuksesta saattaa olla seurauksena kuittausvaatimuksen tutkimatta jättäminen.

Mitä juuri on lausuttu vekselijutuista, pitää paikkansa myöskin shekkijuttujen osalta. Näiden juttujen prosessuaaliset erikoisuudethan vastaavat toisiaan.

Lainhakuprosessin kohdalta sisältää UL 2: 18 nimenomaisen säännöksen siitä, että po. prosessissa voidaan kuittausvaatimus perustaa ainoastaan sellaiseen vastasaamiseen, joka itse UL 2: 1:n nojalla kelpaisi lainhakumenettelyn pohjaksi. Tämän saamisen tulee siis olla tietyn määräinen velkakirjaan tai muuhun kirjalliseen todistuskappaleeseen perustuva raha- tai tavarasaaminen, ja po. kirjallisen todisteen täytyy lisäksi täysin todistaa tuo saaminen.[180] Jos vastasaatava ei täytä näitä edellytyksiä, niin kuittausvaatimusta ei oteta tutkittavaksi.[181] Tämä normi soveltuu hyvin yhteen seuraavassa lainkohdassa, UL 2: 19:ssä, ilmaistuun likvidabiliteettisääntöön, minkä noudattaminen lainhakumenettelyssä edellyttääkin kuittausvaatimuksen käytön rajoittamista kerrotuin tavoin.[182]

---

178 Ks. tämän johdosta edellä s. 199 alav. 92 mainittua kirjallisuutta.

179 Ks. esim. KKO 1941 II 125, jossa vastasaatava oli vekselin siirtäjältä oleva korvausvaade.

180 Ks. lainhaun perustaksi kelpaavan asiakirjan johdosta *Wrede* III s. 68 ss. ja sama, Ulosottotoimi s. 158 ss. Vrt. *Trygger,* Kommentar till utsökningslagen s. 31 ss.

181 *Wrede* (III s. 70) on ollut sitä mieltä, että vaadittaessa maksettava saaminen ei kelpaa lainhakumenettelyn pohjaksi, ellei tuota saamista ole ennen lainhakumenettelyä velottu ja saatu siten erääntymään. Samoin *Heikonen,* DL 1931 s. 24 ss. Jos ollaan tällä kannalla, niin on asetettava sama vaatimus myös kuittaukseen käytettävälle vastasaamiselle.

182 Ks. s. 186 ss.

Kuittauksesta maksamismääräysmenettelyssä on jo aikaisemmin ollut puhetta.[183]

Rajoituksia prosessuaalisen kuittauksen käytettävyydelle aiheutuu niin ikään siitä, että eräät saamisvaateet on välttämättä esitettävä tietyn oikeudenkäynnin yhteydessä. Tästä tarjoaa esimerkin AL 83,4 §, jonka mukaan AL 69 ja 78 §:ään perustuvat vahingonkorvausvaateet on esitettävä avioliiton purkamista koskevassa oikeudenkäynnissä. Po. säännös johtaa myös siihen, ettei noita korvausvaateita — elleivät ne ole tulleet asianomaisessa avioliiton purkamisprosessissa vahvistetuiksi — voida muissa oikeudenkäynneissä käyttää kuittausvaatimuksen perustana.[184]

VI. Alueellisten toimivaltasäännösten vaikutus kuittausvaatimuksen tutkimismahdollisuuksiin vaatii oman käsittelynsä. Puheena olevien säännösten avulla pyritään tiettyjen ulkonaisten asianhaarojen nojalla saamaan jutut työnjaon aikaansaamista varten tarkoituksenmukaisella tavalla jaetuiksi asiallisessa mielessä yhtä toimivaltaisten tuomioistuinten kesken. Nämä asianhaarat, jotka jollakin tavoin paikallistavat jutun tietyn tuomioistuimen tuomiopiiriin, ovat melko monivivahteisia. Ne voivat liittyä sekä kanteen asialliseen puoleen että prosessuaalisiin ominaisuuksiin. Osa riita-asiain alueellisesta toimivaltanormeista on niiden pohjana olevien julkisten intressien vuoksi säädetty ehdottomiksi. Rikosasioissa nuo normit ovat käytännöllisesti katsoen aina ehdottomia.[185]

Prosessuaalisten normien jyrkkä noudattaminen johtaisi siihen, että kaikkia alueellisia forumsäännöksiä olisi sovellettava myöskin kuittausvaatimuksen yhteydessä. Tällöin olisi johdonmukaisesti tultava siihen tulokseen, että kaikki tahdonvaltaisetkin forumsäännökset olisi otettava huomioon kuittausvaatimuksen tutkimisen edellytyksinä. Tästä

---

183 Ks. s. 200 s. — Eräissä ulkomaisissa oikeudenkäyntijärjestyksissä sovelletaan yleisissä tuomioistuimissa erityistä prosessilajia haunalaisen saamisen ollessa enintään tietyn määräinen. Tämän eroavuuden ei ole katsottu vaikuttavan kuittausvaatimuksen tutkimismahdollisuuksiin. Ks. esim. Tanskan oikeuden osalta *Munch-Petersen* II s. 13.

184 Ks. KKO 1933 II 211, jossa AL 78 §:n mukaiseen korvausvaateeseen perustunut kuittausvaatimus jätettiin tekstissä mainituin perustein tutkimatta. — Po. korvausvaatimuksista ks. *Rautiala,* Avioliitto-oikeus s. 78 s. ja 124 s.

185 Alueellisista toimivaltanormeista ks. *Wrede—Palmgren* I s. 147 ss.; *Tirkkonen,* Rikosprosessioikeus I s. 234 ss.; *Kallenberg* I s. 290 ss.; *Ekelöf,* Rättegång II s. 204 ss.

olisi seurauksena, että prosessuaalisen kuittauksen käyttömahdollisuus supistuisi verrattain ahtaalle alalle. Niinpä kantaja saattaisi vastaajan tehtyä tavallisen saamisvaateen perusteella kuittausvaatimuksen käyttää hyväksi OK 10: 1,1:n (L:ssa 11. 2. 1921) säännöstä silloin, kun juttu ei ole vireillä hänen oman kotipaikkansa yleisessä alioikeudessa.[186] Näin jyrkkää kantaa ei kuitenkaan voida hyväksyä, eikä sillä ole mainittavaa kannatusta ollutkaan. Sehän johtaisi tiukempien säännösten asettamiseen, kuin mitä OK 10: 1,4:n (niin ikään L:ssa 11. 2. 1921) nojalla on voimassa vastahaastekanteen oikeuspaikan osalta. Onhan totuttu siihen, ettei kuittausvaatimusta, joka on tehty väitteen muodossa, ole syytä asettaa ainakaan ahtaampiin rajoihin kuin vastahaastekannetta. Tässä suhteessa viitattakoon kuittausvaatimuksen esittämisen vapaamuotoisuuteen ja asteellisten toimivaltanormien syrjäytymiseen.[187] Asiallisten toimivaltanormien huomioon ottamista ei kylläkään yleensä voida välttää kuittausvaatimuksenkaan yhteydessä, kuten edellä on havaittu.[188] Mutta viimeksi mainittujen normien syrjäyttämisestähän olisi seurauksena tuomitsevan elimen sisäiselle kokoonpanolle ja pätevyydelle asetettavien vaatimusten loukkaaminen. Alueellisten toimivaltasäännösten kohdalta ei näin tulisi käymään, ellei anneta merkitystä maalais- ja kaupunkituomioistuinten väliselle eroavuudelle.

Alueellisten oikeuspaikkanormien asemasta ja tarkoituksesta johtuneekin, ettei noita normeja sovi ilman muuta soveltaa kuittausvaatimukseen. Täytynee voida nojautua johonkin erityiseen perusteeseen, jotta joitakin alueellisia oikeuspaikkasäännöksiä olisi pidettävä kuittausvaatimuksen tutkimisen esteenä. Tässä suhteessa ansaitsee edellä mainittu vastahaastekanteen forum-säännös, OK 10: 1,4, huomiota osakseen. Puheena oleva lainkohta lausuu: Jos haastettu puolestaan aikoo tehdä kanteen haastattajaansa vastaan, onkoon myös tämä velvollinen vastaamaan samassa oikeudessa, jos asioilla on yhteyttä keskenään. Tämä säännös on kuitenkin valitettavan epäselvä. *Kallenberg* on eräiden — kylläkin melko pätevien — perustelujen nojalla katsonut kyseisen *forum reconventioniksen* käytön edellyttävän, että vastakanne itsenäisenä kanteena kuuluisi alkuperäisen kantajan yleiseen oikeuspaikkaan eli OK 10: 1,1:n säätelemään kotipaikan tuomioistuimeen *(forum do-*

---

186 Ks. po. lainkohdan johdosta *Wrede—Palmgren* I s. 152 ss. ja *Tirkkonen*, Prosessioikeus pääpiirteittäin s. 67 s. Vrt. myös *Kallenberg* I s. 298 ss.

187 Ks. s. 207 ss.

188 Ks. s. 213 ss.

miçilii).[189] Tämä tulkinta, jonka kannalle meillä *Tirkkonen*[190] on asettunut, ei vastaa sitä sisältöä, minkä forum reconventionis on saanut eräissä uudemmissa siviiliprosessijärjestyksissä. Niinpä esim. Ruotsin NRB:ssä on säädettynä, että ainoastaan absoluuttinen erikoinen oikeuspaikkasäännös on vastahaastekanteen käytön esteenä.[191] Tällaista järjestelyä *Wrede*kin on arvattavasti tarkoittanut lausuessaan, että yksinomainen (eksklusiivinen) oikeuspaikka sulkee pois vastahaastekanteen oikeuspaikan.[192]

Joka tapauksessa muodostavat vastahaastekanteen oikeuspaikan osalta voimassa olevat rajoitukset sen rajan, jota vastaavissa puitteissa kuittausvaatimuksen tutkimisen ainakin täytyy käydä päinsä. Ja näyttää siltä, ettei kuittausvaatimuksen tutkimiselle ole aihetta asettaa ainakaan niin ahtaita puitteita, mitä Kallenbergin ja Tirkkosen äsken mainittu kanta merkitsisi. Tällaisen joustavuuden noudattamista puoltavat useat näkökohdat. Erityisesti tahdonvaltaisten oikeuspaikkasäännösten kohdalta on huomattava, että niiden noudattaminen saattaisi johtaa outoihin tuloksiin. Niinpä kantaja on omien etujensa takia voinut haastaa vastaajan sellaiseen tuomioistuimeen, joka tahdonvaltaisen forumsäännöksen valossa on väärä. Jos nyt tähän seikkaan ei vastaajan suhtautumistavan vuoksi ole tuomioistuimen taholta huomiota kiinnitetty, olisi ainakin kohtuutonta, jos kantaja puolestaan voisi menestyksellisesti tehdä tahdonvaltaisen oikeuspaikkaväitteen jutussa kuittausvaatimuksen tehnyttä vastaajaa vastaan. Ja vaikkapa oikeuspaikka olisi kosketellussa tilanteessa ollut kanteen kannalta oikeakin, ei suh-

189 Ks. *Kallenberg* I s. 381 ss.

190 Ks. *Tirkkonen,* LM 1954 s. 588 ss. ja Prosessioikeus pääpiirteittäin s. 121. — *Granfelt* on *forum reconventioniksen* osalta tyytynyt selostamaan OK 10: 1_4:n sanamuodon. Ks. Granfelt, Civilprocessrätt s. 42.

Nähdäkseni on syytä rinnastaa po. suhteessa OK 10: 1_1:n sääntelemään *forum domiciliihin* ne tapaukset, joissa forum domicilii on vaihtoehtoisena tahdonvaltaisena oikeuspaikkana jonkin muun oikeuspaikan kanssa. Tällaisina oikeuspaikkoinahan tulevat kysymykseen mm. *forum contractus* ja *forum solutionis.*

191 Ks. NRB 10: 14_2 verr. 10: 17_1 sekä *Gärde* s. 144 ja *Hassler,* Rättegångsbalken I s. 133.

Samoin Norjan TL 34 §, Saksan ZPO 33_2 § ja Itävallan ÖZPO 96_2 §.

De lege ferenda on nähtävästi meilläkin pidettävä tekstissä mainitun kaltaista järjestelyä suositeltavana. Sitä onkin oikeudenkäyntilaitoksemme uudistusehdotuksissa pidetty käytäntöön ottamisen arvoisena mahdollisuutena. Ks. esim. LVK 1937: 16, Ehdotus riita-asiain oikeudenkäyntilaiksi 25 §.

192 Ks. *Wrede—Palmgren* I s. 190. — Tekstissä kerrotuin tavoin on Wreden tarkoituksen arvioinut *Tirkkonen* (LM 1954 s. 593 s.).

tautumista kanteeseen voitane samastaa kuittausvaatimukseen suhtautumisen kanssa. Kanteen on näet pakko alistua prosessioikeudelliseen formalismiin, mutta kuittausvaatimuksen kohdalla asia voi olla toisin.[193] Eivätkä ne perusteet, mitkä ovat johtaneet lukuisten siviiliprosessuaalisten oikeuspaikkasäännösten säätämiseen dispositiivisiksi, johda kuittausvaatimuksen osalta samanlaiseen käsittelyyn. Pikemminkin on sanottava, että nuo perusteet puoltavat dispositiivisten forum-säännösten täydellistä syrjäyttämistä. Nuo säännökset nimittäin suovat vastaajalle mahdollisuuden estää jutun tutkimisen tietyssä tuomioistuimessa. Ei olisi tähän soveltuvaa sallia kantajan turvautua samoihin säännöksiin heikentääkseen vastaajan mahdollisuuksia torjua kanteessa esitettyjä vaatimuksia.

Asian laita onkin nähtävästi se, ettei tahdonvaltaisten oikeuspaikkasäännösten vaikutusalan ulottumista kuittausvaatimuksen alalle voida pitää perusteltuna. Kysymys voineekin olla vain siitä, onko ehdottomia forumsäännöksiä noudatettava kuittausvaatimusten käsittelyssä. Kun näitä forumsäännöksiä joudutaan velkomusten osalta suhteellisen harvoin käyttämään, supistuu tämän ongelman merkitys vähiin.[194]

Ilman muuta ei voitane lähteä siitä, että ehdottomia forum-säännöksiä olisi pidettävä kuittausvaatimuksen tutkimisen edellytyksinä. Ovathan asteellisetkin toimivaltasäännökset Suomen oikeuden mukaan ehdottomia, mutta ne on silti murrettu kuittausintressin hyväksi. *Kallenberg* näyttääkin olleen 1734 v:n lain OK:n kannalta sitä mieltä, etteivät ehdottomatkaan forumsäännökset yleensä vaikuta mitään kuittausvaatimuksen tutkimismahdollisuuksiin. Näitten normien osalta näet ei tavallisesti ole kysymys siitä, olisiko tuomioistuin kokoonpanonsa tai muun vastaavan syyn takia pätevä muodostamaan jutussa oikean ratkaisun.[195] Mutta on toiselta puolen sanottava, että viimeksi mainitun näkökohdan kannalta arvioiden on vaikeata syrjäyttää absoluuttisia forumsäännöksiä. Niitä säädettäessä on näet ollut keskeisenä näkö-

193 Ks. esim. *Hurwitz* s. 94 s. ja *de Kotzebue* s. 533. Vrt. myös *Rabenius* s. 36 ss.

194 Ehdottomista oikeuspaikkasäännöksistä ks. esim. *Wrede—Palmgren* I s. 150 ss. ja 199 ss.; *Ellilä*, LM 1958 s. 142 ss.; *Kallenberg* I s. 451 ss.

195 Ks. *Kallenberg* I s. 393 ss. Samalla kannalla on oltu myös Tanskassa. Ks. *Hurwitz* s. 95 s. Norjan oikeuden osalta ks. *Arnholm*, Streiftog s. 101.

Saksassa ei ole yleensä annettu alueellisille toimivaltanormeille merkitystä. Onhan siellä menty yleisesti syrjäyttämään myös asialliset toimivaltasäännökset. Tässä suhteessa tyypillisenä viitattakoon erääseen *Kohler*in lausuntoon (ZZP 20 s. 44). Sveitsin oikeuden osalta ks. *Gautschi* s. 83 s.

kohtana juuri tuomioistuimen ratkaisun oikeellisuuden takaaminen. Ja tämän perusteella yleensä onkin tietyt forumsäännökset saaneet absoluuttisen aseman. Tässä mielessä mainittakoon erikoisesti *forum rei sitae* ja *forum delicti*. Nämä molemmathan tulevat kysymykseen myös tiettyjen saamisvaateiden osalta.[196] Kuitenkaan ei liene riittäviä syitä katsoa, että ehdottomat forumsäännökset olisi otettava huomioon kuittausvaatimuksen tutkimisen edellytyksiä ratkaistaessa. Tässä suhteessa viitattakoon vielä niihin näkökohtiin, joita edellä on kosketeltu asteellisen toimivallan yhteydessä.[197]

---

196 *Forum rei sitae*tä on meillä sovellettu mm. perittäessä asunto-osakeyhtiön vuokranvastiketta (KKO 1935 I 15). Forum rei sitaesta ks. *Wrede—Palmgren* I s. 191 ss. ja erikoisesti *Ellilä*, LM 1958 s. 267 ss. Vrt. myös *Kallenberg* I s. 425 ss.

197 Ks. s. 207 ss. — Ruotsin NRB:ssä on nimenomaan säädetty, että ehdottomat forumsäännökset luovat esteen kuittausvaatimuksen tutkimiselle. Ks. NRB 10: 17,3 ja sen johdosta *Gärde* s. 96 ja *Hassler*, Civilprocessrätt I s. 199 s. On kuitenkin pidettävä mielessä, että NRB:tä säädettäessä on kuittausvaatimus muutenkin huomattavan laajalti rinnastettu vastahaastekanteeseen. Ks. PLB II s. 224 s. ja *Ekelöf*, Rättegång II s. 357 ss. Tämä pitää paikkansa erityisesti oikeusvoiman objektiivisen ulottuvuuden suhteen, josta ks. myöhempänä s. 265 s. Onkin todettava, että NRB:n kosketeltu oikeusvoimasäännös edellyttänee NRB:n omaksumaa absoluuttisten forumsäännösten ulottamista kuittausvaatimuksen alalle. Se seikka, ettei meillä ole omaksuttu NRB:n kantaa po. oikeusvoimakysymyksessä (ks. siitä s. 279 ss.), taas puhuu sen puolesta, ettei meillä ole tarpeen myöskään forumkysymyksissä rinnastaa kuittausvaatimusta vastahaastekanteeseen.

Niissä tapauksissa, joissa tuomioistuimelta absoluuttisen forumsäännöksen johdosta puuttuu toimivalta tutkia vastasaamisen pohjalta esitettyä kannetta, on mahdollisesti aiheellista olla normaalia ankarammilla linjoilla vastasaamisen likvidisyyttä arvioitaessa. Vrt. tämän johdosta esitystä muutoksenhakuasteissa esitetystä kuittausvaatimuksesta (s. 211).

9 §. KUITTAUKSEN PROSESSUAALINEN TOTEUTTAMINEN

I. Oikeushistoriallinen katsaus osoitti, että pakollinen kuittaus on kehittynyt pääasiassa oikeudenkäynnissä tapahtuvan kuittauksen muodossa. Vasta melko myöhäisessä vaiheessa on näet yleensä päästy sille tasolle, että kuittaus voidaan vastoin toisen osapuolen tahtoa toteuttaa yksipuolisin tahdonilmaisuin.[1] Tämä tahdonilmaisu, edellä jo kosketeltu kuittausilmoitus, on nykyisin kuittausinstituutin keskeisiä käsitteitä Pohjoismaiden samoin kuin Keski-Euroopankin maiden oikeusjärjestyksissä. Oikeudenkäynnissä toteutuva pakollinen kuittaus on näiden oikeusjärjestysten mukaan nykyisin erinomaisesta tärkeydestään huolimatta periaatteessa vain pakollisen kuittauksen erikoinen ilmenemismuoto.[2] Ja kun tarkastellaan pakollisen kuittauksen toteuttamista prosessissa, on kysymyksen asettelu seuraava: Poikkeaako tämä ns. prosessuaalinen kuittaus joissakin suhteissa oikeudenkäynnin ulkopuolella tapahtuvasta pakollisesta kuittauksesta?

Ei voida pitää ilman muuta selvänä sitä, että pakollisen kuittauksen toteuttaminen oikeudenkäynnissä noudattaisi samoja normeja ja olisi luonteeltaan samanlaista kuin oikeudenkäynnin ulkopuolella. Onhan — kuten edellä on todettu — kuittausta haluavan henkilön oikeudenkäynnissä alistuttava niihin rajoituksiin, joita prosessioikeuden toimivaltanormien soveltamisesta saattaa aiheutua. Oikeudenkäynnin luomat puitteet voivat hyvinkin saada aikaan sellaisia omalaatuisia piirteitä, joita ei prosessimenettelyn ulkopuolella tapahtuvan kuittauksen yhteydessä tavata.

---

1 Ks. edellä s. 20 s. — Anglosaksilaisessa oikeusmaailmassa ollaan edelleen sillä kannalla, että pakollinen kuittaus ei yleensä ole toteutettavissa oikeudenkäynnin ulkopuolella.

2 Tilanne on siis oikeushistoriallisen kehityksen seurauksena ratkaisevasti muuttunut. Ks. sen johdosta *Kegel*in esitystä (s. 1 ss.). Prosessuaalisen kuittauksen »epänormaalisuutta» tähdensi nykyisten oikeuskäsitysten kannalta voimakkaasti *Kohler* (ZZP 24 s. 24).

Arvioitaessa kuittaukseen pyrkivän asianosaisen tahdonilmaisua on oikeustieteessä esitetty useita eri ratkaisuja. Vastakkaisina mahdollisuuksina tulevat kysymykseen seuraavat kaksi kantaa: 1) Puheena oleva tahdonilmaisu on oikeudenkäynnissäkin materiaalinen oikeustoimi, joka ei poikkea oikeudenkäynnin ulkopuolella suoritetusta vastaavasta tahdonilmaisusta. 2) Oikeudenkäynnissä esitetty kuittausta koskeva tahdonilmaisu poikkeaa oleellisesti ulkopuolella prosessin esitetystä kuittausilmoituksesta ja on luonteeltaan prosessitoimi. Näiden äärimmäisratkaisujen välille mahtuu monia toisistaan poikkeavia variaatioita, jotka näkevät po. tahdonilmaisussa sekä materiaalista että prosessuaalista ainesta.[3]

---

[3] Erityisesti Saksan oikeustieteessä on vaihdettu vilkkaasti mielipiteitä tekstissä mainitun ongelman osalta. Esitetyt huomattavan monivivahteiset teoriat on siellä ryhmitetty usein seuraaviksi kolmeksi ryhmäksi:

1) materiaaliset eli sivilistiset teoriat.
2) prosessuaaliset teoriat.
3) sekateoriat.

Viimeksi mainittujen teoriain mukaan kuittausvaatimuksessa olisi sekä materiaalista että prosessuaalista ainesta. Ks. po. teoriain johdosta *Oertmann* s. 407 ss. ja sama Aufrechnung s. 22 ss.; *Nikisch* s. 264 ss. ja sama, Aufrechnung, passim; *Baumgärtel* s. 149 ss. Mainittakoon, että Oertmann asettui kannattamaan sekateoriaa, kun taas Nikisch on ollut prosessuaalisen kannan huomatuimpia edustajia.

Sekateorioihin lienee luettava myös kanta, joka on nähnyt kuittausvaatimuksessa samalla kertaa kaksi tointa. Toinen näistä olisi materiaalinen ja toinen prosessuaalinen. Tällä kannalla on Pohjoismaissa ollut mm. *Kallenberg* (I s. 1236 ss. ja Rättsmedlen s. 190 ss. alav. 8). Vrt. myös *Augdahl* s. 110.

Mielenkiintoisena yksityiskohtana mainittakoon, että nimenomaan Itävallassa usea huomattava prosessualisti on ollut prosessuaalisen teorian puolella. Siten mm. *Klein,* Vorlesungen s. 219; *Sperl,* I s. 500; *Novak,* JurBl 1951 s. 504 ss. Tämä seikka selittynee ainakin osaksi sillä, että Itävallan siviililaki (ABGB v:lta 1811) on romaanisen ipso iure -teorian kannalla. Kun siis mitään muotoavaa oikeustointa ei enää tarvita, vaan riittää pelkästään nojautuminen jo tapahtuneeseen oikeustilan muutokseen, ei ole estettä olemassa nähdä kuittausvaatimuksessa pelkästään prosessuaalinen ilmiö.

Prosessuaalisen teorian kannattajista mainittakoon erityisesti vielä tunnetut saksalaiset prosessualistit *Kohler* (ZZP 24 s. 18 ss.), *Wach* (ZZP 27 s. 1 ss.), *Hellwig* (Lehrbuch I s. 242 ss., Prozesshandlung s. 30 ja System I s. 432 ja 661) ja *Pagenstecher* (RheinischeZ 11 s. 73 ss.). Näistä tutkijoista on Kohleria pidetty po. teorian varsinaisena esitaistelijana. Näin esim. *Nikisch,* Aufrechnung s. 776.

Eri tutkijain kannanotoissa on melkoisia vivahduseroavuuksia. Niinpä tuottaakin usein vaikeuksia sijoittaa kunkin tutkijan mielipidettä tietyn teorian puitteisiin. Mikäli yllä mainittu mm. *Kallenbergin* edustama kanta luetaan sekateorioihin kuuluvaksi, niin näyttää puhtaiden materiaalisten teoriain kannattajain luku nykyisessä saksankielisessä oikeustieteessä jäävän melko vähäiseksi.

Juuri mainittuun kysymysten asetteluun rinnastuu läheisesti seuraava ongelma: Mikä on tuomioistuimen osuus prosessuaalisessa kuittauksessa? Toteaako tuomioistuin vain jo toteutetun kuittauksen, mikä olisi saatu aikaan asianosaisen tahdonilmaisuin *(ope exceptionis)*, vai tapahtuuko kuittaus tuomioistuimen toimesta *(per iudicem)*?[4] Jos asetutaan ensiksi mainitun vaihtoehdon kannalle, on tuomioistuimen kuittauksen johdosta antama hyväksyvä lausuma vain vahvistava, deklaratiivinen. Jälkimmäisen vaihtoehdon hyväksyminen taas merkitsee tuomion aikaansaamaa muotoamista, jolloin tuomiolausuma olisi konstitutiivinen. Kuittausta koskevan tahdonilmaisun — kuittausvaatimuksen — käsittäminen materiaaliseksi toimeksi johtanee yleensä siihen, että tuomioistuimen lausumalle jää vain deklaratiivinen asema.[5]

Tässä yhteydessä ansainnee tulla mainituksi, että eräänä mahdollisuutena on tuotu julki vasta tuomion jälkeen tapahtuva muotoaminen. Niinpä Pohjoismaissa *Nordling* on ollut sitä mieltä, että kuittaus saataisiin aikaan tuomion täytäntöönpanossa.[6] Tämä mielipide olisi kuitenkin edes teoriassa ajateltavissa vain silloin, kun vastasaaminen on ollut pääsaamista pienempi. Eihän muulloin mitään täytäntöönpanoa

---

4 Tekstissä mainittuja latinankielisiä ilmauksia on jatkuvasti yleisesti käytetty. Ne kuuluvat täydellisinä *compensatio fit ope exceptionis — per iudicem.*

5 Ks. edellisen johdosta esim. *Rekola* II s. 288 s. ja *Baumgärtel* s. 149 ss. Rekola on todennut, että deklaratiivinen luonnehtiminen on tullut Pohjoismaissa vallitsevaksi. Rekolan teoksen julkisuuteen tulon (v. 1938) jälkeen tilanne ei ole tässä suhteessa muuttunut. Ks. sen johdosta *von Bonsdorff*, JFT s. 227 ja siellä mainittua kirjallisuutta. Mainittakoon, että jo *Wreden* mielestä kuittausvaatimuksen hyväksynyt tuomiolausuma oli deklaratiivinen. Ks. *Wrede*, Kvittning s. 82 ss. ja 184 ss. ja Obligationsrätt s. 198 s. — Vrt. kuitenkin sama, Suomen oikeus- ja yhteiskuntajärjestys (1949) s. 244, jossa mainitaan tuomioistuimen tai täytäntöönpanoviranomaisen lausuman saavan aikaan pakollisen kuittauksen.

Uudemmassa pohjoismaisessa kirjallisuudessa erikoisesti *Hassler* on ollut kannalla compensatio fit per iudicem. Ks. Hassler, Civilprocessrätt I s. 200 s. ja sama, Extraordinära process och specialprocess s. 42 s. Ks. myös *Agge* s. 179 ja *Olivecrona*, Festskrift för Marks von Würtemberg s. 467 ss. Vrt. kuitenkin *Olivecrona*, Domen i tvistemål s. 77 s.

Olivecronan mukaan kuittausvaatimuksen hyväksyvä tuomio hylkää kummankin riitapuolen vaatimukset. Tämän hylkäämisen perusta on kuitenkin omalaatuinen, koska kummankin vaade on todettu lakiin perustuvaksi, joskin ne käytetään toinen toisensa perimiseen. Olivecronan omaperäisessä tuomioiden ryhmittelyssä po. tuomio olisi välimuoto positiivisen ja negatiivisen tuomion välillä. Ks. Olivecrona, Domen i tvistemål s. 77, erikoisesti alav. 81, ja s. 234.

6 Ks. *Nordling*, TfR 1888 s. 401 ss. Nordlingin käsitykset on hyväksynyt *Eschelsson* (Skuldebref s. 147 s.).

voi tulla kysymykseen. Ja vaikka täytäntöönpano vastasaamisen ollessa pääsaamista pienempi olisikin mahdollinen, jouduttaisiin helposti outoihin tilanteisiin.[7] Enemmittä perusteluitta voitaneenkin po. kanta hylätä.

Seuraavassa esityksessä otan aluksi esille niitä erikoisia piirteitä, jotka ovat prosessuaaliselle kuittaukselle ominaisia ja joiden voidaan katsoa puoltavan po. ilmiön omalaatuista, prosessin ulkopuolella tapahtuvasta kuittauksesta poikkeavaa luonnetta. Tällöin pidetään silmällä ensi kädessä tapausta, jossa oikeudenkäynnin vastaaja esittää kuittausvaatimuksen.

II. Oikeustieteessä on huomiota kiinnitetty oikeudenkäynnissä esitetyn kuittausvaatimuksen epäitsenäiseen asemaan. Tällaisena po. tahdonilmaisu poikkeaisi selvästi yksityisoikeudellisesta kuittausilmoituksesta.[8]

Keskeinen toimenpide oikeudenkäynnissä on eittämättä tuomio. Oikeudenkäynnissä suoritetut toiminnat pyrkivät yleensä jollakin tavoin vaikuttamaan tuomioon. Näin on myöskin kuittausvaatimuksen laita — sitä ei voitane kieltää. Kuittausvaatimuksen oikeudenkäynnissä esittänyt henkilö — oli kuittausvaatimus sitten tehty vastahaastekanteen tai vapaamuotoisen väitteen muodossa — ei näet yleensä itsekään pyrkine muuhun kuin vaikuttamaan häntä vastaan ajetun oikeudenkäynnin päätöksenä olevan tuomion sisältöön.[9] Hänen vastavaatimuksensa voi sitä paitsi perustua siinä määrin epäluotettavaan saamiseen, että vastapuolen kielteinen reagointi on jo etukäteen varmaa ja kuittausvaatimuksen hyväksytyksi tuleminen täysin hämärän peitossa. Ja joka tapauksessa on kuittausvaatimuksen kohtalo oikeudenkäynnissä epävarma siihen saakka, kun tuomioistuin on asian ratkaissut ja tuomio tullut lainvoimaiseksi.[10]

Näiden sinänsä paikkansa pitävien näkökohtien johdosta on huomautettava, että kuittausilmoituksen tulos saattaa myös oikeudenkäynnin ulkopuolella joissakin tapauksissa olla sekä subjektiivisesti että

7 Täytäntöönpanon tapahtuminenhan saattaa jäädä melko myöhäiseen ajankohtaan. Ja jos pakkotäytäntö ei johdakaan koko saamisen perimiseen, jäisi kysymys kuittauksen toteutumisesta avoimeksi.

8 Ks. esim. *Nikisch* s. 212 ja 265 s. sekä sama, Aufrechnung s. 780.

9 Tämän seikan ovat myöntäneet eräät sivilistitkin. Ks. esim. *Augdahl* s. 112 s. ja *Enneccerus—Lehmann* s. 279.

10 Tekstissä kosketeltua in pendenti-tilaa on pidetty monesti kuittausvaatimuksen prosessuaalista luonnetta kuvaavana. Ks. sen johdosta *Oertmann,* Aufrechnung s. 46 ss.

objektiivisesti katsoen epävarma. Voihan adressaatin kielteinen suhtautuminen kuittausilmoitukseen olla myös po. tilanteessa jo ex ante arvioiden jokseenkin ilmeistä. Ja kun kuittaukseen ei ole alistuttu, niin joudutaan turvautumaan oikeudenkäyntiin, jossa sitten kuittauksen edellytykset tulevat tarkastettaviksi samaan tapaan kuin oikeudenkäynnissä esitetyn kuittausvaatimuksenkin yhteydessä. Kun kuittausvaatimus tuodaan julki oikeudenkäynnissä, ei kuittausvaatimuksen riitaiseksi tuleminen kylläkään yleensä johda uuden oikeudenkäynnin vireille panemiseen. Onhan tuomioistuin asianomaisessa jutussa valmis ratkaisemaan kuittausvaatimuksen kohtalon ja sen velvollinenkin suorittamaan, mikäli edellytykset kuittausvaatimuksen tutkimiselle ovat olemassa. Mutta tämän seikan ei tarvitse merkitä mitään kuittausvaatimuksen prosessuaalisen luonteen hyväksi. Toiselta puolen ei sovi mennä lausumaan, ettei oikeudenkäynnin ympäristö voisi millään tavoin ilmetä siinä suoritetun kuittausta koskevan tahdonilmaisun ominaisuuksissa. Se seikka, että kuittaustahto tuodaan julki oikeudenkäynnin yhteydessä, ei voinekaan olla vaikuttamatta tiettyihin po. vaatimusta koskeviin arviointeihin. Mutta kuittaussäännöstöhän on — kuten on eri kohdissa jo havaittu — siviilioikeudelliselta puoleltaankin silmiinpistävän joustava instituutti. Niinpä ei tarvinne luonnehtia prosessissa esitettyä kuittaustahdon ilmaisua prosessitoimeksi sillä perusteella, että tuohon ilmaisuun nähden joudutaan joissakin suhteissa soveltamaan erilaisia normeja kuin kuittaukseen yleensä.

Oikeudenkäynnissä on e v e n t u a a l i s e s t i esitetty kuittausvaatimus tavallisin kuittaustahdon ilmaisumuoto. Erityisesti eventuaalisen kuittausvaatimuksen kohtalo oikeudenkäynnissä on epävarma. Eihän sitä käytettäessä kuittausta ole tarkoitettukaan tapahtuvaksi muutoin kuin kiistetyn kanteen tultua hyväksytyksi. Eventuaaliset selitykset ovat nimenomaan oikeudenkäynnille ominaisia.[11] Tämän seikan on katsottu ilmentävän sitä, että oikeudenkäynnissä tapahtuva kuittaus ei olisi mahdutettavissa materiaalisen tahdonilmaisun puitteisiin. Eihän sitä paitsi oikeudenkäynnin ulkopuolella sen mukaan, kuin yleensä on katsottu, anneta tehoa kerrotuin tavoin eventuaalisille kuittausilmoituksille.[12]

---

[11] Ks. eventuaalisesta kuittausvaatimuksesta edellä s. 174 s.

[12] Erityisesti *Nikisch* on tähdentänyt sitä, että eventuaalisen kuittauksen sallittavuus pakottaisi arvioimaan oikeudenkäynnissä esitetyn kuittausvaatimuksen luonteeltaan prosessuaaliseksi. Muutoin näet jouduttaisiin ylitse pääsemättömiin vaikeuksiin. Ks. *Nikisch*, Aufrechnung s. 775 s. Vrt. myös jo *Hellwig*, Lehrbuch I s. 243 alav. 21 ja sama, Prozesshandlung s. 43 ss.

Kosketellulle eroavuudelle en kuitenkaan antaisi ratkaisevaa merkitystä. Oikeudenkäynnissä on näet vastaajalle suotu pakollisen kuittauksen toteuttamisen etu, ja tästä koituva hyöty jäisi melkoisen vähäiseksi, ellei kanteessa vaaditun saamisen kiistämiseen voitaisi yhdistää kuittausta koskevaa tahdonilmaisua. Tämä defensiivisen kuittauksen tärkein muoto edellyttää jo asian luonteesta johtuen eventuaalisuuden sallittavuutta. Vastaajan intressien takia on ollut tarpeen siten menetellä. Ja kuittaussäännöstöhän osoittaa useissa kohdin, että siinä on ollut paikallaan tärkeiden syiden niin vaatiessa omaksua erilaisissa tilanteissa toisistaan poikkeavia järjestelyjä. Ehdolliset tahdonilmaisut eivät ole siviilioikeudelle yleensäkään vieraita.[13] Niinpä katsonkin, että myös eventuaalisesti esitetyssä kuittausvaatimuksessa on mahdollista nähdä materiaalinen tahdonilmaisu.

Prosessuaalisen kuittauksen arvioinnin yhteydessä on syytä kiinnittää huomiota myös kuittausvaatimuksen p e r u u t t a m i s e n sallittavuuteen. Tämän kysymyksen osalta on esitetty vastakkaisia mielipiteitä. Oikeudenkäynnissä esitetty kuittausvaatimus on oikeana pidettävän käsityksen mukaan mahdollista peruuttaa siihen katsomatta, miten vastapuoli peruuttamiseen suhtautuu.[14] Edellähän on käynyt ilmi, että kuittausilmoituksen tuleminen adressaatin tietoon tekee tämän toimen suorittajaansa sitovaksi.[15] Ei voida kieltää, että tässä suhteessa ainakin ensi näkemältä tuntuisi olevan olemassa syvällinen ero kyseisten kuittausmuotojen välillä.

Oikeudenkäynnissä esitetyn kuittausvaatimuksen peruutusmahdollisuus soveltuu hyvin prosessioikeuden näkökohtiin. Oikeudenkäynnissä

---

13 Ehdoista siviilioikeudellisten oikeustointen yhteydessä ks. *Kivimäki—Ylöstalo* s. 218 ss.

Oikeustieteessä on käyty kiistaa siitä, onko kyseistä eventuaaliehtoa lainkaan pidettävä ehtona tämän käsitteen varsinaisessa merkityksessä. Ks. sen johdosta *Oertmann* s. 415.

14 Useat tutkijat ovat suhtautuneet epäilevästi kuittausvaatimuksen peruuttamismahdollisuuksiin. Niinpä *Wrede* (Obligationsrätt, 1. painos, s. 205) alkuaan katsoi sen mahdolliseksi vain, jos vastaaja maksamalla häneltä vaaditun velan tyydyttää kantajan. Ja *Vihma* (Velvoiteoikeuden luennot s. 47) ei pitänyt peruuttamista ensinkään mahdollisena.

Tuomioistuimemme eivät empine pitää kuittausvaatimuksen peruuttamista luvallisena.

Saksan oikeustieteessä on po. kysymys ollut riitainen. Ks. sen johdosta *Oertmann,* Aufrechnung s. 163 ss.

15 Ks. s. 141.

näet on vastaajan vallassa määrätä, mihin puolustuskeinoihin hän haluaa turvautua ja olla turvautumatta. Ja jos vastaaja on jonkin vaatimuksen tai väitteen puolustuksekseen esittänyt, on sen peruuttaminen hänelle sallittua. Tätä vaatii prosessimenettelyn joustavuus.[16] Ja Suomen oikeuden mukaan on myös vastahaastekanteen peruuttaminen luvallista siihen katsomatta, miten vastapuoli peruutustoimeen suhtautuu. Eikä tämä peruutusmahdollisuus syrjäydy, vaikka vastahaastekanteeseen on sisällytetty kuittaustahdon ilmaisu.[17]

Tilannetta tarkemmin tutkittaessa havaitaan kuitenkin, ettei kosketeltu laaja peruutusmahdollisuus oikeastaan sodi siviilioikeuden omaksumaa kuittausilmoituksen peruuttamattomuussääntöä vastaan. Tämä sääntöhän näet perustuu — kuten edellä on käynyt ilmi — tarpeeseen suojata pääsaamisen velkojan luottamusta syntyneen tilanteen pysyvyyteen. Kantaja oikeudenkäynnissä, jossa vastaaja on esittänyt kuittausvaatimuksen, ei yleensä liene sellaisessa asemassa, että kyseinen peruuttamattomuuden suoja olisi hänen osaltaan paikallaan. Prosessissa näet kantaja asettuu tavallisesti jyrkästi vastustamaan vastaajan kuittauspyrkimyksiä. Selvää on, ettei kantaja tällöin voi kuittausvaatimuksen peruuttamista estää — sikäli kuin hän sitä haluaisi. Onhan oikeudenkäynnin ulkopuolellakin kuittausilmoituksen peruuttaminen sallittua silloin, kun vastapuoli on ilmoittanut kuittausta vastustavansa.[18] Ainoastaan jos kantaja mukauttaa oman kanteensa sellaiseksi, millaiseksi vastaajan vaatiman kuittauksen toteutuminen tilanteen muuttaa, voinee kantaja saada hyväkseen kuittausilmoituksen peruuttamattomuuden suojan. Mutta jos hän jatkaa alkuperäisen kanteensa ajamista sellaisenaan, ei hänen osakseen voine tuota suojaa tulla. Näin ollen eivät peruuttamismahdollisuudetkaan johtane siihen, että prosessuaalinen kuittausvaatimus ei voisi olla materiaalinen tahdonilmaisu.

Kun vastaaja oikeudenkäynnissä esittää kuittausvaatimuksensa, k o h d i s t a a hän tämän toimen ensi kädessä t u o m i o i s t u i m e e n. Ovathan niin hyvin vapaamuotoinen kuittausvaatimus kuin vastahaaste-

16 Saksassa on erityisesti *Delbrück* (s. 40 ss.) laajasti perustellut prosessuaalisin näkökohdin kuittausvaatimuksen peruuttamismahdollisuuksia. Ks. lisäksi *Oertmann,* Aufrechnung s. 163 ss. ja *Enneccerus—Lehmann* s. 279.

17 Ks. siviiliprosessuaalisen kanteen peruuttamisesta *Wrede* II s. 57 s. ja *Tirkkonen,* Prosessioikeus pääpiirteittäin s. 238. Vrt. myös *Granfelt,* JFT s. 257 ss. ja *Kallenberg* II s. 496 ss.

18 Ks. s. 142.

kannekin tuomioistuimelle osoitettuja toimia.[19] Vastapuoli saa tosinpo. vaatimuksen myöskin tietoonsa. Jos vastaaja on turvautunut vastahaastekanteeseen, tapahtuu tämä haasteen tultua annetuksi alkuperäiselle kantajalle tiedoksi. Jos taas vastaaja alioikeusmenettelyssä esittää vapaamuotoisen kuittausvaatimuksen, toteaa vastapuoli sen välittömästi. Muutoksenhakuasteissa saattaa kylläkin käydä niin, ettei vastapuoli käytä hyväkseen hänelle varattua tilaisuutta noutaa sitä kirjelmää, jossa kuittausvaatimus on esitetty. Mutta hänellä on kuitenkin ollut tilaisuus po. tiedon saantiin.[20] Vaikkakin siis kuittausvaatimuksen aderessaattina on tuomioistuin, niin vaatimuksen esittäjän tahdonilmaisu on tarkoitettu myös vastapuolen tietoon tulevaksi. Tahdonilmaisu on ikäänkuin pukeutunut prosessuaalisiin muotoihin.

Kosketeltu adressaattikysymyksen arviointi ilmentää nähdäkseni tyypillisesti prosessuaaliselle kuittausvaatimukselle ominaista kaksinaisuutta: sekä prosessuaalinen että materiaalinen puoli on otettava varteen. Edellinen käy ilmi ikäänkuin välittömämmin jo ulkonaisista puitteista ja muodoista. Taustalla on kuitenkin materiaalinen aineellisen oikeustilan muotoamistahto liikkeelle panevana voimana. Mutta se seikka, että kuittausvaatimuksen oikeusvaikutukset edellä esitetyn mukaisesti on arvioitu alkaviksi po. toimen suorittamishetkestä lukien, ei toisaalta estä luonnehtimasta kuittausvaatimuksen hyväksynyttä tuomiota muotoamistuomioksi. Tunnetaanhan tapauksia, joissa muotoamistuomio vaikuttaa jo ex tunc.[20a]

Prosessuaalisen kuittausvaatimuksen kaksinaisuudesta johtuen eräät tutkijat ovat nähneet tässä kuittausvaatimuksessa kaksi tointa: kuittausilmoituksen ja siihen nojautumisen. Edellinen näistä olisi materiaalinen ja jälkimmäinen prosessuaalinen. Tilanne olisi verrattavissa

---

19 Vastahaastekanteen osalta po. seikka johtuu jo kanteen määrittelystä pyyntönä saada asiassa tietyn sisältöinen tuomio. Ks. esim. *Tirkkonen,* Prosessioikeus pääpiirteittäin s. 112. Ja myös kuittausvaatimus — kuten muutkin asianosaisten oikeudenkäyntimenettelyssä esittämät vaatimukset — kohdistuu niin ikään tuomioistuimeen. Ks. *Halila,* Tunnustamisesta s. 33.

20 Tosin käytännössä tällaisissa tapauksissa on syytä olla ankara vastasaatavan likvidisyyttä arvioitaessa. Onhan muutoksenhakumenettelyssä esitetyn kuittausvaatimuksen osalta muutenkin mahdollista in casu soveltaa tiukkoja periaatteita likvidisyyttä arvioitaessa. Vrt. s. 211.

Lainhakumenettelyssä johtaa vastaajan vastineessaan esittämä kuittausvaatimus siihen, että hakijan tulee saada vastine tietoonsa UL 2: 9:n edellyttämin tavoin. Ks. *Wrede,* Ulosottotoimi s. 216.

20a Ks. *Honkasalo,* Vahvistuskanneoikeudesta s. 98 ja *Ellilä,* Oikeussuojan takeista s. 31.

tapaukseen, jossa on tehty väite velkasuhteen jo ennen oikeudenkäyntiä tapahtuneesta lakkaamisesta kuittauksen tietä *(compensatio iam facta)*. Tässä tapauksessahan on selvästi olemassa kaksi tointa, joista toinen on materiaalinen ja toinen prosessuaalinen. Vastaavat toimet tapahtuisivat vain oikeudenkäynnissä samalla kertaa.[21] Tällä kahtiajaolla voitaisiin ehkä myös selittää edellä jo kosketeltu kuittausvaatimuksen peruuttamismahdollisuus. Kyseessä olisi näet ainoastaan prosessitoimen, kuittaukseen nojautumisen, peruuttaminen, mikä vetäisi kuittauskysymyksen pois tuomioistuimen tutkimisvallan piiristä. Materiaalinen toimi jäisi sitä vastoin voimaan.[22]

Vaikuttaa kuitenkin keinotekoiselta konstruoida kuittausvaatimus kerrotuin tavoin kahdeksi toimeksi. Tällaiseen menettelyyn lieneekin turvauduttu mukavuussyistä eräitten teoreettisten vaikeuksien välttämiseksi.[23] Eikä kuittausvaatimuksensa peruuttanut riitapuoli suinkaan edellyttäne, että materiaalinen kuittaustoimi jäisi peruutuksen jälkeen voimaan. Ja peruutuksen jälkeen annetun suoritustuomion kannalta tilanne olisi melko outo. Olisihan tällöin po. tuomio oikeastaan tietoisesti todellista oikeustilaa vastaamaton.[24] Nähtävästi onkin kyseessä yksi toimi, jota kuitenkin joudutaan arvioimaan sekä materiaalisen että prosessioikeuden näkökulmasta.

III. Erityisesti huipentuu kuittausvaatimuksen asema niissä tapauksissa, joissa k a n n e kuittausvaatimuksen esittämisen jälkeen jätetään t u t k i m a t t a tai p e r u u t e t a a n tahi juttu jää jostakin muusta syystä s i l l e n s ä. Jääkö näissäkin tilanteissa kuittausvaatimus voimaan sellaisena materiaalisen oikeuden mukaisena kuittausilmoituksena, johon voitaisiin perästäpäin nojautua ja josta alkaen olisi myös kuittausvaikutukset luettava alkaviksi?

---

21 Kuten edellä (alav:ssa 3) on jo todettu, on po. kannalla ollut kannatusta myös Pohjoismaissa. Niin ikään Saksan oikeustieteessä on sillä ollut lukuisia kannattajia. Ks. esim. *Rosenberg* s. 263 s. ja 484 ss.; *Goldschmidt,* Der Prozess als Rechtslage s. 468; *Neuner,* Privatrecht und Prozessrecht s. 124 ss.; *Niese* s. 83 ss.; *Baumbach—Lauterbach* § 145: 4C sekä muista *Baumgärtel* s. 150 alav. 57. Sveitsissä samoin *von Tuhr—Siegwart* II s. 64 alav. 9 ja *de Kotzebue* s. 367 ss.

22 Täten nimenomaan *Rosenberg,* Stellvertretung s. 75 s., *Nussbaum,* Prozesshandlungen s. 73 s. ja *Baumbach—Lauterbach* § 145: 4C.

23 Ks. tämän johdosta *Stein—Jonas—Schönke* I § 145 VI: 2. Vrt. myös *Ennecce-rus—Lehmann* s. 278 ss. ja prosessuaalisen sovinnon osalta *Larsson,* Förlikning i tvistemål s. 13 ss.

24 Tästä on huomauttanut *Oertmann* (Aufrechnung s. 46).

Puheena olevaan kysymykseen on vastattu eri tavoin. Toiselta puolen on huomautettu, ettei vastaaja esittäessään kuittausvaatimuksensa liene edes ajatellut mainitunlaista yli prosessin rajojen menevää vaikutusta. Onhan kuittaustahto tuotu julki juuri asianomaisessa oikeudenkäynnissä esitettyä kannetta vastaan siinä esitetyn vaatimuksen torjumiseksi. Ja hänen mielessään on ainakin pääasiassa ollut estää tai rajoittaa tuomion ja täytäntöönpanon tietä odotettavissa olevia perimistoimenpiteitä.[25]

Juuri esitetty pitäneekin yleensä paikkansa. Mutta vastaava tilanne saattaa peruutuksen osalta esiintyä myös oikeudenkäynnin ulkopuolella velkojan ryhdyttyä yksityisesti vaatimaan saatavaansa. Jos velallinen tällöin tuo julki kuittaustahtonsa ja velkoja sen jälkeen selittää sillä kertaa peruuttavansa vaatimuksensa, niin ei velkojan toimenpide tee kuittausilmoitusta tyhjäksi. Onko syytä arvostella kanteen peruuttamista tässä suhteessa toisin?

Jos taas tuomioistuin jutussa, jossa vastaaja on tehnyt kuittausvaatimuksen, on jättänyt prosessinedellytysten puuttumisen seurauksena kanteen tutkimatta, on käsillä kylläkin tilanne, johon rinnastettavaa ei oikeudenkäynnin ulkopuolella tavata. Vastaajan esitettyä kuittausvaatimuksen kanteen tutkimatta jättäminen voi kuitenkin tapahtua vain sellaisin perustein, mitkä tuomioistuin on velvollinen viran puolesta ottamaan huomioon. Vastaaja on näet tällöin antamalla asiallisen vastineen menettänyt mahdollisuutensa dispositiivisten prosessiväitteiden tekemiseen.[26] Näin ollen tuntuisi kohtuulliselta suoda vastaaja-velallisen tahdonilmaisulle kuittausilmoituksen merkitys. Eihän tilanne hänen näkökulmastaan oleellisesti poikkea siitä, mikä on olemassa kantajan peruutettua kanteensa. Niinpä vaikuttaisi asianmukaiselta katsoa, että ainakin vastaaja voisi perästäpäin nojautua kuittausvaatimukseensa asiaratkaisun jäätyä jutussa tulematta. Jos tuon vaatimuksen esittämisaikaan kuittauksen edellytykset olivat olemassa, olisi kuittaus silloin toteutunut.[27]

---

25 Näin *Ekelöf* (Rättegång II s. 360 s.), joka kuitenkaan ei ole ottanut kantaa kysymykseen siitä, onko oikeudenkäynnissä esitettyä kuittausvaatimusta pidettävä materiaalisen oikeuden mukaisena ns. kuittausilmoituksena.

26 Ks. *Tirkkonen,* Prosessioikeus pääpiirteittäin s. 133 s.; *Ellilä,* Oikeudenkäynti ja täytäntöönpano s. 118 s.; *Reinikainen,* Prosessinedellytyksen puuttumisen oikeusseuraamuksista s. 30.

27 Voisiko sitten vastapuoli, joka on peruuttanut kanteensa tai jonka kanne on jätetty tutkimatta, perästäpäin vedota po. kuittausvaatimukseen omaksi eduk-

Nyt lienee kuitenkin syytä arvioida tilanne sellaiseksi, ettei vastaajan kuittausvaatimus äsken kerrotuissa tapauksissa sinänsä kävisi materiaalisesta kuittausilmoituksesta, vaan että perästäpäin tapahtuneen uuden tahdonilmaisun vaikutukset luettaisiin alkaviksi kyseisestä kuittausvaatimuksesta. Onhan se prosessi, minkä puitteissa kuittausvaatimus on esitetty, jäänyt ikäänkuin kesken. Näin ollen olisi ehkä ajateltavissa, että niin ikään kuittauksesta annettu tahdonilmaisu olisi jäänyt puolitiehen ja että tämä puute sitten myöhemmin suoritetuin uusin tahdonilmaisuin korjautuisi. Tosin voidaan tällaista konstruktiota vastaan huomauttaa, ettei ole perusteltua suoda perästäpäin tapahtuvalle nojautumiselle nyt esillä olevissa tapauksissa sen erikoisempaa asemaa kuin yleensäkään nojautumiselle aikaisemmin suoritettuun kuittausilmoitukseen. Tämän kysymyksen merkitys jäänee kuitenkin teoreettiseksi.[28]

Edellä on jo ollut puhetta siitä, että kuittausilmoituksen adressaatti, joka on ryhtynyt perimään omaa saamistaan, menettää oikeutensa nojautua kyseiseen kuittausilmoitukseen.[29] Vastaavasti täytyy käydä nyt esillä olevassa tapauksessa. Kantaja, joka on pannut kanteensa uudelleen vireille mukautumatta kuittausilmoitukseen, ei siis voi tämän jälkeen kuittaukseen nojautua. Mikäli kuittausvaatimus — kuten tavallista on — on esitetty eventuaalisena, on kysymyksessä ollut vain toissijainen puolustuskeino, joka tulisi ajankohtaiseksi vain asianomaisen kanteen tultua tuomioistuimessa hyväksytyksi.[30] Niinpä tuntuisi tässä tapauksessa kanteen jäätyä tutkimatta oudolta mennä suomaan vastaajalle sitä etua, minkä kuittausvaatimukseen nojautuminen hänelle perästäpäin voisi tuottaa. Eventuaalikuittauksen mahdollisuus on vastaajalle suotu poikkeuksellinen etu, sillä yleensähän ei ehdollisia kuittausilmoituksia oikeudenkäynnin ulkopuolella hyväksytä. Kun se kanne, jonka hyväksyminen on ollut kuittausvaatimuksen toteutumisen ehtona, ei ole edes tullut asiallisesti tutkittavaksi, on pohja koko kyseiseltä kuittausvaatimukselta pudonnut pois. Ja näin ollen lienee katsottava, että eventuaalinen kuittausilmoitus juuri tuohon kanteeseen

---

seen? Tähän lienee vastattava myöntävästi. Jos hän kuitenkin ryhtyy vaatimaan vastapuoleltaan uudelleen samaa saatavaa ottamatta huomioon kuittausvaatimusta, on hän menettänyt kyseisen edun.

Vrt. kuitenkin eventuaalisten kuittausvaatimusten kohdalta esitystä myöhempänä.

28 Ks. edellisen johdosta esim. *Baumgärtel* s. 157.

29 Ks. s. 142.

30 Ks. po kuittausvaatimuksesta edellä s. 174 s.

liittyvänä puolustuskeinona on kadottanut enemmän olemassaolon oikeutensa. Eikä edes vastaajan myöhempi nojautuminen po. vaatimukseen voi tilannetta parantaa eikä muuksi muuttaa. Niinpä jos kantaja panee uuden kanteen vireille ja vaatii siinä samaa saamista, on vastaajan tässä jutussa uusima kuittausvaatimus nähtävästi arvosteltava täysin aikaisemmasta kuittausvaatimuksesta riippumattomana uutena toimena.[31]

Jos kuittausvaatimus on esitetty vastahaastekanteeseen turvautuen, niin ei pääkanteen kohtalo vaikuta vastahaastekanteen tutkimismahdollisuuksiin, mikäli edellytykset tämän kanteen tutkimiselle itsenäisenä kanteena ovat olleet olemassa.[32] Tuomioistuin ei tutkiessaan vastahaastekannetta itsenäisenä kanteena kuitenkaan joudu enää tekemisiin po. kuittausvaatimuksen kanssa.[33]

Kuittausvaatimus voidaan, kuten edellä olevasta esityksestä on ilmi käynyt, jättää oikeudenkäynnissä usein eri perustein tutkimatta.[34] Tutkimatta jätetyn kuittausvaatimuksen aseman arvioinnin yhteydessä joutuu kuittausvaatimuksen luonne niin ikään vaakalaudalle. Ja oikeustiede näyttääkin joutuneen tiettyihin vaikeuksiin po. kuittausvaatimuksen asemaa määritellessään. Näin on ollut laita nimenomaan silloin, kun on katsottu tuon vaatimuksen sisältävän materiaalisen tahdonilmaisun.[35]

---

31 Eventuaalista kuittausvaatimusta ei yleensä ole po. suhteessa asetettu erikoisasemaan. Tavallisesti on näet joko evätty kaikilta kuittausvaatimuksilta prosessin kohtalosta riippumaton vaikutus tai sitten suotu se kaikille, myöskin siis eventuaalisille kuittausvaatimuksille. (Viimeksi mainittu kanta on ollut vallitseva esim. Saksassa. Ks. siitä *Palandt* § 388: 2.) Eventuaalisen kuittausvaatimuksen poikkeuksellinen asema oikeuttanee kuitenkin po. rajoitukseen. Vrt. *Hellwig,* System I s. 662 ss. ja *Larenz* I s. 274.

32 Ks. *Wrede—Palmgren* I s. 300; *Tirkkonen,* Prosessioikeus pääpiirteittäin s. 121 ja sama, LM 1954 s. 596.

33 Jos tämän jutun vastaaja puolestaan esittää kuittausvaatimuksen sen saamisen perusteella, johon hän oli oman kanteensa aikanaan perustanut, tulee kuittauskysymys uudelleen esille.

34 Po. tutkimatta jättäminen saattaa johtua eritoten prosessuaalisista toimivaltanormeista. Lisäksi viitattakoon OK 30: 20_2:n säännökseen ja lainhakuprosessin erikoisiin edellytyksiin.

35 Ei voida kieltää, että prosessuaalinen teoria selviää po. vaikeuksista varsin kevyesti. Tutkimatta jättö näet po. teorian kannalla oltaessa saisi ilman muuta aikaan, ettei po. vaatimuksella voisi olla ainakaan mitään kuittausvaikutuksia. Tätä näkökohtaa onkin pidetty eräänä keskeisistä todisteista prosessuaalisen teorian puolesta. Ks. esim. *Nikisch,* Aufrechnung s. 772 s.

Vanhentumisen katkaisemisen osalta ks. esitystä myöhempänä alav:n 41 edellä.

Heti aluksi on syytä todeta, että tutkimatta jätetyn materiaalisesti pätevän kuittausvaatimuksen jättämistä kuittauksen kannalta merkityksettömäksi ei voida pitää minään outona ilmiönä. Onhan yleensäkin mahdollista, että tuomion sisällön ja ulkoprosessuaalisen oikeustilan välille pääsee syntymään ristiriitoja. Ei voida välttää sitä, että oikeudenkäynti tietyissä tilanteissa koituu materiaaliselle oikeudelle kohtalokkaaksi.[36] Niinpä oikeudenkäynnin ulkopuolella tapahtunut täysin pätevä kuittausilmoitus on saattanut jäädä prosessissa näytön puutteessa tehoa vaille, vaikka siihen on nojauduttukin.

Tarkastateltaessa lähemmin nyt esillä olevaa tilannetta havaittaneen, ettei kuittausvaatimuksen aseman määrittelyllä siinä ole niin suurta käytännöllistä merkitystä kuin ensi näkemältä ehkä saattaisi luulla. Eihän ensinnäkään jutun kantaja, joka on jatkanut saamisensa oikeudellista perimistä, voi po. kuittausvaatimukseen nojautua.[37] Vastaajan osalta taas on todettava, että jos kanne on hylätty, niin kyseessä on yleensä täytynyt olla eventuaalinen kuittausvaatimus. Onhan vastaajan tällöin täytynyt kiistää kanne, missä tapauksessa kuittaukseen turvaudutaan eventuaalisena puolustuskeinona. Ja kun kanne on hylätty, on tilanne ollut sellainen, jossa eventuaaliseen kuittausvaatimukseen ei olisi missään tapauksessa huomiota kiinnitetty. Jos taas kanne on hyväksytty, niin on asiassa syntynyt täytäntöönpanon perusta, jota kantaja tietysti ryhtyy käyttämään hyväkseen. Ulosmittauksen yhteydessä voidaan tosin kuittausvaatimuskin esittää ja kuittaus saada tietyin edellytyksin aikaan uuden kuittausvaatimuksen pohjalta.[38] Mutta aikaisempaan kuittausvaatimukseen ei voida ulosmittauksessa enää nojautua. Eihän ulosmittauksen yhteydessä enää ole mahdollista tutkia, onko haunalainen saaminen aikanaan ehkä jo lakannut kuittauksen johdosta.[39]

Kanteen tultua hyväksytyksi saattaa siis jutun vastaajalle kyllä olla ikäviä seurauksia hänen kuittausvaatimuksensa tutkimatta jättämi-

---

36 Ks. *Rodhe* s. 76 ja *Augdahl* s. 111 s. — Erityisesti *Kohler* on tähdentänyt prosessin vaarallisuutta materiaalisoikeudellisille oikeussuhteille. Ks. esim. ArchZivPrax 97 s. 3 ss.

37 Ks. tämän johdosta s. 142.

38 Ks. po. kuittaustilanteesta § 11: 6. — Mahdollista on myös, että siitä vastasaamisesta, jonka perusteella tehty kuittausvaatimus oli aikanaan jätetty tutkimatta, ennätetään hankkia tuomio tai siihen verrattava täytäntöönpanon perusta. Tällöin voidaan kuittaus saada aikaan vielä ulosmittausasteellakin.

39 Ulosottoviranomaisten tutkimusvallan laajuudesta ks. *Wrede* III s. 53 ja sama, Ulosottotoimi s. 268 s. Vrt. myös *Hassler*, Utsökningsrätt s. 70 ss.

sestä. Mutta hänen täytyy alistua prosessuaalisiin välttämättömyyksiin samaan tapaan kuin oikeudenkäynnin asianosaisten yleensäkin.[40]

Tässä yhteydessä tulkoon kuitenkin mainituksi, että vaikka se kanne, jota vastaan kuittausvaatimus on esitetty, onkin jätetty tutkimatta tai peruutettu tahi jäänyt sillensä, on kuittausvaatimuksella — myöskin eventuaalisella — silti jo ollut lopullisia materiaalisia vaikutuksia eräällä toisella alalla. Kuittaukseen käytettäväksi tarkoitetun vastasaamisen vanhentuminen on näet tullut joka tapauksessa katkaistuksi. Tämä vaikutus on ollut niin ikään tutkimatta jätetyllä kuittausvaatimuksella.[41] Ja kuittausvaatimus vanhentumisen keskeytystapana kelpaa myös ns. prosessuaaliseksi katkaisuksi.[42]

Esitetyn valossa näyttää siltä, että vastaajan oikeudenkäynnissä esittämä kuittausvaatimus säilyttää oikeustoimen ominaisuuden prosessuaalisista puitteista huolimatta. Tämä toteamus ei kuitenkaan merkitsisi sitä, että po. kuittausvaatimus olisi ilman muuta rinnastettava ulkopuolella oikeudenkäynnin esitettyyn kuittausilmoitukseen. Päinvastoin saisi prosessin ympäristö aikaan tiettyjä poikkeamia siitä, mikä ulkopuolella oikeudenkäynnin on voimassa.[43]

---

40 Ks. edellisen johdosta esim. *Ekelöf,* Rättegång II s. 360.

Mainittakoon kuitenkin, että kyseisissä tutkimatta jäämistapauksissa on myös sellaisia, joissa vastaaja saa syyttää itseään kuittauksen toteutumatta jäämisestä. Tällainen on esim. tavallisesti OK 30: $20,_2$:n sääntelemä tapaus.

41 Ks. tämän johdosta *Rekola* II s. 288 s. ja siellä mainittua kirjallisuutta sekä *Rodhe* s. 684 ja *Ekelöf,* Rättegång II s. 360 s. — Mainittakoon, että myös prosessuaalisen teorian kannattajat yleensä ovat suoneet kuittausvaatimukselle po. tapauksissa vanhentumisen katkaisevan vaikutuksen. Ks. esim. *Nikisch* s. 267.

42 Po. seikka on nimenomaan mainittu VeksL $71,_1$ §:ssä ja ShekL $51,_1$ §:ssä. Näitä säännöksiä ei voida pitää poikkeuksellisina. Ks. *Vanhentumislakiehdotus* s. 43.

Jos kuittausvaatimus on esitetty vapaamuotoisesti vastahaastekannetta ottamatta ja vastavaatimus on ollut kanteessa vaadittua saamista suurempi, niin tulee esille kysymys siitä, onko katkaisu tapahtunut koko vastasaamisen osalta vai ainoastaan *pro summa concurrente* eli siltä osin kuin vastakkaiset saamiset peittävät toisensa. Katkaisuvaikutus rajoittunee jälkimmäisen vaihtoehdon mukaiseksi, mikäli tilanne on sellainen, jossa vaaditaan ns. prosessuaalista katkaisua. Muussa tapauksessa ulottuu katkaisuvaikutus koko vastasaamiseen. Ks. esim. *Rekola* II s. 251 ja *Rosenberg* s. 485.

43 Edellä alav:ssa 1 mainitut materiaalisten ja prosessuaalisten teoriain kannattajat eivät ole voineet yleensä pysyä ehdottoman jyrkkinä kannallaan, vaan heidän on ollut pakko eräissä kohdissa modifioida mielipiteitään. Vrt. tämän johdosta esim. *Nikisch,* Aufrechnung s. 265.

IV. Syytä on kiinnittää huomiota myös voimassa olevan oikeuden normeihin. Suomen säädännäisen oikeuden kuittausta käsittelevistä kohdista useimmat koskevat kuittausta yleensä eikä erityisesti oikeudenkäynnissä tapahtuvaa kuittausta. Harvoista prosessuaalista kuittausta sääntelevistä normeista kiinnittynee arvioitaessa po. kuittauksen tapahtumista huomio erityisesti UL 2: 18:aan. Tämä säännös lausuu lainhakumenettelyn osalta, että jos velallisen vastasaaminen on sellainen kuin 1 §:ssä on sanottu, määrätköön ulosotonhaltija velan sillä kuitattavaksi, mikäli sitä riittää.[44] Po. normi tuntuisi ainakin ensi näkemältä viittaavan siihen suuntaan, että kuittaus oikeudenkäynnissä tapahtuu tuomioistuimen toimenpiteestä. Näin onkin Ruotsin voimassa olevan oikeuden samansisältöistä lainhakumenettelyn kuittausnormia tulkinnut *Hassler*.[45] Mahdollista onkin, että po. säännöstä laadittaessa on mielessä ollut 1800-luvun pandektioikeudessa omaksuttu sääntö *compensatio fit per iudicem*. Välttämätöntä tällainen tulkinta ei kuitenkaan liene. Ja lausuma »määrätköön ... kuitattavaksi» sananmukaisesti otettuna johtanee oikeastaan sellaiseen käsitykseen, että kuittaus tapahtuisi vasta tuomion jälkeen. Tällaiselle tulkinnalle ei kuitenkaan voitane merkitystä suoda sen mukaan kuin edellä jo on ollut puhetta[46]

Erityisesti on otettava huomioon, että eräs uudempi säännös, nimittäin VKL 15,1 §, ilmentää nähtävästi vastakkaista kantaa. Tässä lainkohdassa näet mainitaan ns. väistyvinä väitteinä erikseen väite velkasuhteen ennen luovutusta tapahtuneesta lakkaamisesta kuittauksen johdosta ja väite po. lakkaamisesta tuomion johdosta. Tosin voitaneen selittää tämän erillisen sanonnan osoittavan pelkästään sitä, että pakollinen kuittaus voidaan saada aikaan myöskin oikeudenkäynnin ulkopuolella. Mutta arvattavasti ei tätä ole mielessä pidetty, vaan on lähdetty siitä, että myöskin oikeudenkäynnissä tapahtuvan kuittauksen yhtey-

---

44 Po. lainkohdan alkuperäinen ruotsinkielinen teksti kuuluu: »... förordne öfverexekutor, att den må, så långt den räcker, mot skulden qvittas». Säännös on samansisältöinen kuin Ruotsin voimassa olevan ulosottolain nyttemmin kumottu 29 §, joka kuitenkin on otettu sellaisenaan 20. 12. 1946 annettuun lakiin »om lagsökning och betalningsföreläggande» (sen 14,1 §).

OK 30: 20,2:n kuittaussäännöksestä ei voitane saada tukea puoleen eikä toiseen.

45 Ks. *Hassler*, Extraordinär process och specialprocess s. 42 s. Hassler on katsonut po. säännöksen perustuvan käsitykseen *compensatio fit per iudicem*. Vrt. myös sama, Civilprocessrätt. I s. 200 s.

46 *Nordling* ja *Eschelsson* ovat hakeneet po. lainhakumenettelyä koskevasta säännöksestä tukea käsityksilleen kuittauksen vaikutushetkestä. Ks. edellä alav:ssa 6 mainittuja esityksiä.

dessä asianosaisen tahdonilmaisuin on saatu aikaan velkasuhteen lakkaaminen ja että tuomioistuimen osuus asiassa on ollut vain vahvistavaa laatua.[47]

Tuomioistuintemme ratkaisuissa on kuittauksen kohdalla käytetty vaihtelevia sanontoja. Johtopäätösten tekeminen niiden pohjalta on työläs tehtävä. Näyttää siltä, että tuomioistuimissa on kuittausvaatimuksen tultua hyväksytyksi esiintynyt pääasiassa seuraavia kolmea päätyyppiä olevia lausumia.

1) Oikeutetaan kuittausvaatimuksen esittänyt riitapuoli kuittaamaan tuomiossa mainitulla vastasaatavallaan.[48]

2) Kun ensin on kannesaatava hyväksytty, hyväksytään niin ikään kuittausvaatimus (vastasaatava) ja velvoitetaan vastaaja suorittamaan saatavien erotus.[49]

3) Tuomioistuin, kuitaten vastasaatavalla, velvoittaa vastaajan suorittamaan saatavien erotuksen.[50]

Nämä lausumatyypit esiintyvät sellaisinaan niissä tapauksissa, joissa vastasaatava on ollut pääsaatavaa pienempi. Jos taas vastasaatava on ollut yhtä suuri tai suurempi kuin pääsaatava, niin on lopputuloksena ollut kanteen hylkääminen. Tätä ennen on tavallisesti lausuttu vastaajan olevan oikeutetun kuittaukseen tai kuittausvaatimuksen tulleen hyväksytyksi taikka kuitatuksi vastasaamisella.[51]

---

47 Tanskan ja Norjan laeista po. seikka käy ilmi. Samoin meillä *Zitting*, Arvopaperien luovutuksensaajan oikeussuojasta s. 130 s. sekä Ruotsissa *Marks von Würtemberg—Sterzel* s. 87.

48 Tähän tapaan esim. SO 1916 t. 128 ja 438, 1917 t. 116 ja 188, KKO 1921 t. II 180 ja 303, 1925 t. I 9, 1927 I 30 ja 50, 1936 II 481 ja 1955 II 76. Kuten havaitaan, on erikoisesti SO harrastanut kyseistä sanontaa, jolla kuitenkin on ollut kannatusta vielä viime aikoinakin.

49 Täten mm. KKO 1921 t. II 336, 1925 t. II 118, 1932 II 463 ja 1954 II 89.

Joskus on velvoitettu vastaaja suorittamaan kyseisten saamisten erotus, jonka suuruutta ei ole tuomiossa mainittu. Ks. KKO 1937 II 1. Vrt. myös *Gadd* s. 141.

50 Näin mm. KKO 1923 t. I 39, 1924 t. II 395, 1925 t. I 4, 1938 II 90, 1933 II 427, 1940 II 59, 1950 II 190, 1952 I 12.

Monesti on myöskin käytetty sanontoja »vähentäen» tai »määräten vähennettäviksi» vastasaamisen määrän, minkä jälkeen suoritettavaksi on jäänyt tietty tuomiossa tavallisesti mainittu määrä. Siten esim. KKO 1929 II 698, 1932 I 23, 1944 II 32 ja 1945 II 73. Tämä lausuma ei juuri poikenne tekstissä mainitusta sanonnasta. Mahdollisesti ensiksi mainittu ei viittaa yhtä selvästi tuomioistuimen suorittamaan kuittaukseen.

51 KKO 1923 t. II 61: Kun vastaaja oli oikeutettu kuittaamaan kannesaatavaa

Edellä mainitusta kolmesta tyypistä ensimmäisessä ilmenee mahdollisesti pyrkimys välttää sellaisen vaikutuksen syntymistä, että kuittausvaikutus saataisiin aikaan tuomioistuimen suorittamin muotoamistoimenpitein. Tätä sanontaa vastaan on syytä tehdä eräitä huomautuksia. Ensinnäkin sen perusteella saattaa syntyä sellainen harhakäsitys, ettei kuittausta olisi vielä tuomioistuinmenettelyn päätyttyäkään tapahtunut ja että kuittaus näin ollen toteutuisi vasta pantaessa tuomiota täytäntöön tahi kuittausta koskevan tahdonilmaisun tultua muussa yhteydessä prosessin päätyttyä uudistetuksi.[52] Lisäksi kyseisellä ratkaisulla ei saada pääsaamisen jäätyä osaksi kuittaukseen käyttämättä tuomioistuimelta sellaista tuomiolausumaa, jossa olisi kyllin täsmällisesti ilmaistuna prosessin tulos.[53]

Keskimmäisessä ratkaisutyypissä on nähtävästi tahdottu antaa kaikissa tapauksissa mahdollisimman selvä vastaus siihen kysymykseen, millaiseksi tilanne kuittauksen tapahduttua on muodostunut. Tästä on tietysti riitapuolille tiettyä etua. Tuomio on myös helposti täytäntöönpantavissa. Teoreettisessa mielessä tämä sanonta lienee po. tyypeistä neutraalein. Siihen voitaneen näet mahduttaa niin hyvin asianosaisen kuin tuomioistuimenkin aikaansaama muotoaminen.

Viimeinen tyyppi taas tuo selvästi mieleen käsityksen tuomioistuimen suorittamasta muotoamisesta. Siinäkin on annettu ratkaisu siitä, miten kuittaus muuttaa riitapuolten väliset suhteet.

Nähdäkseni ne tapaukset, joissa kutakin noista tyypeistä on käytetty, eivät ole muodostaneet mitään toisistaan poikkeavia ryhmiä. Toisiinsa täysin rinnastettavissa tapauksissa on näet käytetty erityyppisiä ilmaisuja. Ja samoina vuosina on miltei perättäisissäkin ratkaisuissa esiintynyt jopa korkeimmassa oikeudessa erilaisia sanontoja. Hyödytöntä lienee ryhtyä selvittämään, mikä lausuma on ollut esim. ylimmässä

---

vastaan tätä suuremman vastasaamisensa, kanne hylättiin. Samaan tapaan KKO 1923 t. II 155 ja 1933 II 9.

KKO 1949 II 210: KKO, hyväksyen kuittausvaatimuksen, hylkäsi kanteen.

KKO 1929 II 862 (Turun HO): Vastaajan vastasaamisella määrättiin kuitattavaksi, minkä vuoksi ja kun tämä saatava oli kanteessa vaadittua saamista suurempi, kanne hylättiin.

52 Po. väärinkäsityksen mahdollisuudesta on huomauttanut *Tirkkonen*. Ks. LM 1944 s. 38 alav. 20.

53 Joskus on tuomiossa tuotu julki, samalla kun on lausuttu vastaajalla olevan oikeuden kuittaukseen, saamisten erotuksen suuruus. Ks. KKO 1924 t. II 444 ja 1929 II 697.

Tekstissä mainitulla näkökohdalla ei kylläkään ole mainittavaa merkitystä silloin, kun kuittausvaatimus on johtanut kanteen hylkäämiseen.

oikeusasteessamme suosituin. Niinpä tuomioistuintemme ratkaisujen sanamuodot jättänevät mahdollisuudet auki eri tahoille.[54] Ja on luultavaa, etteivät tuomioistuimemme valitessaan jonkin edellä mainituista sanontatyypeistä ole yleensä pitäneet silmällä teoreettisia konstruktioita.

Mielestäni ei ainakaan voida osoittaa tuomioistuinkäytännön valossa, että maassamme olisi omaksuttu kanta compensatio fit per iudicem. Ja kun pidetään mielessä se yleinen suuntaus, mikä on ollut pohjoismaiselle oikeuspiirille tässä suhteessa ominainen, niin voitaneen lähteä siitä, että kuittausvaatimuksen hyväksynyt tuomiolausuma on deklaratiivinen. Prosessioikeustieteen noudattaman ryhmittelyn mukaisesti arvioiden kyseessä on negatiivinen vahvistustuomio.[55]

V. Lähdettäessä edelleen arvioimaan oikeudenkäynnissä esitettyä kuittausvaatimusta eri näkökulmilta ei voida kylmästi lähteä siitä, että tuo vaatimus olisi punnittava materiaalisen oikeuden mittapuiden mukaisesti. Kuittausvaatimukseen kylläkin sisältyy materiaalista muotoamista tarkoittava tahdonilmaisu. Tästä seikasta ei suinkaan johdu, että materiaalisen oikeustoimen osalta voimassa olevat normit soveltuisivat kyseiseen vaatimukseen. Johan edellä kosketeltaessa kuittausvaatimuksen adressaattia kävi ilmi tietty kaksinaisuus. Niinpä onkin suoritettava eri tilanteiden kohdalla tarpeellinen analyysi ennen johtopäätösten tekemistä.[56]

---

54 Tähän viittaa se sattumanvaraisuus, mikä kyseisten ilmaisujen käytössä on havaittavissa.

55 Tosin ei voida kieltää sitä, että kyseessä on rajatapaus. Juuri negatiivisen vahvistuskanteen ja muotoamiskanteen (konstitutiivisen kanteen) — sekä vastaavasti negatiivisen vahvistustuomion ja muotoamistuomion — välillä on muutenkin tiettyjä raja-alueita, joiden kartoittamisen suhteen tieteisopissa on esiintynyt mielipiteitten eroavuuksia. Ks. *Ellilä,* Oikeussuojan takeista s. 12 ss., erikoisesti s. 29 ss. ja *Tirkkonen,* Prosessioikeus pääpiirteittäin s. 115. Muotoamiskanteista ks. lisäksi *Palme,* Festskrift för Granfelt s. 363 ss.

Nähdäkseni ei kuitenkaan ole syytä katsoa, että prosessuaalisen kuittauksen yhteydessä oltaisiin tekemisissä jonkin sui generis -tapauksen kanssa. Ks. po. tapauksien johdosta *Ellilä,* mt. s. 35.

Negatiivinen vahvistuskanne on kyseessä myös silloin, kun oikeudenkäynnin ulkopuolella kuittausilmoituksen suorittanut henkilö pyytää vastapuolen kieltäydyttyä mukautumasta kuittaukseen tuomioistuinta vahvistamaan tapahtuneen kuittauksen. Ks. tästä esim. *von Tuhr—Siegwart* II s. 648.

56 *Oertmann* (ArchZivPrax 113 s. 376 ss. ja Aufrechnung s. 45 ss.) on omaksunut sekateorian muodossa, jonka periaatteet voidaan kiteyttää hänen omiin sanoi-

Oikeudenkäynnissä esitetyn kuittausvaatimuksen yhteydessä esille tulevia kompetenssikysymyksiä joudutaan arvioimaan kahdelta näkökulmalta. On näet perehdyttävä ensinnäkin mahdollisuuteen suorittaa kuittausvaatimus ja toimia tämän vaatimuksen hyväksi eli kuittausvaatimuksen aktiiviseen puoleen. Mutta sen ohella on tutustuttava po. vaatimuksen passiiviseen puoleen eli vastapuolen taholla ilmaantuviin toimivaltaongelmiin.

Asianosaisen itsensä käyttäessä oikeudenkäynnissä puhevaltaansa ei kuittausvaatimuksen kohdalla yleensä tulle esille erityisiä toimivaltaprobleemeja. Materiaalinen oikeushan määrittelee, mitä saamisia hän voi kuittaukseen käyttää.[57] Ja jotta asianosainen olisi kelpoinen »uhraamaan» saamisen kuittaukseen, täytynee hänen olla oikeustoimikelpoinen. Näin on laita sekä kuittauksesta tehtävän sopimuksen että kuittausvaatimuksen osalta.[58] Oikeudenkäyntikelpoisuus taas ratkai-

---

hinsa: »die einheitliche Unterwerfung des Tatbestandes unter die Grundsätze des Prozessrechts». Samaan tapaan jo ennen häntä *Walsmann* (ArchZivPrax 102 s. 110 ss.) sekä sittemmin mm. *Stein—Jonas—Schönke* I § 145 VI: 10 ja *Enneccerus—Lehmann* s. 288. Näiden tutkimusten yhteydessä on nähdäkseni esitetty runsaasti hyväksyttäviä ajatuksia prosessuaalisen kuittauksen alalta. Kuittaukseen pyrkivän tahdonilmaisun näet täytyy alistua eräisiin vaatimuksiin, jotka prosessioikeus tuo mukanaan. Tässä suhteessa tuonee sopivaa vertailupohjaa valtuutusoppi. Onhan oikeudenkäyntivaltuutuksen alalla jouduttu myöskin meillä luomaan oma prosessuaalinen valtuutussäännöstö. Prosessuaalisen valtuutuksen pohjalla ovat samat oikeussuhteet kuin valtuutuksen osalta yleensä on laita. Mutta oikeudenkäynnin puitteista aiheutuu tiettyjä erikoisuuksia. Vrt. tämän johdosta *Hassler,* Om ställföreträdarskap i rättegång s. 123 ss. Viitattakoon erityisesti seuraavaan Hasslerin lausuntoon: »Till sin detaljreglering måste sålunda ställföreträdarskap i rättegång vara oavhängigt av privaträttens motsvarande rättssatser, vilka här endast i andra hand få komma till användning, därest de icke kunna anses vara uttryck för de grundläggande principer, som utgöra kärnan i begreppet ställföreträdarskap.» Tämä maininta soveltuu nähdäkseni mutatis mutandis oikeudenkäynnissä esitettyyn kuittausvaatimukseen. Vrt. lisäksi *Kohler,* ZZP 29 s. 1 ss., erikoisesti s. 37 s.

57 Kuten edellä (s. 73 ss.) on käynyt ilmi, voidaan kuittauksen tietyissä tapauksissa käyttää myös sivullisen henkilön vastasaatava. Tämä mahdollisuus on voimassa tietenkin myös prosessissa.

58 Kun oikeutemme mukaan oikeustoimikelpoisuus ja oikeudenkäynti- eli prosessikelpoisuus tavallisesti samastuvat (ks. siitä esim. *Tirkkonen,* Prosessioikeus pääpiirteittäin s. 84), ei kysymyksellä siitä, kumpaa kyseisistä »kelpoisuuksista» on prosessuaalisen kuittauksen osalta pidettävä ratkaisevana, ole kovinkaan suurta käytännöllistä merkitystä. Periaatteessa lienee kuitenkin lähdettävä siitä, että materiaalisen disponoinnin ominaisuus on määräävänä tuota kompetenssia arvioitaessa.

see asianosaisen mahdollisuuden suorittaa kuittausvaatimuksen käsittelyssä tarvittavia prosessitoimia, niin hyvin aktiivisella kuin passiivisellakin puolella.[59]

Mitä on lausuttu asianosaisesta itsestään, pitää soveltuvin kohdin paikkansa myöskin asianosaisen lakimääräisen (legaalisen) edustajan suhteen. Onhan po. edustajan asiana yleensäkin ryhtyä niihin toimiin, mitkä kuuluvat asianosaisen itsensä suoritettaviin.[60]

Jommankumman riitapuolen rajoitettu oikeustoimi- ja oikeudenkäyntikelpoisuus voivat kuitenkin tuoda mukanaan tiettyjä ongelmia. Näin on laita mm. seuraavassa tilanteessa: 15 vuotta täyttänyt mutta alle 21-vuotias A hakee B:ltä palkkasaatavaa, joka perustuu hänen omaan ansiotyöhönsä ja jonka osalta hänellä siis on sekä disponoimisvalta että oikeudenkäyntikelpoisuus. B tekee jutussa kuittausvaatimuksen, jonka kohdalta A:lta taas puuttuu oikeudenkäyntikelpoisuus. Voiko A nyt käyttää koko jutussa asianosaisen puhevaltaa vai onko oikeuteen kutsuttava hänen holhoojansa antamaan vastine B:n kuittausvaatimukseen ja muutenkin prosessaamaan po. vaatimuksesta? Kolmantena mahdollisuutena voitaneen pitää sitä, ettei kuittausvaatimusta po. jutun yhteydessä lainkaan tutkittaisi.

Jos A:n holhooja kutsutaan juttuun, tulee tilanteesta kieltämättä jonkin verran komplisoitu. Jutussahan tällöin alaikäinen on huolehtinut jutun vireillepanosta ja käyttää itse asianosaisen puhevaltaa kanteen osalta. Sitä vastoin kuittausvaatimukseen hän ei voisi itse vastata, vaikkapa se olisi täysin selvä ja kuinka vähäpätöinen hyvänsä. Sellainen kanta onkin esitetty, että kanteen laatu aina ratkaisisi kelpoisuuden käyttää puhevaltaa kuittausvaatimuksen osalta.[61] Tällainen ratkaisu, jonka etuna kieltämättä olisi suoraviivaisuus, herättää kuitenkin epäilyksiä. Rajoitettu oikeudenkäyntikelpoisuus on poikkeuksellinen järjestely, jota ei voitane ilman perusteltuja syitä soveltaa laajemmalti kuin mitä on nimenomaan säädetty. Jos kysymyksessä olisi esim. vasta-

---

59 Po. toimina tulevat kysymykseen ensimmäisessä oikeusasteessa esim. vaatimuksen edelleen kehittäminen (aineellistaminen), vaatimuksen myöntäminen, tosiasiain tunnustaminen, vastineen antaminen ja todisteluun liittyvät toimet. Kuittausvaatimuksen myöntämisestä ks. *Halila*, Tunnustamisesta s. 143 ja *Gautschi* s. 131 s.

60 Ks. *Tirkkonen*, Prosessioikeus pääpiirteittäin s. 101. — Huomioon on tietysti otettava, onko asianomainen varallisuusetuus holhoojan määrättävissä vai ei. Ks. tämän johdosta *Rautiala*, Holhousoikeus s. 196 ss. Holhousviranomaisten suostumusta ei kuittaukseen ryhtyminen kaipaa.

61 Näin *Hellwig*, Lehrbuch II s. 333. — Mainittakoon, että Hellwig oli ns. prosessuaalisen kuittausteorian kannattajia. Ks. edellä alav. 3.

haastekanne tai muunlainen juttujen kumulaatio, olisi ilmeistä, ettei juttujen yhdistäminen väljennä kelpoisuuden rajoja. Tuskinpa kuittaustapausta on aihetta arvostella toisin.[62] Joka tapauksessa on kyseessä prosessaus sellaisessa erillisesssä osassa juttua, jonka kohdalta oikeudenkäyntikelpoisuus puuttuu. Liian jyrkältä tuntuu taas jättää kuittausvaatimus pelkästään tällä perusteella tutkimatta. Onhan käsillä puute, jonka korjaaminen on mahdollista kutsumalla holhooja juttuun mukaan. Niinpä lienee varattava vastaajalle tilaisuus kutsua kantajan holhooja oikeudenkäyntiin ottamaan puhevalta kuittausvaatimuksen osalta.[63]

Oikeudenkäynnissä saattaa tulla esille myös vastakkainen tilanne eli siis seuraava: Alaikäisen ollessa vastaajana ja holhoojan käyttäessä hänen puhevaltaansa tekee vastaaja kuittausvaatimuksen, jonka osalta alaikäisellä vastaajalla onkin oikeudenkäyntikelpoisuus. Saako holhooja tässä tapauksessa toimia ilman holhottinsa myötävaikutusta? Periaatteessa lienee tähänkin kysymykseen vastattava kieltävästi. Holhooja tarvinnee siis tässä tapauksessa esim. holhottinsa valtakirjan.[64]

Vertailun vuoksi voitaneen mainita, että rikosprosessissa saattaa tulla — ainakin periaatteessa — esille analoginen tilanne. Jos näet ollaan sitä mieltä, että asianomistaja ja syytetty ovat 15 vuotta täyttäneinä oikeudenkäyntikelpoisia ainoastaan rangaistusvaateen, mutta ei yksityisoikeudellisten korvausvaateitten osalta, ovat he samassa jutussa osaksi kelpoisia prosessaamaan itsenäisesti, osaksi taas eivät. Tästä periaatteessa oikeaksi katsotusta kannasta maamme oikeuskäytäntö on kylläkin yleisesti luopunut ja katsonut, että asianomistaja ja syytetty ovat kosketellussa tilanteessa kummankin vaateen osalta prosessikelpoisia.[65] On kuitenkin otettava huomioon, että rikosasioissa rangaistusvaade on yleensä pääkysymyksenä, johon muut vaatimukset — myöskin korvausvaade — liitännäisinä liittyvät. Tämän takia prak-

62 Tosin kuittausvaatimuksen ratkaisu meillä ei saavuta yhtä laajalti oikeusvoimaa kuin on laita eräissä muissa maissa (esim. Ruotsin uuden NRB:n mukaan). Tämä seikka kyllä heikentää kuittausvaatimuksen johdosta käytävän prosessin merkitystä. Nähdäkseni se ei kuitenkaan vaikuta tekstissä esillä olevan kysymyksen ratkaisuun. Sitä paitsi kysymys oikeusvoiman ulottuvuudesta on riitainen.

63 Vrt. edellisen johdosta *Reinikainen,* Prosessinedellytyksen puuttumisen oikeusseuraamuksista s. 82 ss., missä on kosketeltu vastaavaa tilannetta kanteen kohdalla.

64 Po. tilanteessa ei varattane tilaisuutta puutteen korjaamiseen, vaan asianomainen henkilö saa yrittää uudelleen. Vrt. *Reinikainen,* mt. s. 101.

65 Ks. edellisen johdosta *Tirkkonen*, Rikosprosessioikeus I s. 337 ja 373 sekä sama, Prosessioikeus pääpiirteittäin s. 94 ja 98.

siksen kanta käy ymmärrettäväksi. Vastaavaa asiallista liitännäissuhdetta ei kuittaukseen oleellisesti kuulu. Ja näin ollen tuntuu siltä, että puhevallan käyttö kuittausvaatimuksen osalta on esillä olevassa tilanteessa arvosteltava itsenäisesti. Tämä johtaa siihen, että on meneteltävä, kuten edellä on holhoojasta lausuttu.[66]

Juuri kosketeltujen tapausten kanssa analogisia tilanteita saattaa esiintyä myös silloin, kun ollaan tekemisissä ns. asiavaltuuden poikkeuksellisten järjestelyjen kanssa.[67] Voihan vastaaja esim. tehdä kuittausvaatimuksen, jonka osalta pääsaamisen ja vastasaamisen vastakkaisuudesta huolimatta kantajalla ei ole asiavaltuutta. Tällaisissa tapauksissa täytynee menetellä samaan tapaan kuin äsken puheena olleissa rajoitetun kelpoisuuden tilanteissa.[68]

Oikeudenkäyntivaltuusmiehen osalta esille tulevista kuittaukseen liittyvistä toimivaltaongelmista ei ole aina selviydytty yhtä helposti. Kuittausvaatimukselle tyypillinen kaksinaisuus on näet tällöin tuottanut erityisesti Keski-Euroopan oikeustieteelle tiettyjä vaikeuksia. Kuittauksessa tapahtuva materiaalinen muotoaminen näet eräiden tutkijain mielestä johtaisi siihen, ettei oikeudenkäyntivaltuusmies ilman muuta voisi esittää kuittausvaatimusta eikä edes po. tilanteen passiivisella puolella ryhtyä kuittausvaatimuksen johdosta mitään toimimaan.[69]

Suomen oikeuden kannalta ei näitä mielipiteitä voida hyväksyä. Oikeudenkäyntivaltuutus on erityinen valtuutuksen muoto, ja sen osalta ovat määräävinä OK 15 luvun säännökset.[70] Tässä suhteessa

---

66 Kyseisen ongelman käytännöllinen merkitys on melko vähäinen. Mahdollista on, ettei siihen käytännössä edes kiinnitettäisi huomiota.

67 Ks. po. tapausten johdosta *Tirkkonen*, LM 1945 s. 185 ss.; *Ellilä*, Oikeudenkäynti ja täytäntöönpano s. 99 sekä *Reinikainen*, Prosessinedellytysten puuttumisen oikeusseuraamuksista s. 90 ja siellä mainittua kirjallisuutta.

Nähdäkseni ei po. asialegitimaation järjestelyä voida pitää selvänä konstruktiona. Tosin sen avulla käy päinsä selvittää eräitä erikoistapauksia. Mutta raja näiden asiavaltuustapausten ja lakimääräisen edustuksen välillä jää melko epämääräiseksi. Ja useimmat asialegitimaation poikkeuksellisen järjestelyn tilanteet on mahdollista tyydyttävästi selittää lakimääräisen edustuksen avulla. Vrt. *Ekelöf*, Rättegång II s. 240 ss. ja *Ernst Wolff*, Bürgerliches Recht und Prozessrecht in Wechselwirkung s. 52 ss.

68 Konkurssin yhteydessä esille tulevista kysymyksistä ks. myöhempänä § 14: V.

69 Näin esim. *Oertmann*, Aufrechnung s. 23; *Siber* s. 23. Sveitsissä *Guldener* (s. 124 verr. s. 267) on ollut sitä mieltä, että siviilioikeuden säännökset määräävät valtuusmiehen kelpoisuuden esittää oikeudenkäynnissä kuittausvaatimuksia.

70 Ks. *Tirkkonen*, Prosessioikeus pääpiirteittäin s. 102 s. Vrt. myös edellä alav:ssa 56 olevaa *Hasslerin* esitystä.

on syytä kiinnittää huomiota nimenomaan OK 15: 7:ään (L:ssa 11. 4. 1958). Tämän lainkohdan ensimmäisen momentin mukaan näet oikeudenkäyntiasiamies saa sopia asian, jollei valtuutuksessa nimenomaan ole määrätty, ettei hänellä ole siihen lupaa.[71] Tämä säännös johtaa välittömästi siihen, että sopimusperusteisen kuittauksen saa valtuusmies ilman muuta vastapuolen kanssa solmia. Ja kun näin on laita, ei voi olla epäilyksiä siitä, että po. valtuusmies saa sekä esittää kuittausvaatimuksen että ryhtyä sen puolesta tarpeellisiin toimenpiteisiin. Ja vastaavasti on tietysti vastapuolen valtuusmies toimivaltainen suorittamaan prosessitoimia kuittausvaatimukseen kohdistuvassa osassa oikeudenkäyntiä. Viehän OK 15: 7,1 pohjan pois niiltä perusteluilta, joita on esitetty valtuusmiehen kyseistä kompetenssia vastaan. Mutta nähtävästi olisi ilman OK 15: 7,1:n muutostakin ollut tultava samaan tulokseen kuittausvaatimuksen suhteen. Prosessuaaliselta kannalta näet kuittausvaatimuksen esittämistä ja sen osalta käytävää menettelyä täytynee pitää siinä määrin säännönmukaiseen prosessaukseen kuuluvina toimintoina, että normaali oikeudenkäyntivaltuutus tuo mukanaan kelpoisuuden niiden suorittamiseen.[72]

Eräitä kuittausvaatimuksen esittämiseen liittyviä kompetenssikysymyksiä tulee käsiteltäväksi myöhemmän esityksen eri yhteyksissä Niiden osalta viitattakoon eritoten sivuväliintuloa ja konkurssissa tapahtuvaa kuittausta käsitteleviin kohtiin.

---

71 Kyseinen OK 15: 7:n kohta sai nykyisen sisältönsä vasta eduskunnan lakivaliokunnassa (ks. lakivaliokunnan mietintö n:o 16 v:n 1957 valtiopäivillä). Hallituksen esityksessä OK:n 15 luvun eräiden kohtien muuttamiseksi (HE 1957: 120) oli näet ehdotettu, että oikeudenkäyntiasiamiehen sovinnonteko-oikeus oli pysytettävä ennallaan eli siis päämiehen erityisen luvan varaisena. Po. valiokunnan mielestä asiamiehen toimivallan väljennys oli paikallaan oikeudenkäynnin joustavuuden edistämiseksi, etenkin kun asiamies vakiintuneen käytännön mukaan saattoi sekä tunnustaa tosiasioita että myöntää kanteen. OK 15: 7:n nykyinen kanta on omaksuttu myös Ruotsin NRB:ssä (12: 14,1:n 5. kohta).

OK 15: 7:n alkuperäistä, v:een 1958 asti meillä voimassa ollutta sanamuotoa vastaavalla kannalla on vielä mm. Saksan ZPO, jonka johdosta ks. *Baumbach—Lauterbach* § 81: 4. Tämä säännös ei ole estänyt Saksan tutkijain enemmistöä ja oikeuskäytäntöä katsomasta, että valtuusmiehellä on sekä aktiivinen että passiivinen toimivalta kuittausvaatimuksen osalta. Ks. *Stein—Jonas—Schönke* I § 81: III: 2. Tätä seikkaa on siellä eräiden tutkijain mielestä pidettävä osoituksena kuittausvaatimuksen puhtaan prosessuaalisen luonteen puolesta. Ks. esim. *Nikisch,* Aufrechnung s. 784 ss.

72 Ks. *Delbrück* s. 59 ss. Vrt. myös *Munch-Petersen* II s. 69.

VI. Oikeudenkäynnissä suoritettu kuittausta koskeva tahdonilmaisu joutuu alistumaan tietyissä suhteissa prosessuaalisen ympäristön asettamiin vaatimuksiin myöskin pätevyyden arvioinnin osalta. Ensinnäkin lienee selvää, ettei kuittausvaatimusta voida moittia moitekantein, ei edes sillä tavoin kuin OK 20 luvussa on tuomioistuimessa vahvistetun sovinnon moittimisesta säädetty. Kysymykseen saattaa tulla ainoastaan turvautuminen asianomaisessa oikeudenkäynnissä käytettävinä oleviin muutoksenhakukeinoihin. Näin on laita, oli sitten kuittaustahto tuotu julki vastahaastekanteen tai vapaamuotoisen kuittausvaatimuksen tietä. OK 20: 5:n mukaisen moitekanteen käyttöalaa ei näet sovi laajentaa. Kyseessä on huomattavasti poikkeuksellinen järjestely.[73] Ja erillisen moitekanteen ajamismahdollisuus johtaisi yleensäkin helposti prosessioikeuden päämäärien saavuttamisen vaarantumiseen. Kun asianosainen siis esittää kuittausta koskevan tahdonilmaisun oikeudenkäynnissä, on hänen tyydyttävä siihen, että hän voi ainoastaan tuon oikeudenkäynnin tarjoamin välinein tehdä kuittauksen pätemättömyyden tehoisaksi.

Määräytyisivätkö sitten puheena olevan tahdonilmaisun pätemättömyysperusteetkin prosessioikeuden mukaan? Ensi näkemältä tuntunee myönteinen vastaus tähän kysymykseen sellaiselta ratkaisulta, jota on vaikea välttää.[74] Prosessuaalisen kuittausvaatimuksen suorittamisympäristö ei kuitenkaan ilman muuta edellyttäne mukautumista prosessioikeuden pätemättömyysperusteisiin. Onhan esim. tuomioistuinsalissa tietyn oikeudenkäynnin kestäessä solmittua sovintoa ja välityssopimusta arvioitaessa noudatettava materiaalisen oikeuden pätemättömyyssäännöksiä.[75] Tosin ovat niin hyvin vastahaastekanne kuin vapaamuotoinen kuittausvaatimuskin tuomioistuimelle osoitettuja toimia. Tämän näkökohdan valossa tuntunee prosessuaalisten mittapuiden käyttö näitä toimia punnittaessa asiaan kuuluvalta.[76] Ja lisäksi nuo toimet ovat ulkonaiselta muodoltaan normaaliin prosessimenettelyyn aivan tyypillisesti sisältyviä ilmiöitä. Mutta materiaalinen kuittausilmoitus on — kuten edellä on ollut puhetta — vapaamuotoinen toimi. Ja se säilyttänee pro-

73 Po. moitesäännöksestä ks. *Wrede* II s. 56 s.; *Kallenberg* II s. 516 s. ja sama, Skrifter tilläknade Johan B. W. Thyrén s. 100 ss.

74 Tähän tapaan Saksassa nähtävästi *Oertmann,* Aufrechnung s. 45 ss. ja *Enneccerus—Lehmann* s. 288.

75 Ks. po. suhteessa prosessuaalisen sovinnon osalta *Kallenberg* II s. 516 ss. ja välityssopimuksen osalta *Tirkkonen,* Välimiesmenettely s. 123.

76 Asianosaisen prosessitoimille on yleisesti tyypillistä, että niiden adressaattina on tuomioistuin. Vrt. tämän johdosta *Halila,* Tunnustamisesta s. 33 ss.

sessuaalisin muodoinkin esitettynä materiaalisen luonteensa. Ja niinpä täytynee kuittausvaatimusta voida asianomaisen oikeudenkäynnin puitteissa moittia aineellisen oikeuden asettamin perustein.[77]

Kyseisen probleemin käytännöllinen merkitys jää melko vähäiseksi. Peräti harvoin näet tarvinnee nojautua kuittausvaatimuksen pätemättömyyteen. Tuskinpa koskaan esim. petollisesti vietellään vastaajaa turvautumaan kuittaukseen. Ja jos vielä lähdetään siitä, että tahdonmuodostuksessa kysymykseen tulevien pätemättömyysperusteiden kohdalla ei ole jyrkkää eroavuutta materiaalisten oikeustointen ja prosessitointen välillä, niin supistuu ongelmamme arvo miltei olemattomiin.[78]

---

77 Mainittakoon, että eräiden tutkijain mielestä kuittausvaatimuksen tulisi täyttää sekä materiaalisen oikeuden että prosessioikeuden pätevyysvaatimukset. Näin *Nikisch*, Aufrechnung s. 778 s. Tällä huomautuksella on kyllä oikeutusta sikäli, että oikeudenkäynnissä esitetyn kuittausvaatimuksen arvioinnissa joudutaan perehtymään kummankin mainitun oikeusalan näkökohtiin. Mutta tästä ei seuranne, että olisi mahdutettava kuittausvaatimus kummankin alan asettamiin edellytyksiin. Voitaneen sanoa, että on kohtia, joissa prosessioikeus on vallitsevana. Mutta on myös sellaisia tilanteita, joissa materiaalisen oikeuden tarpeet pääsevät etusijalle.

78 Ks. sen johdosta, *Halila*, Tunnustamisesta s. 47 ss. — Mahdollisuus kuittausvaatimuksen peruuttamiseen vaikuttaa myös tehokkaasti siihen suuntaan, ettei kyseisiin pätemättömyysperusteisiin juuri tarvitse nojautua.

10 §. KUITTAUSVAATIMUKSEN JOHDOSTA ANNETUN RATKAISUN OIKEUSVOIMA

I. Kysymys kuittausvaatimuksen johdosta annetun tuomioistuinratkaisun oikeusvoimasta on käytännön kannalta tärkeä ja myös teoreettisesti kiintoisa. Sehän on yleisimpiä niistä tilanteista, joissa oikeusvoiman objektiivinen ulottuvuus tulee esille. Lisäksi se sivuaa läheisesti oikeusvoimaopin ydinkysymyksiä, kuten myöhempänä käy ilmi. Ei olekaan ihme, että po. oikeusvoimaprobleemia on oikeustieteessä runsaasti pohdittu.

Kuittausvaatimuksen osaksi tullut ratkaisu — mikäli tuo vaatimus on otettu tutkittavaksi — voi olla joko hyväksyvä tai hylkäävä. Jos kuittausvaatimus on hyväksytty ja kuittaus siis päässyt toteutumaan, on tapahtunut aineellisen oikeustilan muotoutuminen toiseksi. Tästä ei oltane eri mieltä.[1] Jos nyt jompaakumpaa niistä saatavista, jotka ovat tulleet kuitatuiksi, perästäpäin yritetään kuittauksen käsittämältä osalta kanneteitse saada tuomioistuimessa tutkittavaksi, ei tämä kanne voi menestyä. Mutta onko tässä olemassa prosessineste? Vai olisiko myöhempi kanne hylättävä, koska siinä vaadittua saamisoikeutta ei enää ole olemassa?

Nähtävästi on ensiksi mainitulle vaihtoehdolle suotava etusija. Onhan annettava pääpaino sille, että kyseessä on tuomioistuimen ratkaisu. Myöhempi kanne on siis jätettävä tutkimatta.[2] Lopputulos on sama,

---

1 Melkoinen erimielisyys vallitsee — kuten edellä 6:nnessa §:ssä on havaittu — sitä vastoin siitä, millä tavoin ja minä ajankohtana tuo oikeustilan muutos saadaan aikaan.

2 Puheena oleva ratkaisu on saanut aikanaan oikeusvoiman, ja se muodostaa vastaisissa oikeudenkäynneissä res iudicata-esteen, minkä tuomioistuin ottaa viran puolesta huomioon. Ks. sen johdosta *Olivecrona,* Festskrift s. 482 ss. ja SvJT 1940 s. 190 s.; *Eckhoff,* Rettskraft s. 91; *Guldener* s. 306 s.

Wrede (Kvittning s. 187) oli sitä mieltä, että väite aikaisemmassa prosessissa tapahtuneesta kuittauksesta olisi erityinen exceptio compensationis eikä exceptio rei iudicatae. Wrede huomautti samalla, että koskei tuomio ollut saanut aikaan kuittausta, saattoi se olla ainoastaan todiste siitä, että saamiset olivat lakanneet.

arvioidaanko tuomioistuimen ratkaisu negatiiviseksi vahvistustuomioksi vai muotoamistuomioksi. Ensiksi mainitun, edellä hyväksytyksi tulleen vaihtoehdon osalta on huomattava, että vaikka kuittaus olisi tapahtunut jo ennen oikeudenkäyntiä ja tämä kuittaus olisi sitten negatiivisen vahvistuskanteen pohjalta tullut tuomiossa vahvistetuksi, muodostaa tämä

Wreden lausuman tehnee ymmärrettäväksi se, ettei hänelle väitöskirjansa laatimisen aikoihin liene käynyt vielä selväksi vahvistuskanteen ja -tuomion asema oikeudenkäynnissä. Ja myöhemmin Wrede lienee muuttanutkin kantansa. Ks. esitystä alav:n 57 kohdalla.

Kallenberg (II s. 1349 ss., erityisesti alav. 50) on ollut sitä mieltä, että kuittausvaatimuksen tultua hyväksytyksi kannesaamisen lakkaaminen pro summa concurrente olisi kyllä saanut oikeusvoimaisen vahvistuksen. Sitä vastoin ei vastasaamisen osalta tällaista vahvistamista olisi tapahtunut. Kysymys vastasaamisen olemassaolosta ei näet ole sisältynyt oikeudenkäynnin kohteeseen eikä vastaaja esittäessään kuittausvaatimuksensa ole pyytänyt tuomioistuimen lausuntoa siitä, onko hänen vastasaamisensa olemassa vai ei. Nämä näkökohdat pitävätkin kyllä paikkansa. Mutta Kallenberg on pitänyt yksipuolisesti silmällä po. ongelman prosessuaalista puolta ja jättänyt huomiota vaille sen, että kuittauksin tapahtunut aineellisen oikeustilan muutos on samalla tavalla ulottanut vaikutuksensa pääsaamiseen kuin vastasaamiseenkin. Ja tämä muutos, mikä kummankin saamisen osalta ilmenee niiden lakkaamisena *pro summa concurrente,* on tullut tuomiossa vahvistetuksi. Vrt. tämän johdosta *Rekola* II s. 289 s., jossa lausutaan, että kuittausvaatimuksen oikeustoiminen luonne edellyttää oikeusvoimavaikutusta. Tämä perustelu soveltunee lähinnä vain tapaukseen, jossa kuittausvaatimus on hyväksytty.

Saksan ZPO:n kuittausta koskeva oikeusvoimasäännös lausui alkuperäisessä muodossaan (293,$_2$ §, v. 1877), että niin hyvin kuittausvaatimuksen hyväksynyt kuin hylännyt tuomio sai oikeusvoiman pro summa concurrente. Kun ZPO:ta uuden siviililakikirjan säätämisen yhteydessä melkoisesti muutettiin, niin rajoitettiin po. säännös sellaiseksi, että vain hylännyt tuomio saavutti kerrotun laajuisen oikeusvoiman (ZPO 322,$_2$ §, v. 1898). Muutoksen aiheena lienee ollut BGB:ssä nimenomaisin säännöksin omaksuttu kanta kuittauksen toteutumisesta pelkän kuittausilmoituksen seurauksena (BGB 388 §). Tämän säännöksen katsottiin näet johtavan siihen, ettei olisi enää tarvetta saada oikeusvoimaista ratkaisua kuittausvaatimuksen tultua hyväksytyksi. Kun vastasaaminen oli jo lakannut kuittauksen seurauksena, ei muka olisi ollut »für die Feststellung ihres Bestehens kein Raum mehr». Ks. tästä *Seuffert,* ZZP 16 s. 470 s. Nämä ZPO:n voimassa olevassa asussa ilmenevät ajatukset on Ruotsissa hyväksynyt *Rabenius* (SvJT 1918 s. 187 s.), joka on hakenut lisäksi tukea ns. oikeussuojavaateesta.

Kosketeltu Saksan voimassa olevan oikeuden säännös on siis — toisin kuin *Kallenberg*in edellä selostettu mielipide — lähtenyt materiaalisen oikeuden pohjalta. Tämän tekee ymmärrettäväksi pyrkimys tähdentää sitä, että pakollinen kuittaus ei enää — kuten Gemeines Rechtin aikana — ollut pelkästään tuomioistuimessa tapahtuva ja tuomioistuimen toteuttama oikeustilan muutos. Haluttiin nähtävästi laissakin tuoda julki, ettei kyseessä ollut tuomiossa tapahtuva muotoaminen. On kuitenkin huomattava, että po. muotoamisen poisjäänti ei suinkaan välttämättä

tuomio vastaisissa oikeudenkäynneissä res iudicatan.[3] Selvänä voitaneen pitää, että tilanne on sama prosessissa esitetyn kuittausvaatimuksen tultua hyväksytyksi ja vahvistetuksi.[4] Mutta jos jossakin oikeudenkäynnissä nojaudutaan ulkoprosessuaaliseen kuittaukseen, on kyseessä asiaväite. Ja jos tämä väite sitten hyväksytään, on seurauksena kanteen hylkääminen.[5]

---

johda oikeusvoimavaikutuksen syrjäytymiseen. Jäähän jäljelle mahdollisuus nähdä tuomiossa negatiivinen vahvistustuomio, jolle voidaan oikeusvoimavaikutuskin suoda. Ja tällaisen vaikutuksen tarve on kyllä olemassa samaan tapaan kuin tuomioiden antamisen jälkeen yleensäkin. Oikeussuojavaateesta taas ei kannata hakea tukea juridisia ongelmia ratkaistaessa. Tuohon vaateeseen suhtaudutaan sitä paitsi nykyisessä tieteessä kielteisesti. Ks. *Ellilä*, Oikeussuojan takeista s. 6 ss., erityisesti alav. 7 ja 9.

Mielenkiintoista on todeta, että huolimatta ZPO:n kyseisen oikeusvoimasäännöksen sanamuodon v. 1898 tapahtuneesta muutoksesta on Saksassa kuluvalla vuosisadalla usea arvovaltainen tutkija ollut sitä mieltä, että myös kuittausvaatimuksen tultua hyväksytyksi oikeusvoima kuitenkin saavutettaisiin pro summa concurrente. Tätä on perusteltu nimenomaan sillä, että oikeusvoimaisen ratkaisun tarve on kummassakin tapauksessa yhtäläinen. Ks. esim. *Oertmann*, Aufrechnung s. 239 ss.; *Rosenberg* s. 723; *Stein—Jonas—Schönke* I § 322: VI 1. Tätä kantaa voidaankin nykyään pitää Saksan oikeustieteessä vallitsevana. Näin *Zeuner* s. 10. Ja v. 1931 valmistuneessa ehdotuksessa ZPO:n kokonaisuudistukseksi ehdotettiin palattavaksi po. lain alkuperäiselle kannalle. Ks. *Entwurf* 1931 327_2 §.

Mainittakoon, että Norjan TL 163_2 §:n mukaan tulee oikeusvoimainen ratkaisu kuittausvaatimuksen hyväksymistapauksessa sekä kanne- että vastasaamisen osalta pro summa concurrente. Ks. sen johdosta *Skeie* II s. 22. Samoin Itävallan ÖZPO 411_1 §, jonka johdosta ks. *Neumann* II s. 1280 s.

[3] Asiaan ei vaikuta, onko kyseessä ollut sopimusperusteinen vai pakollinen kuittaus.

[4] Vrt. sen johdosta 9:ttä §:ää. — Ks. KKO 1943 I 25: Jutussa, jossa kantaja oli vaatinut kauppahintaa, oli vastaaja tehnyt kuittausvaatimuksen eräiden provisioiden ja kulujen perusteella. Kuittausvaatimus hyväksyttiin, minkä seurauksena kantajalle tuli tuomituksi kannesaatavan ja vastasaatavien erotus. Tuomion tultua lainvoimaiseksi kävi ilmi, että vastasaatavien joukossa oli ollut eräitä aivan perusteettomia provisioeriä. Tämän johdosta kantaja vaati uudella kanteella näiden provisioerien määrää, miltä osalta aikaisemmassa jutussa suoritettu kuittaus siis oli ollut erheellinen. Kanne jätettiin tutkimatta, koska po. tuomion katsottiin saavuttaneen lainvoiman myöskin niiltä osin, joilta saamiset oli käytetty toisiaan vastaan kuittaukseen.

[5] Ks. KKO 1939 II 89: Kuittausvaatimus hylättiin, koska sen perustana ollut vastasaatava oli jo oikeudenkäynnin ulkopuolella kuittaukseen käytetty.

Puheena oleva tilanne muistuttaa vastaavaa tapausta sovinnon kohdalla. Oikeuden vahvistaman sovinnon johdosta näet syntyy oikeusvoimaista ratkaisua muistuttava puute prosessinedellytyksissä. Uudemman, mielestäni oikeana pidettävän

Äsken mainittu tapaus ei ole ollut niitä, jotka ovat olleet yleensä mielessä perehdyttäessä puheena olevaan oikeusvoimaongelmaan. Lopputulos lienee sen osalta tuntunut jokseenkin selvältä, joskin teoreettisesta pohjasta on ollut erilaisia katsomuksia. Kuittausvaatimuksen hyväksyneen ratkaisun kohdalta on päähuomio syystä keskittynyt siihen tapaukseen, jossa vastasaatava on ollut kannesaatavaa suurempi. Tällöin näet tulee eritoten esille kysymys siitä, onko vastasaatavan olemassaolo — s.o. sen synty, pätevyys tai jatkuvuus — tullut koko saatavan suhteen oikeusvoimaisesti vahvistetuksi. Myöhemminhän saattaa tulla vireille oikeudenkäynti siltä vastasaatavan osalta, jota ei ole kuittaukseen käytetty.[6]

II. Mitä sitten tulee kuittausvaatimuksen hyljänneeseen ratkaisuun, on otettava huomioon, että hylkäävä tulos on voinut

---

kannan mukaan tämä puute on otettava viran puolesta huomioon. Ks. *Tirkkonen*, Prosessioikeus pääpiirteittäin s. 237 alav. 36 ja *Reinikainen*, Prosessinedellytyksen puuttumisen oikeusseuraamuksista s. 121 alav. 17. Sovinto, jota tuomioistuin ei ole vahvistanut, johtaa taas kanteen hylkäämiseen.

Nähdäkseni on selvää, että prosessuaalisen kuittauksen toteutuminen otetaan vastaisissa oikeudenkäynneissä viran puolesta huomioon. Kyseessähän on oikeusvoimavaikutus.

6 Ansainnee tulla mainituksi, että eräässä poikkeuksellisessa tilanteessa saattaa muidenkin kuittausedellytyksien osalta annettu myönteinen ratkaisu tulla myöhemmässä oikeudenkäynnissä ajankohtaiseksi. Jos näet aikaisemmassa prosessissa on kannesaamista peritty vain osaksi eikä vastasaatavakaan ole tullut kokonaisuudessaan kuittaukseen käytetyksi, voi vastaaja, kantajan periessä myöhemmässä oikeudenkäynnissä saamisensa loppuerää, tehdä kuittausvaatimuksen sillä osalla vastasaamistaan, mitä ei ole vielä kuittaukseen käytetty. Tällöinhän vastaajan on mahdollista edukseen nojautua esim. saamisten vastakkaisuudesta ja samanlaatuisuudesta jo annettuun myönteiseen ratkaisuun.

Ellei kysymys vastasaamisen olemassaolosta tule oikeusvoimaisesti ratkaistuksi, niin eivät liioin muutkaan kuittausedellytyksistä muodostetut kannanotot voine saavuttaa oikeusvoimaa. Kun tekstissä olevassa esityksessä kosketellaan kuittausvaatimuksen johdosta annetun ratkaisun oikeusvoimaa, niin pidetään silmällä kysymystä vastasaamisen olemassaolosta. Tämän ongelman osalta omaksuttu mielipide heijastuu kuitenkin muihinkin kuittausedellytyksiin.

Vastakkaisuus- ja samanlaatuisuusedellytys ovat molemmat suhdekäsitteitä, joissa toisena osapuolena on pääsaaminen. Jos pääsaaminen on kokonaisuudessaan kuittaukseen käytetty taikka jo jollakin muulla perusteella lakannut, ei po. edellytyksistä annettu ratkaisu voi enää myöhemmin saada lainkaan merkitystä. Vastaavasti on laita myöskin pääsaamista suojaavan kuittauskiellon johdosta annetun ratkaisun osalta. Ovathan nuo kiellot parhaasta päästä pääsaamisen tiettyjen ominaisuuksien varassa.

perustua useihinkin syihin. Kuittauksen toteutumisella on näet monia materiaalisia edellytyksiä, joista edellä on ollut puhetta ja joissa on siis ollut kuittausvaatimuksen hylkäämiseen johtaneita puutteita. Saamisoikeudet eivät ehkä ole olleet vastakkaisia, samanlaatuisia tai erääntyneitä. Myös on saattanut olla käsillä jokin materiaalisen oikeuden asettama kuittauskielto.[7] Näillä perusteilla annetuilla hylkäävillä ratkaisuilla ei kuitenkaan ole oikeusvoiman kannalta mainittavaa merkitystä.[8] Huomio on keskittynyt kysymykseen siitä, saako vastasaamisen olemassaolosta kuittausvaatimuksen hylkäämisen yhteydessä annettu kielteinen lausunto oikeusvoiman vai ei. Tämähän on se hylkäysperuste, jolla saattaa — jos tuomioistuinlausuma sen osalta on saanut oikeusvoiman — vastaisissa oikeudenkäynneissä olla ratkaiseva vaikutus.[9] Ja siltä osalta vastasaatavaa, mikä kuittauksen tultua hyväksytyksi ei ole tullut kuittaukseen käytetyksi, merkitsee tietysti juuri ratkaisu vastasaatavan olemassaolosta ja pätevyydestä sellaista lausuntoa, jolla voi olla vastaisessa prosessissa tärkeä merkitys. Kun seuraavassa esityksessä perehdyn kuittausvaatimuksen johdosta annetun ratkaisun oikeusvoimaan, niin voinkin hyvällä syyllä keskittää tutkimuksen koskemaan kysymystä siitä, onko tällöin vastasaamisen olemassaolo oikeusvoimaisesti vahvistettu.

Jo tässä vaiheessa on syytä todeta, ettei kuittaukseen pyrkivän vastahaastekanteen pohjalta annettu ratkaisu saa aikaan erityisiä oikeusvoimaprobleemeja. Onhan selvää, että vastahaastekanteen perustana olevan saamisen osalta saadaan aikaan oikeusvoimainen ratkaisu yhtä laajalti kuin yleensäkin velkomiskanteen johdosta annetun tuomion seurauksena. Tuo saaminen on kanteessa vaaditulta osalta — ei siis vain pro summa concurrente — tullut joka tapauksessa res iudicata -vaikutuksen piiriin.[10] Vaikeudet keskittyvätkin pelkästään väitteen muodossa suoritetun kuittausvaatimuksen johdosta annetun tuomion oikeusvoimavaikutusten arviointiin.

Useissa uusissa prosessilaeissa on menty täsmällisin säännöksin järjestämään kysymyksessä olevat väitteen muodossa esitetyn kuittaus-

7 Ks. edellisen johdosta esitystä 4:nnessä ja 5:nnessä §:ssä.

8 Vrt. tämän johdosta edellä alav:ssa 6 olevaa esitystä.

9 Kirjallisuudessa onkin pidetty silmällä parhaasta päästä vain tekstissä mainittuja tapauksia. Ks. esim. *Tirkkonen*, LM 1944 s. 31 ss. ja *Agge* s. 178 ss.

10 Vastahaastekanteen tietä esitetyn kuittausvaatimuksen johdosta annetun ratkaisun oikeusvoimasta ks. esim. *Tirkkonen*, LM 1944 s. 39; *Eckhoff*, Rettskraft s. 92.

vaatimuksen osalta esille tulevat oikeusvoimaprobleemit.[11] Meillä ei näin ole laita, joten ratkaisu on haettava tulkinnan tietä.[12]

Tuntunee houkuttelevalta ottaa lähtökohdaksi sääntö, jonka mukaan tuomion perustelut eivät tule oikeusvoimasta osallisiksi.[12] Eihän voitane kieltää, että kanteen ratkaisun kannalta kuittausvaatimuksen hyväksymisen edellytykset — niihin luettuna pohjana olleen vastasaamisen olemassaolo — eivät ole muuta kuin tuon tuomion perusteluja.[13] Ja jos oikeusvoima ulotettaisiin vastasaamisen olemassaolosta annettuun lausuntoon, niin olisi se yhtä hyvin ulotettava muidenkin kuittauksen edellytyksien ratkaisuun. Ja erityisesti riita-asioissahan on äsken kerrottu oikeusvoimaa rajoittava sääntö omaksuttu.[14]

Olisi kuitenkin yksipuolista ja kevytmielistäkin tuijottaa pelkästään juuri mainittuun oikeusvoimaa rajoittavaan sääntöön. Tosin tuo sääntö tietyllä tavalla puhuu sen puolesta, että oikeusvoimavaikutukset rajoittuisivat hyväksytyn kuittausvaatimuksen vahvistamiseen. Mutta kysymystä on tarkasteltava useilta muiltakin näkökulmilta. Ovathan kuittauksen yhteydessä esillä olevat tilanteet yleensäkin siinä määrin monivivahteisia, että normaalitapauksissa sovellettavat säännöt voivat niissä joutua uuteen valaistukseen.

---

11 Näin on menetelty mm. Ruotsin NRB:ssä v:lta 1942 (17: 11_2). Samoin Norjan TL 163_2 §, Saksan ZPO 322_2 § ja Itävallan ÖZPO 411 §. Niin ikään eräiden Sveitsin kantonien lainsäädäntöihin sisältyy nimenomaisia säännöksiä kuittausvaatimuksen johdosta annetun ratkaisun oikeusvoimasta. Ks. siitä *Guldener* s. 307.

12 Paitsi Suomessa on mm. Tanskassa jätetty kuittausvaatimuksen johdosta annetun ratkaisun oikeusvoima laissa sääntelemättä. Näin on Tanskassa tehty siitä huolimatta, että siellä on voimassa suhteellisen uusi prosessilaki (v:lta 1916). Tanskan oikeuselämässä esitetyt mielipiteet ovat tästä johtuen maamme oikeuden kannalta erityisen kiintoisia. Samoin on tietenkin laita vielä suuremmalla syyllä Ruotsissa vanhan oikeudenkäymiskaaren aikana omaksuttujen ratkaisujen osalta.

13 Po. näkökohdasta on kyseistä oikeusvoimaprobleemia ratkaistaessa usein lähdetty. Näin on ollut laita erityisesti pohjoismaisessa kirjallisuudessa. Ks. esim. *Tirkkonen*, LM 1944 s. 31 ss. ja sama, Prosessioikeus pääpiirteittäin s. 260; *Kallenberg* II s. 1360; *Olivecrona*, Festskrift s. 472 ss.; *Munch-Petersen* II s. 416; *Hurwitz* s. 246.

Sääntöä, jonka mukaan tuomion perustelut jäävät tuomion oikeusvoimavaikutusten ulkopuolelle, ei tarvinne tässä yhteydessä perustella. Ks. siitä *Tirkkonen*, LM 1944 s. 32 ja siellä alav:ssa 3 mainittua kirjallisuutta sekä sama, Rikosprosessioikeus II s. 530, Prosessioikeus pääpiirteittäin s. 260 ja Zivilprozessrecht s. 53.

Kyseinen sääntö on ollut — paitsi Pohjoismaissa — myös Keski-Euroopassa vallitsevana. Toisin kuitenkin *Zeuner* (passim), jonka mielipiteistä ks. *Tirkkonen*, LM 1959 s. 904 s.

14 Rikosprosessissa on ollut pakko tehdä po. säännöstä tiettyjä melko laajakantoisia poikkeuksia. Ks. *Tirkkonen*, LM 1934 s. 115 ss. ja sama Rikosprosessioikeus II s. 548 ss.

III. Kuittausvaatimuksen prosessuaaliselle käsittelylle on — kuten jo eri yhteyksissä on käynyt ilmi — yleisesti ratkaisevaa se, nähdäänkö kuittausvaatimuksessa vastahaastekanteen kaltainen toimi vai ei. Tämä pitää paikkansa myös oikeusvoimakysymyksen osalta. Po. ongelmaa ratkaistaessa on näet mahdollista omaksua ensinnäkin seuraavat kaksi toisilleen täysin vastakkaista linjaa:

A. Kuittausvaatimuksen osaksi tullut ratkaisu saa yhtä laajan oikeusvoiman kuin vastahaastekanteenkin ratkaisu. Tämä merkitsee sitä, että koko vastasaatavan osalta tulee oikeusvoimainen ratkaisu, oli tuomio sitten hyväksyvä tai hylkäävä.

B. Kuittausvaatimuksen osaksi tullut ratkaisu ei saa lainkaan oikeusvoimaa. Tämän vaihtoehdon suhteen on kuitenkin pidettävä mielessä ne vaikutukset, joita kuittausvaatimuksen hyväksyvällä ratkaisulla edellä esitetyn mukaisesti on.[15]

Esillä olevassa kysymyksessä käsillä olevat mahdollisuudet eivät kuitenkaan rajoitu mainittuihin kahteen äärimmäiseen vaihtoehtoon. Näitä voidaan nimittäin modifioida ottamalla avuksi ns. summa concurrens eli se määrä, jolla vastakkaiset saatavat peittävät toisensa. Kolmanneksi ratkaisumahdollisuudeksi tuleekin täten seuraava:

C. *Summa concurrens* rajoittaa oikeusvoiman laajuutta. Tämä voi taas tapahtua joko hyväksyvän tai hylkäävän päätöksen taikka näiden molempien osalta.

Selostetuilla ratkaisuilla on jokaisella ollut puoltajia. Ulkomaisten prosessilakienkin omaksumat kannat ovat vaihtelevia.[16] Ensiksi otan esille A-kohdassa mainitun mielipiteen, jonka mukaan oikeusvoima kuittausvaatimuksen osalta siis olisi mahdollisimman laaja. Tämän

---

15 Ks. esitystä edellä alav:n 1 jäljessä.

16 Tässä selostettakoon eräitä kyseisistä normeista. Ruotsin NRB 17: $11,_2$:n mukaan kyseinen ratkaisu saa aina sisältöönsä katsomatta oikeusvoiman koko vastasaamisen osalta. Täydellisimmän vastakohdan po. säännökselle muodostaa naapurimaan Norjan TL $163,_2$ §, joka ei suo hylkäävälle ratkaisulle lainkaan oikeusvoimaa ja rajoittaa hyväksyvän ratkaisun oikeusvoiman kuittaukseen käytettyyn osaan. Säännös ei tosin ole sanamuodoltaan aivan selvä, mutta sitä on tulkittu kerrotuin tavoin. Ks. esim. *Alten* s. 193 ja *Skeie* II s. 22.

Saksan ZPO $322,_2$ § (L:ssa 17. 5. 1898) lausuu kuittausvaatimuksen hylänneestä ratkaisusta, että se saavuttaa oikeusvoiman vain pro summa concurrente. Itävallan ÖZPO $411,_1$ § taas asettaa sekä hyväksyvän että hylkäävän ratkaisun oikeusvoimalle mainitun laisen rajoituksen. Samalle kannalle on asetuttu eräiden Sveitsin kantonien siviiliprosessijärjestyksissä. Ks. siitä *Guldener* s. 307 alav. 34.

ratkaisun kannalle on asetuttu Ruotsin uudessa oikeudenkäymiskaaressa (NRB 17: 11,2).[17]

Puheena olevalle ratkaisumahdollisuudelle on oleellista huomattava selvyys ja suoraviivaisuus. Tästä olisi kieltämättä etua oikeuskäytännölle.[18] Mutta myös teoreettisia näkökohtia on voitu esittää kosketellun mielipiteen tueksi. Niinpä kyseisen ratkaisun kannattajat lienevät yleisesti nähneet kuittausvaatimuksen vastahaastekanteen luonteisena tai ainakin sen veroisena toimena. Tällaista tointa ei olisi myöskään oikeusvoimakysymyksen yhteydessä arvosteltava vastahaastekanteesta poikkeavin tavoin.[19] Erityisesti on kuitenkin tähdennetty sitä, että mahdollisuus toteuttaa kuittaus oikeudenkäynnissä tarvitsematta turvautua kanteen vireille saattamisen edellyttämiin toimenpiteisiin merkitsee vastaajalle varsin huomattavaa prosessuaalista etua. Kun pidetään tämä etu mielessä, olisi oikein ja kohtuullistakin, että vastaaja saisi myös kärsiä täydellisestä oikeusvoimavaikutuksesta koituvan riskin. Olisi siis sovellettava siviilioikeudellista sääntöä *eius periculum cuius commodum.* Muutoin muodostuisi tilanne hänelle liian suotuisaksi, ja riitapuolten keskeinen tasapaino saattaisi joutua syrjäytetyksi.[20]

Toisaalta olisi otettava varteen, ettei täydellisestä oikeusvoimavaikutuksesta koituisi v a s t a a j a l l e yksinomaan vaaraa vaan myöskin hyötyä. Mikäli näet vastasaatava ylittäisi kannesaatavan, saisi vastaaja — kuittausvaatimuksen tultua hyväksytyksi — oikeusvoimaisen ratkaisun siltäkin osalta vastasaatavaa, joka on ylittänyt kannesaatavan.

---

17 Kun seuraavassa selvitellään laajan oikeusvoimavaikutuksen puolesta puhuvia näkökohtia, kiinnitetäänkin erityinen huomio Ruotsin NRB:n po. kohdan perusteluihin.

18 Selvyyden ja yhtenäisyyden mukanaan tuomia etuja on tähdentänyt mm. *Agge* (s. 184), joka itse ei kylläkään lukeutunut po. mielipiteen kannattajiin.

19 Po. tapaan meillä *Erich* (JFT 1907 s. 40, erityisesti alav. 1), joka näyttää pitäneen haasteen tarpeettomuutta kuittausvaatimuksen ainoana erona vastahaastekanteesta. Samaa lienee pidetty silmällä myös Ruotsin NRB:n kuittaussäännöksiä laadittaessa. Tosin oikeusvoimanormin perusteluina ei selvästi tuoda julki kuittausvaatimuksen rinnastusta vastahaastekanteeseen (ks. PLB II s. 224 s.), mutta lainsäätäjän tarkoitus käy muista kohdista selville. Ks. esim. PLB II s. 149 s. ja s. 152. Ks. myös *Rodhe* s. 73.

Sveitsissä esitetyistä käsityksistä ks. *Gautschi* s. 199 ss. ja *de Kotzebue* s. 354 ss. Erityisesti de Kotzebuen ajatuksen kulku on ollut tekstissä mainitun kaltainen.

20 Parhaasta päästä näillä näkökohdilla on perusteltu Ruotsin NRB:n kyseistä oikeusvoimasäännöstä. Ks. PLB II s. 224 s.

Samaan tapaan meillä *Wrede,* Kvittning s. 95. Ks. myös *Husberg* s. 34 ss. ja *Zeuner* s. 94.

Hänhän saattaisi myöhemmin vaatiessaan tuota ylimenevää osaa vain viitata aikaisempaan kuittausvaatimuksen johdosta annettuun ratkaisuun tarvitsematta käydä prosessia sen enempää.[21]

Lisäksi on kiinnitetty huomiota eräisiin näkökohtiin, joiden on arveltu kantajan kannalta puoltavan laajaa oikeusvoimavaikutusta. Mikäli kuittausedellytysten olemassaolo ex ante on ollut ilmeistä, olisi hänen taholtaan ollut asianmukaista vaatia vain saatavain erotusta tai — saatavain ollessa yhtä suuret tahi vastasaatavan ollessa suurempi — olla panematta oikeudenkäyntiä lainkaan edes vireille. Ainakaan näissä tapauksissa ei laajasta oikeusvoimavaikutuksesta tulisi hänelle kohtuuttomuutta. Jos taas kuittausvaatimus on tullut tuomiossa hylätyksi, olisi tämän ratkaisun laajasta oikeusvoimasta kantajalle tietysti pelkkää etua.[22] Ja tällainen ratkaisu tuntuisi hänen kannaltaan myös oikeudenmukaiselta. Kantajahan on mahdollisesti kärsinyt vastapuolen kuittausvaatimuksen johdosta melkoista haittaa oikeudenkäynnin pitkittymisen ja lisäkustannusten muodossa.[23]

Kuittausvaatimuksen esittämiseen liittyvä vaara olisi myös omansa vähentämään kuittausvaatimuksia. Jos näet vastaajalla ei olisi käsillä tarpeellista aineistoa pystyäkseen joltisellakin varmuudella saamaan vastasaatavansa hyväksytyksi, hänen kannattaisi jättää kuittausvaatimus esittämättä. Täten tulisivat oikeudenkäynnit nopeammiksi, mistä olisi hyötyä sekä kantajalle että koko oikeuselämälle.[24]

Tuomioistuintoiminnan näkökulmasta voidaan niin ikään huomauttaa, että tuomioistuinten jäsenet joutuvat etsiessään kuittausvaatimuksen johdosta annettavalle ratkaisulle oikeaa sisältöä muodostamaan mielipiteensä yhtä perusteellisesti kuin itse kanteenkin osalta. Ja kun näin on laita, voitaisiin vallan hyvin suoda kuittausvaatimuksen ratkaisevalle tuomion osalle sama oikeusvoima kuin tuomioille yleensäkin.

---

21 Tähän tapaan *Seuffert* arvostellessaan Saksan ZPO:n kyseistä oikeusvoimasäännöstä (322 §:ää), joka rajoittaa res iudicatan pro summa concurrente. Ks. ZZP 16 s. 470 s.

22 Kantajan tekstissä mainittuun hyötyyn on yleensä kiinnitetty vähän huomiota. Vrt. esim. NRB:n perusteluja, joissa po. näkökohta on jätetty syrjään. Ks. PLB II s. 224 s.

23 OK 21: 4_2:n säännökset tarjoavat mahdollisuuden kuittausvaatimuksen aikaansaaman viivytyksen huomioon ottamiselle oikeudenkäyntikulujen korvaamisessa. Ks. myös KKO 1949 II 170.

24 Po. näkökohtaa ovat Ruotsin NRB:n kuittaussäännöksen arvostelijatkin pitäneet merkittävänä etuna. Ks. esim. *Ekelöf*, Kompendium I s. 267.

Tuskinpa siihen mitään oikeusvaaraa sisältyisi.[25] Samalla saavutettaisiin yhdenmukaisuus muihin asiaratkaisuihin verrattuna. Tuntuisi myös siltä, että melkoinen määrä tuomioistuinten vaivannäköä menisi hukkaan, jos kuittausvaatimuksen johdosta annetulle ratkaisulle ei oikeusvoimaa suotaisi. Vastakkainen järjestely olisi siis myös epätaloudellinen.[26]

IV. Ei sopine kieltää, että kosketellut näkökohdat ovat ainakin osittain melko painavia. Niiden valossa ei olekaan ihmettelemistä siinä, että kanta, jonka mukaan vastahaastekanteen ja kuittausvaatimuksen johdosta annettujen ratkaisujen oikeusvoimavaikutukset samastuisivat, on saanut kannatusta, paitsi — kuten edellä on todettu — Ruotsin uudessa oikeudenkäymiskaaressa, myöskin oikeustieteessä. Niinpä meillä *Wrede* asettui kuittausta käsittelevässä väitöskirjassaan tämän mielipiteen puolelle.[27] Kuitenkin on puheena olevaa ratkaisua vastaan esitetty useita ja osaksi varsin painavia huomautuksia.

---

[25] Näin Sveitsissä *de Kotzebue* s. 356. Vrt. myös *Kallenberg,* SvJT 1916 s. 216 s.

[26] Ks. esim. *Pollak,* Grünhut 22 s. 526 ss.

[27] Ks. *Wrede,* Kvittning s. 95 s. ja 187 s. Wreden myöhemmästä kannasta ks. myöhempänä alav. 57 kohdalla. — *Granfelt* lienee myös ollut laajan oikeusvoimavaikutuksen kannalla. Ks. JFT 1926 s. 191 ja sen johdosta *Tirkkonen,* LM 1944 s. 39 alav. 22. Mutta kun Granfelt samalla oli sitä mieltä, että vastasaamisen osalta oli noudatettava ns. likvidabiliteettisääntöä (ks. siitä s. 186 ss.), ei tällä hänen kannanotollaan olisi ollut kovinkaan suurta merkitystä muutoin kuin hyväksytyn kuittausvaatimuksen osalta. Olisihan epäselviin vastasaamisiin perustuvat kuittausvaatimukset yleensä ollut jätettävä hänen mukaansa äsken mainitun säännön perusteella tutkimatta.

Niin ikään *Kallenberg* aikaisemmassa tuotannossaan samasti — joskin empien — vastahaastekanteen ja väitteen tietä julkituodun kuittausvaatimuksen johdosta annetun ratkaisun oikeusvoimavaikutukset. Ks. SvJT 1916 s. 216 s. Sittemmin Kallenberg useissa eri yhteyksissä puolusti perusteellisesti kantaa, jonka mukaan väitteen pohjalta esitetyn kuittausvaatimuksen ratkaisu ei saavuttaisi oikeusvoimaa. Ks. Kallenberg II s. 1346 ss. ja siellä mainittuja kohtia.

Oikeushistorian kannalta voidaan todeta, että *von Savignyn* mielipiteet ovat aikanaan merkinneet paljon käsityksille oikeusvoiman objektiivisesta laajuudesta ja niin ikään kuittausvaatimuksen johdosta annetun ratkaisun oikeusvoimasta. Po. tutkijan lähtökohtana oli käsitys, että tuomioistuimen oli pidettävä aikaisempia tuomioita tosina ja oikeina. Tämä välttämättömyys ei ulottunut vain tuomioiden lopputuloksiin vaan samalla niiden perusteluihin. Kuittausvaatimusten ratkaisun osalta tämä johti siihen, että vastasaamisesta kokonaisuudessaan saatiin oikeusvoimainen ratkaisu, oli sitten po. vaatimus tuomiossa hyväksytty tai hylätty. Ks. *von*

Ensinnäkin on rinnastuksesta vastahaastekanteeseen, joka yleensä näyttää melko voimakkaasti vaikuttaneen po. kannan omaksuneitten tutkijain ajatuksen kulkuun, uskallettua tehdä ehdottomia johtopäätöksiä. Kuittausvaatimus poikkeaa sentään siinä määrin vastahaastekanteesta, että analogiatulkintojen suhteen on noudatettava erityistä varovaisuutta. Tosin ei pelkästään siitä seikasta, että kuittausvaatimusta ei ole esitetty haasteen muotoja käyttäen, saada ratkaisevaa tukea oikeusvoiman rajoitusten hyväksi. Myöskin siviiliprosessissa on näet mahdollista oikeudenkäynnin kestäessä kannetta tietyissä suhteissa suullisesti ilman uutta haastetta laajentaa, ja nämä laajennukset tulevat myös oikeusvoimasta osallisiksi. Niinpä voidaan eräitä liitännäisiä vaatimuksia täten esittää.[28] Mutta toiselta puolen ei sentään voitane arvioida haasteen tarpeettomuutta pelkästään kuittauksen toteuttamisen hyväksi järjestetyksi helpotukseksi, jolle ei olisi oikeusvoiman kannalta suotava erikoista arvoa.[28a] Ja edellä kosketeltu toimivaltakysy-

---

Savigny, System des heutigen römischen Rechts VI s. 362 ss. sekä kyseisten mielipiteiden johdosta *Olivecrona,* SvJT 1940 s. 182 ss. ja *de Kotzebue* s. 355.

Viime vuosisadan loppupuolella von Savignyn mielipiteet saivat osakseen melkoista kritiikkiä. Niinpä yhdistyneen Saksan lainsäädäntökään ei seurannut hänen linjojaan. Ja puolustettaessa kuittausvaatimuksen johdosta annetun ratkaisun mahdollisimman laajaa oikeusvoimavaikutusta ei ole enää lähdetty von Savignyn tavoin tuomion perusteluista. Näin on ollut laita nimenomaan Pohjoismaissa, missä on yleisesti asetettu säännöksi, etteivät tuomion perustelut saavuta oikeusvoimaa.

Tekstissä mainitulla kannalla olleista uudemmista keskieurooppalaisista tutkijoista mainittakoon erityisesti sveitsiläinen *de Kotzebue* (s. 304 ss.). Hänen kantansa johdosta ks. *Tirkkonen,* LM 1947 s. 540 s.

Mainittakoon, että tunnettu itävaltalainen prosessualisti *Klein* näyttää vastoin kotimaansa siviiliprosessijärjestyksessä omaksuttua kantaa (ks. siitä edellä alav. 16) pitäneen laajaa oikeusvoimavaikutusta suositeltavana järjestelynä. Ks. Klein, Vorlesungen s. 212 s. Samaan tapaan Saksan osalta *Pagenstecher.* Ks. RheinischeZ 11 s. 118. Ks. myös *Kleinfeller* s. 235. Mahdollista on, että ensiksi mainitun tutkijan ajatukset ovat saaneet myös po. kohdassa vastakaikua Ruotsin NRB:tä säädettäessä. Ovathan hänen mielipiteensä saaneet Ruotsissa ja yleensä Pohjoismaissa osakseen melkoista ymmärtämystä. Ks. sen johdosta esim. *Tirkkonen,* Juhlajulkaisu T. M. Kivimäki s. 414 s. ja *Ekelöf,* Grundbegrepp s. 179 s.

[28] Ks. *Ellilä,* DL 1939 s. 397 s. ja *Tirkkonen,* Prosessioikeus pääpiirteittäin s. 127. Tosin kuittausvaatimuksen yhteydessä ei ole kyseessä kanteen laajentaminen. Mutta tuomioistuimen tutkittavien ongelmien piiri kuitenkin kasvaa.

Rikosprosessissa ei vastahaastetta tarvita, vaan vastaaja voi esittää vastavaatimuksensa suullisesti. Sen takia po. prosessilajin osalta puhutaankin vain vastakanteesta. Ks. *Tirkkonen,* mt. s. 121 s.

[28a] Toisin kuitenkin ilmeisesti *Granfelt,* JFT 1926 s. 191 s. Ks. myös *Gautschi* s. 119 ss. ja 168 s.

mysten järjestely kuittauksen yhteydessä osoitti siinä määrin vastahaastekanteesta poikkeavia piirteitä, että po. rinnastuksen arvo osoittautuu melko suhteelliseksi.[29]

Mitä tulee siihen seikkaan, että tuomioistuinten on pakko kuittausvaatimusta ratkaistessaan huolellisesti perustellen muodostaa kantansa, niin tuomioistuimet joutuvat kyllä tuomitsemistoiminnassaan luomaan tunnollisen harkinnan jälkeen paljonkin sellaisia kantoja, jotka eivät oikeusvoimaa saavuta siitä huolimatta, että ne on tuotu tuomiossa ehkä hyvinkin laajalti julki. Tällaisia lausuntoja ovat tavallisesti esim. ennakkoluonteisista oikeussuhteista annetut ratkaisut. Niinpä myös po. näkökohdan merkitys on varsin suhteellinen.[30]

Kantajalta taas ei voitane yleensä vaatia sitä, että hän, ollessaan tietoinen vastasaatavan olemassaolosta, kanteessaan vaatisi ainoastaan saatavien erotusta tai ettei hän eräissä tilanteissa, joista edellä on jo ollut puhetta, edes panisi oikeudenkäyntiä vireille. Eihän kuittaus suinkaan ole — kuten edellä on mainittu — mikään ipso iure tapahuva ilmiö. Siihenhän vaaditaan tiettyä reagoimista. Eikä kantaja voi useinkaan etukäteen arvostella, miten hänen vastapuolensa tulee asiassa suhtautumaan. Ja onhan velkojalla velvoiteoikeuden mukaan oikeus vaatia maksua saatavastaan tarvitsematta edes määritellä kantaansa kuittauksen soveltamisesta.[31] Tosin käytännössä esiintyy silloin tällöin tapauksia, joissa kantaja on jo kanteessa ottanut edellä kerrotuin tavoin huomioon vastapuolen vastasaatavan. Mutta mitään velvollisuutta hänellä ei siihen ole. Eikä vastasaatavan huomiotta jättämistä voida prosessuaaliseltakaan kannalta ilman muuta pitää sellaisena epäkorrektina menettelynä, jonka johdosta olisi kantajaa »rangaistava» laajan oikeus-

[29] Ks. 8:tta §:ää ja siellä erityisesti s. 207 ss.

[30] Toiselta puolen en antaisi — kuten esim. *Rabenius* on menetellyt (SvJT 1918 s. 189) — mainittavaa merkitystä sille seikalle, että tuomioistuimen tutkinta ei olisi kuittausvaatimuksen osalta yhtä seikkaperäistä ja perusteltua kuin itse kanteen osalta. Kun kerran kuittausvaatimus on otettu tutkittavaksi, niin täytynee näet tuomioistuimen käsillä olevan aineiston pohjalta mahdollisuuksiensa mukaan tunnollisesti muodostaa kantansa. Tosin ei voitane kieltää, että vasta muutoksenhakuasteissa esitetyn kuittausvaatimuksen ratkaisu meillä noudatettavassa kirjallisessa menettelyssä jo kyselyoikeuden käytön puuttumisesta johtuen ei aina voi perustua aukottomalle pohjalle. Mutta näinhän on laita useissa muissakin tilanteissa, joissa lisää materiaalia on esitetty vasta ylemmissä instansseissa.

Eri asia on, että laaja oikeusvoimavaikutus pakottaa asianosaiset hankkimaan täydellisemmän aineiston kuin muuten olisi tapahtunut. Tähän po. vaikutusta vastaan puhuvaan näkökohtaan on kyllä syytä kiinnittää huomiota.

[31] Vrt. edellisen johdosta s. 137 ss.

voiman hänelle ehkä tuomilla haitoilla. Sitä paitsi ei oikeusvoimasäännöstön tarkoituksiinkaan soveltune käyttää laajaa oikeusvoimaa prosessuaalisena pakkokeinona.[32]

Kuittauksen prosessuaalisen järjestelyn vastaajalle tuottamalle hyödylle sitä vastoin tuntuisi olevan syytä antaa arvoa po. oikeusvoimakysymystä arvioitaessa. Mutta myös tätä näkökohtaa on mahdollista silmäillä eri puolilta. Oikeudenkäynnin kannalta on kosketeltua hyötyä pidetty velkomusjuttujen vastaajille tarpeellisena, hänellä kun kantajan vaatimusten kohteeksi joutuneena on prosessissa heikko asema. Hänen puolustuksensa suosiminen olisi tämän takia oikeuspoliittisesti järkevää.[33] Ja onhan Suomen oikeudessa yleensäkin oltu kuittaukseen nähden selvästi myönteisellä kannalla, kuten edellä olevasta esityksestä jo lienee selville käynyt.[34] Tämä suopeus voidaan oikeusvoimakysymyksen kannalta arvioida siten, että vastaajan olisi sallittava ilman oikeusvoimavaikutusten mukanaan tuomia vaaroja tehdä kuittausvaatimuksia. Vastakkainen järjestely saattaisi tehdä kuittausvaatimusten esittämisen vaaralliseksi, mikä taas johtaisi kuittausvaatimusten aiheettomaan vieroksumiseen.[35]

Äsken mainitulla pyrkimyksellä suosia vastaajaa ei siviiliprosessissa yleensä ole prosessuaalisena periaatteena mainittavaa asemaa eikä missään tapauksessa sellaista merkitystä kuin rikosprosessissa. Vallitseehan siviiliprosessissa asianosaisten tasa-arvoisuuden periaate.[36] Tosin eräissä yksittäisissä kohdissa voitaneen siviiliprosessissakin puhua vastaajan aseman suosimisesta. Tällaisena lienee syytä pitää OK 10: 1,1:n

---

32 Näin *Olivecrona,* Festskrift s. 477. — Oikeusvoimasäännöstön perustasta ja tarkoituksesta ks. *Tirkkonen,* Oikeusvoimasta s. 34 ss., *Kallenberg* II s. 1242 ss. ja *Bötticher,* passim.

33 Tekstissä kosketellulla kohtuusnäkökohdalla on perusteltu Norjan TL:n kuittaussäännöstä (ks. sen sisällöstä edellä alav. 16). Ks. *Eckhoff,* Rettskraft s. 88 s. *Olivecrona* (SvJT 1940 s. 194) on tähdentänyt myöskin sitä, että oikeusvoiman puuttuminen takaa vastaajalle hänelle toivottavan vapauden puolustautumisensa järjestämisessä.

Po. näkökohta liittyy läheisesti kuittausvaatimuksen luonnehtimiseen puhtaaksi puolustuskeinoksi, josta tulee myöhempänä puhetta.

34 Lisäksi viitattakoon myöhempänä olevaan esitykseen kuittauksesta konkurssissa.

35 Ks. *Olivecrona,* Festskrift s. 479. — Myöskin *de Kotzebue* (s. 343) on kiinnittänyt huomiota po. näkökohtaan, joskin hän on päätynyt puoltamaan laajaa oikeusvoimaa.

36 Ks. sen johdosta *Tirkkonen,* Prosessioikeus pääpiirteittäin s. 19 sekä *Halila,* Todistustaakan jaosta s. 88 ja siellä alav:ssa 37 mainittua kirjallisuutta.

säännöstä riitajuttujen yleisestä oikeuspaikasta.[37] Ja onhan myös kuittauksen sallittavuus omansa helpottamaan vastaajan asemaa velkomisjutuissa. Vaikkakin kuittauksen järjestely oikeudenkäynnissä perustunee pääasiassa siihen, että materiaalisen oikeuden tarpeet on myös prosessissa huomioon otettava, merkitsee tämä prosessissa juuri velkomusjuttujen vastaajalle suotua etua.

Mutta toisaalta voidaan viitata edellä jo mainittuun siviilioikeudelliseen periaatteeseen *eius periculum cuius commodum,* mikä puoltaa laajaa oikeusvoimaa. Ja oikeuselämämme tuntee muutenkin sellaisia järjestelyjä, että tietyissä oikeussuhteissa noudatetaan samalla kertaa ankaruutta ja lempeyttä ikäänkuin toistensa vastapainona. Tällaisia järjestelyjä tavataan niin hyvin materiaalisen oikeuden kuin prosessioikeudenkin alalla.[38] Ja erityisesti kuittauksen alalta voitaneen mainita, että myöskin meillä on viime aikoina ryhdytty asettamaan esteitä kuittauksen toteutumisen tielle. Tässä suhteessa viitattakoon KS 33,2 §:n (L:ssa 31. 1. 1935) ja OK 30: 20,2:n (L:ssa 7. 1. 1955) säännöksiin.[39]

Juuri esitetyn valossa näyttää siltä, että kuittauksesta vastaajalle olevasta hyödystä voidaan saada melko pätevää tukea sekä puolesta että vastaan po. ongelmaa ratkaistaessa. Ja myös pitää paikkansa, että laaja oikeusvoimavaikutus on omansa toiselta puolen vähentämään turhien kuittausvaatimusten esittämistä ja toiselta puolen ehkä myös joskus johtamaan aihettomaan varovaisuuteenkin po. vaatimusten teossa. Suppea oikeusvoimavaikutus puolestaan saa kummassakin suhteessa aikaan vastakkaisen tuloksen. Lainsäätäjä voi tietenkin ottaa nämä vaikutukset varteen järjestäessään kyseistä oikeusvoimatilannetta. Ratkaisevaa merkitystä niille ei kuitenkaan voitane aukkotulkinnassa suoda.

V. Huolimatta tietystä perustelluisuudestaan eivät ne näkökohdat, jotka puhuvat laajan oikeusvoimavaikutuksen puolesta, pystyne tekemään vakuuttavaa vaikutusta. Olisiko sitten täysin vastakkainen järjestely oikea? Edellä kosketeltu sääntö tuomion perustelujen jäämisestä oikeusvoiman ulkopuolelle puhuu — kuten jo edellä on todettu —

---

37 Tekstissä mainitun, eri maissa yleisesti omaksutun oikeuspaikkasäännöksen perusteista ks. *Wrede—Palmgren* I s. 152 ja *Kallenberg* I s. 295.

38 Kauppaoikeuden osalta viitattakoon oikeuselämän suhtautumiseen kauppiaaseen. Ks. siitä *Cederberg,* LM 1925 s. 15 ss.

Rikosprosessissa taas puolustuksen suosimisen periaate lieventää syytetyn alistettua asemaa. Ks. *Tirkkonen,* Rikosprosessioikeus I s. 30 ss.

39 Ks. edellisen lainkohdan johdosta s. 348 ss. ja jälkimmäisen johdosta s. 207 s.

huomattavan voimakkaasti vastakkaisen ratkaisun puolesta. Tätä mahdollisuutta tukemaan on tuotu julki myös eräitä muita syitä. Niinpä oikeustieteessä on haluttaessa rajoittaa kuittausvaatimuksen johdosta annetun ratkaisun oikeusvoimavaikutuksia usein huomautettu, ettei kuittausvaatimus olisi muuta kuin pelkkä a s i a v ä i t e. Tämä seikka jo tekisi sopimattomaksi ulottaa oikeusvoimaa kyseiseen ratkaisuun.[40] Samalla on tavallisesti tähdennetty sitä, että kuittausvaatimus on vain puolustuskeino, jolle ei olisi suotava hyökkäyskeinon, kanteen, ominaisuuksia eikä liioin vaikutuksiakaan.[41]

Asiaväitteen käsite on melko epävarma. Näin on laita eritoten, jos halutaan tarkasti rajoittaa kanteen ja asiaväitteen sisällöt toisistaan. Tuodaanhan vastaajan asiaväittein monesti julki sellainen seikka, jonka vastakohtaan kantaja on joko nimenomaan tai konkludenttisesti nojautunut.[42] Ja oikeuselämä tuntee tapauksia, joissa asiaväitteen ansiosta tuomioistuimen tutkittaviin joutunut kysymys kiistattomasti tulee oikeusvoimasta osalliseksi.[43] Mutta kun vastaaja on turvautunut pelkkään »väitteeseen» eikä ole käyttänyt hänellä ollutta vastahaastekanteen mahdollisuutta, voidaan katsoa vastaajan tällä tuoneen julki, ettei hänen intressissäänkään ole ollut muuta kuin kuittauksen aikaansaaminen. Hän ei ole ainakaan halunnut — mikäli vastasaaminen on ollut kannesaamista suurempi — saada tuomioistuimen arvovaltaista lausuntoa siltä osalta vastasaamista, mikä on ylittänyt kannesaamisen. Jos hän olisi tahtonut saada tuomioistuimen tuomion koko vastasaamisestaan, olisi hänellä yleensä ollut tilaisuus turvautua vastahaastekanteeseen.[44] Ei voitanekaan kieltää, että tämä näkökohta puhuu tietyllä tavalla laajaa oikeusvoimavaikutusta vastaan.

---

40 Näin Pohjoismaissa erityisesti *Kallenberg* (II s. 1348 ja JFT 1925 s. 105 s.). Vrt. myös esim. *Munch-Petersen* II s. 419.

41 Myöskin tätä on *Kallenberg* tähdentänyt (II s. 1358 s., vrt. myös SvJT 1916 s. 136 s.), ja hänen ajatuksen kulkunsa on meillä hyväksynyt *Tirkkonen* (LM 1944 s. 42). Ks. myös *Olivecrona,* Festskrift s. 463 ss. ja *Eckhoff,* Rettskraft s. 88 s. Po. näkökohdan johdosta ks. lisäksi *Wrede—Sjöström—Tirkkonen* s. 178 ja *Gautschi* s. 119 ss.

42 Näin on laita erityisesti silloin, kun kantaja on perustanut vaatimuksensa tiettyyn oikeustoimeen ja vastaaja väittänyt po. oikeustointa pätemättömäksi. Vrt. tämän johdosta *Halila,* Todistustaakan jaosta s. 42 ss.

43 Tässä suhteessa voidaan viitata eritoten kysymykseen saamisoikeuden vanhentumisesta. Siihenhän ei tuomioistuinmenettelyssä kiinnitetä huomiota muutoin kuin velallisen tehtyä siitä väitteen. Ks. *Rekola* II s. 356 ss.

44 Ks. *Olivecrona,* Festskrift s. 482 ja *Hurwitz* s. 247.

Tosin on syytä kiinnittää huomiota siihen, että vapaamuotoinen kuittausvaatimus on esitettävissä eräissä sellaisissa tilanteissa, joissa vastahaastekanteen käyttö ei käy päinsä. Näinhän on laita esim. muutoksenhakuasteissa tapahtuvan kuittauksen osalta.[45] Mutta tässä tapauksessa on käsillä kuittauksen toteuttamisen hyväksi toteutettu väljennys. Ja kun muutoksenhakuasteissa tapahtuvalla kuittausvaatimuksen tutkimisella on meillä tietyt puutteensa, on laajan oikeusvoimavaikutuksen suomisella tällöin omat heikkoutensa. Niinpä juuri muutoksenhaussa tapahtuvan kuittauksen kohdalla on erityiset syyt epäillä laajan oikeusvoimavaikutuksen tarkoituksenmukaisuutta.[46] Ja vielä suuremmassa määrässä on näin laita niissä poikkeuksellisissa tilanteissa, joissa velallisella on lupa käyttää kuittaukseen jonkun muun henkilön vastasaaminen. Eihän voitane pitää suotavana esim. sellaista järjestelyä, että takausmiehen tehtyä kuittausvaatimuksen päävelallisen vastasaamisen perusteella tämän saamisen olemassaolo tulisi oikeusvoimaisesti ratkaistuksi tuomioistuimen hylättyä takausmiehen kuittausvaatimuksen.[47] Tällainen lopputulos olisi päävelalliselle kerrassaan kohtuuton.[48] Kyseinen esimerkki osoittanee, että on olemassa ainakin eräitä sellaisia tapauksia, joissa oikeusvoimavaikutus johtaisi varsin sopimattomiin seurauksiin.[49]

Hyökkäyksen ja puolustuksen käsitteet ovat puolestaan niin hyvin politiikassa kuin juridiikassakin epätäsmällisiä ja suhteellisia ilmauk-

---

45 Ks. s. 207 ss.

46 Toisin on tietysti asian laita, jos menettely muutoksenhakuasteissakin on suullista.

47 Ks. takausmiehen po. kuittausoikeudesta s. 73 ss. — Edellä on lisäksi (s. 172) ollut puhetta siitä, ettei takausmies voi panna vireille vastahaastekannetta päävelallisen vastasaamisen perusteella. Tämän kannan perustelut johtavat myös siihen tulokseen, ettei takausmiehen suorittama kuittausvaatimus po. vastasaamisen perusteella voi johtaa oikeusvoimaiseen ratkaisuun po. saamisen olemassaolosta.

48 Takausmiehen kuittausoikeuden perusteet nojautuvat lisäksi puhtaisiin suoritusintresseihin. Perimisintressiähän hänellä tietenkään ei ole. Tämäkin näkökohta puoltaa oikeusvoimavaikutusten epäämistä.

49 Yleensäkin niissä tapauksissa, joissa kuittaukseen on lupa käyttää jonkun toisen henkilön vastasaatava, on oikeusvoiman suominen kuittausvaatimuksen ratkaisulle epätarkoituksenmukaista.

Saksan oikeustieteellisessä kirjallisuudessa on virinnyt keskustelu lisäksi siitä, miten kyseisen oikeusvoimavaikutuksen subjektiivinen ulottuvuus olisi järjestettävä velallisen käytettyä kuittaukseen velkakirjan luovuttajalta olevan vastasaamisensa. Ks. siitä *Hellwig*, Rechtskraft s. 405.

sia.[50] Niinpä oikeudenkäynnissä esitetty kuittausvaatimus on siviilioikeuden terminologian valossa ns. defensiivistä kuittausta, kuten jo edellä on todettu. Mutta myöskin vastahaastekanteen tietä tapahtuva kuittaus sopii tuon defensiivisen kuittauksen piiriin. Onhan tällöinkin kyseessä vastapuolen perimistoimenpiteiden aikaansaama reagointi. Ja jos pidetään silmällä kuittauksen materiaalista merkitystä, niin on siinä sekä »hyökkäystä» että »puolustusta». Onhan kyseessä samalla kertaa pääsaatavan maksu ja vastasaatavan periminen.[51] Kun prosessioikeuden kannalta on tähdennetty kuittausvaatimuksen asemaa puolustuskeinona, on kuitenkin nähtävästi pidetty silmällä ensi kädessä sitä edellä jo kosketeltua seikkaa, että vastaaja, joka on esittänyt kuittausvaatimuksen vastahaastekanteeseen turvautumatta, ei pyydä muuta kuin kuittausta. Nimenomaan hän ei pyydä tuomioistuinta vahvistamaan vastasaamisensa olemassaoloa, kuten tapahtuu vastahaastekanteessa. Tämähän on eroavuus, mikä pitää paikkansa yleisesti ja mikä niin ikään tukee oikeusvoimavaikutuksen rajoittamista.[52]

Kuittausta koskevan tahdonilmaisun kannalta voitaneen sanoa, että vastasaamisen olemassaolo kieltämättä on kuittausoikeuden hyväksymisen keskeisiä edellytyksiä. Tästä huolimatta ei ole välttämätöntä, että käytettäessä tuomioistuintietä pakollisen kuittauksen toteuttamiseksi olisi katsottava kielteisen tuloksen johtavan oikeusvoimaiseen ratkaisuun vastasaamisen olemassaolosta. Kysymyksessähän on sentään vain kuittauksen edellytys eikä itse kuittausoikeus. Eikä vastasaami-

50 Kyseisten käsitteiden ominaisuuksiin on jouduttu kiinnittämään huomiota myös todistustaakan jakoa arvioitaessa. Ks. *Halila,* Todistustaakan jaosta s. 89 ss.

51 Po. materiaalisen näkökohdan on havainnut *Kallenberg* (Rättsmedlen s. 190 alav. 8). Ks. myös *Olivecrona,* Festskrift s. 463 s.

Muotoamisoikeuden käyttöön liittyy niin ikään jo sinänsä tietty »offensiivinen» piirre.

52 Erityisen selvänä ilmenee puolustuksenomainen piirre eventuaalisessa kuittausvaatimuksessa. Siinähän on kuittaus vain toissijaisena keinona puolustuksessa. On kuitenkin syytä huomauttaa siitä, ettei eventuaalisen kuittauksen mahdollisuutta voida — kuten joskus on tehty (ks. esim. *Eckhoff,* Rettskraft s. 88) — pitää todisteena po. oikeusvoimavaikutuksen puuttumisen puolesta. Voidaanhan myöskin vastahaastekanteen tietä esitetty kuittausvaatimus tehdä eventuaalisesti.

Mainittakoon, että *de Kotzebue* (s. 326 s.) on arvellut eventuaalikuittauksen yhteydessä esille tulleen ns. »Beweiserhebungstheorien» edellyttävän vastahaastekanteen ratkaisun osaksi tulevan oikeusvoiman veroista oikeusvoimaa. Kun näet myöskin eventuaalisen kuittausvaatimuksen ollessa selvä kantaja joutuu esittämään näyttöä saamisestaan, olisi vastasaamisen käsittely oleva samanlainen kuin vastahaastekanteenkin yhteydessä ja samaten tuomion oikeusvoimaa vastasaamisen osalta yhtä laaja. Tätä ajatuksen kulkua ei voida hyväksyä. Vrt. sen johdosta s. 201 ss.

sen tarvitse tulla tuomioistuimen tutkittavaksi muussa suhteessa kuin kuittausoikeuden hyväksymisen edellytyksenä. Enempäähän ei ole pyydettykään.[53] Kuittausvaatimus, mitä ei ole kanteen muodossa esitetty, tuo kyllä oikeudenkäynnin kohteeseen oman lisänsä. Mutta tänä lisänä ei liene muuta kuin asianomainen muotoamisoikeus.[54] Tuomioistuin joutuu vahvistamaan ainoastaan sen, onko tuo muotoamisoikeus esittämishetkellään ollut olemassa. Tämän vahvistamisen perusteisiin oikeusvoimaa ei ilman muuta voitane ulottaa.

VI. Puheena olevan ratkaisun oikeusvoimavaikutuksen rajoittaminen *pro summa concurrente* on kanta, mikä on omaksuttu eräiden maiden, esim. Saksan ja Itävallan, lainsäädännössä.[55] Tällä ratkaisulla oli myöskin selvää kannatusta Ruotsin tuomioistuinkäytännössä ennen uuden oikeudenkäymiskaaren voimaan tulemista.[56] Ja meillä *Wrede* soi myöhemmässä tuotannossaan kuittausvaatimuksen hylänneelle ratkaisulle täydellisen oikeusvoiman, mutta rajoitti hyväksyvän ratkaisun oikeusvoiman vain siihen osaan vastasaamista, mikä oli kuittaukseen käytetty.[57]

Onkin todettava, että tähän järjestelyyn ei voida kohdistaa yhtä ankaraa arvostelua kuin laajaan oikeusvoimavaikutukseen. Viimeksi mainitun kielteiset puolet näet tulevat esille kärjistettyinä niissä tapauksissa, joissa vastasaaminen on ollut kannesaamista suurempi.[58] Pro

---

53 Ks. *Kallenberg* II s. 1359 ja *Skeie* II s. 18. Asianosaisten vaatimusten laajuuden vaikutuksesta oikeusvoiman ulottuvuuteen ks. lisäksi *Agge* s. 152 ss. ja *Sindballe,* Retskraft s. 112 ss.

54 Ei voitane pitää asianmukaisena kantaa, jonka mukaan oikeudenkäynnin kohde ei kuittausvaatimuksen esittämisen seurauksena millään tavoin muuttuisi. Joutuuhan tuomioistuin po. vaatimuksen johdosta tutkimaan kuittauksen edellytyksiä.

Oikeudenkäynnin kohde on kuitenkin siinä määrin epämääräinen teoreettinen käsite, että pelkästään sen perusteella on sopimatonta mennä tekemään johtopäätöksiä.

55 Ks. sen johdosta edellä alav. 2 ja 16.

56 Ks. NJA 1917 s. 164, 1929 s. 71, 1940 s. 505 ja 1941 s. 669. Ks. myös *Tirkkonen,* LM 1944 s. 37 ss. sekä *Olivecrona,* Domen i tvistemål s. 235 ja sama, SvJT 1940 s. 190.

Aikaisempi käytäntö lienee Ruotsissa ollut laajan oikeusvoiman kannalla. Ks. esim. *Kallenberg,* JFT 1925 s. 107 alav. 13 ja *Agge* s. 186.

57 Ks. *Wrede* II s. 243 s. ja sama, Zivilprozessrecht s. 261.

58 Ks. *Olivecrona,* SvJT 1940 s. 193 ja *Eckhoff,* Rettskraft s. 89.

NRB:n kyseisen oikeusvoimasäännöksen onkin todettu johtavan siihen, että vastaajan oman etunsa vuoksi on syytä po. tilanteessa — ainakin jos vastasaaminen

summa concurrente -ratkaisun puolesta voidaan myös lausua, että vastaajan, joka on ollut valmis uhraamaan saamisensa kuittaukseen, on ollut syytä varautua myös siihen, että hänen saamisvaateensa voi tulla oikeudenkäynnissä ainakin pro summa concurrente oikeusvoimaisesti hylätyksi. Ja juuri hylkäystapauksessahan tulee esille kyseisen ratkaisun omalaatuisuus verrattuna ratkaisuun, jonka mukaan po. oikeusvoimaa ei suoda.[59] Tähän voidaan huomauttaa, että kuittausvaatimuksen esittänyt vastaaja ei ole pyytänyt vastasaamisensa vahvistamista edes pro summa concurrente. Niinpä kertakaikkinen saamisen hylkääminen ei olisi hänen kannaltaan ainakaan kohtuullista.[60] Ja ennen kaikkea on otettava varteen, että on po. rajoitettua oikeusvoimavaikutusta vastaan tehtävissä suunnilleen samat periaatteelliset huomautukset kuin täydellistäkin oikeusvoimavaikutusta vastaan. Tuskin käy näet päinsä tulkita tilanne sellaiseksi, että vastaajan kuittausvaatimusta olisi pidettä pääsaamisen peittävältä osalta kanteen veroisena.[61] Niinpä vaikuttaisikin eräänlaiselta hätävararatkaisulta, jos hyväksyttäisiin kosketellut huomautukset ja kuitenkin asetuttaisiin pro summa concurrente -kannalle.[62]

Asianmukaiselta ei liioin tunnu sekään, että pääsaamisen suuruus eli melko satunnainen tekijä joutuisi ratkaisemaan oikeusvoiman ulottuvuuden.[63] Ja jos pääsaaminen ei ole tullut tuomiossa kokonaisuudes-

---

on kannesaatavaa huomattavasti suurempi — olla tekemättä kuittausvaatimusta tai peruuttaa se havaittuaan vastasaamisen toteen näyttämisen tuottavan vaikeuksia. Ks. *Ekelöf*, Rättegång II s. 359.

59 Jos näet kuittausvaatimus on hyväksytty, on vastasaaminen tullut joka tapauksessa pro summa concurrente kuittaukseen käytetyksi.

60 Sitä vastoin ei liene asianmukaista tässäkään tapauksessa nojautua oikeusvoimavaikutusta vastustettaessa siihen, että kuittausvaatimukset ovat yleensä eventuaalisesti tehtyjä. Ks. alav. 52.

61 Kosketeltu kanteeseen rinnastaminen lienee ollut lähtökohtana Saksan ZPO:n oikeusvoimasäännöstä laadittaessa (alkuaan ZPO 293_2 §). Ks. sen johdosta *Olivecrona*, Festskrift s. 465 alav. 1 ja siellä mainittua saksalaista kirjallisuutta.

Itävallan ZPO:n vastaavan säännöksen (411_1 §) johdosta ks. *Neumann* II § 411: VIIc.

Vrt. myös *Wrede* II s. 243 s.

62 *Olivecrona* onkin sattuvasti huomauttanut kyseisestä ratkaisusta, että se on »en medelväg, som dock bara reducerar olägenheter och ej undanröjer dem» (SvJT 1940 s. 193).

Ks. po. kannan kritiikin johdosta myös *Kallenberg* II s. 1364 ja *Klein*, Vorlesungen s. 213.

63 Ks. esim. *Baumbach—Lauterbach*in kommentaarissa olevaa lausumaa Saksan ZPO:n kyseisestä oikeusvoimanormista (§ 322: 3).

saan hyväksytyksi, tulee esille kysymys siitä, olisiko kuittausvaatimuksen tultua hyväksytyksi asetettava pohjaksi kanteessa vaadittu vai tuomiossa hyväksytty määrä.[64]

Summa concurrens -rajoitukseen turvautuminen johtaa lisäksi muihinkin komplikaatioihin. Pulmallisia tilanteita saattaa tulla esille esim. silloin, kun vastaaja on perustanut kuittausvaatimuksensa useihin vastasaamisiin, joiden yhteinen suuruus on ylittänyt kanteessa vaaditun määrän. Kuittausvaatimuksen tultua tällaisessa tilanteessa hylätyksi ei näet tuomiosta käy ilmi, minkä vastasaamisen osa olisi jäänyt kuittaukseen käyttämättä ja mihin oikeusvoima ei siis ulottuisi. Tästä seikasta olisi kuitenkin saatava selvyys, mikäli vastasaamisia jossakin myöhemmässä oikeudenkäynnissä ryhdytään perimään. Tällöin olisi nähtävästi perehdyttävä aikaisemman prosessin pöytäkirja-aineistoon, jotta sieltä löydettäisiin merkintä vastaajan po. kysymystä koskevasta mahdollisesta tahdonilmaisusta. Ellei tämä selon otto onnistuisi, tulisi esille kysymys siitä, voisiko kyseisten vastasaamisten velkoja ehkä perästäpäin tuoda po. suhteessa julki tahtonsa vai olisiko haettava johtoa niistä normeista, joiden mukaan kuittaus määräytyy yhden pääsaamisen ja useiden vastasaamisten kesken. Ja vastaavia ongelmia tulee ratkaistaviksi yleensäkin, mikäli vastasaamisena on ollut yksilöimätön osa pääsaamista suurempaa saatavaa.[65] Tosin näitä vaikeuksia ei sovi yliarvioida. Samantapaisia kysymyksiähän tulee joka tapauksessa esille silloin, kun joko pää- tai vastasaamisten puolella on ollut useita saatavia.[66] Eikä kuittaussäännöstöä selvitettäessä muutenkaan voida välttyä

---

64 Saksan ZPO:n 322_2 § näyttää sanamuotonsa mukaisesti asettavan pohjaksi sen määrän, jonka suuruisena kuittausta on vaadittu (»... bis zur Höhe des Betrags, für welche die Aufrechnung geltend gemacht worden ist ...»). Ja myös oikeustieteessä on tuota säännöstä, joka sanamuotonsa mukaisesti koskee vain kuittausvaatimuksen hylkäämistapausta, tällä tavoin tulkittu. Ks. esim. *Kleinfeller* s. 235 ja *Richard Schmidt* s. 753. Mutta usea tutkija on asettanut pohjaksi sen määrän, jonka suuruisena kannesaatava tuomiossa on tullut hyväksytyksi. Ks. *Oertmann*, Aufrechnung s. 263 ja *Stein—Jonas—Schönke* I § 322 VI: 2. Jälkimmäistä kantaa on ilmeisesti pidettävä oikeana. Eihän oikeusvoimavaikutuksista voida puhua muutoin kuin tuomion aikaansaamina.

65 Näihin vaikeuksiin on kiinnittänyt huomiota erikoisesti *Olivecrona* (Festskrift s. 480 ss., SvJT 1940 s. 193 s.). Olivecrona on pitänyt myös mahdollisena, että juuri po. vaikeuksien ansiosta NRB:tä säädettäessä ei asetuttu Ruotsin praksiksen sitä ennen omaksumalle pro summa concurrente -kannalle.

66 *Olivecrona* onkin nähdäkseni yliarvioinut po. vaikeudet eikä ole ottanut huomioon sitä, että osaksi samanlaisia pulmia joudutaan ratkaisemaan myös ulkoprosessuaalisen kuittauksen puolella.

pulmallisten probleemien pohtimiselta. Mutta joka tapauksessa syrjäytyy melkoisia vaikeuksia, jos ei lähdetä summa concurrens -linjoille. Ei voida kieltää, että tämäkin seikka on otettava varteen todisteena po. ratkaisua vastaan.

Se edellä mainittu järjestely, joka soveltaa summa concurrens -rajoitusta vain kuittausvaatimuksen hyväksymistapaukseen ja jonka Wrede myöhemmässä tuotannossaan omaksui, merkitsisi kyllä kyseisten käytännöllisten vaikeuksien supistumista. Mutta eron tekemistä hyväksymis- ja hylkäämistapauksien välillä ei voitane kunnolla perustella. Mielestäni on sovellettava po. rajoitusta kumpaankin tapaukseen tai ei sitten lainkaan.[67]

VII. Edellä esitetyn valossa näyttää siltä, että kanta, jonka mukaan kuittausvaatimuksen johdosta annettu ratkaisu ei oikeusvoimaisesti ratkaise kysymystä vastasaamisen olemassaolosta, on johdonmukainen, selvä ja myös käytännössä helppo soveltaa.

Nyt esillä olevaa ongelmaa ratkaistaessa on pantava lisäksi painoa myöskin siihen tapaan, millä maamme oikeuselämä yleensä on suhtautunut oikeusvoiman ulottuvuuteen ja erityisesti sen objektiiviseen laajuuteen. Tähän kysymykseen ei ole helppoa antaa pätevää vastausta. Voitaneen kuitenkin todeta, että kehitys on kulkenut oikeusvoiman objektiivisen ulottuvuuden rajoittamisen suuntaan. Näin on ollut laita nimenomaan siviiliprosessin kohdalla. Oikeustieteen osalta ei meillä tosin ole mahdollisuuksia tässäkään kohdassa käyttää hyväksi laajaa tutkimuspohjaa. Mutta kun verrataan *Wreden* ja myöhempäin tutkijain — eritoten *Tirkkosen* — esityksiä keskenään, niin voidaan — nimenomaan myöskin kuittausvaatimuksen ratkaisun osalta — mainittu kehityksen suunta kyllä havaita. Tirkkonenhan on asettunut puoltamaan mielipidettä, jonka mukaan kuittausvaatimuksen ratkaisu ei merkitse oikeusvoimaista tuomiota vastasaamisen olemassaolosta.[68] Eikä

---

67 *Wrede* (II s. 243 s. ja Zivilprozessrecht s. 261) on perustellut kantaansa sillä, että vastaajan täytyisi katsoa kuittausvaatimuksen esittäessään pyytäneen tuomioistuimen lausuntoa saamisensa olemassaolosta. Tältä pohjalta hänen olisi kuitenkin pitänyt päätyä hyväksymään laaja oikeusvoimavaikutus sekä hylkäämis- että hyväksymistapauksessa. Ks. Wreden perustelujen johdosta *Kallenberg* II s. 1356 alav. 53 ja sama JFT 1925 s. 106 s.

Wreden mielipiteellä ei tietääkseni ole ollut ulkomaisessa kirjallisuudessa mainittavaa kannatusta.

68 Ks. *Tirkkonen,* LM 1944 s. 31 ss., Prosessioikeus pääpiirteittäin s. 260. Vrt. myös sama, Zivilprozessrecht s. 53, erityisesti alav. 46.

Wredekään myöhemmässä tuotannossaan enää pysynyt edellä selvitetyllä kannallaan, vaan — kuten on todettu — rajoitti kuittausvaatimuksen hyväksyneen ratkaisun oikeusvoiman pro summa concurrente.[69]

Maamme nykyiselle oikeuselämälle lieneekin oireellista, että eräänlainen presumtio puhuu oikeusvoiman laajentamista vastaan.[70] Täytynee olla melko pätevät syyt oikeusvoiman ulottumiselle ulkopuolelle sen, mihin se jo asian luonteesta johtuen rajoittuu. Näin on laita, oli sitten kysymys oikeusvoimavaikutusten subjektiivisesta tai objektiivisesta ulottuvuudesta. Nyt esillä olevan probleemin osalta näyttää siltä, ettei ole olemassa riittävän voimakkaita perusteita oikeusvoimavaikutuksien tueksi. Näin ollen lienee meillä voimassa olevan oikeuden kannalta lähdettävä siitä, että hylkäävä ratkaisu kuittausvaatimuksen osalta ei saavuta oikeusvoimaa. Hyväksyvän ratkaisun oikeusvoima taas rajoittuu vaikutukseen pro summa concurrente.[71]

Suomen tuomioistuinkäytännön tämänhetkistä kantaa po. oikeusvoimakysymyksessä ei ole aivan helppo saada selville. Varhaisemman käytäntömme on arveltu olleen sillä kannalla, että niin hyvin hylkäys- kuin hyväksymistapauksissa syntyisi täydellinen oikeusvoimavaikutus samaan tapaan kuin vastahaastekanteenkin pohjalta.[72] Eräistä melko tuoreista korkeimman oikeuden ratkaisuista voitaneen kuitenkin päätellä, että vastasaatavan ollessa kanteessa vaadittua saata-

---

69 Samanlaista kehityksen suuntaa ilmentävät niin ikään eräiden muiden pohjoismaisten tutkijain mielipiteissä tapahtuneet muutokset. Tähän tapaan ovat kantojaan vaihtaneet esim. *Kallenberg* ja *Hagerup*. Edellisen osalta ks. edellä alav. 27 ja jälkimmäisen osalta myöhempänä alav. 75.

70 Po. presumtion on Ruotsin oikeuden osalta esittänyt *Olivecrona* (Festskrift s. 476).

Mainittakoon, että *Hellwig* (System I s. 797) on pitänyt periaatteelliselta kannalta oikeusvoiman rajoitusta myös nyt esillä olevassa tapauksessa oikeana. Tarkoituksenmukaisuussyyt kuitenkin hänen mielestään puoltavat ZPO 322_2 §:ssä omaksuttua oikeusvoimavaikutusta. Samalla hän on viitannut myös roomalaisen oikeuden luomaan traditioon.

71 Kun on omaksuttu tämä kanta, ei voi olla kovinkaan paljon merkitystä kysymyksellä siitä, onko oikeusvoimavaikutusta myös silloin, kun kuittausvaatimuksen ratkaisseella tuomioistuimella ei olisi ollut esim. asiallista toimivaltaa tutkia vastasaamisen perusteella ajettua erillistä kannetta. Mikäli lisäksi — kuten tässä tutkimuksessa on menetelty — noudatetaan mainittua toimivaltaa säänteleviä normeja melko tiukasti myös kuittausvaatimuksen osalta, jää kyseisen probleemin merkitys teoreettiseksi.

Puheena olevaa ongelmaa on jouduttu pohtimaan mm. Saksassa. Ks. siitä *Stein —Jonas—Schönke* I § 322: VI.

72 Näin *Erich*, JFT 1907 s. 41 alav. 1.

vaa suurempi ja kuittausvaatimuksen tultua hyväksytyksi ei ole katsottu oikeusvoiman ulottuvan pro summa concurrente -osaa laajemmalle.[73] Joissakin tapauksissa hovioikeus tai korkein oikeus on taas lisännyt kuittausvaatimuksen hylänneeseen tuomioon maininnan siitä, ettei ratkaisu estänyt vastaajaa myöhemmin erikseen hakemasta kuittaukseen käytettäväksi tarkoitettua vastasaamista.[74] Nämä lausumat lienevät selitettävissä siten, että on haluttu väärinkäsitysten välttämiseksi tähdentää po. ratkaisun jäämistä oikeusvoimavaikutusten ulko-

---

[73] Erityisesti on mainittava KKO 1941 II 140. Tässä tapauksessa oli kuittausvaatimus tullut esiprosessissa (ks. KKO 1937 II 479) hyväksytyksi ja vastasaatava oli ollut kannesaamista suurempi. Myöhemmässä prosessissa katsottiin, ettei kysymystä vastasaatavan olemassaolosta ollut oikeusvoimaisesti ratkaistu.

Mielenkiintoinen on niin ikään KKO 1949 II 170. Kanteessa vuokramies oli vaatinut vuokranantajalta tiettyjä korvauksia vuokrasuhteen perusteella. Vastaajana ollut vuokranantaja oli tehnyt kuittausvaatimuksen. HO katsoi kanteessa vaaditut korvaukset vain osittain oikeutetuiksi ja hylkäsi kanteen, koska vastaajan vastasaamiset olivat hyväksyttyä korvausmäärää suuremmat. Kantaja tyytyi HO:n tuomioon, mutta vastaaja haki muutosta ja vaati vastasaamistensa hyväksymistä kantajan kanteessa vaatimien korvausten määräisinä. Tämä muutoksenhaku jätettiin tutkimatta, koska vastaajalta, joka ei ollut ottanut asiassa vastahaastetta, puuttui intressiä vaatia vastasaamistensa vahvistamista sen määräisiksi, mitä jutun kanteessa oli vaadittu. Ks. myös KKO 1940 II 233, joka on selostettu edellä (s. 172 alav. 6).

Merkille pantavana pidän myös erästä jonkin verran vanhempaa tapausta, nimittäin ratkaisua KKO 1931 II 414. Tässä jutussa RO ja HO olivat vahvistaneet kuittaukseen käytettäväksi pyydetyn vastasaamisen tietyn määräiseksi sekä — koska vastasaatava oli suurempi — hylänneet kanteen. KKO muutti tuomion sellaiseksi, että kantaja oikeutettiin käyttämään saamisensa vastasaamisen sitä vastaavan osan kanssa kuittaukseen. Tällä jonkin verran oudolla sanonnalla on nähtävästi haluttu osoittaa, ettei vastasaatava kokonaisuudessaan tullut oikeusvoimaisesti vahvistetuksi.

Mainittakoon vielä, että Lakimies-lehdessä on v. 1944 selostettu oikeusvoimaa koskeva KKO:n ratkaisu (LM 1944 s. 308 s.) erheellisesti otsikoitu. Tapauksesta ei näet voida tehdä sitä johtopäätöstä, että kuittausvaatimuksen hyväksyvä tuomio ratkaisisi oikeusvoimaisesti vastasaamisen olemassaolon. Ks. po. ratkaisun (päätös 5.11.1943, KKO 1943 I 25) johdosta edellä s. 261 alav. 4.

[74] Ks. KKO 1934 II 133 ja 1938 II 127, joissa KKO lisäsi kuittausvaatimuksen hylänneeseen ratkaisuun tekstissä mainitun lausuman. Tapauksessa KKO 1944 II 167 taas HO menetteli samalla tavalla.

Tirkkonen (LM 1944 s. 38 alav. 20) on katsonut kummankin tekstissä selostettua laatua olevan ratkaisun ilmentävän kantaa, jonka mukaan kuittausvaatimuksen ratkaisu ei oikeusvoimaisesti ratkaise vastasaamisen olemassaoloa.

puolelle. Ja muutamissa tapauksissa on kuittausvaatimus hylätty »tässä yhteydessä tehtynä», mistä sanonnasta voitaneen tehdä sama johtopäätös.[75]

Edellä hyväksytyksi tullut ratkaisu, joka on omaksuttu Norjan voimassa olevassa riita-asiain oikeudenkäyntiä koskevassa laissa, on saanut kuluvan vuosisadan aikana pohjoismaisessa oikeustieteessä itselleen lukuisia puoltajia. Näin oli ennen NRB:n säätämistä laita myös Ruotsissa. Ja jos jätetään Ruotsi syrjään, niin voitaneen tuota ratkaisua tälläkin hetkellä pitää pohjoismaisessa kirjallisuudessa vallitsevana.[76]

On syytä tähdentää vielä sitä, että puheena oleva oikeusvoimaprobleemi ei ole mikään erillinen ongelma, vaan sivuaa eräitä muita kysymyksiä. Niinpä jo asianomaisen oikeudenkäyntijärjestyksen teknillinen rakenne painaa vaa'assa. Jos näet prosessissa on otettu käytäntöön kunnollinen esivalmistelu ja hyvin jäsennelty alioikeuskäsittely, lienee helpompaa omaksua laaja oikeusvoimavaikutus kuin esim. Suomen oikeusjärjestyksessä on laita.[77] Ja maan oikeusjärjestyksen yleinen suh-

---

75 Ks. KKO 1940 II 297. Mainittakoon, että edellisessä alav:ssa kosketellussa ratkaisussa KKO 1934 II 133 HO oli lausunut tekstissä mainituin tavoin, mutta KKO muutti sanonnan. — Ks. myös *Gadd* s. 141.

76 Muiden pohjoismaiden oikeustieteellisessä kirjallisuudessa kehitys on selvästi kulkenut siihen suuntaan, että yhä useampi tutkija on asettunut puoltamaan tekstissä mainittua ratkaisua. Niinpä Norjassakin viime vuosisadalla oltiin vielä laajan oikeusvoimavaikutuksen kannalla. Ks. *Morgenstierne,* NRT 1879 s. 605 ss. ja *Hagerup,* NRT 1885 s. 269 s. Sittemmin Hagerup omaksui Norjan TL:n kannan. Ks. Hagerup I (1918) s. 463 s. Norjan uudempi kirjallisuus on pitänyt maan lain kantaa hyväksyttävänä. Ks. *Skeie* II s. 22 ja *Eckhoff,* Rettskraft s. 88 ss.

Tanskassa kehityksen kulku on ollut sama. Sekä oikeustieteessä että -käytännössä on siellä kuluvalla vuosisadalla asetuttu Norjan lainsäädännön linjoille. Viime vuosisadalla oltiin täysin vastakkaisella kannalla. Ks. siitä *Munch-Petersen* II s. 419 ja *Hurwitz* s. 246.

Niin ikään Ruotsissa oltiin oikeustieteessä viime vuosisadalla laajan oikeusvoimavaikutuksen kannalla. Ks. esim. *Husberg* s. 34 ss. Tämä oli alkuaan myös *Kallenberg*in kanta (ks. edellä alav. 27.). Sitten kun *Rabenius* v. 1918 julkaistussa tutkimuksessaan asettui puoltamaan vastakkaista kantaa (SvJT 1918 s. 113 ss. ja 177 ss.), sai tämä mielipide Ruotsissa useita kannattajia. Ks. *Kallenberg* II s. 1346 ynnä siellä mainittuja kohtia, *Olivecrona,* Festskrift s. 462 ss., SvJT 1940 s. 180 ss. ja Civilprocessens allmänna del s. 89 ss. sekä *Agge* s. 171 ss. NRB:ssä omaksuttu kanta merkitsi siis Ruotsin oikeuselämässä tapahtunutta kehitystä silmällä pitäen selvää taka-askelta. Olihan po. maan praksis samoihin aikoihin siirtynyt noudattamaan summa concurrens -kantaa (ks. esitystä edellä alav:n 56 kohdalla). Ks. tämän johdosta myös *Ekelöf,* Kompendium I s. 265 ss.

77 Näinhän on laita Ruotsin nykyisen oikeudenkäyntijärjestyksen mukaan. Ks. myös *Klein,* Vorlesungen s. 212 s.

tautuminen kuittausmahdollisuuksien järjestelyyn ja kuittauksen muihinkin edellytyksiin saattaa niin ikään heijastaa vaikutuksiaan oikeusvoimaopin asianomaisiin kohtiin. Kielteinen ja epäluuloinen asenne kuittausvaatimuksiin näet motivoi oikeusvoimavaikutuksen ulottumista myös po. vaatimuksen hyljänneeseen tuomioistuinratkaisuun.[78] Ja kun edellä esitetyn mukaisesti on olemassa tiettyjä laajan oikeusvoimavaikutuksen puolesta puhuvia syitä, ei omaksumaani kantaa suinkaan ole pidettävä ainoana mahdollisena, vaan ainoastaan asian luonteesta johtuvana järjestelynä.[79] Mutta onhan kuittaussäännöstölle yleensäkin ominaista, että absoluuttisesti oikeina pidettäviä ratkaisuja siihen sisältyville ongelmille on vaikeata löytää. Tämän saa aikaan kuittaustilanteen arviointiin vaikuttavien intressien monitahoisuus.

Kun vastasaamisen olemassaolostakaan annettu ratkaisu ei saavuta oikeusvoimaa, niin yhtä vähän tulevat oikeusvoimaisesti ratkaistuiksi muista kuittauksen edellytyksistä tuomiossa annetut lausumat.

Vaikkei kuittausvaatimuksen johdosta annettu tuomio oikeusvoimaisesti ratkaisekaan kysymystä vastasaamisen olemassaolosta eikä muistakaan kuittauksen edellytyksistä, on tällä ratkaisulla vastaisissa oikeudenkäynneissä kuitenkin vapaan todistusteorian mukaisesti todistusvaikutus.[80]

---

78 Tosin tästä ei ole tutkijain esityksissä ollut mainittavasti merkkejä havaittavissa. Ja toiselta puolen voidaan panna merkille, että Tanskassa ja Norjassa, joissa maissa siviilioikeuden tutkijat ovat viime vuosikymmeninä melko yleisesti nähneet kuittauksessa eräitä kielteisiä puolia, on yksimielisemmin kuin yleensä muualla katsottu, ettei po. ratkaisu saavuta oikeusvoimaa.

79 Eihän voida kieltää, että tällä saavutettaisiin tiettyjä käytännöllisiä etuja. Ks. sen johdosta edellä alav:n 18 jäljessä olevaa esitystä.

80 Tuomion todistusvaikutuksesta ks. *Tirkkonen,* Rikosprosessioikeus II s. 531 s. ja siellä alav:ssa 7 mainittua kirjallisuutta.

11 §. ERÄITÄ ERIKOISTILANTEITA PROSESSUAALISEN KUITTAUKSEN ALALTA

1. Jutun vireilläoloon liittyviä ongelmia

I. Seuraavassa esityksessä koskettelen eräitä oikeudenkäynnissä esitetyn kuittausvaatimuksen yhteydessä ratkaistaviksi tulevia ongelmaryhmiä. Näistä ensimmäisenä perehdyn niihin pulmiin, joihin äsken kosketeltuun oikeusvoimasäännöstöön läheisesti niveltyvän vireilläolo-instituutin osalta joudutaan.

V i r e i l l ä o l o *(lis pendens)* on prosessuaalinen ilmiö, jolle on käsitteellisesti ominaista tietty sidonnaisuus asianomaiseen tuomioistuimeen.[1] Vireilläolo on sellaisenaan melko väritön käsite. Sehän on faktillinen tila, jolle antavat varsinaista sisältöä jutun vireilletulon oikeudelliset vaikutukset.[2] Näitä vaikutuksia on useita, ja niistä on negatiivista vaikutusta pidettävä vireilläolon käsitteelle luonteenomaisimpana. Tämä negatiivinen vaikutus ilmenee ns. *ne bis in idem*-sääntönä: samaa asiaa ei saa, niin kauan kuin juttu on vireillä, saattaa uuden oikeudenkäynnin kohteeksi.[3] Saisiko tämä sääntö, jota on kirjallisuudessa kuvattu myös vireilläolo- eli lis pendens-vaikutukseksi, merkitystä myös kuittausvaatimuksen osalta?[4] Tämä saattaisi johtaa mm. siihen, että saatavaa koskevan jutun vireilläolo estäisi käyttämästä tuota saatavaa jossakin muussa oikeudenkäynnissä kuittausvaatimuksen perustana.

---

1 Vireilläolon käsitteestä ks. *Wrede—Palmgren* I s. 337 ss.; *Tirkkonen,* Rikosprosessioikeus I s. 447 ss.; *Kallenberg* I s. 1137 ss.; *Munch-Petersen* II s. 173 ss.; *Augdahl,* Civilprosess s. 158 ss.; *Bettermann,* passim; *Sauer,* Allgemeine Prozessrechtslehre s. 111 ss.; *Siegert,* ArchZivPrax 155 s. 45 ja viimeksi mainitussa esityksessä mainittua kirjallisuutta.

2 Ks. esim. *Kussi* s. 3 ss.

3 Po. säännöstä ks. esim. *Tirkkonen,* mt. I s. 448 ja *Kallenberg* I s. 1144 ss. Saksankielisessä kirjallisuudessa on käytetty myös nimitystä »Grundsatz der Einmaligkeit». Ks. esim. *Sauer,* mt. s. 113.

4 Viimeksi mainittu nimitys ei liene sopiva. Vireilläololla on näet useita muitakin vaikutuksia sekä materiaalisen että prosessioikeuden alalla. Ks. niiden johdosta *Tirkkonen,* Prosessioikeus pääpiirteittäin s. 126 ja erikoisesti *Kussi,* passim.

Tähän kysymykseen lienee vastattava siten, ettei muun jutun vireilläolo pysty rajoittamaan vastaajan mahdollisuuksia toteuttaa kuittaus. Sehän merkitsisi hänen prosessuaalisen asemansa huonontamista. Tällainen tulos ei voi olla seurauksena siitä, että vastasaamiseen perustuva kanne on ollut vireillä ennen kuittausta koskevan tahdonilmaisun antamista. Se seikka, että vastaaja itse on pannut saamistaan koskevan kanteen alulle, ei estä häntä käyttämästä tuota saamista kuittaukseen. Eihän lis pendensin oikeudellisiin vaikutuksiin kuulu tehdä tyhjäksi kantajana olevan velkojan valtaa disponoida saamisestaan. Ja saamisen disponoiminenhan on käsillä, kun vastaaja haluaa »uhrata» saamisensa — vaikkapa vain eventuaalisestikin — puolustautumisensa hyväksi.[5] Kysymys voinee olla vain siitä, onko ja myönteisessä tapauksessa kummassa jutussa odotettava toisen jutun päättymistä. Tosin on joskus haluttu evätä prosessuaalisen kuittauksen salliminen nyt esillä olevassa tapauksessa. Tällöin on nojauduttu ne bis in idem-säännön perusteisiin kuuluvaan pyrkimykseen välttää ristiriitaisia ratkaisuja ja kaksinkertaisen täytäntöönpanon vaaraa.[6] Näistä näkökohdista ei kuitenkaan tarvitse johtua, että prosessuaalisen kuittauksen käyttömahdollisuus syrjäytyisi vireilläolon seurauksena.

---

5 Tekstissä esitetyin tavoin on po. kysymyksen ratkaissut *Kallenberg* lausuessaan, että vastakkaista kantaa voidaan tuskin hyväksyä (I s. 1143 alav. 12). Samoin myös *Skeie* (II s. 22) ja useat keski-eurooppalaiset tutkijat. Ks. esim. *Hellwig,* System I s. 664; *Weigelin* s. 116; *Oertmann,* Aufrechnung s. 74 ss.; *Baumbach—Lauterbach* § 145: 4; *Klein,* Vorlesungen s. 219; *von Tuhr—Siegwart* II s. 641; *de Kotzebue* s. 465.

Erityisesti on pantava merkille, että Ruotsissa *Ekelöf* on voimassa olevan NRB:n kannalta katsonut kuittausvaatimuksen tutkimisen käyvän päinsä, vaikka asianomainen saaminen onkin muussa jutussa vireillä. Ekelöfin mukaan tämä olisi mahdollista vastahaastekanteenkin muodossa. Ks. Ekelöf, Rättegång II s. 358 s. alav. 38. Viimeksi mainittua ei kuitenkaan voida pitää Suomen oikeuden mukaisena. Ekelöfin kannan tekee ymmärrettäväksi se, että Ruotsin NRB:n mukaan kuittausvaatimus muutenkin, esim. sen ratkaisun oikeusvoiman osalta, on verrattavissa vastahaastekanteeseen. Vrt. myös *Hassler,* Rättegångsbalken I s. 219 s. ja sama, Civilprocessrätt I s. 171.

Po. kannan perustelut ovat joskus olleet omalaatuisia. Niinpä on selitetty vastaajan kuittausvaatimuksen esittäessään ehdollisesti peruuttavan kanteensa aikaisemmassa prosessissa. Ks. sen johdosta *Geib,* ArchZivPrax 85 s. 161 ss.

6 Näin erityisesti *Wrede,* Kvittning s. 174 ja *Geib,* ArchZivPrax 85 s. 174 ss. Samoin *Schollmeyer,* Gruchot 31 s. 222 ss. Po. kannan lienee hyväksynyt myös *Rabenius* s. 98 alav. 2.

Roomalainen oikeus lienee ollut myös samaa mieltä. Ks. *Codex* 4, 31, 14 ja sen johdosta *Weigelin* s. 116 alav. 31.

Voidaanhan näet sekä ristiriitaiset ratkaisut että kyseinen vaara välttää sillä, että jätetään jompikumpi asioista odottamaan toisen jutun päättymistä.[7]

Suomen tuomioistuinkäytännön kanta näyttää kosketellussa kysymyksessä horjuneen. Uusimmassa julkisuuteen saatetussa po. probleemin ratkaisussa korkein oikeus on kuitenkin vastoin alempien oikeusasteiden kantaa ollut sitä mieltä, että kuittausvaatimus on muualla vireillä olevasta jutusta huolimatta otettava tutkittavaksi.[8]

Olisiko jompikumpi juttu lykättävä? Siten tuntuisi olevan meneteltävä sen jutun osalta, jossa kuittausvaatimus on esitetty.[9] Tässä jutus-

---

7 Kyseinen järjestelyhän on riita-asioissa yleensäkin mahdollista ennakkokysymysten ratkaisun ollessa kyseessä. Ks. *Sjöström—Alkio* s. 159 ss. 12. 8. 1960 annettu laki OK:n eräiden lukujen muuttamisesta ei tuonut tässä suhteessa mukanaan muutosta.

8 Po. ratkaisu on KKO 1938 II 622. RO ja HO olivat jutussa jättäneet kuittausvaatimuksen tutkimatta, koska asianomainen saamisvaade jo oli vireillä tuomioistuimessa erillisenä juttuna. KKO oli yksimielisesti toista mieltä. — Ks. myös KKO 1925 t. I 9.

Tässä kosketeltakoon lisäksi erästä aikaisempaa KKO:n ratkaisua, nimittäin KKO 1929 II 362:ta. Jutun kanteessa oli vaadittu kauppahintaa, ja vastaaja oli vaatinut kuitattavaksi eräillä vuokrasuhteesta johtuvilla vastasaamisillaan. Kaikki oikeusasteet jättivät kuittausvaatimuksen tutkimatta, koska tuosta vuokrasuhteesta johtuvat saamiset ja vastasaamiset olivat eräässä muussa jutussa kanteen ja vastahaastekanteen tietä vireille tulleina käsiteltävinä. Turun HO ja KKO perustelivat kantaansa mm. sillä, ettei vastaajan po. vuokrasuhteesta johtuvia vaatimuksia, joita koskeva juttu oli parhaillaan muussa tuomioistuimessa vireillä, voitu nyt esillä olevan jutun yhteydessä paloiteltuina käsitellä. Kaikilla oikeusasteilla oli perusteluna myös se seikka, ettei kanteessa vaaditulla ja kuittaukseen käytettävällä saamisella ollut asiayhteyttä keskenään. Näistä perusteluista käynee ilmi, ettei vastasaamisen vireilläoloa ole pidetty sinänsä riittävänä esteenä kuittausvaatimuksen tutkimiselle. Jutussa oli lisäksi olemassa kahdenkertaisen kuittauksen vaara. Erillisessä jutussa oli näet myös kyseessä vastakkaisten saamisten käyttö kuittaukseen.

Kuluvan vuosisadan alussa Ruotsin tuomioistuinkäytäntö näyttää olleen sillä kannalla, että vastasaamisen vireilläolo muussa jutussa esti kuittausvaatimuksen tutkimisen. Ks. NJA 1901 s. 318, 1904 s. 510 ja 1913 s. 472. Ks. myös *Rabenius* s. 98 alav. 2.

Saksan tuomioistuinkäytäntö on sitä vastoin sallinut kuittausvaatimuksen tutkimisen kyseisessä tilanteessa. Ks. *Baumbach—Lauterbach* § 145: 4.

9 Täten esim. *Nikisch* s. 220, *von Tuhr—Siegwart* II s. 641 ja *de Kotzebue* s. 645. — Po. menettelystä aiheutuu tietysti viivytystä. Mutta näinhän käy aina, kun juttu joudutaan lykkäämään ennakkoluonteisen kysymyksen ratkaisun vuoksi.

Norjassa *Skeie* (II s. 22 s.) on ollut sitä mieltä, että kuittausvaatimusta ja erillistä juttua olisi kyseisessä tilanteessa käsiteltävä toisistaan riippumatta. Kun

sahan on vastasaamisen olemassaolo ennakkoluonteisena kysymyksenä. Sen takia on tämän jutun lykkääminen loogista.[10] Jos näet ollaan — kuten tässäkin tutkimuksessa on oltu — sitä mieltä, että kuittausvaatimuksen ratkaisu ei oikeusvoimaisesti vahvista kysymystä vastasaamisen olemassaolosta, ei olisi tarkoituksenmukaista lykätä sitä juttua, jonka tuomiolla on kosketeltu oikeusvoimavaikutus. Viimeksi mainitussa jutussahan kuittausvaatimuksen hyväksyminen tosin saisi merkitystä, koska tuon jutun ajaminen kuittauksen käsittämältä osalta kävisi tarpeettomaksi. Mutta enempää sitovuutta ei kuittausvaatimuksen ratkaisulla tuossa jutussa voisi olla.[11] Ja jos kuittausvaatimus — niinkuin tavallista on — on ollut eventuaalinen, saattaa käydä niin, ettei jutussa kanteen tultua jollakin muulla perusteella hylätyksi ole edes otettu esille kysymystä vastasaamisen olemassaolosta.

Toiselta puolen on taas juuri eventuaalisesti esitetyn kuittausvaatimuksen osalta todettava, että koskei kanteen tullessa hylätyksi vastasaamisen suhteen edes jouduta mitään lausumaan, olisi jutun lykkääminen tällöin melko tarkoituksetonta. Niinpä täytynee tuomioistuimen menetellä järkevästi ratkaistessaan kyseistä lykkäyskysymystä. Näin on laita erityisesti Suomen oikeuslaitoksen osalta. Onhan meillä oikeudenkäynti nimenomaan muutosta haettaessa valitettavan hidasta.

II. Melkoista enemmän päänvaivaa on yleensä aiheuttanut seuraava, äsken kosketellulle tapaukselle käänteinen tilanne: K u i t t a u s v a a t i m u k s e n t u l t u a o i k e u d e n k ä y n n i s s ä e s i t e t y k s i

---

näet kummankaan lykkäämisestä ei Norjan riita-asiain oikeudenkäyntilaissa ole säännöksiä, olisi ne käsiteltävä samanaikaisesti. Skeien omasta esityksestä voidaan kuitenkin havaita, millaisiin vaikeuksiin tällöin helposti joudutaan.

10 Mainittakoon, että *Ekelöf* (Rättegång II s. 358 s. alav. 38) on ollut sitä mieltä, että erillinen juttu olisi lykättävä odottamaan kuittausvaatimuksen kohtaloa. Tämän mielipiteen johdosta on syytä huomauttaa, ettei Ruotsin voimassa olevan oikeuden kannalta ole mainittavia eroja vastahaastekanteen ja kuittausvaatimuksen välillä.

11 Ks. esim. *Alten* s. 89, jossa lausutaan, että po. kuittausvaatimus »etter omständighetene vil der kunne vaere grunn til å anvende stansning etter § 107 i det sistnevnte søksmål» (= jutussa, jossa kuittausvaatimus on esitetty).

Sjöström (LM 1925 s. 162 ss.) on kosketellut — kuittausvaatimusta kuitenkaan mainitsematta — tilannetta, jossa tietyn jutun ollessa vireillä tulee esille toinen juttu, jonka ratkaisu on ensiksi mainitun jutun tuomion varassa. Mikäli ennakkoprosessin tuomio olisi res iudicata, olisi jälkimmäinen prosessi säännöllisesti lykättävä odottamaan ennakkoprosessin tulosta. Näin ei kuitenkaan olisi meneteltävä, jos lykkäyksestä tulisi koitumaan suhteetonta viivytystä (ks. mainittua kirjoitusta s. 174).

yritetään panna vireille asianomaista vastavaatimusta koskeva erillinen kanne. Sovelletaanko tällöin ne bis in idem-sääntöä, mikä johtaisi tämän kanteen jättämiseen tutkimatta?

Ensi näkemältä saattaa vaikuttaa siltä, että kun tiettyä saamista koskevan jutun vireilläolo ei estä käyttämästä tuota samaa saamista jossakin muussa jutussa kuittausvaatimuksen perustana, niin olisi oleva kääntäen ilman muuta sallittua panna vireille erillinen kanne saamisen perusteella saman saamisen nojalla jo esitetystä kuittausvaatimuksesta huolimatta. Tähän rinnastukseen ei nyt esillä olevan kysymyksen ratkaisua nähdäkseni kuitenkaan sovi rakentaa. Ensiksi mainitussa tilanteessa omaksutuksi tullut kanta näet perustui olennaisesti siihen, että kuittaustahdon oli päästävä toteutumaan vireilläolon kykenemättä sitä estämään. Tätä tekijää ei jälkimmäisessä tilanteessa ole vaikuttamassa. Niinpä po. kysymysten ratkaisujen ei välttämättä ole pakko vastata toisiaan.[12]

Toiselta puolen lienee selvää, että vastasaamisen ollessa kanteessa vaadittua saamista suurempi voidaan ensiksi mainitun saamisen kannesaamisen ylittävältä osalta erillinen kanne panna vireille. Kun kuittausvaatimuksen ratkaisu ei missään tapauksessa tule ulottumaan mainittuun saamisen osaan, ei voi olla mitään perustetta ne bis in idem-säännön soveltamiselle.[13] Mutta vastasaamisen summa concurrens-osaan nähden kyseisen vireilläolovaikutuksen puolesta voidaan tuoda julki eräitä näkökohtia.

Ensinnäkin on annettava tietty merkitys sille seikalle, ettei kuittausvaatimusta esitettäessä ole noudatettu riitajuttujen vireille saattamistapaa, haastetta.[14] Lisäksi on voimassa sääntö, ettei juttu ennakkoluonteisen oikeussuhteen osalta tule vireille.[15] Eihän voitane kieltää

---

12 Vrt. *Kallenberg* II s. 1143 alav. 12, missä kosketellaan kyseisiä ilmiöitä. — Onkin merkille pantavaa, että usea tutkija, joka on nähnyt mahdolliseksi kuittausvaatimuksen tutkittavaksi ottamisen vastasaamisen vireilläolosta huolimatta, on samalla katsonut, ettei kuittausvaatimuksen tultua esitetyksi vastavaatimusta voitaisi erillisenä kanteena ottaa tutkittavaksi. Näin esim. *Klein,* Vorlesungen s. 217 s. ja *de Kotzebue* s. 463 s.

13 Ks. *Novak,* JurBl 1951 s. 508. — Vastakkainen kanta olisi kohtuuton myös sillä perusteella, että sitä noudatettaessa ei vastaajan ehkä kannattaisi lainkaan esittää kuittausvaatimusta hänen vastasaamisensa ollessa huomattavasti kanteessa vaadittua saamista suurempi.

14 Po. näkökohtaan onkin kirjallisuudessa usein kiinnitetty huomiota. Ks. esim. *Tirkkonen,* LM 1944 s. 42 alav. 30a; *Stein—Jonas—Schönke* I § 145 VI: 3; *Gautschi* s. 78 s.

15 Näin *Augdahl,* Civilprosess s. 160; *Rosenberg* s. 463; *Schönke* s. 189. Vrt. myös *Kallenberg* I s. 1145 ss.

sitä, että vastasaamisen olemassaolo on ennakkoluonteiseen oikeussuhteeseen verrattavassa asemassa.[16] Nähdäkseni on kuitenkin asianmukaista selvitellä erillisen kanteen tutkimismahdollisuuksia laajemmiltakin näkökulmilta, joskin on myönnettävä, että äsken mainitut asianhaarat puhuvat kyseisen lis pendens-vaikutuksen syntymistä vastaan.

Edellä on jo mainittu, että ne bis in idem -sääntö pyrkii estämään ristiriitaisia tuomioistuinratkaisuja Ja yleensä on sanottava, että tuon säännön perustana on pyrkimys järjestelmällisyyteen, varmuuteen ja taloudellisuuteen tuomioistuinlaitoksen toiminnassa. Nämä näkökohdat sivuavat läheisesti oikeusvoimavaikutuksen perusteita. Niinpä ovatkin vireilläolon ja oikeusvoiman negatiiviset vaikutukset peräkkäisiä ja toisiinsa rinnastuvia ilmiöitä. Kun edellinen lakkaa, niin tulee jälkimmäinen voimaan.[17] Tämän valossa näyttäisi siltä, että oikeusvoimavaikutuksen suominen kuittausvaatimuksen johdosta annetulle ratkaisulle johtaa kyseiseen lis pendens -vaikutukseen ja että kääntäen kielteinen kanta po. oikeusvoimakysymyksessä saisi aikaan vastaavan kannan myös lis pendensin osalta. Tällaisia johtopäätöksiä onkin oikeuselämässä monesti tehty. Etenkin silloin, kun kuittausvaatimuksessa on nähty vastahaastekanteen veroinen toimi, on annettu po. vaatimukselle kanteella olevat vireilläolovaikutukset.[18] Mutta läheskään aina ei näin ole menetelty, vaikka onkin oltu sillä kannalla, että po. ratkaisulla on oikeusvoimaisesti lausuttu vastasaamisen olemassaolosta. On näet viitattu kuittaustilanteen omalaatuisuuteen ja eräisiin muihinkin näkökohtiin, jotka saisivat aikaan lis pendens -vaikutuksen syrjäytymisen.[19]

---

16 Vrt. esitystä kuittausvaatimuksen johdosta annetun ratkaisun oikeusvoimasta.

17 Kyseisten ilmiöiden keskinäisestä suhteesta on *Lang* (s. 9) lausunut sattuvasti, että »... die Rechtskraft tritt als Erbe der Rechtshängigkeit». Ja *Tirkkonen* (Oikeusvoimasta s. 62 s.) on todennut, että oikeusvoiman negatiivinen vaikutus on *ne bis in idem* -periaatteen mukaan järjestetty.

18 Tähän tapaan on tulkinnut Ruotsin NRB:tä *Hassler* (Rättegångsbalken I s. 210 ja Civilprocessrätt I s. 17). Samoin *Kohler*, ZZP 24 s. 25 s.; *Rosenberg* s. 476; *Bettermann* s. 84 s.; *Klein*, Vorlesungen s. 217 s.; *Pollak* II s. 21 s.; *de Kotzebue* s. 463 s.

Eräät tutkijat ovat nimenomaan menneet rajoittamaan kyseisen säännön soveltamisen pro summa concurrente. Näin Itävallassa *Karl Wolff* s. 255 sekä Sveitsissä *Guldener* s. 243 ja *Gautschi* s. 78 s. Ja *Ekelöf* (Rättegång II s. 358 alav. 38) on lausunut NRB:n osalta, että kuittausvaatimuksen johdosta syntyy lis pendens -vaikutus ainakin pro summa concurrente.

19 Näin *Wrede* (*Wrede—Palmgren* I s. 338). Ja Saksassa po. mielipiteellä on ZPO 322_2 §:n oikeusvoimasäännöksestä huolimatta ollut lukuisia kannattajia. Ks.

Toiselta puolen on kyllä havaittavissa, että suhtauduttaessa kielteisesti kuittauksesta annetun ratkaisun oikeusvoimaan on tavallisesti myös evätty kuittausvaatimukselta kosketeltu lis pendens -vaikutus.[20]

Nähtävästi ei voida lähteä siitä, että edellä hyväksytyksi tullut kielteinen kanta kuittausvaatimuksen ratkaisun oikeusvoimakysymyksessä olisi ehdottomasti johtava vastaavan mielipiteen omaksumiseen nyt esillä olevaa vireilläolo-ongelmaa pohdittaessa. Tosin kyseisten oikeusvoimavaikutusten puuttuminen saa aikaan, että kuittausvaatimus ikään kuin etääntyy kanteesta. Sen ohella syrjäytyy eräitä argumentteja, mitkä puhuisivat kyseisen lis pendens -vaikutuksen puolesta. Mutta on kuitenkin otettava huomioon, että kuittausvaatimuksen tultua hyväksytyksi vastasaaminen on joka tapauksessa lakannut olemasta. Tälle seuraamukselle tulee niin ikään, kuten edellä on todettu, oikeusvoimainen vahvistus. Kun tällainen tulos on mahdollinen, niin olisi sekaannusten välttämiseksi hyödyllistä ja muutenkin lis pendens- vaikutusten perusteisiin soveltuvaa, että estettäisiin vastasaamiseen perustuvan erillisen kanteen tutkiminen kuittausvaatimuksen ollessa »vireillä».[21]

Erillisen uuden kanteen tutkimismahdollisuus tuo lisäksi esille seuraavan kysymyksen: Onko tämä kanne ja kuittausvaatimus tutkittava ja ratkaistava toisistaan riippumatta vai olisiko jommankumman osalta jäätävä odottamaan toisen asian lopputulosta? Hyväksyttävä pyrkimys välttää edellä kuvattuja sekaannuksia tuntuisi olevan syytä ottaa jollakin tavalla huomioon. Mutta ei olisi helppoa ratkaista, millä tavoin se olisi toteutettava. Nämä kysymykset on tavallisesti sivuutettu, kun on teoreettisin näkökohdin selitetty kyseisen kanteen tutkimisen käyvän päinsä.[22]

---

esim. *Hellwig,* System I s. 363 ja 664 ss.; Nikisch s. 269; *Schönke* s. 203; *Stein—Jonas —Schönke* I § 145 VI: 3. *Wieczorekin* mukaan (II 1 § 322 C: 1b5) tämä kanta on Saksassa nykyisin vallitseva.

20 Täten *Tirkkonen,* LM 1944 s. 42 alav. 30a ja *Kallenberg* I s. 1142 s. Jälkimmäinen tutkija on kuitenkin lausunut po. mielipiteestä, että se on »långt ifrån otvifvelaktig».

Samoin Norjassa *Alten* s. 89 ja *Skeie* II s. 22 s. sekä Tanskassa nähtävästi *Munch-Petersen* II s. 103 s.

21 Ks. esim. *Klein,* Vorlesungen s. 217 s. ja *Pollak* II s. 21 s. Erityisesti *Schollmeyer* on tähdentänyt sitä, etteivät kuittausvaatimuksen tehneen vastaajan intressit edellyttäisi hänen oikeuttaan saada tehdä vastasaamisellaan vaatimuksia mielin määrin. Ks. Gruchot 31 s. 242.

22 Vrt. edellisen johdosta *Kallenberg* I s. 1143, jossa lausutaan seuraavasti: »Äfven utan att man anser en kvittningsframställning gifva upphof till anhängighet,

Toiselta puolen on tilanteita, joissa erillisen kanteen tutkimisen täytyy jo esitetystä kuittausvaatimuksesta huolimatta käydä päinsä. Tämän osoittamiseksi selostettakoon seuraava käytännössä sattunut tapaus:

KKO 1938 II 622: Konkurssissa valvottu saaminen oli riitautettu ja osoitettu asianomainen velkoja erillisessä oikeudenkäynnissä näyttämään toteen saamisensa. Kun tämä oikeudenkäynti oli pantu vireille, vastaajana olleen konkurssipesän taholta huomautettiin, että po. saamisen perusteella oli eräässä muussa, parhaillaan vireillä olleessa jutussa jo tehty kuittausvaatimus. Tämän johdosta olisi riitauttamisprosessi ollut lykättävä odottamaan kyseisen erillisen prosessin tulosta. Kaikki oikeusasteet (Turun RO ja HO sekä KKO, jokainen yksimielisinä) olivat sitä mieltä, ettei riitauttamisprosessi ollut riippuvainen erillisestä oikeudenkäynnistä, ja hyläten lykkäyspyynnön vahvistivat valvotun saamisen maksettavaksi konkurssipesän varoista.

Jutussa omaksuttua kantaa on ilmeisesti pidettävä oikeana. Riitauttamisprosessin on päästävä sekä alkuun että häiriytymättä jatkumaan oikeudenkäynneissä esitetyistä kuittausvaatimuksista riippumatta. Eihän kuittausvaatimuksen ratkaisu puutteellisesta oikeusvoimastaan johtuen voi olla sellainen ratkaisu, joka korvaisi riitauttamisprosessin tuomion.[23] Mutta olisiko mahdollista samanaikaisesti jatkaa kuittausvaatimuksen tutkimista? Tähän kysymykseen ei selostetusta oikeustapauksesta saada johtoa. Nähtävästi olisi jäätävä odottamaan riitauttamisprosessin tulosta, jos kuittausvaatimus halutaan pitää voimassa.

Yleensäkin lienee periaatteessa lähdettävä siitä, ettei kuittausvaatimuksen esittäminen vie asianosaisilta mahdollisuutta saattaa samanaikaisesti vireille asianomaista vastasaamista koskevaa oikeudenkäyntiä. Tosin käytännössä ei kovinkaan usein esiintyne edellä selostettuun oikeustapaukseen verrattavia tapauksia, joissa tällaiseen menettelyyn olisi tarvis mennä. Ja tuomioistuinten taholla on syytä pitää varansa, jotta vältyttäisiin tuollaiseen järjestelyyn liittyviltä vaaroilta. Onhan esim. mahdollista, että vireille pannun kanteen avulla pyritään vain shikaanimaiseen viivyttelyyn.

Sitä vastoin ei voitane pitää sallittuna, että s a m a n v a s t a s a a m i s e n p e r u s t e e l l a tehtäisiin samalla kertaa vireillä olevissa

kan synpunkten, att olika domar ej böra få komma till stånd, vinna beaktande. I det ena målet kan hänsyn tagas till den andra, resp. till däri meddelad dom.»

23 Ks. kyseisten oikeudenkäyntien johdosta lähemmin *Tirkkonen,* LM 1954 s. 295 ss. ja siellä mainittua kirjallisuutta.

oikeudenkäynneissä useita kuittausvaatimuksia.[24] Onhan kuittausvaatimuksen yhteydessä kyseessä materiaalisen muotoamisen suorittaminen. Sinä aikana, jona tämän muotoamisen pätevyysedellytyksien tutkinta on keskeneräinen, ei sopine saman vastasaamisen perusteella suorittaa uutta muotoamistointa. Jos näin halutaan menetellä, on aikaisempi kuittausvaatimus peruutettava. Jos kuittausvaatimus jostakin syystä on jätetty tutkimatta ja tämä ratkaisu on tullut lainvoimaiseksi, on saman vastasaatavan käyttö kuittaukseen tietysti jälleen mahdollista. Ja samoin on laita senkin jälkeen, kun kuittausvaatimus on tullut hylätyksi. Eihän vastasaamisen olemassaolo ole tällä ratkaisulla tullut oikeusvoimaisesti vahvistetuksi. Mitään estettä ei liioin ole käyttää vastasaamisena sitä osaa kuittaukseen käytetystä saamisesta, mikä on ylittänyt kanteessa vaaditun määrän.

2. *Kuittausvaatimus ja sivuväliintulo*

I. Sivuväliintulosäännöstön kohdalla tulee ensinnäkin esille kysymys siitä, syntyykö kuittausvaatimuksen esittämisen johdosta uusia perusteita sivuväliintulolle. Tässä mielessä on vastattava lähinnä seuraavaan kysymykseen: Käykö kuittauksen toteutumisesta joillekin sivullisille henkilöille koituva hyöty tai vahinko väliintulon edellytyksenä olevasta oikeudellisesta intressistä?[25]

Useillakin henkilöillä saattaa olla oikeudellista etua kuittauksen toteutumisesta. Tällaisina on nimenomaan mainittava ne henkilöt, jotka takausmiehinä tai jollakin muulla perusteella ovat vastuussa joko päätahi vastasaamisesta. Heidän vastuunsahan voi lakata kuittauksen

---

[24] Materiaalisen oikeuden kannalta taas voidaan huomauttaa, ettei oikeudenkäynnin ulkopuolellakaan käy päinsä tehdä saman vastasaamisen perusteella useita kuittausilmoituksia. Samaan tulokseen johtaa myös prosessioikeudellinen bona fides.

[25] Tässä yhteydessä ei ole mahdollista perehtyä sivuväliintulon edellytyksiin. Näistä edellytyksistä ja erityisesti sivuväliintulolta vaadittavasta intressistä ks. *Reinikainen*, LM 1951 s. 437 ss. ja siellä mainittua kirjallisuutta, nimenomaan *Ekelöf*, Om interventionsrungen, sekä lisäksi Ekelöf, Rättegång II s. 382 ss.

Mikäli kuittausvaatimus on esitetty vastahaastekanteen yhteydessä, tulevat vastahaastekanteessa pyydetyn saamisen vahvistamisen osalta joka tapauksessa kysymykseen samat sivuväliintulon mahdollisuudet kuin yleensäkin saamista koskevan kanteen yhteydessä.

ansiosta.[26] Nyt on kuitenkin otettava huomioon, ettei tuomioistuimen ratkaisusta odotettavissa oleva hyöty Pohjoismaissa vallitsevan kannan mukaan sovi sivuväliintulon perustaksi. Ainoastaan vahingon odotettavuuden näet on katsottu kelpaavan tuoksi perustaksi.[27] Kanteessa vaaditun saamisen osalta on kylläkin lähdettävä siitä, että vastaajan kuittausvaatimus on pohjimmiltaan tarkoitettu po. saamisvaateen torjumiseksi. Jos kuittausvaatimus tulee hylätyksi, niin kanteessa vaadittu saaminen tulee vahvistetuksi, ja tietyt henkilöt voivat tämän seurauksena joutua regressivaateen kohteiksi. Näillä henkilöillä täytynee näin ollen olla oikeudellista intressiä tukea myös vastaajan kuittausvaatimusta. Mutta po. henkilöillä on velkomisjutuissa muutenkin väliintulointressi.[28] Ja jos lähdetään siitä, että myöskin tuomion ns. todistusvaikutus on kelvollinen väliintulon pohjaksi, tullevat niin hyvin pääkuin vastasaamisestakin myötävelallisina olevat henkilöt niiden henkilöiden piiriin, joilla kyseisen vaikutuksen perusteella on väliintuloon oikeus.[29] Merkitseehän asianomaisen saamisen olemassaolosta annettu myönteinen ratkaisu mainituille myötävelallisille haitallista todistusaihetta niissä vastaisissa oikeudenkäynneissä, joissa samaa saamista on ryhdytty heiltä vaatimaan. Vastaavasti on laita myös niiden henkilöi-

---

26 Velkasuhteen kertakaikkista lakkaamista ei kuittauksen johdosta kuitenkaan aina tapahdu. Kysymykseen saattaa näet tulla ns. subrogaatio: pääsaaminen siirtyy vastasaamisensa kuittaukseen uhranneelle velalliselle.

27 Tällä kannalla olleista tutkijoista ks. *Reinikainen,* LM 1951 s. 449. Mainittakoon kuitenkin, että *Hassler* on nyttemmin muuttanut kantaansa ja katsonut sivuväliintulon käyvän päinsä myös silloin, kun tuomio ei voi muuttaa asianomaisen sivullisen henkilön asemaa muuhun kuin edullisempaan suuntaan. Ks. Hassler, Civilprosessrätt I s. 134. Vrt. myös *Ekelöf,* Rättegång II s. 384 s.

Hasslerin mielipiteessä tapahtunutta kehitystä on mielestäni pidettävä oireellisena. Onhan sivuväliintulon perustana olevan intressin sisältö muutenkin ollut laajentumaan päin.

Saksassa usea tutkija on ollut Hasslerin uudemmalla kannalla. Ks. esim. *Walsmann,* Nebenintervention s. 128 ja *Schönke* s. 106. Ja *Hellwig* (Lehrbuch II s. 486 alav. 59a) on katsonut saatavan luovuttajan, jolla esim. vekselin osalta on vastuu myös velallisen maksukyvystä, voivan tulla väliin, kun siirronsaaja on tehnyt po. saamisen perusteella kuittausvaatimuksen. Kun näet kuittausvaatimuksen onnistuminen lopettaa hänen vastuunsa pro summa concurrente, on hänen etunaan tukea kuittausvaatimusta.

28 Takautumis- eli regressitapaus on yleisesti hyväksytty sivuväliintulijalta vaadittavaksi intressiksi. Näin jo *Wrede* (*Wrede—Palmgren* I s. 261).

29 Tuomion (ja yleensä oikeudenkäynnin) todistusvaikutuksien kelpoisuudesta sivuväliintulointressiksi ks. *Reinikainen,* LM 1951 s. 458 ss. sekä *Ekelöf,* Om interventionsgrunden s. 228 ss. ja Rättegång II s. 384 ss.

den osalta, joita vastaan vastasaamisen johdosta voi tulla esitettäväksi takautumisvaade.

Tietyillä henkilöillä voi olla myös muunlaista merkittävää haittaa kuittausvaatimuksen hyväksymisestä. Näitä henkilöitä ovat ennen kaikkea ne, joilla olisi ollut itselläänkin mahdollisuus käyttää samaa saamista kuittaukseen. Tällä perusteella tuskin kuitenkaan ilman muuta tullaan väliintuloon oikeutetuiksi. Aikaisemmin esitettyyn tahdonilmaisuun täytynee näet alistua.[30] Tilanne muuttuu kuitenkin toiseksi, jos tuo sivullinen henkilö on samalla kyseisen saamisoikeuden velkoja. Tällaisissa tapauksissa — esim. silloin, kun takausmies on käyttänyt kuittaukseen päävelallisen vastasaamisen — täytynee velkojalla olla oikeus käyttää puhevaltaa väliintulijana kuittausvaatimuksen johdosta. Kysymyksessähän on sentään hänen varallisuusetuudestaan tapahtuva disponointi.[31]

Mikäli taas joku muu henkilö kuin jutun kantaja on ollut kuittaukseen käytetyn vastasaamisen velallisena, ei tälle henkilölle välttämättä tarvitse tulla kuittauksesta sen enempää hyötyä kuin vahinkoakaan. Kuittausvaatimuksen tultua hyväksytyksi voidaan häntä vastaan näet esittää tehokas edunpalautusvaade sen hyödyn osalta, mikä kuittauksen johdosta hänelle koituisi. Mutta kyseessä voi olla saaminen, jota vastaan sen velallisella voi olla yhtä ja toistakin muistuttamista. Näin ollen hänelläkin täytynee olla oikeus käyttää jutussa sivuväliintulijan oikeuksia.

Väitteen muodossa esitetyn kuittausvaatimuksen osalta tulee lisäksi esille seuraava ongelma: Onko väliintulon esteenä se seikka, että tuota vaatimusta ei ole esitetty haasteen muodossa? Tälle seikalle on *Kallenberg* antanut ratkaisevan merkityksen ja katsonut, ettei pelkkään väitteen muodossa esitettyyn kuittausvaatimukseen voitaisi sivuväliintuloa perustaa.[32] Puheena olevalla kysymyksellä ei tosin ole kovinkaan

---

30 Aikaprioriteetille näet täytynee yleensä suoda etusija kuittaukseen pyrkivien henkilöiden välisessä konkurenssissa. Vrt. tämän johdosta s. 146 ss.

31 Olisiko mentävä pitemmälle ja huolehdittava viran puolesta siitä, että velkojalle varataan tilaisuus käyttää puhevaltaa oikeudenkäynnissä? Ei voida kieltää, että tällaisella menettelyllä on hyvät puolensa. Kyseessähän on po. velkojan disponointivallan rajoitus, ja velkoja voisi mahdollisesti tuoda esille seikkoja, mitkä tekisivät esim. takausmiehen kuittausoikeuden tyhjäksi.

32 Ks. *Kallenberg* I s. 1040. Mahdollisesti Kallenberg on samalla pitänyt silmällä sitä, ettei väitteen muodossa esitetyn kuittausvaatimuksen johdosta synny ns. lis pendens -vaikutusta. Onhan sivuväliintulon käytettävyys myös luettu vireillä-

suurta käytännöllistä arvoa. Perin harvoin näet muutenkin harvinaisen sivuväliintulon tueksi tuotaneen julki ainoastaan kuittausvaatimuksen aikaansaama tilanne. Mutta periaatteessa lienee asetuttava sille kannalle, ettei kosketeltu väitteen muoto saisi estää väliintuloa.[33] Etenkin jos suodaan tuomion todistusvaikutukselle väliintulon perusteen asema, olisi outoa asettaa po. rajoitus. Eiväthän todistusvaikutukset kumoudu sillä, että kuittausvaatimusta ei ole tehty vastahaastekanteen vaan vapaamuotoisen väitteen muodossa.[34]

Äsken kosketellut sivuintervention tapaukset on parhaasta päästä luettava ns. tavallisen sivuväliintulon piiriin. Väliintulijan intressi ei näet niissä yleensä perustu siihen, että jutussa annettavan tuomion oikeusvoima tulisi ulottumaan häneen tahi että tuomion täytäntöönpano välittömästi huonontaisi hänen oikeusasemaansa. Näissä tapauksissahan sivuväliintulijalla on katsottu olevan itsenäisempi asema kuin muutoin.[35]

Kuittausinstituuttiin liittyvänä väliintulotilanteena on mainittava myös seuraava tapaus: A:n ja B:n välillä on vireillä oikeudenkäynti siitä, kummalle heistä tietty C:ltä oleva saaminen kuuluu. C:llä olisi kuittauskelpoinen vastasaatava A:lta, mutta B:ltä hänellä ei ole vastasaatavaa. Saako C tulla po. oikeudenkäyntiin sivuväliintulijana tukemaan A:n kannetta kyseisen kuittausmahdollisuuden perusteella? Tähän kysymykseen on ulkomaisessa oikeustieteessä vastattu myöntävästi.[36] Vaikuttaa kuitenkin kyseenalaiselta, voidaanko velallisen kuittausintressiä pitää väliintulointressiksi riittävänä. Kyseinen kuittausintressi merkitsee näet toisaalta maksu- ja toisaalta perimisintressiä. Ja nämä intressit tuskin kelpaavat väliintulon edellyttämäksi oikeudelliseksi intressiksi. Onhan niitä nähtävästi pidettävä oleellisesti talou-

---

olon prosessuaalisiin vaikutuksiin (ks. esim. *Tirkkonen,* Prosessioikeus pääpiirteittäin s. 128). Se seikka, että ne bis in idem -sääntö ei kuittausvaatimuksen seurauksena tule noudatettavaksi, ei kuitenkaan voine vaikuttaa sivuväliintulon käyttömahdollisuuksiin. Eiväthän kosketellun säännön perusteet edellytä sitä, että sivullinen henkilö ei saisi päästä käyttämään puhevaltaa kuittausvaatimuksen puolesta tai sitä vastaan. Vrt. esitystä edellä alav:n 4 jäljessä.

33 Vrt. esim. *Hellwig*in edellä alav:ssa 3 mainittua esitystä.

34 Vrt. tämän johdosta s. 283.

35 Vaikkei Suomen lakiteksti tunne kahdentyyppistä sivuväliintuloa, on meillä yleisesti katsottu sivuväliintulijalla tietyissä tapauksissa olevan säännönmukaista itsenäisemmän aseman. Ks. siitä esim. *Ellilä,* Oikeusturvan takeista s. 315 ss. ja siellä mainittua kirjallisuutta.

36 Ks. esim. *Stein—Jonas—Schönke* I § 66 III: 3.

dellista laatua olevina. Asian laita olisi toinen, jos nähdään kuittausmahdollisuudessa jonkinlainen vakuusoikeus, jonka säilymisestä kosketellussa tilanteessa olisi kysymys.[37]

II. Eräitä kuittaussäännöstön alaan liittyviä probleemeja tulee esille myös silloin, kun tietylle henkilölle on oikeudenkäynnissä suotu sivuväliintulijan asema.

Selvänä voitaneen pitää sitä, että sivuväliintulija saa tehdä väitteen haunalaisen saamisen jo tapahtuneesta lakkaamisesta kuittauksen tietä. Saahan sivuväliintulija yleensäkin toimia sen asianosaisen hyväksi, jota hän on ryhtynyt tukemaan.[38] Sitä vastoin ei sivuväliintulijalla liene oikeutta esittää kuittausvaatimusta pääasianosaisen vastasaamisella. Sivuväliintulijallahan ei ole kyseisen toimenpiteen edellyttämää disponoimisvaltaa.[39]

Tilanne saattaa olla myös sellainen, että sivuväliintulijalla olisi itsellään vastasaaminen haunalaisen saamisen velkojalta eli kantajalta. Saako sivuväliintulija käyttää tämän saamisensa kuittaukseen ja siis tehdä sen perusteella kuittausvaatimuksen? Tähän ongelmaan lienee vastaus haettava materiaalisesta oikeudesta. Oikeudenkäynnin luomat

---

37 Onkin syytä mainita, että Saksan oikeustieteessä eräillä tahoilla on nähty kuittauksen mahdollisuudessa panttioikeuden kaltainen vakuusoikeus. Ks. siitä edellä s. 29.

Viime aikoina on alettu suoda tietyissä tapauksissa myös taloudellisille intresseille merkitystä sivuväliintuloon oikeuttavana tekijänä. Ks. esim. *Ellilä,* Oikeussuojan takeista s. 56 s. Vrt. myös *Reinikainen,* LM 1951 s. 458 s. Tällainen joustavuus onkin perusteltua. Mutta säännöksi on nähtävästi edelleen asetettava, ettei henkilöllä, jolla on saatavaa jommaltakummalta riitapuolelta, ole sivuväliintuloon oikeuttavaa intressiä sillä perusteella, että jutun tulos vaikuttaa po. riitapuolen taloudelliseen asemaan. Ks. *Ekelöf,* Rättegång II s. 386; *Hurwitz* s. 311; *Rosenberg* s. 194.

38 Siten nimenomaan *Hellwig,* Lehrbuch II s. 505 ja *Walsmann,* Nebenintervention s. 196.

Asianosaisen ja sivuväliintulijan kyseisten selitysten joutuessa keskenään ristiriitaan on ensiksi mainitun lausumille yleensä suotava etusija. Kun näet vastaaja on selittänyt, ettei kanteessa vaadittu saaminen ole kuittauksen johdosta lakannut, on hän antanut tunnustamisen kaltaisen selityksen. Ks. sen johdosta lähemmin *Halila,* Tunnustamisesta s. 255 ss.

39 Ks. *Wrede—Palmgren* I s. 263; *Kallenberg* I s. 1067; *Lundstedt,* Biintervention s. 320; *Walsmann,* mt. s. 196; *Oertmann,* Aufrechnung s. 52; *Nikisch,* Aufrechnung s. 784 s.; *Stein—Jonas—Schönke* I § 67 II: 4. — Vrt. kuitenkin *Hellwig,* System I s. 226.

puitteet eivät näet voine materiaalisen oikeuden asettamia normeja tässä suhteessa muuttaa.[40] Niinpä po. kysymyksen osalta viitattakoon siihen, mitä edellä on lausuttu sivullisen omalla saatavallaan suorittaman kuittausilmoituksen johdosta.[40a]

3. *Kuittausvaatimus ja asianosaisseuraanto*

Kun prosessissa on sattunut asianosaisseuraanto, niin on sääntönä, että oikeudenkäynnissä ennen seuraantoa suoritetut toiminnat pysyvät voimassa. Tämä pitää paikkansa myös edeltäjän toimien osalta. Niinpä edeltäjän kuittausvaatimuskin säilyttää tehonsa seuraannosta huolimatta.[41]

Tässä yhteydessä ei ole aiheellista kosketella aineellisen seuraannon aikaansaaman prosessuaalisen seuraannon vaikutuksia kuittauksen toteuttamisen mahdollisuuksiin. Oli sitten kyseessä aineellinen yleistaikka erikoisseuraanto, niin materiaalinen oikeus näet määrää sen, säilyykö edeltäjillä ollut kuittausoikeus seuraannosta huolimatta.[42] Ja materiaalisen seuraannon vaikutuksista velallisen kuittausoikeuteen on jo edellä ollut eri tapausten kohdalla puhetta.[43]

Asianosaisseuraanto-oppien yhteyteen tulevat maamme oikeustieteessä viime aikoina omaksutun käsityksen mukaan myös sijoitetuksi

---

40 Siten erityisesti *Hellwig,* System I s. 226. Ks. myös *Kallenberg* I s. 1067 alav. 77. — *Wrede* on lausunut, että sivuväliintulija saisi ilman muuta aina käyttää kuittaukseen oman vastasaamisensa. Ks. *Wrede—Palmgren* I s. 263.

Mielenkiintoisen ratkaisun sisältää NJA 1953 s. 324. Jutussa eräs rakennusurakoitsija vaati luotsilta tälle rakentamansa virka-asunnon hintaa. Ruotsin valtio, jota vastaan luotsilla oli po. vaateen osalta regressivaade, esiintyi asiassa sivuväliintulijana ja halusi kuitata saamisella, mikä valtiolla oli kantajalta. Tämä kuittausvaatimus jätettiin tutkimatta, koska valtiolla oli jutussa ainoastaan ns. tavallisen sivuväliintulijan asema. (Valtio katsoi, että sille olisi kuulunut itsenäisen sivuväliintulijan asema.) — *Welamson* (SvJT 1959 s. 232) on ratkaisua kommentoidessaan ollut sitä mieltä, ettei tulos olisi voinut muuttua, vaikka valtiolle olisi suotu sen pyytämä itsenäisen sivuväliintulijan asema.

40a Ks. tekstissä mainitun ns. kuittausintervention johdosta § 4: 2 B IV.

41 Ks. edellisen johdosta erikoisesti *Tarjanne,* Asianosaisseuraanto s. 228 ja *Kallenberg* I s. 593.

Asiaan ei vaikuta, mikä kanta omaksutaan oikeudenkäynnissä tapahtuvan kuittauksen luonteeseen nähden.

42 Ks. *Tarjanne,* mt. s. 228.

43 Ks. sen johdosta esitystä kuittauksen ns. vastakkaisuusedellytyksestä olevista poikkeuksista (s. 40 ss.).

eräät ilmiöt, mitkä on selitetty ns. asiavaltuuden (asialegitimaation) menettämisen avulla. Tällainen tapaushan on erityisesti henkilön asettaminen konkurssiin.[44] Näissä asiavaltuuden menetystilanteissa pysyvät materiaalisten oikeussuhteiden subjektit ennallaan, ja olennaisia muutoksia tapahtuu toimimiskelpoisuuden alalla. Tosin konkurssiin asettaminen sellaisenaan muuttaa tietyin tavoin myöskin kuittauksen materiaalisia edellytyksiä. Mutta näitä muutoksia ei sovi käsitellä asianosaisseuraannon puitteissa — sikäli kuin nyt yleensä on perusteltua operoida kyseisellä asiavaltuuden menettämisilmiöllä — vaan noihin muutoksiin on perehdyttävä konkurssissa tapahtuvaa kuittausta selvitettäessä.[45] Tällöin kosketellaan myös konkurssissa tapahtuvan kuittauksen prosessuaalisia erikoisuuksia.

4. *Eräissä takaisinsaantitapauksissa esille tulevia tilanteita*

Takaisinsaanti tunnetaan useissa tapauksissa muutoksenhakukeinona velkomisasiassa annettua tuomiota vastaan. Tällaisia ratkaisuja ovat OK 12 luvun sääntelemä yksipuolinen tuomio, lainhakupäätös ja maksamismääräyspäätös.[46] Näissä takaisinsaantiprosesseissa tulee esille eräitä kuittausoppiin liittyviä erikoisia tilanteita.

Takaisinsaantikanteen perusteena voidaan käyttää myöskin kuittausvaatimusta.[47] Takaisinsaantikantajalta ei näet ole mitään syytä riistää mahdollisuutta saada kuittauksen tietä muutoksenhaunalaisessa tuo-

---

44 Ks. esim. *Tarjanne,* mt. s. 126 ss.; *Tirkkonen,* LM 1945 s. 187 ja *Reinikainen,* Prosessinedellytyksen puuttumisen oikeusseuraamuksista s. 94.

Asiavaltuuden käsitteestä yleensä ks. erityisesti *Tirkkonen,* LM 1945 s. 176 ss. ja siellä mainittua kirjallisuutta sekä *Ellilä,* Oikeussuojan takeista s. 154 ss. ja Oikeudenkäynti ja täytäntöönpano s. 99 s.

45 Ks. tämän johdosta 12 §. — Mielestäni voidaan asettaa kyseenalaiseksi, onko esim. velallisen joutumista konkurssiin tarpeen prosessuaaliselta kannalta selittää asiavaltuuden poikkeuksellisen järjestelyn avulla. Ks. s. 255 alav. 67.

46 Takaisinsaantikanteita esiintyy myös muissa kuin tekstissä mainituissa tapauksissa. Muutoksenhakukeinoihin lukeutuu esim. UL 7: 15_2:ssa säännelty takaisinsaanti. Tätä ei voida kuitenkaan perustaa kuittausvaatimukselle. KS 46 §:n mukainen takaisinsaantikanne ei taas ole muutoksenhakukeino vaan kanne, jolla pyritään saamaan eräitä oikeustoimia peräytymään. Ks. sen johdosta esitystä myöhempänä (§ 12: 3 V).

47 Takaisinsaanti tulee lainhakupäätöstä vastaan kysymykseen, paitsi silloin, kun kuittausvaatimus on hylätty, myös silloin, kun tuo vaatimus on hyväksytty. Jälkimmäisessä tapauksessa turvautuu takaisinsaantikanteeseen se osapuoli, joka on

miössa määrätty maksuvelvoitus kumotuksi. Meillä on eräissä tapauksissa alemmissa oikeusasteissa katsottu lainhakupäätöksen jälkeen tapahtuvan takaisinsaantimenettelyn osalta, ettei siinä voitaisi käyttää kanneperusteena sellaista kuittausvaatimusta, mitä ei ollut itse lainhakumenettelyssä esitetty. Korkein oikeus on kuitenkin ollut perustellusti toista mieltä.[48] Se seikka, että kuittausvaatimus olisi ollut mahdollista esittää jo ennen takaisinsaantimenettelyä, ei voine liioin olla kuittausvaatimukseen turvautumisen tiellä.[49] Ja kyseisten summittaisten menettelyjen jälkeen tapahtuvien takaisinsaantien osalta on todettava, ettei kuittauksen perustana käytetyille saamisille tällöin voida asettaa niitä rajoituksia, joita noissa menettelyissä sovelletaan hakemuksen kohteena olevaan saamisoikeuteen nähden. Eihän takaisinsaantiprosessi ole mitään summittaista oikeudenkäyntiä vaan tavallista siviiliprosessia.[50] Menettelytyyppi on po. muutoksenhaun seurauksena muut-

ollut lainhakumenettelyssä hakijana. Ks. siitä *Wrede* III s. 95; *Trygger,* Kommentar till utsökningslagen s. 92 ja *Hassler,* Extraordinär process och specialprocess s. 53 s.

Sen ohella voi takaisinsaantikantaja (lainhakumenettelyn vastaaja) käyttää kanneperusteena sellaista kuittausvaatimusta, mihin hän ei ollut vielä lainhakumenettelyssä turvautunut. Ks. tästä esitystä tekstissä myöhempänä.

Maksamismääräysmenettelyn osalta on todettava, että jos vastaaja siinä on esittänyt vastineessaan kuittausvaatimuksen, niin maksamismääräyksen saanti vastasaamisen peittävältä osalta raukeaa. Ks. siitä s. 200 s. Sitä vastoin voidaan kuittausvaatimus saattaa tehoisaksi takaisinsaannissa.

Kun vastaaja on ollut poissa yksipuoliseen tuomioon johtaneesta alioikeusmenettelystä, ei siinä ole tietenkään voitu kuittausvaatimuksia tehdä.

48 Ks. KKO 1948 II 435, jossa oli kyseessä UL 2: 21:n mukainen takaisinsaanti. Jutussa alioikeus oli jättänyt takaisinsaantikanteessa esitetyn kuittausvaatimuksen tutkimatta. HO ja KKO katsoivat tämän ratkaisun vääräksi. Ks. myös KKO 1937 II 424, jossa takaisinsaantikanne oli perustettu haunalaisen saamisen luovuttajalta olevan vastasaamisen nojalla tehtyyn kuittausvaatimukseen.

49 Mainittakoon, että Saksan ZPO 767 §:n säätelemä täytäntöönpanossa kyseeseen tuleva ns. Vollstreckungsabwehrklage (Vollstreckungsgegenklage), joka eräissä suhteissa muistuttaa nyt kyseessä olevia Suomen oikeuden mukaisia takaisinsaantikanteita, edellyttää, että kanteen perustaan ei ollut mahdollista nojautua täytäntöönpanoa edeltäneessä tuomioistuinmenettelyssä. Po. kanne voidaan perustaa myös kuittausvaatimukseen. Ks. siitä *Rosenberg* s. 922 s. Samoin Itävallan oikeuden tuntema ns. Oppositionsklage, jonka johdosta ks. lähemmin *Neumann—Lichtblau* I s. 161 ss.

50 Ks. OK 12 luvun mukaisesta takaisinsaantikanteesta *Wrede* II s. 72 ss.; *Sjöström,* Tredskodom s. 211 ss.; *Kallenberg* II s. 474 ss.

UL 2: 21:n johdosta ks. *Wrede* III s. 94 s. ja sama, Ulosottotoimi s. 229 ss. Vrt. myös *Trygger,* Kommentar till utsökningslagen s. 90 ss.

Maksamismääräyslain mukaisesta takaisinsaantikanteesta ks. *Salervo,* LM 1954 s. 659.

tunut toiseksi. Niinpä siis esim. UL 2: 21:n säätelemässä takaisinsaannissa eivät ole voimassa UL 2: 1:ssä lainhaun pohjaksi kelpaavalle saamiselle säädetyt edellytykset. Eikä lainhakumenettelyssä tapahtuvalle kuittaukselle ominaista UL 2: 19:ssä ilmaistua likvidabiliteettisääntöä noudateta takaisinsaantimenettelyssä.

Kun takaisinsaantikanne perustetaan kuittauspyyntöön, tulee esille kysymys siitä, olisiko tässä yhteydessä mahdollista saada tuomioratkaisu myöskin siltä kuittaukseen käytettävän saamisen osalta, mikä ylittää takaisinsaannin kohteena olevassa ratkaisussa tuomitun määrän. Kun kyseessä on kanteen muodossa esitetty vaatimus, niin tuntunee myönteinen vastaus olevan paikallaan. Puheena olevalle kanteelle olisi siis suotava sama asema kuin vastahaastekanteellekin.[51] Aivan tällä tavoin kyseistä tilannetta ei sentään voitane arvostella. Takaisinsaantikanteen tarkoituksenahan on vain erään jo annetun tuomioistuinratkaisun kumoaminen. Mitään itsenäistä tarkoitusta tuolla kanteella ei ole kuten vastahaastekanteella, sillä sehän on vain muutoksenhakukeino. Mutta kun takaisinsaantikanne täyttää normaalin alioikeudessa vireille pantavan kanteen edellytykset, voidaan takaisinsaantikanteeseen yhdistää muita vaatimuksia ja käsitellä niitä samassa oikeudenkäynnissä objektiivisen kumulaation sääntöjen mukaisesti. Ja täten voitaneen saada vastasaamisen ylimenevä osakin takaisinsaannin yhteydessä tutkituksi. Ja oikeuskäytäntömme osoittaa, että näin on todella tapahtunut.[52]

Aihetta on pohtia myöskin seuraavaa kysymystä: Onko kuittauspyyntö esitettävä jo itse takaisinsaantikanteessa vai voidaanko se tehdä jutun kestäessä vielä myöhemminkin ja ehkä vasta haettaessa muutosta po. kanteen johdosta annettuun tuomioon?

Kun takaisinsaantioikeudenkäynti muutoksenhakuna liittyy aikaisempaan menettelyyn, niin tuntuisi kyllä siltä, että kuittausvaatimuksen esittämistä ei olisi rajoitettava itse kanteeseen. Yksipuolisen tuomion jälkeen tapahtuva takaisinsaantimenettelyhän sitä paitsi on aikaisemmin samassa tuomioistuimessa käydyn prosessin jatkoa, jossa käytetään hyväksi myös esiprosessin oikeudenkäyntiaineistoa.[53] Kuittausvaatimuksen järjestäminen haasteessa esitetyn takaisinsaantikanteen sisäl-

---

[51] Vastahaastekanteen tietä toteutetusta kuittausvaatimuksesta ks. s. 171 ja siellä mainittua kirjallisuutta.

[52] Näin KKO 1935 II 591, jossa oli otettu tutkittavaksi yhteismäärältään lainhakupäätöksellä maksettavaksi tuomitun saamisen ylittäneitä, keskenään kumuloituja vaatimuksia.

[53] Ks. *Wrede* II s. 75 ja *Sjöström*, Tredskodom s. 236. — Maksamismääräysmenettelyn jälkeen tapahtuvan takaisinsaannin yhteydessä ei ole sellaista aikaisempaa aineistoa, jonka käyttäminen saisi merkitystä.

löstä riippumatta olisi myös joustavaa ja edistäisi lisäksi kuittauksen materiaalista toteutumista. Mutta onko pantava tässä suhteessa ratkaiseva merkitys sille seikalle, että kyseinen muutoksenhaku pannaan alkuun haasteen muotoja käyttäen? Kuittauksen liittäminen perästäpäin takaisinsaannin perusteisiin saatettaisiin arvostella kielletyksi kanneperusteitten laajentamiseksi. Ja takaisinsaantikanteen osaltahan on katsottu yleensä noudatettavan säännönmukaisen siviiliprosessuaalisen kanteen edellytyksiä, nimenomaan myös prosessinedellytyksiä.[54]

Meillä on tuomioistuinkäytäntö joissakin tapauksissa asettunut sille kannalle, ettei takaisinsaantikantaja hakiessaan muutosta voi enää esittää sellaista kuittausvaatimusta, mitä ei oltu takaisinsaantikanteessa jo tuotu julki. Korkein oikeus on erään ratkaisun perusteluissa nimenomaan lausunut, että kuittausvaatimukseen turvautuminen po. tapauksissa olisi takaisinsaantikanteen kiellettyä laajentamista.[55] Tällä perusteella on nähtävästi tultava siihen tulokseen, että takaisinsaantimenettelyn pohjana olevan haasteen sisältö jo rajoittaa takaisinsaannin perusteet. Jos ankarasti pidetään kiinni siitä, että kyseessä on haasteen pohjalta kanteen muodossa vireille saatettu menettely, niin tämä ratkaisu on nähtävästi hyväksyttävä. Mutta tilanne on kuitenkin sikäli omalaatuinen, että siinä alioikeudessa kannetietä vaaditaan aikaansaatavaksi kuittauksen käsittämää muotoamista.[56] Tällaista kannettahan ei oikeudenkäynneissä mainittavasti tavata Sen takia ei rinnastus normaaliin kanteeseen liene aivan paikallaan.[57] Niinpä tuntuisi perustel-

---

54 Näin *Kallenberg* (II s. 480) yksipuolisen tuomion jälkeen tapahtuvan takaisinsaannin osalta. Lainhakupäätökseen kohdistuvan takaisinsaantikanteen johdosta ks. *Wrede* III s. 94.

55 Ks. KKO 1934 II 176, jossa oli tehty kuittausvaatimus vasta KKO:ssa.

56 Kyseessä on kuitenkin ns. defensiifinen kuittaus. Pyritäänhän po. kanteella tekemään tyhjäksi vastapuolen velkomus.

57 Takaisinsaantijutun kohdetta määriteltäessä näyttelee edelleen perustavaa osaa esiprosessin kanne. Tämän prosessin kantaja (takaisinsaantiprosessin vastaaja) ei näet voi vaatia takaisinsaantioikeuden käynnissä yli sen, mitä hän on vaatinut esiprosessissa. Eikä hän saa muutenkaan muuttaa tätä kannettaan toiseksi. Ks. *Sjöström,* Tredskodom s. 237.

Maininnan ansainnee lisäksi se seikka, että jos takaisinsaantia hakeva henkilö olisi yksipuolisen tuomion jälkeen turvautunut devolutiiviseen muutoksenhakukeinoon, vetoon, hän olisi voinut tehdä kuittausvaatimuksen vielä korkeimmassa oikeudessakin. Tälle näkökohdalle ei voitane kuitenkaan suoda ratkaisevaa merkitystä. Takaisinsaantia ei näet tarvinne järjestää devolutiivisten keinojen mukaiseksi. Maksamismääräysmenettelyssä ei olekaan käytettävissä varsinaisia devolutiivisia muutoksenhakukeinoja, ja lainhaussa päättyy tällaisen keinon (valituksen) käyttö jo hovioikeudessa (UL 10: 15,1).

lulta sallia kuittauspyynnön liittäminen takaisinsaantiperusteisiin ainakin silloin, kun kuittausta jostakin syystä ei ole voitu aikaisemmin toteuttaa.

Ei voitane asettaa sitä vaatimusta, että kuittauksen edellytykset olisivat olleet olemassa jo esiprosessin aikana. Kun kerran kuittauksin tapahtuva muotoaminen sallitaan toteuttaa vielä takaisinsaantivaiheessa, niin ei ole perusteltua rajoittaa tätä mahdollisuutta vain niihin tapauksiin, joissa kuittaus olisi voitu saada aikaan jo esiprosessivaiheessa. Korkein oikeus on kylläkin lainhakumenettelyn yhteydessä tapahtuvan takaisinsaannin osalta eräässä ratkaisussaan ollut toista mieltä, mutta tätä kantaa ei sovi hyväksyä.[58] Jos po. rajoitus olisi voimassa, niin olisi vaikea olla omaksumatta devolutiivistenkin muutoksenhakukeinojen kohdalla vastaavaa kantaa, jonka mukaan kuittausedellytysten olisi ollut oltava olemassa viimeistään alioikeusmenettelyn päättyessä. Ja näinhän ei ole laita, kuten edellä on jo lausuttu.[59]

Tilanne voi muodostua myöskin sellaiseksi, että takaisinsaantikannetta vastaan tulee esitetyksi kuittausvaatimus. Näin saattaa käydä niissä tapauksissa, joissa esiprosessin vastaaja on pannut vireille takaisinsaantikanteen suoritettuaan sitä ennen sen, mihin hänet tuossa prosessissa oli velvoitettu.[60] Tällöin näet takaisinsaantikanteessa pyydetään, paitsi esiprosessin tuomion kumoamista, myös vastapuolen velvoittamista maksamaan takaisin muutoksenhaunalaisen tuomion perusteella hänelle suoritettu määrä. Tätä todellisen »takaisinsaannin» pyyntöä vastaan voidaan tietenkin esittää kuittausvaatimus.[61]

5. *Agere cum compensatione*

Vielä on selvittämättä kysymys kanteen (ei vastahaastekanteen eikä äsken kosketeltujen takaisinsaantikanteiden) muodossa esitetyn kuittausvaatimuksen tutkimisen mahdollisuuksista.

---

58 Näin KKO 1929 II 460. Tässä jutussa tuli takaisinsaantivaiheessa esitetty kuittausvaatimus hylätyksi, kun vastasaatava ei ollut erääntynyt lääninhallituksen lainhakupäätöksen antohetkellä.

59 Ks. s. 207 ss.

60 Maksamismääräyslaista po. mahdollisuus käy suoraan ilmi (po. lain 9_2 §). Mutta muidenkin kyseisten takaisinsaantien yhteydessä on tekstissä mainittu tilanne mahdollinen.

61 Ks. KKO 1934 II 54, jossa oli lainhakupäätöstä vastaan pantu vireille takaisinsaantikanne. Tätä kannetta vastaan pantiin vireille vastahaastekanne.

Selvänä voitaneen pitää sitä, että jos ennen oikeudenkäyntiä on suoritettu kuittausilmoitus eikä tähän ole suostuttu mukautumaan, on kuittaukseen pyrkineellä taholla käytettävänään negatiivinen vahvistuskanne. Tässä tapauksessa on kyseessä jo tapahtuneeksi väitetyn saamisoikeuden lakkaamisen vahvistaminen, eikä tällaisen kanteen tutkimiselle ole estettä. Kuittausilmoituksen adressaatin kielteinen suhtautuminen riittää näet po. tapauksessa vahvistusintressiksi.[62] Mutta mikäli ennen prosessia ei ole kuittausilmoitusta esitetty ja kanteen muodossa halutaan tuoda julki kuittausvaatimus *(agere cum compensatione)*, on tilanne komplisoidumpi.

Lähinnä tullee mieleen tilanne, jossa kantaja pyytää tuomioistuinta velvoittamaan vastaajaa suorittamaan oman saamisensa ja vastaajan saamisen välisen erotuksen ja samalla anoo tuomioistuinta vahvistamaan vastakkaisten saatavien kuittauksen pro summa concurrente. Tällaisen kanteen tutkimisen on jo vanhastaan katsottu käyvän päinsä.[63] Niinpä meillä on tällä kannalla ollut *Wrede*.[64] Ja myöskin tuomioistuinkäytäntömme tarjoaa lukuisia esimerkkejä kyseisistä agere cum compensatione-tapauksista.[65] Tuomioistuimemme eivät ole tyytyneet lausumaan, kuinka paljon saldoa on olemassa kantajan hyväksi, vaan ovat

---

62 Po. tapauksessa on yleisesti pidetty negatiivista vahvistuskannetta mahdollisena. Ks. esim. *Eckhoff*, Rettskraft s. 69 s. *Hellwig*, Anspruch und Klagrecht s. 407 ja sama, System I s. 661 sekä *von Tuhr—Siegwart* II s. 648. — Oikeuskäytännössä po. kanne on ollut suhteellisen harvinainen. Syynä tähän on ollut se seikka, että kuittausilmoituksia etenkin meillä esitetään prosessin ulkopuolella melko harvoin. Ks. kuitenkin KKO 1943 II 194.

Vahvistusintressistä ks. erikoisesti *Ellilä*, Oikeussuojan takeista s. 16 s. ja siellä viitattua kirjallisuutta sekä *Tirkkonen*, Prosessioikeus pääpiirteittäin s. 114 s. Yleisesti on todettava, että Ellilän mainitsema oikeussuojan kynnys on ollut alentumaan päin. Niinpä on mielenkiintoista todeta, että *Ekelöf* (Rättegång II s. 304) on lausunut Ruotsin uuden NRB:n kannalta, että vastaajan kiistäminen oikeudenkäynnissä riittää po. intressiksi.

63 Roomalaisen oikeuden kankea actio-systeemi johti, kuten edellä on todettu, kyseisen kannetyypin omaksumiseen. Ks. sen johdosta edellä s. 12 ss. sekä lisäksi *Wrede*, Kvittning, s. 168 s. alav. 7 ja *Sohm—Mitteis—Wenger* s. 494.

64 Ks. *Wrede*, Kvittning s. 168 s. ja Obligationsrätt s. 200. Ks. lisäksi *von Bonsdorff*, JFT 1956 s. 200 alav. 4; *Ussing*, s. 422 s.; *Hellwig*, System I s. 661.

Kysymyksessä on po. tapauksessa — kuten *Hellwig* on todennut — suorituskanteen ja negatiivisen vahvistuskanteen kumuloiminen.

65 Ks. SO 1917 s. 188, KKO 1927 II 67, 1933 II 6, 1936 II 340 ja 1952 I 12. Näissä kaikissa tapauksissa kuittausvaatimus hyväksyttiin ja kantajalle tuomittiin saamisten erotus.

Mielenkiintoinen on KKO 1937 II 479: Kun jutussa oli käynyt selville, että kan-

nimenomaan myös vahvistaneet kuittauksen tapahtumisen. Sitä vastoin Wrede ei ole pitänyt sallittuna tutkia sellaista kannetta, jossa tuomioistuinta pyydetään vahvistamaan kuittaus vastapuolen saamisen ollessa kantajan saamista suurempi tahi saamisten ollessa samansuuruisia.[66] Aktiivasaldon puute siis estäisi välittömän tuomioistuintiehen turvautumisen kuittauksen aikaansaamiseksi.

Nähdäkseni on pidettävä hyväksyttävänä kanteessa vaaditun kuittauksen vahvistamista silloin, kun kantaja samalla suorituskantein pyytää vastapuolen velvoittamista suorittamaan kantajan hyväksi olevan saamisten erotuksen. Saamisten erotuksen suuruuden vahvistamiseen näet liittyy kuittauksen hyväksyttävyyden toteamista, ja tämän tarve riittänee kantajalta vaadittavaksi vahvistusintressiksi kuittausvaatimuksen käsittävän negatiivisen vahvistuskanteen osalta.[67] — Pantakoon tässä yhteydessä lisäksi merkille, että kuittaus ei voi toteutua, ellei kanteessa haettu saaminen ole erääntynyt. Ja tämän saamisen erääntyneisyyshän taas säännönmukaisesti sulkenee pois vahvistuskanteen käytön, mikäli on kyseessä kantajan aktiivasaldo.[68]

Mutta jos kantaja hänen saamisensa ollessa vastapuolen saamisen määräinen tai tätä saamista pienempi kanteessaan esittää kuittausilmoituksen, niin tilanne on erilainen. Mistään saldon perimisestähän ei voi olla kysymys, koska aktiivasaldoa ei ole. Niinpä tuntuukin kyseenalaiselta, voidaanko tuollaista kannetta ottaa tutkittavaksi. Mikäli vas-

---

tajan saaminen olikin vastaajan saamista pienempi, niin kanne hylättiin, sitten kun ensin oli määrätty vastakkaiset saamiset kuitattaviksi pro summa concurrente.

Ks. lisäksi KKO 1924 t. II 177, 1930 II 169, 1944 II 66 ja 1946 II 309. Näissä jutuissa kanne tuli joko kaikissa oikeusasteissa tai ainakin KKO:ssa hylätyksi, koskei kantajan saatavaa ollut näytetty toteen. Eräissä tapauksissa alemmat oikeusasteet olivat olleet toisella kannalla ja vahvistaneet kuittauksen.

Omalaatuisen agere cum conpensando -tapauksen sisältää KKO 1949 II 387, jossa kuittauksen toteuttaminen oli kanteen perusteena. Jutussa näet maatilan ostaja vaati po. tilan hallinnan luovuttamista, koska luovutuksen ehtona olleen maksamatta jääneen kauppahinnan erän suorittamisen oli katsottava toteutuvan sillä perusteella, että ostaja oli saanut erään kuittauskelpoiseksi arvioimansa korvausvaateen myyjiä vastaan. Kanne hylättiin.

66 Ks. *Wrede,* Kvittning s. 168 s.

67 Kantaja voi tietysti tyytyä vaatimaan pelkästään saamisten erotusta lausumatta mitään kuittauksesta. Ks. *Hellwig,* System I s. 661.

68 Kysymys siitä, onko vahvistuskanne käytettävissä niissä tapauksissa, joissa suorituskannekin olisi ajettavissa, on kylläkin riitainen. Ks. siitä *Ellilä,* Oikeussuojan takeista s. 262 s. Nähdäkseni voidaan yhtyä Ellilän mielipiteeseen, jonka mukaan vahvistuskanteen ajamiseen po. tilanteessa voidaan turvautua, mikäli sitä tukee jokin erityinen syy.

tapuoli on ennen oikeudenkäyntiä perinyt omaa saamistaan, jota ei ole hyväksytty, niin voi velallinen joka tapauksessa panna vireille negatiivisen vahvistuskanteen. Eihän vahvistusintressin olemassaoloa tässä tapauksessa sopine epäillä. Ja tämän kanteen puitteissa lienee kyllä mahdollista käyttää hyväksi toissijaisena kanneperusteena kuittausvaatimustakin. Kuittausvaatimus on tässä tilanteessa esitetty eventuaalisena keinona. Mutta mahdollista on, että passiivasaldon vahvistamiseen on riittävää intressiä muissakin tapauksissa, jolloin samalla tulisi kanteessa ilmaistu kuittausvaatimus vahvistetuksi. Kehityshän on ollut vahvistuskannetapausten väljenemisen suuntaan, ja tämä tendenssi voinee ilmetä myös nyt esillä olevassa tapauksessa.[69]

6. *Kuittaus ulosmittausmenettelyn yhteydessä*

Voiko täytäntöönpanomenettelyn kohteeksi joutunut velallinen vielä pakkotäytännön vaiheessa saada aikaan pakollisen kuittauksen? Myönteisen vastauksen hyväksi puhuvat tässäkin tapauksessa ne näkökohdat, joilla pakollista kuittausta yleensä on puollettu. Erityiset esteet voinevat olla vain prosessuaalisia. Tässä suhteessa on syytä kiinnittää ensinnäkin huomiota siihen, ettei ulosottoviranomaisten toimivaltaan kuulu muuttaa täytäntöönpantavia tuomioita. Myöskään ei po. viranomaisilla ole mahdollisuuksia ryhtyä tutkimaan asianomaisten tuomioiden lainmukaisuutta tai oikeellisuutta.[70] Näistä kummastakaan ei kuitenkaan ole kysymys, kun täytäntöönpantaessa maksuvelvoitteen vahvistanutta suoritustuomiota ryhdytään perehtymään vasta täytäntöönpanovaiheessa esitetyn kuittausvaatimuksen hyväksymisen edellytyksin. Onhan tällöin käsillä täytäntöönpanoviranomaisen luona suoritetun muotoamistoimen arvioiminen.

Ulosottoviranomaisten asemasta oikeudenhoidon orgaanisaatiossa aiheutuu kuitenkin huomattavia rajoituksia mahdollisuuksissa saada aikaan kuittaus pakkotäytännön yhteydessä. Kun täytäntöönpanoviranomaisella — ulosottomiehellä — ei ole kompetenssia mennä vahvistamaan saamisia pakkotäytännön pohjaksi kelpaaviksi, niin lienee selvää, että enintään sellaiset saamiset, jotka on jo asianmukaisella tavalla vahvistettu pakkotäytännön perustaksi, voivat yleensä tulla velallisen

[69] Ks. edellisen johdosta esim. *de Kotzebue* s. 279 s. Vrt. myös *Ellilä,* mt. s. 12 ss.

[70] Ks. ulosottoviranomaisten harkintavallan rajoituksista po. suhteissa *Wrede* III s. 31 ja 105; *Hassler,* Utsökningsrätt s. 79 ss.; *Hellwig—Oertmann* s. 161 s.

vastasaamisina kysymykseen.[71] Ja nähtävästi on syytä mennä vielä tiukemmille linjoille ja asettaa vastasaamista koskevalle ratkaisulle lisäksi lainvoimaisuuden vaatimus.[72] Eihän esim. tuomioistuimissakaan käy päinsä muutoin kuin mainituin edellytyksin tutkia sellaisia kuittausvaatimuksia, joiden perustana olevan saamisoikeuden tutkiminen ei kuulu tuomioistuimen asialliseen toimivaltaan. Hyvällä syyllä on tätä rajoitusta noudatettava myös silloin, kun kuittausvaatimus esitetään täytäntöönpanoviranomaiselle. Tätä tulosta tukevat myös täytäntöönpanolle ominainen pyrkimys nopeuteen ja po. menettelyn summittainen luonne. Nämä näkökohdat näet edellyttävät vastasaatavalta huomattavan korkeaa likvidisyyttä. Asiaan ei vaikuta sekään, että haunalainen saaminen on itse ollut vailla lainvoimaa. Lain-

71 Näin *Wrede* III s. 110 s. ja Ulosottotoimi s. 269 s. sekä Kvittning, s. 173 s. Samaan tapaan Ruotsissa *Rabenius* s. 19.

72 Näin meillä *Rekola,* LM 1944 s. 464 sekä *Ellilä,* LM 1945 s. 64 ja sama, Oikeudenkäynti ja täytäntöönpano s. 259. Samoin Ruotsissa jo *Nordling,* TfR 1888 s. 469 sekä lisäksi *Alexanderson,* Utsökning s. 49 s., *Hassler,* Utsökningsrätt s. 195 ja *Olivecrona,* Utsökning s. 116.

Ne täytäntöönpanon perustat, mitkä ulosottolainsäädäntö rinnastaa lainvoimaiseen tuomioon (esim. tuomioistuimen vahvistama sovinto) rinnastuvat yleensä myös kuittauksessa lainvoimaiseen tuomioon.

Lainhakupäätöksen, maksamismääräyksen ja yksipuolisen tuomion osalta ei takaisinsaannin mahdollisuus sulje pois kuittauskelpoisuutta. Ks. *Olivecrona,* mt. s. 116 alav. 34.

Norjan ulosottolain (lov om tvangsfuldbyrdelse 13. 8. 1915) 16 § lausuu nimenomaan, että sen tuomion, mihin ulosmittausvelallinen kuittausvaatimuksensa perustaa, tulee olla lainvoimainen. Ks. siitä lähemmin *Alten,* Tvangsloven s. 34. Tällä kannalla on oltu myös Tanskan oikeustieteessä. Ks. esim. *Munch-Petersen* III s. 116 ja 172.

Suomen oikeuskäytäntö on viime aikoina asettunut tekstissä mainitulle kannalle, mikä seikka selviää *Rekolan* ja *Ellilän* tämän alaviitteen alussa mainituissa artikkeleissa luetelluista oikeustapauksista. Lisäksi on mainittava KKO 1954 II 70. Tässä tapauksessa kuittausvaatimus oli alemmissa asteissa tullut hylätyksi, koskei kuittausvaatimus perustunut lainvoimaiseen tuomioon. Kun po. tuomio kuitenkin asiaa KKO:ssa ratkaistaessa jo oli saavuttanut lainvoiman, niin kuittausvaatimus ylimmässä asteessa hyväksyttiin. — Ruotsin käytäntö näyttää horjuneen, kun on ollut kysymys siitä, onko kuittausvaatimus hyväksyttävä po. tuomion tultua lainvoimaiseksi vasta muutoksenhakumenettelyn kestäessä. Ks. *Hassler,* mt. s. 196 alav. 38. Hassler ei ole pitänyt Suomen ylimmän tuomioistuimen juuri selostetussa ratkaisussa omaksuttua kantaa hyväksyttävänä. Tämän kannan puolesta voidaan kuitenkin huomauttaa, että kuittausvaatimus on katsottu mahdolliseksi esittää vielä ulosmittausvalituksen yhteydessä. Ks. siitä esitystä myöhempänä alav:n 82 kohdalla.

voimaisuuden vaatimusta on vastasaamisen osalta silti noudatettava.[73] Sitä vastoin ei yleensä voitane vaatia, että ulosottomies olisi oikea viranomainen panemaan täytäntöön nimenomaan kyseistä vastasaamista. Riittää, että tästä saamisesta on olemassa lainvoimainen suoritukseen velvoittava ratkaisu.[74]

Jos täytäntöönpanon hakijana oleva velkoja kuittaukseen suostuu, niin voitaneen tuomiolla vahvistetun vastasaamisen kohdalla luopua lainvoimaisuuden vaatimuksesta.[75] Mutta tuskinpa on estettä kuittauksen toteuttamiselle silloinkaan, kun ulosmittauksen hakija — velallisen vastasaamisen perustumatta mihinkään tuomioon — nimenomaan selittää haluavansa kuittausta. Tällöin jää ulosmitattavaksi pelkästään saamisten erotus. Eihän olisi asianmukaista ryhtyä koko haunalaisen saamisen perimistoimiin vastoin hakijan kuittauksin toteutettavaan vähennykseen antamaa suostumusta.

Erittäin epävarmaa sitä vastoin on kuittauksen sallittavuus silloin, kun ulosmittauksen hakija on ilmoittanut vastasaamisen oikeaksi, mutta siitä huolimatta vastustanut kuittausta. Täytäntöönpanoviranomaisten rajoitettu kompetenssi nimenomaisen säännöksen puuttuessa puoltaa

---

73 Ks. *Ellilä,* Oikeudenkäynti ja täytäntöönpano s. 259 ja *Hassler,* mt. s. 195.

74 Näin esim. *Skeie* III s. 168. — Tekstissä lausuttu saa merkitystä erityisesti alueellisten kompetenssinormien osalta. Sitä vastoin näyttää siltä, että asiallisille toimivaltanormeille on suotava tiettyä rajoittavaa vaikutusta. Näin on laita esim. välitystuomioon perustuvan vastasaamisen osalta. UL 3: 16:n mukaan on näet po. tuomion täytäntöönpanoa aina pyydettävä ulosotonhaltijalta. Tästä säännöksestä johtunee, että siitä välitystuomiosta, mihin vastasaaminen on perustunut, täytyy olla olemassa ulosotonhaltijan täytäntöönpanomääräys. Samaa sääntöä lienee noudatettava myös silloin, kun ulkomaisen tuomion [illegible]nnöönpano tulee kysymykseen ulosotonhaltijan annettua siitä määräyksen (ks. tästä *Halila,* LM 1958 s. 495).

Maininnan ansainnee tässä yhteydessä KKO 1940 II 84: Ulosottomiehen (kaupunginvoudin) pannessa täytäntöön KKO:n tuomiota ulosmittausvelallinen teki kuittausvaatimuksen sillä perusteella, että erään hänelle siirretyn välitystuomion käsittämän maksuvelvoitteen jäännöserä oli suorittamatta. Kun tämä jäännöserä oli KKO:n tuomiolla maksettavaksi tuomittua määrää suurempi, kaupunginvouti, hyväksyttyään kuittausvaatimuksen, lausui, ettei KKO:n tuomion nojalla ollut mitään perittävää. Nyt kääntyi ulosmittauksen hakija RO:n puoleen ja pyysi kanteessa velallisen velvoittamista suorittamaan hänelle KKO:ssa tuomittua määrää, koska po. kuittaus oli ollut perusteeton. Tätä kannetta ei tutkittu, koskei sen seikan tutkiminen, oliko kaupunginvouti menetellyt oikein, kuulunut RO:n toimivaltaan. — Vrt. myös KKO 1930 II 484.

75 Näin *Rekola,* LM 1944 s. 464. Samoin *Hassler,* mt. s. 195. Vrt. myös *Ellilä,* Oikeudenkäynti ja täytäntöönpano s. 259.

kielteistä mielipidettä. Mutta toisaalta po. tilanne on siinä määrin verrattavissa tapaukseen, jossa vastasaamisesta on olemassa lainvoimainen maksuun velvoittava tuomio, että niiden erilainen arviointi ei vaikuta asianmukaiselta. Niinpä lieneekin periaatteessa lähdettävä siitä, että kuittaus käy päinsä, jos ulosmittauksen hakijan ja velallisen välinen riidattomuus käsittää ne seikat, joiden tutkimisen lainvoimaisen tuomion olemassaolo kuittauksen edellytyksiä punnittaessa tekee tarpeettomaksi. Tämä merkitsee sitä, että mainittujen henkilöiden tulee olla yhtä mieltä myös vastasaamisen erääntyneisyydestä.[76] Mutta toisaalta itse ulosmittausmenettelyn kulku saa aikaan, ettei mahdollisuus tunnustetun vastasaamisen kuittaukseen voi saavuttaa mainittavaa käytännöllistä merkitystä. Ulosmittauksen hakija, jonka tunnustamislausumasta nyt on kysymys, on ulosmittaustilaisuudessa näet harvoin mukana. Ulosmittausmenettelyn nopeuspyrkimys taas yleensä estää ryhtymästä toimenpiteisiin hänen kuulemisekseen.[77] Näihin kuulemistoimenpiteisiin ei tarvitse ryhtyä, jos vastasaaminen on perustunut lainvoimaiseen tuomioon. Onhan tällaisen tuomion täytäntöönpanokin yleensä sallittua velallisen ollessa poissa. Ja kun näin on laita, niin pääasiassa vain lainvoimaiseen tuomioon perustuvin vastasaamisin tapahtuva kuittaus voi tulla ulosmittauksessa ajankohtaiseksi.

Voitaneen asettaa kyseenalaiseksi, tuleeko ulosmittausvaiheessa kuittaus kysymykseen silloin, kun velallinen haluaisi käyttää kuittaukseen sivullisen henkilön velkojalta olevan vastasaamisen tai muulta henkilöltä kuin velkojalta olevan vastasaamisensa. Onhan pelättävissä, et-

---

[76] Norjan ulosottolain 16 § on po. suhteessa nimenomaan rinnastanut lainvoimaiseen tuomioon perustuvaan vastasaamiseen tunnustetun (»erkjent») saamisen. Ks. sen johdosta *Alten,* mt. s. 34 ja *Skeie* III s. 167 ss.

Tanskan oikeustieteessä on lausuttu, että kuittaus on hyväksyttävä silloin, kun ulosmittauksen hakija on tunnustanut oikeaksi velallisen erääntyneen vastasaamisen. Ks. *Munch-Petersen* III s. 116 ja 172.

Ruotsin ulosotto-oikeuden viimeisissä yleisesityksissä *(Hasslerin ja Olivecronan* edellä mainituissa teoksissa) ei ole mainittu tunnustettua vastasaamista kuittauskelpoisena.

Mielestäni ei voitane vastasaamisen erääntyneisyyden ollessa kiistanalainen jättää ulosottomiehelle ratkaisuvaltaa siitä, onko po. kuittauksen edellytys olemassa.

Näyttää siltä, ettei kirjallisuudessa aina ole pidetty tarpeellisessa määrässä toisistaan erillään kuittaukseen suostumista ja vastasaamisen tunnustamista.

[77] Ks. edellisen johdosta *Ellilä,* LM 1945 s. 63 alav. 25a. — Lähinnä juuri tekstissä esitetyistä syistä johtuu, ettei esim. tunnustetun vastasaamisen perusteella tapahtuvia kuittauksia ulosmittauksen yhteydessä käytännössä sanottavasti tavata.

tei asianomaisten sivullisten henkilöiden oikeusturvaa aina voitaisi ulosmittausmenettelyn puitteissa tyydyttävällä tavalla ottaa huomioon. Ja ulosottomies saattaisi joutua po. tilanteissa punnitsemaan sellaisia ongelmia, joiden arviointi tuottaisi hänelle ehkä vaikeuksia.[78] Tuskin on kuitenkaan syytä asettaa kategorista kieltoa kuittaukselle po. poikkeuksellisissa tapauksissa. UL 9 luvun mukainen valitus, mikä sivullisen osalta ei edes ole määräaikaan sidottu, näet riittänee turvaamaan sivullisen aseman esim. silloin, kun ulosmittausvelallinen on turvautunut hänen vastasaamiseensa.[79] Ja voihan ulosottomies useissa tilanteissa muutenkin joutua vaikeiden juridisten ongelmien pariin.[80] Lisäksi voitaneen lähteä siitä, että mikäli halutaan kuittaus yllä mainituissa poikkeuksellisissa tilanteissa suoda, täytyisi tämän kuittausintressin päästä toteutumaan myöskin täytäntöönpanossa.[81] Joka tapauksessa tulee ulosottomiehen po. tapauksissa erityisesti varoa hyväksymästä kuittausta muissa kuin selvissä tapauksissa.

Puheena oleva kuittausvaatimus lienee mahdollista esittää vielä haettaessa muutosta ulosmittaukseen.[82] Kielteisen kannan tueksi ei näet voida esittää positiivisen oikeuden säännöksiä. Kun velallinen esittää kuittausvaatimuksen valittaessaan ulosmittauksesta, niin tulevat kysymykseen yleensä samat normit, joiden mukaan tuomioistuinmenettelyssä tapahtuvan muutoksenhaun puitteissa tehty kuittauspyyntö määräytyy.

Ulosottotoimituksen yhteydessä tehdyn kuittausvaatimuksen tutkimisen esteenä ei ole se seikka, että kuittaustahto olisi voitu tuoda julki jo aikaisemminkin — esim. haunalaista saamista koskeneessa tuomioistuinprosessissa. Ulkomaisessa kirjallisuudessa on tosin tuotu julki

---

78 Viimeksi mainittuun näkökohtaan nojautuen *Nordling* huomautti, ettei ulosmittauksen yhteydessä voida käyttää kuittaukseen velkakirjan luovuttajalta olevaa vastasaamista. Ks. TfR 1888 s. 469. Tällöin kyseeseen tuleva bona fideksen arviointi ei olisikaan ulosmittaustoimituksen yhteydessä aina helposti suoritettavissa.

79 Kyseisestä valituksesta ks. esim. *Ellilä*, Oikeudenkäynti ja täytäntöönpano s. 242 s.

80 Niinpä ulosoton yhteydessä voidaan joutua tekemisiin esim. konkurssioikeudellisten kuittaussäännösten kanssa. Ja nämä säännöksethän eivät ole helpoimpia. Ks. esim. KKO 1934 II 92.

81 Mainittakoon, että *Hassler* (mt. s. 196 s.) on katsonut ulosmittauksen yhteydessä voitavan kuitata haunalaisen saamisen luovuttajalta olevalla vastasaamisella. Hasslerin esityksestä selviää, että tällainen menettely on myös Ruotsin tuomioistuinkäytännössä hyväksytty.

82 Ks. KKO 1929 II 702 ja 1930 II 484, joissa kummassakin kuittausvaatimus oli esitetty haettaessa muutosta ulosotonhaltijalta.

pyrkimys tässä suhteessa rajoittaa kuittauksen mahdollisuutta.[83] Suomen voimassa oleva oikeus ei kuitenkaan tue näitä käsityksiä.[84]

Juuri mainitusta kuittaustapauksesta tulee pitää erossa tapaus, jossa on pyydetty vastakkaisten, tuomiolla vahvistettujen saamisoikeuksien täytäntöönpanoa samalta ulosottomieheltä. Tällaisessa tilanteessa on pidettävä järkevänä järjestelynä sitä, että ulosottomies laskee vastakkaisten saamisten erotuksen ja suorittaa täytäntöönpanon vain tuon erotuksen osalta. Jos kumpikin tuomiolla vahvistettu saaminen perittäisiin pakkoteitse täyteen määräänsä, niin päädyttäisiin epäkäytännöllisiin tuloksiin. Ja onhan erityisesti ulosotto-oikeudelle tyypillistä pyrkimys joustavaan tehokkuuteen.[85] Ulosottomiehen menettely saa po. tapauksessa aikaan kuittaukselle ominaisen saamisten lakkaamisen pro summa concurrente. Tätä ilmiötä ei kuitenkaan voitane lukea matereaalisen kuittaustoimituksen piiriin. Kyseessä on näet pelkästä viranomaisen toimenpiteestä johtunut saamisten lakkaaminen.[86]

Se seikka, että velallisen vastasaaminen ei ole ollut kelvollinen kuittaukseen ulosmittauksessa, ei estä ulosmittaamasta tuota saamista asian-

---

83 Näin on ollut laita Saksassa, missä voidaan kuittauksen aikaansaamiseksi turvautua Vollstreckungsgegenklage-nimiseen kanteeseen. Ks. *Nikisch,* Aufrechnung s. 786 s. ja siellä mainittua kirjallisuutta. Itävallan oikeuden mukaan velallisella on käytettävänään vastaavaan tarkoitukseen Oppositionsklage, jonka osalta on esitetty myös samankaltaisia ajatuksia. Ks. *Neumann—Lichtblau* I s. 171 s.

84 Tuomioistuintemme ratkaisuista ei saada tukea tekstissä kosketellulle rajoitukselle. — Vrt. esitystä edellä takaisinsaantikanteen yhteydessä esitetystä kuittausvaatimuksesta.

Tekstissä kosketellun rajoituksen tueksi ei sovi nojautua siihen, että ulosottomenettelyssä ei enää voida menestyksellisesti nojautua tuomiossa vahvistetun velvoitteen lakkaamiseen, mikäli väite siitä olisi voitu tehdä jo tuomioistuinmenettelyssä. (Ks. sen johdosta esim. *Olivecrona,* Utsökning s. 110.) Onhan ulosottoviranomaiselle esitetty kuittausvaatimus tuomion jälkeen tapahtunut muotoamistoimi.

85 Po. järjestelyn on katsonut mahdolliseksi *Rekola* (LM 1944 s. 465 alav. 47).

Tekstissä kosketellun vastasaamisen täytäntöönpanopyynnön ja ulosmittausvelallisen kuittausvaatimuksen välinen eroavuus saa käytännöllistä merkitystä silloin, kun vastasaamiseen perustuvan tuomion täytäntöönpano ei kuulu asianomaisen ulosottomiehen alueelliseen toimivaltaan.

86 Jos taas toisen tuomion osalta tapahtuva täytäntöönpano on jo ennättänyt niin pitkälle, että ulosmitatut tavarat on muutettu rahaksi, niin voidaan ulosottomiehen hallussa olevat rahat käyttää vastasaamiseen perustuvan tuomion täytäntöönpanoon ulosmittaamalla ne. Näin *Rekola,* LM 1944 s. 464 ja *Hassler,* mt. s. 196. Ks. sen johdosta myös *Ellilä,* Oikeudenkäynti ja täytäntöönpano s. 259.

omaisessa pakkotäytännössä. Tällöin on kuitenkin noudatettava niitä normeja, mitkä sääntelevät sen järjestyksen, jonka mukaan velallisen omaisuus on käytettävä ulosmittaukseen.[87]

Tässä tutkimuksessa ei puututa kysymykseen siitä, onko kuittaus mahdollinen pantaessa sakko- ja konfiskaatiotuomioita täytäntöön.

---

87 Ks. esim. *Hassler*, mt. s. 197 ja *Alten*, mt. s. 34 verr. s. 129. Vrt. myös *Wrede*, Ulosottotoimi s. 269 s.

Tässä yhteydessä viitattakoon myös erääseen 1734 v:n lain esitöiden yhteydessä olevaan säännösehdotukseen. V:n 1714 ehdotuksessa oli näet ulosottokaaressa seuraava kohta (6: 8): »Nu tillbinder then som för skuld sökes att betahla skuld med skuld, och wijsar sig hoos then som fordrar, eller hoos andra ren fordring hafva: finner konungs befallningshafvande ther uthi intet jäf wara; låta tå skuld med skuld betahlas.» Ks. po. säännöksen johdosta *Sjögren*, Förarbetena V s. 391 s. Tämä säännös, mitä ei otettu 1734 v:n lakiin, osoittaa, että po. ulosmittauksen katsottiin jo siihen aikaan käyvän päinsä. Toiselta puolen tuosta normista selvinnee, ettei ulosmittausta ja kuittausta ollut säännöstä laadittaessa riittävästi pidetty toisistaan erossa.

Neljäs osa

KUITTAUS KONKURSSISSA

12 §. KONKURSSISSA TAPAHTUVAN KUITTAUKSEN MATERIAALISET EDELLYTYKSET

1. *Yleisiä näkökohtia*

Konkurssi on käsitemääritelmänsä mukaisesti lailla järjestetty menettely, jossa tietyn henkilön — konkurssivelallisen — koko omaisuus yhdellä kertaa luovutetaan hänen kaikkien velkojiensa tyydyttämiseksi samaan aikaan ja suhteellisesti kunkin saamisen suuruuden mukaan.[1] Tämän perusteella konkurssivelallisen jokaiselle velkojalle olisi suotava yhtäläinen oikeus maksun saantiin ketään heistä suosimatta. Onkin puhuttu erityisestä konkurssissa vallitsevasta konkurssivelkojain tasaarvon periaatteesta.[2]

Jos konkurssivelallisella on saatava joltakin velkojistaan ja tämä saatava käytetään konkurssivelkojan saatavan kanssa kuittaukseen, pääsee puheena oleva konkurssivelkoja useimmissa konkursseissa edullisempaan asemaan kuin yleensä muut konkurssivelkojat. Hänen saatavansa on tällöin näet tullut täyteen määrään hyvitetyksi siltä osalta, kuin vastakkaiset saamisoikeudet ovat peittäneet toi-

---

[1] Tähän tapaan on konkurssi määritelty kotimaisessa oikeustieteessä. Ks. *Granfelt,* Konkurssioikeus s. 11; *Bo Palmgren,* Konkursförutsättningarna s. 15 ss.; *Tirkkonen,* Prosessioikeus pääpiirteittäin s. 325, sama, LM 1954 s. 295 s. Vrt. myös *Wrede,* Konkursrätt s. 1 ss. Ulkomaisista määritelmistä ks. esim. *Hagerup—Paulsen* s. 1 ss.; *Pagenstecher,* Konkurs s. 1 ss.

[2] Ks. tekstissä mainitun periaatteen johdosta esim. *Wrede,* mt. s. 3; *Bartsch—Pollak* I s. 87 ss. — *Palmgren* puhuu erityisestä konkurssiperiaatteesta (konkursprincipen), joka ilmenee konkurssivelallisen omaisuuden oikeudenmukaisena jakona hänen velkojiensa kesken tappionvaaran ollessa yhteinen. Ks. *Palmgren,* mt. s. 15. Vrt. myös *Mentzel—Kuhn* § 3: 1.

sensa. Näin otollinen tuloshan jää konkursseissa useimmille velkojille tavallisesti saavuttamattomaksi haaveeksi.[3] Erityisen kauskantavaksi kosketeltu hyöty voi muodostua eräiden yhteisöjen konkursseissa. Johtaahan esim. osakeyhtiön konkurssi OYL 45 §:n nojalla yhtiön purkautumiseen eli siis siihen, että velallinen kerta kaikkiaan lakkaa olemasta.[4]

Onko juuri esitetyn valossa perusteltua aihetta hyväksyä kuittaus konkurssin yhteydessä? Onhan tosin otettava heti huomioon, ettei konkurssissa muutenkaan käsitellä kaikkia velkojia tasa-arvoisina. Tietynlaisilla — ja lisäksi melko useillakin — saatavilla on näet EOA:n nojalla etuoikeus maksun saantiin ennen muita saamisia.[5] Ja suodaanhan konkurssissa peräti turvallinen separatistin asema esim. niille velkojille, joiden saamisoikeuksien vakuutena on kiinnitys tai muulla perusteella syntynyt panttioikeus.[6] Kuittauksen toteuttaminen konkurssissa ei siis merkitsisi mitään ainutlaatuista poikkeamista edellä mainitusta velkojien tasa-arvon periaatteesta.

Minään itsestään selvänä kuittauksen sallittavuutta konkurssissa ei kuitenkaan voitane pitää. Niinpä eräissä maissa, joissa lainsäätäjä on omaksunut huomattavan myönteisen kannan kuittausta kohtaan konkurssissa, on viime aikoina ilmennyt melkoista kritiikkiä po. sääntelyä vastaan. Näin on ollut laita eritoten Tanskassa ja Norjassa.[7] Ja kun perehdytään kuittauksen järjestelyyn konkurssissa oikeushistorian va-

---

3 Kokemus näet osoittaa, että konkurssipesät ovat ylipäänsä varsin runsaasti ylivelkaisia. — Eräissä tapauksissa ylivelkaisuus sitä paitsi on konkurssiin asettamisen edellytyksenäkin. Ks. sen johdosta *Palmgren,* mt. s. 125 ss.

4 OYL 45 §:n johdosta ks. *Chydenius,* Om aktiebolag (1936) s. 102 s.; *Caselius,* DL 1945 s. 99 ss., *Kasanen,* Suomen yhdeksänsien lakimiespäivien pöytäkirja s. 171 ss. Osuuskunnan osalta käy osuuskuntalain 136 §:n nojalla samoin, jos konkurssimenettelyn päätyttyä ei ole varoja jäljellä. Ks. siitä *Hakulinen—Rapola,* Osuuskuntalaki s. 330 s.; *Olsson,* Lagen om andelslag s. 100.

5 Ks. EOA:n po. säännösten johdosta *Granfelt,* Konkurssioikeus s. 61 ss. — Kuittausoikeutta konkurssissa onkin pidetty monesti etuoikeuksiin kuuluvana. Ks. esim. *Vinding Kruse,* Ejendomsretten III: 2 s. 1333.

6 Panttioikeuden asemasta konkurssissa ks. *Granfelt,* Konkurssioikeus s. 38 s.; *Taxell,* Panträtt i skuldebrev s. 198 ss.; *Undén,* Sakrätt II: 2 (1941) s. 517; *Jaeger,* Konkursrecht s. 78 s. — Tekstissä mainittua asemaa ei kuitenkaan ole irtaimistokiinnityksen haltijalla. Ks. sen johdosta EOA 8_1 § (L:ssa 17. 2. 1923) ja *Granfelt,* mt. s. 39.

7 Näin Tanskassa erikoisesti *Illum* konkurssioikeudellista kuittausta koskevassa väitöskirjassaan. Ks. mt. s. 68 ss., 238 ss. Ja *Ussing* on esittänyt samantapaisia ajatuksia. Niinpä hän lausuu: »Den kan ikke forsvares at gøre saa stort et Brud paa Grundsaetningen om Kreditorernes Ligestilling» (s. 436). *Augdahl* (s. 114) on taas huomauttanut, että hänen kotimaansa (Norjan) lainsäätäjän po. kysy-

lossa, niin havaitaan, että eräiden maiden oikeusjärjestyksissä on jatkuvasti suhtauduttu melko kielteisesti po. kuittausmahdollisuuteen. Ja vielä nykyäänkin on esim. Ranskassa asian laita mainitunlainen.[8] Toiselta puolen oikeushistoria osoittaa, että joissakin maissa on lähinnä juuri konkurssin yhteydessä havaittu kuittauksen tarpeellisuus.[9]

Konkurssissa olisi asianomaisen konkurssivelkojan kannalta kieltämättä kohtuutonta evätä kuittauksen käyttäminen silloin, kun sen edellytykset ovat olemassa. Johtaisihan tällainen suhtautuminen siihen, että velkoja joutuisi suorittamaan ensin konkurssipesälle oman velkansa täyteen määrään ja saisi sitten pesästä takaisin ehkä vain hyvinkin pienen murto-osan noista varoista muun osan mennessä toisten konkurssivelkojien hyväksi. Jos kuittaus olisi ennätetty toimittaa ennen konkurssia tai jos konkurssia ei ehkä olisi tullutkaan ja sitten olisi saamiset

---

myksessä omaksuman myönteisen kannan oikeellisuudesta voidaan olla eri mieltä. Norjan osalta ks. myös *Braekhus*, Konkursrettslige emner s. 5 ss.

Tässä yhteydessä ansainnee tulla mainituksi, että erään Tanskassa laaditun lakiehdotuksen mukaan tulisi konkurssissa tapahtuva kuittaus rajoitettavaksi tiettyihin poikkeuksellisiin tapauksiin. Nämä tapaukset olivat seuraavat: 1) Kuittaukseen käytettävät saamiset perustuvat samaan oikeussuhteeseen. 2) Kuittaus perustuu konkurssivelallisen ja asianomaisen konkurssivelkojan väliseen konttokuranttisuhteeseen tai vastaavaan oikeussuhteeseen. 3) Kuittaus perustuu ennen konkurssia solmittuun kirjalliseen sopimukseen. Ensiksi mainitussa tapauksessa ei kuittaus kuitenkaan kävisi päinsä, jos konkurssipesän saaminen on juoksevaan velkakirjaan perustuva saaminen. Ks. Udkast til Lov om Gaeldsordning (1941) 88 § ja sen johdosta *Ussing* s. 439. — Ehdotuksen mukaan tulisi kuittaus konkurssissa kysymykseen suurin piirtein samoissa tapauksissa kuin esim. Ranskan oikeudessa on laita. Ks. tästä seur. alav.

8 Ranskassa tulee kuittaus konkurssissa kysymykseen parhaasta päästä vain silloin, kun vastakkaisilla saatavilla on asiayhteyttä keskenään. Ks. esim. *Lyon-Caen—Renault* VII s. 217 ss.; *Planiol—Ripert* 7: 2 s. 694. Mainittakoon, että Ranskassa on jopa luettu kuittauksen materiaalisiin edellytyksiin kuuluvaksi absence de faillité. Ks. *Mazeaud* s. 923. Samoin on laita Belgian oikeudessa. Ks. *Frédéricq* VII s. 169 s. — Kuittauksen sallittavuutta konneksiteettitapauksissa on puollettu sillä, että vastakkainen järjestely olisi sekä kohtuuton että järjetön. Kuittauksen yleinen sallittavuus loukkaisi kuitenkin konkurssivelkojain tasa-arvoa.

Niin ikään Saksan vanhempi oikeustiede ennen voimassa olevaa konkurssijärjestystä v:lta 1877 oli yleisesti vastaavalla kannalla. Ks. *Dernburg*, Die Compensation nach römischem Rechte mit Rücksicht auf die neueren Gesetzgebungen s. 435 ss.

9 Näin lienee ollut laita Rooman oikeudessa. Siellä näet konkurssioikeus oli eräiden kauppaoikeuden instituuttien ohella ensimmäisiä säännöstöjä, joissa kuittaus sen varsinaisessa mielessä otettiin käytäntöön. Ks. *Kreller* II s. 382. Vrt. myös edellä s. 12.

kuitattu, olisi tuo velkoja saanut saatavansa ainakin pro summa concurrente suoritetuksi. Tähän kohtuusnäkökohtaan onkin erityisesti nojauduttu, kun on haettu perusteluja kuittauksen sallittavuudelle konkurssissa.[10]

Valaisevaa on verrata kuittauksen mahdollisuutta siihen varmuuteen, jonka velkojalla vakuutena oleva panttioikeus tuo mukanaan. Onhan panttioikeudelle suotu konkurssissa suojatun separatistin asema. Pantin mukanaan tuoma varmuus — niin vankkana reaalivakuutena kuin sitä yleensä pidetäänkin — on kuitenkin eräitten epävarmojen tekijöitten varassa. Saattaahan panttiesine tuhoutua tai kadota tahi sen arvo saattaa jostakin syystä alentua. Lisäksi on epätietoista, mikä hinta panttiesineestä realisoinnissa tullaan saamaan. Voihan esim. osakkeiden tai muiden arvopaperien arvo yht'äkkiä romahtaa. Vastaavia haittoja ei kuittauksen yhteydessä ole olemassa, mikäli sen edellytykset säilyvät. Kun kuittauksen soveltaminen on käynyt mahdolliseksi, voivat molemmat osapuolet näet olla varmoja siitä, että vastakkaiset saatavat tulevat suoritetuiksi, sikäli kuin ne peittävät toisensa. Kun kuittausmahdollisuuden mukanaan tuoma suoja eräissä kohdissa on jopa vankempikin kuin panttioikeuden, ei olekaan mikään ihme, että kuittaukselle konkurssissa on haluttu suoda suojaa vastaavaan tapaan kuin juuri panttaukselle.[11]

Parhaasta päästä on eri maiden voimassa olevissa konkurssilaeissa — lähinnä juuri edellä kosketeltujen kohtuussyiden perusteella — tehty kuittaus mahdolliseksi konkurssin yhteydessä. Näin oli laita jo Rooman

---

10 Ks. esim. *Wrede,* Konkursrätt s. 107 s.; *Grotenfelt* s. 83 s.; *Nordling* TfR 1888 s. 380 s.; *Illum* s. 40 s.; *Jaeger* I § 53 Einl.; *Pagenstecher,* Konkurs s. 143.

Kuittausta käsittelevässä väitöskirjassaan *Wrede* (Kvittning s. 191 s.) kuitenkin lausui, ettei täyteen määrään toteutuva kuittaus loogisesti voisi olla mahdollista konkurssissa. Kun näet konkurssissa ei yleensä periaatteessa kävisi päinsä saada suoritusta enempää kuin kullekin velkojalle koituva jako-osuus, ei velkojan olisi sallittava kuittauksenkaan avulla päästä sen edullisempaan asemaan. Samaan tapaan Wrede arvosteli konkurssioikeudellista kuittausta vielä velvoiteoikeuden luennoissaan (Obligationsrätt s. 218). Mutta neljä vuotta myöhemmin (v. 1894) pitämissään konkurssioikeuden luennoissa Wrede ei enää esittänyt mainitun kaltaisia mielipiteitä.

11 Tekstissä mainitun tehoisan suojan perusteella kuittaukseen oikeutetun konkurssivelkojan asemaa onkin monesti verrattu pantinhaltijan ja yleensä separatistien asemaan. Ks. esim. *Munch-Petersen* IV s. 51; *Hagerup—Paulsen* s. 104; *Mentzel—Kuhn* § 53: 6; *Böhle—Stamschräder* § 51: 1. Vrt. kuitenkin *Oetker* I s. 235.

oikeuden mukaan.[12] Ja samoin asia on järjestetty nykyisin mm. Pohjoismaissa, mikä seikka Suomen osalta KS 33 ja 34 §:stä käy expressis verbis ilmi.[13] Mainitut lainkohdat — edellinen niistä eritoten alkuperäisessä muodossaan — ilmentävätkin varsin suopeata suhtautumista kuittausta kohtaan.[14] Tällainen tendenssi on havaittavissa yleensä muissakin viime vuosisadan jälkimmäisen puoliskon aikana säädetyissä konkurssijärjestyksissä. Näissähän on tavallisesti otettu käytäntöön eräitä helpotuksiakin kuittauksen hyväksi, joista myöhemmin tulee puhetta.[15] Käsitykset kuittauksen soveltamisen mahdollisuudesta eräänlaisena vakuusoikeutena alkoivat noihin aikoihin päästä julkisuuteen, ja samalla ryhdyttiin — kuten jo edellä on mainittu — panemaan erityistä painoa sille turvallisuuden tunteelle, jonka kuittauksen odotettavuus tuo mukanaan.[16] Tämän turvan ja siihen liittyvän eräänlaisen vakuusintressin suojelemista pidetään edelleenkin konkurssioikeudellisen kuittauksen tärkeänä perustana.[17]

Syynä Ranskan oikeuden — ja yleensäkin romaanisen oikeusmaailman — edellä kosketeltuun kielteiseen kantaan lienee ollut se seikka, että on pidetty kuittausta yksipuolisesti maksuun rinnastettavana toimituksena. Kun konkurssivelkojien saatavien maksu konkurssissa on järjestetty konkurssin omia järjestelyjä noudattaen, olisi näitä järjestelyjä

---

12 Roomassahan kuittaus sitä paitsi, kuten edellä alav:ssa 9 on lausuttu, juuri konkurssissa tuli yleisluonteisena järjestelynä aikaisemmin käytäntöön kuin normaalissa riita-asiain oikeudenkäynnissä.

13 Siinä ehdotuksessa, johon voimassa oleva KS perustuu, on kuittauksen sallittavuutta konkurssissa perusteltu varsin lyhyesti mainitsemalla, että sen avulla saadaan aikaan »en utväg att bereda borgenärer samtidigt tillfälle till betalning». Ks. Hans Kejserliga Majestäts Nådiga Propositioner till Storfurstendömet Finlands Ständer å landtdagen i Helsingfors år 1867 III s. 1143 s. Lainsäätäjän mielessä näyttää siis olleen kuittaus eräänlaisena maksun vastikkeena.

14 KS 33 §:ään on näet 31. 1. 1935 annetulla lailla liitetty toinen momentti, joka ilmentää selvästi pyrkimystä rajoittaa kuittausta konkurssissa. Ks. siitä lähemmin myöhempänä s. 348 ss.

15 Viime vuosisadan jälkimmäisen puoliskon aikana säädettiin mm. seuraavat konkurssijärjestykset: Ruotsin 18. 9. 1862, Norjan 6. 6. 1863, Tanskan 25. 3. 1872, Saksan 10. 2. 1877 ja Sveitsin 11. 4. 1889. Näistä on Ruotsin konkurssilaki korvattu uudella, 13. 5. 1921 annetulla lailla. Sveitsissä on kuittaus konkurssissa materiaaliselta puoleltaan säännelty pääasiassa v. 1911 annetussa OR:ssä.

16 Ks. s. 28 s.

17 Tekstissä mainittuja näkökohtia on tähdennetty erikoisesti Tanskan oikeustieteessä. Ks. *Ussing* s. 438 s.; *Illum* s. 80 ss.; *Bruun*, UfR 1919 B s. 233 ss. Samaan tapaan Norjassa *Braekhus*, Konkursrettslige emner s. 5 ss.

noudatettava kaikissa tapauksissa ja siis syrjäytettävä kuittaus milteipä kokonaan.[18]

Konkurssissa tapahtuvan kuittauksen kannalta on tärkeätä tähdentää, ettei velallisen joutuminen konkurssiin vielä sinänsä saa aikaan muutoksia siinä, kuka on katsottava tiettyjen materiaalisten oikeussuhteiden subjektiksi.[19] Niinpä konkurssivelallinen pysyy edelleen velkasuhteissaan sekä velkojana että velallisena eikä näin ollen materiaalista seuraantoa tapahdu. Konkurssissa kyseeseen tulevaa kuittausta ei siis voida, kuten joskus kylläkin on tapahtunut, kytkeä kysymykseen siitä, millä edellytyksellä kuittaus saattaa toteutua siirto- tai muissa seuraantotilanteissa.[20]

Äskeinen kielteinen toteamus ei kuitenkaan estäne vertailemasta keskenään kuittausta toisaalta konkurssissa ja toisaalta velkakirjan luo-

---

18 Tosin lienee jonkin verran outoa, että juuri Ranskassa — ipso iure -teorian valtamaassa — on oltu tekstissä mainitulla kannalla. Tämä ristiriita selittynee kuitenkin sillä, että on pidetty ensi kädessä silmällä kuittauksen rinnastusta maksuun. Tämän ohella on romaanisessa oikeusmaailmassa kiinnitetty huomiota myös eräisiin muihin näkökohtiin. Niinpä on viitattu siihen, että konkurssi estää saamasta aikaan erillistä täytäntöönpanoa konkurssivelallisen pesässä. Kun konkurssivelalliselta olevat saatavat tässä mielessä menettävät täytäntöönpanokelpoisuutensa, eivät ne voisi olla myöskään kuittauskelpoisia. Ks. *Savatier* II s. 248. — Tämän perustelun osalta on huomautettava, että konkurssi on kuitenkin yhteistäytäntöönpanoa. — Lisäksi on selitetty konkurssin saavan aikaan, että konkurssivelalliselta olevat saatavat menettävät täsmällisyytensä. Nehän yleensä saavat konkurssissa vain tietyn jako-osuuden, jonka suuruus on konkurssin loppuvaiheisiin saakka epävarma. Kun täten ei voitaisi operoida täsmällisen määräisillä saatavilla, ei kuittauskaan voisi konkurssissa tulla kysymykseen. Ks. tästä *Frédéricq* VII: 1 s. 170. — Po. mielipiteen johdosta on sanottava, ettei kuittaus konkurssissa edellytä konkurssisaatavan muuttumista vastaisen jako-osuuden määräiseksi.

19 Vasta realisoinnin yhteydessä näet tapahtuu omistusoikeuden siirtymisiä. Tämä kanta on jo pitemmän ajan ollut vallitsevana, joskin aikaisemmin oli esitetty myös muita käsityksiä. Ks. *Wrede,* Kvittning s. 190, Konkursrätt s. 54 s., s. 81; *Rodhe* s. 55 alav. 11; *Hagerup—Paulsen* s. 3 ss. alav. 9. — Omistusoikeuden siirtymisestä konkurssin yhteydessä ks. esim. *Zitting,* Saantosuoja s. 52.

20 Konkurssissa tapahtuvaa kuittausta onkin usein pidetty seuraannon yhteydessä esiintyvän kuittauksen alalajina. Näin oli laita erityisesti pandektioikeudessa ja yleensä viime vuosisadan oikeustieteessä. Ks. sen johdosta esim. *Wreden* teoksessa Kvittning s. 190 alav:ssa 1 mainittua kirjallisuutta ja *Windscheid—Kipp* II s. 491 alav. 21. Mutta vielä kuluvallakin vuosisadalla on po. mielipiteellä ollut kannattajia. Heistä mainittakoon *Rabenius* (TfR 1919 s. 2 s. ja 16 s.) ja *Weigelin* (s. 101). Niin ikään Tanskan oikeustieteessä on esitetty samanlaisia käsityksiä. Ks. sen johdosta *Illum* s. 73 ss.

Mainittakoon, että Ranskassa on käytetty seuraanto-opillisia näkökohtia tukemaan kuittauksen syrjäytymistä konkurssissa. Ks. *Ripert* s. 1071.

vutuksen jälkeen. Tavallisen velkakirjan luovutuksen jälkeenhän on velallisella tietyin edellytyksin VKL 28 §:n nojalla oikeus käyttää kuittaukseen luovuttajalta oleva vastasaamisensa.[21] Tässä on siis velkakirjan siirronsaajan intressit syrjäytetty velallisen kuittausintressien tieltä. Vaikka uusi velkoja olisi ollut kuinka bona fide, ei se VKL 28 §:n nojalla tapahtuvassa kuittauksessa vaikuta asiaan. Epävarmuus vastakkaisuusedellytyksen säilymisestä on kuittaustilanteen mukanaan tuoman turvallisuuden heikko kohta, mutta tämä on sentään po. säännöksellä melkoiselta osalta eliminoitu. — Ei ole siis tämänkään valossa pidettävä outona sitä, että konkurssissa syrjäytetään kilpailevien velkojien ja konkurssipesän intressit hyväksymällä kuittaus. Onhan tässä tapauksessa sentään saamisoikeuksien materiaalinen vastakkaisuus edelleen tallella, joskin on pidettävä silmällä kaikkien kilpailevien velkojien intressejä eikä vain sen velkojan, joka on puolestaan velkaa konkurssivelalliselle.

Voidaan perustellusti sanoa, että kuittauksen järjestely konkurssin yhteydessä on koko kuittausinstituutin toteutumisen huomattavin koetinkivi. Niinpä jos kuittaus on jossakin oikeusjärjestyksessä menty myöskin konkurssissa laajalti hyväksymään, on tätä pidettävä kuittausintressien erityisenä voimannäytteenä.

Mutta toiselta puolen ei voida ummistaa silmiä myöskään siltä seikalta, että kuittaus juuri konkurssin yhteydessä helposti avaa ovet melkoisille väärinkäytöksille. Se huomattava etu, jonka kuittaus konkurssissa edellä esitetyn mukaan tuo, näet helposti houkuttelee konkurssivelkojia järjestämään vilpillisessä mielessä kuittaustilanteita. Näin saattaa tapahtua esim. käyttämällä hyväksi saamisoikeuksien siirtoa luovuttamalla saatavia joko tulevalle konkurssivelalliselle tai sellaiselle henkilölle, joka on po. velalliselle velassa. Mahdollisuudet kuittaustilanteiden luomiseen eivät suinkaan supistu näihin, kuten myöhempänä tullaan havaitsemaan.[22] Tämän takia onkin erityisesti kuluvalla vuosisadalla sekä oikeustieteen että lainsäädännön piirissä pyritty väärinkäytösten varalta asettamaan kuittaukselle konkurssissa sellaisia rajoituksia, joita konkurssimenettelyn ulkopuolella ei tunneta. Näin on käynyt myös Suomessa.[23]

On jouduttu jo toteamaan, että konkurssissa tapahtuvassa kuittauksessa on otettu käytäntöön toisaalta tiettyjä helpotuksia ja toisaalta taas

---

21 Tekstissä mainitusta kuittaustilanteesta ks. § 4: 2 A II.

22 Ks. s. 345 ss.

23 Tämän johdosta voidaan Suomen oikeuden osalta viitata KS 33 §:n 2 momenttiin, jonka johdosta ks. s. 348 ss.

muissa yhteyksissä tuntemattomia lisäesteitä. Ja kun konkurssimenettely muutenkin muodostaa varsin omaperäisen ja monivivahteisen instituutin, on odotettavissa, että kuittauksen yhteydessä tulee esille lisääkin sille erikoisia piirteitä. Seuraavassa esityksessä perehdytään ensiksi äsken mainittuihin helpotuksiin.

2. *Konkurssissa tapahtuvan kuittauksen materiaaliset väljennykset*

I. Eräs konkurssissa tapahtuvalle kuittaukselle ominainen lievennys käy meillä ilmi expressis verbis laista, nimittäin KS 34 §:stä. Tämä lainkohta näet lausuu, että saatava voidaan konkurssissa käyttää edellisen pykälän mukaisesti kuittaukseen, vaikkei se olekaan maksettavaksi käynyt.[24] Konkurssissa tapahtuvan kuittauksen edellytysten kannalta on sekä mielenkiintoista että hyödyllistä perehtyä po. säännöksen perusteisiin. Tässä mielessä on viitattu siihen seikkaan, että konkurssissa voidaan — kuten KS 34 §:stä niin ikään ilmenee — erääntymätön saatava myöskin valvoa.[25] Tätä ratiota ilmentänee Suomen oikeudessa jo se, että erääntymisen tarpeettomuus on meillä mainittu sekä valvottavan että kuittaukseen käytettävän saatavan osalta samassa lauseessa ikään kuin yhteen liittyvinä kysymyksinä.

Tuntuukin siltä, että jos kerran jokin saatava voidaan valvoa konkurssissa, niin on yleensä perusteltua hyväksyä myöskin sen käyttäminen kuittaukseen konkurssipesän saatavaa vastaan. Onhan kummassakin tapauksessa kyseessä konkurssivelallisen velkojan tyydyttäminen. Ehdottoman vakuuttavana tätä perustelua tuskin kuitenkaan on syytä pitää. Niinpä onkin tiettyä perää siinä *Illum*in huomautuksessa, ettei konkurssissa tapahtuvalle kuittaukselle erityisen tärkeänä pidetty luottamusnäkökohta puolla kosketeltua erääntymisvaatimuksesta luopumista. Ellei näet konkurssia olisi tullut, niin asianomainen velkoja olisi saattanut hyvinkin joutua suorittamaan oman velkansa. Olisihan erilaisista erääntymisajankohdista johtuen ollut mahdollista, että po. velkoja ei olisi voinut omaa saatavaansa käyttää kuittaukseen silloin, kun häneltä olisi ryhdytty perimään hänen velkaansa. Tästä syystä ei

---

[24] Tekstissä kosketeltu väljennys on nimenomaan mainittu useiden maiden lainsäädännössä. Ks. DKL 15 §, NKL 119 §, DKO 54 §, OR 123_1 Art ja ÖKO 19_2 §.

Ruotsissa po. sääntöä ei ole lakiin sisällytetty, mutta sitä on pidetty ilmankin selvänä. Ks. esim. *Rabenius*, TfR 1919 s. 16 s.

[25] Näin *Wrede*, Konkursrätt s. 109. Vrt. myös sama, Kvittning s. 192.

tapahtuisikaan mainittavaa vääryyttä, jos pidettäisiin erääntymisen osalta kiinni kuittauksen yleisistä edellytyksistä. Eikä konkurssi muutenkaan olisi sellainen tapahtuma, jonka mahdollisuus olisi syytä ottaa etukäteen huomioon.[26]

Juuri kosketeltua ajatuksen kulkua vastaan voidaan tuoda julki, että konkurssi on yleistäytäntöönpanoa. Tästä johtuen konkurssimenettelylle on ominaista pyrkimys laajaan konkurssivelallisen velkojen selvittelyyn. Tässä tarkoituksessa on tehty mahdolliseksi erääntymättömäin saatavain valvominen konkurssissa. Sitä seikkaa, että erääntymättömiä saatavia käsitellään ikäänkuin ne olisivat erääntyneet, on arvosteltava tältä konkurssioikeudelliselta näkökulmalta.[27] Illum on tosin ollut myös sitä mieltä, ettei erääntymättömäin saamisoikeuksien valvontamahdollisuus puoltaisi po. laatua olevien saatavien käyttämistä kuittaukseen. Tuntuu kuitenkin siltä, että Illum on kosketellussa tapauksessa yksipuolisesti tuijottanut luottamusnäkökohdan yleiseen merkitykseen kuittausopissa. Niinpä tuntuisi kieltämättä kohtuuttomalta, että erääntymisvaatimuksesta luovuttaisiin valvonnan muttei kuittauksen osalta. Ja kun kerran kuittaus konkurssissa hyväksytään, niin on myöskin johdonmukaista asettaa kuittaukseen käytettävä saatava yleensäkin yhtä edulliseen asemaan kuin valvottu saatava. Riittävän järkeviä vastasyitä tälle ratkaisulle ei liene esitettävissä.

Se tapaus, jota KS 34 § sanamuotonsa perusteella tuntuu lähinnä tarkoittavan, on tilanne, jossa konkurssivelalliselta oleva saatava ei ole erääntynyt. Onko vastaava helpotus olemassa myös silloin, kun konkurssivelallisen saatava ei ole maksettavaksi erääntynyt?

Eräiden maiden — esim. Saksan ja Itävallan — konkurssilainsäädännöstä käy suoraan selville, että myöskin konkurssivelkojalta olevien

---

26 Ks. *Illum* s. 175 s. Samaan tapaan jo *Rabenius,* TfR 1919 s. 16 s. Ja *Oetker* (I s. 234 s.) on selittänyt, etteivät kuittauksen konkurssioikeudelliset — sen enempää kuin tiukennuksetkaan — ole missään loogisessa yhteydessä konkurssivelkojan oikeudellisen aseman kanssa.

27 Ks. esim. *Hagerup—Paulsen* s. 109 ss.; *Lang* s. 141 ss. — Erityisesti Sveitsin oikeudessa on tähdennetty sitä, että konkurssi saa konkurssivelalliselta olevat saatavat erääntymään. Sveitsin konkurssijärjestyksessä on tästä nimenomainen säännöskin (sen 208 art.). Tämän säännöksen perusteella on huomautettu, ettei konkurssissa oikeastaan olisikaan kysymys mistään poikkeuksen tekemisestä kuittauksen erääntymisedellytyksen osalta. Ks. *Oser—Schönenberger* V: 1 s. 632.

Toiselta puolen on todettava, että vaikka myöskin Ranskan Code civil sisältää edellä mainittua Sveitsin konkurssijärjestyksen säännöstä vastaavan normin (Art. 1188), Ranskassa kuitenkin ollaan melko kielteisellä kannalla kuittauksen käytettävyyteen nähden konkurssissa.

konkurssivelallisen saatavien osalta on luovuttu erääntymisvaatimuksesta.[28] Tämän roomalaisesta oikeudesta peräisin olevan väljennyksen perusteeksi on tavallisesti nojauduttu konkurssille ominaiseen pyrkimykseen saada konkurssivelallisen kaikki velkasuhteet — niin hyvin aktiivain kuin passiivain puolella olevat — mahdollisimman täydellisesti ja joustavasti selvitetyiksi.[29]

On kuitenkin kyseenalaista, riittääkö pelkästään tämä likvidaatiopiirre tekemään kosketeltua väljennystä oikeutetuksi. Sen valossa käy kyllä ymmärrettäväksi se seikka, että konkurssitilaan joutuneen henkilön kaikki velkojat pääsevät osallisiksi konkurssiin siihen katsomatta, ovatko heidän saamisoikeutensa erääntyneet vai eivät. Ja vastaavasti on myös syytä — kuten on todettu — suoda kuittauksen mahdollisuus. Tosinhan kyllä konkurssivelallisen saatavat — niin hyvin erääntyneet kuin erääntymättömätkin — kuuluvat konkurssipesään.[30] Mutta tämä seikka ei saa aikaan sitä, että viimeksi mainittuja saatavia voitaisiin käsitellä erääntyneiden saatavien tavoin. Päinvastoin ne joutuvat yleensä realisoitaviksi konkurssipesän irtaimeen omaisuuteen kuuluvina julkisella huutokaupalla sen mukaan kuin KS $71_{,3}$ § tarkemmin säätää.[31] Eikä asianomainen konkurssivelkoja kuittauksen epäämisen johdosta suinkaan joutuisi suorittamaan ensin velkaansa konkurssipesälle ja sen jälkeen saamaan siitä vain jako-osuutta vastaavan osan takaisin. Hänhän suorittaa velkansa vasta sitten, kun se on konkurssin jälkeen erääntynyt. Tukea erääntymisvaatimuksesta luopumiselle pesän saatavienkin osalta voitaneenkin saada lähinnä vain pyrkimyksestä osoittaa kuittaukselle konkursissa erikoisen suurta myöntyväisyyttä.[32] Mutta tuntuu siltä, ettei meillä tällaiseen suopeuteen ainakaan de lege lata ole perusteita. Kun po. ratkaisulle ei konkurssin omista näkökohdista saatane tarpeellista tukea, niin ei sitä selvän lainsäännöksen puuttuessa voitane pitää oikeutemme mukaisena.

On suositeltu myös sellaista kompromissiratkaisua, että kuittaus olisi sallittava konkurssipesän erääntymätöntä saatavaa vastaan, kunhan vain konkurssivelkojan saatava on jo erääntynyt. Tällöin näet olisi konkurssivelkojalla ollut perusteltua aihetta odottaa pääsevänsä toteuttamaan kuittauksen sen jälkeen, kun vastapuolen saatava on ennättä-

28 Ks. DKO 54 § ja $\text{ÖKO } 19_{,2}$ §.

29 Ks. *Jaeger,* Lehrbuch s. 127; *Lang* s. 141 s.; *Rintelen* s. 310.

30 Ks. eritoten *Grotenfelt* s. 102. Ks. myös *Granfelt,* Konkurssioikeus s. 68 ja *Mentzel—Kuhn* § 1: 17.

31 Ks. *Grotenfelt* s. 160 s.

32 Tähän tapaan Saksassa *Herling* s. 5.

nyt tulla kuittauskelpoiseksi.[33] Tällainen järjestely olisi tietysti kohtuullinen. Tiettyä tukea sille voitaneen myöskin saada VKL 28 §:n säännöksistä tavallisen velkakirjan luovutuksensaajaa vastaan tapahtuvasta kuittauksesta. Po. lainkohdassahan on annettu tärkeä merkitys saatavain erääntyneisyyden erilaisille ajankohdille, kuten edellä on todettu. Mutta konkurssi sinänsä ei ole mikään saatavien luovutustapaus. Niinpä ei voitanekaan liioin po. kompromissiratkaisua hyväksyä. De lege ferenda po. näkökohdille kuitenkin lienee syytä suoda tiettyä merkitystä VKL 28 §:n ilmentämien periaatteiden pohjalta. Tämä merkitsisi sitä, että kuittaus olisi hyväksyttävä, paitsi konkurssivelkojan saatavan ollessa erääntynyt, myöskin silloin, kun kumpikaan po. saamisista ei ollut erääntynyt ennen konkurssia, mutta konkurssivelkojan saatava erääntyisi ensiksi.

Tiettyä suojaa konkurssivelkoja voinee nykyiselläänkin eräissä tapauksissa saada sillä tavalla, että hänelle jää mahdollisuus käyttää hyväksi VKL 18 ja 28 §:stä ilmeneviä kuittausmahdollisuuksia velkakirjan luovutuksen tapahduttua. Onhan velkakirjan realisoinnin yhteydessä tapahtuvaa luovutusta pidettävä po. lainkohdissa mainittuna luovutuksena.[34]

Erääntymättömän konkurssisaatavan kuittauksen osalta on syytä kiinnittää lisäksi huomiota KS 104 §:ään. Tämän säännöksen mukaan on erääntymättömästä konkurssisaatavasta, jolle ei ollut sovittu maksettavaksi korkoa ennen erääntymispäivää, jako-osuutta määrättäessä vähennettävä viiden prosentin vuotuinen korko jako- ja erääntymispäivien väliseltä ajalta.[35] Jottei kuittaukseen oikeutettu konkurssivelkoja pääsisi nauttimaan perusteetonta etua, on tämä normi otettava varteen myöskin arvioitaessa mainitunlaisen saatavan suuruutta kuittauksen yhteydessä. Suomen konkurssilainsäädäntö ei tosin sisällä tässä kohdin nimenomaista säännöstä, mutta lienee sen soveltamista pidettävä konkurssioikeuden yleisistä periaatteista johtuvana.[36] Edellä mainittua

---

33 Ks. erikoisesti *Illum* s. 175 s. sekä lisäksi *Braekhus*, Konkursrettslige emner s. 7 ja 13.

34 Ks. s. 67.

35 Ks. po. lainkohdan johdosta *Grotenfelt* s. 205.

36 Saksan DKO 54_2 § sisältää nimenomaisen säännöksen siitä, että konkurssissa tapahtuvassa kuittauksessa on noudatettava DKO:n Suomen KS 104 §:ää vastaavaa säännöstä. Ks. sen johdosta lähemmin *Jaeger* I § 54: 2. Samaan tapaan säätää Itävallassa ÖKO 19_2 §.

Tanskassa on tekstissä mainittu sääntö hyväksytty ilman nimenomaista säännöstäkin. Ks. *Illum* s. 178 s. Norjassa *Hagerup* on pitänyt po. sääntöä itsestään selvänä. Ks. *Hagerup—Paulsen* s. 110.

jakopäivää vastaa kuittauksen yhteydessä kuittausvaikutusten voimaantulopäivä eli kuittausvaatimuksen esittämispäivä.[37]

II. Kuittauksen luonteenomaisiin materiaalisiin edellytyksiin kuuluu myös saamisoikeuksien s a m a n l a a t u i s u u s. Konkurssin osalta on tässä suhteessa pantava merkille, että siinä joudutaan valvotut saamisoikeudet joka tapauksessa muuttamaan rahasaataviksi. Tällaista menettelyä vaatii konkurssin luonne yleisreaalisaationa.[38] Jos valvottu konkurssisaaminen tulee konkurssin yhteydessä kuitattavaksi, niin tuntunee selvältä, että tuon saatavan osalta putoavat saatavan laatua koskevat kuittausedellytykset pois. Tämä merkitsee sitä, että po. saatavan laatuun ei kuittauksenkaan yhteydessä huomiota kiinnitetä. Ja vaikkei konkurssivelalliselta olevaa saamista olisi valvottukaan, on tilanne ilmeisesti sama. Valvonnan tarpeettomuus on näet velkojalle kuittauksen aikaansaamisessa suotu erityinen etu. Outoa olisi, jos tätä etua hyväksi käytettäessä oltaisiin tiukemmilla linjoilla kuin tavallisesti.

Yleisesti onkin oltu sitä mieltä, että konkurssivelkojan saatavan laatu ei vaikuta kuittauksen käytettävyyteen. Eräiden maiden konkurssilaeissa tämä sääntö on tuotu expressis verbis julki.[39] Meillä tosin puuttuu laista tämän sisältöinen säännös, mutta puheena olevaa kantaa on pidetty myös Suomen oikeuden mukaisena.[40]

Konkurssipesän saatavan osalta on sitä vastoin esitetty kosketellussa suhteessa vastakkaisia mielipiteitä. Useillakin tahoilla on kyllä oltu sitä mieltä, ettei konkurssipesänkään saatavan laadulla voisi olla kuittauksen edellytyksenä merkitystä. Vaatimukseksi olisi asetettava vain, että tuo saatava on muutettavissa rahasaatavaksi. Suomen lainsäädäntö vaikenee tässäkin kysymyksessä, mutta oikeustieteessämme on yleensä asetuttu juuri mainitun mielipiteen kannalle. Näin ovat menetelleet *Wrede, Granfelt* ja *Grotenfelt.*[41] Niin ikään maamme oikeuskäytännössä lienee puheena ollutta kantaa yleensä seurattu, kaiketi mainittujen tutkijain arvovallan ansiosta. Myöskin ulkomailla mielipiteellä on ollut puoltajansa.[42]

---

37 Ks. sen johdosta s. 154 ss.

38 Ks. *Grotenfelt* s. 63; *Granfelt,* Konkurssioikeus s. 38.

39 Ks. DKO $54_{,1}$ § ja ÖKO $19_{,2}$ §.

40 Ks. esim. *Wrede,* Konkursrätt s. 109.

41 Ks. *Wrede,* mt. s. 109; *Grotenfelt* s. 85; *Granfelt,* Konkurssioikeus s. 40.

42 Tanskassa on oltu yleensä tekstissä mainitulla kannalla. Ks. *Illum* s. 179; *Ussing* s. 431. Tälle tulkinnalle on saatu tukea Tanskan konkurssilain 15 §:n sanamuodosta. Po. säännös näet lausuu, että kuittaus tapahtuu konkurssissa »uden Hensyn til Fordringens eller Modfordringens Beskaffenhed».

Juuri selostettua ratkaisua vastaan on huomautettu, etteivät ne näkökohdat, joilla vastaavaa kantaa konkurssivelkojan saatavan osalta on perusteltu, soveltuisi konkurssipesän saatavaan. Kyseessähän ei ole saatava, johon liittyisivät konkurssivelkojan saatavan ominaisuudet. Lisäksi on väitetty, etteivät kuittaukselle konkurssissa tärkeinä pidetyt luottamusnäkökohdatkaan edellyttäisi samanlaatuisuusvaatimuksista luopumista.[43] Ja kun konkurssivelkojan saatava joka tapauksessa tullaan muuttamaan rahasaatavaksi, olisi kuittaus tuleva kysymykseen ainoastaan silloin, kun konkurssipesän saatava on ollut rahasaatava. Vastakkaisten saatavien samanlaatuisuudesta olisi näet tässäkin tapauksessa lähdettävä. Tähän tapaan on konkurssissa tapahtuva kuittaus järjestetty mm. Norjan, Saksan ja Itävallan oikeudessa.[44]

On kuitenkin otettava huomioon, että konkurssipesälle perittävät tavarasaamisetkin joudutaan lopulta muuttamaan rahaksi. Näinhän konkurssipesään kuuluvien varallisuusetuuksien yleensäkin käy. Ja jo ennen realisaatiotakin on ollut pakko arvioida pesän tavarasaamiset rahan määräisiksi, jotta päästäisiin käsitykseen pesän taloudellisesta asemasta. Tämänhän täytyy lisäksi tapahtua niin varhaisessa vaiheessa kuin velkojainkokouksessa.[45] Teknillisiä esteitä ei lienekään olemassa kuittauksen toteuttamiselle, sillä ovathan saatavat, joitten kanssa konkurssissa joudutaan tekemisiin, rahaksi muutettavia. Tosin pitää paikkansa, ettei luottamusnäkökohta erityisesti puolla samanlaatuisuusedellytyksestä luopumista. Toiselta puolen ei liene pakko yksipuolisesti tuijottaa mainittuun näkökohtaan. Konkurssi on kyllä siinä määrin uuden tilanteen luova järjestely, että sen yhteydessä on suopeus kuittaukselle perusteltavissa. Eihän ole tietoa siitä, kuinka pian konkurssin jälkeen konkurssivelallinen tulee maksukykyiseksi. Sitä paitsi on otettava huomioon, ettei samanlaatuisuusvaatimuksesta luopuminen lopultakaan merkitse erityisen mainittavaa poikkeamista konkurssin ulkopuolella tapahtuvan kuittauksen linjoilta. Samanlaatuisuusedellytyksen ei näet tarvitse yleensäkään olla olemassa alusta pitäen. Riittää, että tämä

---

43 Näin *Illum* (s. 179 s.), joka on tähdentänyt sitä, että saatavan erääntyneisyys ja samanlaatuisuus olisi kuittauksen edellytyksinä asetettava samaan asemaan.

44 Ks. Norjan osalta po. maan NKL 119 § ja sen johdosta *Hagerup—Paulsen* s. 109. Ks. myös Saksan DKO $54_{,1}$ § sekä sen johdosta *Jaeger* I § 54: 13 ja *Lang* s. 226 ss. ynnä Itävallan ÖKO $19_{,2}$ § ja sen johdosta *Bartsch—Pollak* I § 19: 21—23.

45 Po. vaiheessa tulee näet ratkaistavaksi, jatketaanko konkurssimenettelyä vai ei. Ja tähän kannanottoon vaikuttaa pääasiassa juuri konkurssipesän varojen määrä.

edellytys on käsillä sillä hetkellä, kun kuittausvaatimus esitetään.[46] Ja konkurssissahan — kuten jo on todettu — lopulta päädytään siihen, että kaikki pesän saatavat ja velat muuttuvat rahamääräisiksi.

Jos taas pidettäisiin kiinni siitä, että konkurssipesän saatavan tulisi olla rahasaatava, niin päädyttäisiin joissakin tapauksissa säännönmukaisten kuittausmahdollisuuksien rajoittamiseen. Täten kävisi silloin, kun molemmat saatavat ovat olleet samanlajisia tavarasaatavia. Tosin olisi mahdollista tehdä tällaisten tapausten varalta väljennys kuittauksen hyväksi. Tällaisia väljennyksiä vastaan voidaan taas huomauttaa, että ne rikkoisivat selvän linjan. Edellä mainitun suomalaisten tutkijain esittämän mielipiteen etuna onkin pidettävä sen selväpiirteisyyttä.

Kuitenkin tuntuu kyseenalaiselta, onko riittävästi perusteita noudattaa juuri mainittua, kylläkin selväpiirteistä linjaa. Pohjimmiltaan näet lienee kysymys siitä, kuinka pitkälle konkurssissa on aihetta osoittaa suopeutta kuittausta kohtaan. Ja kilpailevain velkojain kannalta muodostuvat pitkälle menevät väljennykset helposti kohtuuttomiksi. Ilman muuta olisi kylläkin kuittaus hyväksyttävä, jos vastakkaiset saamiset ovat konkurssin alkaessa olleet samanlaatuisia. Kuittauksen etua ei konkurssi näet voine tässä tapauksessa riistää. Sen ohella lienee syytä sallia kuittaus, jos konkurssipesän saatava on rahasaatava eli siis sen laatuinen, millaiseksi konkurssivelkojan saatava joudutaan muuttamaan. Mutta tokkopa on aiheellista puoltaa sen enempiä väljennyksiä.[47]

III. Kuittauksen klassillisista edellytyksistä oleellisimpana on pidettävä — kuten edellä on lausuttu — saamisoikeuksien v a s t a k k a i s u u t t a. Jo asian luonteesta on katsottava johtuvan, että tämän vaatimuksen on oltava olemassa konkurssissa tapahtuvassa kuittauksessa.[48]

---

46 Erityisesti Sveitsissä on nojauduttu tekstissä mainittuun näkökohtaan. Ks. *Guhl* s. 216 s. ja *Oser—Schönenberger* V: 1 s. 633.

47 Kuittausta haluavan konkurssivelkojan ja kilpailevain konkurssivelkojain intressien tasasuhtaista huomioon ottamista on tähdentänyt erityisesti saatavien samanlaatuisuuden osalta *Lang* (s. 226 ss.). Vrt. myös *Herling* s. 4 ss.

Edellä alav:ssa 44 mainitut Norjan, Saksan ja Itävallan konkurssilakien säännökset tuntuvat siis hyväksyttäviltä muutoin paitsi siinä suhteessa, ettei ole perusteltua evätä kuittausta, kun saatavat ovat olleet samanlaatuisia tavarasaatavia.

Alav:ssa 42 mainittu Tanskan konkurssilain säännös on kotimaassaan herättänyt melkoista kritiikkiä liian pitkälle menevänä kuittausoikeuden väljennyksenä. Ks. *Ussing* s. 431 ja siellä mainittua kirjallisuutta.

48 Ks. esim. Förslag till konkurslag 1911 s. 360.

Tästä vaatimuksestahan on, kuten edellä on jo mainittu, tehty eräitä merkittäviä poikkeuksia.[49] Tulevatko nämä poikkeukset, joista lienevät velkakirjan siirtotapauksessa velallisen hyväksi olevat ynnä takauksen yhteydessä takausmiehen hyväksi olevat merkityksellisimmät, noudatettaviksi niin ikään konkurssissa? Kosketellut väljennykset merkitsisivät yleensä konkurssipesälle tiettyä menetystä. Tämä menetys ei kuitenkaan olisi sen suurempi, kuin mitä kuittauksen toimittamisesta konkurssivelkojille yleensäkin aiheutuu. Tuskinpa on kuitenkaan ilman muuta lähdettävä siitä, että ne olisivat voimassa myös konkurssissa.

Jos otamme esille ensiksi takaustilanteen, niin — kuten jo edellä on todettu — eivät kuittausoikeuden pohjana olevat yleisluonteiset näkökohdat, nimittäin lähinnä mukavuus- ja varmuusintressit, riitä tekemään kosketeltua takausmiehen etua perustelluksi. Tukea myönteiselle ratkaisulle on haettava pyrkimyksestä suoda takausmiehelle erityistä turvaa.[50] Kun nyt on menty suomaan takausmiehelle oikeus käyttää kuittaukseen päävelallisen vastasaatavaa, niin ei liene syytä evätä takausmieheltä tätä etua velkojan konkurssissakaan.[51]

Päävelallisen kannalta merkitsee takausmiehen suorittaman kuittausvaatimuksen hyväksyminen sitä, että hänen saatavansa tulee konkurssissa pro summa concurrente täyteen määrään tyydytetyksi. Tosin tästä ei ole hänelle välitöntä iloa, koskapa toiselle henkilölle esitetty velkomus oli tullut kuittauksella eliminoiduksi. Mutta takausmies puolestaan olisi, suoritettuaan konkurssipesälle po. velan takaussitoumuksensa perusteella, kohdistanut takautumisvaateensa päävelalliseen.[52] Ja se velka, jota takausmieheltä oli peritty, oli juuri sama velka, joka

---

49 Ks. edellä § 4: 2.

50 Ks. s. 73 ss.

51 Näin KKO 1934 II 327: Pankin konkurssipesä oli kanteessaan vaatinut saatavaa asunto-osakeyhtiöltä ja eräältä po. velkaa taanneelta henkilöltä. Vastaajat tekivät yhdessä kuittausvaatimuksen erään asunto-osakeyhtiön pankilta olevan vastasaatavan perusteella. Turun HO ja KKO hyväksyivät kuittausvaatimuksen ja katsoivat myös takausmiehellä olleen oikeuden kuittaukseen. — Mainittakoon, että myös vastaajayhtiö joutui jutun kestäessä konkurssitilaan.

Itävallan oikeudessa on tekstissä mainittu kanta hyväksytty. Ks. *Bartsch—Pollak* II s. 212 ja siellä alav:ssa 8 mainittua kirjallisuutta.

Kun takausmiehen po. kuittausoikeutta ei ole useissa maissa — mm. Tanskassa ja Saksassa — lainkaan hyväksytty, ei näissä maissa ole jouduttu muodostamaan kantaa po. kysymyksen osalta.

52 Po. takautumisvaateesta ks. *Ekström,* Löftesmans regress I—II, passim, ja *Ylöstalo,* Takauksesta s. 273 ss.

oli aikoinaan hänelle itselleen myönnetty ja jonka saamista takausmiehen antama sitoumus oli ehkäpä ratkaisevasti edistänyt. Päävelalliselle kohtuuttomana ei po: kuittauksen järjestelyä konkurssissa voitanekaan pitää.[53]

Sitä vastoin juuri konkurssissa on syytä tähdentää, että takausmiehen kuittausoikeus on rajoitettava ns. defensiiviseen kuittausoikeuteen. Hän toisin sanoen saa siis käyttää kuittausoikeuttaan vain silloin, kun saatavaa on häneltä ryhdytty perimään päävelkojan konkurssipesän toimesta. Ei näet ole syytä suoda takausmiehelle kuittauksen etua silloin, kun konkurssipesä ei halua tehdä hänen takausvastuutaan tehoisaksi. Tässä suhteessa viitattakoon aikaisempaan esitykseen.[54]

Velkakirjan luovutustilanteessa voimassa oleva kuittausmahdollisuus pohjautuu puolestaan pääasiassa varmuusintressiin.[55] Tämä intressihän on erityisesti myös konkurssissa tapahtuvan kuittauksen perustana.[56] Näin ollen tuntuu siltä, että tässä tapauksessa on kuittauksen käyttö myös konkurssissa luontevasti hyväksyttävissä. Niinpä juuri velallisen äsken mainitun luottamuksen suoja tehnee po. kuittauksen myös silloin perustelluksi, kun siirronsaaja on joutunut konkurssiin ja pesän puolesta peritään po. saatavaa.[57]

Muihin vastakkaisuuden osalta noudatettaviin väljennyksiin en esityksessäni puutu.[58] Aiheellista sitä vastoin on todeta, ettei saamisoikeuksien vastakkaisuusedellytyksen osalta liene voimassa mitään nimenomaan konkurssia varten omaksuttuja helpotuksia. Sitä vastoin konkurssi saa aikaan vastakkaisuuden arvioinnille tiettyjä lisärajoituksia. Näihin perehdytään vasta myöhempänä.[59] Sitä ennen on näet selvitettävä, onko eräissä muissa suhteissa olemassa konkurssin aiheuttamia lievennyksiä kuittauksen toteuttamiselle.

IV. Konkurssissa kuittaukseen käytettävien saatavien ehdollisuuden vaikutusta saamisten kuittauskelpoisuuteen on myös selvitettävä. Konkurssi merkitsee, kuten jo edellä on todettu, siinä määrin

---

53 Päävelalliseen kohdistuvan takautumisvaateen kuittauskelpoisuudesta päävelallisen konkurssissa ks. myöhempänä s. 330 ja 340 ss.

54 Ks. s. 75.

55 Ks. siitä s. 40 ss.

56 Ks. esitystä alav:n 17 edellä.

57 Ellei po. kuittausmahdollisuus olisi voimassa myöskin konkurssissa, jäisi eräs varsin tärkeä kuittauksen suojaama tilanne syrjään.

58 Ks. niiden johdosta edellä esim. s. 70 s.

59 Ks. s. 332 ss.

omalaatuista oikeudellista järjestelyä, että konkurssin ulkopuolella voimassa olevien periaatteiden noudattaminen ei ole siinä suinkaan selvää.[60] Kun Suomen konkurssilainsäädäntö ei sisällä ehdollisten saatavien kuittauksesta mitään säännöstä, on ratkaisu löydettävä toista tietä.[61] Käsittelen ensiksi konkurssivelalliselta olevan saatavan ehdollisuuden merkitystä kuittauskelpoisuudelle.

Mitä tulee ensiksi l y k k ä ä v i i n eli suspensiivisiin ehtoihin, niin on niiden osalta esitetty po. suhteessa vastakkaisia mielipiteitä. Usein on oltu sitä mieltä, ettei lykkäävä ehto voisi olla kuittauksen esteenä, kun kyseessä on konkurssivelkojan saatava. Enintään saattaisi tulla ajankohtaiseksi vakuuden antaminen siltä varalta, ettei ehdon sisältönä olevaa tapahtumaa sattuisikaan. Täysin myönteistä kantaa on monesti perusteltu rinnastamalla suspensiiviehtoinen saamisoikeus erääntymättömään saatavaan. On näet selitetty, ettei näitä tapauksia voitaisi arvostella eri tavoin. Toisaalta on esitetty sellaisiakin mielipiteitä, ettei lykkäävaehtoista saatavaa voitaisi lainkaan kuittaukseen käyttää. Tätä kantaa on puolustettu sillä, että konkurssivelkoja voisi muutoin saavuttaa oikeudetonta etua. Kuittauksen yleinen sallittavuus konkurssissa merkitsee tietyille velkojille jo muutenkin siksi huomattavaa hyötyä, ettei kuittausta olisi yleensäkään aihetta ilman perusteltua syytä ulottaa kovin laajoille aloille. Ainakaan ei sopisi rinnastaa lykkäävää ehtoa saamisoikeuden erääntymättömyyteen.[62]

Viimeksi mainittu huomautus onkin perusteltu. Erääntyminenhän on sentään joltisenkin varmasti esille tuleva tapahtuma, kun taas suspensiivisen ehdon toteuttaminen saattaa olla peräti epävarmaa. Ei voidakaan soveltaa erääntymättömien saatavien kuittaamisesta olevaa KS:n säännöstä analogisesti lykkäävaehtoiseen saatavaan. Mutta tästä

---

60 Ks. po. kysymyksestä konkurssin ulkopuolella § 4: 4 III.

61 Useissa ulkomaisissa konkurssilaeissa on nimenomaisin säännöksin tehty mahdolliseksi ehdollisten saamisten käyttäminen kuittaukseen konkurssissa. Näin on laita mm. Ruotsin uudessa konkurssilaissa, mikäli on kyseessä suspensiiviehtoiset saatavat. Ks. po. lain 121_2 §. Saksan ja Itävallan konkurssijärjestyksissä on lausuttu samaan tapaan ehdollisista saamisista yleensä. Ks. DKO 54_1 § ja ÖKO 19_2 §.

62 Tekstissä mainittuja vastakkaisia mielipiteitä on esitetty nimenomaan Tanskassa ja Norjassa, joiden maiden lainsäädäntö on Suomen tavoin jättänyt po. kysymyksen sääntelemättä. Ks. siitä *Illum* s. 181 ss. ja siellä mainittua kirjallisuutta. Illum on tähdentänyt puolestaan sitä, että erääntymättömät ja suspensiivisesti ehdolliset saatavat olisi konkurssissa tapahtuvassa kuittauksessa arvioitava samanveroisiksi. Vrt. myös *Ussing* s. 431. Norjan osalta ks. lisäksi *Braekhus*, Konkursrettslige emner s. 18 ss.

ei kuitenkaan ole e contrario tehtävä sitä johtopäätöstä, ettei konkurssivelkojan suspensiiviehtoista saamista voitaisi kuittaukseen käyttää. Konkurssisääntömme kuittausta sääntelevät normit ovat — kuten koko konkurssia koskeva lainsäädäntömmekin — vajanaiset. Niinpä ei siitä seikasta, ettei meillä ehtojen vaikutuksesta kuittauksen käytettävyyteen ole — kuten monissa ulkomaisissa konkurssilaeissa on tehty — mitään mainittu, seuraa, ettei po. ehdolla varustettua saamisvaatimusta voitaisi kuittaukseen lainkaan käyttää. Päinvastoin tuntuisi KS 34 § huomioon ottaen siltä, että olisi haettava johtoa siitä, millä tavoin ehdollisten saatavien valvonta ja sen vaikutukset on konkurssissa järjestetty. Suspensiiviehtoisen saatavan valvontahan on meillä katsottu mahdolliseksi. Rajoitukseksi on kuitenkin asetettu, ettei tuon ehdon toteuttaminen saa olla pelkästään konkurssivelallisen oman suhtautumisen varassa. Valvonnan lopullinen teho käy kuitenkin päinsä määritellä vasta silloin, kun on havaittu, onko ehto toteutunut ennen konkurssin päättymistä vai ei. Ainoastaan edellisessä tapauksessa näet voidaan valvonnan perusteella suorittaa jako-osuus.[63]

Tuntuisi siltä, että konkurssivelkojan suspensiiviehtoisen saatavan kuittaus olisi oleva mahdollinen samoissa rajoissa kuin sen valvominenkin. Toisin sanoen mainitunlaiseen saatavaan perustunut kuittausvaatimus otettaisiin varteen ehdollisena. Konkurssivelkojan huoleksi jäisi näyttää toteen ehdon toteutuminen. Tämän tulisi tapahtua siksi ajoissa, että se voidaan ottaa huomioon velkojainkokoukselle esitettävässä lopullisessa jakoehdotuksessa.[64] Konkurssivelkojalta olevan vastasaamisen periminen voitaisiin tietysti siirtää sihen asti, kun po. ehdon kohtalo on käynyt selville. Varminta lienee kuitenkin järjestää po. tilanne siten, että velkojan on suoritettava konkurssipesälle tämän saatava kokonaisuudessaan, mikäli po. saatava on maksettavaksi erääntynyt. Kuittaukseen käytettävää osaa tästä määrästä ei olisi kuitenkaan lupa käyttää mihinkään tarkoitukseen, vaan se olisi pidettävä tallella takaisin-

---

63 Lykkääväehtoisten saatavien valvonnasta konkurssissa ks. *Wrede*, Konkursrätt s. 97 ss., 110; *Grotenfelt* s. 65; *Granfelt*, Konkurssioikeus s. 37. Näissä esityksissä puhutaan yleensä ehdollisten saatavien valvomisesta. Helposti voidaan kuitenkin havaita tarkoitetun juuri lykkääväehtoisten saatavien valvontaa.

Nykyisin voidaan nojautua vielä 10. 5. 1932 annetun väliaikaisen akordilain 19_1 §:ään. Tässä lainkohdassa näet lausutaan, että myös ehdollinen saatava tulee akordimenettelyssä huomioon otettavaksi. Ei ole syytä luulla, että po. lainkohdassa olisi poikettu konkurssissa noudatettavista normeista.

64 Ks. esim. *Hagerup—Paulsen* s. 110 s. Vrt. myös myöhempänä olevaa esitystä s. 396 ss.

maksun varalta. Tällainen järjestely vastaisi myöskin sitä menettelyä, mitä KS 103 §:n nojalla meillä noudatetaan asialliselta tulokseltaan epävarmojen valvontojen ja etuoikeusvaatimusten käsittelyssä.[65]

Lykkääväehtoisina saatavina on pidetty myös takausmiesten ja muiden yhteisvelallisten takautumisvaateita. Nämä vaateet on Ruotsin konkurssijärjestyksen mukaan asetettu konkurssivelkojan muihin suspensiivisin ehdoin varustettuihin saataviin verrattuina edullisempaan asemaan. Näiden saatavien osalta ei näet ole tarpeen ennen konkurssin loppuvaiheita näyttää toteen ehdon täyttymistä. Jos tuota toteen näyttämistä ei ole tapahtunut, tulee kuittaukseen ehkä käytettäväksi tuleva erä panna konkurssin päätyttyä joka tapauksessa erilleen odottamaan ehdon mahdollista täyttymistä.[66] Kun Suomen oikeuden mukaan ei tällaista erityistä etua ole po. takautumisvaateille suotu, ei sitä voitane tulkinnan mukaan katsoa mahdolliseksi.

P u r k a v a ehto merkitsee sitä, että po. ehdon toteuduttua jo voimaan tullut ja ehkä jo hyvinkin monia oikeudellisia vaikutuksia saavuttanut oikeussuhde päättyy. Mutta ellei ehto toteudu, niin oikeussuhde — esim. säännöllisesti toistuvia suorituksia edellyttävä maksuvelvoite — jatkuu. Ja joka tapauksessa oikeussuhde on jo tehoisana olemassa.[67] Niinpä onkin ulkomailla melko yleisesti oltu sitä mieltä, että resolutiiviehtoiset saatavat voidaan konkurssissa valvoa ja että niitä käsitellään tällöin ikäänkuin mitään ehtoa ei olisi olemassakaan. Jos sitten tulevaisuudessa purkava ehto toteutuisi, voitaisiin oikeudeton hyöty saada eliminoiduksi edunpalautuskanteella. Tällainen järjestely on eräissä ulkomaisissa konkurssilaeissa nimenomaisin säännöksin omaksuttu.[68] Myöskin Suomen oikeuden kannalta se tuntuu hyväksyttävältä.[69]

---

65 Ks. po. lainkohdan johdosta *Wrede,* Konkursrätt s. 97 s.; *Grotenfelt* s. 202 ss. — Jos kyseisen saatavan vakuutena on pantti, niin saavutetaan sama tulos säilyttämällä po. pantti vakuutena konkurssin ajan.

Eräiden maiden konkurssijärjestyksien mukaan voi tekstissä mainitussa tilanteessa tulla kysymykseen vakuuden asettaminen kuittauksen purkautumisen varalta. Niinpä Saksan DKO:n $54,_3$ §:n nojalla kilpaileva velkoja voi vaatia vakuutta. Ks. sen johdosta lähemmin *Jaeger* I § 54: 11. Itävallan ÖKO:n $19,_3$ §:n mukaan vakuuden asettaminen on tuomioistuimen harkinnan varassa. Ks. siitä tarkemmin *Bartsch—Pollak* I § 19: 14.

66 Ks. SvKL $121,_2$ § sekä sen johdosta *Lawski* s. 208 s. ja *Ekdahl* s. 161 s.

67 Ks. esim. *Kivimäki—Ylöstalo* s. 218 s.

68 Näin nimenomaan Saksan DKO $54,_1$ § ja Itävallan ÖKO $19,_2$ §. Kyseeseen tuleva edunpalautusvaade olisi nähtävästi condictio indebiti. Näin yleensä saksalainen oikeusmaailma. Ks. esim. *Jaeger* I § 54: 5; *Mentzel—Kuhn* § 54: 3; *Lang*

On kuitenkin syytä tarkastella tiettyjä kyseeseen tulevia tapauksia erikseen. Resolutiivisesti ehdollisista saamisoikeuksista ovat käytännössä yleisimpiä määräajoin toistuvia suorituksia käsittävät elatusapuvelvoitteet.[70] Tähän luokkaan kuuluvia saatavia ei meillä ole ollut mahdollista konkurssissa kapitalisoituina valvoa. Ainoastaan ennen konkurssia erääntyneen elatusavun osalta on valvonta otettu tutkittavaksi.[71] Ja kun po. saatavien kapitalisoitu määrä ei ole konkurssisaatavana valvottavissa, ei sitä voida kuittaukseenkaan käyttää.[72] Järkeviä syitä suopeuteen kuittausta kohtaan ei liene esitettävissä.

---

s. 173 s. *Illum* (s. 186 s.) on ollut sitä mieltä, että po. ehdon toteutumisen seurauksena saamisoikeus tulisi uudelleen voimaan. Tällainen saatava näet syntyisi pesälle kuittauksen toteuttamishetkellä. Tämän saatavan hyväksi siirtyisi konkurssivelallisen saatavan vakuutena oleva pantti Niin ikään viimeksi mainitulla saatavalla ehkä oleva etuoikeus tulisi konkurssipesän mainitun suspensiivisen saatavan hyväksi, mikäli konkurssivelkoja, jonka resolutiivinen saatava on kuitattu, joutuisi puolestaan konkurssiin. Vrt. myös *Bartsch—Pollak* I § 19: 14.

69 Mainittakoon, että Ruotsin uutta konkurssilakia tulkittaessa on rinnastettu resolutiiviehtoiset saatavat po. suhteessa ehdottomiin saataviin. Ks. *Lawski* s. 208; *Ekdahl* s. 161. Po. lakia valmistellut komitea olikin todennut, että mainittua rinnastusta oli pidettävä selvänä ilman nimenomaista säännöstäkin. Ks. Förslag till konkurslag 1911 s. 362.

70 Purkavan ehdon muodostaa tekstissä mainituissa tapauksissa esim. elatusapuun oikeutetun henkilön kuolema. Myös eronneen aviopuolison solmimalla uudella avioliitolla on sama vaikutus. Ks. *Rautiala,* Avioliitto-oikeus s. 132.

71 Näin *Bo Palmgren,* Konkursförutsättningarna s. 110; *Rautiala,* mt. s. 132 ja KKO 1954 II 33. Tapauksen mukaan avioeron saanut vaimo oli valvonut entisen miehensä konkurssissa itselleen ja alaikäisille lapsilleen tuomittuja elatusapuja, paitsi ennen konkurssia erääntyneet erät, myöskin elatusapujen kapitalisoituina määrinä yhteensä 16,5 miljoonaa markkaa. Kaikki oikeusasteet jättivät viimeksi mainitut valvonnat yksimielisesti tutkimatta. Vrt. kuitenkin KKO 1932 II 92 ja 1933 II 476. Näistä edellisessä oli vahvistettu konkurssissa maksettavaksi kertakaikkisena köyhäinhoitolain nojalla kuukausittain rahassa suoritettava elatusapu. Jälkimmäisessä oli menetelty samalla tavalla eläkesaatavan osalta. Ruotsissa *Ekdahl* (s. 6 s.) on pitänyt elatusapujen pääomamäärän valvomista konkurssissa mahdollisena.

Eräissä konkurssijärjestelyissä on nimenomaisin säännöksin estetty erääntymättömien elatusvaatimusten valvominen konkurssissa. Näin Saksan DKO 3 § ja Itävallan ÖKO 1_3 §. Mainitut säännökset sallivat elatusavun pääomamäärän valvomisen kuitenkin eräässä poikkeustapauksessa. Mikäli näet elatusvelvollisen henkilön kuoltua hänen perillisensä ovat joutuneet vastaamaan elatusavusta, on tuo pääomamäärä valvottavissa tällaisen perillisen konkurssissa. Ks. sen johdosta tarkemmin *Jaeger* I § 3: 42 ja *Bartsch—Pollak* I § 1: 51.

72 Tosin on elatusapujen hyväksi voimassa kuittauskieltoja. Nämä kiellot eivät kuitenkaan estäisi niitä tahoja, joiden hyväksi kielto on olemassa, käyttämästä po. saatavia kuittaukseen. Ks. tämän johdosta s. 118 ss.

Toisen huomion arvoisen ryhmän resolutiivisista saatavista muodostavat tapaukset, joissa velkojalla on oikeus vaatia tietyn määräistä suoritusta, mutta jossa jonkin epävarman tapahtuman sattuessa velvoite syrjäytyy ja ehkä suoritettu erä on palautettava takaisin. Tällaisia saatavia voitaneen konkurssissa käsitellä ehdottomien saatavien veroisina. Ja näin lienee laita myöskin kuittauksen osalta.[73] Mikäli vastaisuudessa purkava ehto toteutuu, syntyy vastapuolelle edellä mainittu edunpalautusvaade.

Myöskin konkurssipesän saatavissa saattaa olla mainitunlaisia ehtoja. Jos ehto on suspensiivinen, niin tulee sen olla toteutunut ennen konkurssimenettelyn päättymisvaihetta, jotta kuittaus tulisi kysymykseen. Jos ehto toteutuu, on saatava muuttunut ehdottomaksi. Kuittausta ei liene tässä tapauksessa syytä evätä, mikäli vastasaatava on kuittauskelpoinen.[74] Ja resolutiivista konkurssipesän saatavaa voitaneen kuittauksen yhteydessä pitää ehdottoman saatavan veroisena vastaavissa tapauksissa kuin konkurssivelkojankin resolutiiviehtoista saatavaa.[75]

3. *Konkurssissa tapahtuvan kuittauksen materiaaliset tiukennukset*

I. Kuittauksen käyttömahdollisuus merkitsee, kuten jo on todettu, konkurssivelkojalle melkoista etua. Tämän edun käyttöalaa laajentavat vielä äsken kosketellut kuittauksen materiaalisissa edellytyksissä olevat väljennykset. Jos nyt konkurssissa noudatettaisiin muissa suhteissa kuittauksen säännönmukaisia aineellisia edellytyksiä ja näitäkin vielä

---

73 Ks. *Illum* s. 185 s.

74 Ks. *Illum* s. 187 s. Kuten Illum on huomauttanut, on konkurssivelkojan kosketellussa tilanteessa kuitenkin varovaisinta valvoa saatavansa konkurssissa ehdollisena saatavana siltä varalta, että vastasaatavaan liittyvä suspensiivinen ehto ei konkurssin kestäessä toteutuisikaan. Reaalivakuudet on niin ikään säilytettävä.

Saksassa on oltu yleensä sitä mieltä, että konkurssipesän saatavan ollessa suspensiivisesti ehdollinen kuittaus voisi tapahtua jo ennen ehdon toteutumistakin, mikäli konkurssivelkojan saatava on ollut maksettavaksi erääntynyt. Tätä kantaa on ollut mahdollista tukea Saksan DKO 54,1 §:n sanamuodolla. Ks. esim. *Lang* s. 222; *Herling* s. 29; *Mentzel—Kuhn* § 54: 6. *Jaegerin* mielestä tällainen järjestely ei kuitenkaan ole suositeltava — lain sanamuodosta huolimatta. Ks. Jaeger I § 54: 11.

75 Tässäkin tapauksessa on konkurssivelkojan varminta valvoa saamisensa konkurssissa siltä varalta, että purkava ehto toteutuu ennen konkurssin päättymistä.

juuri selostetuin tavoin lievennettyinä, niin tulisi kuittaustapausten piiri konkurssissa siksi laajaksi, että kilpailevain velkojain oikeutetut edut joutuisivat vaaranalaisiksi. Niinpä onkin yleisesti asetettu puheena olevien väljennysten vastapainoksi kuittaukselle tiettyjä, erityisesti konkurssissa voimassa olevia rajoituksia.

Edellä on jo mainittu, että saamisoikeuksien vastakkaisuuden osalta on haluttu konkurssissa asettaa tiettyjä esteitä kuittauksen toteutumiselle. Puheena olevan kuittausedellytyksenhän ei tarvitse olla alkuaan ollut olemassa. Riittää, kun se on käsillä kuittausvaatimuksen tekohetkellä.[76] Mikäli tämä sääntö olisi voimassa myös konkurssissa, kävisi sopivasti päinsä järjestää konkurssin alkuhetken jälkeen kuittaustilanteita. Kun niillä velkojilla, jotka ovat saaneet saatavansa vasta konkurssin alkamisen — s.o. KS 9 §:n mukaan määräytyvän ajankohdan — jälkeen, ei ole saattanut olla ennen konkurssin alkua luottamusta kuittauksesta saatavaan hyötyyn, ei kuittausedun suomista heille voida pitää perusteltuna. Niinpä onkin tavallisesti oltu sitä mieltä, ettei toisaalta kuittausvaatimuksen esittämishetki eikä toisaalta edes saatavan valvontakelpoisuuden edellytyksenä oleva saamisoikeuden syntyminenkään ennen konkurssin alkua riitä konkurssivelkojan saatavan kuittauksen edellytykseksi. On asetettu lisäedellytykseksi, että saatavan on täytynyt tulla velkojalle jo ennen konkurssin alkamista.[77]

Maamme konkurssisääntö ei sisällä po. kysymyksestä nimenomaista säännöstä. Ensi näkemältä näyttää KS:n sanamuoto viittaavan siihen suuntaan, että kuittauksenkin osalta riittäisi edellytykseksi velkojan saatavan syntyminen ennen konkurssia. Onhan KS 33,1 §:ssä säädettynä, että velkoja, joka haluaa käyttää saatavansa vain kuittaukseen, joutuu vahvistamaan saatavansa valalla konkurssivelkojan tavoin, jos kiistetään vastasaatavan oikeellisuus tai sen syntyminen ennen konkurssia. Ja konkurssivelkojan valassahan vakuutetaan, että saatava on ennen konkurssia syntynyt »vilpittä ja petoksetta».[78] Siitä huolimatta

---

76 Ks. esim. *Rodhe* s. 57; *Arnholm,* Streiftog s. 45. — Sama pitää paikkansa kuittausedellytysten osalta yleensäkin.

77 Eräissä maissa tekstissä mainittu edellytys käy ilmi jo suoraan laista. Näin Ruotsin SvKL 121,1 §; Norjan NKL 119 §; Saksan DKO 52,2 §; Itävallan ÖKO 20,1 §. — Ruotsissa oltiin samalla kannalla jo aikaisemman konkurssilain voimassa ollessa, vaikkei tämä laki po. edellytyksestä mitään maininnut. Ks. *Rabenius,* TfR 1919 s. 13.

78 Konkurssivelkojan valasta, joka on ns. ilmaisuvalan tyyppinen, ks. *Wrede,* Konkursrätt s. 170 s.; *Tirkkonen,* Uusi todistuslainsäädäntö s. 281. Vrt. myös *Mesterton,* LM 1948 s. 761 s.

on katsottava, että myös Suomen oikeus edellyttää velkojan saaneen po. saatavan ennen konkurssia.[79] Kosketeltua säännöstä kuittaajan valasta lieneekin pidettävä lainsäädännöllisenä lipsahduksena.[80]

Vastaavasti on katsottava, että niin ikään konkurssipesän saatavan on täytynyt olla konkurssivelallisella konkurssin alkuhetkellä. Ei tämänkään saatavan osalta pelkkä syntymishetki voi riittää. Konkurssivelkojan on täytynyt ennen konkurssin alkua joutua puolestaan myös velkaan konkurssivelalliselle. Muutoin ei näet ole ollut konkurssin alkaessa sellaista luottamuksen tunnetta, mihin kuittauksen käytettävyys konkurssissa perustuu.[81]

Niinpä onkin päädyttävä siihen tulokseen, että saamisoikeuksien vastakkaisuuden on täytynyt olla olemassa jo konkurssin alkuhetkellä.[82]

---

[79] Näin on Suomen oikeustiede po. tilanteen arvioinut. Ks. *Wrede*, mt. s. 107 s.; *Serlachius—Cederberg* s. 211; *Grotenfelt* s. 83; *Granfelt*, Konkurssioikeus s. 39 s.; *Tarjanne*, Asianosaisseuraanto s. 228 alav. 28.

Myöskin tuomioistuinkäytäntömme on ollut samalla kannalla. Ks. esim. jo SO 11.7.1911, t. 6, JFT 1912 B s. 68b (ks. myös JFT 1911 s. 405 ss.).

[80] KS:n esitöistä käy selville, että KS 25 §:n sääntelemä konkurssivelkojan vala ehdotuksen mukaan ei sisältänyt mitään mainintaa saatavan syntymisestä ennen konkurssia. Sitä vastoin kuittaussäännökseen, KS 33 §:ään, tällainen maininta oli alun pitäen otettu, vaikka se ei po. yhteydessä ollut suinkaan paikallaan. Valtiopäiväkäsittelyn aikana KS 25 §:ää täydennettiin liittämällä siihen mm. maininta saatavan syntymisestä ennen konkurssin alkamista. Sitä vastoin ei huomattu samalla oikaista KS 33 §:n erheellistä sanamuotoa. Ks. edellisen johdosta tämän luvun alav:ssä 10 mainitun hallituksen esityksen osaa III s. 1218 s.

Kosketeltu kohta on niitä, jotka odotettavissa olevassa uudessa konkurssilaissamme tullevat toivottavasti korjatuiksi.

[81] Ks. edellä s. 316.

[82] Näin meillä nimenomaan jo *Wrede* (Konkursrätt s. 108). Samoin ilmeisesti *Grótenfelt* (s. 84), joskin hän on käyttänyt jonkin verran epämääräistä sanontaa (»tillkommit före konkursens början»). Po. kanta on todettu oikeutemme mukaiseksi myöskin siinä hallituksen esityksessä, johon KS 33 §:ään 31.1. 1935 annetulla lailla liitetty 2. momentti perustuu. Ks. HE 1934: 102 s. 2.

Nimenomaisen säännöksen puuttuessa alempien tuomioistuintemme ratkaisuissa ei ole aina asetuttu puheena olevalle kannalle. Korkein oikeus näyttää kuitenkin johdonmukaisesti olleen oikeilla linjoilla. Ks. esim. KKO 1934 II 327 ja 1943 II 147. Mainittakoon, että jälkimmäisessä tapauksessa sekä alioikeus että HO olivat olleet po. kysymyksessä väärällä kannalla. Oikein Turun HO:n tuomio jutussa KKO 1937 II 491. Kun KKO hylkäsi sen konkurssipesän ajaman kanteen, mitä vastaan kuittausvaatimus oli esitetty, ei kuittaus tullut KKO:ssa lainkaan ratkaistavaksi. Maininnan ansaitsee niin ikään KKO 1942 II 131. Tässä tapauksessa oli pyydettykin kuittausta ainoastaan konkurssivelkojalle tulevaa jako-osuutta vas-

Tämän ratkaisun tueksi viittaan vielä seuraaviin näkökohtiin. Konkurssin alkuhetki luo velkasuhteisiin uuden tilanteen. Niinpä po. ajankohdan jälkeen ei käy enää päinsä järjestää jo olemassa oleville saataville etuoikeutettua asemaa muiden velkojien rinnalla, vaan on pyrittävä antamaan kullekin omansa.[83] Uusia panttioikeuksiakaan ei voida perustaa, ja ulosmittaus on KS 10,2 §:n nojalla kielletty.[84] Vastaavasti ei ole mitään syytä kuittauksen hyväksymiseen, jos velkoja on vasta konkurssin alettua hankkinut saamisensa tai po. ajankohdan jälkeen joutunut itse velkaan konkurssipesälle. Tällöin olisi näet kyseessä sellaisen oikeuden käyttö, joka on syntynyt vasta konkurssin kestäessä.[85]

Suomen positiivisen oikeuden osalta käy äsken mainitun rajoituksen oikeellisuus sitä paitsi nykyisin epäsuorasti ilmi KS 33 §:ään 31. 1. 1935 annetulla lailla lisätystä 2. momentista. Tällä säännöksellä on näet, kuten myöhemmässä esityksessä tarkemmin tulee puhe, evätty tietyiltä ennen konkurssia toimeenpannuilta järjestelyiltä konkurssissa tehoisan kuittaustilanteen aikaansaava vaikutus.[86] Vielä suuremmalla syyllä olisi ollut aiheellista kerta kaikkiaan estää po. vaikutus konkurssin aikana tapahtuneilta luovutuksilta ja vastaavilta toimenpiteiltä. Tästä

---

taan, koska konkurssipesän saatava oli syntynyt vasta konkurssin alkamisen jälkeen. Ks. myös KKO 1933 II 270.

Tekstissä mainittu edellytys on useissa uusissa konkurssilaeissa selvästi ilmaistuna. Näin Ruotsin SvKL 121,1 §, Saksan DKO 55,1 § ja Itävallan ÖKO 20,1 §. Toivottavasti konkurssioikeuttamme uudistettaessa saadaan meillekin vastaava säännös. Mielenkiintoista on todeta, että niin ikään Ruotsin tuomioistuinkäytäntö näyttää po. kysymyksessä jonkin verran horjuneen ennen uuden konkurssilain säätämistä. Ks. *Rabenius*, TfR 1919 s. 13 s.

Tanskan ja Norjan konkurssilait vaikenevat Suomen KS:n tavoin po. kysymyksessä. Silti on kummassakin maassa oltu tekstissä ilmaistun ratkaisun kannalla. Ks. Tanskan osalta *Illum* s. 99 ss. ja *Ussing* s. 433 sekä Norjan osalta *Hagerup—Paulsen* s. 105.

[83] Tähän on nojautunut mm. *Wrede* (Konkursrätt s. 108). Ks. myös *Bartsch—Pollak* I § 20: 24.

[84] Kiinnityksen ja ulosmittauksen osalta po. kielto käy selville KS 10 §:stä, jonka johdosta ks. *Grotenfelt*, s. 32 ss. Ulosmittauskiellosta ks. lisäksi *Wrede* III s. 73.

Panttauksen osalta viitattakoon vielä KS 46 §:n e-kohtaan, jonka nojalla voidaan saada ennen konkurssia tapahtunut irtaimen panttaus peräytymään.

Tekstissä puheena olevaa kuittauksen rajoitusta onkin eräillä tahoilla perusteltu nimenomaan täytäntöönpano-oikeudellisilla näkökohdilla. Ks. esim. *Seuffert* s. 229 ss. Onkin pidettävä mielessä, että konkurssioikeuden kuittaussäännöstö on vahvasti täytäntöönpanollisten piirteiden värittämää.

[85] Näin erikoisesti *Hagerup—Paulsen* s. 105.

[86] Ks. po. lainkohdan johdosta lähemmin s. 348 ss.

ei ole katsottu tarpeelliseksi lakiin säännöstä ottaa, kun edellä mainittua kantaa konkurssin alkuhetken merkityksestä on pidetty ilman nimenomaista säännöstäkin oikeutemme mukaisena.[87] Lisäksi on mahdollista viitata 10. 5. 1932 annetun akordilain 34 §:ään. Tässä lainkohdassa on konkurssimenettelyn ulkopuolella tapahtuvan pakkoakordin yhteydessä toimitettavan kuittauksen edellytykseksi säädetty, että saamisoikeuksien vastakkaisuus on ollut olemassa silloin, kun akordituomari on antanut päätöksen akordikäsittelyn aloittamisesta. Tämä ratkaisuhan vastaa päätöstä konkurssiin asettamisesta. Ilmeistä on, että po. akordilain säännös tuo julki sen, minkä on katsottu olevan voimassa myös konkurssissa.[88]

Meillä on katsottu — tarkan legaalisen määritelmän puuttuessa — että konkurssitila alkaa sen vuorokauden alusta, jona hakemus konkurssiin asettamisesta on jätetty.[89] Ilmeisesti on tätä sääntöä noudatettava myöskin kuittauksen edellytyksiä arvioitaessa.

Olisiko kuitenkin annettava konkurssivelkojan bona fidekselle merkitystä kosketellussa suhteessa? Tämä tapahtuisi siten, että kuittaus olisi sallittava, jos uusi velkoja saatavan saadessaan ei ollut tietoinen velallisen konkurssista. Tähän kysymykseen on vastattava kieltävästi.[90] Äsken kosketellut KS 33,2 § ja akordilain 34 § eivät millään lailla suo merkitystä bona fidekselle. Konkurssin alkuhetki muodostaa sitä paitsi eräissä muissakin suhteissa sellaisen tosiasian, johon nähden vilpittönkään mieli ei tuo suojaa kolmannelle miehelle. Tässä suhteessa viitattakoon esim. OikTL 23 §:ään.[91] Tosin kosketellun kannan vaikutukset saattavat in casu tuntua kohtuuttomilta, mutta tuskinpa edes lege ferenda on syytä suositella vastakkaista järjestelyä.[92]

Jos konkurssivelkojan saatavan siirto on tapahtunut perittäväksi, millaisia siirtoja juuri konkurssin yhteydessä paljon esiintyy, voi luovuttaja kuitenkin käyttää kuittausoikeuttaan konkurssissa.

---

87 Vrt. tästä HE 1934: 102 s. 2.

88 Ks. tämän johdosta LVK:n ehdotus 1932: 5 s. 4.

89 Ks. *Wrede,* Konkursrätt s. 164 ja *Grotenfelt* s. 32.

90 Näin *Illum* s. 98. Ks. myös *Jaeger* I § 55: 1. — Illumin kanta on merkittävä sen takia, että juuri Tanskan oikeuselämässä on tähdennetty vilpittömän mielen suojaamisen tärkeyttä erikoisen voimakkaasti.

91 Ks. po. lainkohdan johdosta *Wrede,* Oikeustoimilaki s. 90 ja *Almén—Eklund,* Avtalslagen s. 86 s. — Vrt. lisäksi OikTL 21,2 § ja *Chydenius,* Kontraktsrätt II s. 297 s.

92 *Illum* onkin edellä alav:ssa 90 mainitussa esityksessään todennut po. kannan voivan johtaa kohtuuttomuuksiin.

Puheena oleva siirtohan toimitetaan ainoastaan perimistä varten.[93] Tästä on seurauksena, ettei po. siirronsaaja saa oikeutta käyttää siirrettyä saamista oman velkansa kuittaukseen. Perimissiirron osalta on asiaan vaikuttamatonta, onko siirto tapahtunut ennen konkurssia vai konkurssin alkamisen jälkeen.

Konkurssivelkojan taholla tapahtunut perimys tai muu yleisseuraanto on sellainen tapaus, jonka eräillä tahoilla on katsottu saavan aikaan poikkeuksia edellä omaksutusta säännöstä. On näet yleisseuraajan eduksi selitetty hänen kannaltaan riittävän, että hän on ollut konkurssin alkaessa velkaa konkurssipesälle. Sitä vastoin ei vaadittaisi sitä, että po. seuraaja olisi tullut pesän velkojaksi ennen konkurssia. Merkille pantavaa on, että Tanskan konkurssilakiin on otettu säännös, joka sisältää kyseisen helpotuksen yleisseuraajalle.[94] Kuitenkin tuntuu siltä, ettei tällaista poikkeusta voida hyväksyä. Konkurssivelkojan perilliselle, joka on tullut velkojaksi konkurssin alkamisen jälkeen, ei liene syytä suoda kuittausetua oman konkurssipesälle olevan velkansa suorittamiseksi. Hänellä ei näet ole ennen konkurssia ollut perusteltua luottamusta kuittauksen toteutumiseen. Perittävän kuoleman mahdollisuus ei pysty luomaan suojaamiskelpoista statusta.[95] Eri asia on, että konkurssivelkojan kuolinpesä saa, tultuaan mukaan konkurssimenettelyyn, käyttää hyväkseen perittävälle kuulunutta kuittausoikeutta. Näin on laita, vaikkei perittävä olisi ennättänytkään kuittausvaatimusta esittää. Tämä johtuu yleisistä seuraanto-opillisista periaatteista.[96]

II. Suspensiivisten ehtojen osalta on syytä tähdentää sitä, että tuollaisella ehdolla varustetun saatavan on katsottava olleen olemassa jo ennen ehdon toteutumista. Riittää näet, että se oikeussuhde, johon suspensiivinen ehto liittyy, on ollut olemassa konkurssin alkamishetkellä.[97] Eri asia on, että kuittauksen varsinainen voimaantulo

93 Perimissiirron vaikutuksista ks. s. 42.

94 Ks. DKL 15 § ja sen johdosta *Illum* s. 96.

95 Näin Saksan oikeustiede. Ks. esim. *Jaeger* I § 55: 9 ja *Herling* s. 23 s. Myös Tanskassa on maan voimassa olevan oikeuden omaksuma kanta herättänyt arvostelua. Niinpä *Illum* (s. 96) on todennut perillisen po. lainkohdan ansiosta saavan »en tilfaeldig og ganske uventet Fordel paa de andre Kreditorers Bekostning». Samaan tapaan *Ussing* s. 432.

96 Siten *Illum* s. 98. Vrt. myös *Tarjanne*, Asianosaisseuraanto s. 228.

97 Vastaavastihan on asian laita arvosteltaessa suspensiiviehtoisten saatavien valvontakelpoisuutta konkurssissa. Vrt. esitystä edellä alav:n 63 kohdalla.

on — kuten jo edellä on mainittu — asianomaisen ehdon toteutumisen varassa.

Takaussitoumuksen kohdalla tulee esille seuraava kysymys: Voidaanko katsoa, että kunhan vain takaussitoumus konkurssivelallisen saamisesta on annettu ennen päävelallisen konkurssin alkamista, takaajan regressivaade on ollut sitoumuksen antamisesta lähtien olemassa ehdollisena? Jos näin olisi laita, olisi tilanne sellainen, että takausmiehen suoritettua velan konkurssin kestäessä lykkäävä ehto olisi toteutunut. Tästä taas olisi seurauksena, että takausmiehen regressivaade kelpaisi kuittaukseen päävelallisen konkurssissa. Tarpeellinen vastakkaisuus olisi näet ollut käsillä konkurssin alkuhetkellä.

Ei käy kieltäminen, että kosketeltu takausmiehen regressivaateen arviointi on takausmiehen kannalta varsin kohtuullista. Väärinkäytösten vaaraakaan ei olisi olemassa, vaikka kyseinen kuittausoikeus suotaisiin. Mainittakoon lisäksi, että kyseinen tilanne on Ruotsin voimassa olevassa konkurssilaissa nimenomaan järjestetty takausmiehen kuittausoikeudelle myönteiseen suuntaan. Sanotun lain 121,2 §:ssä on näet menty suorastaan rinnastamaan regressivaateet — niiden mukana myöskin takausmiehen regressivaade — lykkääväehtoisiin saamisiin.[98] Tällaista järjestelyä on puollettu niin ikään Norjassa.[99]

Voitaneen kuitenkin asettaa kyseenalaiseksi, onko mahdollista ilman nimenomaisen säännöksen tukea asettua Ruotsin konkurssilain kannalle. Po. ongelman selvittämiseksi on syytä perehtyä takausmiehen regressivaateen perusteisiin. Ensinnäkin takausmies joka tapauksessa saa ns. subrogaation perusteella velkojan saamisen, joka maksun tapahtuessa lain nojalla siirtyy hänelle. Sen ohella saattaa päävelallisen ja takausmiehen välillä olla henkilökohtainen suhde (perussuhde), mistä on edellä jo ollut puhetta kysymyksen ollessa takausmiehen oikeudesta käyttää kuittaukseen päävelallisen vastasaatavaa. Tämä perussuhde

---

[98] Ks. po. lainkohdan johdosta Förslag till konkurslagen (1911) s. 361 s.; *Lawski* s. 208 s.; *Ekdahl* s. 161 s.

Ekström (Om borgen s. 59) on todennut Ruotsin käytännön aikanaan (jo ennen uutta v. 1921 annettua konkurssilakia) hyväksyneen kuittauksen po. tapauksessa lausumatta mitään siitä, oliko tämä perusteltua.

[99] *Augdahl* on lausunut po. suhteessa: »Regresskravet består som et betinget krav allerede fra inngåelsen av garantien» (Augdahl s. 118. Ks. myös mt. s. 99 alav. 2). Samaan tapaan jo *Hagerup — Paulsen* s. 107 ja 110. Ks. myös *Braekhus*, Konkursrettslige emner s. 19 s. ja siellä selostettuja oikeustapauksia.

saa aktuaalista merkitystä takausmiehen maksun johdosta. Takausmiehellä on näet oikeus saada päävelalliselta korvaus suorituksestaan.[100]

Mikäli takausmiehen takautumisvaade on perustunut pelkästään äsken mainittuun subrogaatioon, lienee meillä de lege lata epäselvää, voidaanko katsoa takautumisvaateen olleen suspensiivisena olemassa jo takaussitoumuksen antamisesta lähtien. Mutta jos regressivaade on pohjautunut myöskin takausmiehen ja päävelallisen väliseen perussuhteeseen ja jos tämä suhde on ollut olemassa jo päävelallisen konkurssin alkuhetkenä, niin voidaan joka tapauksessa katsoa kuittauksen edellyttämän vastakkaisuuden olleen tuona hetkenä käsillä. Edellytyksenä on lisäksi tietenkin, että niin ikään takaussitoumukseen oli sitouduttu ennen konkurssia.[101]

Takausmiehen ja päävelallisen välillä on säännönmukaisesti puheenalainen perussuhde. Sen syntymiseenhän riittää päävelallisen pyyntö tai kehotus takaussitoumukseen menemisestä, kuten jo niin ikään on edellä mainittu. Näin ollen Ruotsin konkurssilain omaksuman kannan ja tässä esityksessä kosketellun tiukemman linjan välisen eron merkitys jää käytännössä melko vähäiseksi.

Suomen ylin tuomioistuin on 1930-luvun alkupuolella kahdessa tapauksessa myöntänyt takausmiehelle kuittausoikeuden päävelallisen konkurssissa, kun takausmies oli vasta po. konkurssin alkamisen jälkeen maksanut ennen konkurssia antamansa takaussitoumuksen perusteella velan.[102] Näiden ratkaisujen perusteluista tuntuu voitavan pää-

---

100 Takausmiehen regressivaateen perusteista ks. *Ekström,* Löftesmans regress till gäldenären och medlöftesmannen II s. 83 ss.; *Ylöstalo,* Takauksesta s. 274 ss.; *Ussing,* Kaution s. 111 ss.

Po. perussuhteesta vrt. edellä s. 74.

101 Näin Pohjoismaissa *Ussing,* mt. s. 165, erityisesti alav. 39, verr. s. 163. Samoin Saksan konkurssijärjestyksen johtavat kommentaarit. Ks. *Jaeger* I § 54: 10 ja *Mentzel—Kuhn* § 54: 5.

102 KKO 1932 I 82: Takausmies, joka päävelallisen konkurssin alettua oli maksanut velan sitoumuksensa mukaisesti, oikeutettiin käyttämään täten syntynyt, päävelalliseen kohdistunut saamisensa konkurssipesälle olevan velkansa kuittaukseen, koska takausmies oli jo ennen konkurssia ollut maksuvelvollinen velasta.

KKO 1932 I 131: Konkurssivelkoja joka konkurssin alkamisen jälkeen oli suorittanut sellaisen takaussitoumuksen perusteella, mihin hän oli mennyt ennen konkurssia, konkurssivelallisen velkoja, oikeutettiin käyttämään täten syntynyt saamisensa konkurssipesälle olevan velkansa kuittaukseen.

Selostetut tapaukset ovat tosin ajalta ennen KS 33 §:n 31. 1. 1935 annetulla lailla tapahtunutta muuttamista, jolla po. lainkohtaan lisättiin 2. momentti. Tämä lain muutos ei kuitenkaan lainkaan ulottunut sellaisiin tapauksiin, joista nyt on kysymys. Po. muutoshan ei pyrkinyt muuhun kuin estämään tiettyjä vähän ennen

tellä, että korkein oikeus on Ruotsin konkurssilain mukaisesti katsonut pelkän subrogaation riittävän kyseisen kuittausoikeuden perustaksi. Tällainen kannanotto soveltuu hyvin yhteen sen myönteisen tavan kanssa, millä maamme oikeuselämä tavallisesti on suhtautunut kuittauksen käytettävyyteen yleensä ja nimenomaan myös takausmiehen kuittausmahdollisuuksiin.[103]

Kosketeltuun takaustilanteeseen rinnastuva tapaus voi syntyä myöskin v e k s e l i o i k e u d e n alalla. Jos nimittäin vekselioikeudellisessa garantiavastuussa oleva henkilö on joutunut vekselivelallisen konkurssin alkamisen jälkeen tuon vastuun takia lunastamaan vekselin, tulee esille kysymys, onko kyseisessä konkurssissa hyväksyttävä lunastamisen johdosta vekselivelallista vastaan syntyneen regressivaateen perusteella esitetty kuittausvaatimus. Tähän on vastattava myöntävästi, kuitenkin edellyttäen, että vekseli oli laadittu ennen konkurssia syntyneessä velkasuhteessa ja että myös asianomainen garantiavastuu oli ennen konkurssin alkamista syntynyt.[104]

T a k a u t u m i s v a a d e voi tulla myöskin muissa velkasuhteissa aktuaaliseksi konkurssin kestäessä suoritetun velan maksun johdosta. Jos regressivaateen perustana oleva oikeussuhde oli olemassa jo kon-

---

konkurssia tapahtuvia järjestelyitä, joiden tarkoituksena on hankkia kuittausmahdollisuus odotettavissa olevan konkurssin varalta. Eikä niihin tapauksiin, jotka v. 1935 KS 33 §:ään liitetty 2. momentti luettelee, sisälly nyt esillä olevaa tapausta. Ja kun ei ole edes ajateltavissa, että takaussitoumukseen meneminen sen enempää kuin takaussitoumuksen täyttäminenkään pyrkisi muiden velkojien vahingoksi hankkimaan kuittausetua konkurssissa, ei KS $33,_2$ §:n analoginenkaan soveltaminen ole mahdollisuuksien rajoissa. — KS $33,_2$ §:n johdosta lähemmin myöhempänä s. 348 ss.

Mainittakoon, että erään Vaasan HO:n tuomion perusteluista käy ilmi po. tuomioistuimen katsoneen, ettei po. tapauksessa kuittausoikeutta olisi. Ks. mainitun HO:n ratkaisua tapauksessa KKO 1935 II 601.

Ruotsin tuomioistuinkäytäntö ei ennen v. 1921 annettua uutta konkurssilakia hyväksynyt kuittausta takausmiehen hyväksi esillä olevassa tapauksessa. Ks. *Westring* s. 108 ja siellä mainittuja oikeustapauksia.

[103] Ks. tämän johdosta § 4: 2 B II.

[104] Näin KKO 1933 I 76: Vekselin asettaja, joka oli hyväksyjän konkurssin alkamisen jälkeen lunastanut pankkiin myymänsä vekselin, oikeutettiin käyttämään hyväksyjää vastaan saamansa takausvaateen kuittaukseen tämän konkurssissa. Ks. myös edellä alav:ssa 102 mainittua tapausta KKO 1932 I 131.

Ks. myös *Rabenius,* TfR 1919 s. 6 s. Vrt. kuitenkin *Westring* s. 108, mistä käy ilmi Ruotsin varhemman käytännön olleen toisella kannalla. Ruotsin nykyinen konkurssilaki v:lta 1921 (sen $121,_2$ §) sallii kuittauksen po. tapauksessa. Ks. sen johdosta edellä alav:n 89 kohdalla olevaa esitystä ja sanotussa alav:ssä olevaa kirjallisuutta.

kurssin alkaessa, niin voidaan yleensä katsoa tuon vaateen olleen suspensiivisena olemassa jo konkurssin alkuhetkellä. Ja tällöin regressivaade kelpaa myös kuittaukseen po. vaateen velallispuolen konkurssissa.[105] Sovellettuna takausmiehen kanssatakaajaan kohdistuvaan regressivaateeseen po. sääntö merkitsee sitä, että tuo regressivaade on kuittauskelpoinen kanssatakaajan konkurssissa konkurssin aikanakin suoritettuun velan maksuun perustuvana, kunhan vain sekä kummankin takausmiehen takaussitoumukset että päävelka ovat olleet olemassa konkurssin alkaessa.

Konkurssin aikana voi takautumisvaade saada merkitystä myös äsken käsiteltyihin tapauksiin verrattuna vastakkaisissa tilanteissa. Näin tapahtuu silloin, kun konkurssipesän varoista on jouduttu suorittamaan konkurssivelallisen velvoitteita seurauksin, että pesän taholta tulee ajankohtaiseksi esittää regressivaade jotakin henkilöä kohtaan. Jos viimeksi mainittu henkilö samalla on konkurssivelkoja asianomaisessa konkurssissa (tai yleensä henkilö, jolla on saamista konkurssivelalliselta), niin tulee esille kysymys kuittauksen sallittavuudesta.

Nähtävästi on arvosteltava kuittauksen edellytyksiä nyt puheena olevassa tilanteessa niiden samojen näkökohtien mukaisesti, jotka edellä esitetyn mukaisesti ratkaisevat kuittauksen regressivaateen kohdistuessa konkurssipesään. Niinpä siis jos esim. konkurssipesän varoista on suoritettu jotakin velkaa konkurssivelallisen takaussitoumuksen perusteella ja konkurssipesä perii suorittamaansa määrää päävelalliselta, on kuittaus hyväksyttävä.[106]

---

[105] Siten Saksan oikeuden kannalta *Jaeger* I § 54: 10 ja *Mentzel—Kuhn* § 54: 5. Tekstissä mainittuihin tilanteisiin soveltuu esimerkiksi KKO 1934 II 623: Urakoitsija, jolla valtio oli teettänyt eräitä töitä, joutui konkurssiin, ja valtio oli teettäjänä 17. 7. 1925 annetun työväen tapaturmavakuutuslain 4_2 §:n nojalla toissijaisesti vastuussa olevana joutunut suorittamaan konkurssin alkamisen jälkeen vakuutusyhtiölle urakoitsijan maksamatta jättämiä vakuutusmaksuja. Koska vakuutusmaksujen suorittamisen laiminlyönti oli tapahtunut ennen konkurssia, tämän maksun perusteella valtiolle syntynyt regressivaade konkurssipesää vastaan kelpasi konkurssissa kuittaukseen sitä urakkahinnan erää vastaan, minkä valtio oli pesälle velkaa.

[106] Po. kuittaustilannetta onkin kirjallisuudessa yleensä kosketeltu juuri takaussitoumuksen kannalta. Pohjoismaissa usea tutkija on evännyt päävelalliselta kyseisen kuittausoikeuden. Ks. *Rabenius,* TfR 1919 s. 11 s.; *Lassen* s. 764 s. alav. 81; *Illum* s. 126 s.; *Bech* s. 421. Myönteisesti nimenomaan takaustilanteen kohdalla *Braekhus,* Konkursrettslige emner s. 20 s. Vrt. myös *Augdahl* s. 118.

Jaeger (I § 54: 12) on soveltanut konkurssivelallisen lakimääräisesti lykkäävä-ehtoisiin saamisiin (näitähän voivat olla eritoten regressisaamisetkin) kuittauksen suhteen samoja periaatteita kuin konkurssivelkojankin vastaavan laatuisiin saami-

Lopuksi viitattakoon vielä siihen seikkaan, että regressivaateiden kuittauskelpoisuus konkurssissa rinnastuu tietyllä tavalla noiden vaateiden kelpoisuuteen olla vastasaamisena VKL 28 §:n mukaisessa kuittauksessa. Vaikkei näet konkurssi merkitsekään velkasuhteen subjektin vaihdosta, ovat nuo tapaukset toisiinsa verrattavia. Onhan kummassakin tärkeänä tekijänä vastasaamisen velkojan luottamuksen turvaaminen. Niinpä edellä omaksuttu myönteinen suhtautuminen regressivaateisiin VKL 28 §:n tulkinnassa puoltaa samanlaista suhtautumista nyt esillä olevissa konkurssioikeuden kuittaustapauksissa.

Edellä mainituilla suspensiiviehtoisten saatavien osalta voimassa olevalla säännöllä on käytännössä laajempi kantavuus, kuin mitä ensi näkemältä ehkä saatettaisiin luulla. Sopimusperusteisessa vahingonkorvauksessa näet riittänee po. suhteessa kuittausedellytysten kannalta tietyissä tapauksissa, että asianomainen sopimussuhde on ollut konkurssin alkaessa olemassa. Se sopimuksen rikkominen, johon korvausvaade perustetaan, on saattanut tapahtua konkurssin aikanakin.[107] Niinpä myöskin sopimussakkoa, johon konkurssivelallinen oli ainakanaan sitoutunut ja jonka suoritusvelvollisuuden välittömänä perustana olevat tapahtumat olivat toteutu-

---

siin. Tämä merkitsee sitä, että perussuhteen olemassaolo tulee ratkaisevaksi tekijäksi. Tällöinhän po. kuittausoikeus on erityisen perusteltua.

Mielenkiintoisia ovat po. suhteessa *Illum*in perustelut. Hän on viitannut — paitsi väittämäänsä kuittauksen odotettavuuden puuttumiseen — erityisesti siihen, että po. tilanteessa on mahdollista järjestää kuittaustilanne perimällä saamista juuri konkurssissa olevan takausmiehen eikä päävelallisen varoista. Tämä tietysti pitääkin paikkansa. On kuitenkin otettava huomioon, että velkoja saa takausmieheltä tämän konkurssissa ainoastaan sen jako-osuuden, mikä etuoikeutta vailla oleville saamamiehille pesän varoista jää. Eihän takausmieheen kohdistuvalla takaussaamisella ole sitä etuoikeutta, mikä päävelalla EOA:n mukaan ehkä on ollut. (Ks. tästä *Ylöstalo,* Takauksesta s. 179.) Ja kun näin on laita, vähenee kuittauksesta koituva hyöty olennaisesti. Myöhempänä esille tuleva KS 33,2 § (L:ssa 31. 1. 1935) rajoittaa lisäksi mahdollisuuksia järjestää kuittaustilanne siirtämällä saamisia päävelalliselle.

Erityisesti on huomattava, että sen regressivaateen todellisena materiaalisena subjektina, mikä konkurssipesän varoista suoritetun maksun perusteella on tullut aktuaaliseksi, on konkurssivelallinen. — Eräässä Norjan ylimmän tuomioistuimen ratkaisussa (NRT 1933 s. 1280), jossa kuittaus oli po. takaustilanteessa äänestyksen jälkeen hylätty, oli kuittauksen epäämistä perusteltu nimenomaan sillä, että regressivaade kuului konkurssipesälle eikä -velalliselle. Ks. po. ratkaisun johdosta *Braekhus,* mt. s. 20 s.

107 Tekstissä mainittuihin näkökohtiin on kiinnitetty huomiota etenkin Tanskan ja Saksan oikeustieteessä. Ks. esim. *Illum* s. 100 ss.; *Jaeger* I § 55: 5.

neet vasta konkurssin alettua, lienee yleensä pidettävä konkurssissa kuittauskelpoisena.[108] Ja konkurssipesän hallinnon toimenpiteet voivat olla tällaisia korvauksen perustana olevia sopimuksen rikkomisia. Puheena olleiden korvaustyyppien lieneekin katsottava suspensiivisesti ehdollisina olleen olemassa jo konkurssin alkaessa.[109] Konkurssioikeudellisen kuittaussäännöstön pohjana olevien luottamusnäkökohtienkaan kannalta ei pitäisi olla mitään huomautettavaa mainitunlaista järjestelyä vastaan. Onhan sopimussuhteessa oleva henkilö saattanut perustellusti luottaa siihen, että hän pääsee kuittaamaan oman velkansa toisen sopijapuolen mahdollisten sopimuksen rikkomisten perusteella syntyviä vaateita vastaan.[110]

Erityisesti k a u p a n — ja nimenomaan hankintakaupan — ollessa kyseessä voi tulla esille sellaisia tilanteita, joissa äsken kerrottuja kuittaustilanteita voi tulla ratkaistaviksi. Niinpä lienee katsottava myyjän saamisoikeuden olleen olemassa jo sopimuksen syntymishetkellä eikä vasta silloin, kun ostaja on sopimusta rikkonut. Ja jos myyjän taholta on tapahtunut sopimuksen rikkominen, lienee tilanne arvioitava samoin. Kuittaus on siis konkurssissa hyväksyttävä, vaikkakin se tapaus, johon vaatimus välittömästi perustuu, onkin sattunut vasta konkurssin kestäessä. Ei voitane kieltää, että myöskin kohtuusnäkökohdat puoltavat tällaisen ratkaisun hyväksymistä. Mistään kuittausoikeuden väärinkäyttämisestähän ei voine olla kysymys. Erityisesti kun on esillä ostajan vaatimus hänen etukäteen maksamansa kauppahinnan palauttamisesta, jo oikeustajunta vaatinee kuittausvaatimuksen hyväksymistä. Mutta myös muissa tilanteissa se lienee paikallaan.[111]

Ylimmän tuomioistuimemme ratkaisuissa on ainakin yhdessä tapauksessa omaksuttu juuri mainittu kanta. Tapaus on seuraavanlainen:

KKO 1927 I 50: Tilan myyjä oli sitoutunut kauppakirjassa suorittamaan tilaan kiinnitettyjen velkain korot tiettyyn päivämäärään saakka ynnä lisäksi eräitä muita maksuja, kuten palovakuutusmaksuja, veroja ja eläkkeitä. Myyjä jätti nuo maksut kuitenkin suorittamatta ja joutui sitten konkurssiin. Ostaja, jonka vastattavaksi po. maksut jäivät ja joka ne joutui myöskin suorittamaan, katsottiin oikeutetuksi kuittaamaan po. rahamäärät omaa velkaansa vastaan myyjän konkurssissa siitä huo-

108 Näin nimenomaan *Illum* s. 101 ss. — OikTL 36 §:n nojalla tapahtuva sopimussakon määrän alentaminen ei tietenkään estä kuittauksen käytettävyyttä.

109 Ks. *Jaeger* I § 55: 5.

110 Vrt. esitystä edellä s. 316.

111 Ks. edellisen johdosta esim. *Almén* I (1934) s. 596 s. alav. 219 ja TfR 1919 s. 278 s.; *Hasselroth,* Juridiska skrifter VII s. 290.

limatta, että hän oli maksanut ne vasta myyjän konkurssiin asettamisen jälkeen. Ratkaisu perustui äänestykseen 3—2. Mainittakoon, että Helsingin RO ja Turun HO olivat olleet yksimielisesti samalla kannalla kuin KKO:n enemmistö.[112]

Kun konkurssipesältä peritään KS 49 §:n nojalla konkurssivelalliselle myytyjen tavaroiden hintaa, tulee esille kysymys, voidaanko tätä vastaan käyttää kuittaukseen pesän saatava. Kyseisessä tapauksessa on käsillä myyjän pysäyttämis- eli kieltäytymisoikeuden käyttö — siis myyjän intressien hyväksi voimassa oleva sääntely.[113] Myyjällähän on oikeus saada tavaran hinta välittömästi kokonaisuudessaan eikä vain jako-osuutta konkurssin yhteydessä. Kuittauksesta ei siis hänelle — toisin kuin yleensä konkurssivelkojille — ole mitään hyötyä. Päinvastoin kuittaus estää häntä saamasta käteisvaroja haltuunsa. Mutta konkurssipesän ja -velkojain kannalta on kuittaus tässä tapauksessa toivottava järjestely, sillä sehän poistaa myyjän vastaisen maksukyvyttömyyden aiheuttaman vaaran. Niinpä näyttääkin siltä, että olisi po. tilanteessa asetuttava kuittauksen toteutumisen suhteen myönteiselle kannalle.[114] Vastaavalta tuntuu tilanne mainitun lainkohdan 2 momentis-

---

[112] Selostetulla oikeustapauksella on tiettyä yhteyttä tapaukseen, jossa takausmies on konkurssin aikana joutunut suorittamaan päävelallisen sitoumuksen. Kummassakin tapauksessa olisi kohtuutonta evätä kuittausoikeus konkurssissa.

Lisäksi on aihetta selostaa Helsingin HO:n seuraava mielenkiintoinen ratkaisu: Tuomio 9.11.1956 (Oy Putkisto Ab:n konkurssipesän toimitsijamiehet ja Helsingin Osakepankki toiselta sekä Helsingin kaupunki toiselta puolen muutoksenhakijoina): Helsingin kaupunki ja Oy Putkisto Ab olivat tehneet urakkasopimuksen. Viimeksi mainittu asetettiin konkurssiin 2.9.1954, ja Helsingin kaupunki purki urakkasopimuksen 17.10.1954. Konkurssipesä pani kaupunkia vastaan vireille jutun ja vaati siinä hyvitystä sopimuksen perusteella hankituista tarvikkeista ja tehdyistä töistä. Kaupunki teki kuittausvaatimuksen mm. sillä perusteella, että kaupungille oli koitunut vahinkoa töiden keskeyttämisestä ja että kaupunki oli joutunut korjauttamaan urakoitsijan asentamissa putkissa ilmenneitä vuotokohtia. Kuittausvaatimus tuli hyväksytyksi sekä Helsingin RO:ssa että HO:ssa. Jutussa anottiin muutoksenhakulupaa KKO:lta OK 30:3:n (L:ssa 7.1.1955) kummankin kohdan — siis myös ns. prejudikaattidispenssin — nojalla, mutta KKO päätöksessään 30.9.1958 katsoi, ettei ollut esitetty syytä po. luvan myöntämiseen. KKO on siis ainakin ollut sitä mieltä, että kuittausvaatimus oli hyväksyttävä. Kaivattua prejudikaattia tällä ei kuitenkaan ole saatu, kun perusteista ei ole tietoa.

Mainittakoon, että niin ikään Ruotsin ja Tanskan tuomioistuinkäytäntö on hyväksynyt kuittauksen kyseisissä tapauksissa. Ks. NJA 1927 s. 566 ja UfR 1911 A s. 471.

[113] Ks. pysäyttämisoikeuden johdosta *Godenhielm,* Juhlajulkaisu T. M. Kivimäki s. 85 ss. ja *Hakulinen,* Velvoiteoikeus I s. 157 s. sekä näissä mainittua kirjallisuutta.

[114] Vrt. kuitenkin *Illum* s. 103.

sa säännellyn tapauksen osalta, jossa myyty tavara on vasta konkurssin alkamisen jälkeen tullut konkurssipesään tai tämän lukuun muulle henkilölle.[115] Nyt onkin otettava huomioon, että myyjän saatava on kosketelluissa tapauksissa nähtävästi luettava ns. konkurssimassalta olevien saatavien joukkoon. Nämä saatavat ovat myös kuittaukseen nähden erikoisasemassa, kuten myöhempänä tulee lähemmin puhe.[116]

III. Edellä on mainittu, että se erikoisen huomattava etu, jonka kuittaus konkurssissa konkurssivelkojalle tuo mukanaan, ei voi olla houkuttelematta tiettyjä tahoja konkurssin ollessa odotettavissa vilpillisesti järjestämään sellaisia tilanteita, joissa kuittaus tulisi kysymykseen. Lähinnä tulee mainitun tarkoituksen saavuttamisessa ajankohtaiseksi saatavien luovuttaminen. Henkilölle, jolta vastaisella konkurssivelallisella on saamisoikeus, voidaan näet siirtää tältä velalliselta oleva saatava. Mahdollista on menetellä myös siten, että tulevalle konkurssivelalliselle siirretään sellaiselta henkilöltä oleva saatava, jolle konkurssivelallinen on puolestaan velkaa. Paitsi saamisoikeuksien luovutukseen, voidaan turvautua myös muunlaisiin järjestelyihin. Niinpä saattaa tulla kyseeseen saamisoikeuksien perustaminen tietynlaisten toimenpiteiden — esim. tavaroiden velaksi myymisen — avulla.[117] Niin ikään on mahdollista, että ennen konkurssia on toteutettu kuittaus edellä mainitun kaltaisten operaatioiden tapahduttua. Myöskin tässä tapauksessa kilpailevat konkurssivelkojat tuntevat kärsineensä vääryyttä. Väärinkäytösten vaaraa esiintyy täten varsin monissa eri muodoissa sekä konkurssivelallisen ollessa juonessa mukana että ilman hänen myötävaikutustaan. Perustellusti onkin lausuttu, että konkurssioikeuden kuittausinstituutti on niitä kohtia, joissa niin hyvin konkurssivelkojien kuin -velallisen bona fides joutuu varsin ankaralle koetukselle.[118]

Otan ensiksi esille ne tapaukset, joissa ennen konkurssia on järjestetty kuittaustilanne, mutta joissa kuittausta ei ole konkurssin alkaessa vielä toteutettu. Konkurssimenettelyllehän on oleellista pyrkimys

---

115 Myös tässä tapauksessa on kyseessä pysäyttämisoikeuden käyttö.

116 Ks. s. 372 ss.

117 Tekstissä mainitussa tapauksessa saattaa tosin olla kyseessä saamisoikeuden suorittaminen epätavallisia maksuvälineitä käyttämällä. Ks. sen johdosta myöhempänä s. 358 ss.

118 Näin *Guhl* s. 219. Vrt. myös *Schönke—Baur* s. 251, *Pagenstecher*, Konkurs s. 145. — Niistä eri muodoista, joissa vilpilliset kuittaustilanteiden järjestelyt konkurssia silmällä pitäen voivat esiintyä, ks. HE 1934: 102 s. 2 s.; *Illum* s. 193 ss.

antaa kullekin hänen oikeutensa mukainen osuus. Tässä mielessä on myös syytä pyrkiä estämään vilpillisiä etuiluun pyrkiviä järjestelyjä. Kuittauksen osalta olisi suoraviivaisin keino tiukentaa kuittauksen edellytyksiä säätämällä erityisiä kuittauskieltoja mainitunlaisten järjestelyjen varalta. Toisena mahdollisuutena tulisi kysymykseen kuittauksen aikaansaamiseen tähtäävien toimenpiteitten pätemättömiksi saattaminen, mikä käytännössä toteutuisi sopivimmin moitteenvaraisuuden muodossa. Mikäli moitekanne johtaisi suotuisaan tulokseen, kävisi kuittauskin tietysti mahdottomaksi.[119]

Erityisesti konkurssivelallisen toimenpiteisiin kohdistuvana oikeusturvakeinona on jo roomalaisesta oikeudesta lähtien ollut käytössä takaisinsaantikanne. Tämän meillä KS 46 §:n eri kohdissa ja 47 §:ssä säännellyn kanteen avullahan voidaan saada kumotuksi konkurssivelallisen tiettyjä määräajassa ennen konkurssia suoritettuja oikeustoimia, joilla hän on saanut aikaan velkojilleen vahinkoa.[120] Takaisinsaantikanteen käytettävyyttä kuitenkin rajoittaa kuittaukseen tähtäävien järjestelyjen osalta se seikka, että takaisinsaantikanne kohdistuu vain konkurssivelallisen toimenpiteisiin.[121] Suomen takaisinsaantisäännöstö on sitä paitsi yleensä varsin kasuistista, ja sen säännösten laventavaan tulkintaan on sen takia suhtauduttava melko kriitillisesti.[122] Tutkimuksemme kannalta on heti todettava, ettei takaisinsaannin perusteitten joukossa ole mainittu mitään kuittaukseen tähtääviä toimenpiteitä. Tosin meillä *Granfelt* on ollut sitä mieltä, että KS 46 §:n d-kohdassa säänneltyyn erääntymättömän saatavan maksuun olisi takaisinsaantiperusteena rinnastettava kuittaustilanteen aikaansaamiseksi toimitettu erääntymättömän saatavan siirtäminen. Nimenomaan tulisi tämä hänen mukaansa kysymykseen silloin, kun on siirretty kon-

---

[119] Ipso iure vaikuttava pätemättömyys eli mitättömyys tuskin on po. tapauksissa paikallaan, koskapa KS 46 §:n sääntelemä pätemättömyys ei ole sellaista.

[120] Konkurssioikeudellisen takaisinsaantikanteen käsitteestä ks. esim. *Serlachius,* Om återvinning till konkursbo s. 97 ss.»; *Lejman* s. 1 ss.; *Jaeger,* Konkursrecht s. 95 ss.; *Bartsch—Pollak* I § 27.

[121] Takaisinsaantikanteen käytön rajoittuminen konkurssivelallisen toimenpiteisiin pohjautuu roomalaisen oikeuden actio Paulianasta, ja tämä perinne on voimassa yleensä edelleenkin. Ks. takaisinsaantikanteen historiallisesta kehityksestä *Serlachius,* mt. s. 1 ss.

[122] Melko kasuistisia ovat yleensä muidenkin maiden konkurssilakien takaisinsaantisäännökset. Poikkeuksena mainittakoon kuitenkin Itävallan KO, jonka takaisinsaantia sääntelevät normit (27—36 §) ovat melko joustavia.

kurssivelalliselta oleva saatava.[123] Kun kosketeltu operaatio tapahtuu konkurssivelallisen olematta siinä mukana, lienee Granfeltin tulkinta vailla perusteita.[124]

Tässä yhteydessä on syytä kiinnittää huomiota erääseen maamme oikeustieteessä esitettyyn ratkaisumahdollisuuteen. *Julian Serlachius* näet asettui aikoinaan sille kannalle, että takaisinsaantikanteen perusteista olisi johdettavissa tietty kertakaikkinen kuittauskielto. Mikäli takaisinsaantikanteen käytön edellyttämän ns. kriitillisen ajan sisällä oli erääntymätön saatava siirretty kuittauksen aikaansaamiseksi, ei kuittausta konkurssissa voitaisi hyväksyä, vaan velkojan olisi tyydyttävä asianmukaiseen jako-osuuteen. Muutoin po. velkoja tulisi saamaan perusteetonta etua muiden velkojain kustannuksella.[125] Serlachiuksen mielipiteeseen yhtyi *Wrede* v. 1894 pitämissään, sittemmin painetuissa konkurssioikeuden luennoissa.[126] Tätä kantaa oikeuskäytäntömme ei kuitenkaan hyväksynyt. Näin tapahtui siitä huolimatta, että tuomioistuimemme joutuivat ratkaisemaan tapauksia, joissa aivan ilmeisesti oli mala fide järjestetty kuittaustilanne ja joissa kuittauksen seuraukset olivat kilpaileville velkojille silmiinpistävän haitalliset.[127] Kosketeltu varovainen tulkinta soveltui kylläkin hyvin siihen kuittaukselle myönteiseen henkeen, mikä on Suomen oikeuselä-

123 *Granfelt,* Konkurssioikeus s. 72 s. Kun Granfelt oli esittänyt saman mielipiteen jo po. teoksensa aikaisemmissakin painoksissa, ei KS 33 §:n 31.1.1935 tapahtunut muutos ole vaikuttanut hänen kantaansa.

124 Ennen konkurssia toimitetun ulosmittauksen peräytyminen, mikä on säännelty KS 46 §:n 1 momentin f-kohdassa, poikkeaa kylläkin muista po. lainkohdan järjestämistä peräyttämistapauksista siinä, että kysymyksessä ei ole kajoaminen konkurssivelallisen vaan viranomaisen toimenpiteeseen. Ulosmittauksen peräyttämistapaus on myös sikäli erikoislaatuinen, että se ei edellytä kannetta tuomioistuimessa. Ks. *Grotenfelt* s. 115 s.

125 *Serlachius,* Om återvinning till konkursbo s. 132.

126 *Wrede,* Konkursrätt s. 75.

127 Tekstissä mainittu tuomioistuinkäytäntömme kanta on todettu HE:ssä 1934: 102 s. 2. Erityisesti on syytä mainita KKO 1933 I 40. Tässä tapauksessa oli konkurssivelalliselta — Suomen Vienti-Pankki Oy:ltä — oleva 550.000 mk:n määräinen saatava po. pankin konkurssiin asettamista edeltäneenä päivänä siirretty eräälle henkilölle, joka oli konttokuranttisuhteessa pankkiin ja jolta pankilla tuon suhteen perusteella oli 517.119:30 mk:n suuruinen saatava. Helsingin RO ja Turun HO hyväksyivät kuittauksen yksimielisinä. KKO:n samansisältöinen ratkaisu perustui äänestykseen 3—2. Vähemmistön hylkäävä kanta oli perusteltu sillä, että saamisoikeuden siirtoa ennen konkurssia olisi pidettävä sen maksamisen veroisena toimenpiteenä.

mälle yleensä ollut ominainen.[128] Samalla siinä lienee heijastunut vastenmielisyys puuttua oikeussubjektien aikaansaamiin järjestelyihin. Ei voida kuitenkaan välttyä siltä ajatukselta, että lopputulos koitui mala fideksen voitoksi.

IV. 1930-luvun alussa vallinneen taloudellisen lamakauden aikana kuittaustilanteitten järjestely alkoi kuitenkin myös meillä esiintyä sellaisissa muodoissa, että lainsäätäjämme oli vihdoinkin puututtava asiaan ja säädettävä esteitä po. operaatioille.[129] Niinpä 31. 1. 1935 annetulla lailla liitettiin KS 33 §:ään 2. momentti. Tämän säännöksen nojalla kuittausoikeutta konkurssissa ei ole saamamiehellä, joka muun henkilön kuin velallisen kanssa suoritetun toimen nojalla on hankkinut velalliseen kohdistuvan saamisen sellaisissa olosuhteissa, että jos tämän toimen sijasta velallinen silloin olisi maksanut velan, se maksu olisi voitu vaatia peräytymään. Samoin on laita, jos velkoja, tultuaan velallisen saamamieheksi, on velallisen kanssa suorittamansa toimen nojalla sitoutunut tälle maksuun sellaisissa olosuhteissa, että jos velallinen mainitun toimen sijasta silloin olisi maksanut velan, sekin maksu olisi voitu vaatia peräytymään. Seuraavassa kiinnitän huomiota selostetun säännöksen tulkintaan.

Kuten puheena olevan lainkohdan sanamuodosta havaitaan, siinä on säädetty omalaatuinen konkurssissa voimassa oleva kuittauskielto. Sellaisena lainkohta ilmentää kuluvalla vuosisadalla yleensä muuallakin tähdennettyä pyrkimystä rajoittaa kuittauksen konkurssissa nauttimia etuoikeuksia.[130] Lainkohta jakautuu kahteen virkkeeseen, joista kumpikaan ei ensi näkemältä vaikuta helppotajuiselta. Edellinen virke, jonka tulkintaan aluksi ryhdyn, pitää silmällä tapausta, jossa konkurssivelalliselle velkaa oleva henkilö on tietyssä ajassa ennen konkurssia muun henkilön kuin kon-

---

128 Vrt. tämän johdosta esim. s. 123 ss.

129 Ks. HE 1934: 102. Tiettävästi edellä alav:ssa 111 mainittu juttu oli eräs niitä tekijöitä, joka sai lainsäätäjämme vihdoinkin liikkeelle.

Muiden maiden konkurssilainsäädännössä oli yleensä jo aikaisemmin asetettu esteitä vilpillisille kuittausjärjestelyille. Niinpä Ruotsissa oli siten menetelty v. 1921 annetussa uudessa konkurssilaissa (ks. po. lain 121,3 §). Norjassa muutettiin NKL:n kuittausta käsittelevää 119 §:ää jo v. 1899 annetulla lailla po. siirtojen estämiseksi. Saksan ja Itävallan voimassa olevissa konkurssijärjestyksissä taas on ollut alun pitäen po. päämäärään pyrkiviä säännöksiä (DKO 55 § ja ÖKO 20 §).

130 Ks. po. tendenssin johdosta eritoten *Munch-Petersen,* Festskrift för Granfelt (1934) s. 12 ss. Ks. myös *Illum* s. 238 ss.

kurssivelallisen kanssa suoritetun toimen nojalla tullut konkurssivelallisen saamamieheksi.

Juuri mainitussa säännöksessä on pantava erityinen paino sanoihin »toimen nojalla hankkinut». Tämän ilmauksen ansiosta jää näet melkoinen määrä saamisoikeuden saantoja po. kuittauskiellon ulkopuolelle. Niinpä jos kyseinen saatava on hankittu perinnön tai testamentin perusteella, ei kuittaukselle liene estettä. Tosin voitaneen huomauttaa, että myöskin jäämistöön kuuluvien varallisuusetuuksien vastaanottaminen edellyttää yleensä asianomaiselta henkilöltä jonkinlaista »tointa». Onhan esim. testamentti tavallisesti valvottava. Ja perillistenkin taholta tulee kysymykseen kannan määritteleminen siitä, otetaanko perintö vastaan vai luovutetaanko se konkurssiin.[131] Mutta nämä toimet eivät ole sellaisia tietyn henkilön kanssa suoritettuja toimia, joita po. säännöksen soveltaminen edellyttää. Eikä po. lainkohdan tarkoituskaan edellytä kyseisen kuittauskiellon ulottumista saantoihin mortis causa. Samoista syistä eivät myöskään deliktiperusteiset saatavat, joita kuittausta haluavalle henkilölle on syntynyt konkurssivelallista vastaan, voi olla lainkohdan tarkoittamia saatavia. Yleensäkin välittömästi lain nojalla syntyvät saamisoikeudet ovat samassa asemassa, mikäli niitä ei ole sivulliselle luovutettu. Ja jos konkurssivelkoja on ollut sopimussuhteessa konkurssivelallisen kanssa ja hänelle tämän suhteen perusteella on tullut saamista konkurssivelalliselta, on asian laita sama. Tässä tapauksessahan on saamisoikeus saatu konkurssivelallisen kanssa suoritetun toimen perusteella. Niinpä hankintasopimus- ja vuokrasuhteissa syntyvät saatavat ovat sellaisia, joita po. normi ei koske, mikäli po. saatavia ei ole menty muille luovuttamaan. Mutta tilanne muuttuu toiseksi, jos saatava luovutetaan edelleen, kuten myöhemmästä esityksestä ilmenee. Lähinnä tuleekin po. säännös kysymykseen silloin, kun konkurssivelalliselta oleva saatava on kriitillisen ajan sisällä siirretty retty sellaiselle henkilölle, joka on velassa konkurssivelalliselle. Po. lainkohdan valmistelutöistäkin käy selville, että juuri tällaista tapausta on ensi kädessä pidetty säännöstä laadittaessa silmällä.[132] Asiaan ei vai-

[131] Tämän johdosta viitattakoon PerLuovA:n säännöksiin ja niiden johdosta esim. *Chydeniuksen* esitykseen (Arfs- och testamentsrätt, 1920, s. 127 ss.). Ks. myös *Heikonen,* Perinnönyhteydestä Suomen oikeudessa I s. 31 ss. ja DL 1936 s. 391 ss.

[132] Ks. HE 1934: 102 s. 2. — Myös ulkomailla on kiinnitetty huomiota nimenomaan vilpillisiin saatavan siirtoihin. Ks. esim. Ruotsin osalta Förslag till konkurslag (1911) s. 362 s. ja *Ekdahl* s. 165 ja Tanskan osalta *Ussing* s. 432.

kuta, onko luovutus tapahtunut vastikkeellisesti vai vastikkeetta. Kyseessä on voinut faktillisesti olla mala fide tapahtunut »lainaaminen» toiselle kuittaustilanteen aikaansaamiseksi.[133]

Saatavan luovutustilannetta tarkasteltaessa pitänee yleensä paikkansa, että ainakin ulkonaisesti arvostellen näyttelee siirtäjän toiminta pääosaa siirronsaajan ollessa ehkä hyvinkin passiivinen. Lainkohdan tarkoittama saatavan hankinta on kuitenkin käsillä. Säännös ei näet edellytä, että saatavan hankkinut henkilö olisi toiminut vilpillisessä tarkoituksessa. Toiselta puolen vastaiselle konkurssivelalliselle velassa ollut henkilö on saattanut toimia puhtaasti omassakin intressissään. Näin on laita, jos hän on ostanut halpaan hintaan konkurssivelalliselta olevia saatavia oman velkansa määrään asti. Tällaisessa tapauksessa luovuttajana oleva henkilö ei ehkä ole lainkaan ollut »juonessa» mukana. Mikäli tulevan konkurssivelallisen maksukyvyttömyys on tullut yleisesti tunnetuksi, mainittu saatavien ostaminen on voinut tapahtua peräti polkuhintaan. Vastaavasti on kuittauksesta saatava hyöty po. tapauksessa erityisen suuri. Ja tämä hyöty on sellaista, mitä oikeusjärjestyksen ei ole syytä suojata. Juuri selostettu tapaus onkin myös niitä, joita säännöstä laadittaessa on haluttu estää.[134]

Kosketellun KS 33,2 §:n jälkimmäinen virke sääntelee tapausta, jossa kuittaustilanteeseen osapuoleksi pyrkivä henkilö on joku vastaisen konkurssivelallisen velkojista. Jotta po. velkoja pääsisi tuohon asemaan, täytyy hänen itsensä joutua velkaan konkurssivelalliselle. Tässä mielessä tulee lähinnä kysymykseen konkurssivelallisen toimesta tapahtuva tavaroiden velaksi myyminen velkojalle.[135] Konkurssivelallisellahan voi olla — jos hän on liikemies — jäljellä tavaravarastoa, jota myymällä hän voi hankkia tietyille velkojilleen perusteetonta hyötyä. Mutta muidenkin tavaroiden myyminen on tietysti lainkohdan tarkoittamaa sitoumusten perustamista.

---

133 Ks. *Lejman* s. 139 alav. 2. — Kysymyksessä oleva siirto onkin saattanut olla pelkästään valesiirto, mitä kuitenkin on käytännössä yleensä vaikeata toteen näyttää. Ja sillä taholla, joka on väittänyt oikeustointa simuloiduksi, on todistustaakka. Ks. siitä *Halila,* Todistustaakan jaosta s. 154 s.

Mikäli on ollut käsillä lahjaksi tapahtunut luovutus, on otettava varteen lahjanlupauslain säännökset ja näistä erikoisesti 3 ja 4 §. Ks. niiden johdosta *Hakulinen,* Velkakirjalaki s. 247 ss.

134 Ks. HE 1934: 102 s. 2. — Tähänkin tapaukseen on ulkomailla pantu painoa tähdennettäessä konkurssioikeudellisten kuittauskieltojen tarpeellisuutta. Ks. esim. Ruotsin osalta *Ekdahl* s. 165.

135 Niin ikään tähän tilanteeseen on viitattu po. lainmuutoksen perusteluissa. Ks. HE 1934: 102 s. 2.

Kyseisen velaksi myynnin perusteella voi tulla kysymykseen KS 46 §:n b-kohdan tarkoittama takaisinsaantikanne. Mainittu kohtahan on — toisin kuin takaisinsaantitapaukset oikeutemme mukaan yleensä — jonkin verran väljäsisältöinen, se kun käsittää velkojien oikeuksien loukkaamista tarkoittavat velallisen toimenpiteet.[136] Niin ikään äsken mainitun KS 46 §:n 1 momentin d-kohtaan perustuva takaisinsaantikanne on lähellä niitä tapauksia, joita KS 33,2 §:n jälkimmäinen virke sääntelee. Tavaran luovutushan saattaa olla sijaissuoritus, datio in solutum, mikä viimeksi mainitun kanteen avulla on mahdollista tietyin edellytyksin peräyttää. Kosketeltu KS 33,2 §:n normi ikäänkuin täydentää maksun peräyttämissäännöstä estämällä viimeksi mainitun kiertämisen velkasuhteen perustamisen ja sen avulla tapahtuvan kuittauksen avulla.[137] Mutta KS 33,2 §:ää sovellettaessa ei tietenkään ole kuittauksen estymisen edellytyksenä se, että konkurssivelallisen disponoimistoimi — esim. myyntisopimus — olisi mahdollista saada peräytymään, saatikka tullut peräytetyksi.

Kummassakin KS 33,2 §:n säätelemässä tapauksessa on kuittauksen estymisen edellytyksenä lisäksi se, että jos asianomaisen toimenpiteen — saatavan hankkimisen tai velkasitoumukseen menemisen — ajankohtana konkurssivelallinen olisi maksanut velkansa, tuo maksu olisi voitu vaatia peräytymään. Sanonta on hieman epätarkka, sillä vaatiahan aina voi vaikkapa perättömiäkin. Eri asia on, johtaako vaatimus todella tarkoitettuun tulokseen. Sanonnalla on tietenkin pyritty ilmaisemaan sitä, että maksua vastaan vireille pantu takaisinsaantikanne olisi johtanut aiottuun päämäärään.

---

136 KS 46 §:n 1 mom:n b-kohdan sovellutus on tullut eritoten esille KKO:n ratkaisussa 1953 II 125. Tapauksen mukaan konkurssivelallinen — Harisen Kenkätehdas Oy — oli noin neljä kuukautta ennen konkurssiin asettamistaan myynyt tavaravarastoaan eräälle velkojalleen ehdolla, että kauppahinnalla kuitattiin tämän velkojan riidatonta ja erääntynyttä saatavaa. Takaisinsaantikanne tuli kaikissa oikeusasteissa hylätyksi. KKO:n perusteluista ilmenee, ettei edellä mainitun b-kohdan eikä liioin saman momentin c-kohdankaan mukaan kanne ollut hyväksyttävissä, koska tavarat oli myyty käypään hintaan. Tämän voitaneen katsoa ilmentävän sitä, että takaisinsaantikanne po. kohtien nojalla voi menestyä ainoastaan sellaisissa tapauksissa, joissa velallisen oikeustoimen vaikutuksesta hänen varallisuusasemansa — tarkemmin sanottuna hänen varojensa ja velkojensa suhde — on huonontunut. Vrt. myös s. 361 alav. 168 selostettua KKO:n ratkaisua (1938 II 110). Tapauksessa KKO 1924 t. II 244 KS 46 §:n b-kohdan nojalla ajettu myyntisopimuksen peräyttämiskanne oli hyväksytty, koska tavarat oli myyty polkuhintaan. — Ks. po. lainkohtien johdosta *Grotenfelt* s. 108 ss. Vrt. myös *Lejman* s. 161 ss.

137 KS 46,1 §:n e-kohdan johdosta ks. *Grotenfelt* s. 112 ss. Vrt. myös esitystä myöhempänä s. 356 ss.

Se peräytyminen, mistä KS 33,2 §:ssä on kysymys, on KS 46 §:n d-kohdassa säännelty velan maksun peräyttäminen. Tämän peräyttämisen edellytyksenä taas on yleensä, ettei konkurssivelallisen maksama velka ollut ennen konkurssin alkua erääntynyt maksettavaksi.[138] Mainitun velanhan on täytynyt kummassakin KS 33,2 §:n säätelemässä tapauksessa olla ollut olemassa po. lainkohdassa mainittujen toimenpiteitten suorittamishetkellä. KS 33,2 §:n edellisessä virkkeessä säännellyssä tapauksessa näet oli kyseessä juuri konkurssivelalliselta olevan saatavan hankkiminen. Mikäli tämä saatava ei ollut erääntynyt ennen konkurssia, ei sen vähän aikaa ennen konkurssia itselleen hankkinutta henkilöä olekaan aihetta kuittausedulla suosia. Mutta jos kyseinen konkurssivelalliselta oleva saatava on erääntynyt jo ennen konkurssin alkamista, niin tuon velkasuhteen saamamiehellä on ollut jo ennen konkurssia perusteltua aihetta luottaa siihen, että hän pääsee esittämään menestyksellisen kuittausvaatimuksen silloin, kun häneltä ryhdytään perimään hänen velkaansa konkurssivelalliselle. Hänellähän on tällöin ollut kuittauskelpoinen vastasaatava. Lainkohta ilmentää täten samanlaista suojaa tietyn voimakkuusasteen saavuttanutta kuittausstatusta kohtaan kuin edellä kosketeltu VKL 28 §.

Puheena oleva KS 33,2 § ei mainitse mala fidestä kuittauksen epäämisen ehtona. Mutta juuri po. saatavan erääntymättömyys on vahvana indisiona siitä, mihin saatavan hankkimisella on pyritty. Säännös ei mainitse liioin mitään siitä, onko velkojaksi tulleen henkilön täytynyt tuon saatavan hankkimisen hetkellä jo olla velassa konkurssivelalliselle, saatikka sitten tämän velan erääntyneisyydestä. Mutta jos konkurssivelallisella on jo tällöin ollut saatavaa hänen velkojakseen hankkiutuneelta henkilöltä, on vastasaatavan hankkimisen tarkoitus erittäin todennäköinen. Ja jos taas konkurssivelallinen on vasta kyseisen järjestelyn tapahduttua saanut itselleen saamisoikeuden äsken mainitulta erääntymättömän saatavan velkojalta, ei viimeksi mainittua tahoa ole mitenkään aiheellista suosia kuittauksen edulla. Eihän tuolla taholla tällöin ole velkojaksi tullessaan ollut kuittausta odotettavissakaan.

KS 33,2 §:n jälkimmäisessä virkkeessä säännellyn tapauksen osalta on jo lain sanamuodon perusteella pääteltävissä, että konkurssivelalliselta olevan saatavan on täytynyt olla asianomaisella velkojalla konkurssivelallisen mennessä hänelle sitoumukseen. Jos tuo saatava oli

---

[138] Mikäli on käytetty epätavallisia maksuvälineitä, ei saatavan erääntyneisyys ole takaisinsaannin edellytyksenä. Tämän poikkeuksen johdosta vrt. myöhempänä s. 358 s.

ennen konkurssin alkua erääntynyt, on velkojalla katsottu olleen siksi perusteltua aihetta luottaa kuittauksen toteutumiseen, että hänen asemaansa ei ole menty järkyttämään. Tässäkään tapauksessa ei asiaan vaikuta, onko konkurssivelallisen saatava erääntynyt ennen konkurssia vai ei.

Jos se konkurssivelallisen sitoumus, mihin kuittausvaatimus konkurssissa perustetaan, on lahjanlupauksen luonteinen eli ns. velvoitelahja, niin on otettava huomioon lahjanlupauslain säännökset, erityisesti po. lain 1 ja 2 §.[139] Näistä säännöksistä näet johtuu, ettei konkurssivelkojien asemaa voida täyttymättömiin lahjalupauksiin nojautuvilla vaatimuksilla heikentää, vaikkapa lahjanlupaus olisikin antajaansa sitovana tehty esim. velkakirjan muodossa. Lahjanlupauksen heikko asema ilmenee jo siinä, ettei lahjanlupaukseen perustuvaa saamista ole mahdollista konkurssissa edes menestyksellisesti valvoa, vaan tuon lupauksen täyttäminen tulee kysymykseen vasta, kun kaikkien huonoimmalla etuoikeussijalla olevat saatavat ovat tulleet täyteen määräänsä suoritetuiksi.[140] Niinpä ei käy päinsä myöskään konkurssissa kuitata lahjanlupaukseen perustuvalla saatavalla, vaan on suoritettava kokonaan se, mitä konkurssipesän puolesta vaaditaan. Tätä edellyttää konkurssivelkojien suojan toteutuminen. Ja tämä suoja on voimassa KS 33,2 §:stä riippumatta.[141]

Puheena oleva KS 33,2 §:n säännös ei mainitse sen ajan pituutta, jonka kuluessa kuittaustilanteeseen pyrkineen toimenpiteen on täytynyt tapahtua kuittauskiellon voimaan tulemiseksi. KS 46 §:n d-kohdan valossa on kuitenkin selvää, että kyseessä on 60 päivän aika ennen konkurssia.[142]

---

139 Lahjanlupauslain 1 ja 2 §:n johdosta ks. *Hakulinen,* Velkakirjalaki s. 248 ss. ja Velvoiteoikeus I s. 168 ss.

140 Ks. *Hakulinen,* Velkakirjalaki s. 252; *Ellilä,* Oikeudenkäynti ja täytäntöönpano s. 307. Kuten Ellilä on huomauttanut, on po. puute otettava viran puolesta huomioon.

Jos lahjanlupaus on ennätetty ennen konkurssin alkamista täyttää, niin tulee kysymykseen luovutuksen peräyttäminen KS 46,1 §:n b-kohdan nojalla.

141 Tästä on seurauksena mm., ettei KS 33,2 §:n sisältämän kuittauskiellon edellytyksenä oleva 60 päivän kriitillinen aika tule sovellettavaksi.

142 Kyseinen määräaika oli aikaisemmin 30 päivää, mutta pitennettiin 31.1.1935 annetulla lailla 60 päiväksi. Viimeksi mainittu aika tavataan myös eräiden ulkomaiden konkurssilakien vastaavassa kohdassa. Siten esim. Ruotsissa SvKL 121,3 §. Mainittakoon kuitenkin, että Itävallan ÖKO:ssa on po. aika jopa 6 kuukautta (ÖKO 20,1-2 §).

Äsken mainitussa KS 46 §:n d-kohdassa on syytä kiinnittää huomiota siihen seikkaan, että po. kohdan mukaan voidaan tietyin edellytyksin myöskin erääntyneen saatavan maksu saada peräytymään. Näin on laita, jos suoritukseen on käytetty velallisen ammatttiin nähden epätavallisia maksuvälineitä. Tällä säännöksellä ei kuitenkaan voine olla KS 33,2 §:ää tulkittaessa merkitystä. Viimeksi mainitussa lainkohdassahan on kyseessä presumoitu maksu, mitä ei sovi mennä presumoimaan epätavallisin maksuvälinein tapahtuneeksi — semminkään kun po. lainkohta ei millään tavoin viittaa epätavallisin maksuvälinein tapahtuneeseen maksuun. Sitä paitsi juuri rinnastus erääntymättömän velan maksuun sopii hyvin kuittaustilanteen arviointiin, kuten edellä esitetystä lienee selvinnyt.

Suomen konkurssioikeus on perustanut kuittaustilanteen vilpillistä järjestämistä vastaan laaditun säännöksen ulkonaisten ja helposti todettavien tunnusmerkkien varaan. Tällainen puhtaasti objektiiviselta pohjalta lähtevä järjestely poikkeaa olennaisesti siitä, mitä monien muiden maiden konkurssilaeissa on vastaavassa kohdassa voimassa. Ulkomaisissa uusissa konkurssilaeissa on näet yleisesti asetettu po. kuittauskiellon edellytykseksi kuittausta haluavan konkurssivelkojan vilpillinen mieli. Niinpä esim. Ruotsin voimassa olevan konkurssilain mukaan kuittausoikeutta ei ole, jos asianomaisella konkurssivelkojalla on tullessaan konkurssivelallisen saamamieheksi tai mentyään viimeksi mainitulle sitoumukseen ollut pätevä syy otaksua konkurssivelallinen maksukyvyttömäksi tai jos hän on ollut mainitulla hetkellä tietoinen konkurssihakemuksen jättämisestä.[143]

KS 33,2:n esitöistä käy selville, että lainkohtaa laadittaessa on pidetty silmällä KS 46 §:ssä säännellyn takaisinsaantikanteen suuntaviivoja.[144] Kieltämättä onkin luontevaa, että takaisinsaannin tilanteet ja kuittauksen estäminen säännellään konkurssissa samanlaisten periaatteiden varaan. Onhan kummankin sääntelyn tarkoituksena konkurssivelkojain haitaksi tapahtuneiden vilpillisten järjestelyjen tyhjäksi tekeminen. Mutta KS 46 §:n eri kohdat eivät aina suinkaan rakennu kylmille objektiivisille ulkonaisille näkökohdille. Tässä mielessä mainittakoon vain

---

[143] Ks. SvKL 121,3 § ja sen johdosta Förslag till konkurslag 1911 s. 362 s.; *Lawski* s. 209 ss.; *Ekdahl* s. 165 s.

Muista ulkomaisista konkurssioikeudellisista normeista, jotka samaan tapaan pohjautuvat vilpilliseen mieleen, mainittakoon NKL 119,1 § (L:ssa 6.5.1899), DKO 55 §, ÖKO 20 § ja SchKG 214 Art.

[144] Ks. HE 1934: 102 s. 3 ss.

tuon säännöksen c-kohta.[145] KS 33,2 §:n etuna on kuitenkin mainittava, että sitä on käytännössä verrattain helppo soveltaa. Vaikka tuo säännös ensi näkemältä vaikuttanee sekavahkolta, ei siihen turvauduttaessa jouduta tekemisiin muiden kuin välittömästi havaittavien ulkonaisten tunnusmerkkien kanssa. Tämä ominaisuus on tärkeä nimenomaan konkurssissa, jossa yleensäkin on pyrkimyksenä ratkaisujen nopea muodostaminen ja jossa lisäksi — kuten myöhempänä havaitaan — konkurssipesän toimitsijat joutuvat usein ratkaisemaan kuittauksen edellytysten olemassaolon.[146] Jos nuo edellytykset olisivat harkinnan varaisia tai vaatisivat osakseen todistelua, joutuisivat konkurssipesän hallintoelimet helposti vaikeuksiin. Seurauksena saattaisi niin ikään olla se, että tulisi pantavaksi vireille konkurssia pitkittäviä ja lisäkustannuksia vaativia oikeudenkäyntejä.

Toiselta puolen on asian laita se, että niissä tapauksissa, joihin KS 33,2 § soveltuu, on mala fideksen olemassaolo melko todennäköinen. Ero Suomen oikeudessa omaksutun systeemin ja esim. Ruotsin konkurssilain äsken mainitun säännöksen välillä ei lienekään käytännössä kovin suuri.

Kuittaus voi konkurssissa estyä myös sillä tavoin, että se oikeustoimi, johon toinen kuitattavista saatavista perustuu, tulee takaisinsaantikanteen johdosta peräytetyksi. Näin saattaa käydä eritoten konkurssivelallisen maksusitoumukselle. Sehän on mahdollista saada KS 46 §:n c-kohdan nojalla kumotuksi. Kun tämän c-kohdan mukainen kriitillinen aika on kokonaista kuusi kuukautta, tulee kuittauksen estyminen sen nojalla ajetun kanteen seurauksena kysymykseen sellaisissa tilanteissa, joihin KS 33,2 § ei ulotu. Onhan — kuten edellä on lausuttu — viimeksi mainitun säännöksen mukainen kriitillinen aika ainoastaan 60 päivää. Niin ikään voidaan ennen konkurssia tapahtunut konkurssivelallisen tavaroiden velaksi myyminen ja eräät muutkin vastasuori-

145 Po. säännöksessä on annettu merkitystä mm. konkurssivelallisen sopijapuolen vilpittömälle mielelle. Ks. kyseisen lainkohdan johdosta *Grotenfelt* s. 112; *Chydenius*, Kontraktsrätt II s. 37 s.

Ulkomaisissa oikeusjärjestyksissä on bona fidekselle takaisinsaantikanteiden yhteydessä yleensä suotu melkoista enemmän arvoa. Näin on laita nimenomaan Itävallan konkurssijärjestyksessä (ÖKO 28—36 §). Mutta myös Ruotsin uudessa konkurssilaissa on havaittavissa samoja piirteitä. Niinpä ennen konkurssia tapahtuneen velan maksun peräyttämisessä on asianomaisen velkojan vilpittömälle mielelle suotu merkitystä sillä tavoin kuin po. lain 29 ja 30 § osoittavat. Ks. myös *Lawski* s. 86 ss.

146 Ks. § 13: IV. — Konkurssimenettelyn nopeustarpeesta ks. esim. Förslag till konkurslagen (1911) s. 275 s.

tuksia edellyttävät oikeustoimet saada KS 46 §:n b-kohdan jälkimmäisen lauseen nojalla kumotuiksi, jolloin puheena olevien toimien edellyttämiin suorituksiin perustuvilta kuittausvaatimuksilta putoaa pohja pois.[147]

V. Vastaisen konkurssivelallisen ja hänen velkojansa toimenpiteet kuittauksen aikaansaamiseksi on voitu viedä ennen konkurssia loppuun eli kuittauksen toteutumiseen saakka. Tällainen järjestely saattaa kilpailevien velkojien kannalta vaikuttaa epäoikeudenmukaiselta. Niinpä jos esim. velkojan erääntymätön saatava on vähän ennen konkurssia kuittaukseen käytetty, tuntunee kyllä siltä, että olisi perusteltua syytä tapahtuneen kuittauksen kumoamiseen.

Aluksi on syytä tähdentää, sitä ettei sopimus kuittauksen vastaisesta toteuttamisesta konkurssissa suinkaan merkitse kuittauksen tapahtumista.[148] Tällainen tapaus on konkurssissa ratkaistava konkurssioikeuden omien kuittausedellytysten mukaan. Viimeksi mainittuja arvioitaessa taas ei po. sopimukseen kiinnitetä mitään huomiota.[149] Ja todistelun kannalta on selvää, että sen tahon, joka nojautuu kuittauksen tapahtumiseen, on näytettävä tämä väitteensä toteen.[150] Konkurssivelallisen selitykset eivät tuomioistuimessa saa tunnustuksen asemaa, sillä eihän hänellä ole konkurssiin liittyvissä oikeudenkäynneissä asianosaisen valtuuksia. Eikä hänen lausuntojensa todistusarvokaan liene kuittauskysymyksissä yleensä kovin suuri.[151]

Oikeusjärjestyksemme ei sisällä nimenomaista säännöstä e n n e n k o n k u r s s i a t o i m i t e t u n k u i t t a u k s e n p e r ä y t t ä m i s e s t ä. KS 33,2 §, josta juuri oli puhetta, sisältää näet vain konkurssin aikana kyseeseen tulevan kuittauskiellon. Lähinnä tullee mieleen KS 46 § lukuisine takaisinsaantitapauksineen. Mutta näidenkään joukossa ei ole — kuten jo on todettu — mitään mainintaa kuittauksesta. Koske-

147 Ks. edellisen johdosta *Lejman* s. 136 ss.; *Illum* s. 193 ss.

148 Kysymyksessä on vain ns. pactum de compensando. Ks. sen johdosta *Ekdahl* s. 168. Vrt. myös esitystä 8:nnessa §:ssä.

149 Tätä edellyttää konkurssioikeuden kuittausedellytysten absoluuttinen luonne.

150 Ks. *Halila,* Todistustaakan jaosta s. 123 s.

151 Ks. konkurssivelallisen prosessuaalisen aseman johdosta *Tirkkonen,* LM 1954 s. 297 s. ja siellä mainittua kirjallisuutta.

Konkurssivelallisen tunnustuslausumista ks. *Halila,* Tunnustamisesta s. 227 verrattuna s. 255 ss.

Konkurssivelallisen asema takaisinsaantiprosessissa on arvioitu eri tavoin. Ks. siitä esim. *Lejman* s. 256 ss.

tellut takaisinsaantitapaukset ovat melkein järjestään kasuistisia. Niiden joukossa on kyllä eräitä väljäsisältöisiä normeja, erityisesti KS 46 §:n b- ja c-kohta, joihin säännöksiin onkin syytä aluksi kiinnittää huomiota.

Puheena olevista lainkohdista edellisessä, KS 46,1 §:n b-kohdassa, on kyseessä lahja tai jokin muu omistus- tahi käyttöoikeuden luovutustoimi, joka on joko pääasiassa lahjan luonteinen taikka ainakin tarkoittaa velkojain oikeuden loukkaamista.[152] Jälkimmäisessä taas on käsillä sopimus, jossa velallinen on mennyt sitoumukseen velkojiensa vahingoksi.[153] Kun kuittaus voi oikeudenkäynnin ja myös konkurssin ulkopuolella toteutua sekä yksipuolisin oikeustoimin että velkasuhteen osapuolten keskenään solmimin sopimuksin, olisi kyllä olemassa jotakin pohjaa po. lainkohdan käyttämiselle kuittauksen peräytymisen aikaansaamiseksi. Mutta jo ensi näkemältä tuntuu kosketeltujen lainkohtien analoginen soveltaminen uskalletulta, koska niissä säänneltyjen oikeustointen on katsottava olevan melko kaukana kuittauksesta. Ennen kaikkea on kuitenkin otettava varteen, että po. peräytysperusteiden menestyksellinen käyttäminen edellyttää konkurssivelallisen varallisuusaseman hänen itsensä suorittamien oikeustointen seurauksena muuttuneen hänelle haitalliseen suuntaan.[154] Tällaista muutostahan ei kuittauksen johdosta tapahdu. Onhan kuittauksen jälkeen sen kummankin osapuolen varojen ja velkojen välinen suhde sama kuin kuittauksen edelläkin.

Vaikkei itse kuittaustoimitusta voidakaan mahduttaa äsken mainittujen takaisinsaantisäännösten puitteisiin, niin lienee kuitenkin mahdollista saada niiden avulla epäsuorasti kuittaus eliminoiduksi. Jos näet kuittauksessa mukana ollut konkurssivelallisen velka on syntynyt esim. KS 46,1 §:n c-kohdan pohjalla kumotun oikeustoimen perusteella, on tilanne saatava sellaiseksi, kuin tuohon kumottuun oikeustoimeen ei olisi ryhdyttykään. Ja tämä edellyttää, että myöskin tapahtunut kuittaus tehdään tehottomaksi. Tämä toteutuu pesän puolesta ajettavan korvausvaatimuksen muodossa, minkä osalta viitattakoon KS 46 §:n 3 momentin säännökseen.[155]

Konkurssioikeuden takaisinsaantikanteelle on ominaista, että se kohdistuu konkurssivelallisen suorittamiin oikeustoimiin. Tosin KS 46 §:n

---

[152] Ks. po. tapauksen johdosta *Grotenfelt* s. 108 ss. Vrt. myös *Lejman* s. 89 ss.; *Hagerup—Paulsen* s. 239 ss.; *Jaeger* I 32 §; *Bartsch—Pollak* I 29 §.

[153] Ks. edellä s. 355 alav. 145 viitattua kirjallisuutta.

[154] Ks. KKO 1953 II 125 ja sen johdosta edellä s. 351 alav. 136.

[155] Ks. *Lejman* s. 138 ss.; *Mentzel—Kuhn* § 30: 18.

f-kohdassa on kysymys muun henkilön, nimittäin täytäntöönpanoviranomaisen, suorittamasta toimenpiteestä. Mutta yksityisen henkilön toimenpiteisiin kohdistuvana takaisinsaantikanne tarkoittaa ainoastaan konkurssivelallisen tietynlaisia järjestelyjä. Mainitussa f-kohdassa säännelty ulosmittaustapaus poikkeaa muista KS 46 §:n koskettelemista tilanteista myöskin sillä tavoin, ettei siinä tarvita mitään kannetta ulosmittauksen peräyttämiseksi.[156] Kyseisessä KS 46 §:n kohdassa säännelty ulosmittaustapaus on kylläkin tietyin tavoin rinnastettavissa kuittaukseen. Onhan kummassakin tapauksessa käsillä konkurssivelalliselta olevan saamisoikeuden tyydyttäminen konkurssivelallisen varallisuuspiiriin kuuluvan etuuden kustannuksella.[157] Mutta kun KS 46 §:n f-kohta — kuten sanottu — on muihin KS 46 §:n kohtiin verrattuna erikoisasemassa, ei siihen turvautuminen haettaessa tukea mainitun KS:n säännöksen analogiseen käyttämiseen tunnu suositeltavalta.[158] Lisäksi on otettava huomioon, ettei ulosmittaustakaan kyseisen KS 46 §:n kohdan nojalla enää saada peräytetyksi, jos velkoja jo on saanut ulosmitatun omaisuuden tai sen myynnillä saadut varat haltuunsa.[159] Kuinka sitten voitaisiin peräyttää po. normia analogisesti käyttämällä kuittaus, joka on loppuun saakka saatettu ja jonka avulla kumpikin velkoja on saanut saatavansa pro summa concurrente tyydytetyksi?

KS 46 §:n eri kohdista ei tässä yhteydessä ole vielä käsitelty sen e-kohtaa, joka sääntelee velan maksun peräyttämistä. Tämä säännöshän nimenomaan mainitsee, että velan maksuun on rinnastettava sijaissuoritus. Voitaisiinko myös kuittaus joissakin tapauksissa rinnastaa velan maksuun?

Teoreettisessa mielessähän kuittaus ja maksu eivät ole perin kaukana toisistaan. Onhan kummassakin kysymys saatavan lopettamisesta, ja eräs kuittausta luonnehtivista teorioista on suorastaan — joskin

---

156 Ks. *Grotenfelt* s. 115 s. Kyseinen säännös sisältääkin käskyn ulosottoviranomaisille.

157 Vrt. *Rodhen* kantaa kuittauksesta (»uppfyllelsesurrogat», Rodhe s. 52). Ks. sen johdosta myös edellä s. 26 ss.

158 Ei myöskään Ruotsissa ole vastaavaan säännökseen nojauduttu, kun on ollut kyseessä kuittauksen peräyttäminen. Ks. sen johdosta esim. *Lejman*in esitystä (s. 136 ss.).

159 Tämä seikka käy ilmi jo po. lainkohdan sanamuodosta. Ks. myös *Wrede*, Konkursrätt s. 76; *Grotenfelt* s. 116. — Ruotsin voimassa olevan SvKL 31 §:n nojalla konkurssipesälle on suotu mahdollisuus saada myös velkojalle ulosmittauksen jälkeen suoritetut varat takaisin. Ks. siitä lähemmin *Lawski* s. 95 s.

erheellisesti — rinnastanut kuittauksen maksuun.[160] Kuitenkin jo se seikka, että po. lainpaikka on nimenomaan maininnut sijaissuorituksen, mutta sivuuttanut kuittauksen, puhuu tietyllä tavalla laventavaa tulkintaa vastaan. Eikä kuittausta voida pitää epätavallisena maksuvälineenäkään. Luetaanhan kuittaus saamisoikeuksien säännönmukaisten lakkaamisperusteitten joukkoon.[161] Tästä on taas seurauksena, että kuittauksen peräytyminen kyseessä olevaa lainkohtaa analogisesti käyttäen voi olla mahdollista ainoastaan silloin, kun konkurssivelkojan saatava ei ollut ennen konkurssia eräytynyt maksettavaksi. Ja lisäksi tuntuu siltä, että täytyy olla pätevät syyt po. takaisinsaantiperusteen laventavaan soveltamiseen kuittauksen alalle.

Jos tarkastellaan ulkopuolella oikeudenkäynnin tapahtuvaa kuittausta, havaitaan, että se voi toteutua — paitsi sopimuksella — myös toisen osapuolen kuittausilmoituksella.[162] Periaatteessa tämä ilmoitus on saattanut lähteä kummalta puolelta tahansa. Konkurssia edeltäneenä ajankohtana on asian luonteesta johtuen vastaisen konkurssivelkojan etujen mukaista saada kuittaus aikaan. Tästä johtuen aloite kuittauksen toteuttamiseksi ennen konkurssia tapahtunee yleensä hänen toimestaan. Lienee melko uskallettua soveltaa takaisinsaantia sellaiseen toimenpiteeseen, joka on tapahtunut konkurssivelkojan — siis muun henkilön kuin konkurssivelallisen — toimesta. Tämä roomalaisen oikeuden actio paulianasta periytynyt käsitys on edelleenkin sitkeästi pysynyt vallalla.[163] Tosin voitaneen huomauttaa, että äsken esillä ollut ulosmittaus, joka voidaan saada peräytymään, on tapahtunut konkurssivelkojan aloitteesta. Mutta rinnastaminen ulosmittaukseen tuntuu edellisen valossa melko haetulta.

Nimenomaisen säännöksen puutteessa lienee meillä de lege lata ilman muuta lähdettävä siitä, että takaisinsaantikanteen avulla voidaan saada kumotuksi vain sellaiset kuittaukset, joissa velallinen itse on ollut mukana. Tämän mukanaolon täytyisi olla lisäksi sellaista, että se on sopeutettavissa KS 46 §:n sääntelemään maksun peräytymistapaukseen.

Erääntymättömän konkurssisaamisen maksun takaisinsaanti ja toteutetun kuittauksen peräyttäminen eivät kuitenkaan liene samanveroisia tapauksia. Niinpä on syytä huomauttaa jo siitä, että vaikka erään-

160 Ks. s. 26 ss.

161 Tästä ei oltane eri mieltä. Ks. myös § 3: II.

162 Ks. siitä erityisesti § 6: I.

163 Tämä käy ilmi verrattaessa eri maiden takaisinsaantisäännöstöjä keskenään. Ks. siitä esim. *Lejman*in esitystä (s. 1 ss.).

tymätön saatava voidaankin valvoa konkurssissa, on silti aina mahdollisuuksien rajoissa, ettei tuo saatava tule konkurssissa täysin tyydytetyksi. Näin voi konkurssipesän ollessa vähävarainen käydä, vaikka saatavalla olisi kuinka edullinen etuoikeusasema tahansa. Jos taas kuittaus pääsee konkurssissa toteutumaan, on saatavan tuleminen tyydytetyksi ehdottoman varmaa. Tämän valossa tuntuu siltä, ettei ns. kriitillisenä aikana ennen konkurssia tapahtuneen erääntymättömän saatavan kuittausta voitaisi ilman muuta vastaavanlaisen saatavan maksuun rinnastaa. Olisiko takaisinsaantikanteelle siis asetettava järkeväksi rajaksi se, ettei sen käyttäminen tule kysymykseen kuittauksen toteutumisen ollessa konkurssissa ehdottoman varmaa?[164] Takaisinsaantikanteellahan olisi pyrittävä estämään toimiminen velkojien vahingoksi ja saamaan aikaan se tila, joka olisi muuten konkurssissa toteutunut. Jos kuitenkin edellytyksiä kuittaukselle ulkopuolella konkurssia ei ole ollut olemassa, on kuittaus tapahtunut vääränä ajankohtana. Tämä seikka ei ole aivan vailla merkitystä. Summa concurrens saattaa näet olla eri ajankohtina eri suuri.[165] Lienee kuitenkin niin, ettei voida pelkästään tämän näkökohdan perusteella voimassa olevan takaisinsaantisäännöstömme avulla saada kuittausta peräytetyksi.

Peräti kyseenalaista on, voidaanko maksun peräyttämissäännöstä KS 46,1 §:n d-kohtaa, analogisesti soveltaa kuittauksen osalta edes silloin, kun konkurssivelallinen omine toimineen on ollut kuittauksessa mukana. Mainitun lainkohdan sanamuoto ei näet po. laventavaa tulkintaa tue. Ansainnee kuitenkin kiinnittää huomiota lisäksi siihen,

---

[164] Tälle näkökohdalle voitaneen kyllä de lege ferenda suositella tiettyä merkitystä. Eihän ole järkevää julistaa peräytyneeksi sellaista kuittausta, mikä kuitenkin toteutuisi konkurssissa. Mainittakoon, että Saksan tuomioistuinkäytäntö on soveltanut DKO:n 30 §:n melko väljäsisältöistä takaisinsaantisäännöstä kyseiseen tapaan. Ks. siitä *Mentzel—Kuhn* § 30: 18. Samoin Itävallan osalta *Bartsch—Pollak* I § 20: 12.

[165] Tekstissä mainittu ilmiö voi johtua jo korkohyvityksen erilaisesta suuruudesta.

Tässä yhteydessä viitattakoon myös siihen, että KS 104 §:n nojalla tulee erääntymättömästä konkurssisaatavasta, jolle ei ollut sovittu korkoa maksettavaksi ennen erääntymispäivää, jako-osuutta määrättäessä vähentää viiden prosentin vuotuinen korko jako- ja erääntymispäivien väliseltä ajalta. Tämä on otettava huomioon myös kuittauksessa, kuten on jo edellä mainittu (s. 322). Jos nyt po. saatava on täyteen määräänsä kuitattu maksettavaksi ennen konkurssia, on konkurssipesälle tuotettu vahinkoa. Tämän vahingon oikaiseminen olisi tietysti paikallaan, mutta sitäkin lienee vaikeata mahduttaa voimassa olevan takaisinsaantisäännöstömme puitteisiin.

että lainkohdassa on mainittuna myöskin maksu sijaissuorituksin. Sijaissuorituksenahan on voitu käyttää myös velallisen saatavaa kolmannelta mieheltä.[166] Ei voitane kieltää, että melko lähellä tällaista datio in solutum-tapausta on tilanne, jossa vastakkaiset saatavat on kuitattu keskenään. Kun datio in solutum oleellisesti lienee sopimus — eihän velkoja ole velvollinen suostumaan velallisen siitä tekemään tarjoukseen — niin nimenomaan sopimuksin toteutettu kuittaus on kyllä melko lähellä kyseistä sijaissuoritusta.[167] Tämä rinnastus on siksi läheinen, että sen rajoissa analogiatulkinnan mahdollisuus vaatii osakseen tarkastelua. Mutta on kuitenkin otettava varteen, että kuittaus ja saamisoikeuden lopettaminen maksun — ja vastaavasti sijaissuorituksen — avulla eivät ole konkurssissa samanveroisia, kuten äsken on todettu. Analogiaa tuskin voidaan siis hyväksyä. Ja jos kuittaus nyt esillä olevassa tilanteessa väkivaltaisen analogiatulkinnan perusteella olisikin mahdollista saada puretuksi, on kuitenkin todennäköistä, että kuittaus useimmissa tapauksissa toteutuisi konkurssin yhteydessä. Eihän konkurssioikeudellinen kuittaus edellytä konkurssivelkojan saatavan erääntyneisyyttä.[168]

---

[166] Ks. esim. *Rodhe* s. 78 s. — Kyseessä voi olla myös ns. datio solvendi causa, jossa velkoja itse muuttaa saamansa varallisuusetuuden rahaksi ja ottaa siitä itselleen suorituksen saatavansa vähennyksenä.

[167] Datio in solutum onkin useilla tahoilla nykyisessä oikeustieteessä käsitetty sopimukseksi. Näin esim. *Ussing* (s. 442) ja *Larenz* (I s. 264 s.). — Vrt. myös *Hakulinen,* Obligationenrecht s. 19 ja *Rodhe* s. 78 s.

[168] Aina ei kuitenkaan ole helppoa arvioida, millaisesta järjestelystä kulloinkin on ollut kysymys. Tätä seikkaa valaisee seuraava oikeustapaus:

KKO 1938 II 110: Konkurssivelallinen — torikauppias — oli viisi päivää ennen konkurssia myynyt osan tavaravarastoaan eräälle velkojistaan — tukkuliikkeelle. Varaston hinta oli samalla kuitattu velkojan saamista vastaan. Konkurssipesä pani vireille takaisinsaantikanteen sekä vaati siinä luovutuksen peräyttämistä ja velkojan velvoittamista palauttamaan tavarat lunastuksetta konkurssipesälle tai korvaamaan niiden arvon. Alioikeuden hylättyä kanteen Viipurin HO katsoi konkurssivelallisen velkojiensa vahingoksi tehneen po. välipuheen ja hyväksyi kanteen KS 46 §:n b-kohdan nojalla. KKO (Erikson, Autio, Laurila): Koskei ollut näytetty velkojan velan erääntyneen ennen konkurssin alkua ja konkurssivelallinen siten oli 60 päivässä ennen konkurssia maksanut erääntymättömän velan, jäi asia KS 46 §:n d-kohdan nojalla HO:n lopputuloksen varaan. (KKO:n vähemmistö — Lehtonen, Stenström — sovelsi HO:n tavoin KS 46 §:n b-kohtaa, joskin jonkin verran poikkeavin perustein.)

KKO:n enemmistön mielestä kysymyksessä oli ollut sijaissuorituksin tapahtunut velan maksu. Epätavallisena maksuvälineenä tavaroiden luovutusta ei ollut pidetty, koskapa merkitystä oli annettu maksetun saatavan erääntymättömyydelle. KKO:n vähemmistö ja HO katsoivat puolestaan, että kyseessä olisi ollut velallisen

Näyttääkin siltä, ettei voimassa olevan oikeutemme mukaan ole mahdollisuuksien rajoissa saada ennen konkurssia suoritettua kuittaustointa peräytetyksi. Selvää lienee, ettei tämä tulos voi vastata oikeudellisen elämän tarpeita. Nimenomaan olisi aiheellista tehdä mahdolliseksi vilpillisten järjestelyjen jälkeen toteutetun kuittauksen peräyttäminen. Tämä puute tekeekin v. 1935 tapahtuneesta KS 33 §:n muutoksesta saadun hyödyn vajanaiseksi. Niin ikään olisi väljennettävä takaisinsaannin käyttöalaa kuittauksen osalta sellaisiinkin tapauksiin, joissa konkurssivelallinen ei ole ollut mukana. Juuri kuittaussäännöstön valossa onkin eri maissa jouduttu toteamaan, että perinteellisen takaisinsaantikanteen henkilöllistä kohdistuvuutta olisi laajennettava yli sen totunnaisten rajojen.[169]

VI. Edellä on ollut puhetta siitä, että kuittaussäännöstö tuntee eräitä yleisluonteisia, s.o. myös konkurssin ulkopuolella noudatettavia kuittauskieltoja.[170] Nämä kiellothan merkitsevät sitä, ettei tiettyjä saamisvaateita vastaan esitetty kuittausvaatimus voi menestyä. Po. kiellot ovat voimassa myös konkurssimenettelyssä. Ellei näin olisi laita, jäisi noista kielloista maksuun oikeutetulle taholle koituva hyöty saamatta sellaisessa tilanteessa, jossa sitä ehkäpä hyvinkin kipeästi kaivataan.[171] Eri asia on, jos kyseisen kiellon suosima taho ei jostakin syystä halua kiellon suomaa etua hyväkseen käyttää. Eiväthän nuo

---

tavaroiden velaksi myynti ja että tavaroiden hintaa vastaavalla määrällä olisi kuitattu velkojan saamista. Ensiksi mainittua ratkaisua on pidettävä oikeana huolimatta siitä, että kanteessa oli tilanne luonnehdittu juridisesti toisin. Kuittausta ei tule väkinäisesti sijoittaa sellaisiin tapauksiin, joissa siitä ei ole ollut kysymys. Ks. myös KKO 1948 II 476.

Selostetusta oikeustapauksesta ilmeneviä vaikeuksia lisää meillä suomen kielen epätäsmällinen terminologia. Ks. sen johdosta s. 2.

169 Näin Ruotsin oikeuden kannalta *Lejman* (s. 159 s.). Samaan tapaan Tanskassa *Bruun* (UfR 1919 B s. 238 ss.). Konkurssioikeuden takaisinsaantisäännöstö jääkin kokemuksen mukaan helposti ajan kehityksestä jälkeen. Mala fide tapahtuvat toiminnat saavat näet erityisesti konkurssissa sellaisia uusia muotoja, joiden suhteen voimassa oleva oikeus saattaa osoittautua avuttomaksi. Tällainen toteamus on omansa puoltamaan väljäsisältöisten takaisinsaantinormien säätämistä. Toiselta puolen on kyllä perusteltua noudattaa tiettyä varovaisuutta käytäessä loukkaamaan periaatetta pacta sunt servanda.

170 Ks. 5:ttä §:ää. — Edellä kosketeltu KS 33,2 §:n 1. lauseen sisältämä kuittauksen rajoitus ei suojannut tiettyä pääsaamista, vaan oli tarkoitettu estämään tietynlaisten saamisten käyttöä kuittaukseen vastasaamisena.

171 Näin voi käydä esim. silloin, kun konkurssipesä perii jonkin kuittauskiel-

kiellot — kuten edellä on todettu — ole siinä mielessä absoluuttisia, ettei niiden mukanaan tuomasta edusta voitaisi luopua. Ja juuri konkurssissa voi käydä niin, että onkin tarkoituksenmukaisempaa turvautua kiellosta huolimatta kuittaukseen.[172]

Konkurssioikeuden kuittaussäännöstön kannalta on tärkeätä perehtyä siihen, onko konkurssissa voimassa erityisesti juuri konkurssimenettelyssä sovellettavia kuittauskieltoja. Asian luonteesta johtunee, että tällaisia kieltoja tulee kysymykseen yleensä ainoastaan konkurssipesän saatavien hyväksi. Konkurssivelkojien — nimenomaan etuoikeutta vailla olevien — intressit käyvät näet yleensä voimakkaasti kuittaukselle myönteiseen suuntaan. Etuoikeutettujen velkojien kohdalla tilanne saattaa — konkurssipesän varallisuusasteesta johtuen — olla osaksi erilainen. Mikäli näet näyttää siltä, että etuoikeutetut saatavat tulevat pesän varoista suoritetuiksi, etuoikeutettu velkoja voi suhtautua kuittaukseen melko yhdentekevästi. Etuoikeutettujen saatavien joukossa on sitä paitsi eräitä sellaisia, joiden hyväksi on voimassa yleisluonteinen kuittauskielto.[173]

Konkurssipesällä onkin eräitä sellaisia saatavia, joiden käyttäminen kuittauksen ansiosta tietyn konkurssivelkojan hyväksi ei tunnu tyydyttävän oikeuselämän tarpeita. Tällaisena mainittakoon ensinnäkin takaisinsaantikanteen perustana oleva vaade. Takaisinsaantikanteellahan vaaditaan konkurssipesälle sellaisia varallisuusetuuksia, jotka konkurssivelallisen oikeudenvastaisen menettelyn seurauksena ovat siirtyneet pois konkurssivelallisen varallisuusmassasta. Jos konkurssivelallinen olisi järjestänyt asiansa sillä tavoin, kuin kunnon velalliselle olisi kuulunut, olisivat nuo etuudet ilman muuta tulleet konkurssivelkojain hyväksi. Kun takaisinsaantikanne täten pyrkii palauttamaan loukatun

---

lon suojaamaa saatavaa. Tosin eräät tällaiset saatavat jäävät ulosmittauskiellon ansiosta konkurssimenettelyn ulkopuolelle.

Oikeustieteellisessä kirjallisuudessa onkin yleisesti lähdetty siitä, että materiaalisen oikeuden asettamia kuittauskieltoja on noudatettava myös konkurssissa. Ks. esim. *Illum* s. 132 ss.; *Braekhus,* Konkursrettslige emner s. 31; *Jaeger* I § 53: 15; *Lang* s. 36 ss.

[172] Näin on laita, jos maksua ei saataisi perityksi, mutta kuittaus tietenkin johtaa tulokseen, mikäli edellytykset siihen ovat olemassa.

Kuten edellä (s. 134) on todettu, ei kuittauskielto estä sen suojaamaa tahoa turvautumasta kuittaukseen.

[173] Tällaisena saamisoikeutena mainittakoon työntekijän palkkasaatava. Sillähän on EOA 4,1 §:n nojalla etuoikeus, ja TSL 25 §:ssä on säädettynä työpalkan hyväksi kuittauskielto. Etuoikeudet konkurssissa ja kuittauskiellot perustuvatkin samoihin intresseihin, nimittäin lähinnä maksun saannin turvaamiseen.

tilan ennalleen ja tuomaan oikeutta kaikille konkurssivelkojille, on yleensä oltu hyvällä syyllä sitä mieltä, ettei konkurssioikeudellista takaisinsaantivaadetta vastaan voida kuittausta toimittaa.[174] Tämän säännön perustaksi voidaan vielä huomauttaa, että mahdollisuuden takaisinsaantikanteen ajamiseen tuo mukanaan vasta konkurssiin asettaminen. Tämä toimenpidehän saa aikaan uuden tilanteen, jossa on otettava entistä jyrkemmin varteen tietyn henkilön kaikkien velkojien intressit. Tästä johtuen ei ennen konkurssiin asettamista ole liioin ollut olemassa sellaista kuittauksen odotettavuutta, mitä olisi pyrittävä konkurssissa suojaamaan.[175]

Takaisinsaantivaateen hyväksi olevaa kuittauskieltoa ei ole meillä sen enempää kuin yleensä muuallakaan nimenomaan laissa mainittu, mutta maamme oikeuskäytäntö on nyttemmin po. kiellon hyväksynyt.[176] Ja tämän kuittauskiellon on perustellusti katsottu olevan voimassa myöskin silloin, kun kuittaukseen on haluttu käyttää asianomaisen konkurs-

---

[174] Ruotsissa *Bramsjö* (s. 353 s.) onkin sattuvasti lausunut, että ilman kosketeltua kuittauskieltoa koko konkurssioikeudellinen takaisinsaantisäännöstö olisi pelkkä isku ilmaan. Ks. lisäksi esim. *Jaeger* I § 37: 16 ja 24; *Mentzel—Kuhn* § 37: 6; *Weigelin* s. 83. — Toisin eräät Jaegerin mainitsemat vanhemmat saksalaiset auktorit.

[175] Ks. edellisen johdosta edellä s. 316 esitettyjä näkökohtia kuittausoikeuden perusteista konkurssissa. — Ankarasti ottaen ei po. vaadetta ollut olemassakaan ennen konkurssia, joten kuittauskielto voidaan perustaa myös tähän näkökohtaan. Tähän näkökohtaan kirjallisuudessa onkin usein po. tilanteessa nojauduttu. Ks. esim. *Jaeger* I § 37: 24. Vrt. *Bramsjö* s. 355 s.

Eräillä tahoilla on kyseistä kuittauskieltoa perusteltu eritoten sillä, että takaisinsaantikanne on konkurssipesän ja yksityisten konkurssivelkojain käytettävissä oleva kanne. Tämän takia ei olisi olemassa edes kuittauksen perusedellytyksenä olevaa vastakkaisuuttakaan. Tähän tapaan on perusteltu nimenomaan Itävallan konkurssilakiin sisältyvää kuittauskieltoa (sen 42 §). Ks. *Bartsch—Pollak* I § 37: 2 ja *Rintelen* s. 264. Samoin Saksassa *Weigelin* s. 83.

Juuri selostetun perustelun johdosta on syytä huomauttaa, että kuittausoikeuden edellytyksenä oleva vastakkaisuus on arvioitava materiaalisten velkasuhteitten subjektien eikä kanteen prosessuaalisten käyttöedellytysten mukaisesti. Ja niiden varallisuusoikeudellisten etuuksien subjektina, joita takaisinsaannin avulla saadaan konkurssipesään peräytetyksi, on kyllä konkurssivelallinen. Tämä seikka käynee ilmi jo siitäkin, että jos takaisinsaantikanteiden avulla saadaan siksi paljon varallisuutta konkurssipesään takaisin, että kaikkien velkojien tultua tyydytetyksi jää jäljelle ylijäämää, tämä ylijäämä kuuluu konkurssivelalliselle. — Kun taas yksityinen konkurssivelkoja ajaa takaisinsaantikannetta, toiminee hän konkurssipesän puolesta. Näin *Lejman* s. 238 alav. 1. Vrt. *Granfelt,* Konkurssioikeus s. 75.

[176] Nimenomainen säännös sisältyy, kuten edellisessä alaviitteessä on mainittu, Itävallan konkurssilakiin (42 §). Ks. po. säännöksen johdosta *Bartsch—Pollak* § 37 ja *Rintelen* s. 264, 313 s.

sin konkurssituomiossa vahvistettua saatavaa.[177] Juuri tämä tapaushan on se, joka käytännössä useimmiten tulee esille. Samaan lopputulokseen on päädyttävä, vaikka viimeksi mainittu saatava olisi etuoikeutettukin.[178]

Puheena olevaa kuittauskieltoa on pidetty siksi voimakkaana, että se ulottuisi myös ns. konkurssipesäsaamisia vastaan.[179] Tällä säännöllä ei kuitenkaan ole konkurssivelkojain kannalta käytännöllistä merkitystä, koska konkurssipesäsaamiset on joka tapauksessa suoritettava konkurssipesän varoista ennen konkurssisaamisia.[180]

Konkurssivelkojain etujen mukaista olisi tietenkin, että konkurssipesän hyväksi sovellettaisiin kuittauskieltoja laajemmaltikin. Pelkkä velkojien intressi ei kuitenkaan tee tällaista kuittauskieltoa perustelluksi. Onhan sitä vastassa toisen osapuolen kuittausintressi, joka konkurssissa on erityisen huomattava. Eräissä tapauksissa lienee kuitenkin tilanne siinä määrin analoginen takaisinsaantitapauksen kanssa, että vastaavan säännön sovellutus tuntuisi olevan paikallaan. Näin on laita, jos konkurssivelkojan oikeudenvastaisen menettelyn johdosta on konkurssipesälle tullut hyvitysvaade. Tästä on pohjoismaisessa oikeustieteessä käytetty esimerkkinä seuraavaa tilannetta: Velkojalla on ollut saatavansa vakuudeksi konkurssivelalliselta käteispantti, ja velkoja on mennyt sen realisoimaan, vaikkei tälle toimenpiteelle ole vielä ollut edelly-

---

177 Näin KKO 1952 II 16. Tämä tapaus on monessa suhteessa mielenkiintoinen. Konkurssipesän ajaman takaisinsaantikanteen avulla oli ennen konkurssia epätavallista maksuvälinettä — autoa — käyttäen tapahtunut erääntyneen tilivelan osamaksu saatu peräytymään. Po. kanteen hyväksynyt tuomio pantiin täytäntöön ja ulosmitattiin auton arvosta muuta omaisuutta, koska auto oli luovutettu kolmannelle henkilölle. Ulosotonhaltijalle tekemänsä valituksen yhteydessä po. velkoja vaati kuittaukseen käytettäväksi osan edellä mainittua tilivelkaa, joka oli konkurssituomiossa jo vahvistettu. Ulosotonhaltija hylkäsi valituksen, vaikkakin erheellisin perustein, mutta Vaasan HO hyväksyi kuittausvaatimuksen sillä perusteella, että po. vaatimus perustui lainvoiman saaneeseen konkurssituomioon. KKO, jonka ratkaisu oli yksimielinen, hylkäsi KS 48 §:n nojalla kuittausvaatimuksen, koska haunalainen saatava perustui konkurssipesän takaisinsaantioikeuteen.

KKO:n mainitsema lainkohta tukeekin selvästi po. ratkaisua. Siinä on näet säädettynä takaisinsaannin jälkeen tapahtuvasta ns. jälkivalvonnasta, että siitä, mitä kyseisen velkojan on konkurssipesälle annettava takaisin, saadaan lukea pois niin paljon kuin hänen saatavansa osalle olisi tullut, jos se olisi paikalletulopäivänä valvottu. Kuten tästä lainkohdasta käy ilmi, niin lopullinen jako-osuus kyllä kelpaa kuittaukseen.

178 Näin *Rintelen* s. 313 s.

179 Ks. *Bartsch—Pollak* I § 42: 3. Toisin kuitenkin esim. *Mentzel—Kuhn* § 37: 6.

180 Ks. konkurssipesänsaamisista myöhempänä s. 372 ss.

tyksiä.[181] Tässä tapauksessa tuntuisikin kuittauskielto konkurssipesän hyvitysvaateen tueksi olevan paikallaan. Ja yleensäkin jos velkojan toiminta on lähtenyt vilpillisestä tarkoituksesta loukata kilpailevien velkojain etuja, lienee lähdettävä siitä, ettei sellaisen toiminnan perusteella ajettua vaatimusta vastaan sovi kuittausvaatimusta hyväksyä.[182]

Konkurssipesän vastasaatavan laadun perusteella on ulkomailla haluttu tehdä myös enempiä rajoituksia. Niinpä Tanskan oikeustieteessä on huomautettu, että jos konkurssipesän saatava on perustunut juoksevaan velkakirjaan, ei konkurssivelkojalla ole voinut ennen konkurssia olla ainakaan erityisen voimakasta luottamusta kuittauksen toteutumiseen. Ovathan juoksevat velkakirjat vaihdantaa palvelevina papereina varsin siirtyviä, mistä syystä saamisoikeuksien vastakkaisuus saattaa muodostua kovin lyhytaikaiseksi. Ja onhan mahdollista, ettei konkurssivelkoja ole ennen konkurssia edes tiennytkään olevansa velassa konkurssivelalliselle. Niinpä onkin haluttu kerta kaikkiaan evätä kuittausoikeus konkurssissa, mikäli konkurssipesän saatava on perustunut juoksevaan velkakirjaan.[183]

Juuri mainittua kantaa voidaan tuskin kuitenkaan hyväksyä. Tässä suhteessa on syytä viitata edellä kosketeltuun VKL 18 §:n säännökseen, joka on tehnyt kuittauksen tietyssä laajuudessa mahdolliseksi juoksevan velkakirjan velallispuolen hyväksi jopa velkakirjan luovuttajalta olevaa vastasaatavaa hyväksi käyttämällä. Tässä on — kuten aikaisemmassa esityksessä on todettu ja lainkohdan sanamuodostakin käy ilmi — pidetty silmällä mainitun velallispuolen maksunsaanti-intressin turvaamista.[184] Kun konkurssimenettelyssä on tuolle intressille suotu suojaa, niin olisi outoa, jos konkurssipesälle kuuluvaa juoksevaa velkakirjaa vastaan ei kuittaus olisi mahdollinen.

---

181 Näin *Bruun*, UfR 1919 s. 238.

182 Tällaiset tapaukset ovat tietyissä tilanteissa sellaisia, joissa takaisinsaantivaade menestyy. Näin on laita silloin, kun konkurssivelallinen on ollut järjestelyssä mukana. Mutta jos näin ei ole tapahtunut, tuntuu epäoikeudenmukaiselta asettaa asianomaista konkurssivelkojaa sen parempaan asemaan kuin takaisinsaantivaateen ollessa kysymyksessä.

On lisäksi otettava huomioon, että kyseiset saatavat itse asiassa ovat konkurssimassan hyväksi tulevia saatavia, joista vrt. myöhempänä s. 372 ss.

183 Näin *Illum* s. 157 s. Arvostellessaan Illumin esitystä *Ussing* piti sitä käytännön kannalta tärkeänä uutuutena, johon Ussing katsoi voivansa yhtyä. Ks. UfR 1934 B s. 255.

184 Ks. s. 53 s. — Tanskan velkakirjalain (Gaeldsbrevslov) vastaava säännös on samansisältöinen. On otettava huomioon, että *Illum* ilmaisi tekstissä mainitun kantansa jo v. 1934 eli ennen tämän lain antamista, mikä tapahtui v. 1940.

Kuittauskielto voidaan tietyn saamisen hyväksi — kuten jo edellä on todettu — perustaa myös sopimuksin.[185] Onko tämä kielto voimassa konkurssissakin?

Ennen konkurssia tehdyt sitoumukset pysyvät yleensä voimassa konkurssin aikanakin.[186] Tästä säännöstä on tuskin perusteltua ilman muuta lähteä, vaan on perehdyttävä tähän kysymykseen juuri kuittauskieltojen omassa valossa konkurssivelkojan ja -velallisen saatavien osalta erikseen.[187] Konkurssivelkojan saatavan hyväksi voimassa olevan kuittauskiellon osalta on heti todettava, että kuittaus tulisi koitumaan kuittauskiellon suosiman sopijapuolen eduksi. Jo tällä perusteella olisi sopimatonta pitää kieltoa voimassa. Mutta ennen kaikkea on otettava huomioon, että kuittauskiellot eivät ylimalkaan estä käyttämästä asianomaista saatavaa kuittausvaatimuksen pohjana. Kuittauskiellolle on näet ominaista, että se pitää silmällä po. saatavan perimistä eikä sen käyttämistä kuittausvaatimuksen perustana.[188] Näin ollen onkin katsottava, että konkurssivelkojan saatavan hyväksi oleva kuittauskielto ei estä konkurssivelkojaa käyttämästä sitä kuittaukseen.[189]

Konkurssivelallisen saatavan ollessa kuittauskiellon suojaama tilanne ei tunnu yhtä helposti ratkaistavalta. Konkurssipesän taholta ei varmaankaan lyötäne laimin nojautua tähän kuittauskieltoon, koska se merkitsee kilpaileville konkurssivelkojille melkoista etua. Asianomainen konkurssivelkoja taas nojautunee siihen, että toisen sopijapuolen konkurssi olisi sellainen odottamaton asianhaara, jota kuittauskiellosta sovittaessa ei huomioon otettu. Tämän takia po. klausuuli ei sitoisikaan konkurssissa, ellei olisi ulotettu sidonnaisuutta nimenomaan konkurssitilankin ajalle.[190] Tätä ajatuksenkulkua ei kuitenkaan voitane hyväk-

185 Ks. § 5: I.

186 Tästä säännöstä on olemassa poikkeuksia, kuten edellä kosketeltu takaisinsaantisäännöstö jo osoittaa.

187 Oikeustieteessä on kuitenkin tavallisesti annettu po. kysymykseen yleisluonteinen vastaus. Ks. esim. *Schönke—Baur* s. 251, jossa on tähdennetty sopimusten tulkinnan tärkeyttä. Jos tulkinta ei johtaisi tulokseen, olisi yleensä katsottava po. kiellon syrjäytyvän konkurssissa. Vrt. myös *Jaeger* I § 54: 13 ja *Mentzel—Kuhn* § 53: 9. — Sopimuksen omaan sisältöön onkin tietysti huomiota kiinnitettävä.

188 Ks. s. 134 ss.

189 Sopimusperusteista kuittauskieltoa ei ole syytä asettaa eri asemaan kuin vastaavaa lakiperusteista kieltoa.

190 Tässä suhteessa viitattakoon clausula rebus sic stantibus -oppiin ja siihen melko kielteiseen tapaan, jolla meillä tuohon oppiin yleensä ainakin toistaiseksi on suhtauduttu. Ks. siitä *Kivimäki—Ylöstalo* s. 326 ja *Vihma*, LM 1952 s. 617 ss. sekä siellä mainittuja kirjallisuutta ja oikeustapauksia.

syä. Velallisen maksukyvyttömyyden ja sen seurausten vaara lienee kyllä luottomaailmassa sellainen tekijä, joka on otettava lukuun. Lisäksi on mainittava, että kun kuittauskielto on olemassa — vaikkapa vain sopimusperusteinenkin — ei ennen konkurssia ole ollut sellaista luottamusta kuittauksen toteutumiseen, mitä olisi konkurssissakin suojattava.[191] Niinpä lieneekin katsottava, että konkurssivelkojan saatavan osalta voimassa oleva sopimusperusteinen kuittauskielto on sitova.[192]

4. *Eräitä täydentäviä huomautuksia konkurssioikeudellisten kuittausedellytysten johdosta*

I. Niitä erityisiä rajoituksia, joita konkurssissa on kuittaukselle olemassa, ei voida asianomaisten velkasuhteiden sopijapuolten keskinäisin järjestelyin syrjäyttää. Niinpä ei merkitse mitään konkurssivelallisen ennen konkurssin alkua antama sitoumus siitä, että tiettyä saatavaa vastaan tullaan kuittaus konkurssissakin hyväksymään. Eikä liioin konkurssipesän hallinto voi konkurssin kestäessä suostua kuittaukseen mainittujen rajoitusten vastaisesti.[193] Tässä suhteessa kuittauksen arviointi rinnastuu etuoikeuskysymysten ratkaisuun. Kummassakin on kyseessä konkurssivelkojien tasa-arvoisuuden periaatteesta säädetyt poikkeamat, joita ei voida sopimusteitse väljentää.[194] Eri asia on, että kuittauksen edusta konkurssissa on kyllä mahdollista sitovasti luopua.

Erityisesti on syytä mainita, että ne rajoitukset, joita kuittaukselle on konkurssissa asetettu, ovat voimassa myöskin etuoikeutettuja velkojia vastaan.[195] Tämä merkitsee sitä, että jos konkurssipesän varoista ei liikene varoja edes etuoikeutettujen velkojien saatavien suorittamiseksi, ei noiden saatavien hyväksi ole luvallista sivuuttaa konkurssioikeudellisiakaan kuittauksen rajoituksia. Mutta jos etuoikeutettu vel-

---

191 Vrt. s. 316.

192 Ks. *Rintelen* s. 309.

193 Ks. *Jaeger* I § 55: 2; *Mentzel—Kuhn* § 55: 4; *Lang* s. 248 s. — Tekstissä mainittua absoluuttisuutta on perusteltu myös sillä, että konkurssivelkojien oikeudellista asemaa turvaavat säännökset olisivat julkista oikeutta. Ks. *Lang* s. 248 alav. 2. Tämän perustelun johdosta on huomattava, ettei niiden säännösten, jotka suojaavat sivullisia oikeudenloukkauksilta, suinkaan tarvitse kuulua julkiseen oikeuteen. Niinpä esim. OikTL ja VKL sisältävät useita absoluuttisia säännöksiä, joilla on mainitunlainen tarkoitus.

194 Ks. *Bartsch—Pollak* I § 53: 1—9 ja *Savatier* III s. 250.

195 Ks. *Jaeger* I § 55: 1 ja 4; *Rintelen* s. 313 s.

koja joka tapauksessa saisi täyden hyvityksen, niin voinee konkurssipesän hallinto toteuttaa tätä saatavaa vastaan kuittauksen maksun sijasta ja tällöin myöskin syrjäyttää KS 33,2 §:n säännöksen. Kyseessä on tällöin pikemminkin vain maksun teknillinen järjestely, joka ei voi koitua kenenkään kilpailevan velkojan haitaksi. Samoin lienee niin ikään laita siinä käytännössä harvinaisessa tapauksessa, että kaikki — siis etuoikeutta vailla olevatkin — konkurssisaatavat tulevat saamaan konkurssissa täyden hyvityksen.[196]

Konkurssipesästä maksettavaksi tulevia jako-osuuksia — sekä etuoikeutettuja että etuoikeutta vailla olevia — voitaneen niiden erääntyttyä käyttää kuittaukseen säännönmukaisin edellytyksin ja siis myös konkurssioikeuden kuittausrajoituksista välittämättä. Niitä perusteita, joihin nämä rajoitukset nojautuvat, ei näet enää ole olemassa.[197] Niinpä mainittujen jako-osuuksien ollessa kuittausvaatimuksen pohjana ei KS 33,2 §:n kieltoa sovellettane, ja kuittauskelpoisina vastasaatavina tullevat kysymykseen myöskin konkurssin alkamisen jälkeen syntyneet saatavat.[198] Jako-osuuksien kuitattavuuden tueksi voidaan Suomen oikeuden kannalta nojautua lisäksi KS 48 §:n säännökseen, joka koskettelee takaisinsaantikanteen johdosta kyseeseen tulevaa ns. jälkivalvontaa. Tämän lainkohdan mukaan voidaan siitä, mitä asianomaisen velkojan on annettava takaisin konkurssipesälle, lukea pois niin paljon, kuin po. velkojan saatavan osalle olisi pitänyt tulla, jos se olisi paikalletulopäivänä valvottu. Viimeksi mainittu erähän tarkoittaa juuri konkurssin jako-osuuksia, joista edellä oli kysymys.[199] Näitä jako-osuuksia voidaan siis käyttää kuittaukseen nimenomaan myös takaisinsaantivaadetta vastaan siitäkin huolimatta, että tätä vaadetta suojaa konkurssioikeudellinen kuittauskielto. Tätä normia voitaneen pitää ilmauksena yleisestä säännöstä. Tokko on näet aihetta katsoa, että kyseinen

196 Ks. edellisen johdosta *Jaeger* I § 55: 4.

197 Näin *Jaeger* I § 55: 4.

198 Ks. KKO 1942 II 131 (äänestys), jossa kuitattiin konkurssisaamiselle tulevaa jako-osuutta vastaan konkurssipesälle konkurssin aikana syntynyt vahingonkorvausvaade eli siis ns. konkurssimassan saatava. Vrt. tämän tapauksen johdosta myöhempänä s. 388 alav. 32.

199 Ks. po. lainkohdan johdosta *Grotenfelt* s. 121 s. ja edellä s. 365 alav. 177 selostettua oikeustapausta. Vastaavia säännöksiä sisältyy yleensä muidenkin maiden konkurssilakeihin. Ks. esim. Ruotsin KL:n 40 § ja Norjan KL:n 44 §. Ruotsin po. säännöksen johdosta ks. *Bramsjö* s. 354 s. ja NJA 1938: 149. — Vrt. myös *Jaeger* I § 53: 4.

takaisinsaantivaateita koskeva kuittauskielto olisi po. suhteessa eri asemassa kuin muut konkurssioikeuden kuittaukselle asettamat rajoitukset.

Kuittaukselle konkurssissa voimassa olevat erityiset väljennykset ja rajoitukset ovat voimassa vain konkurssin kestäessä. Muuna aikana ei näet ole olemassa niitä tekijöitä, joihin nuo poikkeukselliset ilmiöt perustuvat.[200] Jos siis jokin konkurssisaatava ei ole konkurssissa tullut täyteen määrään maksetuksi, on jäljelle jääneen erän osalta konkurssin päätyttyä voimassa normaaliset kuittauksen edellytykset. Tällä säännöllä on merkitystä erityisesti KS 33,2 §:ään sisältyvän kuittauskiellon kohdalla.

II. Tässä yhteydessä voitaneen lyhyesti kosketella myöskin kuolinpesän konkurssissa esille tulevia kuittauskysymyksiä. Mikäli po. konkurssin yhteydessä halutaan konkurssisaatavaa vastaan käyttää kuittaukseen kuolinpesän osakkaan saatava asianomaiselta konkurssivelkojalta, on kuittaus yleensä evättävä. Vastakkaisuusedellytys näet puuttuu. Kuittaus voidaan sallia ainoastaan niissä tapauksissa, joissa pesän osakas on joutunut henkilökohtaiseen vastuuseen pesän veloista. Vastaavasti on asian laita, jos kuolinpesän osakkaalta peritään hänen omaa velkaansa ja osakas haluaisi käyttää kuittaukseen kuolinpesän saatavaa velkojalta.[201]

Kauppayhtiön konkurssissa on yhtiön osakkaan asemaan vaikuttavana otettava huomioon hänen henkilökohtainen rajoittamaton vastuunsa yhtiön veloista. Tästä näet seurannee, ettei osakas omine saamisineen kykene yhtiön konkurssissa kilpailemaan yhtiön muiden velkojien kanssa, vaan saa väistyä heidän tieltään. Ja kun näin on laita, ei osakas voine kauppayhtiöltä olevaa saamistaan käyttää kuittaukseen yhtiön konkurssissa.[202]

Kauppayhtiön yhtiömiehen konkurssissa saattaa syntyä seuraava tilanne: yhtiömiehellä on saatava sellaiselta henkilöltä, jolla

---

200 Ks. *Illum* s. 228; *Lang* s. 237 s.; *Herling* s. 16; *Bartsch—Pollak* I § 20: 16.

201 Ks. edellisen johdosta *Jaeger* I § 53: 20; *Lang* s. 36; *Menzel—Kuhn* § 53: 6. Vrt. myös *Heikonen,* DL 1930 s. 133 ss.

202 Ks. *Nial,* Om handelsbolag och enkla bolag s. 122 s. — Vastaavasti on laita myös kommandiittiyhtiön vastuunalaisen yhtiömiehen kuittausoikeuden osalta po. yhtiön konkurssissa. Ks. Nial, mt. s. 363.

puolestaan on saatava kauppayhtiöltä. Voisiko tämän saatavan velkoja kuitata po. saatavalla yhtiön konkurssissa? Viimeksi mainitusta saatavastahan osakas on henkilökohtaisesti vastuussa, ja tämä saatava lienee valvontakelpoinen ja vastaavasti myöskin kuittauskelpoinen osakkaan konkurssissa.[203] Tosin on po. valvontakelpoisuudelle haluttu asettaa tiettyjä rajoituksia. Erityisesti olisi näin laita, jos myös kauppayhtiö olisi samanaikaisesti konkurssitilassa. Tällöin näet ei voitaisi valvoa osakkaan konkurssissa muuta kuin se määrä, mitä ei saataisi yhtiön konkurssissa jako-osuutena.[204] Vastaavaa rajoitusta olisi sovellettava niin ikään osakkaan konkurssissa tapahtuvassa kuittauksessa.[205] Ei voitanekaan kieltää sitä, että tällaisella järjestelyllä esim. selväpiirteisyyden kannalta on tietyt etunsa.[206] Tuntuu kuitenkin siltä, ettei näitä esteitä kävisi päinsä meillä ilman nimenomaista säännöstä omaksua. Mutta kun näin on laita, niin on pakko estää järkevällä tavalla väärinkäytökset. Näitähän voi tulla esille myös kuittauksen yhteydessä. Niinpä jos sekä kauppayhtiö että sen osakas ovat konkurssissa, on pidettävä huoli siitä, ettei samaa saamista päästä käyttämään kahta kertaa kuittaukseen tai ettei toisessa konkurssissa saatavalleen jako-osuuden nostanut velkoja saa samaa saamista toisessa konkurssissa kokonaisuudessaan kuitatuksi.[207]

---

203 Ks. kyseisen valvontakelpoisuuden johdosta *Heikonen,* Avoin yhtiö s. 533 ss. ja siellä mainittua kirjallisuutta sekä lisäksi *Nial,* mt. s. 217 s. ja *Sindballe,* Dansk Selskabsret I s. 134 ss.

204 Tekstissä mainittu kanta on nimenomaisin säännöksin omaksuttu Saksassa (DKO 212 §) ja Sveitsissä (OR 568_3 Art.). Viimeksi mainitun maan kanta johtuu tosin jo siitä, että kauppayhtiön osakkaan henkilökohtainen vastuu on siellä vain subsidiääristä. Tanskassa ja Norjassa on taas po. kanta ilman lain normiakin hyväksytty. Ks. *Sindballe,* mt. s. 134 ss. ja *Platou—Lindvik,* Forelaesninger over norsk Selskabsret I s. 118.

Ruotsissa on menty pitemmälle. Po. maan kauppayhtiöitä koskevan lain (lagen om handelsbolag och enkla bolag 28. 6. 1895) 19 §:n mukaan po. valvonnan rajoitus yhtiömiehen konkurssissa ei edellytä samanaikaista kauppayhtiön konkurssia. Valvonta rajoittuu nimittäin yleensä siihen määrään, mitä yhtiöltä ei ole saatu perityksi.

205 Ks. esim. *Nial,* mt. s. 217.

206 Sitä vastoin ei liene asianmukaista eräiden tutkijain tavoin perustella po. mielipidettä sillä, ettei konkurssissa voida samanaikaisesti saada jako-osuutta koko saatavasta ja maksua vakuutena olevasta pantista. Täten mm. *Sindballe,* mt. s. 134 ss. Vrt. myös *Nial,* mt. s. 217.

207 Vrt. *Heikonen,* Avoin yhtiö s. 537 s. — De lege ferenda lienee edellä alav:ssa 185 mainittuja ulkolaisia järjestelyjä pidettävä suositeltavina.

5. *Konkurssipesän saamisten ja velkojen (ns. massasaamisten ja -velkojen) asema kuittauksessa*

Konkurssipesän velat eli ns. massavelat ovat velvoitteita, joista on vastuussa konkurssipesä. Näille velkasuhteille on yleensä yhteistä se, että ne ovat saaneet alkunsa konkurssipesän toimitsijain pesää hoitaessaan suorittamista toimenpiteistä.[208] Konkurssivelallinen ei oikeutemme mukaan liene näistä veloista henkilökohtaisesti — siis konkurssipesään kuulumattomalla omaisuudellaan — vastuussa.[209] Tosin nuo velat joudutaan suorittamaan hänen konkurssipesänsä varoista, mutta hänen vastuunsa rajoittunee juuri noihin varoihin. Edelleen on puheena oleville velkasuhteille ominaista se, että niiden velkojat — ns. konkurssipesän velkojat — ovat ulkopuolella konkurssimenettelyn. He eivät voi eikä heidän ole tarpeenkaan saataviaan konkurssissa valvoa. Heidän saatavansa näet suoritetaan KS 74 §:n nojalla konkurssipesän varoista päältäpäin.[210] Nämä saamiset ovat siis varsin turvatussa asemassa. Kosketeltu edullinen status tulee ilmi niin ikään siinä, että konkurssin kestäessä KS 10,2 §:n nojalla voimassa oleva ulosmittauskielto ei mainittuihin saamisiin ulotu.[211] Paitsi näitä massavelkoja voi konkurssin yhteydessä syntyä lisäksi sellaisia velvoitteita, joissa konkurssipesä on velkojana. Näin saattaa käydä esim. silloin, kun konkurssipesä jatkaa konkurssivelallisen harjoittamaa elinkeinoa.[212]

Mainittujen massavelkojen ja -saatavien osalta saattaa kuittaus tulla ajankohtaiseksi. Onko tällöin kyseessä konkurssioikeuden säännösten mukaan määräytyvä vai tavallinen kuittaus?

Massavelkain osalta havaitaan helposti, ettei kyseessä ole KS:n säänteleme kuittaus. Meillä tämä seikka käynee selville jo KS ja 34 §:n sanamuodostakin. Nämä lainkohdat koskettelevat ainoastaan ns. kon-

---

208 Ks. po. saatavien johdosta *Grotenfelt* s. 71 s.; *Welamson,* SvJT 1952 s. 401 ss.; *Hagerup—Paulsen* s. 217 ss.; *Munch-Petersen* IV s. 520; *Jaeger* I § 57; *Bartsch—Pollak* I § 46.

209 Näin meillä *Wrede,* Konkursrätt s. 64 ja *Grotenfelt* s. 71. Toisin *Granfelt,* Konkursförvaltaren s. 211.

Niin ikään Ruotsissa on oltu yleensä tekstin kannalla. Ks. *Welamson,* SvJT 1952 s. 401 s. Samoin Norjassa *Braekhus,* Konkursrettslige emner s. 13. Saksassa kysymyksen ratkaisussa on esitetty useita mielipiteitä, joiden johdosta ks. *Jaeger* I 57: 5. Mainittakoon, että Jaeger on esittänyt välittävän kannan, jonka mukaan konkurssivelallinen olisi henkilökohtaisesti vastuussa tietynlaisista konkurssipesän veloista.

210 Ks. *Grotenfelt* s. 71 s.; *Ellilä,* Oikeudenkäynti ja täytäntöönpano s. 305.

211 Ks. *Grotenfelt* s. 72.

212 Ks. esim. *Jaeger* I § 55: 5.

kurssisaamisten käyttämistä kuittaukseen. Konkurssimassan velathan eivät tällaisia saamisia ole. Lähemmin asiaa tarkasteltaessa havaitaankin, ettei ensinnäkään niitä perusteita, joihin kuittauksen erityinen suosiminen konkurssissa nojautuu, noitten velkojen osalta ole. Tulevathan nuo velat — kuten on mainittu — suoritettaviksi konkurssipesän varoista päältäpäin. Tästä seikasta johtuu toisaalta myös, etteivät konkurssivelkojain intressit joudu massavelkojen kuittauksesta kärsimään. Näin ollen ei ole aihetta käyttää niitä erityisiä rajoituksiakaan, joita kuittaukselle konkurssissa on säädetty. Jos pidettäisiin kiinni siitä vaatimuksesta, että massavelan tulisi olla syntynyt ja myös tullut asianomaiselle velkojalle ennen konkurssin alkamista, tulisi massavelkojen kuittaus ahdetuksi varsin suppealle alalle. Nämä velathan ylipäänsä syntyvät vasta konkurssin aikana. Ja KS 33,2 §:ssä oleva lisärajoitus jää jo asian luonteesta johtuen syrjään. Niinpä onkin katsottava, että massavelkoja voidaan käyttää kuittaukseen normaalien kuittausedellytysten mukaisesti sekä konkurssimassan saatavia että konkurssipesän — oikeastaan konkurssivelallisen — saatavia vastaan.[213]

Konkurssimassan saatavien kuittausta massan velkoja vastaan tulee näin ollen — kuten jo on mainittu — arvostella säännönmukaisen siviilioikeudellisen kuittauksen mukaisesti.[214] Entä miten on laita, jos vastakkain ovat konkurssivelkojan konkurssisaatava ja konkurssimassan saatava? Kuittaus on tässä tapauksessa ilmeisesti evättävä, minkä kannan meillä korkein oikeus on hyväksynyt.[215] Jos näet po.

[213] Ks. edellisen johdosta *Illum* s. 130; *Hagerup—Paulsen* s. 108; *Braekhus*, Konkursrettslige emner s. 10 ss.; *Oetker* I s. 231 s.; *Herling* s. 43 s.; *Jaeger* I § 55: 4; *Oser—Schönenberger* V: 1 s. 633.

[214] Ks. siitä erikoisesti *Herling* s. 43 ja siellä viitattua kirjallisuutta.

[215] Kielteisellä kannalla *Grotenfelt* mt. s. 84 alav. 3; *Jaeger* I § 55: 5; *Mentzel—Kuhn* § 55: 3. Toisin *Lang* s. 234.

Kielteinen kanta on omaksuttu myös ratkaisussa KKO 1929 II 862: Konkurssivelallinen oli noin 9 kuukautta ennen konkurssin alkamista kertakaikkista etukäteen suoritettua vuokramaksua vastaan vuokrannut kiinteistönsä eräälle velkojalleen. Tämän sopimuksen, mikä oli pidettävä kiinteistön hallinnansaantiin perustuvana panttauksena, konkurssipesä sai tuomioistuimessa julistetuksi konkurssin johdosta rauenneeksi konkurssiin asettamispäivästä alkaen. Kun kiinteistön siis olisi tullut olla konkurssin ajan konkurssipesän hallinnassa, konkurssipesä vaati po. velkojalta edunpalautuskantein sitä hyötyä, mitä tälle oli kiinteistöstä konkurssin aikana ollut. Vastaaja teki kuittausvaatimuksen maksamansa vuokramaksun perusteella, mikä vaatimus tulikin alioikeudessa ja Turun HO:ssa hyväksytyksi. KKO kuitenkin yksimielisesti hylkäsi kuittausvaatimuksen, koskei se lain mukaan ollut oikeutettu. Jutun asiakirjoista käy selville, että ratkaisu perustui *Grotenfeltin* kommentaarissaan esittämään kielteiseen kantaan.

kuittaus sallittaisiin, tulisi asianomainen konkurssivelkoja saamaan oikeudetonta etua kilpailevien velkojien kustannuksella. Ja lisäksi on huomattava, ettei kyseisessä tapauksessa ole ollut konkurssin alkaessa olemassa mitään kuittaustilannetta eli vastakkaisia saatavia.[216] Kosketeltu kuittaustilanne lienee käytännössä suhteellisen harvinainen. Mahdollista on kuitenkin, että konkurssipesän hallinnon suorittamien oikeustointen johdosta konkurssimassa saa saamisoikeuden sellaiselta henkilöltä, jolla on puolestaan konkurssisaatava. Ja konkurssivelkojan oman suhtautumisen ansiosta voi konkurssimassalle tulla edunpalautus- tai vahingonkorvausvaatimuksia.[217]

Käytännössä ei aina liene niinkään helppoa erottaa toisistaan ns. massasaatavia ja konkurssipesään kuuluvia konkurssivelallisen saatavia. Erityisesti on syytä tähdentää sitä, että regressivaatimus, joka konkurssin aikana syntyy konkurssivelalliselle kuuluneen velvoitteen tultua konkurssipesän varoista suoritetuksi, ei ole massasaatava. Tämä on tärkeä esim. takaussitoumusten osalta.[218]

Jos käy niin, että itse konkurssipesä joutuu konkurssiin ja syntyy siis ns. massakonkurssi, tulevat tässä konkurssissa tietysti sovellettaviksi konkurssioikeuden kuittaussäännökset kaikkine väljennyksineen ja tiukennuksineen. Kysymyksessähän on tällöin todellinen konkurssioikeudellinen kuittaus.[219]

---

216 Tähän näkökohtaan on kiinnittänyt huomiota *Grotenfelt* s. 84 alav. 3. Ks. myös *Jaeger* I § 55: 5. Tekstissä mainittua kuittauskieltoa on perusteltu myös sillä, että po. saatavat eivät olisi samanlaatuisia. Näin *Enneccerus—Lehmann* s. 284. Tämä ei kuitenkaan pitäne paikkaansa.

217 Edunpalautuskanteesta oli juuri kysymys edellä alav:ssa 215 selostetussa oikeustapauksessa. Kyseeseen tulevista tapauksista ks. tarkemmin *Jaeger* I § 55: 5. Estettä ei tietenkään ole sille, että konkurssimassan saatava ja konkurssisaamiselle tuleva jako-osuus kuitataan keskenään. Ks. KKO 1942 II 131, jossa ei ollut enempää pyydettykään.

218 Vrt. edellä s. 338 ss. — Kyseiset vaikeudet ilmenevät edellä alav:ssa 215 selostetun oikeustapauksen erilaisista ratkaisuista eri oikeusasteissa.

219 Kysymys ns. massakonkurssin mahdollisuudesta on kylläkin riitainen. *Grotenfelt* (s. 72) on vastannut siihen myöntävästi. Vrt. myös *Kasanen,* Suomen Lakimiesliiton yhdeksänsien lakimiespäivien pöytäkirja s. 163.

Ruotsissa lienee oikeustieteessä oltu yleensä myönteisellä kannalla. Ks. *Welamson,* SvJT 1952 s. 405 ss. Toisin kuitenkin NJA 1948 s. 509. Alemmat oikeusasteet olivat katsoneet konkurssipesän asettamisen konkurssitilaan mahdolliseksi, mutta ylin tuomioistuin oli toista mieltä (äänestys 5—2).

Norjassa *Braekhus* (Konkursrettslige emner s. 11) on pitänyt ns. massakonkurssia mahdollisena ja on samalla selittänyt, että massalta olevat saamiset ovat tässä konkurssissa myös kuittauksen kannalta konkurssisaamisen asemassa.

Jos taas konkurssivelallisen saatava ei kuulu konkurssipesään, vaan konkurssivelallisen konkurssin ulkopuolelle jääneisiin varallisuusetuuksiin, niin arvioidaan kuittaus tällaista saatavaa vastaan säännönmukaisten kuittausedellytysten mukaisesti. Näin lienee laita myöskin silloin, kun vastassa oleva saatava on konkurssivelkojan konkurssisaatava. Kuittaus ei näet tässä tapauksessa loukkaa kilpailevien konkurssivelkojien intressejä, koskapa sen johdosta valvottujen saatavien maksuun käytettävän varallisuuden määrä ei vähene. Päinvastoin on puheena olevasta kuittauksesta tavallisesti kailpaileville velkojille hyötyä, koska konkurssisaamisten yhteismäärä vähenee kuittaukseen käytetyllä erällä.[220]

Mikäli konkurssivelalliselta oleva saaminen ei kuulu konkurssisaamisiin, määräytyy tällaisen saatavan ja konkurssivelallisen niin ikään konkurssin ulkopuolella olevan saatavan kuittaus yleisten kuittausedellytysten perusteella. Konkurssi ei näet voi muuttaa po. kuittaustilanteen arviointia.[221] Mutta jos haluttaisiin kuitata ensiksi mainittua laatua olevalla saatavalla konkurssivelallisen konkurssipesään kuuluva saatava, eivät kuittauksen edellytykset ole ensi näkemältä yhtä helposti arvioitavissa. Kun kuittaus vaikuttaisi konkurssisaatavien hyväksi tuleviin jako-osuuksiin heikentävästi ja tämä tapahtuisi konkurssimenettelyn ulkopuolelle jääneen henkilön hyväksi, tuntuu kielteinen vastaus olevan paikallaan. Vaikkakin voidaan sanoa, ettei ole olemassa nimenomaista kuittauskieltoa kyseistä tilannetta varten, vaikuttaa joka tapauksessa epäilyttävältä suoda saataville, joita ei ole ollut mahdollista konkurssissa valvoa, edullisempaa asemaa kuittauksessa kuin konkurssisaataville.[222]

6. *Eräitä muita erikoiskysymyksiä*

I. Niin ikään konkurssissa saattaa jommallakummalla kuittauksen osapuolista olla useita kuittauskelpoisia saatavia. Kun

220 Ks. *Seuffert* s. 232, 234; *Rintelen* s. 314. Puheena olevan kuittauksen osalta on konkurssivelallisella itsenäinen kompetenssi ja nimenomaan juuri hänellä. — *Braekhus* (mt. s. 13) on lausunut, ettei kuittaus po. tilanteessa käy päinsä, koskei konkurssivelkoja saa periä saamistaan konkurssivelallisen ns. »vapaasta», s.o. konkurssipesään kuulumattomasta omaisuudesta. Tämän johdosta onkin huomautettava, ettei kuittaus po. tapauksissa yleensä käy päinsä vastoin konkurssivelallisen tahtoa. Ovathan konkurssivelallisen po. saamiset tavallisesti kuittauskieltojen suojaamia. Vrt. edellä s. 114 ss. sekä *Hagerup—Paulsen* s. 108.

221 Ks. *Illum* s. 130; *Braekhus,* mt. s. 12; *Oetker* I s. 232; *Herling* s. 44 s.

222 Näin *Braekhus,* mt. s. 12 s.

konkurssissa tapahtuvan kuittauksen yhteydessä edellä esitetyn mukaisesti johdutaan monissa tapauksissa normaalista kuittauksesta poikkeaviin arviointeihin, ei tässäkään tapauksessa voitane optiovallan osalta ilman muuta lähteä soveltamaan samoja normeja kuin konkurssin ulkopuolella tapahtuvassa kuittauksessa.[223]

Jos konkurssivelkojalla on useita kuittaukseen käytettävissä olevia saatavia, niin vallitsee hänen ja konkurssipesän välillä melkoinen intressien ristiriita siitä, mikä saatavista tulee kuitattavaksi. Tämä ristiriita huipentuu erityisesti silloin, kun puheena olevilla saamisilla on konkurssissa erilainen etuoikeus tai jos osalla noista saamisista ei ole lainkaan etuoikeutta. Konkurssipesän kannalta olisi tietenkin hyödyksi käyttää kuittaukseen parhaassa etuoikeusasemassa olevat saamiset. Nämähän näet useimmissa konkursseissa joudutaan joka tapauksessa suorittamaan konkurssipesän varoista. Tällöin kuittauksesta ei tulisi kilpaileville velkojille mitään haittaa, koska lopputulos muodostuisi samaksi, kuin jos kuittausta ei olisi toimitettukaan. Mutta tällainen järjestely ei taas olisi lainkaan kuittauksessa osallisena olevan konkurssivelkojan etujen mukaista. Hänen kannaltaanhan olisi päinvastoin edullista kuitata huonoimmassa etuoikeusasemassa olevilla saatavilla. Muutoin saattaisi käydä niin, että kuittauksesta hänelle koituva hyöty jäisi olemattomaksi.

Viimeksi mainitulle näkökohdalle on nähtävästi pantava pääpaino ja siis suojattava konkurssivelkojan intressejä. Kun kerran on menty tekemään kuittaus konkurssissa mahdolliseksi, niin on sillä haluttu turvata juuri konkurssivelkojan kuittausintressin toteutuminen. Ja tältä näkökulmalta on tähdellistä, että määräämisvalta nyt esillä olevassa tilanteessa annetaan konkurssivelkojalle.[224] Juuri mainittua ratkaisua ei estäne se, että konkurssin ulkopuolella ehkä noudatetaan erilaista optiovaltasääntöä. Etuoikeuksien erilaisuus astuu näet ensinnäkin

---

[223] Ks. edellisen johdosta s. 327 ss.

[224] Näin Ruotsissa *Ekdahl* s. 161 ja *Rodhe* s. 164. Samoin Ruotsin praksis, kuten käy ilmi seuraavista Rodhen mainitsemista ratkaisuista: NJA 1902 s. 282 ja SvJT 1921: II s. 20 ja 1922: II s. 67. Mainittakoon, että kaikki nämä tapaukset ovat Ruotsin aikaisemman, Suomen voimassa olevaa konkurssisääntöä muistuttavan konkurssilain voimassaoloajalta.

Kun Tanskan oikeudessa on yleensäkin tähdennetty velkojan määräämisvaltaa, on siellä päädytty myös nyt esillä olevassa tapauksessa samaan tulokseen. Ks. *Illum* s. 166 ss., erikoisesti s. 171; *Ussing* s. 435. Nimenomaan sen konkurssissa esiintyvän tapauksen, jossa konkurssivelkojalla on useita saamisia, on katsottu edellyttävän mainitunlaista järjestelyä.

Norjassa *Hagerup* on selittänyt — kantaansa perustelematta — että määräämis-

konkursissa esille välittömästi vaikuttavana tekijänä, jollainen se ei ole konkurssin ulkopuolella.[225] Ja vaikka konkurssivelkojan saatavilla olisikin samanlainen etuoikeus, niin lienee hänelle kuitenkin suotava optiovalta. Hänellä saattaa näet olla kuitenkin intressiä siitä, minkä saatavansa hän jättää olemaan voimassa ja minkä käyttää kuittaukseen. Ja onhan konkurssissa tapahtuva kuittaus — kuten sanottu — järjestetty nimenomaan konkurssivelkojan saatavien turvaamiseksi.[226]

Mikäli taas useita saamisia on ollut konkurssipesän puolella, niin tilanne tuskin poikkeaa siitä, mikä on vallalla vastaavassa tapauksessa konkurssin ulkopuolella. Konkurssi näet ei tällöin tuone mukanaan kummankaan osapuolen kannalta sellaisia erityisiä näkökohtia, mitkä tekisivät poikkeamisen normaalitilanteessa noudatettavasta optiovaltasäännöstä aiheelliseksi. Konkurssipesällähän on intressiä saada perityksi se saamisistaan, joka esim. vakuuksien kannalta vaikuttaa epävarmimmalta. Ja konkurssivelkojalle taas tuo tiettyä merkitystä koron ja muiden maksuehtojen erilaisuus. Nämähän ovat sellaisia tekijöitä, jotka edellä esitetyn mukaisesti on otettava varteen jo konkurssin ulkopuolella esiintyvää vastaavaa tilannetta arvioitaessa.[227] Jos nyt yleensä annetaan KK 9: 5:stä ilmenevälle säännölle kuittauksen yhteydessä arvoa — kuten meillä edellä esitetyn mukaisesti on tehty — niin on

---

valta on po. tapauksessa konkurssivelkojalla. Ks. *Hagerup—Paulsen* s. 105. Samoin *Arnholm,* Streiftog s. 115 s.

Saksassa on katsottu BGB:n 396 §:n säännösten soveltuvan myöskin konkurssissa tapahtuvaan kuittaukseen. Ks. *Jaeger* I § 53: 22 ja *Lang* s. 53 ss. sekä po. lainkohdan johdosta s. 149 alav. 50. Käytännössä tämä useimmiten johtanee samaan tulokseen kuin mitä tekstissä on omaksuttu.

225 Tosin saatavien etuoikeusasema joudutaan jo velallisen konkurssin ulkopuolellakin ottamaan varteen. Konkurssissahan etuoikeusasema on mitä keskeisimmin saatavien kohtaloon vaikuttava tekijä. Mutta po. aseman erilaisuus lienee tavallisesti melko etäinen, koskei tiedetä, joudutaanko erilaisen etuoikeusaseman kanssa mihinkään tekemisiin.

226 Vrt. tämän johdosta edellä s. 314 ss. — Vaikka siis konkurssipesän puolelta olisi ennätetty ilmaista tahto kuitata tiettyä konkurssivelkojan saatavaa vastaan, ei konkurssivelkojan optiovallan käyttö ole vielä syrjäytynyt. Ja vaikka konkurssipesän taholta olisi jo käytetty valintaoikeutta asianomaisen konkurssivelkojan vahingoksi, täytynee konkurssivelkojalla olla mahdollisuus tehdä protestinsa avulla tuo haitallinen valinta tyhjäksi. On näet ilmeistä, että koko kuittausilmoituksella on tällöin vain pyritty mitätöimään kuittauksesta konkurssivelkojalle koituva hyöty. Ei olisi oikein suosia mainitun kaltaista shikaanimaista menettelyä. Ks. tämän johdosta *Illum* s. 170 ss.; *Hagerup—Paulsen* s. 105; *Braekhus,* Konkursrettslige emner s. 32.

227 Vrt. edellisen johdosta *Illum* s. 171.

samoin meneteltävä myös nyt esillä olevassa tapauksessa. Tämä johtaa tavallisesti siihen, että määräämisvalta kosketellussa tilanteessa on annettava konkurssivelkojalle.[228]

II. Konkurssin yhteydessä voi sattua silläkin tavoin, että henkilö on suorittanut velkansa konkurssipesälle, vaikka hänellä olisi ollut mahdollisuus kuittaukseen. Ja kysymykseen voi myös tulla sellainen tilanne, että henkilö on tyytynyt ottamaan vastaan jako-osuuden ja konkurssipesä ryhtyy sen jälkeen perimään häneltä saatavaa. Voisiko tämä henkilö nyt edunpalautuskanteen avulla saada takaisin sen edun, minkä kuittauksen suorittamattomuus häneltä on riistänyt ja mikä konkurssipesälle vastaavasti on koitunut ikäänkuin ansiottomana hyötynä?

Edellä on jo mainittu, ettei condicto indebiti konkurssin ulkopuolella vastaavassa tilanteessa Suomen oikeuden mukaan ole menestyksellä ajettavissa. Näin on laita, vaikka maksun suorittanut henkilö olisi ollut vilpittömässä mielessä.[229] Konkurssissa olisi kylläkin erityisen kohtuullista arvioida puheena oleva tilanne konkurssivelkojan hyväksi toisin ja siis tehdä edunpalautuksen saanti mahdolliseksi. Lienee kuitenkin kyseenalaista, onko olemassa riittäviä syitä tällaiselle ratkaisulle. Kun on puollettu konkurssissa po. kanteen menestymisen sallittavuutta, ei ole voitu nojautua sellaisiin näkökohtiin, mitkä olisivat erityisesti konkurssille ominaisia. On näet tuotu julki — paitsi yleensä kyseisen ratkaisun kohtuullisuus — vain niitä samoja perusteluja, joilla tavallisesti on edunpalautuskanteen käytettävyyttä kuittaustilanteessa kannatettu.[230]

---

[228] *Rodhe* (s. 164) on ilmeisesti ollut sitä mieltä, että tekstissä mainittu tilanne on ratkaistava yleisten periaatteiden mukaisesti eli toisin kuin vastakkainen tapaus, jossa useita saatavia oli konkurssivelkojan puolella. — *Illum* (s. 171) on antanut po. tapauksessa optiovallan omaksumansa pääsäännön perusteella konkurssipesälle. Hän on kuitenkin samalla huomauttanut, että konkurssipesällä yleensä ei liene intressiä käyttää tätä oikeuttaan. *Hagerup*in mukaan määräämisvalta myöskin tässä tapauksessa on oleva konkurssivelkojalla. Ks. *Hagerup—Paulsen* s. 105.

[229] Ks. § 6: V.

[230] Saksassa näyttävät useimmat konkurssioikeuden tutkijat suhtautuneen myönteisesti po. edunpalautusvaatimukseen. Heistä *Jaeger* (I § 53: 4) on viitannut kantansa tueksi vain kohtuusnäkökohtiin. *Mentzel—Kuhn*in kommentaarissa (§ 53: 10) taas on nojauduttu siihen väitteen (»Einrede») tekemisen mahdollisuuteen, minkä kuittaustilanne tuo mukanaan. Samalla on kuitenkin huomautettu, ettei tällaisen ratkaisun oikeellisuus ole vailla epäilyksiä. Ks. myös *Böhle—*

Niinpä lieneekin asetuttava kielteiselle kannalle po. edunpalautuksen saantiin nähden, niin kohtuuttomalta kuin se ehkä joissakin tapauksissa tuntuneekin.[231]

Stamschräder § 53: 5. — Kuten edellä on todettu, on Saksan oikeustieteessä po. kondiktiovaateen sallittavuudesta ulkopuolella konkurssin esitetty vaihtelevia mielipiteitä. Tuomioistuinkäytäntö on ollut kielteisellä kannalla.

231 Kielteisesti on suhtautunut *Illum* (s. 227), joka on lausunut: »Men der er ingen Grund til at hjemle ekstraordinaere Retsmidler for at beskytte Modregningsretten, hvor det positivt er godtgjort, at Kreditor ikke har vaeret bekendt med den og derfor ikke har kunnet regne med den». Illum on myös arvellut, ettei hänen kotimaansa (Tanskan) oikeuskäytäntö hyväksyisi po. kondiktiovaadetta.

13 §. KONKURSSISSA TOTEUTETUN KUITTAUKSEN PROSESSUAALINEN KÄSITTELY

I. Konkurssissa tapahtuvalle kuittaukselle ovat ominaisia eräät menettelylliset erikoisuudet ja niiden mukanaan tuomat ongelmat. Kuittausta haluavan konkurssivelkojan asema konkurssipesässä antaa niin ikään aihetta tietyille tulkintakysymyksille.

Kun seuraavassa esityksessä selvitellään äsken mainittuja kysymyksiä, niin joudutaan välttämättä koskettelemaan myöskin eräitä menettelylliseen puoleen läheisesti liittyviä materiaalisia probleemeja. Kuittaussäännöstön yhteydessä ei näet ole mahdollista eikä liioin tarkoituksenmukaistakaan pitää materiaalista ja prosessuaalista ainesta toisistaan hermeettisesti erillään.[1] Näin on laita erityisesti konkurssioikeudellisen kuittauksen osalta. Ovathan konkurssimenettelyssä materiaalinen ja prosessuaalinen puoli muutenkin keskenään läheisessä vuorovaikutuksessa.

Viran puolesta ei myöskään konkurssissa ryhdytä vastakkaisten saamisten kuittausta toteuttamaan. Siihen vaaditaan tahdonilmaisu asianomaisten subjektien taholta. Mutta sen velkojan, joka tahtoo käyttää konkurssivelalliselta olevan saatavansa ainoastaan kuittaukseen, ei tarvitse valvoa saamistaan konkurssissa. Tämä merkittävä menettelyllinen helpotus on meillä tuotu suoraan julki KS 33,1 §:ssä.[2] Vastaavan sisältöinen säännös sisältyy useiden muidenkin maiden konkurssilainsäädäntöön.[3] Niissäkin maissa, joissa kosketeltua lievennystä ei ole nimenomaisin säännöksin omaksuttu, on yleisesti oltu samalla kannalla.[4] KS 33,1 §:n nojalla sen velkojan, joka ei ole kuittaukseen käytettävää saatavaansa valvonut, ei myöskään tarvitse vannoa KS 25,1 §:ssä säädettyä

---

[1] Vrt. tämän johdosta s. 234 ss.

[2] Ks. po. säännöksen johdosta *Wrede,* Konkursrätt s. 108; *Grotenfelt,* s. 83 s.

[3] Siten esim. SvKL 121,1 § (samoin jo aikaisemman lain 91 §), DKO 53 § ja ÖKO 19,1 §.

[4] Ks. Norjan osalta *Hagerup—Paulsen* s. 104 s. ja Tanskan osalta *Illum* s. 222.

konkurssivelkojan valaa. Ainoastaan jos hänen velkaansa konkurssipesän puolesta haetaan ulos ja tällöin kiistetään vastasaamisen oikeellisuus, on hänen KS 33,1 §:n mukaan velkojan vala vannottava.[5]

Kosketeltuja helpotuksia — nimenomaan valvonnan tarpeettomuutta — on monesti perusteltu pääasiassa kohtuusnäkökohdilla.[6] Ilmeistä onkin, että ne osoittavat suopeutta kuittauksen toteutumista kohtaan. Kuittausmahdollisuus konkurssissa merkitseekin siksi suurta etua, että sen menettäminen valvonnan laiminlyönnin seurauksena olisi ikävää. Vertailun vuoksi on syytä ottaa tässä esille vastaava tilanne säännönmukaisessa tuomioistuinprosessissa. Kun kerran ei viimeksi mainitussakaan menetelyssä ole nähty välttämättömäksi asettaa vastahaastekanteeseen turvautumista kuittauksen toteuttamisen edellytykseksi, tuntuu johdonmukaiselta noudattaa vapaamuotoista järjestelyä konkursissakin, vaikkei konkurssivalvontaa teknillisessä mielessä voidakaan rinnastaa vastahaastekanteeseen.[7] Ja kun kuittaukseen käytetty saaminen tulee joka tapauksessa täysin tyydytetyksi, ei pelkkään kuittaukseen tyytyvällä velkojalla olisi intressiäkään päästä valvontansa

---

[5] Tekstissä kosketeltu vala kuuluu ns. puhtaantunnon valoihin (vrångoed), joilla vahvistetaan vannojan vilpitön mieli ja jotka eivät — kuten *Tirkkonen* on lausunut — korvaa tarpeelliseksi ehkä havaittavaa näyttöä. Näitä valojahan ei OK 17 luvun 29.7.1948 tapahtuneella muutoksella ole kumottu. Ks. *Tirkkonen,* Uusi todistuslainsäädäntö s. 281.

Puheena oleva kuittausta haluavan velkojan vala voidaan — kuten valvontatoimeen liittyvä valakin — vannoa myös muissa alioikeuksissa kuin konkurssituomioistuimessa. Maan rajojen ulkopuolella voivat tulla kysymykseen myös eräät muut viranomaiset. Ks. *Granfelt,* Konkurssioikeus s. 42 s. — Ks. po. valasta myöhempänä s. 391 s.

Mainittakoon, että siinä hallituksen esityksessä, johon KS perustuu, oli sekä konkurssivalvonnan että kuittauspyynnön yhteydessä esiintyvä vala jätetty sen varaan, oliko sitä tietyillä tahoilla vaadittu.

[6] Ks. erityisesti *Illum* s. 222. Vrt. myös *Jaeger* I § 53:10.

Mainittakoon kuitenkin, että vaikka Tanskassa ja Norjassa aina 1910-luvulle saakka vaadittiin riita-asiain oikeudenkäynnissä vastahaastekanne kuittausvaatimuksen toteuttamiseksi, noissa maissa ei kuittausta haluavan velkojan tarvinnut silloinkaan valvoa saamistaan konkurssissa. Tämä esimerkki jo osoittanee, ettei tekstissä mainittu rinnastus ole välttämätön.

[7] Konkurssissa ei ole perusteltua nähdä valvonnan tarpeettomuuden ilmentävän sitä, että kuittauksen vaikutukset olisi luettava alkaviksi siitä hetkestä, jona vastakkaiset saatavat olivat tulleet kuittauskelpoisiksi. Keski-Euroopassa, missä kuittaustilanteen syntymiselle yleensäkin on annettu ratkaisevampi asema kuin Pohjoismaissa, on tällaista perustelua kylläkin käytetty. Ks. esim. *Ehrenszweig* II:1 s. 341. Samoin meillä *Hakulinen,* Velkakirjalaki s. 182.

perusteella konkurssivelkojan asemaan ja saamaan sillä tavoin vaikutusvaltaa konkurssipesän asioissa.[8]

Ei liene kuitenkaan asianmukaista ottaa kosketeltua valvonnan ja valan vannomisen tarpeettomuutta selitettäessä avuksi mitään vakuusoikeuskonstruktioita, kuten oikeustieteessä on joskus tehty.[9] Tiettyä rinnakkaisuutta ns. separatistien asemaan kuittauksen järjestelyssä on kyllä havaittavissa. Kuittaustilannetta ei konkurssipesän hallinnon ole kuitenkaan otettava viran puolesta huomioon, kuten separatistien osalta on laita, vaan vaaditaan kuittauksen toteutumiseen — kuten jo on havaittu — muotoamisoikeuden aktiivista käyttämistä.

Konkurssissa tapahtuvan kuittauksen materiaalisia edellytyksiä on arvosteltava samojen normien mukaisesti, oli asianomainen velkoja valvonut saamisensa konkurssissa tai ei. Niinpä on joka tapauksessa todettava, onko saatava konkurssisaamisen luonteinen ja onko ehkä olemassa kuittaukselle konkurssissa asetettuja erityisiä rajoituksia. Ja vastaavasti tulevat kuittauksen konkurssioikeudelliset väljennyksetkin noudatettaviksi.[10]

Konkurssivelallisen saamamiehellä, jolla on oikeus kuittaukseen, on — kuten edellisestä on jo käynyt ilmi — optiovalta siinä, haluaako hän valvoa saatavansa vai ei.[11] Valvontatoimi on kuitenkin välttämätön, jos velkoja tahtoo saada konkurssissa jako-osuuksia eikä vain toteuttaa kuittauksen. Näin ollen sellaisen velkojan, jonka saatava on konkurssivelallisen saatavaa suurempi, on tähdellistä valvoa saatavansa konkurssissa, jotta hän saisi kuittauksesta ylimenevälle osalle jako-osuuden. Näin menetellessään hän suorittaa samalla kertaa kuittauspyynnön ja valvonnan. Hän voi lisäksi tyytyä kuittaukseen käytettä-

[8] Saksalaisessa oikeustieteessä on puhuttu erityisestä konkurssivelkojilla olevasta prosessuaalisesta »taakasta», jonka nimenä on »Konkursteilnahmelast». Tästä haitasta on — paitsi tiettyä vaivaa — myöskin taloudellisia menetyksiä. Viimeksi mainittu ilmenee erityisesti siinä, että konkurssipesän kustannukset vähentävät konkurssivelkojain jako-osuuksien suuruutta. Kun kuittauksen tulokseen ei lainkaan vaikuta, kuinka suuriksi konkurssipesän kustannukset tulevat nousemaan ja miten pesän asioita yleensä hoidetaan, niin on hänet vapautettava edellä mainitusta »taakasta». Ks. sen johdosta esim. *Jaeger* I § 53: 10. Vrt. myös *Oetker* s. 231 ss.

[9] Siten esim. *Broomé*, Studier i konkursrätt s. 60 alav. 2 (nojautuu panttioikeuskonstruktioon) ja *Bartsch—Pollak* I § 20: 7.

[10] Jollei esim. konkurssioikeuden asettamia kuittauksen rajoituksia noudatettaisi, kävisivät nämä rajoitukset tehottomiksi. Vrt. *Herling* s. 3 s.

[11] Tällainen valintavalta on yleensä eri maiden konkurssilaeissa omaksuttu. Ks. Ruotsin osalta esim. *Ekdahl* s. 160 s., Tanskan osalta *Illum* s. 222 ja Itävallan osalta *Bartsch—Pollak* I § 20: 11.

vältä saatavan osalta pelkkään kuittausilmoitukseen ja valvoa vain ylimenevältä osalta. Mutta jos saatavat ovat yhtä suuret tahi jos konkurssivelkojan saatava on pienempi kuin pesän vastasaatava, voi velkoja jäädä odottamaan konkurssipesän perimistoimenpiteitä.[12]

Ellei velkoja ole menetellyt viimeksi mainitulla tavalla, vaan on siis itse tehnyt aloitteen, on käsillä eräs niistä tapauksista, joissa kuittausvaatimus esitetään ennen kuin toinen osapuoli on ryhtynyt mihinkään perimistoimenpiteisiin. Kuten edellä on mainittu, ei tällaiselle järjestelylle yleensä ole esteitä.[13] Konkurssissa tapahtuva kuittaus onkin tämän ns. offensiivisen kuittauksen tärkeimpiä ilmenemismuotoja. On kuitenkin tapauksia, joissa kuittausvaatimus konkurssin yhteydessä on hyväksyttävissä ainoastaan defensiivisessä muodossa esitettynä eli siis konkurssipesän ryhdyttyä perimistoimiin. Edellähän on jo ollut puhetta siitä, että tuomioistuimessa vanhentuneeksi selitettyä saatavaa ei ole mahdollista käyttää kuittaukseen muulloin kuin silloin, kun vastasaatavaa on ryhdytty perimään.[14] Tätä sääntöä on noudatettava myös konkurssissa. Niinpä siis tällaisen konkurssivelalliselta olevan saamimisen velkojan on jäätävä odottamaan konkurssipesän perimistoimenpiteitä. Jos taas konkurssivelallisella on ollut puheena olevaa laatua oleva saatava joltakin konkurssivelkojalta, voi konkurssipesä esittää valvontaa vastaan kuittauspyyntönsä. Valvontaa näet on pidettävä perimistoimenpiteenä. Toiselta puolen on otettava huomioon, ettei konkurssisaatavaksi hyväksyttävä saaminen suinkaan aina ole konkurssissa kuittauskelpoinen, kuten esityksestä edellä on käynyt ilmi.[15] On siis tapauksia, joissa konkurssivelkojan on välttämättä saatavansa valvottava vastasaatavan olemassaolosta huolimatta silloinkin, kun hänen saatavansa ei ole vastasaatavaa suurempi. Ja lisäksi on pidettävä mielessä, että ne määrät, minkä suuruisiksi puolin ja toisin olevat saatavat konkurssissa tulevat vahvistetuiksi, ovat etukäteen arvostellen usein varsin epävarmoja ja ehkä vain summittaisesti arvioitavissa. Näin on laita eritoten vahingonkorvausvaatimusten osalta. Tällaisissakin tapauksissa siis on valvontaan turvautuminen suositeltavaa.

Jos konkurssivelkojan valvonta on siinä olleen virheen tai puutteen vuoksi jätetty tutkimatta, jää velkojalle vielä kuittauksen mahdollisuus.

---

12 Ks. edellisen johdosta *Grotenfelt* s. 86; *Ekdahl* s. 160 s.; *Herling* s. 3. Ks. lisäksi KKO 1934 II 623, jossa konkurssipesä ajoi kannetta valtiota vastaan.

13 Ks. erityisesti § 6: I.

14 Ks. s. 99 alav. 231.

15 Ks. § 12: 3.

Ja ajateltavissa lienee sellainenkin tilanne, että velkojan toimenpide ei esim. jostakin muotovirheestä johtuen käy pätevästä valvonnasta, mutta voidaan tutkia suoraan kuittausvaatimuksena.[16] Voineehan konkurssivelkoja valvontatilaisuudessaa esittää kuittauspyyntönsä muutenkin vapaamuotoisesti.

Mikäli konkurssivelkoja on valvonut saatavansa ilmaisematta tämän toimenpiteen yhteydessä millään tavoin kuittaustahtoaan, ei velkoja tällä menettelyllään ole menettänyt mahdollisuuttaan kuittaukseen. Näin on laita, vaikka velkoja valvonnan aikoihin olisi ollut tietoinen vastasaatavan olemassaolosta ja yleensä kuittausmahdollisuuksistaan. Kosketeltua vaikenemista ei näet sellaisenaan voitane tulkita luopumiseksi oikeudesta kuittaukseen. Ja olisi kohtuutontakin riistää valvonnan suorittaneelta velkojalta sellainen etu, mikä ilman muuta kuuluu po. toimenpiteen laiminlyöneelle velkojalle.[17]

Valvoessaan saatavaansa konkurssivelkoja voi suoraan ilmoittaa vastasaatavan olevan olemassa ja haluavansa kuittausta.[18] Mutta velkoja saattaa esittää kuittauspyyntönsä myös eventuaalisena. Tällöin hän ilmoittaa kiistävänsä konkurssipesän taholta velotun tai ehkä velottavan vastasaatavan ja selittää samalla tahtovansa kuittausta siinä tapauksessa, että vastasaatava tulee hyväksytyksi. Ja muutenkin eventuaalinen kuittausvaatimus voi konkurssimenettelyssä tulla esille vastaavaan tapaan kuin oikeudenkäynnissä yleensäkin.[19]

Konkurssivelkojan on mahdollista tehdä tuomioistuinmenettelyn yhteydessä kuittaus tehoisaksi myös eräissä muissa muodoissa kuin valvontaa suorittaessaan. Niinpä hän voinee ilmaista kuittaustahtonsa vielä esiinhuutojen aikana itse konkurssituomioistuimessa.[20]

---

[16] Käytännössä tätä kyllä ei mainittavasti tapahtune.

[17] Tekstissä mainittu kanta on yleisesti omaksuttu. Ks. *Grotenfelt* s. 86; *Ekdahl* s. 160; *Illum* s. 222; *Hagerup—Paulsen* s. 104 s.; *Jaeger* I § 53: 14; *Herling* s. 3; *Bartsch—Pollak* I § 20: 2.

[18] Tähän tapaan kuittaus tulee käytännössä usein ajankohtaiseksi. Kuittauksen tuoma etu näet haluttaneen mahdollisimman aikaisessa vaiheessa varmistaa. Ks. esim. KKO 1926 II 127 ja 1955 II 76.

Tosin ei kuittauksen toteuttaminen ole suinkaan sillä taattu, että se esitetään valvonnan yhteydessä. Valvottu saatava samoin kuin kuittauksen edellytykset voidaan näet riitauttaa. Ja tietyt edellytykset tulevat tuomioistuimen taholta viran puolesta huomioon otetuiksi, kuten myöhempänä ilmenee.

[19] Eventuaalisesti esitetystä kuittausvaatimuksesta yleensä ks. s. 174 s.

[20] Tosin esiinhuutojen tarkoituksena KS 35,2 §:n nojalla on varata »asianomistajille» eli kilpaileville velkojille ja konkurssivelallisille tilaisuus valvottujen saatavien riitauttamiseen ja näytön esittämiseen. Ks. siitä *Granfelt*, Konkurssi-

Tämän hän voinee tehdä, vaikkei hän olisi saatavaansa konkurssissa valvonutkaan. Ja jos jossakin tuomioistuimessa tai lainhakumenettelyssä on vireillä konkurssipesän hallintoelinten häntä vastaan ajama velkomusjuttu, voidaan kuittausvaatimus tietysti esittää myös tässä oikeudenkäynnissä. Tämähän on pakollisen kuittauksen normaali ilmenemismuoto, ja sen sallittavuus konkurssioikeudellisen kuittauksen yhteydessä käy sitä paitsi ilmi jo KS 33,1 §:n sanamuodosta.[21] Saattaa käydä lisäksi sillä tavoin, että konkurssivelkojan saatava on valvottu konkurssissa — ehkäpä jo tuomittu konkurssituomiossa maksettavaksikin — ja että tämän saatavan perusteella joudutaan esittämään kuittausvaatimus konkurssipesän ryhdyttyä ajamaan velkomiskannetta asianomaista konkurssivelkojaa vastaan.[22] Voipa konkurssioikeudellisten normien mukaan määräytyvä kuittaus tulla esille vielä ulosottoviranomaistenkin luona. Mikäli näet konkurssipesän

oikeus s. 44 s. Mutta kohtuutonta olisi evätä po. säännöksen perusteella konkurssivelkojalta mahdollisuus esittää kuittausvaatimustaan esiinhuudoissa. Hän ei ehkä ole valvoessaan ollut vielä tietoinenkaan häneltä olevasta vastasaatavasta. Mutta hänen tällaista vilpitöntä mieltään ei voitane asettaa kuittausvaatimuksen esittämisen edellytykseksi esiinhuudoissa. Kun kerran konkurssivelkojan kuittausoikeuden toteuttamiselle on suotu tiettyjä vapauksia, ei liene syytä estää esiinhuutojen hyväksi käyttämistä. Onhan katsottu ns. jälkivalvonnankin käyvän päinsä esiinhuudoissa, vaikkei sitä ole KS:ssä säädetty. Ks. *Grotenfelt* s. 79. — Mainittakoon, että Grotenfelt ilmeisesti on ollut sitä mieltä, että kuittausvaatimus voidaan esittää myöskin esiinhuutojen yhteydessä. Hän näet lausuu, että kuittausvaatimus on mahdollista esittää »senare under konkursens fortgång», s.o. valvonnan jälkeen. Ks. *Grotenfelt* s. 86.

[21] Samoin on laita myös eräiden muiden maiden konkurssilaeissa. Ks. esim. Ruotsissa SvKL 121,1 §. Niissä maissa, joiden lainsäädännöstä kyseistä mahdollisuutta ei suoraan ilmene, on sitä pidetty itsestään selvänä. Ks. Saksan osalta *Jaeger* I § 53: 26.

Kysymykseen voi tulla — paitsi väitteen muodossa esitetty kuittausvaatimus — myöskin konkurssipesää vastaan vireille pantu vastahaastekanne. Näin esim. KKO 1950 II 190, jossa rakennusliikkeen konkurssipesän vaadittua eräitä maksamattomia palkkioita vastaajana ollut teettäjä vaati vastahaastekantein kuittausta eräiden korvausvaatimustensa perusteella.

Maksamismääräysmenettely ei voi tulla kysymykseen kuittauksen toteuttamisessa. Ks. tästä s. 201 s. Ja välimiesmenettelyssä on kuittausvaatimusten esittäminen varsin rajoitettua.

[22] Tekstissä mainitusta tilanteesta tarjoaa esimerkin KKO 1937 II 491. Tässä tapauksessa kylläkin konkurssipesän kanne KKO:ssa hylättiin, joten kuittaus ei toteutunut. Turun HO hyväksyi kanteen, mutta hylkäsi kuittausvaatimuksen, koska kanteessa vaadittu saatava ei ollut syntynyt ennen konkurssin alkamista. Ks. myös KKO 1943 II 147.

puolesta ryhdytään saatavaa perimään ulosottoteitse ja tässä yhteydessä esitetään kuittauspyyntö, on noudatettava konkurssioikeudellisen kuittauksen edellytyksiä.[23] Samalla lienee myös otettava huomioon ulosottoviranomaisen luona tapahtuvan kuittauksen omat erikoisuudet. Viimeksi mainitulla on merkitystä nimenomaan vastasaatavan likvidisyyden osalta.[24]

II. Tilanne saattaa muodostua myös sellaiseksi, että oikeudenkäyntiin, joka on pantu vireille ennen konkurssin alkamista, on konkurssipesä tullut mukaan.[25] Tällaisessa jutussa on voitu jo ennen konkurssipesän mukaan kutsumista tehdä kuittausvaatimus. Jos näin on ollut laita, niin mainittu toimi pysyy edelleenkin voimassa.[26] Mutta onko sen vaikutukset arvosteltava konkurssioikeuden normien mukaisesti? Tähän kysymykseen lienee vastattava kieltävästi. Kuittausvaatimuksen tekohetki näet on ratkaiseva kuittausedellytysten olemassaoloa arvosteltaessa.[27] Tämä sääntö johtaa toisaalta myös siihen, että jos konkurssiin asettaminen oli jo tapahtunut kuittausvaatimuksen esittämishetkellä, niin kyseessä on konkurssioikeudellinen kuittaus. Tässä suhteessa ei asianomaisten henkilöiden mahdollisella vilpittömällä mielellä ole merkitystä.[28] Mikäli konkurssivelallinen jutusssa vastaajana ollen on tehnyt kuittausvaatimuksen, niin konkurssipesän

---

[23] Tällä tavoin KKO 1934 II 92. Po. tapauksessa kuittaus oli toteutettu ulosmittauksen yhteydessä, ja konkurssipesän puolesta haettiin muutosta. Muutoksenhaun perusteina tuotiin mm. esille, että kuittauksesta oli vahinkoa kilpaileville konkurssivelkojille, koskei kuittaukseen käytetyllä saatavalla ollut etuoikeutta. Valitus hylättiin KS 33 §:n nojalla.

[24] Ks. ulosotossa tapahtuvasta kuittauksesta lähemmin § 11: 6. — Mainittakoon, että edellisessä alav:ssa mainitussa oikeustapauksessa kuittauksen perustana oli konkurssituomiossa maksettavaksi tuomittu saatava. Tämä saatava siis täytti ulosmittauksen yhteydessä tapahtuvassa kuittauksessa vastasaatavalle asetetut vaatimukset.

[25] Ks. sen johdosta erikoisesti *Tarjanne,* Asianosaisseuraanto s. 130 ss.

[26] Jos kuittausvaatimus on tehty konkurssivelallisen vastapuolena olleen asianosaisen taholta, ei konkurssi tietenkään voi vaikuttaa tämän toimenpiteen pätevyyteen. Mutta niin ikään vastaisen konkurssivelallisen esittämä kuittausvaatimus pysyy voimassa. Ks. *Tarjanne,* mt. s. 227 s. Vrt. myös *Engströmer,* Uppsala Universitetets årskrift 1943: 6 s. 19.

[27] Tämähän on kuittausedellytysten määrittelyssä ratkaiseva ajankohta. Ks. sen johdosta s. 36.

[28] Konkurssiin asettaminen merkitsee yleensäkin siksi radikaalia muutosta aikaisempaan olotilaan verrattuna, että bona fides saa syrjäytyä sen tieltä. Vrt. sen johdosta edellä s. 336.

tultua juttuun hänen sijaansa kuittausvaatimus konkurssipesälle tavallisesti epäedullisena toimenpiteenä peruutetaan. Tämän jälkeen jää kantajana olevalle konkurssivelkojalle mahdollisuus esittää oma kuittausvaatimuksensa konkurssimenettelyn mukaisessa järjestyksessä.

Konkurssissa valvottu saatava voidaan riitauttaa ja sen johdosta konkurssituomiossa siirtää erillisessä oikeudenkäynnissä vahvistettavaksi.[29] Tämän erillisen vahvistusprosessin osalta tulee esille kysymys, käykö siinä päinsä tehdä sellainen kuittausvaatimus, jota ei ole asianomaisessa konkurssimenettelyssä siihen mennessä esitetty.

Juuri mainittu erillinen oikeudenkäynti voi esiintyä joko positiivisen tai negatiivisen vahvistuskanteen muodossa vireille pantuna. Näistä edellisessä on kantajana riitautetun saatavan valvonut konkurssivelkoja, joka po. prosessissa joutuu näyttämään toteen saamisensa. Tällaisessa jutussa voi tulla ensinnäkin kysymykseen vastaajana olevan konkurssipesän puolesta esitettävä kuittausvaatimus.[30] Kyseisen kuittausvaatimuksen sallittavuutta ei voitane pitää ilman muuta selvänä. Lienee näet perusteltavissa, ettei po. vahvistusprosessin tehtäviin ankarasti ottaen kuuluisi mahdollisuuksien avaaminen kuittausvaatimusten esittämiseen. Mutta toisaalta ei konkurssipesän käytettävissä olevien keinojen määrääkään voitane rajoittaa niihin, joiden perusteisiin viitaten riitauttaminen on tapahtunut.[31] Meillä onkin käytännössä pidetty kyseisen kuittausvaatimuksen esittämistä mahdollisena.[32] Riitauttamis-

[29] Tuomioistuin ei kuitenkaan ex officio siirrä riitautettua saamista erikseen riideltäväksi. — Ks. po. vahvistusprosessien johdosta erikoisesti *Tirkkonen*, LM 1954 s. 295 ss. ja siellä mainittua kirjallisuutta.

[30] Po. oikeudenkäynnissä on, mikäli riitauttaminen on tapahtunut kilpailevan velkojan toimesta, vastaajana konkurssipesän ohella tämä riitauttanut velkoja. Viimeksi mainitulle ei kuitenkaan voitane suoda mahdollisuutta kuittausvaatimuksen esittämiseen. Sitä vastoin hän saattaa tehdä väitteen siitä, että po. saatava on jo lakannut tapahtuneen kuittauksen johdosta (compensatio iam facta).

Jos taas riitauttamisen on suorittanut konkurssivelallinen, ei hänestä tule po. vahvistusoikeudenkäyntiin vastaajaa, vaan hänelle jää pelkästään mahdollisuus esiintyä sivuväliintulijana. Ks. *Tirkkonen*, LM 1954 s. 320 s. Tässä asemassa ollessaan hänen kompetenssinsa ei ulotu myöskään kuittausvaatimuksen tekemiseen. Ks. tästä myöhempänä s. 401.

[31] Ne rajoitukset, joita eräissä konkurssilaeissa on kyseessä olevan riitauttamisprosessin osalta annettu, koskevat tavallisesti po. kanteen perustaa. Ks. Saksan DKO $146,_4$ § ja Itävallan ÖKO $110,_1$ §.

[32] Siten KKO 1936 II 95. Jutussa konkurssipesä esitti alioikeudessa kuittausvaatimuksensa valvottuja ja riitautettuja vekselisaatavia vastaan. Kantajana ollut

prosessia käsittelevän tuomioistuimen oman toimivallan rajoitukset asettavat tietenkin tiettyjä esteitä kuittausvaatimusten tutkimiselle samaan tapaan kuin oikeudenkäynneissä yleensäkin.[33]

Kuittauksen aikaansaaminen on konkurssissa ensi kädessä asianomaisen konkurssivelkojan intressien mukaista. Voisiko hän kantajana ollessaan po. vahvistusoikeudenkäynnissä jollakin tavoin tehdä kuittauksen tehoisaksi? Arvattavastikin hän tällä tavoin saattaa kuittaustahtonsa vastapuolena olevan konkurssipesän tietoon, millä voi kyllä olla merkitystä.[34] Tämän jälkeen voi käydä siten, että vastaajana olevan konkurssipesän puolesta tehdään myös kuittausvaatimus, ja tällöin tilanne muuttuu äsken esitetyn mukaisesti ratkaistavaksi. Velkojan vallassa lienee myös tyytyä vaatimaan vain valvotun määrän ja vastasaatavan erotuksen vahvistamista, jos vastasaatava on pienempi. Täl-

---

velkoja myönsi kuittausvaatimuksen oikeaksi, ja kaikki oikeusasteet katsoivat yksimielisesti kuittauksen mahdolliseksi.

Samoin Ruotsissa NJA 1926 s. 615. Tässä jutussa oli tehty valvottuja palkkasaatavia vastaan kuittausvaatimus samaan työsuhteeseen perustuvan korvausvaatimuksen nojalla. Alioikeus ja hovioikeuden enemmistö katsoivat, ettei po. kuittausvaatimusta voitu riitauttamisoikeudenkäynnissä esittää, ja jättivät sen huomiota vaille (»utan avseende»). Korkein oikeus ja hovioikeuden vähemmistö katsoivat kuittausvaatimuksen esittämisen mahdolliseksi ja hylkäsivät sen. Alempien oikeusasteiden kantaan lienee vaikuttanut se, että kysymyksessä oli korvausvaade, joka ei ollut likvidi. Ks. po. tapauksen johdosta *Ekdahl* s. 75. Ekdahlin mielestä kuittausvaatimusten käsittelymahdollisuus po. oikeudenkäynneissä johtuu jo asian luonteesta.

Meillä on käytännössä esiintynyt myös tapauksia, joissa konkurssipesän taholta on riitauttamisprosessissa tehty kuittausvaatimus konkurssipesän ns. massasaatavan perusteella ja pyydetty tätä saatavaa kuitattavaksi valvotun ja riitautetun saamisen vastaista jako-osuutta vastaan. Täten KKO 1942 II 131, jossa KKO:n enemmistö tutki ja hyväksyi tällaisen kuittauspyynnön. Kun vähemmistönä ollut jäsen hylkäsi riitautetun valvonnan, ei hän joutunut ottamaan kantaa po. kysymykseen. Eräässä aikaisemmassa ratkaisussa (KKO 1935 II 601) KKO taas oli yksimielisesti sitä mieltä, että puheena ollutta jako-osuutta vastaan tapahtuvasta kuittauksesta ei tullut riitauttamisprosessissa lausua mitään, koska tällöin oli kysymys siitä, miten konkurssituomiota täytäntöön pantaessa oli meneteltävä. Vaasan HO, jonne vedottaessa po. kuittauspyyntö vasta oli esitetty, oli katsonut, ettei po. vaatimuksen tutkimiselle ollut estettä.

Konkurssipesän taholla ei ymmärrettävistä syistä yleensä olla innostuneita kuittausvaatimusten esittämiseen. Joskus niitä sentään tehdään, kuten käytäntö osoittaa.

[33] Tästä on huomauttanut *Ekdahl* (s. 75).

[34] Vrt. tästä s. 397 s.

löin hän supistaa valvomansa saamisen määrää, mikä lienee mahdollista tehdä myös riitauttamisprosessissa.[35]

Mutta olisiko ehkä hyväksyttävissä seuraavanlainen eventuaalinen vahvistuskanne: velkoja pyytää kuittausvaatimustaan vahvistettavaksi, mutta siltä varalta ettei näin kävisi, esittää pelkän riitautetun saamisen vahvistuspyynnön. Konkurssissahan vallitsee kuittauksen kannalta sikäli omalaatuinen tilanne, että siinä perivänä puolena esiintyvän konkurssivelkojan intressit ovat kuittaukselle voimakkaasti myönteisiä, kun taas vastapuolen osalta puhevaltaa käyttävän konkurssipesän taholta sitä tavallisesti jyrkästi vastustetaan. Kuten myöhempänä havaitaan, tilanne muodostuu kosketellun eventuaalisen vaatimuksen kaltaiseksi silloin, kun konkurssissa on riitautettu sekä valvottu saatava että sen osalta tehty kuittausvaatimus.[36] Ehkäpä olisi mahdollista tällaisen kanteen ajaminen, vaikkei kuittausvaatimusta olisi vielä aikaisemmin esitettykään? Kun konkurssipesän puolelta on katsottu mahdolliseksi aloittaa kuittausvaatimuksen teko vahvistusprosessissa, niin tuntuisi olevan syytä sallia se myöskin vastapuolen taholta. Viimeksi mainitullahan on pääasiallinen hyöty kuittauksen aikaansaamisesta konkurssissa. Mutta kun asianomainen valvoja konkurssituomiossa osoitetaan ainoastaan näyttämään toteen saatavansa, niin tähän järjestelyyn ei liene mahdollista mennä.[37] Mitenkään kohtuuttomana tätä kielteistä suhtautumista ei voitane pitää. Konkurssivelkojalle näet jää kyllä vielä tilaisuuksia kuittaustahtonsa perille viemiseen, kuten myöhempänä käy selville.[38]

Mikäli on kyseessä käytännössä edellistä harvinaisempi negatiivisen vahvistuskanteen muodossa esille tuleva riitauttamisprosessi, niin tilanne saattaa muodostua melko komplisoiduksi. Järkevintä olisi tässä tapauksessa se, että kantajatahoa edustaisi kaikissa tilanteissa konkurssipesä.[39] Mutta meillä on katsottu näin olevan laita vain silloin, kun

---

35 Mainituin tavoin menetellessään velkojan täytyy luottaa siihen, että hän saa kuittauksen toteutetuksi konkurssipesän kanssa suoritettavin järjestelyin. Tähän velkojalla on kyllä mahdollisuuksia, kuten myöhempänä käy ilmi.

36 Ks. s. 394.

37 Ks. tämän tilanteen johdosta *Granfelt—Castrén* s. 138 s.; *Tirkkonen,* LM 1954 s. 320 s.; *Ellilä,* Oikeudenkäynti ja täytäntöönpano s. 307 ss.

38 Ks. s. 396 ss.

39 Tätä järjestelyä on suositellut de lege ferenda *Tirkkonen.* Ks. LM 1954 s. 322. — Myöskin ulkomailla on esiintynyt tietynlaisia vaikeuksia po. tapauksissa. Vrt. esim. Itävallan osalta *Bartsch—Pollak* I § 110: 16—17.

konkurssivelallinen on ollut riitauttajana. Jos riitauttaminen on tapahtunut kilpailevan velkojan toimesta, niin viimeksi mainitun on ajettava negatiivista vahvistuskannetta konkurssipesää ja saatavan valvonutta velkojaa vastaan.[40] Jälkimmäisessä tapauksessa tilanne on siis sikäli kummallinen, että konkurssissa yleensäkin ja erityisesti myös kuittauksen kannalta vastakkaisia intressejä edustavat tahot ovat myötäasianosaisia. Mitään kuittausvaatimusten esittämistä ei siitä johtuen voine tapahtua. Jos taas kyseisessä riitauttamisprosessin tapauksessa konkurssipesä on kantajana, niin on kyseenalaista, onko mahdollista yhdistää kanteeseen kuittauspyyntöä. Mikäli yleensä halutaan olla edellä esitetyn mukaisesti kuittauksen toteutumiselle suopeita, niin lienee ajateltavissa, että kantajan taholta esitetään kuittauspyyntö eventuaalisena mahdollisuutena siltä varalta, että tuomioistuin katsoisi valvotun saatavan hyväksyttäväksi.[41] Mutta vastaajana olevan valvojan lienee vaikea käyttää kuittausmahdollisuuttaan, koska hän tässä asemassa ei voine laajentaa juttua ulottumaan kuittauksen alalle. Kantaja näet väittää, ettei konkurssissa valvottua saatavaa ole olemassa tai ettei se ainakaan ole konkurssisaatava.[42]

Myöskin kuittauksen näkökulmasta olisi tarpeen *Tirkkosen* esittämällä tavalla nimenomaan säätää, että riitauttamisprosessissa esiintyisivät asianosaisina aina vain valvoja ja konkurssipesä. Tilanne muodostuisi näet silloin suoraviivaiseksi, ja se olisi lisäksi eri tilanteissa todel-

---

[40] Näin *Granfelt,* Konkurssioikeus s. 49 ja *Tirkkonen,* LM 1954 s. 321.

[41] Kun kerran on katsottu, että konkurssipesä voi esittää ollessaan po. riitauttamisprosessissa vastaajana kuittausvaatimuksen, niin lienee sen mahdollista tuoda sama vaatimus esille tekstissä mainituin tavoin.

Suomen voimassa olevan konkurssioikeuden mukaan ei liene estettä esittää kyseisen negatiivisen vahvistuskanteen kanneperusteina muitakin seikkoja kuin niitä, joihin nojautuen riitauttaminen on tapahtunut. Meillähän ei ole katsottu tarpeelliseksi sitäkään, että valvotun saatavan kiistämistä perusteltaisiin. Ks. tästä *Grotenfelt,* s. 193 ja *Tirkkonen,* LM 1954 s. 310. Vrt. myös *Ellilä,* Oikeudenkäynti ja täytäntöönpano s. 308. — Eräissä muissa maissa on kosketellussa suhteessa oltu ankarammilla linjoilla. Ks. esim. Saksan osalta DKO 146,4 § ja sen johdosta *Mentzel—Kuhn* § 146: 10—13 sekä Itävallan osalta ÖKO 110,1 § ja sen johdosta *Bartsch—Pollak* I § 110: 31—32.

[42] Sikäli kuin kannetta yleensä voidaan laajentaa, on se kantajan asiana. Tosin vastaajan taholta esitetyt väitteet ja eritoten juuri kuittausvaatimus laajentavat esille tulevien kysymysten piiriä, mutta se tapahtuu kuitenkin kanteen puitteissa. Tekstissä mainitussa tilanteessa ei liene sen takia ajateltavissa kuittauspyynnön esittäminen vastaajan taholta. Vrt. sen johdosta esim. *Agge* s. 276 ss.

listen intressivastakohtien mukainen.[43] Tosin ei tällä järjestelyllä kuittauksen kannalta olisi kovinkaan suurta merkitystä, koska kuittausvaatimuksia riitauttamisoikeudenkäynneissä esitettäneen käytännössä verrattain harvoin.

KS 33,1 §:ssä mainittu kuittausta haluavan velkojan vala antaa vielä aihetta eräisiin huomautuksiin. Puheena oleva valahan tulee — kuten edellä jo on todettu — vannottavaksi silloin, kun konkurssivelkojan velkaa on pesän puolesta haettu »ulos» ja on kielletty vastasaamisen oikeellisuus tai sen syntyminen ennen konkurssia. Tähän mahtunevat kaikki ne defensiivisen kuittauksen tapaukset, mitkä tulevat kysymykseen konkurssipesän ryhdyttyä perimään saatavaansa joko oikeudenkäynnin tai pakkotäytännön tiehen turvautumalla.[44]

Jos kyseessä on ollut sellainen menettelymuoto, missä valan vannomista ei voida suorittaa, niin täytynee menettely keskeyttää ja osoittaa kuittausta halunnut velkoja määräajassa vannomaan vala tuomioistuimessa.[45] Tosin tämä tuntuu — kun otetaan vielä huomioon kyseisen valan vähäinen arvo — jokseenkin turhanaikaiselta viivytykseltä. Etenkin on näin laita, jos kuittaukseen käytettävä saaminen vaikuttaa siinä määrin selvältä, ettei pelkkä kiistäminen kykene sen perustelluisuutta järkyttämään.[46] Mikä sitten on asetettava uhaksi vannomatta jättämisen varalta? Laki ei tähän kysymykseen anna vastausta. Asian luonteesta johtuen lienee uhaksi pantava, että lausunnon antaminen kuittausvaatimuksesta muutoin raukeaa.[47]

---

[43] Ks. edellä s. 389 alav. 39 mainittua *Tirkkosen* esitystä. Vrt. myös *Palmgren,* JFT 1954 s. 51 ss. — Lienee kyseenalaista, onko ollut pakko ryhtyä soveltamaan konkurssisääntöä tekstissä mainituin tavoin. Riitauttamiskysymysten erilaiset esilletulotavat lienevät johtaneet siihen asiain tilaan, joka meillä tällä hetkellä on käytännössä.

[44] Jos kuittausta haluava velkoja on valvonut saamisensa, on hänen valvontansa laillisuuden edellytyksenä valan vannominen. Jos vala on jäänyt vannomatta, käy valvonta kuitenkin kuittauspyynnöstä. Tähän on kuitenkin tarvittaessa myös vala liitettävä.

[45] Po. menettelyjä ovat lainhaku-, välimies- ja ulosmittausmenettely, joissa kaikissa — kuten edellä jo on selvitetty — kuittausvaatimuksia voidaan tietyin edellytyksin tutkia.

[46] KS 33,1 §:n mukaan kiistäminen saa aikaan, että vala on vannottava ja saaminen näytettävä toteen. Tämä säännös tuskin kuitenkaan oikeuttaa sellaiseen tulkintaan, että motivoimaton kiistäminen ei saisi aikaan valantekovelvollisuutta. Kyseenalainen vala ei näet ole mikään todistuskeino. Vrt. edellä s. 381 alav. 5.

[47] Tekstissä mainittu tilanne rinnastunee siihen tapaukseen, että konkurssissa saatavan valvonut velkoja on jättänyt velkojanvalan vannomatta. Ks. tämän johdosta *Ellilä,* Oikeudenkäynti ja täytäntöönpano s. 304.

Puheena olevan valan osalta kiinnittyy huomio vielä siihen seikkaan, että saaminen on KS 33,1 §:n nojalla valalla vahvistettava, aivan kuin se olisi konkurssissa valvottu. Tästä lausumasta ja jo po. lainkohdan muustakin sisällöstä voidaan päätellä, että kyseeseen tulee säännönmukainen konkurssivelkojan vala. Tässähän vakuutetaan bona fides siitä, että velkojan saaminen on »ennen konkurssin alkua vilpittä ja petoksetta syntynyt». Mutta kuittauksen osalta on konkurssissa ratkaisevaa se, että saatava on hankittu ennen konkurssin alkamista.[48] Tämähän on myöskin se kohta, jossa vilppiä erityisesti saattaa esiintyä. Tältä osalta ei kuitenkaan voida po. puhtaantunnon valaa ottaa, koskei laki sitä tunne.[49]

III. Kiinnittääkö tuomioistuin viran puolesta huomiota konkurssin yhteydessä esitetyn kuittausvaatimuksen edellytyksiin? *Grotenfelt* on ollut sitä mieltä, että jos kuittausvaatimusta vastaan ei ole huomautusta tehty, on se tuomioistuimen puolesta hyväksyttävä.[50] Näin yksinkertaisesti ei po. kysymykseen kuitenkaan voida vastata. Ensinnäkin on lähdettävä siitä, että vaikkei kuittaukseen käytettävää konkurssivelkojan saatavaa olisi valvottukaan, on tuomioistuimen joka tapauksessa ex officio perehdyttävä eräisiin tuon saatavan ominaisuuksiin, nimittäin niihin, jotka on valvotun saatavan osalta otettava selville, vaikkei niistä olisi mitään muistutuksia esitetty.[51] Valvonnan laiminlyönti ei voi tietenkään tässä suhteessa saada aikaan muutosta. Muutoin olisivat näet ovet avoinna huomattaville väärinkäytöksille. Eikä liioin kuittauspyynnön yhdistäminen valvontatoimeen voi mitään asiaan vaikuttaa. Niinpä tuomioistuimen on todettava, onko tuo saatava yleensä kannekelpoinen. Lisäksi on asianomaisen konkurssin kannalta tutkittava, onko po. saatava kelvollinen siinä konkurssissa valvottavaksi konkurssisaamiseksi. Tässä mielessähän on valvo-

[48] Ks. edellä s. 332 ss.

[49] Lienee syytä odottaa, että konkurssivelkojan vala ynnä siihen liittyvä KS 33,1 §:ssä mainittu vala tulevat konkurssioikeuttamme uudistettaessa tarpeettomina kumotuiksi. Mainittakoon, että *Wrede* jo v. 1894 pitämissään luennoissa piti po. valan arvoa jokseenkin kyseenalaisena. Ks. Wrede, Konkursrätt s. 170. Ks. lisäksi *Mesterton,* LM 1948 s. 761 s.

[50] Ks. *Grotenfelt* s. 86.

[51] Niistä kysymyksistä, joihin valvotun saatavan osalta on ex officio huomiota kiinnitettävä, ks. *Wrede,* Konkursrätt s. 171 s.; *Granfelt,* Konkurssioikeus s. 45 s.; *Ellilä,* Oikeudenkäynti ja täytäntöönpano s. 304 s. Vrt. myös *Bo Palmgren,* Konkursförutsättningarna s. 108 ss.

tun saatavan osalta kiinnitettävä huomiota erityisesti siihen, että saatava on konkurssivelalliselta ja on syntynyt ennen konkurssin alkamista. Mutta nämä edellytykset eivät edellä esitetyn mukaan riitä tekemään konkurssivelkojan saatavaa sellaiseksi, joka voitaisiin konkurssissa kuittaukseen käyttää. Saatavien vastakkaisuuden kannalta on näet tehty melkoisia tiukennuksia, sillä vastakkaisuuden on täytynyt olla olemassa jo konkurssin alkaessa. Lisäksi on KS 33,2 §:ssä säädetty väärinkäytöksiä estävä kuittauskielto.[52] Ja nämä tiukennukset ovat sellaisia, mitkä on viran puolesta tutkittava. Johan ensi näkemältä tuntuisi oudolta, jos esim. KS 33,2 §:ssä säädetty kuittauksen rajoitus vaatisi siitä tehtyä väitettä, vaikka KS 25,1 §:stä ilmenevä valvonnan edellytykseksi riittävä saatavan syntyminen ennen konkurssia ei mitään muistutuksia vaadi. Ja tällaiseen aktiivisuuteen tuomioistuimen taholta on juuri kosketeltujen kuittausedellytysten kohdalla perustellut syyt. Kuittauksen mukanaan tuoma etuus on näet verrattavissa siihen hyötyyn, minkä etuoikeus konkurssissa velkojalle hankkii. Tämä seikkahan on esityksestäni jo useassa kohdassa käynyt ilmi.[53] Etuoikeusvaatimuksen perustelluisuuden on taas konkurssituomioistuin KS 97 §:n nojalla velvollinen omasta aloitteestaan tutkimaan.[54] Vastaavasti po. tuomioistuimen on ex efficio otettava varteen ne erityiset edellytykset, jotka kuittausvaatimuksen hyväksymiselle konkurssissa on asetettu. Nämä edellytyksethän liittyvät nimenomaan juuri saamisoikeuksien vastakkaisuuden arviointiin, kuten äsken jo on todettu.[55]

Muissa suhteissa tuomioistuin ei omasta aloitteestaan kiinnitä huomiota kuittaukseen käytettävään saatavaan sen laajemmalti kuin konkursissa valvottuun saatavaan yleensäkään. Erityisesti on syytä mainita, ettei kysymykseen siitä, onko kuitattavan saatavan katsottava olevan olemassa, puututa muuta kuin tapahtuneen kiistämisen johdosta.

Konkurssimenettelyn summittaisuusluonne on siis kyllä kuittausvaatimuksenkin käsitykselle leimaa antavana. Tästä ominaisuudesta on seurauksena, että asianomaisten tahojen on etujensa takia tähdellistä tehdä muistutuksia niin ikään kuittausvaatimusta vastaan. Ja näitä muistutuksia on syytä tehdä niissäkin kohdissa, joihin tuomioistuimen tulee

---

52 Ks. edellisen johdosta s. 348 ss.

53 Ks. esim. s. 313.

54 Ks. po. normin johdosta *Wrede,* Konkursrätt s. 119; *Grotenfelt* s. 193 s.; *Tirkkonen,* LM 1954 s. 309; *Ellilä,* Oikeudenkäynti ja täytäntöönpano s. 312 s.

55 Nähtävästi lienee ex officio kiinnitettävä huomiota myös konkurssioikeudellisiin kuittauskieltoihin.

omasta aloitteestaankin huomiota kiinnittää. Tuomioistuimelle esitetystä aineistosta ei ehkä käy selville sellaisia seikkoja, joiden perusteella olisi aiheellista epäillä tiettyjen edellytysten puuttuvan. Niinpä saatavan hankintahetki voi valvonta-asiakirjoissa olla puutteellisesti ilmaistuna. Ja ne tosiseikat, joihin kuittausvaatimus on perustettu, voivat sitä paitsi olla kiistanalaisia ja virheellisiäkin.[56]

Kun konkursissa valvottu saatava on riitautettu, voidaan se KS 96 §:n mukaisesti siirtää — mikäli sitä on pyydetty — erillisessä oikeudenkäynnissä vahvistettavaksi.[57] Nyt saattaa käydä sillä tavoin, että juuri se valvottu saaminen, jonka käyttämisestä kuittaukseen on vaatimus esitetty, on tullut riitautetuksi ja siirretyksi kerrotuin tavoin erikseen riideltäväksi. Myös kuittausvaatimus on voitu samalla riitauttaa, ja tällöin tulee sekin siirrettäväksi po. vahvistusoikeudenkäyntiin. Ja vaikkei kuittaukseen käytettävää saatavaa ole valvottukaan, vaan kuittausvaatimus on esitetty vapaamuotoisesti konkurssioikeudenkäynnin yhteydessä, käynee tämän riitauttaminen ja erilliseen prosessiin siirtäminen vastaavasti päinsä. Riitauttaminen on mahdollista keskittää myöskin pelkkiin kuittauksen edellytyksiin. Tällaisina tulevat kysymykseen tiettyjen edellytysten pohjana olevat tosiseikat — esim. se hetki, jona kuittausta haluava velkoja on saanut kyseisen saamisoikeuden.[58] Tilanne on tässä suhteessa verrattavissa etuoikeusvaatimuksen perustana olevien tosiseikkojen kiistämiseen. Tämän kiistämisen yhteydessähän on mahdollista siirtää riitautuksen kohde erilliseen prosessiin.[59] Vastaavasti sopinee menetellä myös kuittausedellytysten kohdalla.

Kuittausvaatimuksen osalta tulee siis konkurssissa kysymykseen riitauttaminen. Kenellä sitten on oikeus tähän riitauttamiseen? Ilman muuta lienee selvää, että kilpailevilla velkojilla on siihen oikeus. Heidän asemaansahan kuittaus ensi kädessä vaikuttaa. Sitä vastoin konkurssipesän hoitajilla ei tämän asemansa perusteella ole po. kompetens-

---

[56] Vrt. edellisen johdosta *Tirkkonen,* LM 1954 s. 308 ss. — Oikeustieteessä on yleensä kiinnitetty melko vähän huomiota kuittausvaatimuksen tutkimiseen konkurssissa.

[57] Ks. sen johdosta *Tirkkonen,* LM 1954 s. 295 ss. ja siellä mainittua kirjallisuutta sekä *Ellilä,* Oikeudenkäynti ja täytäntöönpano s. 307 ss.

[58] Kuten edellä on mainittu, tuomioistuin kiinnittää ex officio huomiota po. kysymykseen. Oikeudellisen puolen osalta ei siis kiistäminen ole tarpeellista.

Kysymys siitä, onko kuittaukseen käytettävä saatava olemassa vai ei, voi tietysti sellaisenaan joutua erillisessä oikeudenkäynnissä riideltäväksi.

[59] *Grotenfelt* s. 190 s.; *Ellilä,* Oikeudenkäynti ja täytäntöönpano s. 309.

sia.[60] Nämä säännöthän ovat meillä kiistattomasti voimassa valvotun saatavan riitauttamisen osalta, eikä kuittausvaatimuksen suhteen liene syytä näistä poiketa.

Konkurssivelallisen kiistämismahdollisuuksiin lienee suhtauduttava tietyin epäilyksin. Tosin kyseessä on hänen erään velkansa kohtalo. Hänen kuittauksessa osallisena oleva saatavansahan kylläkin joka tapauksessa tulisi käytettäväksi konkurssivelkojien tyydyttämiseen. Mutta se hänen veloistaan, joka tulisi kuittaukseen käytetyksi, saattaisi kuittausvaatimuksen tultua hylätyksi jäädä kokonaan tai osaksi voimaan, kun taas jotkut muut velat sitä vastoin jäisivät vastaavasti pienemmiksi. Tiettyä intressiä hänellä on kuittausvaatimuksen ratkaisusta silloin, kun po. saatavat ovat erilaisia maksuehdoiltaan ja muilta lausekkeiltaan. Mutta riittääkö viimeksi mainittu perustamaan hänelle oikeudellista intressiä kysymyksessä olevaan kiistämiseen? Hänen varallisuusasemansa pysyy näet kuitenkin suurin piirtein ennallaan. Tilanne on rinnastettavissa etuoikeusvaatimuksen ratkaisun vaikutuksiin. Ja meillä on yleensä oltu sitä mieltä, etteivät konkurssivelallisen intressit ulotu viimeksi mainitun vaatimuksen riitauttamiseen.[61] Tämän valossa tuntuisi siltä, ettei konkurssivelallinen pystyisi kuittausvaatimustakaan riitauttamaan. On kuitenkin otettava huomioon, että konkurssin ulkopuolella esitetyn kuittausvaatimuksen yhteydessä on katsottu silloin, kun jommallakummalla puolella on useita saamisoikeuksia, asianomaisilla olevan muutoksenhakuintressin siitä, mikä näistä saamisista on kuittaukseen käytettävä.[62] Tämä intressihän perustuu juuri samoihin näkökohtiin, joita on esitettävissä konkurssivelallisen po. riitauttamisoikeuden puolesta. Tämän valossa taas lienee vaikeata evätä konkurssivelalliselta kuittausvaatimuksen riitauttamisoikeutta konkurs-

[60] Ks. *Rabenius,* TfR 1919 s. 27. — Oikeudesta riitauttaa konkurssissa valvottu saaminen ks. *Wrede,* Konkursrätt s. 172; *Grotenfelt* s. 193; *Granfelt,* Konkurssioikeus s. 44; *Tirkkonen,* LM 1954 s. 307.

Kuittausvaatimuksen osalta tapahtuneen riitauttamisen suhteen lienee selvää, että senkin vaikutukset tulevat kaikkien kyseeseen tulevien intressitahojen hyväksi eikä vain sen hyväksi, joka on riitauttamistoimen suorittanut.

[61] Kielteisellä kannalla ovat olleet *Charpentier,* JM 1904 s. 188 ss.; *Grotenfelt* s. 89; *Tirkkonen,* LM 1954 s. 309. — Kysymys oli myös Lainopillisen Yhdistyksen keskustelukysymyksenä v. 1906, jolloin esitettiin vastakkaisia mielipiteitä. Ks. niistä JFT 1907 s. 118 ss. ja 1909 s. 295 ss. — Kielteisellä kannalla myös NJA 1909 s. 264.

Po. kielteisen kannan oikeellisuus on mielestäni varsin epäilyttävä.

[62] Mm. tästä oli kysymys KKO:n ratkaisussa 1952 I 12. Kantajana olleella velkojalla oli useita saatavia, ja kysymys oli siitä, mikä niistä tulisi käytettäväksi vastaajan vastasaatavan kuittaamiseen. Vrt. sen johdosta s. 146 ss.

sissa. Joka tapauksessa hänen oikeutensa ulottuu kysymykseen siitä, onko hän ollut velkaa kysymyksessä olevalle velkojalle ja kuinka paljon. Tämä oikeus konkurssivelallisella täytyy olla, oli kyseinen saatava valvottu konkurssissa tai ei.[63]

Myöskin kuittausvaatimuksen osalta tulee pyynnön erillisen riitauttamisoikeudenkäynnin vireille saattamiseksi tapahtua siltä taholta, jolla riitauttamisen kohteeseen nähden on todistustaakka.[64] Todistustaakkasäännöstön normeista johtuu, että tuo taakka kyseisissä tilanteissa yleensä on kuittauspyynnön esittäneellä osapuolella.[65]

Jos pelkästään kuittausvaatimuksen edellytysten tosiasiallinen perusta on osoitettu riitaiseksi käyneenä erikseen riideltäväksi, niin tämä juttu lienee ajettava konkurssituomioistuimessa. Tällöinhän ei ole käsillä konkurssivelkojan saatavan toteennäyttäminen, jolloin tulisi kysymykseen myöskin se tuomioistuin, joka tavallisten oikeuspaikkasäännösten mukaan olisi jutussa toimivaltainen.[66] Välimiesoikeuskaan ei voine tutkia mainittua kuittausvaatimuksen tosiasiallisen pohjan vahvistamista koskevaa juttua.[67]

IV. Edellä on kosketeltu niitä tilanteita, joissa kuittausvaatimus esitetään konkurssimenettelyn oikeudenkäyntivaiheissa tai konkurssipesän saatavia perittäessä pakkotäytännön tietä. Konkurssiin kuuluu juuri sille erityisen tyypillisenä puolena konkurssipesän omien hallintoelimien, pääasiassa pesän toimitsijamiehien toiminta, mikä tähtää nimenomaan yleisrealisaation aikaansaamiseen.[68] Joutuisivatko nyt myös nämä elimet jollakin tavoin ratkaisemaan kuittausta koskevia kysymyksiä?

Sen henkilön, joka haluaa käyttää konkurssivelalliselta olevaa saatavaansa pelkästään kuittaukseen, ei tarvitse — kuten edellä on jo mainittu — saatavaansa valvoa. Hänhän voi konkurssioikeudenkäynnin eri vaiheissa ilmaista kuittaustahtonsa. Tämä vapaamuotoisuus puoltanee

---

63 Po. kysymyksen käytännöllinen merkitys ei tosin liene kovin suuri.

64 Tämä sääntöhän on voimassa kysymyksen ollessa valvotun saatavan siirtämisestä erikseen riideltäväksi. Ks. *Tirkkonen,* LM 1954 s. 310 s. ja *Ellilä,* Oikeudenkäynti ja täytäntöönpano s. 308.

65 Ks. esim. *Rosenberg,* Die Beweislast (1953) s. 122.

66 Vrt. po. oikeuspaikkakysymyksen johdosta *Tirkkonen,* LM 1954 s. 326 s.

67 Näin on tilanne arvioitu etuoikeusvaatimuksen osalta. Ks. *Ellilä,* Oikeudenkäynti ja täytäntöönpano s. 309.

68 Ks. po. elimistä ja niiden toiminnasta *Granfelt,* Konkursförvaltaren s. 51 ss. ja Konkurssioikeus s. 76 ss.

jo ensi näkemältä sitä, että hänen on mahdollista esittää kuittaustahtonsa myöskin konkurssipesän hallintoelimille. Kosketellun mahdollisuuden järjestämiseen on sitä paitsi eräissä tilanteissa olemassa varsin ajankohtainen tarvekin. Saattaahan olla asian laita se, ettei kuittausmahdollisuudesta ole aikaisemmissa vaiheissa ollut varmuutta tai ei edes mitään tietoakaan. Tällä tavoin voi käydä esim. silloin, kun jommallakummalla puolella on ollut lykkäävin ehdoin varustettuja saamisoikeuksia.[69] Niinpä jos konkurssipesän puolesta yksityisesti peritään joltakin henkilöltä pesälle tulevaa saatavaa, tämä henkilö voi tässä yhteydessä vapaamuotoisesti tuoda julki kuittausvaatimuksensa. Ja mikäli asianomaiselta velkojalta ei ole pesän vastasaatavaa tuomioistuintietä eikä muullakaan tavoin vaadittu, voinee hän oma-aloitteisestikin kääntyä konkurssipesän puoleen kuittausvaatimuksineen.[70] Tähän kuittausmahdollisuuteen turvautumisen edellytyksenä ei kuitenkaan voida pitää sitä, ettei kuittauksen käytettävyydestä oltu aikaisemmin selvillä.[71] Äsken mainitun kysymyksen selventämiseksi lienee kuitenkin syytä kosketella eräitä näkökohtia. Ensinnäkään ei siitä seikasta, ettei konkurssilainsäädännössämme ole nimenomaan juuri selostettujen mahdollisuuksien käytettävyyttä hyväksytty, sovi tehdä sitä johtopäätöstä, että kuittausvaatimus olisi tehtävä konkurssin yhteydessä tehoisaksi tuomioistuintietä hyväksi käyttäen. Tässä mielessä voitaneen viitata siihen, että niin ikään UL:n mukaisessa siviilituomion täytäntöönpanossa käy kuittausvaatimusten esittäminen päinsä, vaikkei siitä laissa ole säännöksiä.[72] Tosin on konkurssi yleistäytäntöönpanoa, mutta tämä piirre ei voine puhua kuittauksen sallittavuutta vastaan. Pikemminkin se puoltaa myönteistä kantaa.

Toiselta puolen on konkurssipesän hallintoelinten rinnastaminen ulosottoviranomaisiin varsin yksipuolista. Viimeksi mainitut ovat viranomaisina riippumattomia niistä henkilöistä, joiden hyväksi ja joita vas-

---

69 Niinpä käytännössä on valtiolle ja kunnille konkurssin aikana tullut ehkäpä yllättäviäkin kuittausmahdollisuuksia sen takia, että konkurssipesälle tulee suoritettavaksi veronpalautuksia liikaa maksettujen ennakkoverojen tai konkurssipesän voittaman verovalituksen johdosta. Ks. esim. KKO 1934 II 92.

70 Ulkomaisessa oikeustieteessä ei tekstissä mainitun kuittaustien käytettävyyttä ole asetettu kyseenalaiseksi. Ks. esim. *Ekdahl* s. 157; *Illum* s. 222; *Ussing* s. 436; *Hagerup—Paulsen* s. 104 s.; *Jaeger* I § 53: 1 ja 24; *Mentzel—Kuhn* § 53: 7; *Bartsch—Pollak* I § 20: 10.

71 Tämä periaate on yleensä omaksuttu muissakin yhteyksissä, joissa kuittausvaatimuksia tulee esitettäväksi. Vrt. esim. s. 208.

72 Ks. kyseisestä kuittaustapauksesta § 11: 6.

taan täytäntöönpano suoritetaan. Konkurssipesän hallintoelinten asema on taas vastaavissa suhteissa varsin omaperäinen. Näiden elintenhän tulee toimia nimenomaan konkurssivelkojain hyväksi ja useissa kysymyksissä jopa alistaa ratkaisunsa näiden muodostaman kokouksen, velkojainkokouksen, ratkaistavaksi.[73] Mutta myös konkurssivelallinen voi eräissä tapauksissa saada sananvaltaa. Suhde konkurssivelkojiin muistuttaa tietyillä tavoilla toimeksianto- eli asiamiessuhdetta valvontamahdollisuuksineen ja tilinmoitteineen.[74] Puheena olevalla suhteella on kosketuskohtia myöskin eräiden juridisten henkilöiden toimielinten vastaaviin suhteisiin.[75] Mutta toisaalta on olemassa läheinen suhde myös konkurssipesän elinten ja konkurssivelallisen välillä. Kuittauksen kannalta ansainneekin tulla mainituksi, että konkurssipesän hallinto edustaa lisäksi sitä tahoa, joka edelleenkin on kuittaukseen käytettävän vastasaatavan velkoja-subjekti, nimittäin konkurssivelallista. Viimeksi mainittuhan puolestaan on menettänyt mahdollisuutensa disponoida konkurssipesään kuuluvista saatavistaan ja veloistaan. Määräämisvalta niiden osalta on siirtynyt konkurssipesälle.[76] Ja näitä saatavia ei enää käytetäkään muulla tavoin kuin konkurssivelkojien hyväksi. Luonnollista siis on, että kuittausilmoitus tapahtuu juuri konkurssipesän elimille. Nämähän juuri esitetyn valossa joutuvat konkurssissa edustamaan sekä kuittaukseen käytettävän saamisen subjektia että niitä henkilöitä, joiden hyväksi tuo saaminen tulee käytettäväksi.[77]

---

[73] Ks. po. orgaanien välisistä suhteista esim. *Granfelt,* Konkursförvaltaren s. 122 ss. — Mainittakoon, että *Wrede* (Konkursrätten s. 150) on verrannut konkurssituomioistuinta ulosotonhaltijaan ja konkurssipesän elimiä ulosottomieheen. Tässäkin vertailussa on jonkin verran pohjaa.

[74] Useat tutkijat ovatkin meillä pitäneet konkurssipesän toimitsijoita konkurssivelkojain edustajina. Näin *Wrede* (Konkursrätt s. 124 s.), *Serlachius* (Om återvinning till konkursbo s. 158) ja *Grotenfelt* (s. 124).

[75] Erityisesti pitää tämä paikkansa osakeyhtiön yhtiökokouksen ja hallituksen välisten suhteitten osalta. Ja yksityisellä konkurssivelkojalla on samantapaisia toimimismahdollisuuksia kuin osakeyhtiön osakkaalla. Ks. siitä *Hagerup—Paulsen* s. 126.

[76] Mainittakoon, että *Granfelt* (Konkursförvaltaren s. 199) on pitänyt konkurssipesän toimitsijoita konkurssivelallisen edustajina.

[77] Lieneekin turhaa yrittää mahduttaa konkurssipesän hallintoelimiä pelkästään jonkin tietyn tahon edustajiksi. Konkurssipesän eri tahojen välillä on moninaisia intressikonflikteja, ja konkurssipesän toimitsijain tulee lainmukaisesti toimien saada aikaan, että kullekin tulee omansa.

Äsken kerrotut konkurssipesässä vallitseville oikeussuhteille ominaiset piirteet saavat aikaan, ettei kuittausvaatimuksen tullessa esille konkurssin täytäntöönpanovaiheessa ole tarpeen asettaa kuittaukseen käytettävälle saatavalle niin ankaria vaatimuksia kuin UL:n mukaisen pakkotäytännön yhteydessä. Viimeksi mainitussahan voidaan kuittaus toteuttaa ainoastaan silloin, kun siihen käytettävä velallisen vastasaatavakin on ollut ulosmittauskelpoinen.[78] Tätä vaatimusta ei siis ole eikä edes sitä, että tuon saatavan tulisi olla muuten selvä (likvidi). Konkurssipesän elinten vallassa on ratkaista, minkä saamisen ne kyseiseen tarkoitukseen hyväksyvät.[79]

K e n e l l e sitten k u u l u u m ä ä r ä ä m i s v a l t a konkurssipesälle esitetyn kuittausvaatimuksen osalta? Yleistoimivaltahan on konkurssipesässä sen pesänhoitajilla. Tietyt kysymykset näiden tulee kuitenkin jättää velkojainkokouksen ratkaistavaksi, ja muutenkin tulee konkurssipesän hoitajien noudattaa velkojain ohjeita ja määräyksiä.[80] Eräissä konkurssilaeissa on nimenomaan säädetty, että velkojien asiana on ratkaista ainakin tietyn määräiset kuittausvaatimukset.[81] Suomen voimassa olevan oikeuden mukaan on velkojainkokouksen ratkaistaviin kuuluvien asiain piiri määritelty valitettavan epätäsmällisesti ja lisäksi hajanaisin säännöksin. On näet ensinnäkin olemassa KS 60,1 §:n yleisluonteinen säännös siitä, että velkojat on kutsuttava kokoon tärkeitten asianhaarojen näyttäessä sitä vaativan.[82] Sen ohella on eräitä erikoissäännöksiä, joista voidaan päätellä velkojain ratkaisua tietyissä tapauksissa edellytettävän. Näihin tapauksiin ei kuittausta kuitenkaan sisälly. Kyseeseen ehkä tulevana lainkohtana lienee mainittava KS 71,5 §, jossa lausutaan: Riidanalaisista varoista tehdyn sovintotarjouksen hyväksyköötkonkurssipesän puolesta ne velkojat, joiden saamisia yhteensä on enempi puoli, jos velallinen siihen suostuu. Ellei hän suostu, ajakoon itse riidan, jos hän panee vakuuden siitä mitä tarjotaan sovintoa. Ellei hän sitä voi, olkoon asia velkojain tutkittava. *Grotenfelt*in mukaan tätä säännöstä tulee tulkita siten, että konkurssipesän hoitajat eivät saa

78 Ks. s. 305.

79 Ks. *Illum* s. 188 ss.; *Jaeger* I § 53: 5. Vrt. myös *Ekdahl* s. 167.

80 Ks. *Granfelt,* Konkurssioikeus s. 87 s. — Eräiden ulkomaisten konkurssilakien mukaan voi tulla asetettavaksi myös erityinen konkurssivelkojain edustajisto tai valiokunta (»Gläubigerausschuss»). Näin Saksan ja Itävallan konkurssijärjestykset (ks. DKO 87 § ja ÖKO 88 §).

81 Näin Itävallan ÖKO 116 § 5 kohta, jonka mukaan velkojain asettaman valiokunnan (»Ausschuss») tulee ratkaista tietynmääräiset kuittausvaatimukset.

82 Ks. po säännöksen johdosta *Grotenfelt* s. 136.

luopua epävarmoista ja vielä vähemmän varmoista varallisuusetuuksista ilman riittävää vastiketta muutoin kuin säännöksen mainitsemin edellytyksin.[83] Kuittauksen hyväksyminenhän kyllä merkitsee kilpailevien velkojien kesken jaettavaksi tulevan pääomamäärän vähenemistä. Sikäli on tavallaan puollettavissa, että velkojainkokouksen asiana olisi hyväksyä kuittausvaatimukset. Mutta toisaalta ei kuittaus suinkaan merkitse varallisuusetuuksien varsinaista menetystä ilman riittävää vastiketta. Kuittauksessahan molemminpuoliset saamiset lakkaavat olemasta yhtä suuressa määrässä.

Nyt on kuitenkin otettava huomioon, että konkurssipesän toimitsijamiesten kuittausvaatimuksien suhteen omaksuma kanta käy selville heidän laatimastaan jakoehdotuksesta. Siitähän tulee ilmetä, mitä varoja on jakoon otettu ja mitä ei. Ja tämä ehdotus on velkojainkokouksessa tarkastettava.[84] Tätä ehdotusta laatiessaan toimitsijamiehet voinevat ja heidän täytyneekin tutkia pesän hallinnolle esitetyt kuittausvaatimukset. Tosin on epäilty, olisiko toimitsijamiehillä kompetenssia ryhtyä tutkimaan kuittauksen materiaalisia edellytyksiä. Niinpä Ruotsissa *Lawski* on ollut sitä mieltä, että jakoehdotusta laadittaessa ei voitaisi noita edellytyksiä ottaa harkittavaksi, vaan ne olisi tutkittava »i den för prövning av jäv stadgade ordningen eller i särskild rättegång».[85] Ellei kuittauskysymystä siis olisi jo tuomioistuimessa ratkaistu tai ainakin otettu tutkittavaksi, olisi provosoitava asianomaisia panemaan vireille erityinen vahvistusprosessi. Tätä kantaa vastaan *Ekdahl* on huomauttanut, että on joustavinta ratkaista kuittauskysymys jakoehdotuksen yhteydessä, etenkin kun po. kysymys kuuluu jakokysymyksiin. Eikä tällainen järjestely johtaisi oikeusturvankaan kannalta sopimattomiin tuloksiin, koskapa jakoehdotustakin voidaan sen tultua velkojainkokouksessa vahvistetuksi moittia konkurssituomioistuimessa.[86]

---

[83] *Grotenfelt* s. 161 s.

[84] Jakoehdotuksesta ks. *Granfelt,* Konkurssioikeus s. 85 s.; *Ekdahl* s. 245 ss. Mainittakoon, että jo väliaikaiset pesänhoitajat voivat pesäluetteloa laatiessaan joutua tekemisiin kuittausmahdollisuuksien kanssa. Voidaanhan po. luetteloa laadittaessa olla selvillä siitä, että pesän velallisilla on kuittauskelpoisia vastasaatavia. Kun kuittauksen toteutuminen vaikuttaa siihen, jääkö konkurssipesälle konkurssimenettelyä varten tarvittavia varoja, tulisi kuittausmahdollisuuksien käydä ilmi pesäluettelosta. Ks. siitä *Haikonen,* Suomen yhdeksänsien lakimiespäivien pöytäkirja s. 174 s.

[85] Ks. *Lawski* s. 217. Kantansa tueksi Lawski on voinut nojautua eräisiin viime vuosisadalta oleviin NJA:ssa selostettuihin ratkaisuihin.

[86] Ks. *Ekdahl* s. 167.

Viimeksi mainittujen perustelujen johdosta on huomautettava, että kuittausedellytysten tutkiminen lienee sentään enemmän kuin pelkkä jakokysymys. Noihin edellytyksiin perehdyttäessä joudutaan näet monesti ottamaan kanta hyvinkin vaikeisiin materiaalisiin probleemeihin. Mutta velkojainkokouksella lienee joka tapauksessa valta ratkaista kuittausvaatimuksia, koska se voi sovintotarjoustenkin kohtalosta päättää. Meillä eivät toimitsijamiehet liene yleensä epäilleet ottaa kantaa kuittauskysymyksiin ja esittää niitä jakoehdotuksissa velkojainkokoukselle. Tällaista menettelyä voitaneen pitää asianmukaisena. Joissakin tapauksissa velkojainkokous on antanut jo konkurssimenettelyn aikaisemmissa vaiheissa pesänhoitajille toimivallan itsenäisesti ratkaista mm. juuri kuittauskysymyksiä. Lieneekin varminta asettua sille kannalle, että ratkaisu ainakin epävarmoissa tapauksissa kuittauskysymysten suhteen kuuluu velkojainkokoukselle, ellei tämä ole toimivaltaansa delegoinut pesänhoitajalle. Edellä mainittuun KS 71,5 §:ään tätä tuskin voitaneen perustaa, mutta sitä vastoin kylläkin KS 60,1 §:ään. Suotavaa olisi, että tässäkin suhteessa saataisiin vastaisessa uudessa konkurssilaissa täsmennystä aikaan.

V. Konkurssissa tulee kuittauksen osalta esille eräitä muitakin toimivaltaa koskevia erikoiskysymyksiä. Näitä ei kuitenkaan mainittavasti ilmene kuittausta haluavan konkurssivelkojan puolella. Kompetenssiin liittyvät ongelmat on näet hänen osaltaan ratkaistava yleisten näkökohtien mukaisesti. Sen takia niihin ei tässä yhteydessä puututa.

Vastapuolella tilanne ei ole yhtä yksinkertainen. Konkurssivelallinen, jonka saatavan käyttämisestä kuittaukseen on kysymys, on konkurssin johdosta menettänyt mahdollisuutensa määrätä pesään kuuluvista varallisuusetuuksista. Tästä johtuen hänellä ei enää ole toimivaltaa esittää kuittausvaatimuksia eikä liioin muutenkaan disponoida kuittauksen osalta. Näissäkin suhteissa määräämisvalta on siirtynyt konkurssipesälle. Oikeudenkäynnissä käyttävät asianosaisen valtuuksia konkurssipesän toimitsijat, ja konkurssivelallinen saa siinä käyttää ainoastaan sivuväliintulijan valtuuksia. Tässä asemassa ollen hän voi esiintyä ja esittää mm. näyttöä.[87]

[87] Ks. edellisen johdosta *Tirkkonen*, LM 1954 s. 327 ja siellä mainittua kirjallisuutta. Ks. myös *Augdahl* s. 106 s.

Konkurssivelallisella on myös oikeus hakea muutosta oikeuden tuomioihin.[88] Kyseenalaista tosin lienee, onko konkurssivelallisella ilman muuta muutoksenhakuintressiä kuittausta koskeviin tuomioistuimen ratkaisuihin. Tietenkin hänellä on voimakas intressi siitä, ovatko kuittaukseen käytettävät saamiset voimassa olevia ja päteviä. Mutta se seikka, hyväksytäänkö kuittausvaatimus vai ei, ei sinänsä vaikuta siihen, kuinka paljon velkoja jää konkurssivelallisen vastattavaksi konkurssin päätyttyä. Kysymys on kuitenkin siitä, mitä ja kuinka suuri osa kustakin noista veloista edelleen jää voimaan. Ja nämä velathan voivat olla ehdoiltaan — esim. koron ja indeksiehdon puolesta — huomattavastikin erilaisia. Juuri koron erilaisuuden on katsottu yleensäkin riittävän muutoksenhakuintressiksi, kun tavallisessa oikeudenkäynnissä on toteutettu kuittaus ja jommallakummalla puolella on ollut useampia saatavia. Niinpä lieneekin katsottava, että konkurssivelallisella säännönmukaisesti on muutoksenhakuintressi myös kuittausvaatimuksen osalta.[89]

Konkurssissa tapahtuva kuittaus koskee ensi kädessä kilpailevain velkojain etuja. Tästä syystä nimenomaan heillä jokaisella täytyy olla itsenäinen oikeus muutoksenhakuun, kun tuomioistuimessa on ratkaistu konkurssioikeudellisia kuittausvaatimuksia. Konkurssituomioonhan kilpailevilla velkojilla on ilman muuta muutoksenhakukompetenssi.[90] Mutta myöskin riitautetun saatavan vahvistamista koskevissa oikeudenkäynneissä konkurssivelkojille on hyvällä syyllä suotu itsenäinen muutoksenhakuoikeus.[91] Ja samoin on laita muissa erillisissä oikeudenkäynneissä, joita konkurssipesä joutuu käymään. Sitä vastoin konkurssivelkoja ei pysty itsenäisesti esittämään kuittausvaatimusta konkurssipesän puolesta. Tämä tehtävä kuuluu konkurssipesän elimille, nimittäin sen toimitsijoille.[92]

---

[88] Hänellä lienee siis ns. itsenäisen sivuväliintulijan asema. Kysymys hänen asemastaan on kuitenkin riitainen. Niinpä *Palmgren* on ollut sitä mieltä, että konkurssivelallisella on asianosaisen asema po. oikeudenkäynnissä. Ks. *Wrede—Palmgren* I s. 260 alav. 3.

[89] Yleensä täytynee katsoa, että jos jollakin on oikeus riitauttaa valvottu saatava, niin hänellä silloin on myös oikeus hakea konkurssituomioon muutosta.

[90] Ks. *Wrede,* Konkursrätt s. 176 s.; *Granfelt,* Konkurssioikeus s. 50; *Ellilä,* Oikeudenkäynti ja täytäntöönpano s. 317. Sitä vastoin on katsottu, ettei konkurssipesän hallinnon edustajilla olisi po. muutoksenhakuoikeutta. Tästä epäkäytännöllisestä kannasta ei käytännössä kuitenkaan ole aina pidetty kiinni.

[91] Ks. *Tirkkonen,* LM 1954 s. 328 s.

[92] Näin mm. *Hagerup—Paulsen* s. 292. Kysymyksessä on sellaisen määräämisvallan käyttö, mitä yksityisellä konkurssivelkojalla ei voi olla.

Niin hyvin kilpailevat velkojat kuin konkurssivelallinenkin voivat käyttää muutoksenhakuoikeutta silloin, kun velkojainkokous on jakoehdotusta vahvistaessaan ratkaissut kuittauskysymyksiä. Jos taas po. kokous ei ole kuittausvaatimusta hyväksynyt, on vaatimuksen esittäneellä velkojalla muutoksenhakuoikeus.[93] Jos konkurssipesän puolelta ei ole suostuttu velkojan oikeudenkäyntimenettelyn ulkopuolella vapaamuotoisesti esittämään kuittausvaatimukseen, niin velkoja voinee myös panna vireille negatiivisen vahvistuskanteen pesää vastaan. Tässä hän pyytää tuomioistuinta vahvistamaan, että häneltä oleva vastasaatava on lakannut hänen edellä mainitun vaatimuksensa johdosta.[94] Jos asianomaisella velkojalla ei ole konkurssivelkojan asemaa, ei hän voinekaan muulla tavoin saada konkurssipesän ollessa passiivinen po. asiaa kuntoon. Tosin konkurssipesän puolelta ei lyötäne laimin ryhtyä hyvissä ajoin tuomioistuintiehen turvautuen perimistoimenpiteisiin tuota velkojaa vastaan, jos tämä kuittausmahdollisuuteensa nojautuen on kieltäytynyt omaa velkaansa suorittamasta. Tästä syystä kosketellun vahvistuskanteen vireille saattamiseen ei käytännössä tarvinne ryhtyä.

VI. Kuittaukseen konkurssissa käytettävää saatavaa on vielä tarkastettava eräiltä muilta prosessuaalisilta näkökulmilta. Oikeudenkäynnissä esitetyn kuittausvaatimuksen osalta on kiinnitetty erikoista huomiota vastaajan kuittaustarkoituksessa esittämän saatavan l i k v i d i s y y t e e n. Mitä konkurssiin tulee, niin ei siinä valvottuja saatavia arvioitaessa likvidisyydellä voine olla prosessuaalista merkitystä. Näin on laita, olipa valvonta kiistetty tai ei. Konkurssin yleislikvidaatiopyrkimyksen mukaisesti asiallinen ratkaisu on annettava konkurssituomiossa esitetyistä valvonnoista sekä niin ikään etuoikeus- ja kuittausvaatimuksista, olivat nämä kaikki kuinka vähän likvidejä hyvänsä.[95] Ja kun mitään viivyttelyä ei voi konkurssituomioon päättyvässä menettelyssä aiheutua epäselvien kuittauspyyntöjen esittämisestä ja tutkimisesta, niin ei liioin UL 2: 19:n ilmaisemalla likvidabiliteettisäännöllä voine siinä olla sijaa.[96]

---

[93] Tämä edellyttää kylläkin, että kysymyksessä on saatavansa konkurssissa valvonut velkoja.

[94] Vrt. edellä s. 303.

[95] Ks. sen johdosta esim. *Ellilä,* Oikeudenkäynti ja täytäntöönpano s. 306; *Hagerup—Paulsen* s. 289 ss.; *Mentzel—Kuhn* 144—145 §.

[96] Mainittakoon, että myös niissä maissa, joissa muuten on asetettu kuittaukselle likvidisyysvaatimus, on tehty tässä suhteessa poikkeus konkurssissa tapahtuvan kuittauksen osalta. Näin on laita esim. Ranskassa. Ks. *Planiol—Ripert* 7: 2 s. 695.

Asiaan ei vaikuta se, että kyseinen saamisoikeus on ilmoitettu käytettäväksi ainoastaan kuittaukseen ja sen takia jätetty valvomatta. Mitään erityisiä syitä ei näet liene esitettävissä likvidisyyssäännön soveltamiseen tässäkään tapauksessa.

Kuittausvaatimuksia on edellä esittämäni mukaisesti mahdollista tuoda julki myös konkurssissa riitautetun saatavan vahvistamista koskevissa oikeudenkäynneissä ja yleensä niissä velkomisjutuissa, joita konkurssipesän puolesta ajetaan. Kun meillä ei kuittaukseen käytettävältä saatavalta ole vaadittu yleensäkään likvidisyyttä muuta kuin tietyissä rajoissa, niin voitaneen lähteä siitä, ettei äsken mainituissakaan jutuissa ole syytä asettaa ainakaan ankarampia vaatimuksia. Ollaanhan konkurssissa yleensä melko suopeita kuittauksen toteuttamisen järjestämistä kohtaan. Ja se seikka, ettei itse konkurssituomioistuimessa tapahtuvassa menettelyssäkään likvidisyydelle kuittauksen yhteydessä huomiota suoda, heijastunee myöskin laajemmalle. Mutta vallan vailla arvoa likvidisyyden arviointi ei sentään voine olla puheena olevissa konkurssimenettelyyn liittyvissä prosesseissakaan. Jos kuittausvaatimuksen esittäminen ilmeisesti on tapahtunut vain shikaanimielessä ilman mitään todellista kuittaussuojan tarvetta, niin voitaneen tuollainen vaatimus jättää tutkimatta. On kuitenkin syytä tähdentää sitä, että tällaisen ratkaisun täytyy perustua huomattavan päteviin syihin.

Korkeimman oikeuden osalta rajoittaa edellä jo kosketeltu OK 30: 20,2 (L:ssa 7. 1. 1955) tietyllä tavalla kuittausvaatimuksen esittämistä.[97] Ilmeisesti on tätä säännöstä noudatettava myös silloin, kun korkeimpaan oikeuteen muutoksenhaun tietä tullut juttu on konkurssijuttu. Eihän tuon lainkohdan soveltamisalaa ole rajoitettu eikä liioin konkurssijuttuja jätetty säännöksen ulkopuolelle. Ja haittoja kuittausvaatimuksen käsittelystä saattaa aiheutua yhtä hyvin konkurssijutussa kuin muussakin jutussa.

Tuomioistuinten toimivaltaa sääntelevät normit aiheuttavat tuomioistuinprosessissa edellä esitetyn mukaisesti tiettyjä esteitä kuittauksen toteutumiselle. Konkurssissa on saatavat valvottava ja konkurssituomiossa valvonnat ratkaistava siihen katsomatta, missä tuomioistuimessa ja forumeissa noita saatavia koskevien riita-asioiden tutkiminen olisi tapahtuva.[98] Niin ikään kuittausvaatimuksien osalta on asian laita sama.

---

[97] Ks. po. säännöksen johdosta s. 207 s.

[98] Ks. *Granfelt,* Konkurssioikeus s. 38; *Bo Palmgren,* Konkursförutsättningarna s. 107; *Hagerup—Paulsen* s. 74. — Po. sääntö käy ilmi jo EOA:n säännöksistäkin. Niissähän on useille julkisoikeudellisille saamisille suotu etuoikeus konkurssissa.

Yleislikvidaatiopiirre edellyttää tässäkin toimivaltanormien syrjäytymistä.[99] Mutta sitä vastoin saavat kompetenssinormit merkitystä, jos kuittausvaatimus esitetään konkurssissa riitautetun saatavan vahvistamista koskevissa oikeudenkäynneissä tai muuten niissä prosesseissa, joissa kuittausvaatimus konkurssin yhteydessä on mahdollista esittää. Tässä suhteessa viitataan vain niihin näkökohtiin, joita edellä on toimivaltanormien asemasta kuittausvaatimuksia rajoittavana tekijänä esitetty.[100]

VII. Kuittausta haluavan velkojan asema konkurssipesässä antaa aihetta eräisiin huomautuksiin. Suomen konkurssioikeuden mukaan perustuu velkojan puhevallan käyttö konkurssipesässä olennaisesti valvontatoimeen. Ainoastaan saatavansa valvoneilla velkojilla on näet konkurssivelkojan asema ja siihen liittyvät prosessuaaliset toimimismahdollisuudet.[101] Tästä on seurauksena, että saatavansa valvomatta jättänyt mutta kylläkin kuittausvaatimuksen esittänyt velkoja ei missään tapauksessa pääse vaikuttamaan esim. konkurssipesän toimitsijain asettamiseen konkurssituomioistuimessa. Myöskään puheena oleva velkoja ei pysty riitauttamaan valvottuja saamisia eikä liioin muitakaan kuittaukseen käytettäviä saatavia. Velkojainkokoukseenkaan hän ei voi osallistua.[102]

Vaille oikeusturvaa ei sentään voi jäädä sekään velkoja, joka on tyytynyt pelkkään konkurssituomioistuimelle tehtyyn kuittausvaatimukseen. Niinpä hänellä täytynee olla mahdollisuus hakea muutosta po. tuomioistuimen ratkaisuihin oman kuittausvaatimuksensa osalta. Hän on näet tullut osalliseksi vapaamuotoisen kuittausilmoituksensa ansiosta po. oikeudenkäyntimenettelyyn, sikäli kuin siinä on välittömästi kysees-

---

99 Eri asia on, missä järjestyksessä ja missä oikeuspaikoissa on käytävä erilliset riitauttamisprosessit. Ks. *Ellilä,* Oikeudenkäynti ja täytäntöönpano s. 310. Vrt. esim. Saksan oikeuden osalta *Mentzel—Kuhn* § 146: 8.

100 Ks. siitä § 8: III.

101 Ks. *Wrede,* Konkursrätt s. 92; *Granfelt,* Konkursförvaltaren s. 98, Konkurssioikeus s. 65.

102 *Granfelt* (Konkursförvaltaren s. 98) on todennut, ettei kysymyksessä oleva velkoja ole »part i processen».

Kirjallisuudessa on monesti rinnastettu po. velkoja sellaiseen pantinhaltijaan, joka on jättänyt saamisensa valvomatta velallisen konkurssissa. Näin esim. *Braekhus,* Konkursrettslige emner s. 32. Ja tällainen pantinhaltijahan on konkurssissa tekstissä kuvatussa asemassa.

sä hänen kuittausvaatimuksensa kohtalo. Ja hän voinee myös varata itselleen oikeuden näyttää erillisessä oikeudenkäynnissä toteen saatavansa.[103]

Oikeusturvan saanti voi tulla tarpeelliseksi myöskin konkurssipesän elinten toimenpiteitä vastaan. Mikäli kuittausvaatimus on konkurssituomiossa hyväksytty, mutta konkurssipesän taholta siitä huolimatta peritään sen saatavaa, suojaa velkojaa tietysti mainitun tuomion oikeusvoima. Mutta mikäli kuittausvaatimus, joka on esitetty vain konkurssipesän elimille, ei ole johtanut toivottuun tulokseen, on po. vaatimuksen tehneellä henkilöllä käytettävissään edellä jo mainittu negatiivinen vahvistuskanne konkurssipesää vastaan. Niitä velkojainkokouksen päätöksiä, joita hänen vaatimuksensa johdosta on tehty, hän sitä vastoin ei pääse moittimaan. Meillähän on katsottu, että puheena oleva moittimisoikeus on pelkästään saatavansa valvoneilla konkurssivelkojilla ja konkurssivelallisella.[104]

Jos asianomainen velkoja, joka on halunnut kuittausta, on valvonut saatavansa konkurssissa, näyttää hän tulleen konkurssivelkojan asemaan. Tämän perusteella tuntunee ensi näkemältä siltä, että hän olisi ilman muuta saanut konkurssivelkojalle kuuluvat oikeutukset täydellisinä. Vailla pulmallisia ongelmia ei hänenkään asemansa arviointi sentään ole, kuten seuraavassa tullaan havaitsemaan. Vaikeuksia aiheutuu eritoten siitä, saako puheena oleva konkurssivelkoja ä ä n e s t ä ä koko saatavansa määrällä vaiko ainoastaan sillä osalla, joka ylittää pesän saatavan. Tässä kysymyksessä onkin esitetty vastakkaisia mielipiteitä.

Kun on puollettu konkurssivelkojan äänivallan rajoittamista siihen määrään, jolla hänen saatavansa ylittää pesän vastasaamisen, on ensinnäkin teoreettiselta kannalta huomautettu, että itse asiassa saatavien molemminpuolinen lakkaaminen olisi jo tapahtunut tosiasia. Tästä syystä ei enää olisi pohjaakaan sille, että äänestettäisiin myöskin pro summa concurrente.[105] Lisäksi on selitetty, ettei asianomaisen velkojan intressikään asiassa ulottuisi muuhun kuin mainittuun ylimenevään

---

[103] Kosketellussa tilanteessa on tapahtunut eräänlainen vapaamuotoinen asianosaisliityntä. Ks. asianosaisliitynnästä, jota riitajutuissa on yleensä pidettävä varsin poikkeuksellisena ilmiönä, *Tirkkonen,* Prosessioikeus pääpiirteittäin s. 123.

Mainittakoon, että *Ellilä* (Sivullisen oikeussuojan takeista s. 310) on pitänyt konkurssivelkojaksi ilmoittautumista konkurssioikeudellisena asianosaisliityntäilmiönä.

[104] Ks. *Grotenfelt* s. 177 s.; *Granfelt,* Konkurssioikeus s. 89.

[105] Ks. *Illum* s. 223; *Oetker* s. 458.

osaan. Tätä osaa olisi siis pidettävä hänen äänioikeutensa perustana.[106] Kosketeltu kanta johtaisi siihen, että tuo velkoja ei saisi laisinkaan äänestää velkojainkokouksessa, jos hänen saatavansa ei ylitä vastasaatavaa. Ja johdonmukaista olisi evätä häneltä samalla muut konkurssivelkojalle kuuluvat oikeutukset, kuten esim. kiistämisoikeus.

Toiselta puolen on selitetty, että kun velkojan puhevaltaa ei ole nimenomaisin säännöksin rajoitettu, olisi hänen valvontatoimelleen suotava valvonnan säännönmukaiset vaikutukset. Toisin sanoen valvottu määrä kokonaisuudessaan olisi oleva hänen toimivaltansa perustana.[107] Niin ikään on huomautettu, ettei kuittaustilannetta sopisi rinnastaa siihen meillä KS 69,2 §:ssä säänneltyyn tapaukseen, jossa saman saamisoikeuden perusteella on useampi henkilö — esim. velkoja ja takausmies — suorittanut valvonnan. Tässä tapauksessahan valvojain äänivalta on kyllä rajoitettu.[108]

Kysymystä ratkaistaessa ei liene mahdollista lähteä ilman muuta siitä, että saatavien olisi jo katsottava lakanneen pro summa concurrente. Tämä lakkaamisvaikutus on näet in pendenti siihen saakka, kun konkurssituomio on saavuttanut lainvoiman.[109] Myöskään ei voitane suoda arvoa sille seikalle, ettei konkurssilainsäädäntöön sisälly nimenomaista äänestyskieltoa kyseistä tapausta varten. Suomen voimassa oleva konkurssioikeushan on monessa suhteessa aukollista. Ratkaiseva merkitys on nähtävästi pantava sille, että puheena oleva velkoja on halunnut saada jako-osuutta pesässä vain siltä osalta saatavaansa, mitä hän ei halua käyttää kuittaukseen. Kuittaustahto ja tahto käyttää puhevaltaa pesän asioissa eivät voine saman saatavamäärän osalta tulla samanaikaisesti kysymykseen, vaan jommastakummasta on luovuttava.[110] Myös voitaneen velkojainkokouksen osalta viitata KS 73,1

106 Ks. *Illum* s. 224 s. Vrt. myös *Braekhus,* Konkursrettslige emner s. 32.

107 Näin *Granfelt,* Konkursförvaltaren s. 98; *Jaeger* I § 53: 14.

108 Ks. *Bartsch—Pollak* I § 131—132: 6.

109 Vrt. sen johdosta s. 237.

110 Ei ole liioin mahdollista pyytää tietyn saamiserän perusteella samalla kertaa sekä jako-osuutta että kuittausta, vaan jommastakummasta on luovuttava Ks. *Illum* s. 224.

Täydellisen äänioikeuden hyväksymistä ei myöskään puolla se, että etuoikeutetuille velkojille on suotu puhevalta velkojainkokouksessa. Eihän ole suinkaan varmaa, saavatko etuoikeutetut velkojatkaan täyttä jako-osuutta konkurssissa. Ja varojen hoito- ynnä sijoituskysymykset koskevat läheisesti myös etuoikeutettujen velkojien etuja.

§:ään, joka lausuu: Kysymyksen tullessa esiin, joka selvästi koskee vain yhden tahi muutamain velkojain oikeutta, älköön toinen velkoja päätökseen siitä osaa ottako.[111] Mikäli velkoja on valvoessaan ilmoittanut haluavansa käyttää koko saatavansa ainoastaan kuittaukseen, eivät konkurssipesän asiat koske hänen asemaansa, vaan ainoastaan muiden velkojain oikeuksia. Vastaavasti rajoittuu hänen intressinsä ylimenevään osaan, kun valvottu saatava on ollut vastasaatavaa suurempi. Ei tuntuisi edes oikeudenmukaiseltakaan sellainen järjestely, että annettaisiin ehkäpä ratkaiseva sananvalta konkurssipesän asioissa sellaiselle henkilölle, jonka intressi pesän asioissa rajoittuu vain kuittauksen aikaansaamiseen. Niinpä lieneekin oikeana pidettävä kantaa, jonka mukaan kuittausta halunnut, saatavansa valvonut konkurssivelkoja saa käyttää puhevaltaa vain sikäli kuin hänen saatavansa on ollut vastasaatavaa suurempi.[112]

Jos valvotun saatavan osalta esitetty kuittausvaatimus on konkurssituomiossa hyväksytty, on tilanne tietysti vielä perustellummin äsken kerrotun kaltainen eikä kuittaukseen käytetyltä osalta tule äänestäminen kysymykseen. Konkurssituomiohan muutenkin on menettelyn myöhemmissä vaiheissa velkojainkokouksessa tapahtuvan äänestyksen perustana. Mutta jos taas kuittausvaatimus on tullut tuomiossa hylätyksi ja siihen on tyydytty, niin saadaan tietysti siitä lähtien äänestää koko valvotun saamisen osalta. Mikäli kuitenkin konkurssituomioistuimen hylkäävään ratkaisuun on haettu muutosta, niin lienee tilanne arvosteltava samaksi kuin ennen konkurssituomiota. Asianomainen konkurssivelkoja näet tällöin vaatii kuittausta, ja hänen vaatimuksensa kohtalo on edelleenkin avoinna. Ja avoinna on puheena oleva vaatimus silloinkin, kun sen kohteena olevan saatavan osalta on tapahtunut riitauttaminen ja konkurssituomiossa on osoitettu pantavaksi vireille erillinen vahvistusoikeudenkäynti.

Kuittausvaatimus voidaan edellä esitetyn mukaisesti tehdä myös konkurssipesän taholta. Tämän vaatimuksen vaikutus kyseisen konkurssivelkojan asemaan taas lienee arvosteltava KS 69 §:n 1 momenttiin 31. 1. 1935 tehdyn tärkeän lisäyksen valossa. Tämän mukaanhan ei ole

---

[111] Ks. po. jonkin verran oudolta tuntuvan säännöksen johdosta *Grotenfelt* s. 162 s.

[112] Näin Ruotsissa NJA 1891 s. 274. Ratkaisu perustui kylläkin äänestykseen 4—3. *Lawski* (s. 268) on selostanut tapauksen, mutta ei ole sitä kommentoinut.

lupa ottaa äänestyksissä huomioon ilmeisesti perusteetonta saamista.[113] Jos nyt pesän puolesta tehty kuittausvaatimus on ollut ilmeisesti perusteltu ja sen on objektiivisesti arvostellen katsottava tulevan hyväksytyksi, niin saanee po. kuittausvaatimus välittömästi aikaan asianomaisen velkojan puhevallan vähentymisen kuittauksen käsittämältä osalta. Mutta muuten ei kuittausvaatimus voi vaikuttaa heikentävästi velkojan asemaan.

Konkurssissa on edellä esitetyn mukaisesti mahdollista esittää myöskin ns. eventuaalinen kuittausvaatimus. Tällaista vaatimusta ei voitane, jos se on tehty konkurssivelkojan taholta, ilman muuta asettaa samaan asemaan kuin ehdotonta kuittausvaatimusta. Ne perusteet, joihin edellä on nojauduttu, eivät näet ole tähän tilanteeseen sellaisenaan sovellettavissa. Niinpä rajoittuneekin konkurssivelkojan puhevalta tässä tapauksessa edellä kerrotuin tavoin ainoastaan silloin, kun konkurssipesän puolelta on ryhdytty perimään eventuaalisessa kuittausvaatimuksessa mainittua vastasaamista.

Perästäpäin saattaa ilmetä, että konkurssivelkoja on saanut äänestää kuittaukseen käytetyllä osalla. Voi myös tapahtua päinvastoin eli niin, että äänestykseen ei ole oikeutta suotu, vaikka kuittausvaatimus onkin jo hylätty. Mikäli olosuhteet äänestyksen hetkellä ovat tehneet äänestyksen osalta omaksutun kannan oikeutetuksi, niin ei tehtyjä päätöksiä voitane saada enää puretuiksi, vaikka äänestyksen tulos olisikin vaakalaudalla.[114]

Velkojalla, joka on saatavansa valvonut, mutta ilmoittanut haluavansa käyttää sitä ainoastaan kuittaukseen, on sama mahdollisuus käyttää turvakeinoja kuin sellaisella velkojalla, joka ei ole saatavaansa lainkaan valvonut ja on halunnut kuittausta. Niinpä hän saa hakea muutosta konkurssituomioon siltä osalta, kuin se koskee hänen kuittausvaatimustaan. Tässä suhteessa viittaan vain aikaisempaan esitykseen.

VIII. Konkurssipesän hallintoelimillä on mahdollisuus tietyillä toimenpiteillään saada aikaan, että velkojan kuittausvaatimus jää tehottomaksi. Tällaisena toimenahan tulee kysymykseen

---

[113] Ks. HE 1934:102 s. 7 s. ja *Palmgren,* JFT s. 22. — Säännöksellä pyritään erityisesti estämään se, etteivät velkakumppanit ja takausmiehet eivätkä myöskään kääre- ja panttivelkakirjojen velkojat äänestäisi samalla määrällä velkojainkokouksessa.

Vrt. Ruotsin SvKL 179 § ja sen johdosta *Lawski* s. 268 s.

[114] Ks. po. kysymyksen johdosta *Palmgren,* JFT 1947 s. 29 ss. ja *Nybergh,* JFT 1947 s. 218.

nimenomaan velkojalta olevan vastasaatavan luovuttaminen sivulliselle henkilölle. Mainituin tavoin käy kuittausvaatimukselle eritoten silloin, kun pesän saatava on perustunut juoksevaan velkakirjaan. Kuten edellä on jo ollut puhetta, ovat kuittausmahdollisuudet siirronsaajaa vastaan tällöin varsin rajoitettuja. Tavalliseen velkakirjaan perustuvan saamisoikeuden tai siihen rinnastettavan saatavan ollessa kyseessä tilanne kyllä VKL 28 §:n nojalla yleensä on toinen.[115]

Jos nyt konkurssivelkojan kuittausvaatimuksen toteutuminen on kerrotuin tavoin tehty tyhjäksi, tulee esille kysymys siitä, olisiko velkojalle jollakin tavoin suotava hyvitystä menetyksestään. Eräissä maissa konkurssilaki on nimenomaisin säännöksin järjestänyt puheena olevan tilanteen. Näin on laita mm. Norjassa ja Tanskassa. Näissä maissa voimassa olevien säännösten mukaan konkurssipesää on kielletty siirtämästä saamisia sellaisin seurauksin, että velkojan kuittausoikeus häviäisi. Tämä kielto on voimassa joka tapauksessa valvontapäivään asti ja senkin jälkeen, jos velkojan saatava on pesälle ilmoitettu. Jos pesänhoitajat rikkoisivat kyseistä kieltoa, on noissa maissa katsottu, että velkojalle syntyy oikeus vaatia pesältä korvausta menetyksestään.[116]

Suomen voimassa oleva konkurssilainsäädäntö ei ole puuttunut puheena olevaan ongelmaan. Tätä vaitioloa ei kuitenkaan liene tulkittava sillä tavoin, ettei pesänhoitajilla olisi mitään velvollisuuksia kunnioittaa kuittausvaatimuksien tehoisiksi saattamista.[117] Ainakin jos kuittausvaatimus on tullut pesän tietoon, on pesän hallintoelinten asiana pidättäytyä luovuttamasta pesän vastasaatavaa. Ja saman vaikutuksen saanee aikaan ilmoitus siitä, että kuittausvaatimus tullaan esittämään.[118] Ja jos pesäluettelosta käy selville, että kuittaustilanne näyt-

---

115 Ks. kyseisistä kuittaustapauksista edellä s. 40 ss.

116 Ks. NKL 119_3 § (L:ssa 6. 5. 1899) ja DKL 15_2 §. Ks. edellisen lainkohdan johdosta *Hagerup—Paulsen* s. 104 s. ja *Augdahl* s. 120 sekä jälkimmäisen johdosta *Ussing* s. 436. Tanskan lain po. kohdassa on käytetty sanontaa »Haandskriftskrav», minkä on tulkittu merkitsevän juoksevaa velkakirjaa (»omsaetningspapir»). Norjassa on myös lausuttu, että säännös saa merkitystä pääasiassa silloin, kun pesän saaminen on perustunut juoksevaan velkakirjaan.

Jos lähdetään siitä, ettei kuittausta konkurssissa olisi hyväksyttävä pesän saamisen perustuessa juoksevaan velkakirjaan, ei tekstissä puheena olevalla kysymyksellä olisi mainittavaa arvoa. Tähän tapaan *Illum*, jonka johdosta ks. s. 366.

117 Pesänhoitajilla on katsottava olevan eräänlainen diligentiavelvollisuus, ei vain koko pesän asioissa, vaan myös yksityistä konkurssivelkojaa kohtaan. Ks. sen johdosta esim. *Mentzel—Kuhn* § 6: 28.

118 Vrt. *Hagerup—Paulsen* s. 105.

tää olevan olemassa, niin joka tapauksessa on luovutustointen osalta jäätävä odottamaan vähintään valvonta-aikaan saakka. Kyseenalaista on, voidaanko pesänhallinnolta enempää vaatia. Eräänlainen bona fides tuntuisi kylläkin edellyttävän pitemmälle menevää kuittausmahdollisuuksien suojaamista. Kun vasta valvontapäivän jälkeen alkaa konkurssipesän säännönmukainen realisaatiovaihe, niin olisi kyllä puolettavissa kertakaikkinen kielto luovuttaa saatavia ennen paikalletulopäivää.[119] Eikä voitane edellyttää, että esim. sellaisen juoksevan velkakirjan velallinen, jolla on konkursissa valvontakelpoinen saaminen, olisi itse varuillaan ja perehtyisi ajoissa kuittauksen mahdollisuuksiin ottamalla selvää, onko po. juokseva velkakirja ehkä joutunut konkurssipesän varallisuusetuuksien joukkoon.[120]

Jos konkurssipesän taholta on rikottu äsken mainittua huolenpitovelvollisuutta vastaan, niin täytynee velkojalla olla oikeus hyvityksen saantiin konkurssipesästä. Ja kyseessähän on ollut sellainen konkurssipesän hallintoelinten toimenpide, josta pesän varallisuuden on vastattava.[121] Velkojan korvausvaade kohdistuu siis konkurssipesään ja kuuluu sellaisena ns. massavelkoihin.[122] Kun nämä suoritetaan konkurssipesästä ennen konkurssisaamisia, on po. velkojan asema tavallisesti turvattu.[123]

---

119 Valvontapäivänä alkavasta toimitsijamiesten hallinnosta ks. *Granfelt,* Konkursförvaltaren s. 92 ss. ja Konkurssioikeus s. 83 ss.

120 Jos konkurssipesän saaminen on erääntynyt, niin voitaneen katsoa, että konkurssipesän elinten asiana on ryhtyä tällaisen saatavan perimiseen eikä mennä sitä siirtämään. Ja edellähän on lähdetty siitä, että kuittaus konkurssissa voisi toteutua vain, jos pesän saatava on erääntynyt. Ks. s. 320 s.

121 Vrt. *Granfelt,* Konkursförvaltaren s. 210 s.

122 Näin *Ussing* s. 436 ja *Hagerup—Paulsen* s. 150. Vrt. myös *Jaeger* I § 59: 1 ja *Bartsch—Pollak* I § 46—47: 20.

Kysymyksessä on nähtävästi korvaus- eikä edunpalautusvaatimus. Täten ilmeisesti mm. *Ussing* s. 436. Vrt. *Hakulinen,* Velvoiteoikeus I s. 336.

123 Tosin saattaa käydä myös niin, etteivät konkurssipesän varat riitä edes massavelkojen suorittamiseen. Tämä lienee kuitenkin melko harvinaista.

14 §. KUITTAUS AKORDIMENETTELYN JA SELVITYSTILAN YHTEYDESSÄ

1. Kuittaus akordimenettelyssä

I. Akordin perusteella velallinen saa tietynmääräisen helpotuksen veloistaan, ja hänen velkojilleen tulee vastaavan suuruinen tappio.[1] Akordia esiintyy kahtena päätyyppinä, nimittäin vapaaehtoisena akordina ja pakkoakordina, joskin jälkimmäinen on meillä vain väliaikaisen lainsäädännön varassa.[2] Näitä molempia tyyppejä voidaan käyttää sekä velallisen ollessa konkurssitilassa että hänen olematta mainitussa tilassa eli ns. preventiivisenä akordina.[3] Kaikkien näiden tapausten osalta tulee esille kysymys siitä, onko kuittaukseen oikeutetun velkojan alistuttava akordista johtuviin taloudellisiin menetyksiin.

Jo ensi näkemältä tuntunee siltä, että koska kuittauksen toteutumismahdollisuuksille on suotu tehokasta suojaa konkurssimenettelyssä, niin

---

[1] Akordin käsitteestä ja tarkoituksesta ks. *Wrede,* Konkursrätt s. 137 ss.; *Bo Palmgren,* Konkursförutsättningarna s. 16 s.; LVK 1932: 3 s. 1 ss.; *Martin,* Om ackord i konkurs enligt svensk rätt s. 66 ss.; *Erwin Munch-Petersen,* Konkurssurrogater, passim, erikoisesti s. 23 ss. ja 139 ss.; *Hagerup—Paulsen* s. 405 ss.; *Pagenstecher,* Konkurs s. 211 ss.; *Bartsch—Pollak* II, Einleitung.

[2] Suomen väliaikainen akordilainsäädäntö on vuodelta 1932, nimittäin 12. 2. 1932 annettu L konkurssisäännön väliaikaisesta muuttamisesta ja 10. 5. 1932 annettu akordilaki. Näistä edellinen käsittelee pakkoakordia konkurssin yhteydessä ja jälkimmäinen pakkoakordia ulkopuolella konkurssin. Myöskin ulkomaisessa lainsäädännössä on yleisesti säännelty vastaavaan tapaan pakkoakordi konkurssin ulkopuolella erillisellä lailla ja sisällytetty konkurssissa tapahtuvaa pakkoakordia koskevat säännökset itse konkurssilakiin.

Väliaikaista akordilainsäädäntöämme laadittaessa edellytettiin, että konkurssi- ja akordilainsäädäntömme kokonaisuudistus olisi ollut jo lähellä. Ks. esim. LVK 1932: 3 s. 2 ja 1932: 5 s. 6. Tätä uudistusta on kuitenkin saatu odottaa, ja väliaikaisen akordilainsäädännön voimassaoloaikaa on jouduttu pitentämään vuosikymmenestä toiseen. Viimeksi tämä tapahtui 5. 12. 1957 annetulla lailla, jolla po. lakien voimassaoloaikaa jatkettiin v:n 1962 loppuun.

[3] Preventiivisen akordin nimitystä, jota on pidettävä varsin sattuvana, on käytetty tanskalaisessa oikeustieteessä (»praeventivakkord»). Ks. esim. *H. Munch-Petersen,* Festskrift för Otto Hj. Granfelt s. 15.

täytyisi samoin olla asian laita akordinkin yhteydessä. Onhan arkordi — eritoten pakkoakordi — eräänlainen konkurssin korvike, jossa on eräänä päämääränä saavuttaa velkojille oikotietä suunnilleen sama tulos, mihin konkurssissa olisi päädytty. Tästä johtuen akordimenettelyssä olisi pyrittävä soveltuvin kohdin toteuttamaan samansuuntaisia periaatteita kuin konkurssissakin. Tällainen tendenssi onkin akordin osalta useissa kohdissa havaittavissa.[4]

Nyt on otettava huomioon, että kuittauksen suoman edun turvaaminen on akordimenettelyssä asianomaiselle velkojalle vielä tähdellisempää kuin konkurssissa. Merkitseehän akordi — toisin kuin konkurssi — velkojille edellä esitetyn mukaisesti näiden saatavien tietyn osuuden anteeksi antamista.[5] Hyvällä syyllä onkin eri maissa yleensä asetuttu sille kannalle, että p a k k o a k o r d i ei koske kuittaukseen oikeutettua velkojaa saatavan kuittaukseen käytettävältä osalta. Hänet on siten asetettu pakkoakordimenettelyn ulkopuolelle samaan tapaan kuin etuoikeutetut velkojatkin, joita akordin mukanaan tuomat menetykset liioin eivät koske.[6]

Äsken mainituin tavoin on laita myöskin Suomen voimassa olevan oikeuden mukaan. K o n k u r s s i n u l k o p u o l e l l a tapahtuvan pakkoakordin kohdalta tämä käy suoraan ilmi akordilain 34 §:stä. Tämä

---

[4] Ks. esim. akordilain 14 §. Ja akordissa pidetään yllä toisaalta tasa-arvon periaatetta ja toisaalta annetaan tietyille saataville etuoikeutettu asema. Ks. *Rohde* s. 637; *Hagerup—Paulsen* s. 407 ss.; *Bartsch—Pollak* II, Einleitung.

[5] Tekstissä mainittu eroavuus käy ilmi jo laista. Ks. KS 85_1 § sekä L KS:n väliaikaisesta muuttamisesta 93 § ja akordilain 8 §.

Hakulisen mukaan (Velvoiteoikeus I s. 32) akordin jälkeen jäisi jäljelle vajanaisvelvoite (obligatio naturalis). Tällaisen kannan tekisi hänen mielestään välttämättömäksi takausmiehen täysimääräisen sidonnaisuuden jatkuvuus.

[6] Ks. preventiivisen pakkoakordin osalta Ruotsin akordilain (lag om ackordsförhandling utan konkurs 13. 5. 1921) 35 §, Tanskan akordilain (Lov om Tvangsakkord uden for Konkurs og om Udvidelse af Adgangen til Tvangsakkord under Konkurs 14. 4. 1905) 22 §, Norjan akordilain (Lov om Akkordsforhandling 6. 5. 1899) 30_2 §, Saksan akordilain (Vergleichsordnung 26. 2. 1935) 54 § ja Itävallan akordilain (Ausgleichsordnung 10. 12. 1914) 19—20 §. Vastaavia säännöksiä ei yleensä sisälly konkurssissa tapahtuvan pakkoakordin osalta konkurssilakeihin, vaan on edellytetty sovellettavan konkurssissa tapahtuvan kuittauksen normeja. Näin nimenomaan Ruotsin SvKL 168_2 §.

Kuittausedun suominen pakkoakordimenettelyssä on herättänyt myös arvostelua. Näin on ollut laita erikoisesti Tanskan oikeustieteessä. Ks. *Borgen*, JurT 1925 s. 143 ss.; *Illum* s. 230 s.; *Ussing* s. 440. Po. etua on pidetty muiden velkojien asemaan verrattuna kohtuuttomana ja velkojien tasa-arvon periaatetta liiaksi loukkaavana.

lainkohta näet säätää: Velkojalla, jolla on saaminen velalliselta silloin, kun päätös akordikäsittelyn aloittamisesta annetaan, on oikeus akordista huolimatta käyttää saamisensa hänen sanottuna aikana velalliselle olevan velkansa kuittaamiseen.[7] Tämä säännös rakentuu, kuten jo edellä on todettu, samoille periaatteille kuin kuittaus konkurssinkin yhteydessä.[8]

Konkurssimenettelyn puitteissa kysymykseen tuleva pakkoakordi on meillä taas järjestettynä konkurssisäännön väliaikaisesta muuttamisesta 12. 12. 1932 annetussa laissa. Tämän lain säännökset eivät sisällä kuittauksesta mitään erikoissäännöksiä. Kun näin on laita, niin on konkurssivaiheessa tapahtuvan pakkoakordin yhteydessä ilmeisesti sovellettava KS:n kuittaussäännöksiä, vaikkei siitä kosketellussa väliaikaisessa laissa olekaan mitään mainintaa.[9] Tämä väliaikaislakihan liittyy elimellisesti muuhun konkurssisääntöön samaten kuin akordimenettely konkurssin aikana liittyy yleensäkin muuhun konkurssimenettelyyn. Eikä olisi lainkaan järkevää, että kuittaus sallittaisiin konkurssin ulkopuolella tapahtuvassa pakkoakordissa, mutta olisi sitä vastoin kiellettyä konkurssiin liittyvässä pakkoakordimenettelyssä. Käyhän kuittaus konkurssissa yleensäkin päinsä, kuten aikaisemmasta esityksestä on ilmennyt. Konkurssissa toimitettavassa pakkoakordissa lienee sinä kriitillisenä ajankohtana, mikä määrää kuittauksen

---

[7] LVK lausui tämän säännöksen perusteluina, että akordin mukanaan tuomien huojennusten osalta on haluttu seurata konkurssisäännön periaatteita. Ks. sen johdosta LVK 1932: 5 s. 4.

[8] Vrt. edellä s. 332 ss.

[9] Kuten jo alav:ssa on mainittu, on Ruotsin SvKL:n konkurssin yhteydessä tapahtuvaa pakkoakordia koskevissa säännöksissä nimenomaan viitattu saman lain konkurssissa tapahtuvaa kuittausta koskeviin normeihin (ks. po. lain 168,2 §). Tätä viittaussäännöstä ei ole jostakin syystä otettu Suomen väliaikaiseen akordilainsäädäntöön, vaikka tämä juuri konkurssissa tapahtuvan pakkoakordin osalta suurin piirtein noudattelee Ruotsin lain linjoja. Tästä po. lakien eroavuudesta on tuskin kuitenkaan syytä tehdä sellaista johtopäätöstä, ettei meillä po. kuittauskysymyksessä oltaisi samalla kannalla kuin Ruotsissa. Arvattavasti on pidetty KS:n kuittaussäännösten soveltamista muutenkin selvänä. Vastaavaan tapaan on tilanne arvioitu esim. Tanskassa, jonka konkurssilain pakkoakordia sääntelevissä kohdissa ei liioin ole mitään nimenomaista mainintaa kuittauksesta. Ks. siitä *Illum* s. 230. Ja samoin on laita Saksankin konkurssijärjestyksen osalta. Ks. sen johdosta esim. *Jaeger* I § 53: 30 ja *Mentzel—Kuhn* § 183: 7. — Itävallan ÖKO 149 §, joka mainitsee pakkoakordin ulkopuolelle jäävät velkojatahot, on laadittu siksi väljään muotoon, että siihen on ilman muuta voitu lukea myös kuittaukseen oikeutettu velkoja. Ks. siitä *Bartsch—Pollak* I § 149: 7.

sallittavuuden, konkurssin alkamishetki.[10] Onhan kyseessä — kuten vastikään todettiin — elimellisesti konkurssimenettelyyn liittyvä järjestely. Ja lisäksi on otettava huomioon, että jos tässä tapauksessa asetettaisiin tuoksi tärkeäksi ajankohdaksi jokin myöhempi hetki, esim. akordimenettelyn alkamishetki, niin suosittaisiin vilpillisiä kuittausjärjestelyjä, joita juuri konkurssissa on pyritty estämään.[11]

Ulkomaisessa — eritoten saksalaisessa — oikeustieteessä on heränyt epäilyksiä siitä, tapahtuuko etuoikeutta vailla olevan velkojan saa-

---

[10] Näin lienee Ruotsin voimassa olevan oikeuden mukaan laita jo välittömästi lain säännösten perusteella. Vrt. edellisen alav:n alussa mainittua lainkohtaa ja *Lawski* s. 374. Ja Tanskassa, jossa tilanne lakitekstin kannalta vastaa Suomen voimassa olevaa lakia (ks. tästä ed. alav.), on oltu sitä mieltä, että kuittausoikeus pysyy samanlaajuisena konkurssin päättyessä pakkoakordiin. Ks. *Borgen*, JurT 1925 s. 143; *Ussing* s. 436; *Illum* s. 230. Tämä merkitsee sitä, että rajoituksetkin pysyvät ennallaan. Samoin Norjan oikeuden kannalta *Hagerup—Paulsen* s. 366, missä nimenomaan huomautetaan, että kuittausedellytysten on täytynyt olla olemassa akordiin päättyneessä konkurssissa.

Tilanne saattaa muodostua myös sellaiseksi, että velallinen joutuukin jo aloitetun preventiivistä pakkoakordia koskevan menettelyn kestäessä asetetuksi konkurssiin. Tästähän on akordilain 30 §:n 2 kohdan nojalla seurauksena, että akordimenettely raukeaa. Nyt tulee esille kysymys siitä, mikä on kriitillisenä ajankohtana tässä konkurssissa tapahtuvan kuittauksen edellytyksiä arvioitaessa. Pätevät syyt puhuvat sen puolesta, että tänä hetkenä olisi se päivä, jona akordimenettely on päätetty aloitettavaksi ja joka akordilain 34 §:n nojalla on määräävänä kuittauksen edellytyksiä arvosteltaessa. Näin onkin tilanne lain selvin säännöksin ratkaistu eräissä maissa. Ks. esim. SvKL $121,_4$ § ja Norjan NKL 119 §. Ja Saksan akordilaissa (»Vergleichsordnung») on tarkkoja säännöksiä myös preventiivisen pakkoakordin muuttumisesta konkurssiksi (»Anschlusskonkurs»). Näiden joukossa on mm. säännös siitä, että tällaisessa konkurssissa on Suomen KS $33,_2$ §:n säännöstä vastaavan kuittauskiellon osalta pidettävä konkurssin alkuhetken veroisena ajankohtana akordimenettelyn alkuhetkeä. Ks. Vergleichsordnung $107,_2$ § ja sen johdosta *Bley*, Vergleichsordnung § 55: 7 ja 107: 5.

Suomen akordilain 40 §:ssä on säädettynä ainoastaan, että kyseisessä tilanteessa lasketaan KS 46 §:ssä säädetyt määräajat siitä päivästä, jona päätös akordikäsittelyn aloittamisesta oli annettu. On erittäin kyseenalaista, onko mahdollista analogiatulkinnan avulla ulottaa tämän lainkohdan sovellutus kuittauksen alalle. On näet otettava huomioon, että mainittu 40 § vastaa Ruotsin SvKL 35 §:ää, mutta tämän lain kuittausta koskevaa vastaavaa tilannetta sääntelevää kohtaa, nimittäin $121,_4$ §:ää, ei Suomen akordilainsäädäntöön ole sisällytetty. Tämän puutteen selittänee se kiireellisyys, jolla tämä lainsäädäntö jouduttiin valmistelemaan. Järkevä tulkinta edellyttänee kuitenkin, että akordilain 34 §:ssä mainittu päivä on kriitillisenä ajankohtana myös silloin, kun kyseinen pakkoakordi vaihtuu konkurssiksi. Vrt. lisäksi myöhempänä olevaa esitystä selvitystilasta (erityisesti tekstissä alav:n 41 edellä).

[11] Vrt. kuitenkin *Mentzel—Kuhn* § 193: 1.

tavan kuittaus akordin yhteydessä koko hänen saatavansa määrällä vaiko vain sillä osalla po. saatavaa, mikä vastaa akordissa velallisen maksettavaksi vahvistettua osuutta.[12] Äsken mainittu kuittauksen akordivelkojalle tuottama erikoisen suuri hyöty tekee jälkimmäisen mielipiteen muodostumisen ymmärrettäväksi. Etuoikeutetut saatavathan ovat joka tapauksessa akordin ulkopuolella, joten niille olisi tietenkin kuittausoikeuskin taattava. Kuitenkaan ei tätä kantaa voida pitää ainakaan Suomen voimassa olevan oikeuden mukaisena. Kuittauksen etu on näet laissa velkojille taattu eikä ole tehty etuoikeutta nauttivien ja sitä vailla olevien velkojien välillä mitään eroa. Kysymyksessä on sitä paitsi melko uusi lainsäädäntö, jonka esitöistäkään ei ole löydettävissä tukea mainitunlaiselle rajoitukselle.[13]

Mutta jos konkurssivelkojan saaminen ylittää häneltä olevan vastasaamisen määrän, niin on velkojan alistuttava tuolta ylimenevältä osalta akordin hänelle tuottamiin menetyksiin. Tässä suhteessa hän on tietysti muiden velkojien kanssa samassa asemassa.[14]

Ratio legis vaatinee, että konkurssin ulkopuolella tapahtuva pakkoakordi vaikuttaisi kuittauksen toteutumiseen mahdollisuuksien mukaan samalla tavoin kuin konkurssikin. Ulkomaiset pakkoakordilait ovatkin yleensä tarkoituksellisesti pyrkineet tähän päämäärään.[15] Suomen akordilain kanta ei näytä aivan selvältä. On kuitenkin otettava huomioon, että po. lain kuittaussäännös on suoranainen käännös Ruotsin akrodilain 35 §:n 1 momentista, joka taas on saman sisältöinen kuin Ruotsin konkurssilain kuittauspykälän perussäännös. Niinpä lienee lähdettävä siitä, että myös Suomen oikeudessa preventiivinen pakkoakordi yleensä on kuittauksen kannalta arvioitava konkurssissa tapahtuvan kuittauksen sääntelyjä noudattaen. Niinpä kuittauksen esteenä ei ole se seikka, että akordivelkojan saaminen ei ollut maksettavaksi erääntynyt. Tässä suh-

---

[12] Näin mm. *Lang* s. 126 ss. ja eräät muut tutkijat, joista ks. *Jaeger* I § 53: 30.

[13] Pohjoismaissa onkin yleisesti hyväksytty kanta, jonka mukaan akordi ei vähennä etuoikeutta vaillakaan olevan velkojan oikeutta kuitata saatavansa täydellä määrällä. Ks. *Ekdahl* s. 195; *Illum* s. 229 s.; *Ussing* s. 440; *Hagerup—Paulsen* s. 366 ja 434. Myös Saksassa näyttää tämä kanta päässeen vallitsevaksi. Ks. esim. *Jaeger* I § 53: 30; *Mentzel—Kuhn* § 53: 7.

[14] Ks. esim. *Herling* s. 4; *Jaeger* I § 53: 30.

[15] Niinpä eräissä akordilaeissa on suorastaan viitattu maan konkurssilain vastaaviin kohtiin. Näin Norjan akordilain 30 § ja Saksan po. lain 54 §. Tanskan ja Itävallan akordilakien kuittaussäännökset taas on laadittu samansisältöisiksi kuin asianomaisten maiden konkurssilakien kuittaussäännökset.

teessa viitattakoon myös akordilain 19,2 §:ään, jonka mukaan erääntymätönkin saaminen otetaan huomioon akordikäsittelyssä. Ja po. lainkohdan valossa voidaan päätellä, että myös suspensiivisesti ehdollisia saamisia on kyseisessä akordissa arvosteltava samaan tapaan kuin konkurssissakin.

Akordilain kuittaussäännöstö ansaitsee eräässä suhteessa vielä erikoista huomiota. Tähän lakiin ei näet sisälly lainkaan KS 33,2 §:ää vastaavaa säännöstä siitä, että tietyt järjestelyt ennen akordimenettelyn alkuhetkeä eivät voisi akordissa tuottaa kuittausetua. Olisiko tätä eroavuutta pidettävä tarkoituksellisesti aikaansaatuna? Näin ei liene asian laita. Kun voimassa oleva väliaikainen akordilainsäädäntö v. 1932 laadittiin, ei KS 33 §:ään ollut vielä liitetty äsken mainittua toista momenttia. Tästä johtuen akordilain 34 §:äänkään ei vastaavaa säännöstä otettu, vaikka tämän lainkohdan esikuvina olleisiin ulkomaisten akordilakien säännöksiin, lähinnä Ruotsin akordilain 35 §:ään, jo tuona ajankohtana sisältyi meillä nyt voimassa olevaan KS 33,2 §:ään rinnastettavia kuittauskieltoja.[16] Lainvalmistelukunnan ehdotukseen väliaikaiseksi akordilaiksi sisältyikin Ruotsin esikuvan mukaan puheena oleva kuittauskielto, mutta se oli jätetty pois siitä hallituksen esityksestä eduskunnalle, mihin voimassa oleva akordilaki perustuu.[17] Kun sitten KS:n osittaisuudistuksen yhteydessä v. 1935 KS 33 §:ään liitettiin toinen momentti, olisi tietysti ollut asianmukaista lisätä niin ikään akordilain 34 §:ään samansisältöinen normi. Siten ei kuitenkaan tapahtunut. Mahdollista on, että tämän laiminlyönnin syynä on ollut puhdas huomaamattomuus. Ehkä on myös ajateltu, ettei ollut tarpeellista tehdä muutoksia väliaikaiseksi tarkoitettuun lakiin.[18] Asian laita on kuitenkin se, että akordissa on vähintään yhtä perusteltua kuin konkurssissa estää vilpillisin järjestelyin aikaansaatu kuittaus. Merkitseehän kuit-

[16] Samoin on laita myös muissa edellä alav. 6 mainituissa ulkomaisissa akordilaeissa.

[17] Ks. LVK 1932: 5 s. 13 ja HE 1932: 28 s. 13.

[18] Kuten edellä alav:ssa 2 on todettu, oltiin 1930-luvun alkupuoliskolla sitä mieltä, että konkurssioikeuden kokonaisuudistus olisi ollut pian näköpiirissä. — Maininnan ansainnee, että v:n 1932 väliaikainen akordilainsäädäntö perustui LVK:n laatimiin ehdotuksiin, mutta että KS:n v. 1935 toteutuneen osittaisuudistuksen välittömänä perustana ei LVK:n ehdotusta ollut. Ja puheena olevan väliaikaisen akordilainsäädännön ensimmäinen voimassaoloaika päättyi v:n 1934 lopussa. Tämän ajan jatkamisesta annettiin taas eduskunnalle esitys vasta sen jälkeen, kun esitykset KS:n eräiden kohtien muuttamisesta oli jo jätetty. Ks. HE 1934: 102 ja 120.

taus akordissa etuoikeutta vailla olevalle velkojalle vielä suurempaa hyötyä kuin konkurssissa.[19] Tätä lienee lainvalmistelukuntakin pitänyt silmällä ottaessaan ehdotukseensa po. kuittauskiellon siitä huolimatta, ettei vastaavaa säännöstä silloin vielä KS:ssä ollut. Eikä ole millään tavoin perusteltua katsoa vilpillisiä kuittausjärjestelyjä sormien lävitse ns. preventiivisen pakkoakordin yhteydessä ja samalla suhtautua niihin kielteisesti konkurssin yhteydessä tapahtuvassa pakkoakordissa. Puheena oleva puute väliaikaisessa akordilaissamme, jonka voimassaoloaika on pitentynyt vuosikymmenestä toiseen, olisi lainsäätäjän toimesta korjattava. Tulkinnan tietä näet lienee vaikeata tuota lainsäädännöllistä aukkoa täyttää sillä tavoin, että luotaisiin kysymyksessä oleva kuittauskielto.[20]

Jos kuittausilmoitus on jo ehditty esittää ennen pakkoakordimenettelyn vireille saattamista, pysyy tämä vaatimus kuitenkin tehoisana. Näin on laita, oli sitten kyseessä pakkoakordi konkurssin ulkopuolella tai konkurssimenettelyn yhteydessä.[21]

Eräillä tahoilla on asetettu sellainen rajoitus, että akordin tultua tuomioistuimessa vahvistetuksi ei enää kävisi päinsä käyttää kuittaukseen muuta kuin akordissa määrättyyn osuuteen pienennettyä saamista.[22] Tätä mielipidettä tuskin voidaan hyväksyä.[23] Mikäli näet kuittauksen edellytykset ovat olleet olemassa akordissa, niin tämä etu säilynee akordin vahvistamisen jälkeenkin. Eri asia on, että jos velkoja on esim. joutunut itse velkaan akordivelalliselle vasta edellä mainitun kriitillisen ajankohdan jälkeen, niin silloin hän voi käyttää kuittaukseen pelkästään akordissa määrättyä osuutta saatavastaan.[24]

---

[19] *Ussing* (s. 440) on perustellusti huomauttanut, että erikoisesti konkurssin ulkopuolella tapahtuvassa pakkoakordimenettelyssä on tarpeen huolellisesti varoa vilpillisten kuittausjärjestelyjen onnistumista. Tähän on syytä mm. sen takia, ettei po. akordimenettelyssä ole mahdollista turvautua mihinkään takaisinsaantikanteisiin. Vrt. myös *Erwin Munch-Petersen,* Konkurssurrogater s. 79 ss. ja *Bley,* Vergleichsordnung § 54: 1—2 ja 11—14.

[20] Tosin kuittauskieltoinstituutti on melkoiselta osalta vailla lainsäädännöllistä tukea, jonka johdosta viittaan 5:nnessä §:ssä olevaan esitykseen. Mutta kun kyseessä on tuoreelta ajalta oleva aukko ja lisäksi sellainen tilanne, missä meillä käytäntö aikaisemmin oli toista mieltä, niin tuntuu analogiatulkinta uskalletulta.

[21] Ks. *Bley,* Vergleichsordnung § 54: 3.

[22] Ks. *Bartsch—Pollak* I § 149: 7 konkurssissa tapahtuvan akordimenettelyn osalta. Vrt. myös *Bley,* Vergleichsordnung § 54: 15.

[23] Näin *Mentzel—Kuhn* § 193: 7 konkurssissa tapahtuvan pakkoakordin osalta.

[24] Ks. *Mentzel—Kuhn* § 193: 7. — Tekstissä mainittu kuittausmahdollisuus lie-

Akordin yhteydessä näyttelee tärkeätä osaa äänioikeuden käyttö akordia koskevia kysymyksiä ratkaistaessa. Kuittaus merkitsee, kuten jo on todettu, sitä, että asianomainen velkoja jää akordin vaikutusten ulkopuolelle. Tässä suhteessa hänen asemansa on jopa edullisempi kuin etuoikeutettujen saatavien velkojien. Eihän viimeksi mainituilla ole varmuutta siitä, milloin velkoja todella kykenee velkansa maksamaan. Etuoikeutettujen saatavien velkojilla taas ei ole pakkoakordiasioissa äänioikeutta, mikäli he haluavat etuoikeusasemassaan pysyä. Näin on laita nimenomaisen säännöksen perusteella myöskin Suomen oikeuden mukaan.[25] Tämän valossa tuntuisi asianmukaiselta, ettei kuittaukseen oikeutetulla velkojalla saisi olla akordikysymyksissä äänivaltaa kuittaukseen käytettävän saatavan määrän osalta. Siten onkin nimenomaan lausuttu eräissä ulkomaisissa akrodilaeissa.[26] Suomen pakkoakordilainsäädäntö vaikenee kuitenkin tässä kysymyksessä.[27] Mutta nähtävästi lienee meilläkin mahdollista noudattaa samaa järkevää tulkintaa, joskin on myönnettävä, että lain sanamuodolle tehdään tällöin tiettyä väkivaltaa. Vastakkainen järjestely olisi kuitenkin suuressa määrin epätarkoituksenmukainen ja velallisen kannalta ehkäpä kohtuutonkin.[28] Tässä suhteessa voitaneen viitata lisäksi KS 73,1 §:ssä ilmaistuun sääntöön siitä, ettei sellaisen kysymyksen tullessa esille, joka selvästi koskee vain yhden tai muutamain velkojain oikeutta, toi-

---

nee tietyin tavoin samanveroinen kuin vanhentuneen ja vuosihaasteessa valvomatta jääneen saamisen kuittausmahdollisuus. Vrt. *Rekola* II s. 435 ja edellä alav:ssa 5 olevaa mainintaa *Hakulisen* eräästä mielipiteestä.

25 Ks. L KS:n väliaikaisesta muuttamisesta 93a § 4 mom. ja akordilain 19,3 §.

26 Näin nimenomaan Norjan akordilain 18 § ja Tanskan akordilain 10 §. Ja Itävallan akordilain 39,1 § on siinä määrin väljäsisältöinen, että sen on tulkittu estävän äänioikeuden käytön kuittauksen osalta. Ks. *Bartsch—Pollak* II § 20: 10.

27 Ehdotuksessaan väliaikaiseksi akordilainsäädännöksi LVK lausui, että äänioikeus akordiasioissa yleensä olisi myönnettävä ainoastaan niille, joiden oikeuteen akordi koskee tai voi koskea. Ks. LVK 1932: 3 s. 5. Eikä liene aivan mahdotonta, että akordilain 19,3 §:n sanat »velkojalla, jolla saamisestaan on pantti- tai muu etuoikeus» tarkoittavat myöskin kuittaukseen oikeutettua velkojaa. Onhan kuittauksen mukanaan tuomaa edullista asemaa konkurssissa verrattu sekä panttiettä etuoikeuden suomaan hyötyyn.

28 Näin on Ruotsin pakkoakordilainsäädäntöä tulkinnut *Ekdahl* (s. 195), vaikka Ruotsin po. laeissa on vastaava aukko kuin Suomessakin. Ekdahl huomauttaa, että lain sanamuoto ei hänen tulkintaansa tosin tue, mutta että hänen kantansa oikeellisuus siitä huolimatta »knappast kan bliva föremål för tvekan». Ja Suomen laissa oleva aukkohan on ilmeisesti seuraus siitä, että Ruotsin laissa oli samanlainen puute.

nen velkoja ottako osaa siitä tehtävään päätökseen. Tämä säännös soveltunee konkurssissa tapahtuvaan pakkoakordiin.[29] Tuskin on syytä soveltaa erilaista normia preventiivisessäkään pakkoakordissa.

II. Edellä on pidetty silmällä pakkoakordia. Vapaaehtoisesta akordista sisältyy lakiin vähän säännöksiä. Mutta tietysti voidaan tällainen sopimus edelleenkin toiselta puolen velallisen ja toiselta puolen hänen velkojiensa kesken solmia. Tätä vapaamuotoista akordityyppiä käyttämällä saavutetaankin tiettyjä etuja. Sillä tavoin näet vältytään niistä muotomääräyksistä ja mutkallisuuksista, joiden kanssa pakkoakordiin turvauduttaessa joudutaan tekemisiin.[30] Myöskään vapaaehtoisen akordin yhteydessä ei voida kuittausetua syrjäyttää, paitsi jos asianomainen velkoja siihen suostuu. Kyseessähän on varallisuusoikeudellinen sopimus, johon on sovellettava yleisiä sopimusoikeudellisia normeja.[31] Toiselta puolen on jokaisella kilpailevalla velkojalla oikeus pitää hyväksymisensä ehtona kiinni pakollisen kuittauksen yleisistä rajoituksista. Ja mikäli on kyseessä konkurssimenettelyyn liittyvä vapaaehtoinen akordi, niin velkojilla lienee vastaavasti mahdollisuus edellyttää konkurssissa sovellettavia kuittauksen rajoituksia noudatettaviksi.[32] Tosin preventiivisen akordin ollessa kyseessä velallinen ei ole

---

[29] Mainittakoon, että Ruotsissa *Martin* sovelsi Ruotsin aikaisemman konkurssilain 60 §:ää, joka vastasi Suomen KS:n tekstissä mainittua säännöstä, vapaaehtoisessa akordissa tapahtuviin äänestyksiin. Ks. Martin, Om ackord i konkurs s. 92 s.

[30] Niinpä Ruotsissa on jouduttu pakkoakordin tultua omaksutuksi toteamaan, että vapaaehtoinen akordi tekstissä mainituista syistä on ollut käytännössä monin verroin yleisempää kuin pakkoakordi. Ks. *Thorén* s. 248; *Hassler,* Konkursrätt s. 97. Ja tiettävästi on asian laita Suomessa ollut sama. Pakkoakordisäännöstö vaikuttaakin enemmän olemassaololollaan kuin sillä, että sitä käytännössä sovellettaisiin. Tietoisuus pakkoakordin mahdollisuudesta näet saa velkojat suhtautumaan myötämielisesti velallisen vapaaehtoisen akordin solmimista tarkoittaviin tarjouksiin.

[31] Konkurssin yhteydessä aikaansaatu vapaaehtoinen akordi on verrattavissa oikeudenkäynnin kestäessä solmittuun sovintoon. Konkurssin ulkopuolella taas on kyseessä tietyntyyppinen varallisuusoikeudellinen järjestely.

[32] Kun vapaaehtoinen akordi ratkaistaan konkurssin yhteydessä, niin on kyseessä sellainen velkojainkokouksen päätös, joka edellyttää kaikkien konkurssivelkojain yksimielistä päätöstä.

Erwin Munch-Petersen on kosketellut laajasti kysymystä siitä, olisiko akordijärjestelyissä yleensäkin pyrittävä soveltuvin kohdin noudattamaan konkurssioikeudellisia periaatteita. Ks. teosta Konkurssurrogater s. 253 ss.

Kuittaus konkurssissa tapahtuneen vapaaehtoisen akordin yhteydessä oli kyseessä KKO:n ratkaisussa 1936 II 95. Kuittaus toteutettiin tässä tapauksessa kon-

menettänyt disponoimisvaltaansa, joten hänen suorittamansa oikeustoimet — kuittaus niihin mukaan luettuna — ovat päteviä.[33] Mutta kun kuittauksen toteuttaminen saattaa aivan oleellisesti vaikuttaa sen osuuden suuruuteen, jonka akordisopimus velkojille suo, niin näiden onkin syytä pitää varansa.

Konkurssin ulkopuolella solmittua vapaaehtoista akordia voidaan kylläkin perästäpäin moitekantein moittia asianomaisessa yleisessä alioikeudessa samaan tapaan kuin sopimuksia yleensäkin nojautumalla sopimusoikeuden tuntemiin pätemättömyysperusteisiin. Tällä tavoinhan voitaneen saada akordisopimus pätemättömäksi esim silloin, kun velallinen on vilpillisesti salannut joltakin velkojistaan olevan vastasaamisensa ja sitten kuitannut saatavat keskenään.[34] Mutta kuittauksen moittimiseen sinänsä kilpailevien velkojien toimivalta ei ulotu. Ja jos sopimukseen mentäessä saatavat ja vastasaatavat oli asianmukaisesti ilmoitettu, ei akordisopimusta tehtäessä huomioon otettua kuittausta saada pätemättömäksi, vaikka jokin pakollisen kuittauksen edellytyksistä olisi syrjäytetty.

Jos taas velallisen ollessa konkurssitilassa on saatu aikaan vapaaehtoinen akordi, niin lienee kyseenalaista, johtaako velallisen harjoittama kerrotunlainen menettely KS 93c §:n 4 momentin (L:ssa 12. 2. 1932) nojalla akordiedun menettämiseen. Ratio legis tuntuisi sitä edellyttävän, mutta mainittu säännös on nähtävästi tarkoitettu ulottumaan ainoastaan pakkoakordin alalle.[35] KS:n alkuperäisen 93,2 §:n nojalla johti konkurssivelallisen syyllistyminen petolliseen menettelyyn vapaaehtoisen akordin yhteydessä ilman muuta siihen, että hän menetti akordin avulla saavuttamansa helpotuksen.[36] Lainsäätäjä ei liene halunnut

---

kurssivelkojan saamisen täyden määrän osalta, mutta konkurssioikeudellisen kuittauksen erityiset ominaisuudet eivät tulleet jutussa esille. Tapaus oli sikäli omalaatuinen, että siinä oli akordisopimus vahvistettu ja samalla osoitettu riitautetun saamisen valvonut velkoja erillisessä oikeudenkäynnissä näyttämään toteen saamisensa. Tässä riitauttamisprosessissa esitettiin konkurssipesän taholta eventuaalinen kuittausvaatimus.

33 Ks. *Thorén* s. 274; *Erwin Munch-Petersen,* mt. s. 84 s.

34 Tekstissä mainitussa tapauksessa voitaneen soveltaa OikTL 30 §:n säännöksiä petollisesta viettelystä. Ks. po. lainkohdan johdosta *Wrede,* Oikeustoimilaki s. 115 ss. ja *Ussing,* Aftaler s. 139 ss. sekä erityisesti vapaaehtoisen akordin osalta *Thorén* s. 275.

35 Kosketeltua KS 93c §:n säännöstä on näet perusteltu sillä, että on oikeustajuntaa loukkaavaa pakottaa velkojien vähemmistöä myöntämään akordietua sellaiselle velalliselle, joka on todettu siihen arvottomaksi. Ks. LVK 1932: 3 s. 5.

36 Ks. po. lainkohdan johdosta *Grotenfelt* s. 184.

saada aikaan sellaista muutosta, että vapaaehtoisen akordin kohdalla suhtauduttaisiin petollista velallista kohtaan sen lempeämmin kuin aikaisemminkaan. Samaan lopputulokseen päästäneen kyllä sillä, että moititaan akordisopimusta yleisten siviilioikeudellisten pätemättömyysperusteiden nojalla.[37]

2. *Kuittaus selvitystilan (likvidaation) yhteydessä*

Selvitys- eli suoritustilalla (likvidaatiolla) on tiettyjä kosketuskohtia konkurssiin ja akordiin.[38] Pyritäänhän myös selvitystilaan kuuluvin järjestelyin antamaan kullekin omansa ketään suosimatta. Jo tämän näkökohdan valossa tuntuu olevan puollettavissa, että konkurssissa ja akordissa noudatettavat kuittauksen rajoitukset saisivat jotakin sijaa myös likvidaatiotilanteissa. Täten on laita erityisesti niiden selvitystilojen osalta, joiden tarkoituksena on saada selville, onko tietty oikeussubjekti kelvollinen jatkamaan toimintaansa vai onko se asetettava konkurssiin. Kun selvitystilaan joutuminen tällöin tuo luotettavasti julki, että konkurssiin julistamisen mahdollisuus on tullut ajankohtaiseksi, näyttäisi olevan asianmukaista, ettei ainakaan po. tyyppisen selvitystilan kestäessä mielin määrin päästäisi käyttämään kuittausta eikä liioin järjestämään edellytyksiä kuittauksen toteutumiselle.[39]

Suomen positiivinen oikeus onkin eräissä kohdissa, nimittäin 17. 3. 1933 annetuissa pankkilaeissa, ottanut juuri mainitut näkökohdat huomioon. Niinpä on PankkiL:n 28,1 §:ssä säädetty: Suoritusmenettelyn alkamisen jälkeen ei pankin velallisella ole oikeutta kuittaukseen käyttää saamista, jonka velallinen on hankkinut sen jälkeen, kun valtioneuvosto on määrännyt pankin toiminnan keskeytettäväksi tai peruuttanut pankin toimiluvan taikka määrännyt pankin suljettavaksi. Samanlainen säännös sisältyy lakiin kiinnitysluottopankeista (sen 28,1 §:ään). Hypoteekkiyhdistyksen ja asuntohypoteekkiyhdistyksen toiminnan keskeyttämisestä sekä niiden suoritustilasta ja konkurssista annetun lain 8 §:ssä on taas lausuttu, että suoritustilan alkamisen jälkeen kyseisen

---

[37] Ks. *Hagerup—Paulsen* s. 311.

[38] Suomen kielessä on käytetty sekä suoritus- että selvitystilan termejä (molemmat ruotsiksi likvidation). Jälkimmäistä sanontaa, johon lainsäätäjä on turvautunut v. 1954 annetussa osuuskuntalaissa, on nähtävästi pidettävä onnistuneempana.

[39] Erityisesti *Illum* (s. 231 ss.) on tähdentänyt sitä, että likvidaatiossa olisi pidettävä yllä kuittauksen konkurssioikeudellisia rajoituksia.

yhdistyksen velallisella ei ole oikeutta käyttää kuittaukseen sellaista saamista, minkä velallinen on hankkinut sen jälkeen, kun yhdistys joutui suoritustilaan.[40]

Helposti voidaan havaita, että selostetut eräiden luottolaitoksien suoritustilaa koskevat säännökset perustuvat samoihin näkökohtiin kuin se normi, joka estää käyttämästä konkurssissa kuittaukseen konkurssivelkojan konkurssin alkamisen jälkeen hankkimaa saamista. Nuo säännökset estävät eritoten järjestämästä kuittaustilannetta suoritustilan kestäessä siirtämällä pankilta olevia saamisia — esim. pankkitalletuksia — pankin velallisille. Jos suoritustila päättyy ilman pankin joutumista konkurssiin ja pankin päästessä siis jatkamaan liiketoimiaan, kumoutuvat samalla kuittaukselle voimassa olevat rajoituksetkin. Jos taas suoritustila johtaa konkurssiin asettamiseen, niin tulevat konkurssioikeuden kuittaussäännökset sovellettaviksi. Ratio legis edellyttänee samalla, ettei sellainen saaminen, mitä ei konkurssia edeltäneen suoritustilan aikana ollut lupa kuittaukseen käyttää, myöskään konkurssissa kelpaa po. tarkoitukseen.[41] Voimassa olevaan SäästöpL:iin, joka on annettu vajaat kaksi vuotta aikaisemmin kuin juuri kosketellut v. 1933 vahvistetut lait, sisältyy myös säännöksiä säästöpankin toiminnan keskeyttämisestä ja suoritustilasta.[42] Näiden joukossa ei kuitenkaan ole normia, joka edellä selostettujen pankkilakien säännösten tavoin rajoittaisi kuittauksen käyttöä. Eikä liioin uuteen v. 1954 annettuun osuuskuntalakiin ole otettu vastaavia kohtia, vaikka tämäkin laki muissa suhteissa on melko yksityiskohtaisesti säännellyt osuuskunnan selvitystilaa ja nimenomaan myös selvitystilaa, joka pyrkii torjumaan konkurssin.[43] Ilmeistä on, että tarve asettaa esteitä kuittauksen

---

40 Kuten selostuksesta käy ilmi, poikkeavat pankkilain ja kiinnitysluottopankeista annetun lain kyseiset säännökset siitä, mitä tekstissä viimeisenä mainitussa laissa on säädetty. Siinä hallituksen esityksessä (HE 1932: 80), johon mainitut samalla kertaa säädetyt lait perustuvat, oli kylläkin ehdotettu jokaiseen noista laeista otettavaksi sen sisältöinen säännös, mikä sittemmin viimeksi kosketeltuun lakiin otettiinkin. Syynä siihen, että kahden ensiksi mainitun lain kuittaussäännökset eduskuntakäsittelyssä muuttuivat, näyttää olleen se seikka, että näihin lakeihin lakivaliokunnan mielipiteen mukaisesti lisättiin eräitä säännöksiä pankin toiminnan keskeyttämisestä ja sulkemisesta.

41 Mikäli suoritustila johtaa konkurssiin asettamiseen, tulevat joka tapauksessa sovellettavaksi KS 33,2 §:n sääntelemät kuittauksen rajoitukset, joista ks. edellä s. 348 ss.

42 Ks. po. säännösten johdosta lähemmin *Nyman,* Sparbankslagen s. 183 ss.

43 Ks. kyseisten säännösten johdosta *Hakulinen—Rapola,* Osuuskuntalaki s. 288 ss. ja *Olsson,* Lagen om andelslag s. 152 ss.

tielle on olemassa yhtäläisenä säästöpankin ja osuuskunnan (eritoten osuuskassan) kuin esim. PankkiL:n alaisen rahalaitoksenkin suoritustilan yhteydessä.[44] Näin on laita etenkin, mikäli on kyseessä taloudellisten tappioiden aikaansaama suoritustila. Nimenomaisen säännöksen puuttuessa lienee kuitenkin vaikeata mennä soveltamaan v. 1933 pankkilainsäädännön kuittaukselle säätämiä rajoituksia esim. säästöpankkeihin ja osuuskassoihin, joskin on todettava, että kielteinen suhtautuminen noihin rajoituksiin tekee mahdolliseksi ryhtyä kilpailevien velkojien tasa-arvoa loukkaaviin järjestelyihin.[45] Asiassa kaivattaisiin mielestäni lainsäätäjän toimenpiteitä.

Tiettyjä esteitä lienee kuitenkin joka tapauksessa asetettava suoritustilan kestäessä toteutettavan kuittauksen tielle. Vaikkei ulkopuolisten henkilöiden kuittaukseen tähtäävien toimenpiteiden tehoa kyettäisikään — v:n 1933 pankkilainsäädännön koskemia tapauksia lukuun ottamatta — tekemään tehottomiksi, niin rajoittanee suoritustila sinänsä po. tilassa olevan oikeussubjektin mahdollisuuksia suosia tiettyjä velkojia järjestämällä näiden hyväksi kuittaustilaisuuksia.[46]

---

[44] V:n 1933 pankkilainsäädännön suoritustilaa koskevat säännökset lienevät jääneet käytännöllistä merkitystä vaille. Ne harvalukuiset rahalaitokset, joiden toimintaa po. lainsäädäntö järjestää, eivät näet po. lain ollessa voimassa ole tiettävästi suoritustilaan joutuneet.

Syynä siihen, että juuri pankkilainsäädännön suoritustilasäännöksiin on otettu kuittausta rajoittavia säännöksiä, lienee ollut se seikka, että po. lainsäädännön laatimisen aikoihin vallinneen taloudellisen lamakauden kestäessä konkurssien suuresta lukumäärästä johtuen jouduttiin kiinnittämään huomiota niihin epäkohtiin, joita konkurssissa saattaa laajan kuittausoikeuden seurauksena esiintyä. Osuuskuntalain säätämisen vuosina taas konkurssit olivat meillä jokseenkin harvinaisia.

[45] Mainittakoon, että *Illum* (s. 234 ss.) on Tanskan oikeuden osalta esittänyt vastaavan mielipiteen. Vrt. myös *Ussing* s. 439 s. — Tanskassa on voimassa kuittausrajoituksia mm. osakeyhtiöiden ja pankkien selvitystilan kohdalla.

Norjan oikeuden johdosta ks. *Braekhus,* Konkursrettslige emner s. 10 ja 33.

[46] Ks. edellisen johdosta *Illum* s. 232.

ÜBER DIE AUFRECHNUNG DER FORDERUNGSRECHTE

Zusammenfassung

I Teil

VORFRAGEN

§ 1. EINLEITUNG

Das Institut der Aufrechnung (Kompensation) ist noch immer eine lebenskräftige und wichtige Einrichtung des Rechts. Die Aufrechnung kann nach finnischem Recht sowohl durch Vereinbarungen als auch durch eine einseitige Willenserklärung des dieses wünschenden Gläubigers erzielt werden. Das Interesse der einschlägigen Sachbearbeiter hat sich auf das letztgenannte, oder also auf die zwangsmässige Aufrechnung konzentriert. Es kann auch von einer offensiven und defensiven Aufrechnung gesprochen werden. Von diesen beiden erfolgt die erstere aus eigener Initiative, die letztere bedeutet hingegen eine Reaktion auf die Eintreibungsmassnahme der Gegenpartei. Diese letztere Aufrechnungsform ist die gewöhnlicher Geübte. Sie kommt z.B. besonders bei einer Gerichtsverhandlung infrage. So gelangt man in der Aufrechnungslehre auch dazu, zahlreiche prozessrechtliche Probleme zu behandeln.

Im Folgenden wird als Gegenforderung die Forderung bezeichnet, die eine Person, die eine zwangsmässige Aufrechnung von der Gegenpartei sich erwünscht, gegen diese hat. Die Forderung der letztgenannten Person von Seiten desjenigen, der eine Aufrechnung wünscht, nennt man wiederum die Hauptforderung.

2 §. HISTORISCHER ÜBERBLICK

Im ursprünglichen Rechtsleben trifft man keine Aufrechnung. Man kann wohl annehmen, dass die vereinbarte Aufrechnung vor der zwangsmässigen in Gebrauch gekommen ist. Ähnlich verhält sich die Sache auch im finnischen Recht, aus dem man Normen über die prozessuale Aufrechnung erst vom 17. Jhdt. an ersehen kann. Aus der Zeit vorher sind nur vereinzelte Normen feststellbar. Das Gesetz aus dem Jahr 1734 beinhaltet keine generell geregelten Normen über die materiellen Vorbedingungen der Aufrechnung. Auch sind später solche Normen nicht erlassen worden. Auch von der prozessualen Seite her ist die Aufrechnung in Finnland immer noch von einigen wenigen gegebenen Gesetzesstellen anhängig. Somit gründet sich die Einrichtung der Aufrechnung in Finnland zu ihrem grössten Teil auf das Gewohnheitsrecht und die Rechtswissenschaft.

§ 3. ZWECK DES INSTITUTS DER AUFRECHNUNG UND EINIGE DAMIT ZUSAMMENHÄNGENDE FRAGEN

Durch die Aufrechnung erzielt man manche Vorteile. Besonders hat man die Aufmerksamkeit darauf gelenkt, dass die Aufrechnung die Eintreibungsmassnahmen von Forderungen an den betroffenen Personen unnötig macht. Die Meinungsrichtung, die in dieser Erscheinung den Kern der Aufrechnung gesehen hat, nennt man die Bequemlichkeitstheorie. Neben dieser Theorie hat sich eine Sicherheitstheorie gebildet. Nach dieser Theorie hat man vor allem die Aufmerksamkeit darauf zu lenken, dass die Aufrechnung die Gefahr ausschliesst, die betreffenden Forderungen nicht eintreiben zu können. Da die Bezahlung von Schulden heute viel elastischer als früher ist, versteht man, dass die Sicherheitstheorie besonders im gegenwärtigen Jhdt. eine bedeutende Unterstützung bekommen hat. Trotzdem spricht man der Bequemlichkeitstheorie noch immer einen gewissen Wert zu. Ausserdem enthält die Aufrechnungslehre einige Normen, die mittels keiner der beiden Theorien zu erklären sind. Eine solche zu erwähnende Norm ist z.B. die Duldung der Aufrechnung, nachdem die Forderung der Gegenpartei zessiert worden ist. Diese Norm dürfte sich wohl hauptsächlich auf die Sicherung des Vertrauens gründen.

Die Aufrechnung verwirklicht gleichzeitig sowohl die Bezahlung als auch die Eintreibung. Mathematisch betrachtet sind beide als gleichwertig einzuschätzen. So ist es einseitig, die Aufrechnung entweder mit der Bezahlung oder mit der Eintreibung gleichzustellen, wie man das in der Wissenschaft oft macht.

II. Teil

DIE MATERIELLRECHTLICHE NORMIERUNG DER AUFRECHNUNG

§ 4. DIE MATERIELLEN VORAUSSETZUNGEN DER AUFRECHNUNG

Die am meisten charakteristische von den materiellen Voraussetzungen der Aufrechnung ist die Gegensätzlichkeit der Forderungen. Dieses bedeutet vorerst das, dass die Gegenforderung eine Forderung gegen den Gläubiger der Hauptforderung sein muss. Ausserdem muss die Hauptforderung dem Schuldner der Gegenforderung gehören. Bezüglich dieser Normen ist zu bemerken, dass der Staat, sowie auch andere juristische Personen im Sinne der Aufrechnung als ein Rechtssubjekt zu betrachten sind.

Von den oben erwähnten Normen gibt es Ausnahmen. So kommt nach dem finnischen Schuldscheingesetz eine Aufrechnung unter gewissen Voraussetzungen infrage durch eine Forderung gegen den Indossanten des Schuldscheines. § 28 des erwähnten Gesetzes schreibt vor, dass der Schuldner eines gewöhnlichen Schuldscheines eine gegen den Indossanten vorhandene Forderung für die Aufrechnung anwenden darf. Dieses Recht zur Aufrechnung besteht jedoch nicht, wenn der Schuldner seine Gegenforderung erst dann angeschafft hat, nachdem er schon von der Indossierung benachrichtigt worden war, oder hinreichend Grund zur Voraussetzung hatte, dass diese erfolgt sei. Auch gibt es kein Aufrechnungsrecht, wenn die Gegenforderung erst nach dem erwähnten Zeitpunkt, und später als der Schuldschein fällig wurde. Diese Norm lässt sich gut auf den Grundsatz anwenden, der von der Indossierung eines gewöhnlichen Schuldscheines gilt, wonach die Abtretung dem neuen Gläubiger kein besseres Recht dem Schuldner gegen-

über bringt, als schon der Indossant hatte. Wie aus dem Inhalt der Gesetzstelle hervorgeht, muss das zu Erwartende der Aufrechnung begründet sein, damit die Aufrechnung trotz der Indossierung in Frage komme. Eine Aufrechnungsmöglichkeit haben auch die Forderungen gegen die früheren Indossanten. Wenn sich Haupt- und Gegenforderung auf das gleiche Rechtsverhältnis gründen, ist letztere aufrechnungsgültig, wenn sie auch nach der Zeit der Kenntnisnahme entstanden ist. Die in Frage stehende Norm kann auch analog in solchen Forderungsrechten angewandt werden, die sich nicht auf einen Schuldschein gründen.

Ist der abgetretene Schuldschein ein begebbarer Schuldschein (Inhaberschuldschein oder Orderschuldverschreibung) gewesen, kommt die betreffende Aufrechnung mit den Forderungen des Empfängers im allgemeinen nicht in Frage. Nach § 18 des erwähnten Schuldscheingesetzes ist die Aufrechnung jedoch dann erlaubt, wenn die Eintreibung der Gegenforderung wegen Verweigerung der Aufrechnung gefährdet würde, und der neue Gläubiger augenscheinlich davon Bescheid wusste, als er den Schuldschein annahm. Dieser Norm entspricht ungefähr das, was nach dem finnischen Wechselgesetz in entsprechender Situation gültig ist. Begründet sich die Gegenforderung jedoch auf jenes Rechtsverhältnis, auf dem die Ausstellung des Schuldscheines beruht, sind jene Normen anzuwenden, die den Schutz gegen die Einwendungen für den Indossatar des begebbaren Schuldscheines regeln. Dieses bedeutet, dass, wenn der Indossatar in der Zeit der Abtretung von der Möglichkeit einer Aufrechnung gewusst hat oder es hätte wissen müssen, man die Aufrechnung des Schuldners billigen muss.

Ist die Aufrechnung mit der Forderung gegen den Indossanten erreicht, darf der Indossatar, der unter der Aufrechnung gelitten hat, von dem Indossant einer Vergütung verlangen. Daneben steht ihm ein Bereicherungsanspruch zur Verfügung, der den Schuldner der für die Aufrechnung angewandten Gegenforderung betrifft.

Die obenerwähnten Normen sind auch für die Fälle anwendbar, in denen ein Schuldschein als Pfand abgegeben worden ist. Und da die Pfändung einer beweglichen Sache sich nach finnischem Recht auf das Pfandrecht gründet, verhält sich die Sache dann ebenso. Auch in den sogenannten Subrogationsfällen sind die erwähnten Prinzipe des § 28 anwendbar. Wenn der begebbare Schuldschein das Objekt einer Subrogation geworden ist, kommt der oben erwähnte § 18 nicht in Frage.

Der Bürge darf auf die Gegenforderung greifen, die der Hauptschuldner an den Gläubiger hat. Im finnischen Gesetz gibt es zwar keine aus-

drücklich festgelegte Vorschrift darüber, doch ist sowohl in der Praxis als auch in der Wissenschaft dieser Standpunkt in der letzten Zeit gutgeheissen worden. Entsprechend dürfte dann wohl angenommen werden, dass der Eigentümer eines Pfandes, der persönlich die Forderung nicht zu verantworten hat, dieses zur Aufrechnung sowohl seiner Schulden eigenen als auch der Schulden des Schuldners an den Gläubiger verwenden kann. Es kommt jedoch auf den Charakter der Sache her, dass die Aufrechnungsmöglichkeit sowohl des Bürgen als auch des Pfandeigentümers auf das Gebiet der defensiven Aufrechnung eingeschränkt ist.

Die als Inhalt der gegensätzlichen Forderungen dienenden Leistungen sollen qualitativ gleichwertig und ebenso gut sein, damit die Gegenforderung zur Leistung der Hauptforderung gültig sei. Die Aufrechnung kommt hauptsächlich in Frage unter den Gattungsschulden. In den nordischen Ländern hat man jedoch die Frage behandelt, ob nicht auch die Speziesschulden als Forderungen anwendbar seien, die man bei der Aufrechnung gebrauchen könne. Wenn die Gegenforderung eine Speziesschuld und die Hauptforderung eine Gattungsschuld ist, so kommt unter den obenerwähnten Bedingungen die Aufrechnung wohl in Frage. Wenn von den Forderungen eine von den beiden oder beide Wahlschulden sind, kann die Gleichwertigkeit infolge Gebrauchs des Wahlrechts entstehen.

Man hat verschiedene Meinungen geäussert, wie die Aufrechnung vorgenommen werden kann, wenn die gegensätzlichen Forderungen verschiedene Zahlungsorte haben. Sind die Forderungen Geldforderungen, kann man in jedemfalle der Ansicht sein, dass die eine Aufrechnung anstrebende Partei ihre eigene Forderung an den Zahlungsort verlegt, den die Hauptforderung hat. Insofern die Zahlungsorte in einem und demselben Lande sind, hat er dazu ja das Recht. Im Bezug auf Sachforderungen müsste der Zahlungsort eine Bedeutung besitzen. So müsste man wohl die Aufrechnung ablehnen, wenn der Zahlungsort für die der Aufrechnung widersprechenden Partei für den betreffenden Gläubiger wichtig ist. Wenn wiederum die gegensätzliche Geldforderung in verschiedener Valuta bestimmt ist, so ist eine Aufrechnung wohl nur dann zu billigen, wenn die die Aufrechnung fordernde Seite, ihr in dem Schuldscheingesetz festgelegtes Wahlrecht anwendend, die Forderungen in die gleiche Valuta umsetzen kann.

Die Gegenforderung, die für die Aufrechnung angewendet wird, soll ausserdem eintreibungsfähig sein. Sie muss vorerst fällig sein. Bezüg-

lich der Hauptforderung ist wiederum zu sagen, dass deren Schuldner die Möglichkeit haben muss, sie auch gegen den Willen des betreffenden Gläubigers zu bezahlen.

Naturalobligationen gelten nicht als Gegenforderung; so auch nicht eine ausschliesslich sittliche Pflicht. Dagegen gelten diese Forderungen wohl als Hauptforderungen. Das in Finnland gültige Recht hält sich zur Aufrechnungsgültigkeit einer verjährten Forderung auffallend wohlwollend. Es ist nämlich ausdrücklich vorgeschrieben, dass eine verjährte Forderung zur Gegenforderung gültig ist, wenn nur diese vor dem Zeitpunkt des Eintritts der Verjährung angeschafft worden ist, und der Gläubiger der Gegenforderung vor dem Zeitpunkt der Verjährung dem Gläubiger der verjährten Forderung gegenüber in Schulden geraten ist. Es ist zu bemerken, dass es nicht notwendig ist, dass die Forderungen vor der Verjährung fällig geworden sind. In dem 1957 fertiggestellten Vorschlag zum neuen Verjährungsgesetz hat man vorgeschlagen, das infrage kommende Aufrechnungsrecht bedeutend einzuschränken. Die in der Jahresproklama unangemeldete Aufrechnungsgültigkeit der Forderung wird mit der Aufrechnungsgültigkeit der verjährten Forderung identifiziert. Auch hiervon hat man eine Einschränkung vorgeschlagen.

Eine einen Aufschub bedingende Forderung besitzt die Gültigkeit für eine Aufrechnung nicht, ehe die Bedingung erfüllt worden ist. Die auflösend bedingte Forderung wird in der Aufrechnung mit der bedingungslosen Forderung gleichgesetzt.

§ 5. DIE MATERIELLEN BEGRENZUNGEN DER AUFRECHNUNG

Der Schuldner einer gewissen Forderung kann sich verpflichten, auf sein Aufrechnungsrecht dieser Forderung gegenüber zu verzichten. Eine solche Begrenzung der Aufrechnung kann auch konkludent entstehen. Daneben gibt es Aufrechnungsverbote zugunsten gewisser Forderungen, welche sich direkt auf die Gesetzordnung gründen. In Bezug auf diese ist das in Finland geltende Recht auffallend mangelhaft. Es dürfte wohl nicht dem finnischen Recht entsprechend gehalten werden, dass gegen einen Anspruch auf eine Forderung, die sich auf ein gesetzwidriges Verhalten gründet, eine Aufrechnung in keinem Falle angewandt werden könnte. Es gibt wohl Fälle, in denen es sich so verhält, doch kann

man diese nicht als zur Regel gehörend betrachten. Dagegen muss wohl angesehen werden, dass eine Forderung, die unpfändbar ist, auch nicht als Hauptforderung für eine Aufrechnung gültig sein könne. Innerhalb der Aufrechnung erhebt sich ja auch die Frage um die zwangsmässige Eintreibung der Hauptforderung. Das Bedürfnis nach einem Schutz gegen die Aufrechnung wird mit dem Bedürfnis nach einem Schutz gegen die Zwangsvollstreckung gleichgestellt.

Auch die Berücksichtigung der sozialen Standpunkte hat auf dem Gebiete der Aufrechnungsinstitution Raum gewonnen. So muss darauf geachtet werden, dass die Unterhaltsansprüche gegenüber der Aufrechnung geschützt sind. Und vor dem Gehalt eines in einem vertraglichen Arbeitsverhältnisse stehenden Menschen kann laut besonderer Anordnung von dem Arbeitsgeber zur Bezahlung von Gegenforderungen, die aus dem Arbeitsverhältnis herrühren, pro Ausgleichzahlung und Bezahlung des Gehalts vom letzteren höchstens ein Sechstel einbehalten werden.

In den nordischen Ländern hat man auch über das Recht der Banken gesprochen, die Mittel zur Aufrechnung von Forderungen, welche die Bank den betreffenden Einlegern gegenüber besitzt, auf ein Depositenkonto zu legen. Man ist in Finnland der Anschauung, dass es in Bezug auf diese Forderung keine Hindernisse gibt. Auch ist man der Meinung, dass die Forderungen öffentlichrechtlicher Körperschaften in Bezug auf die Aufrechnung sich in einer günstigeren Lage befinden als alle anderen Forderungen. Unter ordnungsgemässen Voraussetzungen ist also die Aufrechnung gegen sie erlaubt. Die Rechtspraxis ist in Finnland noch schwankend.

In dem Gesetz, die Aktiengesellschaften betreffend, sind einzelne Einschränkungen für die Aufrechnung vorgeschrieben; zunächst zum Schutz der betreffenden juristischen Person. Von jenen Einschränkungen soll jener Erwähnung getan werden, die besagt, dass ein Aktionär der Gesellschaft seine Aktienbezahlung mit einer Forderung nicht aufrechnen darf, die er an die Aktiengesellschaft hat.

Wenn der von dem Aufrechnungsverbot geschützte Gläubiger selbst mit einer Forderung, die durch ein Aufrechnungsverbot geschützt ist, aufrechnen will, so ist dieses zulässig. Es kann aber nicht zulässig sein, wenn das betreffende Aufrechnungsverbot zum Schutze einiger anderer Personen angeordnet ist, wie es sich bei den eben erwähnten gesellschaftsrechtlichen Verboten verhält.

§ 6. FRAGEN, DIE MIT DER MATERIELLEN VERWIRKLICHUNG DER AUFRECHNUNG ZUSAMMENHÄNGEN

Die Aufrechnung geschieht nach dem finnischen Recht nicht ipso iure, sondern verlangt eine besondere Rechtshandlung, die sogenannte Aufrechnungserklärung von Seiten desjenigen, der die wünscht. Diese Aufrechnungserklärung ist ein formfreies, empfangsbedürftiges Gestaltungsgeschäft. Seine rechtlichen Einflüsse fangen erst von dem Zeitpunkt an, zu dem die Aufrechnungserklärung angekommen ist. Die Aufrechnungserklärung kann nur dann angerufen werden, wenn die Abberufung ausgehändigt ist und der Empfänger darüber Bescheid erhalten hat oder wenigstens gleichzeitig. Im allgemeinen ist es nicht erlaubt, an dieses Geschäft Vorbedingungen zu knüpfen. Zur Ausführung dieses Geschäftes ist diejenige Person legitimiert, die seitens der betreffenden Gegenforderung ein Verfügungsrecht besitzt. Der rechtsmässige Empfänger wiederum dürfte wohl jene Person sein, der man die Hauptforderung ordnungsmässig hätte auszahlen können.

Das finnische Recht beinhaltet keine Vorschriften darüber, wie die Situation bestimmt wird, wo irgendeiner Seite mehrere Forderungen für die Aufrechnung zur Verfügung stehen. Für die im Zusammenhang mit der Meldung zur Aufrechnung durchgeführte Wahl dürfte wohl in betreffender Hinsicht Bedeutung gegeben werden, doch sollte für die Gegenseite in gewissen Fällen eine Möglichkeit zum Protest gegeben werden. Diesem entsprechend verhält sich die Sache, wenn z.B. eine verjährte Forderung sonst ausserhalb der Aufrechnung bliebe. Werden viele Gegenforderungen gestellt, hat die Seite, welche eine Aufrechnung wünscht, das Wahlrecht. Wurde im Zusammenhang mit der Aufrechnung keine Wahl ausgeführt, so könnte der Adressat in dieser Hinsicht seine Meldung wohl verbessern. Tut er das nicht, dürfte die Situation wohl zum Gunsten des die Aufrechnungserklärung Abfassenden entschieden werden.

Nach dem in Finnland und im allgemeinen auch in den übrigen nordischen Ländern eingenommenen Standpunkt hat die Aufrechnungserklärung keine rückwirkende Wirkung. Man rechnet damit, dass die Aufrechnungswirkungen vom Entstehungsaugenblick an vorhanden sind. In der finnischen Rechtspraxis hat man zwar ab und zu die Meinung vertreten, dass Aufrechnungswirkungen seit dem Augenblick anfingen, in dem man frühestens die Aufrechnung hätte ausführen können. Diese an sich unpraktische Entscheidung kann nicht gutgeheissen werden.

§ 7. VERTRAGSMÄSSIGE AUFRECHNUNG

Im modernen Rechtsleben finden wir die vertragsmässige Aufrechnung in vielen Formen. Man kann z.B. schon imvoraus übereinkommen, dass beim Eintreten eines bestimmten Ereignisses die Aufrechnung stattfinden soll. Die so in Frage kommende Vereinbarung kann auch konkludent sein. Bei der Regelung einer vertragsmässigen Aufrechnung sind im allgemeinen die Vorbedingungen für eine obligatorische Aufrechnung nicht im Wege.

III. Teil

DIE AUFRECHNUNG IM PROZESS

§ 8. PROZESSUALE VORAUSSETZUNGEN DER AUFRECHNUNG

Eine prozessuale Aufrechnung kann in zwei Hauptformen erscheinen, nämlich als Gegenklageantrag und als eine formfreie Aufrechnungserklärung. Erstere kann nicht in allen Fällen angewendet werden. Z.B. kann ein Bürge, wenn er für die Aufrechnung die Gegenforderung des Hauptschuldners anwenden will, einen Gegenklageantrag nicht ergreifen. In Finnland hat man sich mit Nachgiebigkeit zu den eventuell vorgeführten Aufrechnungserklärungen verhalten. Auch zu der in Form eines Widerklageantrages aufgeführten Aufrechnungserklärung kann man eine etwaige Bedingung hinzufügen.

Eine auf einer undeutlichen Gegenforderung ruhende Aufrechnungserklärung kann den Prozess bedeutend verzögern. Man kann jedoch nicht zur Bedingung stellen, dass die Aufrechnungserklärung auf einer deutlichen Forderung beruhen müsste. Verhielte man sich so, verschlechterte sich die Lage des Verklagten und er könnte vielleicht die Aufrechnung nicht mehr durchführen. Wendet man seitens der in der Klage erwähnten Forderung die Zeit für eine Beweisführung an, scheint es nützlich, dem Verklagten Möglichkeit zu geben, seine Gegenforderung zu beweisen. Es ist aber darauf zu achten, dass der Kläger unter der mit Absicht auf eine Verzögerung vorgetragene Aufrechnungserklärung nicht zu leiden hat. Seitens des Urkundeprozessverfahrens ist in Finnland verordnet, dass eine Gerichtsentscheidung in einer klaren Forderung aufgrund einer undeutlichen Gegenforderung nicht verzögert werden darf. Wenn auch diese Vorschrift als solche

nicht zu einem allgemeinen Gerichtsverfahren passt, haben die Standpunkte, auf die sie aufgebaut ist, ihren Platz im prozessrechtlichen Vorgehen.

Ist hinwiederum die Forderung des Klägers unklar, während die Gegenforderung klar ist, kann eine Aufrechnung nicht durchgeführt werden und es muss ein Beweisverfahren in Bezug auf die in der Klage erwähnten Forderung angeordnet werden. In Finnland hat man sich den Ansichten der sogenannten Klagabweisungstheorie nicht angeschlossen.

Nach finnischem Recht besteht die Möglichkeit eine Aufrechnungserklärung bis in die höchsten Rechtsinstanzen zur Behandlung zu bringen, so diese dort ohne Bedenken durchbehandelt werden kann. Die Instanzenordnung ist also zugunsten der Aufrechnungserklärung vorgezogen worden. Hingegen ist imbezug auf die sachlichen Zuständigkeitsnormen diese Vorgangsweise nicht möglich. So kann man eine Aufrechnungserklärung, die sich auf eine solche Gegenforderung gründet und im Bezug auf die Klage zu dem Untersuchungsbericht eines Sondergerichtes gehört, nicht vor ein allgemeines Gericht bringen. Ist die Gegenforderung ungestritten, oder liegt darüber eine rechtskräftige Entscheidung vor, verhält sich die Angelegenheit anders.

Ein Schiedsvertrag, welcher in Bezug auf eine Gegenforderung abgeschlossen worden ist, verhindert die Untersuchung einer Aufrechnungserklärung, wenn der Kläger aufgrund des Schiedsvertrags Einspruch erhebt, ehe er sich entschliesst, die Aufrechnungseinrede zu beantworten. Eine Aufrechnungserklärung kann ebenfalls nicht im Zusammenhang mit dem Schiedsverfahren behandelt werden, wenn die auf dem Schiedsverfahren dargestellte Forderung die Aufrechnungserklärung nicht betrifft.

§ 9. DIE PROZESSUALE VERWIRKLICHUNG DER AUFRECHNUNG

Die Frage nach dem juristischen Charakter der im Prozess angeführten Aufrechnungserklärung ist die, ob der vorgebrachte Anspruch in irgendeiner Weise von der Aufrechnungserklärung abweicht, die ausserhalb des Prozesses gemacht worden ist. Im bejahenden Falle ist die Aufrechnungserklärung als eine reine Prozesshandlung oder als eine mit einer materiellen Rechtshandlung verbundenen Prozesshandlung anzusehen. Mit diesem Problem verknüpft, stellt sich die Frage, ob

das Urteil, welches die Aufrechnungserklärung als rechtmässig gutgeheissen hat, deklarativ oder konstitutiv ist.

Es gibt mehrere Standpunkte, die den prozessualen Charakter der Aufrechnungserklärung zu verteidigen scheinen. In Frage steht zuerst eine auf das Gericht bezogene Handlung. Ausserdem weist man auf die zahlreichen Berufungsmöglichkeiten bei Aufrechnungserklärungen hin. Andererseits beweisen diese Standpunkte noch nicht, für eine Aufrechnungserklärung einen prozessualen Charakter unbedingt vorauszusetzen. Der finnische Gesetzgeber hat sich bisher weder in dieser noch in der anderen Richtung festgelegt. Auch die Entscheidungen der Gerichte bieten in dieser Frage keine Unterstützung. Es scheint so, dass die in einer Gerichtsverhandlung durchgeführte Aufrechnungshandlung ihren materiellen Charakter behält, obgleich sie in gewissen Hinsichten sich den Sonderheiten anzupassen hat, welche die prozessuale Umgebung zustandegebracht hat. Diese Entscheidung führt dahin, dass ein Urteil, welches eine Aufrechnungserklärung gutgeheissen hat, ein negatives Feststellungsurteil ist. Es soll auch erwähnt werden, dass der Prozessbevollmächtigte ohne eine besondere Vollmacht eine Aufrechnungserklärung vorbringen, sowie auch seine Meinung zu der von der Gegenseite vorgebrachten Aufrechnungserklärung aussprechen darf.

§ 10. DIE RECHTSKRAFT DER INFOLGE DER ÜBER DIE AUFRECHNUNGSERKLÄRUNG GEGEBENEN ENTSCHEIDUNG

Ist die Aufrechnungserklärung in Form eines Gegenklageantrags dargestellt worden, schafft die Beurteilung der Rechtskraft der Entscheidung keine Schwierigkeiten. Das Urteil hat nämlich in diesem Falle die gleiche Rechtskraft als Urteile im Allgemeinen. Was die Aufrechnungserklärung betrifft, kann festgestellt werden, dass, nachdem sie gutgeheissen ist, sich von Seiten der Aufrechnung ein Prozesshindernis bildet. Ist die Aufrechnungserklärung zurückgewiesen worden, tritt die Frage in Vorschein, welche Bedeutung die ablehnende Entscheidung inbezug auf die Existenz der Gegenforderung in späteren Prozessen bekommt. Ist wiederum die Forderungserklärung gutgeheissen worden, tritt das entsprechende Problem auf, wenn die Gegenforderung grösser als die in der Klage erhobene Forderung gewesen ist.

Im finnischen Recht ist das in Frage stehende Problem der Rechtskraft unentschieden. Es kann aber nicht geleugnet werden, dass viele

Standpunkte die Einstellung vertreten, nach der die betreffende Entscheidung die gleiche Rechtskraft erhalte, wie Urteile im allgemeinen. Eine solche Entscheidung wäre gradlinig. Und die Möglichkeit des Zustandekommens einer Aufrechnung beinhaltet für den Beklagten einen erheblichen Vorteil, für den er allerdings als Ausgleich wieder die Risiken auf sich nehmen müsste, die in einer erweiterten Rechtskraft drinnen liegen. Aber die betreffende Entscheidung ist in dem Urteil nur als Begründung zu berücksichtigen. Sie ist infolge der Voraussetzung des Gestaltungsrechts und wenn der Angeklagte nicht ein Urteil über das Vorhandensein und die Gültigkeit seiner Forderung angestrebt hat, nur eine erklärende Stellungnahme. Man kann sagen, dass eine Präsumtion im finnischen Recht heutzutage überhaupt gegen eine Erweiterung der Rechtskraftwirkung spricht. So muss man davon ausgehen, dass die Entscheidung, welche die Aufrechnungserklärung abgewiesen hat, die Frage nach der Existenz der Gegenforderung nicht rechtskräftig entschieden hat. Die Rechtskraft einer Entscheidung wiederum, die eine Aufrechnungserklärung gutgeheissen hat, begrenzt sich pro summa concurrente.

§ 11. EINIGE SONDERSITUATIONEN AUF DEM GEBIETE DER PROZESSUALEN AUFRECHNUNG

Die Rechtshängigkeit, die sich auf eine gewisse Forderung bezieht, dürfte wohl nicht hindern, die gleiche Forderung in einem anderen Prozess als Aufrechnung zu gebrauchen. Andererseits entsteht nicht nur infolge eine Aufrechnungserklärung eine Rechtshängigkeitswirkung. Dagegen dürfte wohl angenommen werden, dass aufgrund einer bestimmten Forderung in den in Rechtshängigkeit bestehenden Gerichtssachen Aufrechnungserklärungen nicht vorgebracht werden können.

Die in der Verhandlung vorgelegte Aufrechnungserklärung kann die Interessen anderer Personen so berühren, dass ein Anlass zu einer Nebenintervention als vorhanden angesehen werden muss. Der Unbeteiligte, auf Grund dessen die Forderung nach einer Aufrechnungserklärung gestellt worden ist, muss ein Recht zu einer Nebenintervention haben. Der Nutzen der durch die Billigung einer Aufrechnungserklärung erzielt wurde, gilt aber nicht als Grundlage zu einer Nebenintervention. Die Person, welche in einer Forderungssache als Nebenintervenient auftritt, kann Einwand gegen die Aufhebung der in der Klage erwähnten Forderung als Folge der Aufrechnung erheben. Dage-

gen kann er aber keine Aufrechnungserklärung auf Grund der Forderung des Verklagten vorbringen.

Nachdem die Rechtsnachfolge während des Prozesses festgestellt worden ist, behalten die früher erwähnten Aufrechnungserklärungen ihre Wirksamkeit. Die Frage, ob der Nachfolger für die Aufrechnung eine Aufrechnungserklärung des Rechtsvorgängers verwenden darf, wird aufgrund des materiellen Rechtes festgelegt und bestimmt. Der Einspruch gegen Versäumnisurteil kann auch auf eine Aufrechnungserklärung begründet werden.

Der Kläger kann in seiner Klage auch um die Differenz zwischen den Forderungen — das sogenannte Aktivsaldo — ansuchen. Unklar ist die Frage, ob er auch um die gerichtliche Feststellung des sogenannten Passivsaldos ansuchen kann. Anscheinend ist dieses zumindest in den Fällen möglich, wo die Gegenseite auf irgendeine Weise ein eigenes Aktivsaldo eingetrieben hat. Die Aufrechnung kann weiterhin auch noch im Zusammenhange mit einer Zwangsvollstreckung erreicht werden. Die Vorbedingung hierzu ist jedoch das Vorhandensein eines rechtskräftigen Urteils für die Gegenforderung. Ist der, um eine Zwangsvollstreckung Ansuchende damit einverstanden, kann die Aufrechnung auch ein anderesmal erfolgen. Eine Aufrechnung wird nicht dadurch unmöglich gemacht, dass man sie schon während eines Gerichtsverfahrens hätte erreichen können.

IV Teil

DIE AUFRECHNUNG IM KONKURS

§ 12. DIE MATERIELLEN VORASSETZUNGEN ZU EINER IN EINEM KONKURS STATTFINDENDEN AUFRECHNUNG

Wird eine Aufrechnung auch in einem Konkurs zuerkannt, bedeutet dieses für den Konkursgläubiger einen bedeutenden Vorteil. Im finnischen Recht zeigt man sich den Aufrechnungsmöglichkeiten der Konkursgläubiger gegenüber deutlich wohlwollend. Es ist sogar möglich innerhalb eines Konkursverfahrens eine Aufrechnung in einigen Hinsichten unter erleichterten Vorbedingungen zustande zu bringen, als ausserhalb eines Konkurses. Andererseits sind in Bezug auf die Aufrechnung im Konkurs wieder solche Einschränkungen geltend, die man in anderen Zusammenhängen nicht kennt.

In der finnischen Konkursordnung ist besonders vorgeschrieben worden, dass die Forderung des Konkursgläubigers, obgleich sie nicht fällig geworden ist, zur Aufrechnung verwendet werden kann. Da hinsichtlich der Forderungen der Gegenseite eine entsprechende Norm nicht vorhanden ist, muss wohl davon ausgegangen werden, dass sie fällig geworden sein müssen.

Man kommt dazu, die Warenforderungen der Konkursgläubiger in Geldbeträge zu ändern. Durch diese Regelungen werden gewisse Lockerungen auf dem Gebiete der Aufrechnung verursacht. Ist die Gleichartigkeit der Forderungen schon vor dem Konkursbeginn dagewesen, kann die erwähnte Veränderung das Aufrechnungsrecht des Konkursgläubigers nicht aufheben.

Die aufschiebend bedingten Forderungen zu einer Aufrechnung im Konkurs sind, wenn nur die Bedingung vor dem Ablauf des Konkurs erfüllt wird, gültig. Auflösend bedingte Forderungen werden im Konkurs als mit den unbedingten Forderungen gleichgestellt behandelt.

Was sich als konkursrechtliche Verschärfung der Aufrechnung ergibt, ist in der Hauptsache das, dass die Forderungen schon bei Konkursbeginn gegensätzlich sein müssen. Diese Regel geht indirekt aus der finnischen Konkursordnung hervor. Anders könnte es auch nicht sein, denn die entgegengesetzte Regel würde zu unzähligen Möglichkeiten führen, die Aufrechnungsangelegenheiten während des Konkurs zum Schaden der konkurrierenden Gläubiger zu ordnen. Von aufschiebend bedingten Forderungen nimmt man an, dass sie zu Beginn des Konkurses schon vorhanden waren. Für die Praxis beinhaltet diese Regel besonders hinsichtlich der Regressansprüche einen ausserordentlichen Wert.

Um betrügerische Manipulationen während der Aufrechnungssituation zu verhindern, schreibt der im Jahr 1935 ergänzte § 33 der finnischen Konkursordnung vor: »Im Konkurs hat der Gläubiger kein Aufrechnungsrecht, der sich von einer anderen Person als der des Schuldners durch eine Handlung eine Forderung in solchen Verhältnissen beschafft hat, dass, wäre statt dieser Handlung vom Schuldner der Schuldbetrag ausbezahlt worden, man hätte verlangen können, durch Rückerstattung der Bezahlung von der Forderung zurückzutreten. Die gleiche Vorschrift gilt auch für einen Gläubiger, der, nachdem er Gläubiger des Schludners geworden ist, aufgrund der Handlung, die er mit dem Schuldner durchgeführt hat, sich ihm gegenüber zur Zahlung verpflichtet hat, in solchen Verhältnissen, dass, wenn der Schuldner statt der besagten Handlung seinerzeit die Schuld bezahlt hätte, man von

dieser Bezahlung hätte verlangen können, dass sie rückerstattet werde. Diese Norm will vor allem die unaufrichtig stattgefundenen Auftretungsindossierungen verhindern.

Die vom Zivilrecht gekannten Aufrechnungsverbote sind auch im Konkursrecht gültig. Es sei ausserdem erwähnt, dass eine Aufrechnung gegen die Konkursanfechtung nicht erlaubt ist. Einschränkungen der Aufrechnung sind auch zum Schaden des bevorzugten Gläubigers vorhanden. Es ist zugelassen, Konkursanteile nach den regelrechten Aufrechnungsvorbedingungen aufzurechnen. Die Forderungen und Schulden der Konkursmasse können ebenso durch sich selbst als gegenseitig nach den regelrechten Voraussetzungen der Aufrechnung aufgerechnet werden. Dagegen ist eine gegenseitige Aufrechnung zwischen der Konkursforderung des Konkursgläubigers einerseits mit der Forderung der Konkursmasse andererseits zu machen nicht gestattet.

Besitzt der Konkursgläubiger mehrere aufrechnungsfähige Forderungen, so steht ihm das Wahlrecht zu, welche von ihnen er zur Aufrechnung verwenden will. Das gilt auch dann, wenn von Seiten der Konkursmasse viele aufrechnungsfähige Forderungen vorhanden sind.

Auch im Konkurs entspricht es nicht dem Recht nach einem Bereicherungsanspruch zu greifen, wenn der Konkursschuldner der Konkursmasse seine Schuld bezahlt hat, obwohl er Gelegenheit gehabt hätte, sie auch in der Aufrechnung zu gebrauchen.

§ 13. DIE PROZESSUALE BEHANDLUNG DER IN EINEM KONKURS STATTFINDENDEN AUFRECHNUNG

Eine Forderung die man in einem Konkurs nur als Aufrechnung verwenden will, braucht nicht angemeldet zu werden. Hat der Gläubiger seine Forderung angemeldet, aber dabei seinen Willen, die Forderung für die Aufrechnung zu verwenden, nicht angemeldet, kann auch noch in einer späteren Phase des Konkurs seine Aufrechnungserklärung machen. Ausserdem ist es statthaft, die Aufrechnungserklärung in jenen Prozessen vorzubringen, an denen die Konkursmasse beteiligt ist.

Ein Aufrechnungsverfahren kann auch streitig gemacht oder abgewiesen werden, um in einem gesonderten Prozess behandelt zu werden. Die Aufrechnungserklärung kann auch an die Konkursverwaltung gemacht werden. In diesem Falle erfolgt die Entscheidung im Zusammenhang mit dem Vorschlag zur Verteilung.

Die infolge der Aufrechnungserklärung gegebenen Entscheidungen können von Seiten des betreffenden Konkursgläubigers, des konkurrierenden Konkursgläubigers und auch von Seiten des Konkursschuldners angefochten werden. Der Gläubiger, der seine Forderung nicht angemeldet hat, sondern nur meldet, diese für die Aufrechnung anwenden zu wollen, erhält nicht die Rechtsstellung eines Konkursgläubigers und kann darum auch nicht an den Gläubigerversammlungen teilnehmen. Will ein Gläubiger eine Aufrechnung haben und hat seine Forderung auch angemeldet, kann er sein Stimmrecht nur bezüglich jenes Teiles der Forderung erheben, der die Forderung der Konkursmasse überschreitet.

Ist die Aufrechnung im Konkurs deshalb unwirksam geworden, dass die Konkursmasse Massnahmen unternommen hat, um die Aufrechnung zu verhindern, — z.B. dass sie ihre eigene Forderung abgegeben hat — so hat der Gläubiger, der dadurch einen Schaden erlitten hat, einen Anspruch auf Ersatz aus den Mitteln der Konkursmasse.

§ 14. DIE AUFRECHNUNG IM ZUSAMMENHANG MIT EINEM VERGLEICHSVERFAHREN UND EINER LIQUIDATION

Die Aufrechnung im Zusammenhang mit einem ausserhalb des Konkurs erfolgenden Zwangsvergleichs ist unabhängig von dem Vergleich, also bis zu der vollen Höhe der betreffenden Forderungen möglich. Der Eröffnung eines Konkurs entspricht im Zusammenhang mit dem Vergleich der Beschluss über die Einleitung von Vergleichsverhandlungen. Steht der Zwangsvergleich im Zusammenhang mit einer Konkursverhandlung, werden die Aufrechnungsnormen der Konkursordnung angewandt. Im Zusammenhang mit einem freiwilligen Vergleich wird die Aufrechnung in derselben Weise wie aufgrund von Vereinbarungen erreicht. Der auf eine Aufrechnung ein Recht habende Gläubiger braucht in diesem Falle auf seinen Aufrechnungsvorzug nicht zu verzichten.

Im finnischen Recht sind die Vorschriften die Liquidation betreffend uneinheitlich und zusammenhanglos. In Sondergesetzen, einige Bankanstalten betreffend, gibt es über die Aufrechnung Vorschriften, welche an konkursrechtliche Aufrechnungsnormen erinnern.

ASIAHAKEMISTO

Adheesioperiaate 226—227
Adressaatti
— kuittausilmoituksen 145—146
— kuittausvaatimuksen oikeudenkäynnissä 240—241
Agere cum compensatione 175, 302—305
Akordi
— pakkoakordi 413—420
— vapaaehtoinen akordi 420—422
— yleistä 412—413
Alternatiiviset suoritukset 88
Anteeksianto 134, 169
Asialegitimaatio, ks. asiavaltuus
Asiamiessuhde 125—126
Asianosaisseuraanto 297—298
Asiavaltuus 173, 255, 298
Asiaväite 273
Asiayhteys 46, 57—60, 104, 193
Audiatur et altera pars 209
Avoin yhtiö ks. kauppayhtiö

Beweiserhebungstheorie 202 alav. 99
Bona fides ks. vilpillinen — vilpitön mieli

Cessio legis 69 alav. 120
Clearing 6—7, 168
Compensatio culpae 3
Compensatio iam facta 53—54, 142, 241—242, 387 alav. 30
Compensatio lucri cum damno 3

Datio in solutum ks. sijaissuoritus
Datio solvendi causa 361 alav. 166
Debita connexa ks. asiayhteys
Décompte- järjestelmä 121
Defensiivinen kuittaus 5, 75, 79, 95, 174
Deklaratiivinen vaikutus 236, 251
Deliktiperusteinen saatava 109—113

Edellytykset, kuittauksen
— akordimenettelyssä 412—422
— konkurssissa 312—379, 392—394
— materiaaliset 33—105
— prosessuaaliset 170—233
Edunpalautusvaade 63—64, 163—165, 378—379
Eduntasoitus 3

Effektiivilauseke 92
Ehdot, ehdollisuus, s.o. saamisen
— konkurssissa 327—332, 337—345
— yleensä 103
Elatusapuvaateet 118—120
Erikoisprosessit 225—229
Erikoistuomioistuimet 213—220
Erityisesine 87
Erityisvelvoite 86—87
Erääntyneisyys
— konkurssissa 319—323
— yleensä 94—97
Esiinhuuto konkurssissa 384—385
Esisopimus 167 alav. 7
Esittämislauseke 61
Esittämispaperi 61
Etuoikeutettu saatava 313, 368—369
Eventuaalinen kuittausvaatimus 174—175, 238, 409

Forum
— contractus 230 alav. 190
— delicti 233
— domicilii 230—231
— reconventionis 230—231
— rei sitae 233
— solutionis 230 alav. 190
Forumsäännökset 229—233

Germaaninen oikeus 16

Hallintoprosessi 218
Haltijavelkakirja ks. juokseva velkakirja
Hankintakauppa 343—345
Henkivakuutuskirja 168
Holhooja 253—255
Hovioikeus 211
Huoneenvuokrasuhde 108

Indeksilauseke 94, 158
Ipso iure -teoria 15—16, 139, 235 alav. 3

Jakamaton kuolinpesä 84, 370
Jakoehdotus konkurssissa 400—401
Jako-osuus konkurssissa 369—370
Julkisyhteisöjen saamiset 127—131
Juokseva velkakirja
— kuittaus sen luovutuksen jälkeen 41, 53—62, 366

Juridinen henkilö
— velallisena 81
— velkojana 38—39
Jutun palauttaminen 211
Jälkivalvonta konkurssissa 385 alav. 20

Kansainvälinen yksityisoikeus 6 alav. 20
Kanteen peruuttaminen 342—347
Kanteen tietä esitetty kuittausvaatimus
— takaisinsaantikanteet 298—302
— vastahaastekanne 198—302
— muut 302—305
Kauppa 343—345
Kauppayhtiö 81—84
Kauppayhtiön konkurssi 370
Kauppayhtiön yhtiömiehen konkurssi 370—371
Keskitysperiaate 189, 191
Klagabweisungstheorie 201—205
Komissiosuhde 84—85
Kommandiittiyhtiö 84, 370 alav. 202
Kompetenssinormit, prosessuaaliset, ks. toimivaltanormit
Kondiktio, ks. edunpalautusvaade
Konkurssi 312—411
Konkurssipesän hallintoelimet
— kuittauksen ratkaisijoina 396—401
— kuittauksen ehkäisijöinä 409—411
Konkurssipesän saamiset ja velat (ns. massasaamiset ja -velat) 365, 372—375
Konkurssivalvonta 380—384
Konkurssivelkojan vala 380—382, 391—392
Konneksiteetti ks. asiayhteys
Konstitutiivinen vaikutus 236
Kontradiktorinen periaate 209—210
Konttokuranttisuhde 7, 168
Korkein oikeus 188, 207—209
Korko 157—158, 322—323
Kuittausilmoitus
— ehtojen mahdollisuus 144
— muotoamistoimi 141
— oikeudenkäynnistä 247
— peruuttaminen 141
— yleistä 139—141
Kuittausinterventio 79—81
Kuittauskiellot
— konkurssissa 348—356, 362—368
— lakiperusteiset 109—134
— sopimusperusteiset 106—108
— yleistä 106, 136
Kuittausvaatimus
— konkurssissa 380—392, 396—401
— yleensä 170—173, 234—258
Kuittausväliintulo 79—81
Kuitti 1—2, 143
Kumulaatio 177, 198
Käteissuorituksen tarve 109

Lahjanlupaus 353
Lainhakumenettely 186—187, 228
Lajivelvoite 86
Lakimääräinen edustaja 253
Liitännäisperiaate 226—227
Likvidaatio 422—424
Likvidabiliteetti 185—188
Likvidisyys
— alioikeusmenettelyssä 181—196
— erikoisprosesseissa 199—201
— konkurssimenettelyssä 403—405
— muutoksenhakumenettelyssä 211
— vastahaastekanteen osalta 196—199
— yleistä 176—181
Lis pendens ks. vireilläolo
Lisämaksuvelvollisuus osuuskunnassa 133—134
Luonne
— kuittausilmoituksen 140—141
— kuittausvaatimuksen oikeudenkäynnissä 235—251
Luontaisvelvoite 97
Luottamuksen suoja 24—25, 316
Lupausteoria 141
Lykkääväehtoinen saaminen
— konkurssissa 328—330, 332
— yleensä 51, 103

Maanvuokrasuhde 108
Maksamismääräysmenettely 200—201
Maksu 26
Maksupaikan erilaisuus 88—91
Mala fides ks. vilpillinen mieli
Markkinahinta 93
Massakonkurssi 374
Massasaamiset ja -velat 372—375
Materiaaliset edellytykset, s.o. kuittauksen
— konkursissa 312—379
— yleensä 33—105
Merimiehen palkkasaatava 121—122
Mukavuusteoria 22—24
Muoto, kuittausilmoituksen 143
Muotoamisoikeus 140 alav. 14
Muotoamistoimi 140
Muutoksenhakuintressi 402—403
Muutoksenhakuoikeus 402—403
Myötävelallisen vastasaaminen 72—73
Määrännäisvelkakirja ks. juokseva velkakirja

Negatiivinen vahvistuskanne ja -tuomio 251, 303—305
Nimennäisvelkakirja, kuittaus sen luovutuksen jälkeen, 42—53

Obligatio naturalis 67
Offensiivinen kuittaus 5—6, 95, 175
Oikeudenkäyntiasiamies, toimivalta kuittauksen osalta 255—256

Oikeudenvastaiseen tekoon perustuva saaminen 109—113
Oikeushenkilö ks. juridinen henkilö
Oikeusvoiman objektiivinen ulottuvuus, s.o. kuittausvaatimuksen johdosta annetun ratkaisun 259—283
Optiovalta 146—152, 375—378
Osakemaksu 132
Osatuomio 191—192, 217
Osuusmaksu osuuskunnassa 132—133

Pakkoakordi 413—420
Paljousesine 87
Palkkasaatava 120—123
Pankinsetelit 127
Pankkitalletus 123—125
Panttiesineen omistajan kuittausoikeus 76—79
Panttiesineen rahaksimuutto 126—127
Panttioikeus 29 alav. 28, 127, 315
Panttivelkakirja 64—66
Perimiskelpoisuus 35—36, 94—103
Perimissiirto
— konkurssissa 336—337
— yleensä 42
Perimys 68, 337
Perittäväksi siirto ks. perimissiirto
Peruuttaminen
— kanteen 242—247
— kuittausilmoituksen 141
— kuittausvaatimuksen oikeudenkäynnissä 239—240
Peräyttäminen, s.o. kuittauksen p. konkurssissa 356—362
Pidätysoikeus 29 alav. 28
Postisäästöpankin säästökirja 61—62
Presentaatiolauseke 61
Presentaatiopaperi 61
Prosessilaji 225—228
Prosessuaaliset edellytykset
— konkurssissa 380—400
— yleensä 170—233
Protesti 142
Purkavaehtoinen saaminen
— konkurssissa 330—332
— yleensä 103
Pysäyttämisoikeus 344—345
Pätevyys
— kuittausilmoituksen 140—141
— kuittausvaatimuksen oikeudenkäynnissä 257—258
Pääsaatava, käsite 5

Rahalajin erilaisuus 91—93
Rajoitettu vastuu velasta 39—40
Regressivaade ks. takautumisvaade
Resolutiivinen ehto ks. purkavaehtoinen saaminen
Riitauttaminen konkurssissa 394—396
Riitauttamisprosessi 387—391
Roomalainen oikeus 10—16

Saamisvastuu, luovuttajan 62—64
Samanlaatuisuus
— konkurssissa 323—325
— yleensä 34—35, 86—94
Samanperusteiset saamiset ks. asiayhteys
Selvitystila 422—424
Separatisti 313
Shekkiclearing 7
Shekkiprosessi 200, 228
Shekkitili 123—124
Shikaani 177, 189—193
Siirron vaikutus kuittauksen edellytyksiin
— konkurssissa 327
— yleensä 40—62
Sijaissuoritus 28, 351, 358—361
Sillensä jäänti, kanteen, 242—247
Siveellinen velvoite 98
Sivuväliintulo
— kuittaustilanteet sivuväliintulon perustana 292—296
— sivuväliintulijan toimivalta kuittauksen suhteen 296—297
Solidaarinen vastuu velallisen kesken 37
Sopimus kolmannen henkilön hyväksi 70—71
Sopimusperusteinen kuittaus 3—4, 166—169, 356
Sopimusperusteinen kuittauskielto 106—108
Sovinto 257
Subrogaatio 68—70
Suoritustila 422—424
Suspensiivinen ehto ks. lykkäävä-ehtoinen saaminen
Synallagmaattiset sopimukset 72, 138
Säästökirja 61—62, 167—168
Säästöpankin säästökirja 61—62

Takaisinsaanti
— konkurssissa 346—347, 356—362
— kuittaus takaisinsaantivaadetta vastaan konkurssissa 363—365
— lainhakumenettelyssä 298—302
— maksamismääräysmenettelyssä 298—302
— yksipuolista tuomiota vastaan 298—302
Takausmiehen kuittausoikeus
— konkurssissa 326—327
— yleensä 73—76
Takausmiehen takautumisvaade
— konkurssissa 338—340
— yleensä 51—52
Takautumisvaade
— konkurssissa 338—345
— yleensä 51—52

Tasa-arvon periaate konkursissa 312—313
Tavallinen velkakirja ks. nimennäisvelkakirja
Tavarasaaminen 87—88
Testamentinsaaja 68
Todistustaakka 350 alav. 133, 396
Toimeksiantosuhde 125—126
Toimivalta
— kuittausilmoituksen osalta 145—146
— kuittausvaatimuksen osalta oikeudenkäynnissä 252—256
Toimivaltasäännökset prosessissa
— alueelliset 229—233
— asialliset 213—220
— asteelliset 207—213
— yleistä 205—207
Tuomioistuinasianluonteisuus 213
Tuomiolla vahvistettu saatava 172, 218
Tuottamuksen tasoitus 3
Tutkimatta jääminen, kanteen, 242—247
Työpalkkasaatava 120—123
Työsuoritus 87—88
Työtuomioistuin 192, 219, 220 alav. 147

Ulosmittaus
— kuittaus ulosmittauksen yhteydessä 305—311, 285—386
— saatavan ulosmittauksen vaikutus kuittaukseen 66—67
Ulosmittauspanttioikeus 66—67
Useiden henkilöiden yhteinen saaminen 37
Useita kuittauskelpoisia saamisia
— konkurssissa 375—378
— yleensä 146—154

Vahingonkorvausvaade 180, 342—343
Vaikutushetki 154—163
Vajanaisvelvoite 97
Vakuusoikeus 29
Vakuutusoikeus 213
Vakuutussopimus 71
Valinnanvaraiset suoritukset 88
Valmistava käsittely 190—191
Valtio pääsaamisen velkojana 127—132
Vanhentunut saaminen 98—102, 221—222
Vapaaehtoinen akordi 420—422
Varmuusteoria 23—24
Vastahaastekanne 170—173, 196—199
Vastakirja, pankin, 61—62
Vastakkaisuusedellytys
— konkurssissa 332—356
— yleensä 34, 37—85
Vastasaatava, käsite, 4—5
Vekseli 60
Vekseliprosessi 199—200, 228
Velalliskumppanin vastasaaminen 72—73
Velkakirja
— kuittaus velkakirjan luovutuksen jälkeen 40—62
Velkojainkokous konkurssissa 399—401, 406—409
Velvoitelahja 353
Veroennakon palautus 131 alav. 107, 397 alav. 69
Verosaatava 127—131
Vilpillinen — vilpitön mieli 56—59, 336
Vireilläolo tuomioistuimessa
— johtuuko kuittausvaatimuksesta 287—291
— kuittauksen esteenä 285—287
Voimaantulohetki 154—163
Vuokraesineen luovutus 52—53
Vuokrasuhde 52—53, 108
Vuosihaasteessa valvomatta jätetty saaminen 102—103
Vuosilomakorvaus 122
Väitesuoja 57—58
Välimiesmenettely 222—225
Välityssopimus 220—222

Yhteisvastuullinen velvoite 37
Yksipuolinen tuomio 298—302
Yleisseuraannon vaikutus kuittaukseen
— konkurssissa 337
— yleensä 68
Yleistoimivalta 207 alav. 111

Äänioikeus
— akordimenettelyssä 419—420
— konkurssimenettelyssä 406—409

Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja

A-SARJA

1. **TAPIO TARJANNE, Virkasuhteen lakkaaminen.** 1934. Loppuunm.
2. **HUUGO RANINEN, Fob-lauseke.** 1934. Loppuunm.
3. **Y. J. HAKULINEN, Kiinteistön luovutuksen muodosta.** 1935. Loppuunm.
4. **V. MERIKOSKI, Yhdistymisvapaudesta.** 1935, nid. 450: — (225: —)
5. **URHO KEKKONEN, Kunnallinen vaalioikeus.** 1936, nid. 600: — (300: —)
6. **A. R. HEIKONEN, Perinnönyhteydestä Suomen oikeudessa I.** 1936. Loppuunm.
7. **V. MERIKOSKI, Erivapauden käsite.** 1936, nid. 300: — (150: —)
8. **ARVO SIPILÄ, Deliktiperusteisen vahingonvastuun teoreettinen rakenne.** 1936, nid. 300: — (150: —)
9. **A. R. HEIKONEN, Perinnönyhteydestä Suomen oikeudessa II.** 1937. Loppuunm.
10. **HUUGO RANINEN, Vahvistuskirje sopimuksen tekemisessä.** 1937, nid. 300: — (150: —)
11. **Kirjoitelmia 1937.** Sisältää: **1. BRYNOLF HONKASALO: Nulla poena sine lege. 2. V. MERIKOSKI: Vaalilainsäädännön aikamääräykset. 3. PAAVO ALKIO: Tuomioistuinten velvollisuudesta lähettää ilmoituksia eräistä toimenpiteistään,** nid. 300: — (150: —)
12. **TAUNO TIRKKONEN, Tuomionpurku.** 1937. Loppuunm.
13. **R. ERICH, Suomen oikeusasema.** 1938, nid. 300: — (150: —)
14. **OTTO BRUSIIN, Tuomarin harkinta normin puuttuessa.** 1938, nid. 450: — (225: —)
15. **ERIK CASTRÉN, Ilmasota I.** 1938. Loppuunm.
16. **ILMO OLLINEN, Kiinteistön pakkohuutokaupasta I.** 1938. Loppuunm.
17. **V. MERIKOSKI, Valtionapujärjestelmä.** 1938. Loppuunm.
18. **ERIK CASTRÉN, Ilmasota II.** 1939. Loppuunm.
19. **ILMO OLLINEN, Kiinteistön pakkohuutokaupasta II.** 1939. Loppuunm.
20. **ILMARI MELANDER, Lapsen huollosta.** Yksityisoikeudellinen tutkimus I. 1939. Loppuunm.
21. **PAAVO KASTARI, Eduskunnan hajoitus.** 1940, nid. 750: — (375: —)
22. **ERIK CASTRÉN, Valtioiden velvollisuus vastaanottaa kansalaisiaan ja kansalaisuudettomia.** 1942. Loppuunm.
23. **TAPIO TARJANNE, Kirjoituksia ja lausuntoja.** 1943, nid. 500: — (250: —)
24. **TAUNO SUONTAUSTA, Valtion alueellisesta puolueettomuudesta.** 1944, nid. 600: — (300: —)
25. **MARTTI RAUTIALA, Puolisoiden velkasuhteet avioliittolain mukaan I.** Avioliiton aikana. 1945, nid. 600: — (300: —)
26. **INKERI ANTTILA, Loukatun suostumus oikeudenvastaisuuden poistavana perusteena.** 1946. Loppuunm.
27. **TAUNO ELLILÄ, Sivullisen oikeussuojan takeista ulosotossa.** 1947, nid. 900: — (450: —)
28. **HARRY VENOJA, Takavarikko.** 1947, nid. 600: — (300: —)
29. **INKERI ANTTILA, Varsinaisesta epärehellisyydestä.** 1948, nid. 450: — (225: —)
30. **NIILO SALOVAARA, Rikoksen yrityksestä.** 1948, nid. 650: — (325: —)
31. **ANTTI HANNIKAINEN, Pidätysoikeuden rakenteesta.** 1948, nid. 800: — (400: —)
32. **OLAVI RYTKÖLÄ, Valtion vakinaisten palkkaus- ja eläkeoikeus.** 1948, nid. 750: — (375: —)
33. **J. N. LEHTINEN, Mitä oikeus on?** 1949, nid. 400: — (200: —)
34. **REINO ELLILÄ, Tutkintavankeuden vähentämisestä RL 3: 11 mukaan.** 1949, nid. 900: — (450: —)
35. **Rikosoikeudellisia kirjoitelmia, Brynolf Honkasalolle 1. 4. 1949 omistanut Helsingin yliopiston lainopillisen tiedekunnan rikosoikeudellinen seminaari.** 1949, nid. 400: — (200: —)
36. **MIKAEL LIVSON, Epävarsinainen laiminlyöntirikos.** 1949, nid. 650: — (325: —)

Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja

A-SARJA

37. **OLAVI RYTKÖLÄ, Julkisoikeudellinen sopimus.** 1950, nid. 400: — (200: —)
38. **ERIK CASTRÉN, Kansainvälinen oikeusseuraanto.** 1950, nid. 800: — (400: —)
39. **JOUKO HALILA, Tunnustamisesta.** 1950. Loppuunm.
40. **JORMA UITTO, Vankien ehdonalaiseen vapauteen päästäminen.** 1950, nid. 650: — (325: —)
41. **Rikosoikeudellisia kirjoitelmia II, Bruno A. Salmialalle 24. 8. 1950 omistanut Helsingin yliopiston lainopillisen tiedekunnan rikosoikeudellinen seminaari.** 1950, nid. 500: — (250: —)
42. **AARO AHTEE, Hallinto-oikeudellinen vapaudenriisto. Asialliset edellytykset.** 1950, nid. 1.200: — (600: —)
43. **SIMO ZITTING, Omistajanvaihdoksesta silmällä pitäen erityisesti lainhuudatuksen vaikutuksia.** 1951. Loppuunm.
44. **PAAVO HILTUNEN, Syyllisyyskäsite rikoksen uusimisessa.** 1951, nid. 1.000: — (500: —)
45. **OLAVI RYTKÖLÄ, Kuntain yhteistoiminta.** 1952, nid. 900: — (450: —)
46. **E. J. MANNER, Yleiskäyttö vesioikeudellisena käsitteenä.** 1953, nid. 1.000: — (500: —)
47. **EINO NIKUPAAVOLA, Yhteiskiinnityksestä I.** 1953, nid. 1.900: — (950: —)
48. **LASSI KILPI, Harkintataksoitus.** 1955, nid. 700: — (350: —)
49. **EINO PURHONEN, Parlamentaarinen valtiontilintarkastus Suomen valtiontalouden valvontajärjestelmässä.** 1955, nid. 1.000: —, sid. 1.200: — (nid. 500: —, sid. 700: —)
50. **INKERI ANTTILA, Alaikäisiin kohdistuneet siveellisyysrikokset ja niiden tekijät.** 1956, nid. 900: —, sid. 1.150: — (nid. 450: —, sid. 700: —)
51. **VEIKKO REINIKAINEN, Jutun palauttamisesta.** 1956, nid. 1.500: —, sid. 1.700: — (nid. 750: —, sid. 950: —)
52. **Simo Zitting, Saantosuoja irtaimistooikeudessa.** 1956, nid. 900: —, sid. 1.150: — (nid. 450: —, sid. 700: —)
53. **VÄINÖ VIHMA, Suorituksen mahdottomuus varallisuusoikeudellisissa sopimussuhteissa.** 1957, nid. 1.300: —, sid. 1.500: — (nid. 650: —, sid. 850: —)
54. **VEIKKO REINIKAINEN, Prosessinedellytyksen puuttumisen oikeusseuraamuksista.** 1958, nid. 1.200: —, sid. 1.400: — (nid. 600: —, sid. 800: —)
55. **OLAVI RYTKÖLÄ, Kunnallisen jaoituksen muuttaminen. Sen luonne ja edellytykset.** 1957, nid. 800: —, sid. 950: — (nid. 400: —, sid. 550: —)
56. **SIMO ZITTING, Kaupunkimaan omistuksesta.** 1960, nid. 900: —, sid. 1.100: — (nid. 450: —, sid. 650: —)
57. **PERTTI MUUKKONEN, Muotosäännökset. Varallisuusoikeudellisia sopimuksia koskeva tutkimus.** 1958, nid. 1.300: —, sid. 1.500: — (nid. 650: —, sid. 850: —)
58. **INKERI ANTTILA, Välillinen tekeminen.** 1958, nid. 1.000: —, sid. 1.200: — (nid. 500: —, sid. 700: —)
59. **OLAVI RYTKÖLÄ, Merenkulkumaksut.** 1958, nid. 800: — (nid. 400: —)
60. **OLLI IKKALA, Kunnan yleinen toimivalta.** 1959, nid. 1.200: —, sid. 1.400: — (nid. 600: —, sid. 800: —)
61. **TOIVO SAINIO, Muukalaisen oikeusasemasta erityisesti Suomen oikeutta silmälläpitäen.** 1959, nid. 1.500: —, sid. 1.700: — (nid. 750: —, sid. 950: —)
62. **PERTTI MUUKKONEN, Esisopimus.** 1960, nid. 1.100: —, sid. 1.300: — (nid. 550: —, sid. 750: —)
63. **K. A. TELARANTA, Erehdys oikeustoimiopin perusongelmana.** 1960, nid. 2.400: —, sid. 2.600: — (nid. 1.200: —, sid. 1.400: —)
64. **JOUKO HALILA, Saamisoikeuksien kuittauksesta.** 1960, nid. 2.000: —, sid. 2.200: — (nid. 1.000: —, sid. 1.200: —)

Julkaisut ovat **Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen jäsenten myöhemmin tilattavissa** sulkeissa mainittuun erityishintaan postivapaasti, jos tilaus tehdään maksaen samalla teoksen hinta yhdistyksen postisiirtotilille n:o 6800, os. Helsinki, Runeberginkatu 39.